R E S T I T U T I O

D.C. OLLĂNESCU-ASCANIO

POEZII • TEATRU • PROZĂ

Ediție, prefață și note
de
FLORIN BERINDEANU

EDITURA MINERVA – BUCUREȘTI – 1988

C. Tu - 1567073

PREFAȚĂ

Dumitru Constantin Ollănescu-Ascanio aparține literaților de notorietate ai celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea.

Născut în anul următor revoluției de la 1848, scriitorul a reușit să-și consolideze o poziție de frunte între figurile de autoritate ale intelectualității epocii (și nu erau puține acestea), pentru ca, imediat după dispariție, uitarea să se aștearnă aproape cu desăvîrșire peste opera lui. Spunem „aproape" pentru că monografia *Teatrul la români* a reintrat nu de mult în circuitul atenției specialiștilor [1], ceea ce a făcut pe mulți să creadă că la atît s-ar putea reduce discuția despre acest autor. Așa cum va încerca să dovedească ediția de față, lucrurile nu stau nici pe departe astfel. Bineînțeles că nu va fi vorba de un efort de supralicitare a celui cunoscut doar ca istoric al (instituției) teatrului la noi, ci de o întregire a profilului scriitoricesc al lui D. C. Ollănescu. Dacă un asemenea scriitor nu se mai poate aștepta în genere la o receptare conformă gustului estetic al vremii sale, el are, totuși, dreptul la o restituire diacronică a creației, constituind răsplata unor eforturi care nu trebuie minimalizate în virtutea lipsei de valoare estetică majoră.

Opera originală a lui D. C. Ollănescu-Ascanio acoperă toate genurile mari (poezie, proză, teatru), completată fiind și de o constantă activitate foiletonistică, cea de cronicar dramatic interesînd îndeosebi. Dar ceea ce mi se pare a fi rațiunea de frunte a acestei ediții și a altora de acest gen ține de contextul social-literar al epocii în care autorul creează, de felul cum descifrăm într-o activitate literară minoră „mișcarea ideilor" de atunci și, nu în ultimul rînd, de maniera în care așazișii scriitori din „plutonul doi" întrețin un orizont de așteptare.

Scriitorul de care ne ocupăm se așează, spiritual, independent de voința lui și totodată premeditat, la răscrucea celor mai faste orientări existente în literatura secolului trecut. E vorba, bineînțeles, de schimbul

[1] Dimitrie C. Ollănescu, *Teatrul la români*, ediție îngrijită, prefață și note de Cristina Dumitrescu, Ed. Eminescu, București, 1981.

de ştafetă care a fost intuit de liderul incontestabil de pînă atunci, Vasile Alecsandri. Pentru prima dată la noi, „bătălia“ dintre vechi şi modern se ducea de pe poziţiile unei competitivităţi estetice. Mihai Eminescu confirmă profeţia bine cunoscută a bardului de la Mirceşti, printr-o creaţie de excepţie, care permite, astfel, din acel moment, deschiderea „festivă“ a literaturii române noi (preferăm acest termen celui de „modern“, cu prea declarate conotaţii diacronice). Care este, deci, locul lui D. C. Ollănescu-Ascanio şi care este, în acelaşi timp, rostul lui între cele două personalităţi ale literaturii noastre? El este martorul — apropiat ca vîrstă de Eminescu, dar cu o creaţie ce se revendică în bună parte din Alecsandri (venerat, de altfel, ca maestru) — a cărui imparţialitate, deşi trădează o slăbiciune pentru autorul *Chiriţelor*, simte şi pulsul febril al ascensiunii Luceafărului. În fond, era şi normal ca Alecsandri să-i fie model, ca antecesor. Mai mult, influenţa acestuia a dat destule roade la Ollănescu, care se arată a fi fost şi el, structural, un imperturbabil caligraf al confortului spiritual. De Eminescu, atunci cînd a vrut să-l urmeze, i-a fost însă imposibil să se apropie cu adevărat, fără a lăsa să transpară vizibile eforturi, pe cît de intense, pe atît de sterile.

Ollănescu-Ascanio poate interesa astăzi şi din acest punct de vedere: a face literatură alături de Alecsandri şi, în special, de Eminescu presupune un mare curaj, însoţit de harul de a-i putea asimila dintr-o ochire, „din mers“. Curaj a avut Ollănescu-Ascanio, harul înţelegerii valorii acestora de asemenea; lui i-a lipsit însă, fără îndoială, geniul. Oricum, e de remarcat că scriitorul român începuse să se profesionalizeze, iar autorul *Teatrului la români* încerca, pe urmele ilustrului său maestru, să-şi oficializeze, cu aceeaşi eleganţă, neumbrită de vreo îndoială, statutul scriitoricesc. Vremurile se schimbau însă, dulcele patriarhat îşi cam dăduse duhul o dată cu Alecsandri, timpurile noi mistuiau vechiul. Ollănescu n-a ţinut seama nici de acest lucru, pierzînd o însemnată cotă de eventuală actualizare.

*

Şi totuşi, e drept, la un nivel mai curînd formal, Ollănescu-Ascanio a avut o incontestabilă „competenţă mimetică“. Cum am văzut, acoperea cu destulă uşurinţă cerinţele fiecărui gen literar. Ceea ce dă seamă de faptul că se înainta vîrtos pe drumul profesionalizării scriitoriceşti. Sîntem în ultima fază a „fluidităţii“ estetice, a interferenţei speciilor, care, iată, e de găsit încă în acest final de secol XIX. Ollănescu ilustrează

cum nu se poate mai bine naveta între clasic şi romantic pe care o făceau mai toţi scriitorii din a doua jumătate a secolului trecut.[1]

Chiar dacă multe producţii lăsau încă de dorit, scriitorul român se maturizase vizibil în numai cîteva decenii de ingenuu diletantism. Conştiinţa profesiei se înfiripa scriind. Acesta trebuie să fie motivul pentru care modelele teoretice nu ajung să domine cu adevărat pe cei ce scriu. Ei *scriu*, şi acest lucru suplineşte elaboratele navigări teoretice, care au timp să aştepte [2].

Modelele literare erau în primul rînd oamenii, în ipostaza lor pragmatică de eroi civilizatori. Scriitorul de atunci ţinea mult să apară şi ca pedagog al publicului. Relaţia scriitor-public se desfăşura, iniţial, în sens unic, publicului trebuind să i se inoculeze cît mai repede încrederea în scriitorul român care (ne aflăm în epoca în care paradoxul e o trăsătură determinantă a societăţii), la rîndul lui, se afla la început de drum.

D. Popovici observă (cf. *Poezia lui Mihai Eminescu*, Ed. Albatros, 1972, p. 106—108) o tutelă a lui Alecsandri în poeziile perioadei de început a creaţiei eminesciene. Ollănescu — literat preţuit de contemporanii săi şi cu gust estetic sigur—nu putea să nu caute, aproape instinctiv, protecţia literară a autorului *Pastelurilor*.

În poezie zona de influenţă e echilibrat împărţită: teme ale poeziei lui Alecsandri şi Eminescu le întîlnim aproape în aceeaşi măsură în singurul lui volum de versuri. Teatrul însă, cum e de aşteptat, se sprijină pe exemplul autorului *Chiriţelor*, căruia, de altfel, îi şi dedică encomiastic una din piese.

Creaţia lui Ollănescu-Ascanio dă seamă cît se poate de sugestiv de orizontul de aşteptare al epocii.

Cu astfel de mentori nu are cum să mire aderenţa scriitorului la gruparea junimistă, al cărei membru este din 1878, colaborînd, firesc, la *Convorbiri literare*. Acest lucru se petrece pînă în 1895, cînd, brusc, relaţiile sale cu „Junimea“ cunosc o clară degradare. Exigenţa estetică maioresciană i se pare, ca şi altor intelectuali de atunci, în prea mare măsură elitistă. Scepticismul maiorescian încurcase socotelile multor aspiranţi la tainele scrisului. Era, într-un fel, firesc ca din mantaua lui Maiorescu să iasă şi viitorii opozanţi. Astfel procedează şi Ollănescu. Înfiinţînd, după model junimist, cercul „Amicii literaturii şi artei române“, se pregăteşte apariţia noii reviste *Literatură şi artă română*, care scoate, în noiembrie 1896, primul număr. Directorul

[1] Cf. Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, Ed. Minerva, 1972.

[2] Vezi şi D. Popovici, *Romantismul românesc*, ediţie îngrijită şi note de Ioana Petrescu, cuvînt înainte de T. Vianu, prefaţă de Dan Simonescu, Editura Tineretului, 1969.

revistei, N. Petraşcu, va face, cu ocazia acestui debut în viaţa literară a vremii, declaraţia de opoziţie estetică. Rolul lui Ascanio a fost major, cercul său pregătind lansarea revistei, căreia i-a şi oferit, în cei 14 ani de existenţă, materiale care au făcut din el unul dintre cei mai căutaţi colaboratori. Multe din tezele care vor forma ideologia noii reviste fuseseră testate de autorul nostru în şedinţele cercului literar şi de artă pe care l-a patronat. Una dintre acestea, detaşîndu-se şi în programul estetic al lui N. Petraşcu, analizează relaţia scriitor-public la sfîrşit de secol XIX [1]. Idee nu numai benefică, dar şi modernă.

Înainte de mijlocul secolului trecut, publicul încearcă timid să-şi înfrîngă retractibilitatea [2]. Publicul simte că „oferta" poate urca, în timp ce scriitorul apreciază „cererea". O dată cu satisfacerea apetitului pentru senzaţional, scriitorul de după această dată strecoară — prin traduceri îndeosebi — elementele necesare formării unei conştiinţe estetice. Un însemnat rol l-au avut, deci, traducerile. Apărînd „traducţii" din Shakespeare, Voltaire, Hugo, Lamartine, Byron, Rousseau etc., cititorul nostru era invitat să mediteze şi la destinul literaturii naţionale.

Traducerea era cel mai bun exemplu pentru încurajarea autohtonului: publicului i se înfăţişa acum tentaţia de a da o mînă de ajutor profesionistului — şi el, cum am văzut, un relativ nou-venit — în orientarea unei literaturi care să recunoască importanţa şi avantajul creaţiei originale.

Fiind astfel călăuzit spre tradiţie, publicul descoperă, cu încetul, virtuţile literaturii naţionale. Putem afirma că Ollănescu a contribuit din plin la aceasta, chiar prin propria operă, care, în special la nivelul limbii, înfăptuieşte această reîntoarcere la tradiţie. Gustul pentru autentic nu era nou. Maiorescu gîndea la fel, direcţia *Literaturii şi artei române* este, însă, mult mai maleabilă şi, într-un fel, mai tolerantă în privinţa formulelor literare încurajate de direcţia revistei.

*

Poetul D. C. Ollănescu-Ascanio debutează în *Foaia societăţii „Românismul"* a lui B. P. Hasdeu, în 1870, cu o culegere de *Doine*. Cu un an înainte, tînărul aspirant la graţia muzelor se numărase printre cei care au constituit societatea „Românismul", condusă tot de Hasdeu. Indubitabil, încă de la început, creaţia poetică a lui Ollănescu se aşază sub semnul protectoratului estetic al lui Alecsandri. Autorului *Pastelurilor* îi datorează mult poetul nostru. Gustul pentru folclor

[1] D. C. Ollănescu, *Societatea română şi literatura*, în *Literatură şi artă română*, 1904, nr. 2, 3.
[2] Paul Cornea, *op. cit.*, p. 451—457.

trebuie să-l fi deprins de la Alecsandri, cu siguranţă, căci acesta prelucrase din belşug, în propria-i operă, poezia populară, cu harul lui bine cunoscut. Nu e exclusă nici influenţa lui Kogălniceanu — pe care Ascanio îl întîlnise — un excelent cunoscător al virtuţilor estetice ale folclorului.

Publicate mai întîi în diverse numere ale revistei *Literatură şi artă română*, poeziile de după culegerea de *Doine* vor apărea într-un volum abia în 1901, volum reunind creaţii realizate în răstimp de douăzeci de ani (1878—1898). Maiorescu trebuie să fi fost mulţumit de felul cum poeziile îşi găseau adecvare în cadrul orientării estetice junimiste. Poetul cultivă inspiraţia folclorică. Lirica este echilibrată, fără exagerări de limbaj, încît comparaţia cu Vasile Alecsandri — susţinută şi de temperamentul poetic ce se degajă din versuri — se justifică.

Ollănescu şi-a repartizat poeziile din unicul său volum *(Poezii.* 1878—1898, Edit. Librăriei Socec & Comp., 1901*)* în trei secţiuni: *Lirice*, *Eroice*, *Satirice*. Cine îi va citi poezia acum, după atîtea experienţe, experimente şi stiluri care s-au succedat în acest secol ce-şi consumă ultimul sfert, va constata că lui Ollănescu nu-i lipseşte nici înclinaţia şi nici curajul de a ataca temele mari ale poeziei; în plus, gustul lui e sigur, el ştie să opteze pentru modelele, formele expresive cele mai complexe ale poeziei, chiar dacă nu întotdeauna realizarea lor concretă se situează la înălţime.

Motivul poeziei *Bătrîna stîncă* a lui Alexandru Macedonski e de regăsit, ca decor şi semnificaţie, şi în *Stejarul* lui Ollănescu:

Bătrîna stîncă e zadarnic luată la mijloc
În umbra ei pasc încă mieii ş-ajung vlăstarii brazi puternici.
Şi fie-n mare sau mic număr, neputincioşi sunt cei nemernici —
Bătrîna stîncă uriaşă e neclintită de pe loc.

Iar la Ollănescu:

Cu creştetul în ceruri, cu braţele la soare,
Încins c-un brîu molatic de umbră şi răcoare,
Mai mîndru decît regii, stă falnicul stejar.
La poale i se-ntinde covor de floricele
Şi în frunzişu-i tainic, un roi de păsărele.

În general, cam toate trăsăturile importante ale universului poetic de la Bolintineanu şi pînă la Eminescu pot fi întîlnite în opera lui. *Liricele* şi *Eroicele* plătesc un tribut incontestabil poeziei lui Alecsandri. Citindu-le avem impresia că poetul a studiat cu mare băgare de seamă nu numai poezia în sine a maestrului, dar şi „ticurile" sale literare.

Nu va lipsi, aşadar, nici *Ginta latină:* Alecsandri este regele poeziei, izbînda lui oficială a confirmat-o, el este Horaţiu al poeziei româneşti. Festivismul şi vocaţia encomiastică le împrumută Ollănescu tot de la Alecsandri, sau, cine ştie, poate că temperamentele lor erau într-adevăr afine. Cert este că bardul de la Mirceşti apărea contemporanilor drept personificarea însăşi a conceptului de poezie:

De mult trecut-a faima ta,
De-al ţărilor hotar,
Cum a trecut pe-al vîrstei zbor
Şi imnul secular.
De lîngă Mare pîn' la Prut
Din Tisa în Ceahlău
Răsună-n piepturi româneşti
Duios cîntecul tău.

Delicateţea decupajului parnasian se regăseşte şi ea în cîteva din poeziile lui Ollănescu. *Basm japonez* conturează graţios idila dintre copila înţeleptului Natal şi Ocean. Dragostea celor doi are un deznodămînt tragic, care este însă decupat cu abilitate în tonalitatea lirică minusculă:

Şi se afundă-n marea unde dragul ei perise!...
Umbreluţa de mătase numai i-a rămas pe mal.
Pe volumuri mucezite bonzul veşted adormise
Liliacul şovăielnic stinse lampa lui Natal.

Sînt multe semne, în poezia lui, care dovedesc faptul că Ollănescu avea înzestrare de descoperitor al propriei voci poetice în opera altora. Epigonism, fără îndoială, dar şi un gust, de cele mai multe ori ferm în alegerea sau reproiectarea temei poetice. Pentru acea epocă, aflată încă „în căutarea timpului pierdut" al literaturii noastre, scrisul lui Ollănescu şi al altora de aceeaşi factură avea darul de a menţine tonusul creativităţii. În finalul *Liricelor* întîlnim o poezie *(Mă-ntrebi ce vreau)* în care sîntem tentaţi, efectiv, să credem că am dat peste o traducere a celebrului sonet LXVI al lui Shakespeare, ceea ce pledează, din nou, pentru buna orientare estetică (critică literară implicită!) a poetului:

Nici să mai văd cum văd acum
Pe veci, ori pe căi pline de fum
Izbînda sau norocul,
Ci lucrurilor dînd un rost
Mai vrednic decît cum a fost
Să nu mai văd pe orice prost
Făcînd pe Proorocul.

Satiricele, partea a doua a volumului de poezie al lui Ollănescu, ne oferă o surpriză copioasă. Clasicismul tihnit „tip Alecsandri" este, în această parte a creaţiei poetice, substituit de romantismul eminescian, care îşi deschisese brusc un destin de excepţie.

Am atras deja atenţia asupra simţului valorii care nu-i lipsea deloc scriitorului nostru. Apare, de asemenea, din ce în ce mai evident faptul că Eminescu începe deja să contureze un moment estetic decisiv pentru cultura noastră. În prima lucrare monografică dedicată lui Ollănescu, N. Petraşcu subliniază, ca un fenomen ce tindea să capete permanenţă, „îngrijirea poeţilor şi prozatorilor, în chip cu totul deosebit, de forma scrierilor lor, *după pilda lui Eminescu*" (s.n.) [1]. Însuşi Ollănescu, relatînd într-o scrisoare trimisă de la Paris incendiul care cuprinsese şi Comedia Franceză, îi strecoară, cu vădită amărăciune, aceluiaşi N. Petraşcu celebrul vers eminescian: „noi... cari cîrpim cerul cu stele şi mînjim marea cu nori" [2].

Probe ale crescîndei autorităţi eminesciene le găsim şi în scrisorile lui Ollănescu către Alecsandri, întîiul său mentor şi, oricum, cel de care îl descoperim mai aproape, din punct de vedere al structurii poetice. Şi totuşi, iată cîte mărturii ale faptului că deja contemporaneitatea începea să reacţioneze la impunerea treptată a unei noi autorităţi poetice — în răstimpul, totuşi scurt, de la consolidarea prestigiului lui Alecsandri. Poezia lui Eminescu devenea, cum o demonstrează în bună parte şi *Satiricele* lui Ollănescu, o „formă fără fond", căci e limpede cît de uşor putea fi imitat, cu preţul, însă greu, al imposibilităţii atingerii trăiniciei sale estetice şi, implicit, ideatice.

„Scrisorile" lui Ollănescu, pe care el, din prudenţă, poate, nu le numeşte astfel, sînt în număr de opt. Prima tratează tocmai această temă, a neputinţei epigonilor de a rivaliza cu trecutul de aur! Ideea romantică a disputei dintre trecut şi prezent, meditaţia filosofică ce pleacă de la superioritatea celui dintîi, spre care îşi orientează aspiraţiile orice romantic adevărat, toate acestea apar bine reprezentate la Ascanio. Ceea ce impresionează finalmente este dezinvoltura cu care acesta îşi asumă o postură poetică care, de fapt, nu-i era proprie.

Cîntăreţi ai vremii noastre, epigoni, a voastră-i vina!
Voi, în loc să fiţi făclia ce-şi împrăştie lumina
Binefăcătoare-n calea omenirii, aţi aprins
Ici şi colo un tăciune fumegos, ce-aproape stins...

---

[1] N. Petraşcu, *D. C. Ollănescu (Ascanio)*, Bucureşti, Ed. Cultura Naţională, 1926, p. 7.

[2] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. V, expediată la 8 martie 1898 (?). În versul eminescian: „cu valuri".

Finalul propovăduieşte o artă poetică nouă, regeneratoare, care să *excludă* inspiraţia importată:

Şi zdrobind vechiul jertfelnic pîngărit de amăgire,
Bucuraţi-vă de viaţă, răsădiţi speranţă-n noi,
Pătimiţi, ca să se simtă că trăieşte lumea-n voi!

Ne apare, aşadar, abia în aceste *Satire*, un Ollănescu aproape de cerinţele poeticii romantice. Definiţia poeziei dată aici („limbă cu suflări divine") conţine ideea de *furor poeticus* şi e interesantă, deşi mult mai puţin poetică decît cea a lui Eminescu.

În aceeaşi notă accentuat eminesciană e scrisă şi *Satira a III-a*, ce pare, pe alocuri, o variantă a scrisorii omonime a autorului *Luceafărului*. Îndemnul cu care începe şi se sfîrşeşte poemul („...Lasă omenirea-n pace, / Ori şi cîtă frămîntare îţi vei da n-o poţi preface") conţine ecouri împrumutate din *Glossa* eminesciană.

După un scurt tur de orizont asupra caracterului infidel al iubitei şi ingratitudinii prietenilor, poetul revine asupra prezentului snob şi lipsit de curăţie sufletească, invectivîndu-l în chip eminescian:

La ei patria-i o vorbă, cinstea e deşertăciune,
Arta o închipuire plină de amărăciune,
Iar amorul, o scînteie bună numai de aprins
Simţurile obosite c-un fior degrabă stins!

Noi, „sîngele rasei latine", avem datoria să credem în tinerii care sînt, totuşi, „idealul mîndru, generos, mîntuitor". Eminescu era, în această privinţă, mult mai puţin conciliant: „Voi sunteţi urmaşii Romei? Nişte răi şi nişte fameni!"

Satira a IV-a este consacrată meditaţiei asupra condiţiei sociale a femeii.

Femeia — ca factor social constructiv şi influent — va constitui şi subiectul unei interesante conferinţe pe care Ollănescu o va ţine într-una din şedinţele Academiei. Deocamdată, în poezie, se pronunţă împotriva agresării sexului frumos cu studii pedante: locul femeii nu e între cărţi, ci în mijlocul vieţii — întruchipată de însăşi fiinţa ei:

...Lasă tomurile scrise
Celor trişti şi singuratici, învăţaţilor moşnegi.

Deşi recunoaşte în femeie o fiinţă dotată spiritual, care ar putea chiar să-l întreacă pe bărbat într-un viitor nu prea îndepărtat, poetul îi solicită o funcţionalitate preponderent pedagogică. Femeia-mamă şi soţie are menirea de a educa generaţiile care vor urma. Şi apoi, oricum, femeia nu zace între hîrtii, aşa că Ascanio lansează un horaţian *carpe diem*:

Fericirea cuib nu-şi face între mucede hîrtii!...
Să ne bucurăm de soare, de pîraie, de cîmpii!

Dintre celelalte satire scrise de Ollănescu, reţin în mod deosebit atenţia a V-a şi a VIII-a. *Satira a V-a* se aliniază la ideologia junimistă. Poezia este un fel de „contrast" de idei, în care personajele explică, prin replicile lor, ataşarea la o direcţie de idei sau alta. Dinu are idei junimiste, în timp ce Dan este sceptic, afişînd un nihilism romantic. Totul e iluzie şi înşelăciune, începînd cu oamenii, care au toţi două feţe:

Una trufaşă şi rece pentru lumea cea săracă,
Alta dulce şi smerită pentru cei bogaţi şi mari.

Scepticismul lui Dan îl apropie de arta poetică eminesciană; definind într-un loc poezia, el nu e prea departe de dicţiunea autorului *Epigonilor*. Dinu, prietenul şi preopinentul lui Dan, se revoltă şi protestează „în contra direcţiei"; el crede, în cel mai pur spirit junimist, în valorile autohtone care nu trebuie înlocuite cu un fond străin impropriu:

Am uitat vechile datini, am dat părintescul grai
La o parte ca netrebnic...

Ceea ce scade din valoarea acestei poeme este artificialitatea realizării; cine o citeşte are de la primele versuri senzaţia că în faţa lui s-a improvizat în mare grabă o tribună de pe care sînt agitate gratuit idei de revistă culturală. Sfîrşitul conciliator al satirei este de bănuit cu mult înainte.

Satira a VIII-a ne atrage atenţia printr-un portret al gînditorului preocupat în dezlegarea enigmei lumii, foarte apropiat de cel realizat de Eminescu în *Scrisoarea I*:

Stă la masă filosoful cufundat adînc în gînduri
Şi din tomuri felurite, cînd şi cînd culege rînduri.
E-o lucrare uriaşă pe-un tipar cu totul nou:
Vrea să-nchidă omenirea toată-n coaja unui ou,
Vrea, ca tot ce-a fost şi este, într-o singură formulă
Să încapă şi să-mpingă toate, cît mai mult spre nulă.

Alături de unele din *lirice*, satirele reprezintă partea cea mai concludentă din poezia lui Ollănescu-Ascanio. Dorinţa evidentă de autodepăşire, cutezanţa cu care dă piept unor teme dintre cele mai pretenţioase, fără a uita nici un moment că rămîne debitor marilor înaintaşi, sînt lucruri lăudabile şi pot permite măcar o interesantă cercetare

a ceea ce era de continuat după ce Alecsandri și, îndeosebi, Eminescu creaseră limbajul poetic. Dorința de smulgere din valurile cosmopolite și de adîncire a particularului, a elementului local are tradiție încă dinaintea „Junimii“ [1]; ea capătă statut de ideologie o dată cu apariția *Daciei literare* și apoi a *Convorbirilor*..., cu ecouri, cum am văzut, și în poezia lui Ollănescu — semn că „Junimea“ nu lucra în gol.

Poeziile celui de-al treilea ciclu, subintitulate *Eroice*, sînt versificări ocazionale și, pe deasupra, tributare, prozodic și tematic, „clasicilor“ din acel moment (Alecsandri și Coșbuc). Războiul de Independență inspiră majoritatea acestor texte, încît e de ajuns o rapidă trecere în revistă a titlurilor: *Fiul lui Peneș Curcanul*, *Sentinela*, *Cîntec soldățesc*, *De la Griviția* etc. Încă o dată, Ollănescu își dovedește abilitatea în a relua teme sau chiar idei existente în poezia înaintașilor prestigioși. Poezia *De la Griviția* împrumută tema binecunoscutei creații coșbuciene *O scrisoare de la Muselim Selo*; știința versificației ni-l evocă din nou pe Coșbuc, reluat de Ollănescu cu destulă prospețime în această poezie, în ciuda inspirației importate, care, am observat, fără a-l inhiba, face adevărată carieră în poezia sa (de altfel, opțiunile lui Ollănescu în cadrul creațiilor poetice consacrate vorbesc, într-un fel, de la sine, despre punctele de rezistență în conștiința artistică a vremii).

Fără a ne opri în amănunt asupra fiecărei piese, să notăm de la început că teatrul lui Ollănescu n-a fost lipsit de succes la acea vreme. Scriitorul avea autoritate intelectuală, fiind pe deasupra și un incontestabil exeget al genului la momentul respectiv.

Inspirîndu-se de multe ori din realitățile sociale ale vremii sale, încercînd să construiască tipuri vii, care să concureze cu „starea civilă“, Ollănescu este declarat de Al. Ciorănescu „unul dintre primii noștri realiști“ [2]. Autor de teatru în proză și în versuri, Ascanio își începe activitatea pe tărîmul dramaturgiei la 9 octombrie 1877, istorica zi a inaugurării Teatrului Național, cu *Visul Dochiei* de Frédéric Damé (poem dramatic pe care-l tradusese și cu al cărui autor mai scrie, în colaborare, piesa *Iubirea și datoria. Amintire din rezbel, 1877*, apărută în revista *Cimpoiul*, în 1882). Se știe că, la noi, teatrul în versuri fusese așezat pe temelii solide de Hasdeu și Alecsandri, în spiritul cărora dramatizează versificat și Ascanio. Așa că, la numai un an de la debut, îi va fi pusă în scenă prima piesă originală, comedia *Pe malul gîrlei*, care apăruse cu puțin timp înainte în *Convorbiri literare* cu titlul *Lupul și barza*. „Fabula într-un act în versuri“ a stîrnit interesul momentului

[1] D. Popovici, *Poezia lui Eminescu, ed. cit.*, p. 200-203.

[2] Al. Ciorănescu, *Teatrul românesc în versuri*, Craiova. Scrisul românesc, p. 150—153.

datorită unor aluzii social-politice. Autorul profită de ocazie spre a vitupera pe grecii intrați în țară ca „venetici asupritori“, repudiindu-i ca pe niște „răutăți străine“.

Teatrul nu era la prima sa confruntare cu publicul; înaintea lui Ollănescu își încercaseră puterile în aceeași direcție George Baronzi și Gh. Sion, fără a se remarca, însă, un progres de construcție la Ollănescu. În teatru, poate mai mult decît în poezie sau proză, asupra acțiunii apasă excesiv tendința moralizatoare a autorului, care-și impune de fiecare dată teza. Totuși, *Pe malul gîrlei* aduce un personaj interesant pentru dramaturgia autohtonă, e vorba de Arghira Busuioc, în care același Al. Ciorănescu vede o replică românească a „faimoasei“ Celestina din teatrul spaniol popular. De altfel, Ion Ghica aprecia mult piesa care îi fusese dedicată, elogiindu-i îndeosebi calitățile de limbă, puritatea și adecvarea expresiei [1].

Alături de *Pe malul gîrlei*, *Pribeagul* e una dintre cele mai junimiste piese ale lui Ascanio. În ea, ideea de eliminare a formei străine și de încurajare a aportului autohton e vehiculată frecvent.

Daniil Pribeagul este un venetic, un fel de Despot — piesa are drept moto niște versuri chiar din drama lui Alecsandri — care, la scară mai redusă, are ambiții de parvenitism social. Machiavelismul său, deși nu prea rafinat, e exprimat tranșant:

...lumea nu se uită decît la poleială
Pe dinafară numai în ochii-i să lucești
Și nu mai cercetează nici cine, nici ce ești!

Daniil rămîne oricum cel mai credibil personaj al piesei; secvența încercării de ademenire a Ilenei este o izbîndă determinată de retorica folosită adecvat:

Din astă lungă cale, un lucru-am învățat:
Femeia pretutindeni, și tu ești o femeie,
Ea poate să dea viață și moarte să ne deie!

Fanny este o comedie într-un act, ca și *După război*, cu care prezintă asemănări de fond. Fanny — farsă dedicată „celor bîntuiți de patima geloziei“ — a beneficiat și de recomandarea călduroasă a lui Alecsandri, fapt care i-a adus o notabilă audiență în epocă [2]. Brodînd în jurul aceleiași teme, gelozia, Ollănescu reușește să creeze cu destulă dibăcie o tensiune dramatică bine dozată, care se rezolvă în mod fericit.

[1] Ion Ghica, *Documente literare inedite*, îngrijite și prefațate de D. Păcurariu, București, E.S.P.L.A., 1959, p. 91—107.

[2] V. ediția de față, p. 431.

Cu comedia *Primul bal*, publicată în 1899 în *Convorbiri literare*, Ascanio părăseşte teatrul versificat. Scrisă de această dată în proză, piesa, care beneficiază de aceeaşi construcţie dramatică simplă şi plină de umor, fără să fie calitativ superioară celorlalte, cîştigă tocmai datorită abandonării versului, care, de acum, nu mai corespundea necesităţilor interioare ale autorului. În plus, manierismul căpătase accente din ce în ce mai generale la creatorii dramatici ai epocii, care compuneau teatru cu modelul lui Alecsandri în faţă. Creaţia — dramatică sau lirică — dedicată lui Alecsandri e abundentă şi prin acest tribut encomiastic al lui Ollănescu trebuie să evaluăm afirmaţia de mai sus. Alecsandri era încă pentru foarte mulţi un „monstru sacru", iar veneraţia celui ce-şi semna cronicile dramatice cu pseudonimul Ascanio pentru maestru era dintre cele mai nedisimulat entuziaste.

Apologia în versuri *La mormîntul poetului* e înrudită cu poema *Cîntăreţul din luncă* şi cu tabloul *Din viaţa teatrului*, jucat cu ocazia jubileului de 50 de ani al Teatrului Naţional.

Muzele, simbolizînd genurile literare în care Alecsandri a lăsat valoroase creaţii, se strîng în jurul mormîntului poetului şi rostesc panegirice:

Eutherpe *(văl negru, părul despletit)*:

S-a stins gingaşa voce! Duioasa lui cîntare
Din strunele de aur de-acum nu mai răsare!
De dor şi vitejie pe mîndrul ţării plai
Cu foc nu mai răsună fermecătorul grai!

Caracterele poeziei şi teatrului lui Alecsandri sînt înfăţişate apoi descriptiv publicului, după care muzele se prind în Hora Unirii, în timp ce Clio „încununează bustul poetului". Bardul de la Mirceşti apare în această alegorie (asemănătoare în idei şi intenţii poemei apărută postum *Cîntăreţul din luncă*) precum marele Dante îl înfăţişează admirativ pe maestrul său Vergiliu. Alecsandri este *il Poeta*, poezia lui îngemănînd viaţa în ipostaza ei imediată şi inspiraţia poetică debordantă.

În *Discursul de recepţiune* rostit de Ollănescu în 1894, cu ocazia primirii în Academie, tot Alecsandri este personalitatea evocată. Proteismul celui amintit în acea ocazie festivă apare sugestiv scos în evidenţă; într-adevăr, se poate spune c-a fost ceva mai mult decît un efemer „moment Alecsandri": „A vorbi despre Alecsandri este a desfăşura partea cea mai însemnată a istoriei noastre de cincizeci de ani încoace..."

*

Dacă poezia şi teatrul lui D.C. Ollănescu-Ascanio au apărut în volum încă din timpul vieţii autorului, proza a rămas risipită prin reviste. Probabil că, odată încheiat proiectatul roman *Fecior de bani gata*, şi-ar fi strîns şi creaţia în proză într-un volum. Aşa însă, ea a rămas aproape în întregime răspîndită în *Convorbiri literare* şi *Literatură şi artă română*.

Reprezentată de nuvele şi încercarea de roman amintită, proza lui Ollănescu, inegală valoric, cum era de bănuit, stă sub semnul prozei romantice de tip C. Negruzzi şi N. Filimon. Construcţia romantică a nuvelelor şi interesul pentru studierea caracterelor excepţionale sînt însoţite de notele realiste privitoare la localizarea istorică, ce vine dinspre proza franceză şi engleză minoră a timpului. Toate personajele sînt în bună manieră romantică nişte „cazuri", din recuzita cărora nu lipsesc schimbările neaşteptate de condiţie socială şi materială, care parcă ţin să ilustreze răspînditul adagiu romantic „fortuna labilis".

Nu numai aceste lucruri justifică selecţionarea prozei lui Ollănescu în ediţia de faţă. La el însă, aplecarea spre studiul caracterului-limită e însoţită de un interes permanent pentru latura psihologică a personajului. Realismul psihologic ţine aici mai degrabă de naturalism, ceea ce-l conduce pe autor înspre explicaţia vizînd ereditatea şi conflictele sufleteşti tulburi. Decorul nuvelelor lui Ollănescu este preponderent sudic: Italia, Grecia sînt localizările preferate ale naraţiunii sale. Cultivarea exoticului, a pitorescului este şi ea o constantă a creaţiei sale şi care poate fi întîlnită în toată proza romantică, de la Filimon şi Negruzzi la Alecsandri şi Odobescu.

Fata spînzuratului este, în acest sens, o reuşită nuvelă cu intenţii de frescă a unei ereditcăţi damnate, fiind cea mai „naturalistă" dintre scrierile în proză ale lui Ollănescu şi, totodată, cea mai contorsionată, bogată în desfăşurări psihice dramatice. Ileana, fata logofătului Dinu, „avea darul firesc de a ţintui privirile asupră-i", însă existenţa ei va fi sortită unor furtuni neîncetate datorită mamei, care, neputîndu-se sustrage beţiei, sfîrşeşte în nebunie. Drama ia proporţii; logofătul Dinu, nemaiputînd suporta ruşinea, se spînzură. Ileana, „fata spînzuratului", rămîne singură, avîndu-l alături doar pe cîinele ei credincios, Cioban. Curînd se va îndrăgosti de Vasile, de care se desparte însă tot atît de repede, o dată cu plecarea acestuia la oaste. Luată în casă de coconul Nicu, un holtei de patruzeci de ani, Ileana este din nou, ne amintim, datorită farmecului ei deosebit, curtată. Vasile, care revine, între timp, din armată, va nutri, la aflarea veştii, aprige dorinţe vindicative, încît înfruntarea nu mai poate fi evitată. În ziua de Armindeni, Vasile o ucide pe Ileana, explicînd apoi mulţimii: „Oameni buni, eu am ucis-o, dar iată vinovatul!" Vasile s-a erijat justiţiar în instanţa divină, iar Ileana a plătit preţul unei ereditcăţi damnate.

Eliminînd unele şabloane descriptive sau comentarii în stilul lui Filimon ale naratorului (în loc să fie sugerat, inefabilul iubirii e apoftegmatic comentat astfel: „Fără îndoială, dragostea e o taină adîncă şi neînţeleasă şi vrednice de mirare lucruri izvorăsc dintr-însa"), nuvela are suficiente merite, la aceasta contribuind şi o limbă clară, ferită de neologisme supărătoare. Ştiinţa divagaţiilor, ispita povestioarelor adiacente şi aducerea în scenă a altor personaje mai puţin importante, dar deloc lipsite de importanţă în crearea unei ambianţe pregătitoare a „loviturii de teatru", dovedesc o surprinzătoare subtilitate în mînuirea tehnicilor prozastice.

Banul alb este o nuvelă tipic romantică, de regăsit în liniile ei esenţiale într-o alta, mai puţin realizată însă, *Petre Cioclul*. Scrisă la Atena în 1891, pe cînd autorul se afla în capitala Greciei în calitate de ministru de externe, nuvela *Banul alb* e destul de meritorie, numai şi pentru faptul că se încearcă surprinderea unui mod de viaţă periferic prin pătrunderea destul de fină în psihologia artiştilor de circ, din rîndul cărora se detaşează cîteva personaje bine conturate.

Dosi Lungo — acţiunea se petrece în fierbintea Italie — „italian şi zugrav de binale", poartă cu el o taină pe care copiii orăşelului încearcă să i-o smulgă. E povestea iubirii lui pentru Florina, „fata saltimbancă", pe care nu reuşeşte s-o ducă la bun sfîrşit, datorită frigurilor care îl doboară în scurt timp. Postum, taina este dezlegată de o scrisoare pe care o lasă unuia din copii. Dragostea pentru Florina îl făcuse să ucidă pe Steffo, prietenul lui cel mai bun, cu care o surprinsese. Atmosfera, îmbibată de romantism şi de aerul sudic, face din această nuvelă o creaţie în veritabilul stil Negruzzi-Filimon, iar turbulenţa umorală a italienilor o explică cu argumente climaterice: „...Crescuţi sub cer albastru în libertatea mişcării şi a gîndirii, dacă suntem entuziaşti pînă la frenezie, suntem şi pasionaţi pînă la crimă!" Fără a fi răsfăţat de natură în privinţa înzestrării fizice, Dosi are maniere alese, cultivate parcă după modelul curteanului lui Castiglione. Altfel, nuvela e bogată în revărsări pasionale. Dansul frenetic al Florinei e redat în termeni concişi, ca o descărcare dionisiacă: „...se zbuciuma, răsucind braţele, ca şi cum ar fi voit să strîngă, să zdrobească un trup străin pe trupul ei". Limbajul, de obicei echilibrat, fără bruscări inutile, e aici italienizat abundent. Uneori, Ollănescu calchiază de-a dreptul din italiană: „Florina, cui surîsul îi scăpase..."

Burdumba, nuvelă a cărei acţiune se petrece în Grecia, şi romanul care ar fi trebuit să fie *Fecior de bani gata* sînt creaţii interesante, în care Ollănescu îşi etalează cunoştinţele etnografice şi folcloristice, dar care, totuşi, nu se mai ridică la nivelul prozei prezentate pînă aici. Descrierea jocurilor şi a obiceiurilor străvechi greceşti şi macedonene constituie singura parte interesantă a acestor scrieri, fapt ce motivează

suficient lipsa de reală valoare a naraţiunilor. Personajele din *Burdumba* sînt mai expediate ca oricînd, autorul se risipeşte în detalii epice nesemnificative, care fac şi mai obscură ideea nuvelei.

În *Burdumba*, ultima scriere în proză a lui Ollănescu, schematismul pusese în mare parte stăpînire pe construcţia narativă. E posibil ca romanul să se fi potrivit mai bine intenţiilor şi disponibilităţilor sale, tentat cum era să lărgească cadrul epic, care din pricina divagaţiilor avea serios de suferit. *Fecior de bani gata*, prin faptul că a rămas neterminat, ridică cîteva semne de întrebare. Ar fi fost într-adevăr Ollănescu un înzestrat romancier? Ar fi realizat, prin abordarea noului gen, saltul calitativ promis, cum am văzut, de unele din nuvelele sale de pînă atunci? Greu de spus. Oricum, unele din paginile acestei prime tentative de roman vorbesc despre o dorinţă de schimbare a mijloacelor şi de reîmprospătare a expresiei. Artificiozitatea care se face simţită în ultima nuvelă dăduse de gîndit, poate, autorului însuşi. Sînt semne, deci, că pornise pe un drum nou, cu intenţii noi, aşa că nu ne rămîne decît să regretăm faptul că prozatorul a lăsat în urmă prea puţine scrieri în proză, pentru a ne îngădui desprinderea adevăratului său profil de narator.

Concluzionînd, putem spune că descoperim o proză nu o dată interesantă, dar fără destulă forţă şi, oarecum, în regres estetic de la o scriere la alta.

Proza lui Ollănescu rezistă totuşi esteticeşte, în special prin nuvela *Fata spînzuratului*, cea mai omogenă compoziţional.

*

În legătură cu publicistica lui Ollănescu, putem spune că, şi aici, se arată la fel de prolific ca şi în celelalte genuri pe care le-a abordat.

Între 1884 şi 1885, Ascanio colaborează la ziarul naţional-liberal *Voinţa naţională*, unde deţine aproape permanent rubrica de cronică dramatică. Aici se află, de fapt, partea cea mai interesantă a publicisticii sale, remarcabilă prin intuiţiile estetice, care depăşeau nivelul de înţelegere a fenomenului dramatic în epocă.

De o semnificaţie aparte sînt cronicile despre I. L. Caragiale, a cărui receptare, singulară într-un fel la acea dată, poate fi considerată una din reuşitele activităţii literare a lui Ollănescu-Ascanio.

Una din cele mai bune cronici ale timpului la *O scrisoare pierdută* o scrie Ollănescu. Criticul dramatic respinge cu argumentele unei analize serioase obiecţiile aduse piesei, adăugînd că interpretările eronate la care era deseori supus teatrul lui Caragiale, acuzaţiile lipsite de temei estetic sînt consecinţa valorii scăzute a teatrului de pînă atunci, care nu adusese în scenă adevăruri artistice: „Noi şi păcatele noastre suntem cinici şi pesimişti... iar nu lucrările lui Caragiale". Recunoaştem în

această cronică problema maioresciană a „moralității" pieselor lui Caragiale, a artei în general; modul cum este ea abordată, argumentată de Ascanio urmărește a sublinia — în mod constructiv — faptul că moralitatea artei nu se identifică cu normele morale ale vieții concrete și că, prin urmare, ea nu trebuie considerată după *aceleași* criterii. Moralitatea artei are un fundament estetic, *personajele* în piesele lui Caragiale sînt, prin urmare, viabile *artistic*, prin autenticul trăirilor și al faptelor lor. O adecvată înțelegere, nelipsită de gustul pentru sesizarea nuanțelor, o dovedește cronicarul și pentru *Momente*, pe care le recomandă competent pentru Premiul Năsturel-Herăscu pe anul 1901.

Că era un foarte bun cunoscător al subtilităților scenei și, pe deasupra, avea și intuiție estetică, aflăm și dintr-o altă cronică a lui Ascanio, cea dedicată primei montări a lui *Hamlet* pe scena Naționalului. De o surprinzătoare modernitate este sesizarea retorismului hamletian, subtilă armă cu care își investighează propriul eu, ascuns în teaca înșelătoare a cuvintelor: „...știe a se lupta cu dibăcia cuvîntului și amărăciunea unei vecinice discuțiuni cu sine însuși". Valoarea, nediminuată de trecerea timpului, a operei lui Shakespeare, se datorează înfrîngerii oricăror reguli, de aceea piesele sale uimesc prin „varietatea cea nemărginită a situațiunilor și peripețiilor... și, mai cu seamă, adînca și strălucitoarea filosofie ce se cuprinde în înțelesul cuvintelor".

Activitatea de cronicar dramatic și literar a lui Ascanio dezvăluie o siguranță a judecății și a expresiei care trădează scriitorul. De altfel, aceste trăsături se manifestă și în rapoartele prezentate în calitate de membru în Comisia de decernare a premiilor Academiei — rapoarte despre: I. L. Caragiale *(Momente)*, M. Codreanu *(Diafane)*, St. O. Iosif *(Patriarhale)*, D. Anghel *(În grădină)*, Al. Vlahuță *(România pitorească)*, H. Lecca (traducerea la *Hernani* de V. Hugo), toate publicate în *Analele Academiei Române*, 1901—1902. Cu toate că instrumentarul critic teoretic nu este complet, Ascanio dă dovada unei *intuiții* critice, a unui discernămînt estetic, în receptarea creației contemporanilor. În plus, și dintr-o perspectivă pur sociologică, putem vedea aici un indiciu al faptului că, la acea dată, statutul criticii literare nu era pe deplin conturat, alăturarea acestei „discipline" autonome la celelalte genuri „tradiționale" fiind încă în curs de realizare.

*

Și la nivel biografic, ne vedem, iată, în situația de a menționa similitudini cu Vasile Alecsandri — figura predominant prezentă și totodată „dominatoare" în existența literară și extraliterară a lui Ollănescu.

Născut la 21 martie 1849, la Focșani, ca fiu al proprietarilor Constantin și Maria Ollănescu, viitorul scriitor nu va cunoaște pe tot

parcursul vieții lipsuri sau perioade vitrege din punct de vedere social și material (asemenea predecesorului amintit).

Tatăl său, care i-a cultivat cu precădere înclinațiile artistice, a fost un talentat actor în trupa lui Aristia și un entuziast susținător al Școlii Filarmonice a lui Heliade.

După studii la colegiul Sf. Sava și la Institutul Academic din Iași, Ollănescu se alătură lui Șt. C. Mihăilescu, Gr. C. Tocilescu și G. Dem. Teodorescu la întemeierea societății „Românismul", condusă de B. P. Hasdeu. Va pleca apoi pentru studii de drept la Paris și Bruxelles, la întoarcere practicînd, pentru o vreme, avocatura.

În 1878 devine membru al „Junimii" și frecvent colaborator la *Convorbirile literare* ale lui Maiorescu, de care era apreciat ca o „autoritate pentru Horațiu". Într-adevăr, bun cunoscător al limbii latine, Ollănescu traduce din Horațiu și Catul într-o manieră însă desuetă și într-o „ritmică de horă", după cum s-a exprimat Călinescu.

N. Petrașcu, care-l cunoștea de pe cînd era procuror la Tecuci, îl atrage spre revista sa *Literatură și artă română*, de care Ascanio va rămîne legat și-n care își va publica multe din nuvelele și poeziile sale. Pe deasupra, cum am amintit deja, el era și conducătorul cenaclului „Amicii literaturii și artei române", ceea ce îi ridica prestigiul și îi stimula veleitățile de patron al muzelor, în buna descendență a lui Alecsandri.

Atrasă de progresele științei, revista lui N. Petrașcu se despărțea programatic, cum am văzut, de ideologia junimistă, în fapt, însă, nefăcînd altceva decît să completeze, cu puncte de vedere rezonabile, idei pe care le susținuse cu treizeci de ani în urmă Titu Maiorescu.

Paralel, Ollănescu desfășoară, cu însemnat succes, o bogată carieră diplomatică; e, pe rînd, director și secretar general la Ministerul de Externe, unde îi are în subordine pe Duiliu Zamfirescu și N. Petrașcu. Istambul, Viena, Atena sînt orașe unde Ollănescu își desfășoară, ca reprezentant al legației române, o frumoasă carieră diplomatică.

În 1893 este ales academician, ocazie cu care va rosti discursul deja menționat despre Alecsandri.

În ziua de 20 ianuarie 1908, D. C. Ollănescu moare subit, în urma unui atac de inimă.

O biografie, se vede, neaccidentată, fără puncte nevralgice sau elemente de tensiune; o viață care, însă, a constituit terenul fertil pentru desfășurarea unei bogate și, adesea, semnificative activități literare, culturale în general.

D. C. Ollănescu-Ascanio face parte din acea categorie de scriitori de rang secund a căror creaţie reprezintă nu atît o realizare în sine, cît o etapă necesară în evoluţia literaturii, în metamorfoza ei atît de complexă; un moment intermediar, de reaşezare şi reorganizare a forţelor, urmînd perioadei de plenară manifestare a valorilor (Alecsandri, Eminescu, Caragiale) şi pregătind-o, cu meticulozitate şi dăruire, pe următoarea.

FLORIN BERINDEANU

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Această primă ediţie a scrierilor lui D. C. Ollănescu-Ascanio cuprinde texte aparţinînd următoarelor genuri literare: poezie, teatru şi proză. Sînt incluse, de asemenea, pentru semnificaţia lor istorico-culturală, texte de publicistică, precum şi cîteva fragmente din corespondenţa scriitorului cu Iacob Negruzzi şi Duiliu Zamfirescu.

Poeziile au fost reproduse selectiv, după volumul *Poezii. 1878—1898*, apărut în 1901 la Editura Socec. Selecţia a fost realizată în aşa fel încît să ilustreze, pe de o parte, varietatea tematică, iar, pe de alta, influenţele ce se interferează în creaţia poetului, ilustrînd un mecanism creator semnificativ.

Am respectat, prin urmare, diviziunea în cele trei mari secţiuni a volumului de poezii: *Lirice*, *Satirice* şi *Eroice*. A fost inclus însă şi poemul *Cîntăreţul din luncă*, apărut postum în 1908 în revista *Literatură şi artă română*, an. XII, nr. 1—3, p. 3—23 — relevant părîndu-ni-se acesta din punct de vedere al filiaţiei Alecsandri-Ollănescu.

Piesele de teatru au fost reproduse după volumul *Teatru*, apăr ut la Editura Göbl în 1893. Nu am inclus în ediţie piesa *Iubirea şi datoria*, scrisă în colaborare cu Fr. Damé şi publicată în revista *Cimpoiul*, an. I, nr. 5—10, 1882, p. 2—3; aceasta, datorită faptului că, avînd caracter ocazional şi fiind scrisă în colaborare, nu este îndeajuns de relevantă pentru ilustrarea profilului de dramaturg al scriitorului.

În ceea ce priveşte scrierile în proză ale lui Ollănescu, posibilitatea de selecţie a fost mai mare, deoarece, spre deosebire de poezie şi teatru, proza a rămas risipită în periodice *(Literatură şi artă română, Convorbiri literare, Ateneul Român)*.

Ne-am gîndit, deci, a include în ediţia de faţă nuvelele *Fata spînzuratului* şi *Banul alb*, ţinînd cont de calităţile de prozator ale autorului pe care aceste scrieri le demonstrează, în condiţiile în care romanul plănuit, *Fecior de bani gata*, este întrerupt nu mult înainte de moartea scriitorului, nepermiţînd, prin urmare, o apreciere globală.

Selecția de articole din ediție a fost realizată pe baza textelor publicate în ziarul *Voința națională*, precum și în *Analele Academiei Române*, anii 1901, 1902 și 1905—1906.

Monografia *Teatrul la români*, lucrare ce l-a consacrat pe D. C. Ollănescu-Ascanio ca pe unul dintre cei mai competenți cunoscători în domeniu din epocă, nu am mai reprodus-o în volumul de față, ea fiind reeditată, împreună cu *Discursul de recepție la Academie*, de către Cristina Dumitrescu, la Editura Eminescu, în 1981.

N-a fost inclusă în această ediție nici opera de traducător a scriitorului, cuprinzînd transpuneri atît din autori latini (Horațiu, Catul), cît și din V. Hugo, Fr. Coppé, Turgheniev, Multatuli. Această opțiune se datorează impreciziei în corespondența termenilor care, cel mai adesea, viciază receptarea textelor originale.

În stabilirea textului ne-a preocupat aducerea la zi a ortografiei, care să faciliteze cititorului actual lectura, dar și conservarea particularităților de limbă ale autorului.

Am modificat deci formele vechi ortografice în următoarele cazuri:

— *â*, *ê* transcris *î*: *când* > *cînd*; *cârmuitor* > *cîrmuitor*; *dênsa* > *dînsa*; *vênt* > *vînt*.

— *ă* transcris *î* (â): *când* > *cînd*; *sfânt* > *sfînt*; *românesc* > *românesc*.

— *ă* transcris *e* în grafiile: *vă* > *vie*; *fă* > *fie*; *soliă* > *solie*; și *î* în grafiile: *lângă* > *lîngă*; *întâmplare* > *întîmplare*.

— *e* accentuat, în cuvintele monosilabice, transcris *ă*: *ve* > *vă*; *me* > *mă*.

— *e* neaccentuat a fost transcris *ă*: *sufer* > *sufăr*; *streluci* > *străluci*.

— *e* a fost transcris *ie*: *ese* > *iese*.

— *i* a fost transcris *î*: *inainte* > *înainte*; *riu* > *rîu*; *sin* > *sîn*.

— *u* final nu a mai fost transcris: *căpătîiu* > *căpătîi*; *voiu* > *voi*.

— *o* și *e* au fost transcrise *oa*, respectiv *ea*: *scote* > *scoate*; *șireță* > *șireață*.

— diftongul *ea* transcris *ia*: *odaea* > *odaia*; *femeea* > *femeia*; *eară* > *iară*.

— diftongul *oa* transcris *ua*: *zioa* > *ziua*.

— diftongul *ia* transcris *ea*: *ghiață* > *gheață*; *ghiară* > *gheară*.

— în conformitate cu normele actuale, prefixul *des* a fost transcris *dez*: *desvăța* > *dezvăța*; *desbrăca* > *dezbrăca*.

— *s* intervocalic în neologisme a fost transcris *z*: *poesie* > *poezie*; *musică* > *muzică*.

— *sci* a fost transcris *ști*: *vorbesci* > *vorbești*; *iubesci* > *iubești*.

Am operat, de asemenea, corectări în cazul diferitelor părți de vorbire compuse:

— adverbe: *ori-și-cum*, *ast-fel*, transcrise *orișicum*, *astfel*.

— adjective: *ne-mișcată*, transcris *nemișcată*.

— pronume: *ori-și-ce*, *ori-și-cine*, transcrise: *orișice*, *orișicine*.

Au fost menținute și transcrise ca în textul de bază următoarele forme, care apar în alternanță cu cele ale limbii actuale:

— *ă* în loc de *e*: *cătră*, *dezvăli*.

— *ă* în loc de *î*: *până*, *întăi*, *mîngăiere*.

— *ă* în loc de *u*: *mulțămire*.

— *i* în loc de *e*: *cerșitor*.

— *î* pentru diftongul *îi*: *cîne*, *mîni*, *pîne*.

— am păstrat vocala *e* sau grupul *ea* după consoană labială: *fer*, *pept*, *peatră*.

— a fost păstrată forma de genitiv-dativ singular articulat în *-ei* a unor substantive sau adjective: *vieței*, *întregei*, *lumei*.

— am păstrat forma invariabilă a articolului posesiv: *a mele*, *a mei*.

— am respectat formele neacordate la persoana a treia plural ale unor verbe.

— am păstrat forma veche de persoana întîi singular și a III-a plural *sunt*.

La nivelul lexicului am menținut, în general, în textul ediției, formele vechi, regionale sau neologice, specifice epocii și scriitorului, iar cînd acestea au apărut în alternanță cu formele actuale, am păstrat alternanța ca fiind sugestivă pentru ilustrarea stadiului limbii.

Formele vechi, populare sau regionale au fost menținute pentru relevarea ariei de selecție lexicală a scriitorului: *a căta*, *Ieși*, *juvină*, *monastire*, *smuncește*, *spete*, *surguci*, *vecinic*, *viers*.

În privința anumitor neologisme — cele mai multe de origine franceză — am menținut forma lor originală, caracteristică epocii: *observațiune*, *concluziune*; am păstrat, de asemenea, și forme lexicale de origine italiană, sau chiar italienisme: *personagiu*, *belă*, *fanciulă*.

Punctuația a fost corectată tacit; asemenea greșelile de tipar.

Lucrarea de licență alcătuită sub îndrumarea profesorului universitar Paul Cornea a constituit punctul de plecare în alcătuirea acestei ediții. Datele adunate acolo au înlesnit munca de cercetare de mai tîrziu, dar, totodată, un sprijin permanent am primit din partea Bibliotecii Academiei, a Bibliotecii Facultății de limba și literatura română și, din nou, a profesorului și istoricului literar Paul Cornea.

F.B.

POEZII

STEJARUL

Prințesei Alexandrina Ion Ghica.

Cu creștetul în ceruri, cu brațele la soare,
Încins c-un brîu molatic de umbră și răcoare,
Mai mîndru decît regii, stă falnicul stejar,
La poale i se-ntinde covor de floricele
Și în frunzișu-i tainic, un roi de păsărele
Cîntînd, mai viu îi face al primăverei har.

El stă acolo singur, ca strajă neclintită,
Cu fruntea tot mai largă și tot întinerită,
Pe care și-a scris veacul povestea sa în zbor;
Ce n-ar putea el spune, de azi și de-altădată,
Cînd boarei ce aleargă prin coama lui bogată
I-ar da vreo zînă blîndă un glas fermecător!

Oh! cîte visuri mîndre, în taină-mbrobodite,
Plecat-au de la trunchiu-ți și-n doruri nesfîrșite,
Perdutu-s-au cu norii în haosul ceresc! ...
Tu Făt-Frumos, cu plete de aur, ziua-n soare,
Oprești pe coama-ți luna în nopți fărmecătoare
Păstrînd un colț de umbră acelor ce iubesc!

Din caierul vieții, temeinica natură,
Îți toarce firul vîrstei, cu o răsucitură
Din fusul ei puternic și vecinic creator,
Și tu te-nalți tot mîndru, cu fruntea tot spre ceruri
Nesocotind a vremii și vijelii și geruri,
Ce-abia pot să-ți răpească un frunzet trecător!

Și veacul care trece și veacul care vine,
Perzîndu-se în noapte, te vor lăsa pe tine,
Nestrămutat tovarăș, moștenitor de lume,
În cartea neuitării să scrii numele lor;
Iar eu îți cer iertare, stejar nemuritor,
Dacă-ndrăznesc a scrie pe trunchiu-ți al meu nume!

Ghergani, 1878, octombrie

FÎNTÎNA BLANDUZIEI

Lui Vasile Alecsandri.

O fons Badusiae
Fies nobilium tu quoque fontium!
(*Cart. III, Oda XIII*)

Qui musas amat impares
Ternos ter cyathos attonitus petet Vates!...
(*Cart. III, Oda XIX* — Horațiu)

Din trecuta nemurire unde doarme-al vostru nume
Amintiri, podoabe scumpe, străluciri din altă lume,
Veniți!... Lydio iubită, Pyrrho cu picior frumos,
Neobulă drăgălașă, Tindaris cu glas duios,
Tu copilăroasă Chloe, tu Glyceră schimbătoare,
Leuconoe-nțeleaptă, Barină amăgitoare.
Vin Asterie sfioasă, Lido cu răceală în sîn,
Tu drumeață Galathee, tu zglobie Lyce, vin!
Veniți, Phillis cea vioaie și Neeră adorată,
Feciorelnică Cinară, Lalage nevinovată!
Veniți toate, blînde visuri de iubire și de dor!
Voi surori desperecheate dintr-al cerurilor chor
Și voi Grații fără seamăn cu brîu deznodat de vînturi,
Voi amici de veselie iubitori de vin și cînturi,
Grăbiți pasul, iarba-i moale și sub falnicul stejar
E întins ospățul splendid, lîngă verdele altar!
Azi e mîndră sărbătoare la Fîntîna Blanduziei!
Sărbătoarea lui Horațiu, sărbătoarea Poeziei!
— Aideți, sclavi! gătiți cunune și Cecubul ne turnați,

Massicul nu vrea s-aștepte! voi, copilelor, cîntați!
Pholloe, ce stai pe gînduri? Getto, dă-mi o sărutare!
Nu te teme, Ligurinus gelozie nu mai are.
Berecinthyo, începe! glasul flautului tău
Cu Falernul cel șagalnic și murmurul din pîrău,
Se-ntovărășește dulce, iar la joc se prinde bine!...
Augurule Murrena, cupa-ntăi ți se cuvine.
Lui Mecenas cea de-a doua, cea de a treia lui Virgil,
Pe a patra ți-o închin ție, Tibul, răsfățat copil,
Încă una pentru Variu; alta pentru voi, iubite,
Voi cu ochii de văpaie și cu buze rumenite,
Care-ați legănat pe sînuri dragostea și al meu gînd
Ș-ați fost credincioase soartei cînd rîzînd și cînd plîngînd
Pentru voi!... Dați-mi o cupă, cupa mea cea mare, plină
Și pe frunte așezați-mi o cunună de verbină,
Am să beau pentru Apollon, pentru Muze, pentru Zei
Și pe urmă pentru Roma și nemărginirea ei!...
Aduceți-mi vin de Chio dulce, răcorit în gheață.
Vărsător de foc în sînge, spornic dătător de viață!
Cupa cea din urmă — a noua — în genunchi acum ți-o închin
Ție, draga mea fîntînă, ție, lîngă care vin
Singur, cu-ale mele visuri și cu dorurile mele.
Sub stejar privind izvoru-ți uit de lume, uit de rele.
Fii ferice, fii iubită, neuitată-n veci rămîi
Și cînd voi muri să-mi fie peptul tău drept căpătîi.
Aideți, dragii mei prietini, pentru scumpa-mi Blanduzie,
Blînd izvor de mîngăiere și izvor de Poezie!

1879, ianuarie

ELEGIE

. . . . . .

De mult acum odaia se află părăsită!
Perdelele sunt rupte, fereastra-i dezvălită,
Pe vinetele geamuri căldura lui Cuptor
În vițe lungi țesut-a al ploilor fuior;
Iar cînd, în miez de noapte, le-ating vînturi nebune,

De-o șoaptă plîngătoare le face să răsune.
Ce tristă-i colivia cînd pasărea-a zburat!
O haină de femeie zvîrlită de pe pat,
Molateca mătase și horbota subțire
Păstrează încă vie o tainică-amintire
În cutele rotunde, de la stăpîna lor
Iar doi pantofi albaștri, în umbră pe covor
Se pare că așteaptă din nou să încălzească
Piciorul alb și rumăn ce-i face să trăiască.
În mijlocul odăii un scaun răsturnat,
Cutiile-s deschise, dulapu-i deșertat,
Cordele, flori și pene în colț stau ghemuite.
Oglinda, scump tovarăș din zile fericite,
Stă astăzi și jelește, cătînd în ochii mei
Cumplitul gol ce lasă femeia-n urma ei!
Pe jețul lung și moale șezînd parc-o văd încă
Cum pironea în vatră, privirea sa adîncă,
În care focul dulce frîngîndu-se cu drag
Își răsfăța lumina pe-al ochilor ei prag.
Acuma jețul singur stă lîngă vatra rece
Și plină de cenușă, iar vremea care trece
În urma-i răspîndit-a, cu grabă alergînd,
O pulbere surie, din aripi fluturînd.
Ce jalnică-i odaia deșartă, părăsită!
Într-un pahar, pe masă, o roză vestejită
Cu foile căzute, cu creștetul cernit,
Jelește pe aceea la care s-a jertfit.
Tăcerea și tristețea sunt înfiorătoare!
Acum de teamă, parcă, nici razele de soare
Prin negrele perdele de mult nu mai pătrund.
Singurătatea cruntă și noaptea doar s-ascund,
În umedele ziduri, închise, mucezite.
Iar pe cămin pendula ce într-acest pustiu
Mai dovedea că încă rămas-a ceva viu,
A încetat de-a bate, tot așteptînd cu jale,
Pe cel cărui să spună durerea tainei sale.

. . . . . .

Ah! mi se umple ochii de lacrimi, cînd gîndesc
Ce taină fără margini cu dînsa-n pept hrănesc!
Taci inimă nebună, taci inimă pustie,
Ca și odaia-n care ea nu o să mai vie!

TOAMNA

Vine iarna, vine frigul, grijile se înmulțesc,
Ochii cei deprinși cu soare în zadar se obosesc
Urmărind prin nori și ceață cîte-o rază de lumină.
Împrejur urîtul crește, s-a dus vremea cea senină!
Frunzele îngălbenite, triste zboară după vînt,
Rîndunelele plăpînde își iau calea pe pămînt,
Florile își duc în ceruri tainele lor parfumate,
Cuib de iarnă-și face-n lume searbăda singurătate;
Iar izvoarele și codrii cîntă doine cu lung dor,
Plîngînd umbra și răcoarea ce s-au stins în sînul lor!...
Mie-mi place și mi-e dragă astă-ntîie-nduioșare
Ce-aduc zilele de toamnă! — A naturii întristare,
Dulce ca melancolia unui vis neîmplinit,
Mă întoarce făr' de voie către timpul fericit,
Cînd departe de a lumii frămîntare necurmată,
Eu priveam cu mulțumire șerpuind unda curată
A izvoarelor prin iarbă, și din galbenele foi
Împleteam cununi de aur mult iubiților eroi,
Ce-mi răpeau sufletul tînăr; cînd din nourii subțiri,
Care-n spre apus de soare se roșesc ca trandafiri,
Îmi croiam cu dibăcie mii de chipuri năzdrăvane;
Feți-Frumoși călări pe Vinteși cu Ilene Cosînzane,
Strîmbă-lemne, Sfarmă-petre, Statu-palmă-barbă-cot,
Ducipal cu cornu-n frunte, trecînd mările înot,
Și în fund pe cerul palid, zmei cu arme strălucite,
Alergînd prin foc și sînge să-și găsească a lor iubite.

. . . . . .

Unde mai sunteți acuma, zile dulci, copilărești!
Cît de mici, pe lîngă-a voastre, par plăcerile lumești!
Ce sunt azi? un biet grăunte rătăcit într-o pustie,
Mi-am perdut cărarea dreaptă! Unde-i oare cel ce scrie,
Într-ăst furnicar al vieții, în ce locuri a pătruns
Adevărul, zmeu năprasnic, care stă mereu ascuns!
Cătîndu-l, vrem să smulgem taina legilor firești
Și această frămîntare de aventuri omenești
N-are nici atît putere cît ar înclina o dată
Vîrful trestiei ușoare, lîngă maluri înălțată!
Ce deșertăciuni amare! În vîrtejul vieții, noi,

Duși de vînturi dimpotrivă, suntem ca acele foi
Care zboară-n aer toamna, depărtate de tulpină.
Fericiți cînd vîntul bate și ne duce la lumină!

.....

Dar în fața mea se-ntinde, ca un fulg-nepipăit,
Cerul alb, apa verzie, cîmpul neted, liniștit.
Drag îmi e să-mi fure gîndul frumusețele aceste
Și să uit amarul grijei cu fantastica poveste,
Ce o spune cu dulceață toamna negrului pămînt,
Și-ndoiala și nevoia să mă uite unde sunt!
Într-o singură clipeală amintirile plăcute,
Ca icoane vii în minte le văd iar pe rînd trecute.
Iată pentru ce-aș vrea încă să visez cătînd în nori
Și să dorm pe malul apei, între sălcii și-ntre flori.
N-aș mai sta atunci în luptă nici cu lumea, nici cu mine,
Ci culcat de-a lungu-n iarbă m-aș ruga, toamnă, de tine,
Să-mi tot spui de alte timpuri și a bine să-mi menești
— C-un nimic faci fericirea oamenilor, cînd voiești!

URSUL, VULPEA ȘI LUPUL

(FABULĂ)

Amicului meu X.

Lupul sur și Vulpea roșie, doi cumetri vînători,
Pentru-o pricină de moarte căutînd judecători;
Căci în codri-adeseaoară tagma cea dobitocească
Nu se teme să-mprumute cîte-o pildă omenească!
Ispitit de ură însă Lupul mai nerăbdător,
Către Ursul, vornic mare, se-ndreptă jăluitor
Și-i ceru cu umilință sfat prielnic de dreptate.
Luminarea sa-i răspunse: „Vulpea-i plină de păcate
Și-ar fi bine să scapi lumea de-o șireată și de-o rea.
Pune-i o capcană, prinde-o și-apoi fă ce vrei cu ea!“

Lupul înclinînd grumazul, linse vorniceasca labă
Și tîrîndu-se pe coadă, se porni voios la treabă.
Într-un capăt de pădure, nu departe de la sat,
Vulpea își avea culcușul și popasul de vînat.
Acolo cu măiestrie lupul cursa îi întinde.
Și voios jucînd în juru-i, cade și picioru-și prinde.
Trage-n dreapta, trage-n stînga, se smucește, în zadar!
Obosit sărmanul plînge și se vaietă amar,
Iată însă că din tufe ursul deodată-apare.
„Ce-ai pățit, nenorocite?“ mormăie el cu mirare.
„Ce-am pățit, m-am prins eu singur, zise lupu-n lanțul meu,
Pune laba și mă scoate.“ — „Lupule, îmi pare rău
Că te afli în nevoie, eu care-am pornit de-acasă
Cam flămînd, gîndind că astăzi ai să mă poftești la masă,
Să-ți ajut, la vulpea ceea cu care te dușmănești.
A avut noroc să scape, dar n-ai s-o mai întîlnești,
Căci acum în loc de dînsa, am să te mănînc pe tine!“
„Cum pe mine, ai greșală, Luminarea ta, știi bine
C-am întins această cursă, după sfatul ce mi-ai dat!“
Ursul prelingîndu-și botul, zise: „E adevărat,
Însă cum, din întîmplare, tot aceeași sfătuire
I-am dat vulpei ca și ție, eu nu văd deosebire
Să mănînc carne de vulpe ori de lup, cînd sunt flămînd!“

.....

Ce-l împricinat plătește și perzînd și cîștigînd.

BOSFORUL

Doamnei Eufrosina L. Zarifi.

La Bosfor viața-i plină
De lumină,
De parfumuri și de flori;
De cîntări misterioase
Și duioase
Și de rumenite zori!
Pe-ale Bosforului maluri
Și pe valuri

Zboară albele hurii,
Cu ochi negri plini de visuri
Și surîsuri
Dulci sub valuri străvezii.
La ferestre cu zăbrele,
Păsărele
Prinse din al lumei zbor
Viața și-o petrec, lipsite
De ispite
Și de-al dragostei fior.
La Bosfor cel ce trăiește
Și iubește
Farmecul de răsărit,
Valurile mlădioase
Și lucioase,
Vîntul cald, îmbălsămit;
Dealurile ruginite, zugrăvite
De-ale soarelui vopseli,
Și-n amurg albastra mare
Ce tresare
Strălucind de poleieli,
De la Beicos să plece,
Pîn'nu trece
Soarele de Marmara
Și ușor ca o nălucă
Să se ducă
În caiacul lui Zorah,
Să primească primăvara
Venind seara
La Hissar și Scutari
Ori să vadă Cornul-de-Aur,
Vechi tezaur
Și Stambulu-n zor de zi!

II

Stă cetatea cea bătrînă
Ca o zînă,
În vestminte argintii
Străjuind peste popoare,
Călătoare
Pe-ale mărilor pustii!

Ah! sub gheara cea străină
Și haină
Plînge fala-i din trecut;
Ecoul deprins a spune
Tot vești bune
Doarme astăzi trist și mut!
Unde-i vremea bizantină
De lumină
Și viteji cavaleri;
Unde-i pompa cea regală
Triumfală,
Unde-s cruzii ieniceri?
Doamna lumei azi mai este
O poveste!
Zidurile s-au surpat
Și prin porțile aurite
Năruite,
Cobea neagră a intrat.
Pline-s locurile sfinte
De morminte
Unde dorm mîndrii eroi!
Dar la umbra lor străbună
Azi s-adună
Bîntuiții de nevoi!

III

A Bosforului grădină
Este plină
De minuni dumnezeiești
Însă inimă curată
Și iubire adevărată
Nu găsești!
Ah! și mult pe sînuri calde
Să se scalde
Se duc dorurile vii
Și ochi negri plini de visuri
Și surîsuri
Trec sub valuri străvezii!

Pera, 1883, februarie

GINTA LATINĂ

Lui Vasile Alecsandri.

Alme sol, possis nihil Urbe Roma
Vi sere majus!
(Carmen Saeculare)
Latina ginte e regină!
(Imnul latinității)

I

Era în culme timpul vechi
Al falei strămoșești,
Cînd Roma sfîntă stăpînea
Hotarele lumești,
Cînd vulturii săi neînvinși
Duceau dintr-un avînt,
Pe cezarii nemuritori
În cer, de pe pămînt,
Și legile cu braț de fier
Legau de-a ei mărire,
În fața zeilor păgîni,
Întreaga omenire!
Atunci, atunci strălucitor
Ca-n zi de sărbătoare,
Cununi de raze-i împletea
Pe frunte mîndrul soare
Și de pe dealul Palatin,
Din mersul său oprit,
Veghea asupra ei cu drag
De farmecu-i răpit.
Atunci Apollon și Vulcan,
Diana, zeii mari
Luptau alături în război
Cu-a ei legionari!
Din năzdrăvanul lor fuior
Doar Parcele fatale,
I-au tors nemlădiosul fir
Al veșniciei sale
Și-n cartea lor de povestiri
Sibilele i-au dat,

În cursul vîrstelor lumești
Meniri de împărat!

*

Oh! timpuri mari, de mari credinți
De fapte și mîndrii
În pieptul lumii uriaș
A voastre mărturii,
Neperitoare amintiri,
Puternic le-ați săpat!
Așa, cu-al vostru nume sfînt
Și faima v-a păstrat,
Așa, din neam în neam, în noi
Crescut-ați cu iubire,
Așa, purtăm cu capul sus
A voastră moștenire!
În ziua cînd din Capitol
Eroica fanfară
Chema-va iar în jurul său
Pe cei cu dor de țară,
De lîngă Dunăre, Balcani
Și Nistru, și Carpați,
Va alerga într-ajutor
O armie de frați
Și va vedea atunci din nou
Cel soare cu ochi mari,
Că în nepoți încă trăiesc
Străbunii legendari;
Iar de pe culmile de munți
Și mările albastre
Reînvia-vor ca-n trecut
Ecourile voastre
Victorii, Libertăți, Măriri
A neamului Latin
Și steaua-i mîndră va luci
Din nou pe cer senin!

*

Sub cerul ei plăpînd și cald,
Pe sîn de două mări
Italia, blînd colț de rai,
E plină de-ncîntări.

Din vîrful munților ei nalți
În codri și-n cîmpii
Mănunchiul e tot mai bogat
De flori și de ochi vii,
Și-n piepturile de viteji,
La zile de furtună,
Duioase cîntece de dor
Și de iubit răsună!
Ca primăvara este ea,
Pe plaiurile vieții,
Comoara gîndurilor mari,
Limanul tinereții;
Căci pare c-a răpit din cer
Al măiestriei foc
Și frumusețile pe rînd
S-au prins cu dînsa-n joc.
Așa pămîntului uimit
Zvîrlit-a-n calea ei,
Cu mîna largă de stăpîn
Eroi și Dumnezei,
Așa păstrînd vestmîntu-i alb
Și fruntea de virgină,
Ducînd cu brațul ridicat
Făclia de lumină,
Ca o zeiță va păși
Prin secolii măreți
Într-un cortegiu strălucit
De preoți și poeți!

II

Romulae genti date remque prolemque
et decus omne!
(Carmen Saeculare)

Spiritum Phoebus mihi, Phoebus artem
Carminis, nomenque dedit poetae!
(*Cart. IV, Oda VI* — Horațiu)

Poporu-n gloate adunat
Tăcut stă și smerit
În fața rugului aprins
Al zeului iubit!

Quindecemvirii cei bătrîni
Boi albi jertfesc, pe rînd,
Asupra Romei, protector,
Pe Apollon chemînd
Cu crengi de dafin și măslin
Romana tinerime,
Băieți și fete stau în chor
Departe de mulțime;
Horațiu, maestrul poet,
În fruntea lor apare
Ținînd cu lira-i ritmul sfînt
Cîntării Seculare.
Cu dorul neamului latin
De veșnice măriri,
El poartă pîn' la zei în cer
A patriei meniri!
Poetul, suflet aripat,
În falnicul său zbor
Le-a închinat pămîntu-ntreg
Dînd Roma-n grija lor!...
Acum Pontifii credincioși
Din templu se coboară
Și lîngă Tibru pe Terent
Mistrețu îl omoară;
Apoi îngroapă în adînc
Al jertfelor altar,
Ca să rămînă drept prinos
La alt joc secular!...
Din umbra leagănelor vechi
Pierdute în povești,
Popoarele s-au ridicat
Pe treptele lumești,
Brăzdîndu-și largă calea lor
Prin dalbe vitejii,
La glasul viu și bărbătesc
Al mîndrei Poezii!
În cerc de Regi și de Eroi,
Poeții merg cu fală,
Sunînd l-a nemuririi porți
Cîntarea triumfală
Acelor fapte omenești
Ce stau strălucitoare,

Înscrise-n cartea de oțel
A vremii viitoare!
Sunt fericiți acei ce au
Menire pe pămînt
De-a înălța pînă la cer
O lume c-un cuvînt;
Ah! dar menire n-a mai stat
O alta făr' de preț
Decît a celui fericit
Maestru cîntăreț,
Ce, ca poetul strămoșesc,
Prin falnica-i cîntare
Sărbătorit-a cu noroc
A Țării înălțare.
Și închinînd-o pentru veci
L-ai Libertății Zei,
Cu vitejia-i buciumă
Măreț destinul ei!

*

De mult trecut-a faima ta
De-al țărilor hotar,
Cum a trecut pe-al vîrstei zbor
Și imnul secular;
De lîngă Mare pîn' la Prut
Din Tisa în Ceahlău
Răsună-n piepturi românești
Duios cîntecul tău,
Precum în Roma, la Sabini
Și la Lucani și-n Lațiu
Gingașă-odată răsuna
Cîntarea lui Horațiu!
Iar Doinele-ți pline de dor,
Zmălțatele Pastele
Și strălucitele Povești
Au pus cununi de stele
Pe fruntea-ți largă de poet,
Pe care-n zi de Mai
Ursita descîntînd sădi
Un farmec rupt din rai.
De-atuncea dulcele tău vers
Mai tînăr și mai blînd,

E purtător de mîngăieri
În suflete intrînd;
De-atunci în jurul tău cu drag
Rămîn toți în uimire
Și ascultîndu-te iubesc,
Și cred în fericire.

. . . . . .

Iar voi, cununi de raze vii,
De dafin și maslin
Trimiteți, Muze din Olimp,
Poetului latin!

Constantinopole, 1883, martie

AD POETAM

De cînd te-ai făcut prieten cu Inachus, cămătarul,
Cu Nycandru de la Rhodos, vînzătorul de copii,
Cu Rutillus istrionul și cu Gellion barbarul,
Pe la mine se-mplinește anul de cînd nu mai vii.
Îmbrăcat în piei de vită, ras pe cap și dat pe pele
Cu uleiuri și vopsele, alergi nopțile cu ei.
Spargeți ușile, vă bateți... din adîncul casei mele
S-aud deseori cu groază țipetele de femei!
N-ai rușine, tu om tînăr, tu poet cu mare vază,
Legănat de sînuri albe și iubit așa cum ești
Să-ți lași inima, mîndria și talentul tău să cază
În ispite-atît de proaste! Ce-ți lipsește? Ce dorești?
Dintr-o margine la alta Roma-ntreagă cu mirare
Te privește cum te zbuciumi ca un suflet chinuit,
Toată lumea se întreabă ce-i această desperare,
Pentru ce și pentru cine? ori poetu-a-nebunit?
Tu, care iubeai amicii nobili și cu voie bună
Le dădeai vinul de frunte și cîntările-ntr-ales;
Azi prietenii ți-s haita rușinoasă și nebună
Care cîntă desfrînarea și beau vin grecesc și dres.
Tu, poetul tinereței și-al femeilor frumoase
Unde-ți e lira de aur cu divine melodii?

153299

Ia-ți avîntul de-altădată, Muzele sunt priincioase
Și dă zbor din nou duioasei, blîndei tale poezii!
Numai nu te du la circuri și la băile Tarquine,
Nici te mai tîrî prin tinda curtizanelor grecești;
Oare Chea săltăreață mai frumoasă-i decît mine?
Și pe Saga cea roșcată mai cu foc poți s-o iubești?
Tyndaris, pribeaga fată care cîntă la ospețe,
Și bachante ca Myrrhina și ca Phillis te-au învins?
Ori ai lui Lysipp ochi galeși ș-a lui Myon tinerețe
Ca un vifor de urgie în prăpastie te-a împins?
Pentru astfel de ființe perfide, înjosorate,
Vei zdrobi tu făr' de milă tot ce-ți e pe lume drag
Și-a ta inimă, comoară de simțiri înflăcărate,
Au vei arunca-o jertfă pe al patimelor prag?
Nu, poete, nu, iubite! o mai falnică menire
Ți-au tors Parcele pe firul lor fatal și minunat;
Nebunia-i trecătoare, scutură de lîngezire
Capul tău ce cu verzi lauri e de Faimă-ncununat!
Vino iar, vin' lîngă mine, știi că pentru tine-s slabă,
Te iert azi ca-ntotdeauna, oare pot a nu ierta?
Ai uitat orele scumpe, le-ai uitat, ah, prea degrabă
Fericirea mea se pare c-a perit cu lipsa ta.
Sub porticul lui Agrippa ne-om plimba iar mînă-n-mînă,
În quadrigiu vom străbate calea Appia și-n For,
Voi ca-n templul lui Apollon în uimire să rămînă
Lumea și la Capitoliu să fii dus iar de popor!
Vin, tricliniul albastru cu luminele aprinse
Te așteaptă, gingaș oaspe, cu odoare și cu flori,
Masa-i plină de bucate, amforele stau întinse
Și-am dat azi o hecatombă zeilor îndurători!
În odaia de culcare așezat-am, cum îți place,
Pat de perini de mătase pe o piele grea de leu,
Pe altarul zeei Veneri ard parfumuri și ți-oi face
Căpătîi întreaga noapte brațul, sînul, trupul meu!
Despletit părul meu galben îl voi răsfira în unde
Peste umeri, ca în vremea cînd cu dînsul te jucai,
În tunica-mi desfăcută abia s-or putea ascunde
Tainele ce cu nesațiu altădată sărutai!
Și ca-n primăvara vieții și-a iubirii noastre sfinte
Pe genunchii tăi culcată asculta-voi lira ta

Însoțind cu măiestrie tot acele dulci cuvinte
Ce-mi dădeau fiori de doruri și cu tine voi cînta.

. . . . . .

Vino dar, vin' lîngă mine, știi că pentru tine-s slabă.
Te iert azi ca-ntotdeauna, oare pot a nu ierta?
Ai uitat orele scumpe, le-ai uitat, ah! prea degrabă,
Fericirea mea se pare c-a perit cu lipsa ta.

1890, noiembrie

BASM JAPONEZ

Fo-lie!

La Ketto, pe malul mării, e palatul ei de vară.
Stîlpi de marmură albastră, cu larg creștet înflorit
Sprijină acoperișul cel de porțelană rară
Zugrăvit în mii de fețe și cu vîrful ascuțit.

Lîngă uși de lemn de thuya stau, ca streje credincioase,
Nalți balauri de aramă, zei de fildeș indieni
În rotunduri de ferestre zboară păsărici sfioase
Și pe straturi de verdeață, doarme-un cîrd de pelicani.

Ca mănuchiuri de beteală, ca șiraguri de mărgele
Pe balcoane și pe ziduri stau lianele subțiri;
Ale chioscului de trestii lungi și sprintene zăbrele
Sunt cu lobelii încinse și cu galbeni trandafiri.

Peste tot răcoare, umbră, flori și ierburi parfumate.
În bazinurile albe, pești cu solzii aurii
Se răsfață la lumină, printre foi de nufăr late,
Viclenind pe cocostîrcul ce-i privește cu ochi vii.

Valul crainic de ispită, pe molateca-i cărare
Din adîncul depărtării vine ne-ncetat la mal
Aducînd în pept suspine și pe sîn mărgăritare
Căci e îndrăgit Oceanul de copila lui Natal.

Pentru ea în fapt de ziuă mantă purpurie-și pune
Mîndru-ncununîndu-și fruntea cu un curcubeu de foc;
El, cu glas de vijelie suferințele își spune,
Pentru placul ei furtuna o astîmpără pe loc!

Sub umbrelă aurită de mătase vișinie,
Iată că Fo-fo coboară scara cea de mozaic
Ușurică, mlădioasă, cu cosița castanie,
Cu ochi verzi și piciorușul în coturu înalt și mic.

Brațul ei rotund, sub haina largă și cu flori țesută,
Se desprinde alb și rumen, rezemat pe șoldul drept,
Și cum iese ea din umbră, cingătoarea-i desfăcută,
Se zăresc, ca două aripi, valurile de la pept.

Benghiuri două-i rîd în față, altul stă ascuns sub gură!
— Mușcături de fluturi gingași pe o floare de cireși —
Și așa duios zîmbește feciorelnica făptură
Cînd de dragoste îi cîntă grangurii din teii deși!

„Copiliță, cîte doruri pe cărarea ta se-nclină,
Cîte visuri fericite împrejurul tău s-ascund!
Dar tu treci senină, vie, ca o rază de lumină,
Numai gîndul tău străbate orizontul cel profund!

Pentru ce culcată-n iarbă într-amurg, întotdeauna
Asfințitul cel de soare îl petreci cu ochi geloși;
Pentru ce în miez de noapte tremurînd aștepți tu luna
Și suspini cînd vîntul trece printre negrii chiparoși?

Pe Natal, al tău părinte, cufundat în vechi volume
Singuratec cu trecutul îl lași tainic veghetor!
Tu crescută-n foc de soare, tu podoabă pentru lume
Tu ce porți comori în suflet de nemărginit amor.

Vino, vin' la mine în brațe, nimenea n-o să ne știe,
Cu nori groși acoperi-voi fața cerului senin
Și voi răsturna pămîntul, de-o vrea calea să ne ție,
Îmi vei fi împărătească, vin'la mine-n brațe, vin!"

Astfel murmură Oceanul sărutînd-o pe picioare;
Tron măreț tăind în valuri aplecate pîn'la ea
Și Fo-fo sta nemișcată cu privirea visătoare
Ascultînd uimită glasul care-n inimă-i șoptea.

„Tu ești, tu! te simt în mine, lîngă sînul tău veni-voi!
Din pustiul despărțirei desperat acum mă chemi.
Pe prundișul cel de spume urmele-ți descoperi-voi
Voi fi roaba ta, iubite, dus în negură de vremi!"

Și se afundă în marea unde dragul ei perise!...
Umbreluța de mătase numai i-a rămas pe mal.
Pe volumuri mucezite bonzul veșted adormise
Liliacul șovăielnic stinse lampa lui Natal!

NOAPTE DE CRĂCIUN

Lui Iacob Negruzzi.

Ninge, de trei zile ninge!
..... Grabnicii fulgi de zăpadă,
Scărmănați ca dintr-un caier și dați viscolului pradă
Se împrăștie în zare deși, cu zborul tremurat,
Așternînd covoare albe iernii, fată de-mpărat
Care alăturea cu Crivăț a pornit din miazănoapte

Pe-ale Primăverei țărmuri, unde-s flori și poame coapte,
Să-și dureze cuib mireasa celui mai puternic Crai,
Pentru lunile de miere! Leagăn dulce într-un rai!
— Cînd la-ntemeierea lumii, spun poveștile bătrîne,
Din misteriosul Chaos încă legile stăpîne
Nu-și luase întrupare, nici atotputernicii
Și pluteau fără de cîrmă năzdrăvanele stihii,
Iarna, tînără fecioară, sfiicioasă, simțitoare,
Fără voia ei vrăjită îndrăgi pe mîndrul soare,
Și-i ceru, de-atunci amorul neștiind de-mpiedicări,
Cu priviri înduioșate, cu zîmbiri și cu oftări,
Să se plece lui soție și tovarășă de viață,
El izvorul de căldură, ea prăpastia de gheață!
Dar temeiurile firii, cumpănind al lor avînt,
Hărăzi domnia iernei, pătimașului pămînt,
Searbădă și mohorîtă, iar pe bolta cea senină,
Soarele rămase singur purtătorul de lumină,
De-atunci ea cu suflet cainic urmărește nencetat
Razele ce pîn' la dînsa calde-n veci nu mai străbat
Și-n ardoarea-i nempăcată de-a-l putea cîndva atinge.
Către miazăzi cu soare tot mereu calea-și împinge.
Ah! și nu e chin mai aprig, nu-i avînt mai nebunesc
Decît cele ce frămîntă inimile cînd iubesc!
Iată falnică pășește curtea ei împărătească
Se cutremură văzduhul, geme lumea pămîntească!
Vîntul Crainic merge-n fruntea tuturor din corn sunînd
Și stindardul cel de gheață sclipitor desfășurînd.
După el vin Cavalerii Frigului, o ceată mare,
Vijelia despletită și Vîrtejul crunt călare;
Îmbrăcat cu cinci cojoace uscățiv și gîrbovit,
Gerul clătinîndu-și capul, cu pas greu și zăbovit,
Sprijinindu-se pe-o cîrjă, prefăcut în juru-i cată;
El încremenește-n pepturi cu suflarea-i înghețată
Inimile și în taină ochii lui de dor coprinși,
Pe obraze de copile răsădesc bujori aprinși.
Iată Lapovița slută, deșirată, ciuruită,
Și Ninsoarea-n blana albă cu peruca pudruită,
Iată maestrul de danțuri, mult șăgalnicul Polei
Mare-nchinător de idoli, nestatornic și holtei.
Ridicatu-s-au din baltă Ceață vînătă, ploioasă,
Negurile încruntate tîrînd coama lor soioasă,
Iar sub mantia de nouri grămădiți pe-al bolții fund,
Soarele, nemărginirea și cu stelele s-ascund!

Munții și-au plecat genunchii, apele stau ferecate,
Văile umflîndu-și sînul cu cîmpiile-s legate,
Pletele pădurii smulse fac prielnic așternut,
Peste țări, peste hotare oblu drum neabătut,
Din sălbatica pustie pîn' la marea cea blajină,
Căci pe neted și pe moale numai calcă o Regină?
Iat-o palidă, bălană, cu ochi mari scînteietori
Și cu fruntea-mpodobită de mărgăritar și flori,
Într-o sanie de aur, ca o lebădă ușoară,
Patru cerbi cu stele-n coarne înhămați ca gîndul zboară,
Răzemată-n cot alene surîzînd vorbește Ea
Crivățului, nalt, în zale de oțel, înfipt în șea.
Calu-i șarg cu pept de vultur și cu aripi la copite
Șuierînd despică tinda aerului. Repezite
După dînsul se alungă viforoasele ordii
De nuntași și de tovarăși iernei în călătorii!

. . . . . .

Trece zgomotos alaiul răspîndind înfiorare!
Corbii, văl de întuneric, îl urmează-n depărtare;
În adîncul cel de codri se aude cînd și cînd
Haita lupilor flămîndă și prădalnică urlînd
Și pustietatea albă ca un brîu pămîntu-ncinge,
Tot mai tristă și mai largă!
Ninge, de trei zile ninge!

24 decembrie 1893, București

ÎMPĂRATUL ȘOARECILOR

(BASM)

Doamnei Maria I. Cantacuzino.

În vremurile de demult
Urzite de povești,
Cînd dobitoacele vorbeau
Cu glasuri omenești,
Un șoarice avea un șoricel

Pe care, ca un bun părinte,
Dorea să-l vadă, mai nainte
De-a-nchide ochii, fericit
Și fericirea pentru el
Sta în a fi căsătorit.
Dar cum era el împărat
Al șoarecilor și la ei
Era un lucru-nvederat
Că prințișorii-șoricei,
Cînd ar fi buni de însurat,
Să nu ia fata nimănui
În lume, decît pe a cui
E mai puternic și mai mare,
Și cum credea, fudul din fire,
— Iar fudulia n-are
Mărginire —
Că alta n-ar avea chemare
Să se-nsoțească cu odrasla lui,
La soare merse în pețit
Zicîndu-i: „Altul mai slăvit
Și mai puternic decît tine nu-i!"
Dar soarele, zîmbind ușor,
Grăi: „Acela nu sunt eu,
Căci e destul în dreptul meu
Să treacă un biet nor,
Că să mă-ntunece desăvîrșit".
Atunci la nor se duse și-i ceru
Pe fiică-sa, cu chip că: „Dacă tu
Un soare să întuneci poți,
Tu ești mai tare decît toți".
„Vai! zise norul mohorît,
Te-nșeli, căci vîntul cel mai mic
Mă-mprăștie numaidecît".
„Deci vîntu-n lume-i mai voinic...!"
Bătrînul șoarice gîndi
Și sigur că de-acum dorința
I se va izbîndi,
Ușor, cu pașii lui mărunți,
Grăbi spre creștetul de munți
Pe care-și avea vîntul locuința.

În jurul lui se clătina făptura!
De vuiet și de frămîntare
Văzduhul fierbe-n depărtare
Și urlă crivățul cît îi ia gura!
Pînă-n rărunchi înfiorat,
Din cale totuși nu s-abate
Și iată-l că la poartă bate
Și cere vorbă la-împărat...
Bătrînul Vînt, cu barba albă,
Întins pe tronu-i de argint,
Stătea, jucîndu-se cu-o salbă
De boabe mari de mărgărint.
Cum îl văzu, poruncitor
Îl întrebă: „Ce vrei? ce cați?
Zi iute!..."
„Nu vă supărați,
Că am venit ca pețitor",
Răspunse el cu glas tihnit,
— Ca și cum n-ar fi fost zdrobit
De drum și mai ales de frică —
Și-i zise-apoi ce-avea să-i zică
„Ha! ha! ha! ha!...", bătrînul Vînt
Zbucni de rîs... „Frumos cuvînt!...
Și-atîta cale ai făcut
Și-atîta vreme ai perdut,
Să vii aicea să mi-l spui?!...
N-aș fi dat fata nimănui,
Dar ți-aș fi dat-o poate ție,
Dac-aș fi fost, precum socoți,
Eu, cel mai tare, dintre toți,
Căci pot în lume tari să fie!
Ia uită-te colo, pe stîncă,
Vezi tu castelul cel fălos?...
De-atîția ani lupt să-l dau jos
Și n-am ajuns să-l clatin încă.
Acolo-ți dai peste noroc;
Căci negreșit în el trăiește
Puterea cea covîrșitoare,
Ce pururea-și va bate joc
De nor, de mine și de soare,
Pe fata lui mergi de-o pețește!"...

În socoteli nedumirit
Sărmanul șoarice, acum
Din nou își caută de drum.
Greoi-i-e mersul și rărit,
De teamă să nu-și bată iar
Picior și gură în zadar.
Ajunge, în sfîrșit, ca vai de el,
În fața mîndrului castel,
A cărui frunte-o ascundea
Albastra cerului perdea.
Acolo umblă, strigă, cere,
Dar întuneric și tăcere
Întîmpină peste tot locul.
„Grozav am nimerit norocul
Aici!...“ își zise supărat.
Un fulger însă-a scăpărat
Și-n pragul-nalt i se arată
O fată tînără, o zînă,
Cu o făclie-aprinsă-n mînă,
Pe care-o poartă-n sus și-n jos
Cătînd cu voce tremurată;
„Oh! vino! vino! Făt-Frumos,
Dezleagă-mă de jurămînt,
Mă scoate din acest mormînt
Și dă-mi iar zilele senine
Ce-aștept de cînd te-aștept pe tine!...

Sărmanul șoarice uimit
De năzdrăvana-nfățișare,
Pe prag în fața fetei sare
Și-n două labe sprijinit
Grăiește: „Bine te-am găsit!
Eu sunt un călător străin
Ce din afund de lume vin,
Întru-mplinirea unui dor
Și-am fost la soare și la nor
Și de la nor am fost la vînt;
Dar toți mi-au spus că ei nu sunt
Cei mai puternici pe pămînt,
Pe fiul meu ca să-l însor,
Cum vream, c-o fată de-ale lor;
Așa că vîntul m-a trimis,

Înfiriparea ăstui vis,
Pe-atît de scump cît de semeț,
S-o cer castelului măreț
Ce-n lume singur neclintit
Puterii lui s-a-mpotrivit!“...
Iar șoaricele, cît grăia,
Copila galeș o privea,
Simțind că inima-i bătea
Mai iute și că... gîngăvea...
Dar în castel cînd pătrundea,
Pășind mereu alăturea,
Cu capu-n sus se fudulea;
Căci fata mîna o-ntindea
Zburlitul păr i-l netezea
Și cu glas molcom îi vorbea...

Așa mergînd suit-au scări,
Prin bolți de marmor la intrări,
Încet, încet, au străbătut
Împodobitele cămări;
Cu policandre prinse-n grinzi,
Ori cu pereții de oglinzi,
Ce umbra te-ndemnau să-ți prinzi,
Și ca printr-un ascuns „făcut“,
În tot coprinsul s-au văzut
Deodată scînteind lumini
Și flori și păsări în grădini,
Iar pomii verzi de roade plini,
Și s-auzeau cîntări sunînd,
Pîraie dulce murmurînd;
Chiar cerul pătrundea mai blînd
Prin poleitele ferești,
Odoarelor împărătești
Și armelor vechi vitejești,
Aievea parcă viață dînd!...
Și dusu-s-au mereu, s-au dus
Pîn' la cămara cea de sus,
Din vîrful naltului castel
Cu porți și ziduri de oțel,
Acolo grabnic i-a făcut,
De catifea, un așternut
La cap cu perine de fir,

Ca pentr-un nobil musafir
Și i-a adus bogat ospăț
Cu demîncări de mare preț
Și cu vinațuri pe porunci;
Căci șoarecii de pe atunci,
Precum poveștile ne spun,
Iubeau paharul cu vin bun.

Deci zile-acum de trei ori trei
Erau, de cînd cu mîna ei
Copila singură-l slujea,
Îl dezmierda și-l cocolea,
Încît nici el nu-nțelegea
De ce atîta-l îngrijea;
Iar gura cînd o deschidea
S-o-ntrebe, ea îl mîngîia
Zicîndu-i: „Taci! nu mai vorbi!
Mai mult ființa nu-mi robi
Cu graiul tău de farmec plin;
Ci pleacă-ți capul pe-al meu sîn.
Să simți bătăile din pept,
Ce m-au muncit de cînd te-aștept!
Și-acum destul te-ai prefăcut,
Aruncă-ți haina de-mprumut
O, mirele meu drăgăstos!
Te schimbă iar în Făt-Frumos,
Ucide zmeul fioros,
Ce viața mi-a încătușat
De cînd mireasă m-ai lăsat
În ziua nunței, și-ai plecat,
Legîndu-mă cu jurămînt,
Cu nimeni altul pe pămînt
Să nu dau ochi, căci ei nu sunt
Decît ai tăi și lucru-i sfînt!...
Zadarnic dar nu mă munci,
Nici mă cerca, nici mai minți;
Ci smulge-ți haina de-mprumut,
Că prea destul te-ai prefăcut!..."

Săracul șoarice uimit
De-așa cuvînt nesăbuit,

Stetea biet și se chibzuia
Că ce-ar fi de făcut cu ea
Să nu mai creadă ce credea.
Pîndind deci ceasul potrivit
Prilejului pentru vorbit,
Îi spuse cu-nțeleptu-i rost;
El cine e și de ce-a fost
De un firesc îndemn împins
Să bată-al lumilor coprins,
Umblînd, cum umblă, în pețit
Apoi, pe barba-i de împărat,
Cu dinadinsul i-a jurat,
Că e bătrîn, că e-nsurat
Și de hatîrul nimănui
Nu-și schimbă el pe baba lui!...
Dar în deșert se străduia,
Din rătăcitele-i păreri
S-o poată strămuta un pic;
Căci doar e lucru hotărît:
Femeilor cu cît le ceri
Să-și vie-n fire, cu atît
Își fac mai tare de urît; —
Așa că-ndărăptnată vrea
Cu zorul de bărbat să-l ia
Și-ncolo nu mai vrea nimic!...

Primejdia era deci mare.
Întîmplă-se ce s-o întîmpla,
În fugă numai își afla
El singur mijloc de scăpare,
De-aceea frămîntat de gînd,
Să-și facă drum cît mai curînd,
Se răsucea, se învîrtea
Nehotărît pe und' s-o ia;
Pe zidul de oțel lucios,
Ori, cum era el sfiicios,
Prin albia unui uluc,
Pe unde apele se duc
Atît de lesne pînă jos?...
Căci prin-năuntru nu-ndrăznea,
De frica fetei ce stătea
La ușa lui și privighea...

Așa-ntr-o noapte, hotărît
De-un strop de vin, s-a coborît
Din creștetul văzduhului,
Prin albia ulucului
Și s-a tot dus pe drum rotund.
Mereu, mereu, tot mai afund.
Pînă-n prăpăstiile-adînci
A temeliilor de stînci,
Pe care falnicul castel,
Cu porți și ziduri de oțel,
De zmei fusese așezat,
În veci de veci nezdruncinat!...

În haos negru și tăcut,
Ca-ntr-un mormînt, de viu, căzut
Sta bietul șoarice zdrobit,
De-al deznădejdei aprig chin!
Vîrtej în minte toate-i vin;
Ce-a fost, ce e și ce-a perdut
Umblînd după zădărnicii
Și-acum asupra-i răzvrătit
Și-ar rupe inima-n fîșii,
Căci inima l-a îmboldit
Să fac-atîtea nebunii!...
Dar jalei înseși pui hotar
Cînd foamea pîntecile-ți pișcă
Și simți că-n tine orice mișcă,
Flămînd, se mișcă în zadar!
Așa, scîrbit de-a fi plecat
Sub crunta lege-a trebuinții,
La un perete, totuși, dinții
Și-i puse-n grab' la rumegat...
Și roade azi, mai roade mîni
Și zile-ntregi și săptămîni,
De-al mîntuirii dor împins,
Iar dacă rosul îi fu greu
La început, rozînd mereu,
Ce-a fost de ros, pe bolovani
Și pe pereți, cincizeci de ani,
Cît stete-acolo-ntemnițat,
Al temeliilor coprins
Așa de-adînc l-a măcinat

Că vînturile-au răsturnat
Castelul cel nezdruncinat,
Cu focu-i soarele-a topit
Oțelul și s-au risipit
De ploi pereții sclipitori,
Rămași pustii, tînguitori,
Ai bufnițelor adăpost
Și trist mormînt, tot cum au fost!...
Și-atunci pornit-a strajnic zvon,
Ca pentru-ntemeieri de tron,
Căci vrînd-nevrînd vîntu-nteț it
Izbînda-n lume i-a vestit
Și toată firea șoricească
Prinse să sărbătorească
Pe strălucitu-i împărat,
Întors de lauri încărcat.
Iar dacă se-ntorcea albit
De suferinți și gîrbovit,
Pe frunte slava-i strălucea,
Credință-n inimă-aducea;
Că mai puternic pe pămînt,
Din toți cîți cu putere sunt,
Nu-i nimeni altul decît el,
Al șoarecilor împărat,
El care falnicul castel
De nori, de soare și de vînt,
În veci de veci nezdruncinat,
Cu dinții lui l-a măcinat
Din temelii... și l-a surpat!

Și iată dar că și-a pețit,
Acuma, dintr-un neam vestit
De șoareci albi — din neamul lui —
Mireasa șoricelului;
Și-atît era de încîntat
De nora-sa, că i-a durat
În grabă un măreț palat,
Cu toate cele-mbelșugat;
Apoi cu-mpărătesc alai,
Pornit-a nunta-n zi de mai,
Pe-o pajiște de trandafiri,
Cu oaspeți mari și musafiri

Din cele mai înalte viți,
De crainici înadins poftiți.
Sosit cu carul lui de foc,
Sta soarele-n întîiul loc
Și noru-alăturea cu el
În zale negre de oțel;
Iar zefirii, tineri ștrengari,
Se prefăcuse-n lăutari,
Să-ntîmpine pe nunii mari,
Pe miri, pe socrii și pe frați,
Feciori de crai și împărați,
Din lumea-ntreagă adunați,
Cu rudele și curtea lor,
Și mai la urma tuturor
Prostimea multului popor,
Curgînd șiroi de pe cărări
Cu chiote și cu cîntări!...
Și peste nouă mări și țări,
Ca fără de asemănări,
Din gură-n gură s-au vestit
Minunile de ospătări
De danțuri și de desfătări,
Ce s-au ținut lanț nesfîrșit,
Un an și-o zi, cît au nuntit,
Pîn' ce tot vinul s-a sleit
Merindele s-au isprăvit
Și de-atît joc și chefuit
Nuntașii, chiar cei mai viteji,
Abia pe jumătate treji,
Cei mici pe jos, cei mari călări,
Pe-acasă iarăși s-au pornit.

Și ar fi mers doar toate-n plin,
Cu dragoste, cu danț, cu vin,
De nu se-mprăștia cuvînt,
Trimis de la bătrînul vînt,
Că din castelul dărîmat,
Fierosul zmeu, nevătămat
Ieșind, cu fata a zburat
În zarea depărtărilor
Pe povîrnișul mărilor;
Că-n zbor, nici el nu l-a ajuns

Să-l vadă unde s-a ascuns!...
Așa blestem și nenoroc
Opri chiar nunta-ntreagă-n loc
O clipă, pîn' s-au domirit
Ce drum să ia mai nemerit,
Să afle urma zmeului
Pe-ntinderea pămîntului...
Și iată dar c-a trîmbițat
Al șoarecilor împărat,
Voinicii de și-a adunat
Și strajnice porunci le-a dat:
Să plece încotro or ști
Și pîn' ce zmeul n-or găsi
Și fata nu i-o vor răpi,
Să nu se-ntoarcă înapoi!...
Și au pornit, ca la război,
În cete tot doi cîte doi
Și lumea-ntreagă-au cotropit,
Au căutat, au sfredelit
Pămîntul, de la vîrf de stînci
Și pînă-n scorburile-adînci,
Și peste zmeu tot n-au mai dat;
Dar nici nu s-au mai înturnat,
La locul de unde-au plecat!

.....

Și poate că a fost să fie,
Din partea șmecherului vînt,
Vreun vicleșug acel cuvînt,
Pe șoareci din a lor mîndrie
Să-i umilească puțintel;
Căci se muncea cumplit în sine:
Cum de-au făcut niște juvine
Ce n-a putut să facă el!...

1896, aprilie 20, București

SATIRICE

SATIRA I

Iară noi, noi, epigonii . . .
(Eminescu)

Fericit acel ce poate fluturatecele gînduri
Din văzduh să le culeagă și-n ispititoare rînduri
Pe hîrtie să le-aștearnă, fericit e de trei ori
Cel născut sub ocrotirea Parnasidelor surori,
Care-aprind în suflet focul idealurilor sfinte,
Visurile-nfiripează și dau aripi la cuvinte!
Fericiți, căci în coprinsul caldelor închipuiri
Tainele n-au țărmi sălbateci, nici simțirile-ngrădiri,
Ochiul viu, ca o comoară, toate razele le-adună,
Bucuria și durerea deopotrivă-n pept răsună;
Iar de dragoste încinsă inima duios săltînd
Harfa gingaș o atinge și-și ia zbor la cer cîntînd!

Poezie! Poezie! limbă cu suflări divine
Dăruită omenirei frumuseței s-o închine,
Tu ai fost al lumei simbol de sublime năzuinți,
Treapta mîndră de-nălțare, temelie de credinți,
Tu ești glasul de izbîndă cea de glorii purtătoare,
Tu ești preoteasa jertfei și atotmîngîietoare;
Ție-ți datoresc viața neamurile pămîntești
Ce zăceau perdute în noaptea neguroaselor povești,
Pentru tine primăvara este sărbătoarea Firei,
Zilele sunt flori de aur, luna-i candela iubirei
Și la poarta nemurirei, sora vecinicilor vremi,
Pe martiri și pe luceferi tu-i alegi și tu îi chemi!

Voi, care-ați primit din ceruri mîndrul dar de a pătrunde
În adîncurile-n care Adevărul se ascunde
Și cu gingașa simțire și cu viersul răpitor

Îl meniți ca să răsară strălucit și roditor;
Voi pe calea-nțelepciunei aveți nobila chemare
Faptelor și judecății să dați cumpăt și-ndreptare
Și din luptele-nvrăjbite de idei să faceți legi!
Răzvrătiții contra soartei, cei sărmani și cei pribegi
De la voi așteaptă mana sfatului de mîntuire,
Voi să prilejiți îndemnul pildelor de-ngăduire!...
Nu vedeți cum pretutindeni, frămîntate de nevoi,
Patimele-ncep să sune trîmbițele de război?

Veacul gîrbov sub povara cuceririlor pășește
Spre vecie și din culmea anilor ne dezvălește
Plaiuri nouă mai mănoase cu mai tinere-aurori!
Înainte! trageți brazda, geniali învățători,
Căci de la izvorul zilei pîn' la zdrobul de țărînă
Cugetarea voastră pururi peste toate e stăpînă!
Filosofi, fruntași ai lumei, ale voastre cercetări
Ea le mînă către țeluri de statornice cărări,
Călăuză cu stea-n frunte numai ea vă poate spune
Cîtă viață și lumină e-ntr-un bulgăr de cărbune,
Și la glasul ei s-adună, zvînturate năluciri,
Clipele trăitei vîrste, roiul scump de amintiri!

Dar m-am rătăcit cu totul! Lirica înfierbîntare
Către sfere prea înalte și-a luat avînt prea mare
Muze, fiți cu-ngăduire, dați-mă iar pe pămînt,
Nu mai pot să vă țin hangul, m-ați lăsat făr' de cuvînt.
Despre voi n-am a mă plînge, ați fost foarte drăgălașe:
M-ați urcat pe brațe-n nouri la cerești locașe,
M-ați hrănit cu miere albă și nectar mi-ați dat să beau
Împletind pe frunte-mi raze smulse dintr-un curcubeu
Și mi-ați pus în mînă lira și-am cîntat... mi-e și rușine
Să vă spun c-asemeni lucruri nu-s făcute pentru mine.
E măreț să ai de-a face în Olimp numai cu zei,
Însă mi-e mai îndemînă jos cu nevoiași de-ai mei.

Deci scăpînd de straja ce mi se punea la gură
Pot vorbi și fără multe forme de literatură
Pot să zic că nu e altul pe deplin mai fericit,
Dintre lucrătorii minții, decît cel ce-i tipărit.

Tipărit! cuvînt de vrajă, talisman, comoară plină
De nenumărate bunuri, zare largă și senină
Unde dorurile toate, cîte dorm ori încolțesc,
Într-o inimă-nfocată, cu noroc se oglindesc.
Tipărit!... citit!... celebru!... Glorie, avere, nume!...
Ah! ce binecuvîntare mai e și tiparu-n lume!
Ar dispare omenirea și pămîntu-n loc ar sta
Dacă pentru-atîtea scrieri editori n-ar exista!...

Și curg cărțile ca unda și potopul nu-ncetează!
Mințile vuiesc de trudă iar condeiele lucrează.
Multe-n fața apei cată plutitoare în zadar
Și-n bolboacele uitării cîte iarăși nu dispar?!...
Ca să dăinuiască-o carte nu-i destul să fie scrisă
Orișicum de orișicine. În materia închisă
Între cele două scoarțe negreșit că nu-i destul
Să găsești că din pruncie de viață e sătul,
Că robit de doi ochi galeși domnul Z. de dor se perde;
Una după lux aleargă, alta după frunză verde,
Pesimism, nevropatie, decadență... mai știu eu?...
Toate spuse într-o limbă doar s-o ierte Dumnezeu!
Dar aud: „așa-i curentul, sunt probleme sociale,
Studii sufletești..." Se poate, studii, însă triviale,
Analize vagi și sterpe făr' de nici un interes;
Putrigai ascuns în trupul cîrpăcit și dat cu dres!
„Noi am rupt tradițiunea teoriei doctrinare
— Se mai zice — școala nouă simbole și dogme n-are,
Liberă-n discuțiunea ca și-n cercetarea ei,
Luptă deci cu nouă forțe pentr-un nou strat de idei!"
Prea-ndrăzneață e îngîmfarea! Aste nouă-nvățăminte
N-au ieșit din capul vostru plin de zgomot de cuvinte.
Din plămada-vă de creieri nu mai scoateți voi nimic
Decît proaste imitații după vreun străin tipic!

Și de-ar fi atîta numai!... Dar luîndu-vă-nsușirea
De-a fi Prodromii luminei și-a ne face fericirea
Cu producerile voastre, vai! cît rău pricinuiți!
Germenele îndoielei și-al dezgustului sădiți
În acel ce vă citește ori la teatru vă ascultă,

Searbăda-ndeletnicire n-are însă vlagă multă,
De aceea lumea-și cată mulțumirea-ntr-alte părți
Și se dă, ca tineretul, pradă jocului de cărți.
De aceea mor de foame dramaturgii și poeții
Și de nu găsesc vreun mijloc ca să-și ducă greul vieții,
Vreo catedră, sau o leafă undeva, ușor ajung
Să mănînce dintr-un taler cu Canillie cel lung!

Cîntăreți ai vremii noastre, epigoni, a voastră-i vina!
Voi, în loc să fiți făclia ce-și împrăștie lumina
Binefăcătoare-n calea omenirii, ați aprins
Ici și colo un tăciune fumegos, ce-aproape stins
Pîlpîie-n mînile voastre și cu flacăra-i gălbie
De-abia vă răsfrînge umbra gîrbovă și străvezie!
Din obștească suferință, din al dorului avînt
Ce simțiți și ce-nțelegeți voi?... Ce sunteți pe pămînt,
Dacă inima și mintea nu vă saltă din mulțime,
Decît lăutari de vorbe și vînturători de rime?!...
Și ce-mi pasă că e vesel ori e trist ce ne cîntați
Cînd în voi n-aveți vîrtute sufletul să ni-l mișcați!

Mergeți dară de vă prindeți cu nevoia-n luptă dreaptă
Și-a experienței scară o urcați treaptă cu treaptă,
Pîn' ce vi se vor preface bolnăvitele simțiri
Și pe frunte s-or așterne pături nouă de gîndiri
Sănătoase și tihnite, iar în pept vă vor străbate
Razele credinții blînde cu îndemnuri preacurate.
Ș-atunci încordați iar lira, prindeți visurile-n zbor,
Răspîndiți în jurul vostru farmecul mîngăietor
Al cîntării, fiți izvorul dătător de-nsuflețire
Și zdrobind vechiul jertfelnic pîngărit de amăgire,
Bucurați-vă de viață, răsădiți speranță-n noi,
Pătimiți, ca să se simtă că trăiește lumea-n voi!

Atena, 27 martie 1892

SATIRA IV

Je consens qu'une femme ait des clartés de tout
Mais je ne lui veux point la passion choquante.
De se rendre savante afin d'être savante . . .
. . . Il n'est pas bien honnête et pour beaucoup de causes
Qu'une femme étudie et sache tant de choses!
Former aux bonnes moeurs l'ésprit de ses enfants
Faire aller son ménage, avoir l'oeil sur ses gens
Et régler la dépense avec économie
Doit être son étude et sa philosophie!

(Acte I. Sc. III — Acte II. Sc. VII,
Les femmes savantes — Molière)

Draga mea, înțelepciunea n-o mai căuta prin cărți,
Îndreptează-ți cercetarea ageră și-n alte părți.
Împrejurul tău făptura cu comorile-i deschise
Te îndeamnă să te bucuri — lasă tomurile scrise
Celor triști ori singurateci, învățaților moșnegi,
Căci din filele lor, poate, multe nici că le-nțelegi!
Pentru ce pribeaga-ți minte pe cărările științei
Idealuri vagi s-alunge, dacă rodul năzuinței
Și-al strădănuirii tale, răsădit ca-ntr-un pustiu,
Rămînea-va steip de-a pururi, și din furnicarul viu
De idei și de icoane, care sufletu-ți robește,
Mîngîierea sau speranța ce aștepți nu izvorăște.
Pentru ce cu-ndărăpnare te trudești, din lucruri mici,
Din nehotărîte clipe rostul vieții să-l despici,
Cînd hotarul judecății e nemărginit ca firea
Și tot sus și tot nainte se avîntă omenirea?!

E destul că-n lungă veghe nopțile le-ai petrecut
Și pe fruntea ta senină grijile s-au abătut
Ca un stol de pasări negre; e destul că gura ta
Rumenă, ce altădată cu grai dulce mă-ncinta,
Azi cu tonuri măiestrite și cu vorbe-mprumutate
De prin cărțile străine, rece și cu greutate
Îmi răspunde — răsfrîngîndu-și buzele de sus în jos,
Ca să-mi dea a înțelege cît vorbește de frumos;
În sfîrșit, destul că sufăr eu, văzîndu-te schimbată.
Parcă n-ai mai fi tu însăți: nici privirea-nduioșată,

Luminînd sub negre gene, nici mișcările cuminți,
Nici furișele săruturi care mă scoteau din minți...
Cu obrazul lung și palid, cu perdută căutare,
O ființă nouă-n locu-ți înaintea mea apare:
Cu păr scurt și mîni pîrlite și cu aerul pedant,
Însă plină de-ngîmfare. . . Vai de tristul tău amant.

Negreșit, e minunată rîvna plină de căldură,
Care-nsufletește astăzi pe femei la-nvățătură;
Cu fireștile lui daruri, cu avîntu-i mult isteț,
Sexul slab curînd va-nfrînge sexul tare și-ndrăzneț
— El cuceritor de inimi căruia toate se-nchină —
Prin priceperea-i adîncă și podoaba-i de lumină!...
Le va fi cu greu, mi-e teamă, de-acum bieților bărbați
Să mai cîrmuiască lumea, ori să fie ascultați,
Căci femeile în lupta astei nouă vieți intrate
Își vor făuri și-acolo drepturi de întîietate,
Pentru-a răsturna trecutul și-a opune pe pămînt
Libertatea de năravuri, libertății de cuvînt!
Unde vor ajunge nu știu, dar mîhnit la vatra rece
Soțul așteptînd soția în zadar vremea-și va trece,
Iar copiii, făr' de mamă, întîmplării părăsiți,
Vor umbla pribegi pe drumuri, goi, flămînzi și ofiliți.

Astfel e cînd împotriva firnicilor ei meniri
O femeie-și leagă viața de străine-ndatoriri
Și pe cele dimprejuru-i pentru dînsele jertfește!
— Cînd se surpă temelia casa-ntreagă risipește!
Ș-apoi ce folos avea-vom că veți ști să lămuriți
Palimseste și probleme, sau pe cer să urmăriți
Mersul stelelor, de pildă, dacă trudnica știință
Poate să sălbăticească gingașa voastră ființă,
Dîndu-i gînduri năzdrăvane și dorințe ce-ntețesc,
Patima de răzvrătire din adîncu-i sufletesc!
Noi setoși de mîngîiere și de fragedă iubire,
Oare perde-vom și astă dulce-a vieții-ademenire,
Daca în ispita-n care ați căzut, se vor zdrobi
Bunătatea-n peptul vostru și îndemnul de-a iubi?
Veți pluti atunci în sfere ideale și înalte,
Poate!... Însă noi bărbații preferim pe celelalte!

Cum? în lume amăgiţii nu găsiţi că sunt destui,
Că de falsă poleială oamenii-s acum sătui
Şi că proletarii cărţii cresc necontenit la număr,
De-ncercaţi cu ei pe-o cale să păşiţi umăr la umăr?!
Ca să covîrşiţi voi golul neştiinţei, fără fund,
Unde-atît de multe rele şi mizerii se ascund,
Chiar dac-aţi atinge culmea cea atotscînteietoare
De eterne adevăruri geniului roditoare,
Vă-nşelaţi!... Apostolatul printre cei de azi e greu
N-au să aibă-n voi credinţă cum n-au nici în Dumnezeu
Ş-apoi chiar dac-aţi învinge, cîte ar putea pricepe
Unde încetează jertfa, datoria unde-ncepe?
Căci sub boldul măgulirii şi-al fireştei slăbiciuni,
Voi mai toate sunteţi prada trufaşei deşertăciuni!
Ah! şi nu-i păcat mai dulce şi mai voitor de bine,
Unui suflet de femeie cum e dragostea de sine.
Şi cu toate astea, care e mai nobilă solie,
Pe pămînt, decît a voastră?! A fi mamă şi soţie,
A veghea în jurul nostru, ca un înger păzitor,
Cu blîndeţe, cu răbdare şi cu suflet iubitor,
A ne da înseninarea clipelor de fericire
Şi-a lega o viaţă-ntreagă cu o dornică privire,
Oare nu-s destul de sfinte aste mîndre însuşiri,
De mai căutaţi aiurea searbede-ndeletniciri?
Nu-nţelegeţi că Natura, cînd a scos lumea din haos,
Ne-a dat nouă lupta vieţii, vouă casnicul repaos?
Ce să vă-ncărcaţi voi mintea cu mulţimi de argutii
Cînd din leagăn şi din poale dolofanii de copii,
Vă-ntind braţele lor albe către sînurile pline,
Cînd în casă, sub îndemnul harnicilor gospodine,
Rostul trebilor e spornic şi bărbatul obosit
Îşi găseşte patul moale şi căminul încălzit?!

Dar copiii cresc şi calea vieţii li se-ntinde-n faţă,
Paşii lor, nesiguri încă, au nevoie de povaţă;
Mama-i va lua de mînă, cu-ngrijire-i va feri
De primejdii şi cu pilda-i inima le va-ntări.
Dimprejurul ei, ca roiul, toţi luatu-ne-am avîntul,
Binecuvîntarea mamei umple de belşug pămîntul,
Sfatul ei în noi tresare, plin de blînde-nţelepciuni,
Ca şi sfînta amintire a întîiei rugăciuni
Cruntul strigăt al durerii către dînsa ni se-ndreaptă,

Ea mai cu-nlesnire iartă şi cu dor mai mult aşteaptă;
Iar pe lume, pentru dînsa, mai iubit şi mai frumos
Nu-i nimic decît copilu-i, fie cît de păcătos!
Cine n-a simţit pe frunte lunga mamei sărutare,
Şi în ceasuri de urgie n-a găsit o alinare
Lîngă sînul ei, acela nu cunoaşte cu ce drag
Şi încredere copiii calcă părintescul prag.

Da! pentru copiii voştri, toate darurile minţii
Şi comorile ce varsă cornul de-aur al ştiinţii,
Cu folos şi mîna largă, toate, să le răspîndiţi,
Ca să faceţi din ei oameni luminaţi şi fericiţi!
Iată ţelul către care năzuinţele, femeia
Pururea să le înalţe, dacă-ntr-adevăr scînteia
Dătătoare de viaţă de la dînsa o primim
Şi în lume ea sfinţeşte tot ce credem şi iubim!
Sufletelor noastre pline de-ndoieli şi de amaruri
Daţi-le îmbărbătare şi-ale bucuriei haruri!
Înstrunaţi duioasa liră, curcubeielor cereşti
Smulgeţi raze şi vopsele, calea vieţii omeneşti
S-o împodobiţi, căldura artei binefăcătoare
Ne-o împărtăşiţi voioase... Numai astfel roditoare
Vă va fi învăţătura şi-ale voastre străduinţi
Vor putea să făurească buni copii din buni părinţi!

Deci, frumoşii ochi întoarceţi, dragă, iarăşi către mine,
În prăpastie aruncă-ţi cărţile celea haine.
Fericirea cuib nu-şi face între mucede hîrtii!...
Să ne bucurăm de soare, de pîraie, de cîmpii!
Gingaşă păşeşte-mi pragul, vom începe-o viaţă nouă,
Vino! lasă să-ţi atîrne rochia uşoară-n rouă,
Şi pe părul tău cel negru pune-ţi roşii trandafiri,
Cîntă, rîzi căci veselia şterge negrile-amintiri.
Ah! cu cît mi-erai mai dragă cînd în alb învestmîntată,
Alergai cu mine-alături după fluturi altădată;
Îmi păreai a fi o zînă, furişată din poveşti,
Ca să-mi torci zile de aur, să mă-ncinţi, să mă iubeşti,
Nu să stai ca azi departe, cu zăvoarele închise,
Rece şi posomorîtă! .....

..... Lasă tomurile scrise
Celor triști și singuratici, învățaților moșnegi,
Căci din filele lor, poate, multe nici că le-nțelegi!

1894, octombrie 5, București

SATIRA V

(CARMEN AMOEBEUM)

Tantae molis erat!...
(Virgilius)

DAN

Bună-ziua!

DINU

Bună vremea! Ce mai faci? Prin ce-ntîmplare
Azi ești liber? Nu-i primire nicăieri în lumea mare,
Fluturașule?

DAN

Ba este, dar începe-a-mi fi urît
Și cu dînsele.

DINU

De aceea ești așa posomorît?!
Tinere, ai vreo ispită, ori vreo taină sufletească
Ce te zbuciumă.

DAN

Nimica. Așa-i fața mea firească.
Am venit să stăm de vorbă, dacă vrei...

DINU

Prea bucuros.
Mai întîi, fă o țigară...

DAN

Mulțumesc.

DINU

Apoi, șezi jos!
Ai cetit, fără-ndoială, dumneata care cetești
Și cunoști tot ce se scrie și se face-n București,
Un frumos volum de versuri apărut luna trecută?
Pîn-acuma despre dînsul n-am văzut încă făcută
Nici o critică-n reviste, prin ziare nici un semn
Fie pentru, fie contra, ca să dea măcar îndemn
De-a-l căta la librărie! Aș dori să știu ce gînduri
Ai asupră-i? Poezia se citește printre rînduri
Mai adesea și aceasta n-ar avea-nțeles deplin,
Dacă n-ai simți vibrarea sufletului ei, puțin.
Autorul e un tînăr de talent; poți să-mi spui cine-i,
Căci de este drept că rodul cade-n preajma rădăcinei,
Nu va trece mult și culmea va atinge-o...

DAN

Să mă ierți,
Nu-l cunosc. Fac parte însă dintre cei mai răi experți
În materie de versuri. Poezia, pentru mine,
E un fel de joc de vorbe ce dibaci cat'să se-mbine,
Pentru-a scoate din icoane și din vagi asemănări
Un sens clar, precum, de pildă, te-ai trudi din lumînări,
Cît de multe-ar fi aprinse, să smulgi un sclipit de soare.
Îți par cam prozaic poate? Firea mea nu-i primitoare,
Negreșit, de-așa impresii fine ca al Parcei fir,
Și plăpînde cum e foaia fragedă de trandafir.
Visurile mele înseși nu trec în domnia zilei,
Și nici inima, nici mintea nu le voi supune silei
De-a simți și de-a pricepe ceea ce mi-e de prisos
Pentru traiul și plăcerea ce găsesc aicea jos.
N-am putut citi volumul tînărului dumitale,
Prin urmare, îndeobște, deși n-am aceeași cale
Cu poeții, nu-s sălbatec, nici absurd cît poate-ți par,
Căci din cînd în cînd eu însumi mă jertfesc pe-al lor altar;
Dramaturgii cei iluștri, mari tîlcuitori ai vieței,
Mă fac să pătrund puterea și adîncul frumuseței
Poeziei, care-n teatru înțeleg să aibă rol.
Glasul ei devine falnic stăpînind al scenei gol

Și mișcarea și lumina îi dau aripi de-nălțare...
Bucuros pînă la capăt o urmez pe-așa cărare!
Ea mă face să simt lupta patimilor omenești
Altfel decît cîntărețul despre care pomenești:
Visător și prepuielnic silnicind aceeași strună,
Ca durerile iubirei cît mai galeș să ne spună...
Sunt sătul de-atîta jale și de-atîția dulci poeți:
Cu vin prefăcut și searbăd te tîmpești, dar nu te-mbeți!

DINU

Prea ți-e chibzuiala aspră și nedreaptă. Cine poate
Dintre noi să se ridice drept cumpănitor de toate
Trebuie să aibă mintea limpede și neatins
De iscoada părtinirii al simțirilor coprins;
Iar acel care-și încheagă hotărîrea mai-nainte
De-a pătrunde adevărul și ușor e la cuvinte
Ce apasă greu pe peptul celui astfel judecat
Are suflet pizmătareț, ori de sine-i prea-ngîmfat.
Deci, poeții noștri lirici stau în față-ți — tristă soartă —
Muți, cu viersul lor cel gingaș, reci, cu inima lor moartă?!
Amintirea tinereței, focul dragostei dintîi,
Albele năluci ce noaptea ne-au vegheat la căpătîi,
Toate sfintele avînturi, neuitatele clipite
Ce ne-au dat fiori de viață și iluzii fericite,
Tot ce ne-a-ncălzit ființa mai cu drag și cu noroc
Să le ștergem dar din minte? Singuri să ne batem joc
De trecut? Și în pustiul peptului zdrobit de lupte,
Mîngîios să nu mai cînte lira cea cu coarde rupte?

DAN

Cine e lipsit de darul de-a-ntrupa în pildă vie
Viața și mișcarea lumei, în zadar acela scrie
Căci temeiurile artei cum și frumusețea ei
Nu răsar din forme goale, ci din fapte și idei.
Azi, cînd barzii și rapsozii nu-s ca-n vremile trecute
Povățuitori de neamuri; cînd mulțimile tăcute,
Nobilele castelane, ori înamorații regi
Nu mai sorb, ca balsam, cîntul trubadurilor pribegi;
Către idealuri noi, bărbătești, să ne avînte
Glasul harfei, dacă-i volnic, inspirat el să ne cînte,
Cu nemaîncercate tonuri, ce e azi măreț și drept
Și să stingă îndoiala ce ni s-a-ncuibat în pept!

DINU

Și de-aceea crezi că numai dramaturgii-s interpreții
Cei adevărați ai artei: numai ei rapsozii vieții?...
Înțeleg. Și mie scena-mi-este dragă și de mult
Îi urmez la noi progresul și minunile-i ascult.
Ce deosebire astăzi cu ce-a fost odinioară!
Melodramele greoaie, comedia cea ușoară
Și-au perdut și veselia și năpraznicii fiori
Care ne-au făcut să rîdem și să plîngem alteori
Cu schimbarea de năravuri, cu adînca răspicare
A simțirilor și-a minții — temelia, azi, pe care
Se așază orice-n teatru e interesant și fin —
Prefăcutu-s-au și ele grai și fire pe deplin...

DAN

Da, și-au însușit formula cea modernă-n care doza
De simțire și de spirit tremurînd o dă nevroza,
Unde omul se măsoară după cum și după cît
Pacostea ori nebunia hohotind îi sare-n gît?

DINU

Nu sunt mulți cei care luptă pentru scena noastră, însă
Le e cu atît mai mare meritul, cu cît mai strînsă
Pare unora putința de-a se-nfăptui la noi
Altceva decît legenda strămoșeștilor eroi,
Sau... sau...

DAN

Nu căta degeaba, sau prostiile de rînd.
Pentru-un public ca al nostru, ce să-ți perzi vremea lu crînd?
Căci lui altceva nu-i place decît glumele sărate,
Feeriile cu zîne și cu focuri colorate,
Crîncena dramaturgie, căzăturile pe jos,
Tot ce-i grosolan, obraznic, mucalit și zgomotos!
Iartă-mă că-ți tai cuvîntul, dar această încordare
N-am găsit-o nicăierea. Astfel într-o adunare
Unde se vorbea de teatru: „Teatrul nostru? ce... glumești? —
Îmi zicea stăpînul casei — cînd n-ai cum să cîrmuiești
Scena și s-o-ndrepți spre ținta pentru care e menită,
Fie ea oricît de mare și de bine sprijinită,
Lîncezește și se perde!... E o vorbă din bătrîni!

Nu te-neci cînd cazi în apă, dacă prinzi a da din mîini.
Tot așa și-aicea, numai trebuie să aibi o mînă
Cel puțin, vai! și de dînsa văduvă-i scena română!"
„Dar actorii? — zise doamna — nici nu-i văd și-mi vine rău.
Parc-ar fi lăstuni sălbateci prinși în cușca unui leu,
Ciripind cu glas de jale și buimaci zburînd cu frică.
Nici *ținută*, nici măsură, nici *nuanța* cea mai mică,
Ce-ar lăsa să se-nțeleagă că simțesc și că pricep
În ce pele-și joacă rolul. Barbarii! Dar cînd încep
Să declame? Nu-i ureche, oricît de deprinsă fie
Cu *vorbirea ca la teatru*, șirul spusei lor să-l ție,
Căci atît frămîntă proza și-nțelesul i-l sucesc,
Încît crezi că trag de moarte, cînd de dragoste-și vorbesc
Și cu răcnet și cu vaiet, astfel versurile-ți toacă
Parcă ritmul și cu rima „baba oarba"-n cap le-o joacă.
Dar de fumuri și pretenții, mai mari decît ei, sunt plini,
Ce să așteptăm dar artă de la astfel de juvini"...

DINU

Dac-ar fi văzut, aceia, cum în teatru se muncește,
Cu ce zel și străduință, ca albina-și întregește
Părticica fiecare: cîtă jertfă și amor
Pentru artă-i trebuiește oropsitului actor,
N-ar fi fost atît de aprigi, nici cu atîta-amărăciune
N-ar fi-mpovărat o veche și obștească slăbiciune
Printre noi: *exagerarea a ce facem și vorbim*
Ce cu alte neajunsuri rasei noastre-o datorim.
Oare dacă ai aplecarea de-a găsi că toate-s rele,
Astfel că de-ar fi aproape te-ai lega chiar și de stele,
Crezi că ești lipsit de dînsa, au socoți c-ar aștepta
Sfaturile dumitale lumea pentru-a se-ndrepta?

DAN

Oricum, decît adevărul nu-i păcatul meu mai mare
Nu știu cum lucrează teatrul, știu că-i trebuie-ndreptare,
Că e vreme să-nțeleagă ce ridicol și absurd
E să pui pe-un om să cînte, cînd, de pildă,-i mut și surd
Și deci, să-și măsoare zborul pe întinderea aripei,
Pentru-a nu mai fi victima șovăirii și a pripei!
Dacă cei ce cată-n teatru gingașele mulțumiri
Ale minții fug de dînsul, lui să-și facă-nvinuiri
Interesul și volumul dramelor naționale,

Ori vioiciunea farsei cu eroi de mahalale,
Neputînd cu vorbe groase și cu versuri de trei coți,
Să atragă valul lumei și să farmece pe toți.
Și vezi, nimeni nu-i găsește leacul pentru astă boală;
De aceea-s proști actorii și de-a pururi sala-i goală!

DINU

Dacă nici cu dramaturgii ai ajuns să nu te-mpaci,
Ce-ți rămîne dar?

DAN

Nimica. Eu nu cer de la săraci,
Și săraci suntem de dînșii, căci oricum îi vom întoarce,
Din cei cîți trudesc condeiul, nici un geniu nu vom stoarce.
Cîntăreți făr' de foc sacru, maeștri făr' de idei
Scoase din plămada nouă, ucenici, avem cîți vrei;
Glasul lor cel slab și rece însă-n suflet nu-mi străbate,
Nici cînd Melpomena-n scenă plină de dureri se zbate,
Nici cînd Talia zglobie trece vesel scuturînd
Clopoțeii nebuniei!... De aceea, fluturînd,
Gîndurile-mi către alte orizonturi își iau zborul
Și se-ntreabă: ce odrasle ilustra-vor viitorul
Teatrului, cînd cei de astăzi sunt așa de sluți și mici
Și ce dușmani își va face avînd astfel de amici?!...
De aceea mulțumirea mea și-a altora ca mine
O desăvîrșesc, desigur, numai teatrele străine,
Unde arta-i sfîntă, nu e ca adesea pe la noi
Cestiune de tarabă ori prilej de tărăboi!
Acolo vibrează coarda sufletească cu putere
Inima îndurerată sprijin inima ta-ți cere
Și-ntr-atîta-nchipuirea ce te mișcă ți-o-ntregești
Că-n aievea cu actorii simți că suferi și trăiești.
Cine cu Shakespeare, de pildă, dragostea și mișelia
Omenească n-a-nțeles-o și pe cine veselia,
Cea de veci dăinuitoare a lui Molière n-a-nvins,
Ori cu Schiller și cu Ibsen rostul vieții nu l-a prins?
Care dintr-ai noștri-i vrednic nu cu ei să se măsoare,
Ci prin umbra lor să treacă, cel puțin, și de ce oare
Aș privi eu chiar și arta prin acel fantastic prism
Ce răsfrînge și rezolvă toate prin patriotism?...
Cu entuziasmuri false și simțiri de porunceală
Înșelîndu-ne, ascundem, sub pojghița de spoială

Ce ne-acopere, adîncul propriilor slăbiciuni.
Şi-au luat avînt nerozii şi samsarii de minciuni.
De aci indiferenţa pentru orişice lucrare
De-ale noastre, şi îndemnul de fatală admirare
Şi de imitaţiune ale celor ce găsim
La străini, pe care-n toate astfel îi maimuţărim.

DINU

Bine, nu-i destul că lumea noastră parcă-i fermecată
De străini, atît îi crede şi cu drag la dînşii cată?!...
De la un hotar la altul poate nu e-n ţară loc
Unde ei să n-aibă cuibul plin de spor şi de noroc.
Dacă stă în firea noastră de-a îmbrăţişa străinii
— Dîndu-le lor trandafirii şi noi rămînînd cu spinii —
Ori e vreo fatală lege, ce apasă pe cei mici,
De-a lega împerechere cu cei şmecheri şi calici
Nu ştiu, dar vădit e faptul că la noi orice ne vine
De la alţii şi prin alţii e frumos şi este bine,
Că sub chip de propăşire prefăcînd al nostru trai,
Am uitat vechile datini, am dat părintescul grai
La o parte ca netrebnic, şi din frageda pruncie
Ne deprindem cu această jalnică Babilonie
Ce răstoarnă şi-ncîlceşte chiar şi vorbele la noi,
Pînă nu ne mai pricepem, parc-ar fi vremea de-apoi.
Vina o purtăm cu toţii şi pedeapsa ce ne-aşteaptă,
Pentru-atîta uşurinţă şi dispreţ, poate-i mai dreaptă
Decît cumpăna cu care ne-am grăbit a măsura
Cele ce perdeam cu cele ce străinul se-ndura
Să ne dea în schimb! .....
..... Fantastici cum sunt toţi risipitorii
Ne legăm cu cămătarii, curtenim cotropitorii
Bunurilor ce părinţii cu-ngrijire ne-au trecut,
Pînă cînd vedem cu groază că trăim din împrumut,
Că nimic nu mai e-al nostru şi că alta nu rămîne
Decît să plecăm din casă zicînd altuia: „Stăpîne".
Viitorul fi-va oare al acelui iscusit
Care-o şti să stea în cumpeni pe o muche de cuţit?
Căci norocul îşi revarsă darurile minunate
Peste cei cu limba dulce şi cu şalele plecate;
Deşi bradul tot va creşte falnic printre uscături
Şi fruntaşul va străbate gloatele de secături?

DAN

Patriotule! Acuma îţi pricep deplin cuvîntul;
Oare crezi că ţara asta dusă numai de avîntul
Nostru a putut să iasă dintre neguri?... Ai uitat
Că străinii ne-au dat mîna şi lumina lor ne-au dat?
Dacă am avut noi aripi şi-ndrăzneală, ei în zarea
Larg-a lumei îndreptat-au zborul nostru şi-nălţarea;
Şi cînd astăzi capul falnic nu-i deprins să cate-n sus,
Nu poţi stinge-nrîurirea cărei sigur te-ai supus!
Dar să nu ne perdem şirul vorbei. Poate-ar fi mai bine
Dacă n-ar mai scrie nimeni dintr-ai noştri, căci pe mine,
Orice-ai zice, nu mă-ndupleci. Nu suntem destul de copţi
Pentru a preţui răsplata jertfelor atîtor nopţi
Şi atîtor zile pline de lucrare încordată,
Care-n minte şi în inimi se frămîntă deodată.
Searbedele rezultate cărora sunt nevoiţi
A-şi supune-ntreaga muncă, îi zdrobesc. Cîţi sunt vestiţi
Dintre dînşii şi spre care opere, chiar de valoare,
De-ale lor, vezi că aleargă lumea noastră cetitoare?
Cînd din cărţile străine se vînd sume tot mai mari,
Ale noastre zălogite putrezesc pe la librari.
Nimenea nu le cunoaşte, nici habar n-are de ele;
Dacă-s scrise româneşte trebuiesc să fie rele!
Criticii de meserie — lucru nemaipomenit —
Fără chiar a le deschide, deseori le-au osîndit.
Ş-apoi, ce înrîurire pot avea, cînd nu-s cetite
Cărţile, oricît de bune şi oricît de răspîndite
Ar fi-n lumea noastră cultă?!...

DINU

Ce-nţelegi prin lumea cultă?
Cei ce ştiu mai multă carte, cei ce fac larmă mai multă,
Ori acel mănunchi de oameni franţuziţi şi pomădaţi,
Care cu dispreţ se uită la artişti şi la-nvăţaţi?
Despre cei dintîi n-am grije, ei citesc şi tac din gură;
Cei gălăgioşi n-au capul tocmai la literatură,
Iar voi, lumea elegantă, voi îndată ce sfîrşiţi
Daţi în dreapta, daţi în stînga lovituri, care de care,
Pentru idolii de aur, pentru propria-nălţare,
Pentru vîlvă şi nimicuri; însă pentru adevăr
Şi lumină, ce e dreptul, nu jertfiţi un fir de păr.

DAN

Pentru ce-am jertfi noi oare astei omeniri nedrepte
Şi ingrate bunul nostru? N-are decît să aştepte
Timpuri mai îndurătoare şi prilejuri de noroc
Dacă-nfiptă-o ţin năpasta ori mizeria în loc.
Fiecare pentru sine...

DINU

Minunate-nvăţăminte!
Parc-aud pe Zaratustra, proorocul gol de minte,
Cobea deznădăjduirii astui căpătîi de veac,
Care patimilor noastre neputînd găsi un leac,
Vrea din slăbiciuni să stoarcă şi din şovăirea minţii
Cea de veci nemernicie şi perzare a fiinţii,
Şi trăgînd legi de năravuri din păcatele lumeşti,
Înfăşoară-n giulgi de moarte simţurile omeneşti!
Dar voi bănuiţi că lumea e nedreaptă şi ingrată.
Puneţi umerii şi-o scoateţi dacă zace-mpovărată
De mizerii în făgaşul unde, fără voia ei,
A căzut, în goana oarbă după forme şi idei
Noi şi înălţătoare treptelor viitorimei.
Dovediţi că generoase bat în peptul tinerimei
Simţimintele credinţei şi iubirei. Puneţi foc
Putregaiului ce încă mai coprinde-atîta loc
Împrejurul vostru. Calea netezească-se odată:
Limpede să fie cerul, atmosfera mai curată.
Alungaţi din templul sacru lacomii închinători
Ai viţelului de aur — cu ochi ademenitori —
Şi daţi pildă omenirei, că nu-i de ajuns să spere
Şi s-aştepte-ndeplinirea viselor, ci din putere,
Dacă vrea să-şi taie brazda, să ia coarnele de plug,
Căci de muncă doar mişeii şi descreierații fug.
Altfel, dacă-n pragul vieţei sunteţi voi cei care staţi
Dispreţuitori şi lîncezi, voi sunteţi degeneraţi;
Idealul vostru este cercuit în strîmtă zare
Dacă numai egoismul şi invidia-s în stare
Sufletele să vă mişte şi răpiţi de-un trist avînt
N-aveţi decît interesul călăuză pe pămînt!

DAN

Timpul, soarta şi nevoia, cu divina-ngăduire
Mai curînd pot duce lumea la liman de mîntuire

Decît omul, jucăria întîmplării, slab şi mic
Care mintea numai poate să i-o dea şi alt nimic!
Mintea pîrghie de slavă şi unealtă de şerbie,
Căci simţirea şi credinţa — cît de generos să fie
El cu lumea — firea însăşi scrie-n inima oricui
Că născute din rărunchii lui sunt numai ale lui.
Dacă, norocos şi harnic, cineva-şi agonisește
O avere, bine-i oare să-l vezi cum o risipeşte
În pomeni şi-n milostenii, ca să-şi facă nume bun?
Dacă pe toţi derbedeii de pe drumuri nu-i adun,
Ca să-mpart cu dînşii rodul muncei şi-al ştiinţei mele,
Drept e să port eu ponosul tuturor gurilor rele?
Căci cei leneşi şi nemernici sunt şi îndrăzneţi şi mulţi
Şi mulţimea-i o putere ce-ţi impune s-o asculţi.
Da!-i dispreţuiesc, sunt aprig pentru dînşii. Cea mai mică
Tresărire sufletească nu le-o dau lor. Pot să zică
Ce-or voi, puţin îmi pasă, nu-s silit doar de destin
Să arunc vulgarei gloate tot ce am mai bun în sîn.
Ş-apoi dîndu-mă eu jertfă, vor scădea nenorociţii
Pe pămînt, ori mai degrabă creşte-vor batjocoriţii
Cu un număr, căci nu-i nimeni, dintre noi, să nu fi dat
Altora, fără să facă un vrăjmaş sau un ingrat!
Ce-mi tot scoţi lumea-nainte. Las-o să-şi urmeze-n pace
Calea ei neînturnată... Dumnezeu ştie ce face.
Ce mi-s bune mie toate cele cîte mă înveţi
Dacă-mi fac mai grea povara astei necăjite vieţi?!...
Pentru ce, cu dinadinsul, vrei să-mi amărăsc fiinţa,
Dacă din atîta trudă m-oi alege cu căinţa
De-a fi urmărit zadarnic idealuri nebuneşti?!
Nu-i destul să lupţi în lume, numai ca să-ndeplineşti
Vreo datorie, fără dorul sacru de izbîndă.
Nu cu vorbă dulce saturi omenirea cea flămîndă,
Ci, cînd te-o simţi în stare să-i dai toate din belşug,
Te înconjură, te crede şi cu drag îţi intră-n plug.
Dacă n-ai nimic în creieri, nici putere n-ai destulă
Să-ţi înfăptuieşti voinţa, orice aspirare-i nulă,
Toate trec neînţelese, fără vlagă, fără spor
Numai tu rămîi acelaşi melancolic visător!...
Lasă-mă dar să mă bucur de această trecătoare
Tinereţe, cum îmi cere inima, ispititoare
Dragostei şi frumuseţii, nu mă-mpinge-aşa curînd
În genunea de mizerii!... Astăzi, cel puţin zburînd
Într-o lume mai senină, gîndurile mele pline

De-o duioasă-nsufleţire mă răsfrîng numai pe mine,
Şi-mpăcat cu blîndul farmec, ce revarsă-n jurul meu,
Peste tot domneşte pacea dacă nu mă turbur eu.
Cred că dacă eu sunt vesel lumea-ntreagă-i mulţumită,
Că-n iluziile mele, sfera cea nemărginită
A făpturii e coprinsă şi că dacă ai noroc,
De dureri şi de restrişte poţi rîzînd a-ţi bate joc!

DINU

Dac-ar fi ca să te judec după cîtă-ndemînare
Ai de-a răscoli principii şi idei, dînd îmbinare
Celor mai nepotrivite şi acelor mai de preţ,
Aş găsi că eşti un retor iscusit şi îndrăzneţ.
Dar eşti tînăr şi de fapte şi-ncercări ţi-e încă goală
Fila-ncepătoare-a vieţii, deci cu roadele din şcoală
Numai mintea-ndestulîndu-ţi, ai crezut că eşti sătul
Şi că de-ai avea vreo lipsă ai şi spirit îndestul.
Dacă toate nu-s din carte, multe-s din închipuire
Prin urmare... şi de-aceea, n-ai deplină-ndrituire
De sfătuitor şi critic, precum cu temei o au
Cei ce-au suferit şi-n lupta vieţii în picioare stau.
Cine-i fără de credinţă însă-i şi făr' de morală —
De aceea vezi asupra omenirii dînd năvală,
Ca s-o stoarcă, s-o frămînte toţi cei pătimaşi şi răi,
Fără să simţească-odată tresărind ruşinea-n ei.
Faţa lor c-o îndoită mască, după vremi, şi-o-mbracă:
Una trufaşă şi rece pentru lumea cea săracă,
Alta dulce şi smerită pentru cei bogaţi şi mari,
Şi aşa pe toţi minţindu-i, cred că-s geniali şi tari,
Cred că-i de ajuns să iasă ei în faţă şi să-şi spună
Hotărîrea, ca pe dată obştea s-o ia de bună,
Iar cînd vei avea păcatul să te-ncerci a discuta
Toată vina şi prostia lor s-o dea-n spinarea ta...
Cu asemenea tendinţe şi cu factori ca aceia
Să corumpe conştiinţa, se falşifică ideea
De dreptate şi de bine; chiar frumosul nu-i frumos,
Pentru dînşii, de-i nevolnic să le-aducă vreun folos.

DAN

Eu gîndesc că-s oameni practici, care nevoind s-aştepte
Rîndul lor cel tîrzielnic de-a sui a lumii trepte,

Cată mijloc să ajungă, cît mai grabnic, unde tind,
Căci cu mreaja şi momeala mică peştii mari se prind.

DINU

Însă nu la toţi Delfinul, rege-al apelor, s-arată!
Deci eu nu mă mir c-a noastră e atît de turburată,
Dac-atîţia *oameni practici*, pretutindeni pescuiesc
Şi nesăţioşi chiar fundul cu mocirlă-l răscolesc.
Poate că de-aceea-n ochii-ţi toate-s negre şi urîte
Că le cauţi în oglinda ăstor unde mohorîte
Şi de-abia, cu greu, la poarta adevărului sosit
Eşti coprins de îndoială şi de luptă obosit?!...
Slăbănog şi nestatornic! Care ţi-e atunci puterea
Dătătoare de viaţă? Dar povaţa şi părerea
Ce de lucruri şi de oameni îmi dedeai de unde-ţi vin
Cînd eşti tînjitor de toate şi de toate eşti străin?!
Searbezi fii ai neputinţei, sunteţi duşmani omenirii
Dacă folosinţii voastre numai calea propăşirii
Socotiţi că e deschisă şi vă credeţi însemnaţi
De destin a fi voi numai simţitori şi luminaţi.
Au trecut acele vremuri cînd o vorbă şi un nume
De ajuns era să-nalţe ori să nimicească-o lume;
Farmecul acelor mituri azi s-a spulberat în vînt
Şi aceia au menirea de-a fi întîii pe pămînt
Care ce e bun şi vrednic ştiu să cruţe şi s-aleagă,
Dorurile şi nevoia tuturora să-nţeleagă
Şi deşteaptă-n inimi rîvnă şi în capete idei
Sănătoase, fără-ndemnuri de foloase pentru ei.
Ei muncesc ca să trăiască, nu le vin de-a gata toate
Ca la voi, ei chibzuiala din adînc de minţi o scoate
Şi în inimi o-ncălzeşte, de aceea sunt crezuţi
Şi ce făptuiesc rămîne, nu-s ca voi din cer căzuţi
Purtători de steme-n frunte, gingaşi maeştri de graţii,
Răsăriţi ca prin minune dintr-o coapsă cu-mpăraţii,
Cu pretenţii de a ţine lumea-n degetul cel mic,
Deşi-n capete şi-n inimi n-aveţi deseori nimic.
Scepticismul vostru însuşi — cui de care îşi acaţă
Leneşii nedomirirea — e mai mult la suprafaţă,
Căci în fondul firii sunteţi nişte mari lăudăroşi,
Fatalişti plini de eresuri, îndărătnici şi fricoşi...

DAN

Pentru Dumnezeu! Oprește-ți Pegasul că mă ucide!
Am deschis c-o glumă vorba ș-acum n-o putem închide
C-un potop de jurăminte, într-atît îmi bănuiești
Dreptul cuget și de-atîtea rele, vai! mă-nvinuiești.
Hei! Așa-i c-aveam dreptate să nu-mi placă poezia
Lirică? Fiindcă iată unde duce fantazia
Ei, lipsită de hotare și avîntu-i făr' de rost:
Tot ce nu-i vioi ori galeș, pentru ea-i nătîng ori prost!

DINU

Hotărît, nu ne-nțelegem...

DAN

Oare nu era mai bine
Dacă rămîneam în sfera artei blînde și senine,
Și ne răsfățam cu teatru și cu calde-nchipuiri
De poeți și cu năluca neatinsei fericiri,
Decît să lăsăm în voia lor gîndirile deșarte
Peste valurile lumii să ne mîne prea departe
Și-n adîncurile firii și-ale soartei omenești
Să pătrundem... și cu mine, fără drept, să te-nvrăjbești?
Orișicît ne-ar fi de sfîntă rîvna și de înțeleaptă,
Nu de dragul nostru lumea cale-și va lua mai dreaptă;
Ei îi trebuiesc îndemnuri mai puternice, mai vii
Decît aforisme sterpe și sărmane utopii!...

DINU

De-un îndemn puternic lumea dacă vreo nevoie are
Este de-a goni din suflet și-a stîrpi din cugetare
Egoismul și pornirea lacomului interes,
Fără cari la noi nimica nu-i plăcut, nici înțeles.
Da, cu minte luminoasă și cu inima curată
Numai, vom putea ajunge firea cea adevărată
A făpturii s-o cunoaștem și treptat, din zi în zi,
Oamenii se vor preface, patima se va-mblînzi.

DAN

Dacă e așa, atuncea mai întîi încep cu mine,
Căci am inimă de aur, și se poate că lumine
N-am îndeajuns, pe urmă, am dorință să mă-mpac
Cu potrivnicu-mi, de aceea voi căta să-ți fiu pe plac.
Dă-mi volumul cel cu versuri să-l citesc ca să-ți pot spune,

Deslușindu-mă eu însumi, dacă-s rele, dacă-s bune,
Dar în schimb ia în primire teatrul nostru dumneata,
Doar să aibi noroc și umeri din făgaș a-l mai sălta.

DINU

Acum ești băiat de treabă. Îți dau cartea cu plăcere.
Cînd mai vii dar?

DAN

Cît se poate mai curînd.

DINU

La revedere.

Martie 1895

SATIRA VII

Gioventú, primavera
della vita!
(Metastasio)

Acum, acum e vremea noastră,
Noi suntem tineri, voi bătrîni,
Luați-vă toiagu-n mîni
Și îndărăpt pe calea voastră!
Voi v-ați făcut în lume rîndul,
Ce ați avut să-i dați i-ați dat,
Trecutul pacinic v-a-ngropat
De-acuma patima și gîndul
Spre culmi de vremuri viitoare,
Ori pe-al izbîndei aprig drum,
Nu vă mai pot purta de-acum
Slăbănogitele picioare.
Statornic nu vă mai rămîne
Decît al morții adăpost;
Al vostru e ceea ce-a fost,
Al nostru ce-o să fie mîne!

Înțelepciunea voastră-ntreagă
Noi am sorbit-o-ntr-un minut
Și cîte voi n-ați priceput
Azi mintea noastră le dezleagă.
Din cele trainic făurite,
Ce-ați început noi isprăvim,
Ce-i săvîrșit împodobim;
Voi trunchi, noi ramuri înflorite.
Iar din virtutea și credința
De care-ați fost însuflețiți,
Noi inspirați, călăuziți
De steaua ce-a aprins știința
Ca ideal al omenirei,
Atît păstra-vom bucuros,
Cît ne-o putea fi de folos
La cucerirea fericirii.

Tot ce-i eres ori îndoială,
Ce-i întunerec și greoi,
În veacul tînăr și vioi,
Ce bate, plin de îndrăzneală
La poarta vîrstelor eterne,
Peri-va, spulberatec nor,
Căci noului Mîntuitor
Lumină-n cale-i vom așterne.
Deprinderile învechite
Și învechitele păreri
În racla zilelor de ieri
Cu voi vor fi pecetluite;
În vremea noastră, alte roade
Dau luptele pentru idei
Și nu-i iertat să pui temei
Pe rosturi vechi, ori legi neroade.

În lumea nouă, ce răsare
Purtată-acum de-un nou avînt,
Doar voi rămîneți pe pămînt
Nepăsători de-a ei mișcare,
Voi, gîrbovii și pătimașii,
Întîrziați pe-al vremii plai,

Al căror singuratec grai
De-abia-l mai înțeleg urmașii;
Voi, pentru care veselia
Și-al cîntecelor noastre har
Zadarnice îndemnuri par
De-a reîncepe bătălia,
Pe veci perdută a tinereții!...
Pe cînd încet, încet se scurg
A voastre clipe în amurg,
Noi încă-n albul dimineței
Intrăm, cu suflet plin de soare,
Cu inimă plină de foc,
Mînați de dor și de noroc
În mîndra vieței sărbătoare!

Privirea noastră înainte
Îmbrățișează-ntinse zări,
Orice-nălțimi și depărtări
Coprinse sunt de-a noastră minte;
Pe cînd voi, cei cu frunți cărunte,
Cu cît mai mult îmbătrîniți
Cu-atîta vă ademeniți
De cele-nguste și mărunte.
Noi, veseli, dăm cu largă mînă
Tot ce avem și ne jertfim
Cui crede-n noi și cînd iubim,
Iar frumusețea ne-i stăpînă.
Zgîrciți, cu mohorîte fețe
Voi sunteți searbezi și nedrepți,
Vă credeți tari și înțelepți
Fiindcă dați la toți povețe,
Și cînd e vorba de iubire
Sfioși cătînd tot înapoi,
Voi, vă iubiți numai pe voi,
Ca vitregii de omenire.

Iubire! sufletul făpturei,
Fior de viață dătător,
Ce pui tot ce-i mai răpitor,
În noi, din tainele naturei,
Căldura ta nu mai învie
Nimic în peptul lor, de-acum,
Altaru-i prefăcut în scrum
Și capiștea le e pustie!...
Rugatu-te-au închinătorii
Dumnezeiescului tău cult
— În dragul căruia, mai mult,
Învinșii sunt învingătorii —
Iubire, fericită zeie,
Vreun alt bun să nu le dai
Din cîtă-mpărăție ai
Decît un suflet de femeie
De farmec tînăr purtătoare,
Cu ochi vioi, cu dulce grai,
Și să le faci din viață-un rai
De primăveri neperitoare!
Și tu i-ai ascultat, zeiță,
Tot ce-au cerut le-ai dăruit
Și-n raiul lor făgăduit
De sub tulpina cea de viță
Ieșit-am noi, noi, rasă nouă
Cu sînge cald, cu brațe tari,
Poeți, artiști și cărturari
Și v-am tăiat drumul în două:
Noi am luat partea senină,
Plini de speranță-naintînd,
Iar voi în urmă rămînînd,
Făr' de îndemn, făr' de lumină,
Neputincioși, pe calea voastră
Vă-ntoarceți cu toiagu-n mîini;
Noi suntem tineri, voi bătrîni,
Acum, acum e vremea noastră!

Decembre 31/1897

SATIRA VIII

Eheu! fugaces labuntur anni!
(Horatius, *Ode*, I, 14)

Tinerețe, tinerețe, multe firea-ți năzdrăvană
Iscodește și încheagă! Rîvna ta, făr' de prihană
Te-ar sui și ți-ar da scaun printre stemele cerești,
De-ar putea să-ți cumpănească tot ce faci cu ce vorbești.
Multe-ar fi făcute-n lume de s-ar fi făcut din gură
Numai, fără truda minții, fără jertfă, nici măsură,
Astăzi am trăi în lună, sau prin ceruri am zbura
Și necazuri omenirea, poate, n-ar mai îndura!
Omu-i lacom și zadarnic și cu cît îi este mintea
Mai necoaptă ori mai seacă, cu-atît crede că-naintea
Lui, nu poate trece nimeni și că altul vrednic nu-i
Să priceapă ori să facă, de nu cîntă-n struna lui.
E păcat firesc? e jocul soartei ori nenorocire?!
Patima și îngîmfarea pun adesea stăpînire
Pe cei sterpi și slabi, iar ura și disprețul pe cei răi.
Cine-i oare-n drept s-arunce peatra, semenilor săi?!...

Cînd ești la-nceputul vîrstei, toate sunt de farmec pline,
Toate-ți dau îndemnuri sfinte și-s în dragoste cu tine.
Tu, deplina mîngîiere n-o simțești decît atunci
Cînd, pe-o vorbă și-o privire, grijile-n văzduh le-arunci,
Cînd sub talpa săltăreață, știi că, frămîntînd pămîntul,
Te înalți ferice-n slavă, nu-ți măsori, de viu, mormîntul.
Toate glasurile firii cîntă-atunci în peptul tău,
Iar de zilele trecute n-ai de ce să-ți pară rău,
Căci în toate și de-a pururi tu ești primăvara vieței
Și uimită se închină lumea-n fața tinereței.
Pentru tine, parcă, toate iau ființă și trăiesc.
Visurile în aievea ție ți se oglindesc
Și atîtea mreji în suflet ai și-atîta duioșie
Că simțirea-ți-e mai caldă și durerea-ți-e mai vie
Și-i destul — ca luna blîndă printre nori — să te ivești
Ca-mprejurul tău, c-un zîmbet, toate să le-nveselești!

Noi suntem bătrîni și vremea ne-a ajuns din urmă-n cale.
Fiecare-și poartă-n spate greutatea vîrstei sale,
Dar din culmea pîn' la care poate toți, urcînd, n-ajung
Noi, blajin ne-ntoarcem capul către drumul greu și lung
Ce-am făcut și cu tăria oamenilor de credință,
Încheind bilanțul vieței de plăceri și suferință
Număram cîți din tovarăși, împreună luptători,
Au fost prada biruinței și cîți sunt biruitori.
Fericiți acei dintr-înșii cari cu pepturi încordate
Pîn' la culmea vîrstei noastre au putut luptînd străbate
Și acolo lepădîndu-și armele, se odihnesc,
Căci odihna e răsplata celor ce îmbătrînesc!
Fericiți, căci lupta-i cruntă și primejdia e mare;
Cine-i poate sta-mpotrivă și munci cu-ndărăptnare
Vrednic e s-ajungă-n capăt de trofee încărcat
Și să fie,-n semn de cinste, cu peri albi încununat!

Cîte perderi, cîte jertfe, cîte lovituri nebune!
Tineri, voi nu le cunoașteți și zadarnic vi le-am spune.
Pînă cînd în carne vie n-or fi scrise și la voi,
Taina vieții n-ați pătruns-o și v-ați bate joc de noi!...
Negreșit că-n mersu-i grabnic vremea toate le preface:
Că e azi război acolo unde ieri fusese pace,
Că pe rosturi învechite e mai greu să pui temei,
Cînd ies adevăruri nouă din izvoare de idei
Nouă și spre alte țeluri lumea este îndreptată...
Ce-i vechi azi, a fost bun însă și temeinic altădată.
Căci de multe ori trecutul e altoi de fapte mari,
Și din vechile tulpine răsar codri de stejari!
Adevărul e același și aceeași frumusețea
Și cum le slăviți voi astăzi, le-a slăvit și bătrînețea,
Numai ea făr' de înconjur, voi dibaci și prefăcuți,
De aceea vă și parem searbezi și nepricepuți.

Am fost lirici noi, așa e, cîntăreți de modă veche,
Dar cîntarea noastră simplă n-a stricat nici o ureche,
Ea ne-a izvorît din inimi și din fragede simțiri,
Ca duiosul cînt al harfei dintre coardele subțiri...
Cu chitara, noaptea-ntreagă, sub fereastra preaiubitei
Noi, în strofe-nflăcărate, beți de farmecul ispitei,
Ne-nălțam la cer, chemînd-o, ne legam cu ea pe veci

Și-i juram credință-n toate, pîn' la pragul morții reci.
Noi n-aveam, pe lîngă dînsa, altceva mai scump pe lume.
Dragostea, la noi, și traiul nu erau un joc de glume,
Îmbinări de porunceală, silnice împerecheri,
Cu vremelnice foloase ori cu scop de daraveri.
Cînd iubeam, iubeam statornic și cu inima curată.
Astăzi, după moda nouă, rînduiala-i răsturnată
Și-i adevărat c-al nostru nu mai e decît ce-a fost,
Daca tot ce se petrece e așa de trist și prost!

Voi, care-ați intrat în lume răsădind o rasă nouă
Și desparteți omenirea, între noi și voi, în două;
Oare v-ați săpat în peatra de la margine de drum
Numele, ca să se știe încotro porniți de-acum?...
Iaca, strălucind de focuri, mîndra sală de ospețe...
Veselie-n ea și zgomot. Tineri cu perite fețe
Și femei rîd și fac glume; ochii galeși, cu nesaț,
Sîn și umeri goi dezmiardă, se atinge braț de braț,
Vinul spumegă-n pahare, cînturi de desfrîu răsună;
Iar în sînge se-ntețește crunta poftelor furtună!
Vorbe de amor! Săruturi!... Cîte doi, doi, ies răzleți,
Ele aproape despletite, ei pe jumătate beți!!!
Desfătarea e la culme!... Dar petrecerea urmează:
Vin perechile-ndrăgite și la masă iar se-așază,
Cu fiori de nerăbdare întind cărțile de joc
Și-și dau punga și-și dau viața pe-o nálucă de noroc!

Mirele și cu mireasa la altar stau în picioare;
Ea îi jură lui credință și el tinerei fecioare.
Sunt așa de dulci și gingași și așa de potriviți,
Că-mprejurul lor mulțimea murmură: ce fericiți!
După cîțiva ani, această „fericită" căsnicie
Se surpă, ca o clădire șubredă, din temelie...
Domnul are o amantă și e plin de datorii,
Doamna e păpușa modei, face lux și nebunii;
Iar copiilor de grijă slugile, cum vor, le poartă.
El năuc de cărți și chefuri, ea de-atîta zbucium moartă,
Să trăiască împreună nu mai pot, deci se despart
Și copiii cu averea, cum dă D-zeu, 'și-mpart.
Domnul capătă o slujbă într-un colț perdut de țară,

Doamna zbîrnîie pe poduri şi-i păpuşa modei iară;
Jertfă le vor fi copiii, căci deprinşi la rău de mici
Vor ieşi nişte netrebnici şi vor rămînea calici!...

Stă la masă filosoful cufundat adînc în gînduri
Şi din tomuri felurite, cînd şi cînd culege rînduri.
E-o lucrare uriaşă, pe-un tipar cu totul nou:
Vrea să-nchidă omenirea toată-n coaja unui ou,
Vrea, ca tot ce-a fost şi este, într-o singură formulă
Să încapă şi să-mpingă toate, cît mai mult spre nulă.
Oare n-a fost zămislită lumea asta din nimic
Şi temeiurile firii, nu-s în infinitul mic?!...
Ultima ratio rerum!... Omul n-ar mai avea parte
Să se bucure de viaţă de-ar înghite-atîta carte;
Ş-apoi creierul de astăzi e mai delicat, mai fin,
Deci, ca nu cumva să-l vatămi, trebuie să-i dai puţin.
Norocoşii n-au nevoie de prea multă-nvăţătură.
Dacă-i îndestul de şmecher, de-ndrăzneţ şi bun de gură,
Toate-i merg în plin şi toate bunurile i s-aştern,
Bucuroase, la picioare, cavalerului modern!

Dacă azi e vremea voastră, unde-i oare tinerimea?
Către care idealuri îndreptează ea mulţimea?
Unde-s inimile calde, sincerile năzuinţi,
Faptele înălţătoare, pasiunile ferbinţi?...
Pentru ce, în loc de luptă, pretutindeni amorţeală?
Unde-i soarele s-alunge negura de îndoială
Ce puternică se-ntinde peste-o lume de pitici
Dezgustaţi de ale vieţii, nevoiaşi şi eretici!...
Voi cîntaţi şi cîntul vostru-i glas de deznădăjduire.
Cine va întinde lumii ramura de mîntuire,
Dacă tineretul este cainic şi tînguitor,
Sau de sus priveşte toate c-un ochi batjocoritor?!
Oare vom muri cu jalea de-a vedea zădărnicite
Cele ce o viaţă-ntreagă ne-au fost scumpe şi iubite,
Căci moştenitorii noştri sunt atît de reci şi trişti?!
Noi suntem entuziaştii, voi... voi nişte egoişti!...

Şi cu toate astea, iaca, înainte-mergătorii
Voi sunteţi de-acum la toate, voi veţi fi îndreptătorii
Celor în trecut greşite, voi cei meşteri şi cuminţi,

Care veţi culege roada semănată de părinţi.
Dacă noi suntem bătrînii, suntem şi mai-marii voştri;
Ramurile înflorite au ieşit din trunchii noştri
Şi de-ţi face ori preface ce rămîne de la noi,
Gloria va fi a noastră, iar răspunderea cu voi!...
Dar oricîtă frămîntare îţi vei da, o, tinereţe,
Cît să fii de stăpînită de amor şi frumuseţe,
Cît de-nălţător să fie al cîntării tale har,
Şi cît de ilustre jertfe le-ai depune pe altar;
Toate per şi tot acelaşi giulgiu aruncă peste toate
Vîrsta, călăuza morţii, şi-o să vie-o vreme, poate,
Cînd şi vouă vă vor zice tinerii: sunteţi bătrîni,
Aide! îndărăpt pe calea voastră cu toiagu-n mîini.

Ianuarie 12/1898

DRAPELUL

Izbucnise
Lupta crîncenă, cumplită!
Păgînimea înteţită
Se zbătea-ntr-un cerc de foc.
Un asalt şi încă unul,
— Rînduri seceră-acum tunul;
Turcii căutîndu-şi loc,
De scăpare se izbise
Cu românii...
Se ucid, se-mpung, se muşcă,
— Spăngile, patul de puşcă
Sîngeră, parc-ar fi vii,
E o furie nebună;
Om pe om vrînd să răpună
Se întrece-n grozăvii
Şi năvală dau păgînii
Valuri, valuri...
Ţin curcanii, ţin băieţii,
Dau vîrtos şi sparg nămeţii
Năpustiţi asupra lor;
Dar, sunt singuri şi din spate,
Făr' de veste tunu-i bate
Şi-n avînt triumfător
Ies vrăjmaşii de sub dealuri
Să-i zdrobească.
Sunt pierduţi! „Scăpaţi drapelul!"
Le răcneşte colonelul
Doborît de-un glonţ. „Pe ei!
Înainte! Ura! ura!..."

Şi-nzecită-i lovitura
Ce, cu suflete de lei,
Dau în ceata duşmănească,
Care-i strînge
Mai de-aproape... Dar în jurul
Steagului parcă vulturul
Aripile şi-ar fi-ntins,
Ca-n clipele pierzării
Bărbăţia-ntreagă-a ţării
Să s-aprindă — înadins —
Iar la românescul sînge
Şi să facă
Iar minuni de vitejie!...
Turcii vin o sută-o mie,
Dar de peptul creştinesc
— Ca talazurile-n stîncă —
De-ar fi fost şi mai mulţi încă,
Sfărîmaţi, se risipesc...
Moarte! Moarte prooroacă
De izbîndă,
Din atîtea vieţi în floare,
Gloria nemuritoare
Pe jertfelnic o închegi
Şi cu sînge omenirii
Cucereşti treapta măririi
Şi hlamidele de regi!...
Sus flăcăii stau la pîndă
Lîngă steagul
Mîndru-n zdrenţoase cute
— Lacrămi de durere mute
Pentru cei care-au pierit
Apărîndu-l.— Cornul sună...
A-ncetat crunta furtună
Şi drapelul a ieşit,
Din vălmăşagul
Sîngeros, nebiruit!

FIUL LUI PENEŞ CURCANUL

Tu m-ai născut pe cînd bătea
La Plevna tunul, mamă,
Pe cînd în lume străbătea,
Prin glasu-i de aramă,
A vitejiei românească
Strălucitoare veste
Şi din morminte strămoşeşti,
Eroica poveste
De lupte şi de bărbăţii
Se-nfiripa în fapte vii!

În zile de-ndrăzneţ avînt
De glorii, de mirare,
Adusu-m-ai dar pe pămînt;...
Iar calda-nsufleţire
Ce port în pept şi mîndrul dor
De-nalte zări senine,
Le datoresc eu, mamă, lor,
Ori supte-s de la tine,
Tu care pururea mi-ai spus:
Băiete,-n lume fruntea sus?!

Da, fruntea sus, căci sunt vlăstar
Al unei rase nouă,
Ce şi-a rodit al vieţei har
Cu-o sîngeroasă rouă;
De-aceea m-am făcut soldat
Şi cînd s-o da alarma,
Cu sufletul înflăcărat,
Lua-voi, grabnic, arma
Şi-oi alerga la luptă drept
Vrăjmaşilor să le ţin pept!...

Auzi tu, mamă, răsunînd
O dornică cîntare
Ce, depărtările-nfruntînd,
Din munţi şi văi răsare?
E cîntec mîndru de eroi
Căzuţi în bătălie,
Ce va redeştepta în noi
Străbuna bărbăţie,
E strigăt disperat de fraţi
Sub greu călcîi îngenuncheaţi!

Ah, vulture, cu falnic zbor,
Treci dincolo de munte,
Durerii fii alinător,
Înalţă trista frunte
A celor slabi şi asupriţi
Şi-ntinde-a ta aripă
Asupra lor, să fim uniţi,
Măcar, sub ea o clipă;
Să scape-odată de nevoi
Căci sunt şi ei de-un neam cu noi!

Sfărîmător de lanţuri fii
Şi crainic al dreptăţii,
Du-nstrăinaţilor copii
Prinosul libertăţii,
În ochii cei tînguitori
Şi-n haosul gîndirii
Zadarnicilor luptători
Făclia mîntuirii
Aprinde-o şi în gheara ta
Strivește ce-mpotrivă-ar sta!

. . . . . .

Iar vouă, celor adormiţi
La Plevna, întru Domnul,
— Măririi Patriei jertfiţi —
Uşor vă fie somnul
Şi numele neperitor
Căci vitejia voastră
A făurit un nou popor

Și cu-nălțarea noastră
Ne-a îndrumat spre-un falnic țel,
Sub o coroană de oțel.

Căci m-ai născut pe cînd bătea
La Plevna tunul, mamă,
Pe cînd în lume străbătea,
Prin glasu-i de aramă,
A vitejiei românești
Strălucitoare veste;
Iar din morminte strămoșești,
Eroica poveste
De lupte și de bărbății
Se-nfiripa în fapte vii!

CÎNTĂREȚUL DIN LUNCĂ

(BASM)

(Poemă în versuri cu prilejul ridicării unei statui lui Vasile Alecsandri)

I

Pe pajiștea cu mîndre flori,
în lunca cu privighetori,
în lunca cea de taine plină,
ridică fața ta senină,
neîntrecute cîntăreț,
și întrupîndu-te măreț
cu sufletul și cu gîndirea
aruncă-ți iar cu drag privirea
peste-al Moldovei scump pămînt!
Din nou dă viersului avînt,
să sune codrii și ogorul,
să salte frunza și izvorul;
să ducă pînă-n depărtări
duiosul farmec de cîntări,
ce de la mare la Carpați
însuflețește-un neam de frați!...
Privește!... pe-un picior de plai
povestitori cu dulce grai,
s-adună bacii și ciobanii...
reînviază parcă anii
de visuri mari, de năzuinți,
de lupte și de biruinți,
cînd ne-ndreptai — ca un nou soare —
spre zarea vremii viitoare
și cînd din cîntece de dor
scoteai la viață un popor!
Minunea vrăjile-și întinde!...
Pe cer steluța ta și-aprinde
al ochilor ei negri foc,
iubită fără de noroc,
ce, palidă sub cornul lunei,

tresare la fiorul strunei
reamintindu-şi glasul tău.
Iar jos de vale la pîrău
se-ntinde hora, hora mare
peste-ale noastre vechi hotare,
căci înfrăţiţi mîndrii români
sînt azi în casa lor stăpîni!...
Şi tu ai fost, tu purtătorul
dorinţilor, tu dătătorul
de mîngîieri şi de avînt
şi al doinei tale cînt
— cînt al dreptăţii şi al iubirii
încinsu-s-a hora Unirii!
Prin tine s-a înfiripat
simţirea noastră cea mai vie.
căci gîndul tău înaripat
primise nobila solie
de-a fi şi povăţuitor
şi înainte-mergător
la toate ce-aveau să ne fie,
podoabă, scut şi temelie.

II

Vino, iată cade frunza, nopţile de iarnă vin,
la Mirceşti, casa-i deschisă, focul arde în cămin,
pune-te din nou la masă, ia condeiul şi descrie
tot ce-ţi va trezi în minte năzdrăvana fantezie!...
Spune-ne iar de Alhambra şi de maurii semeţi,
ori de blonde castelane ne-ntrecute-n frumuseţi;
du-ne la Villa Delfina — slăvitorule de soare,
unde-ţi creşteau trandafirii, lîngă o prea iubită floare;
din Neapol la San Marco lîngă tine ia-ne-n zbor
şi ne dă apă pe malul minunatului Bosfor,
unde zilele-s mai calde, nopţile sunt mai senine,
cerul străveziu îţi scaldă faţa-n valurile line
iar în sprintene caice trec cadînele cîntînd
şi pe-o clipă fericită sufletul şi viaţa-şi vînd...
Acolo inima-ţi plină de o scumpă amintire
va-nălţa din nou la ceruri imnul jalnic de iubire,
imnul închinat acelei care fu steluţa ta...
Oh! Bosfor, cin' te cunoaşte nu te poate-n veci uita!...

Ori să stăm la gura sobei, lîng-a focului lumină,
în odaia ta de lucru, cu blînd miros de sulfină,
şi ca altădată-n juru-ţi aşezaţi, tu să ne spui,
cu-acel glas duios şi molcom, cum nu-i glasul nimănui,
de ce-a fost odinioară, ce va fi de-acum-nainte,
înşirînd mărgăritarul dulcilor tale cuvinte;
şi vom asculta povestea mîndrelor minunăţii,
fapte mari de strălucire, strălucite bărbăţii,
care-au însemnat, în cartea neamului, fiinţa noastră
de creştini şi de războinici, de la munţi la marea-albastră.

Ca-ntr-o zare luminoasă pururi vremilor stăpîni,
vom vedea trecînd cu fală chipul domnilor bătrîni:
Pe Bogdan din Maramureş, întemeietor de ţară,
făurind scutul Moldovei dintr-un crîncen cap de fiară,
Pe Ştefan-Vodă cel mare, strănepotul lui Muşat,
întorcîndu-se din lupte de izbînzi încununat.
Iată-l p-un cal alb călare în hlamidă împărătească,
însoţit de boierime şi de gloata ostăşească:
Hatmanul Boldur, Şcheianul, Matei Cîrjă din Vaslui,
Negrea şi Şoltuzul Daltă, Coman şi vulturii lui
şi plăieşii de la Vrancea şi arcaşii şi aprozii,
toţi viteji de viţă veche dintr-un sînge cu voivozii!...
Vom vedea pe Ţepeş-Vodă, cel mai crunt stăpînitor,
dintre cîţi stăpîni avut-a paşnicul nostru popor;
Vom vedea pe Petru Rareş — un copil al întîmplării
de la carele cu peşte ridicat pe tronul ţării!...
Mintea ta înflăcărată, graiul tău de prooroc,
ne vor spune iar de vremea cea de glorii şi noroc,
vremea lui Mihai Viteazul, cînd vulturul în zbor întinse
şi Moldova şi Ardealul sub aripile-i coprinse.
Purtător de trei coroane în puternicele-i mîini
Întruni Mihai o clipă tot mănunchiul de români!
Se simţea la strîmt eroul, între munţi şi între ape,
— şi avîntul lui războinic lumea întreagă nu-l încape,
cu securea ridicată şi în zale ferecat
el porni să-şi cucerească scaunul unui regat!...
Şterge-ţi faţa rourată, dă drum firului gîndirii
Şi vorbeşte-ne de Cuza, Cuza-Vodă al Unirii,
Omul pe a cărui frunte, într-o clipă de avînt,
s-a-ncins fala şi speranţa strămoşescului pămînt;
Cuza — bunul tău prieten — dătătorul de ogoare

și de libertate, crainic vremilor înnoitoare,
cui pe tron i-ai stat în preajmă — dîndu-i sprijin
și poveți,
iar în zile grele fost-ai balsam tristei lui vieți!
Și-l vei preamări pe dînsul aducîndu-ne aminte
de tovarășii de luptă ai acelei cete sfinte
cari au răsturnat trecutul îndărătnic și hain
și din peptul viu al țării au smuls ghimpele străin!...

III

Voi ați apucat o țară dezbinată și smerită
— două veacuri sub călcîiul unor venetici strivită —
și-un popor ce-n zbuciumarea înduratei suferinți
rătăcea lipsit de sprijin și lipsit de năzuinți,
ca o turmă de prigoană, pe cărări întunecate...
Cîte-mperecheri și vrajbe, cîte rele și păcate
De sus pînă jos! În lumea plină de înșelăciuni
nu domnea decît hatîrul și spoiala de minciuni.
Toate se-mbinau puterii, în risipă și pierzare,
răsfățîndu-se cu toții, erau toate de vînzare!...
Cu asemenea năravuri, țara pe astfel de mîini,
lesne au ajuns să fie cei străini la noi stăpîni
și-au putut perde credința că ne va sosi vreodată,
— după atîta asuprire — ziua sfîntă de răsplată!...
Sună doina-n miez de codru, jalnic apele se frîng,
ea durerea noastră cîntă, ele plînsul nostru plîng;
căci izvoarele și codrii ne mai rămăsese doară
credincioși, ca să le spunem păsurile-odinioară!
De aceea de la munte Oltul și Siretul vin
turburi și gemînd la vale, de aceea, cu suspin
înfiorător de inimi, printre brazi aleargă vîntul,
căci printr-înșii neamul nostru de demult își cîntă cîntul!
Voi fruntași ai vremii noastre, făr' de seamă luptători
pentru bine și frăție, pașnici întemeietori
ai acestei țări — ajunsă prin voi astăzi la mărire —
voi ați dezrobit poporul dintr-o josnică șerbire,
l-ați făcut stăpîn de sine, l-ați crescut, l-ați luminat
și pe treptele puterii, lîngă voi, l-ați ridicat!
Deșănțatele năravuri și deprinderile rele
voi le-ați ars cu ferul roșu, voi v-ați bătut joc de ele,
și pe cît avut-ați parte ori prilej a izbîndi

unii și-au schimbat purtarea, alții felul de-a gîndi,
ici stăruitori la lume, dincolo c-o vorbă bună,
ani și ani nu le făcuse cît făceați voi într-o lună;
lumea se-nteța-n avîntul noilor învățături,
adevărul și știința clocoteau în mii de guri,
iar spre ținta-i suitoare, țara altădată mică
se-ndrepta, de voi mînată, tot mai mîndră, mai voinică!

IV

Dar dintre toți acei tovarăși
de binecuvîntată muncă,
tu dat-ai vie întrupare
oh! cîntărețule din luncă,
vieții și simțirii noastre,
Și-a tot ce suntem și ce-am fost;
— de-aceea cînturile tale
le știu copiii pe de rost.
Tu din colibă în colibă,
din plai în plai, din stînă-n stînă,
ai ascultat povestea dalbă
ce mișcă inima română
și ce-a fost dor, înseninare,
și dragoste și amintiri
de vitejie și de fală
din vremile de străluciri,
în sînul tău cu duioșie
le-ai adunat ca-ntr-o comoară,
le-ai dat aripi și-nsuflețire
și precum ciocîrlia zboară,
cîntînd un imn către lumină,
așa pornitu-le-ai în zbor
să cînte imnuri bărbăției
și patima ăstui popor!...
Ca să deștepți în noi simțirea
acelor vremi de farmec pline,
în care un neam întreg și-o țară
primeau îndemnul de la tine,
mai spune-ne, cum știi a spune
tu, vreun cîntec bătrînesc,
în care dorul de moșie
cu dragoste se întîlnesc

și fericiții sunt aceia
ce se jertfesc și nu-n zadar,
pe cîmpul glorios de luptă
ori pe al dragostei altar!...

.....

FATA PÎNDARULUI

I

La Fîntîna Vadului
pe apa Bîrladului,
este-o tîrlă cu trei cîni,
cu trei cîni
strejari bătrîni,
ce-au rămas acum stăpîni
peste turmele de oi,
căci ciobanii amîndoi
s-au lăsat de ciobănie
și s-au dus în haiducie.
Plîng cu foc oile plîng
cînd în staule se strîng
la apusul soarelui,
pe la mulsul laptelui,
iarba-i rea, iarba e rară,
apa din fîntîni — amară,
nici nu beau, nici nu mănîncă,
jalea li-i tot mai adîncă,
de cînd le-au plecat stăpînii
și le port de grijă cînii!...
Alei! de la Prut tătarii
vin năvalnic, vin tîlharii
și cum vin prăpăstuiesc
tot în cale, pustiesc,
pradă, și dau foc la sate
hordiile blestemate
iar în frămîntări și-n chin
piere suflet de creștin!...
Peste țarini tăciunite,
peste holde jefuite,
care cu opt boi în jug,

scoși cu sila de la plug,
trec spre zări îndepărtate,
toate cu prăzi încărcate
iar cu vaiet și cu chin
pe întinsul cîmp pustiu
după ele se-ndrumează
obosiți se trăgănează
șiruri — cot la cot legați —
de femei și de bărbați!...
Alei! dar cine-i legată,
cine mi-i mai ferecată
de loitra carului?
e fata pîndarului
Mărioara
rumeioara
cu ochi vii, cu peri bălani
numai de optsprezece ani.
Ea se plînge, ea se zbate,
cheamă mire, cheamă frate
să-i dea braț de ajutor...
dar în ceata robilor
merge peste țări și ape!...
Cine oare-o să-i mai scape?

II

Iată că ciobanii doi,
părăsind turma de oi,
din repez au buciumat
mulți flăcăi de-au adunat
la cotul Brîndușului
în finitul Hușului
— unde cum buciumul sună
toți voinicii se adună,
să se lege împreună,
întru fapte vitejești
și isprave haiducești —
și-au pornit, legați ca frații,
să se lupte cu spurcații,
cari-n jafuri și-n pîrjol
au lăsat pămîntul gol

să le smulgă o comoară:
pe frumoasa Mărioară!
Radu mire, Coman frate
și cu Han Tătar s-ar bate
ca să-și scape neam și țară
de peire și ocară!...

Sus pe malul Prutului,
spre desimea codrului,
poposit-au carele
ce purtau odoarele
și cu ele-s poposiți
robii frînți și istoviți
de dureri, de lungă cale
și de nesfîrșită jale.
Vai de ei, vai și amar
cu hainul de tătar,
că la foame și la sete
le-nfigea hangeru-n spete
și-i mîna la drum mereu...
drumul morții nu-i mai greu!
Și-au făcut ocol de care,
că venise Prutul mare,
— Prutul, rîu străvechi român,
dușman oricărui păgîn —
la marginea carelor
butcile tătarilor,
iar la mijloc trista gloată
și cu tătărimea toată
așteptau din zi în zi
să se poată repezi,
înspre țărmii lacului
inima Bugeacului,
și-acolo să-și împărțească
prăzile-n parte frățească:
ce-o fi frunte la mîrzaci,
ce-o fi coadă la gonaci;
mîrzacii cu roabele,
ceilalți cu gloabele,
iar mîrzacul cel bătrîn,
pe ce-o vrea e bun stăpîn!

III

Clătinatu-s-a pămîntul
plînsul dusu-mi-l-a vîntul
de pe calea pribegiei
pîn' la scaunul domniei,
— pepturile zbuciumînd,
brațele tari încordînd —
că porni domnul din Ieși
cu mulțime de plăieși
și de călăreți voinici,
călări pe cai mici și iuți;
tătărimea s-o zdrobească,
robii să mi-i dezrobească,
să ia mana prăzilor
și s-o dea ogrăzilor
pustiite și sărace
și să-ntindă iarăși pace,
din hotar pîn' la hotar,
punînd peptul stăvilar
împotriva cînilor,
cînilor păgînilor!...
Pe colnicul păduros,
pe drumul țării de jos,
vin de sîrg, vin două cete
de voinici cu negre plete,
purtînd durde haiducești
și lungi ghioage ciobănești,
ele vin cătînd în zare,
și pe drum urme de care,
întind capul după vînt,
pun urechea la pămînt,
urma-i ștearsă vîntul geme,
zarea intră-n nori devreme...
Iată însă că-ntr-o zi
de departe le zări,
lîngă codru tăbărîte
și vedenii mohorîte
de tătari — cu ochi de ciur —
dîndu-le raite-mprejur!
Arși voinicii ca de foc
se opriră toți în loc
și chitind

și socotind,
chibzuiră,
se-nvoiră
unii să stea-n cîmp de pază,
alții prin codru să cază
făr' de veste pe dușman;
numai Radu și Coman,
duși de dor și de mînie,
fără grijă de urgie,
cu pas rar, pas ciobănesc,
drept spre tabără pornesc...

IV

Noapte neagră, fără lună,
pentru răzbunare bună,
noapte rece, noapte grea,
te slăvească cine vrea
la vrăjmași să se strecoare
strejile să i le-omoare
și să se tîrască-n brînci
spre căruțele adînci,
unde pe sub coviltire
dorm tătarii în neștire,
și-n gîtlejul amorțit
să străfulgere-un cuțit!...
Alei! ce fior, ce șoapte
flutură în miez de noapte,
din creștin, pîn' la creștin?...
„Vin ca să ne scape, vin!"
spune-n taină fiecare.
Alei, cine printre care,
ca năluca se strecoară,
întrebînd de-o Mărioară
Mărioara de la vad,
vadul apei din Bîrlad,
fecioara pîndarului,
logodnica Radului,
Radului ciobanului,
cel cu inima cernită
și măciuca nestrujită,
una pentru draga lui,

alta pentru capul cui
l-o găsi stînd lîngă ea
ori s-o-mpotrivi s-o dea!!...
Iar cînd fu spre mînecate,
— cînd pe zările-norate
e lumină și-ncă nu-i,
în puterea somnului,
cei din codru și cîmpie
repezi ca o vijelie,
pe tătarii adormiți,
adormiți și buimăciți
cad și dintr-o lovitură
pentru veci închid o gură;
plumbul nu dă greș cînd zboară;
ghioaga culcă și omoară!...
E un crîncen vălmășag
caii zvîrle, boii rag,
urlet, vaiete, blesteme,
unul cade, altul geme
iar prin sîngeroasa gloată
slobodă robimea toată
smulge arme, smulge pari
și izbește în tătari!
Năpădiți păgînii țipă
și se zvîrcolesc, da-n pripă
prind a pune boii-n jug,
își fac drum spre cîmp și fug.
Vai! Aman!... Domneasca oaste
îi lovește greu din coaste
și-i alungă înapoi
luînd carele cu boi!...
De-acum nu mai au scăpare;
Prutul vine tot mai mare,
cîmpu-i negru de ostași,
codrul geme de vrăjmași,
deznădăjduiți tătarii
strîng în pulpe armăsarii
și s-aruncă în puhoi
spre odihna cea de-apoi!...

V

Ce măreață sărbătoare
luminează sfîntul soare!
Un norod îngenuncheat,
de-un dor mîndru-nmănuncheat,
de la domnul lui așteaptă
milă și răsplată dreaptă,
mila păguboșilor,
răsplata țintașilor,
unii prada mișeliei,
alții floarea vitejiei.
Domnul înțelept, creștin,
revărsatu-și-a din plin
peste toți mărinimia
dragostea și omenia,
că pălmașilor săraci
dăruit-a boi și vaci,
la văduane cu copii
ocine pentru moșii,
la răzăși și la plugari
prăzile de la tătari,
iar acelor două cete
de voinici cu negre plete,
hărăzitu-le-a voivodul
dreptul de-a păzi norodul
de-ncălcări și de vrăjmași
ca fruntași între fruntași,
și pe Coman
căpitan,
dar lui Radu, Radului,
care cu măciuca lui
multe țeste a zdrobit
mîndra de și-a dezrobit,
datu-i-a ogrăzi de vii
și cîrlani vreo două mii
zestre pentru Mărioara
Mărioara rumeioara,
cu ochi dulci, cu peri bălani
numai de optsprezece ani,
și-a mai dat porunci, frumos,
Vornicul țărei de jos
nuntă mare să dureze

din belșug să ospeteze:
cei doi miri,
cu musafiri,
cu nuntași
și băștinași,
că Măria sa-i nun mare
și-i poftitul lui oricare!...
— Alei! în zvon de tilinci
saltă sprintene opinci,
de opt zile necurmate
nunta veselă se zbate,
vinul curge ușurel
luînd grijile cu el,
brîu de brîu mai strîns se prinde
focul dragostei se-aprinde,
încît parcă pe pămînt,
toți miri și mirese sînt,
oile chiar nu mai plîng
cînd în staule se strîng
la apusul soarelui
pe la mulsul laptelui,
iarba nu mai e amară,
sus la tîrla cu trei cîni,
cu trei cîni
strejari bătrîni,
la fîntîna vadului
pe apa Bîrladului.

VI

Ne zi acum un cînt de dor
oh! maestre fermecător,
un dulce cîntec de iubire,
un vis de dalbă fericire!...
Tu ești vestitul cîntăreț,
pe-a cărui strune fără preț
alunecă mărgăritare;
tu cu duioasa ta cîntare,
coprins de-ai dragostei fiori,
dai sufletului mîngîiere
dai inimei reînviere,
ce ca un blînd parfum de flori,

învăluie și-ademenește
ființa care se-ncălzește
la al iubirii vecinic foc!...
— Iubire, vrajă de noroc,
de tinerețe, de-ndoială,
de patimă, de îndrăzneală,
de cer noros, de cer senin!...
Cel mai plăcut și aprig chin!...
Tu care ți-ai plecat urechea
pe inima fraților tăi
și-ai tîlcuit înfrigurarea
atîtor tainice bătăi,
iar bucuria și aleanul
acelei inimi simțitoare
le-ai revărsat îngemănate
în doinele-ți nemuritoare;
Tu care credincios slujit-ai
altarul zeului Amor
și te-ai încredințat că-n lume
el e stăpînul tuturor,
că ne-ntrecuta lui putere
cea mai presus de rostul firei
pe cei cu suflet cald îi urcă
spre culmile dumnezeirii,
iar celor vitregi de simțire,
— în nestatornicu-i avînt —
le ia, zdrobindu-i și speranța
de mîngăiere pe pămînt;
Acum cînd nimeni nu mai cîntă
la noi iubirea cea curată
și cînd poeții, cu glas jalnic
și cu privirea-ndurerată
ne spun că viața-i o părere,
că omu-i falș și istovit,
că este o nenorocire
de a iubi și-a fi iubit,
ridică-te tu împotriva
acestor triste-apucături
și scapă-ne de-atîta gemăt
și de atîtea secături.
Dă drumul versului să sune,
ca-n vremile de mai nainte,

să ne însenineze ochii
și inima să ne-o-nfierbînte!
Ah! ce duios tresare codrul
coprins de-a dragostei văpăi,
cînd într-amurg se-ntorc acasă
cîntînd șagalnicii flăcăi:
— Pe cer nu-s atîtea stele
dulci ca ochii dragei mele,
pe pămînt nu-s multe flori
ca obrajii rumeiori,
nici ca buzele-i subțiri
nu-s pe lume trandafiri.

Ah! mîndruța cînd îmi cîntă
cu drag inima-mi frămîntă,
o vrăjește și mi-o face
să se ducă unde-i place.
Mîndro, ard în mare foc,
adă-mi inima la loc!

Floare albă de cireș,
să nu-mi dai menirii greș:
de te-o pune-n naltul frunții
m-o iubi din ziua nunții;
de te-o ține-n sîn podoabă
mi se dă pe viață roabă.

Foaie verde de răsură
toți vecinii mă văzură
stînd cu mîndra gură-n gură.
Vază-mă! de ei nu-mi pasă,
că nu-mi trece pragu-n casă
pîn' ce nu-mi va fi mireasă.

Și-atunci, Doamne, să m-asculți
Dă-mi copii oricît de mulți,
că mi-s dragi să-i văd umblînd

și cu mă-sa semănînd;
să mai văd cu ochii mei
reîntinerind cu ei.

Dar n-am parte de noroc
să-mi prind inima la loc,
nici nevoia nu mă lasă
să-mi aduc pe mîndra-n casă...
Ah! și-n cer nu-s multe stele
dulci ca ochii dragii mele.

VII

Lumea ce-ai cîntat nu-i însă numai lumea fantaziei
unor clipe-nsuflețite de avîntul poeziei,
lumea ta se mișcă-n largul unei vieți rupte din plin
care pururi cîrmuiește omenirea; de aceea
dacă i-ai putut da viață, n-ai putut să-i dai scînteia
— cea pe veci înălțătoare — inimii și minții tale.
Lumea ta, ca toată lumea, bate tot aceeași cale,
de deșertăciunea vieții, de nevoi, de suferinți,
cea mai tristă moștenire ce primim de la părinți!...
Ah! tu i-ai fi dat, desigur, un alt rost și altă țintă;
Ai fi vrut ca-n lumea ceea oamenii să nu mai mintă,
și de i-a zidit natura proști, ori sluți, ori mititei,
să nu cate să-și mai puie pene de împrumut pe ei.
Tinerii, păunașii de saloane, giumbușarii,
care-și pierd vremea-n nimicuri, socotind că fac pe marii,
Tu ai fi făcut dintr-înșii oameni verzi și muncitori
iar nu prăzi și jumuleală la samsari și creditori.
Mulți și-au făurit chiar arme și le poartă pe inele,
c-am ajuns cu-atîția nobili și cu-atîtea beizadele,
de te-ntrebi mirat de unde, din ce împărați romani
se coboară neamul nostru de plugari și de ciobani?!...
Fudulia-i boală veche și-nrăită, leac nu are!
Omul este ca maimuța, vrea să-și facă asemănare
cu ce vede pe la alții și noi am împrumutat
și-am maimuțărit atîtea, că era de așteptat
să luăm și vîlva lumii cea cu titluri și coroane!...
Traiul nostru-i pus, de altfel, pe picior de milioane,

casele ne sunt palaturi și de-avem ori de n-avem,
toate pentru placul nostru tocmai ca-n Paris le vrem.
Luxul și deșertăciunea — musafiri cu mari pretenții —
ne-au stors punga, ne-au stors vlaga, iar cît despre simț leventii
ce dețin recordul modei și ne-mproașcă cu noroi
își bat joc de tot ce facem, ori ce vine de la noi
și, precum odinioară Iorgu de la Sadagura,
dulcea limbă pămîntească lor nu le deschide gura.
Așa limbă necioplită, bună pentru lucruri mici,
pentru trebi neînsemnate, s-o vorbească cei mojici!...
— Tu ai cunoscut prea bine lumea asta zvînturată,
I-ai pătruns adînc în suflet, ca să scoți dintr-însa toată
patima nesocotită, toată vîlva de minciuni,
să strivești în vană viermii încuibatei stricăciuni,
cînd, făcînd să tune viersul mîndrelor tale cuvinte,
o chemai la datorie și-o mustrai ca un părinte,
cînd, înviorîndu-ți graiul și șăgalnicul tău gînd,
o-ndreptai pe calea bună, ori o dojeneai rîzînd!...
Oh! eroii tăi de teatru s-au prăsit și umple țara!
Paraponisitul urcă fără preget încă scara
celor mari cerșind o slujbă pururi paraponisit,
după cum e tot românul de la slujbă urgisit.
Azi *nenecile cochete* și *mondene* nu mai lasă
să le-mpovăreze traiul grija *pietrelor din casă*,
iar *Chiriițele*, nebune după cărți și după zvon,
în județ și-n capitală joacă pocher și boston...
De cînd bîntuie „modernul" și străinii au cătare,
am perdut atîtea datini, vechi și scumpe, *Lăutare*
Barbule, și nu mai vine înapoi cîntecul tău!...
Neschimbat rămas-a numai *Farmazonul din Hîrlău*,
bun vînturător de vorbe, care crede că e lege
tot ce spune și că singur rolul lumii-l înțelege,
știe tot, pricepe toate, ce e încurcat descurcă
și-ngîmfat spre culmea faimei, zi cu zi, mai sus se urcă.
Încărcat de griji și treburi pururea de la distanță,
numai după mers se vede că e om de importanță,
dacă ar trăi în China — cum e el de sine plin —
ar fi, fără îndoială, bonz ori mare mandarin...
Tu ai smuls la mulți ca dînsul masca de fățărnicie,
cum ai înfierat *ciocoiul*, care prin slugărnicie
și prin intrigi se tîrăște pîn' la treapta de stăpîn...
Cîți și cîți n-au luat astfel locul bietului român!

Şi-ai făcut război tu crîncen astor lifte necurate,
vrînd ca să stîrpeşti sămînţa *lipitorilor din sate.*

. . . . . .

De nu le vom sta-mpotrivă, harnici de nu vom lupta,
n-o mai scapă de perzare nimeni pe Moldova ta!...
Căci e un blestem şi-o jale ca o ţară să muncească,
iar din munca ei vrăjmaşii singuri să se-mbogăţească;
şi vrăjmaşii sunt mulţime celor pripăşiţi la noi...
E firesc cînd ei se-ngraşă noi să dăm tot înapoi.
Tu ne-ai înviat eroii şi-ai însufleţit poporul,
răsădind mîndria-n inimi şi speranţa-n viitorul
de progres şi de lumină, către care năzuim!...
Munca e neatîrnarea şi belşugul!... Să muncim!...
Pe noi ce ne strică este lipsa de statornicie,
vînătoarea după slujbe şi prea multa dărnicie,
căci pe strîngători îi numeri de-abia la o mie unul,
dar ambiţioşi de soiul lui Ciubăr-Vodă, nebunul
— care-ncalecă pe vînturi şi se cred stăpîni pe lume —
politicieni de breaslă, matadori ce-şi cat un nume,
democraţi cu punga groasă şi aristocraţi desculţi,
servitori la cîrma ţării, din păcate,-avem prea mulţi...
Omul care îşi iubeşte ţara şi-i doreşte bine,
cînd lucrează pentru dînsa, nu lucrează pentru sine,
nu se pleacă înaintea cererilor nimănui,
nici nu caută mărirea pentru el şi pentru-ai lui!...
Unde-i *Despot Eraclidul*, unde-i Tomşa să le spună
că ambiţia deşartă e o glorie nebună,
că acei ce mint poporul sînt semănători de foc
şi-ndrăzneţii cîteodată au sfîrşitul lui Moţoc!...
Ridicîndu-te cu mintea către vremile de fală,
cînd străbuna noastră Roma, de pe culmea-i triumfală,
cîrmuia întreaga lume, cînd în coruri de poeţi
împleteau cununi de raze strălucitei sale vieţi
Imnurile seculare; tu luat-ai cîntăreţii
cei mai gingaşi ai iubirii, cei mai dulci ai tinereţii,
şi dînd graiului lor aripi şi zbor caldei lor simţiri,
— în avîntul unei mîndre şi duioase-nsufleţiri —
ai reînviat splendidă, pentru noi, lumea romană
şi ne-ai dus apoi la Tomis, în căsuţa cea sărmană
a sărmanului Ovidiu — tainicul înamorat —
care-a suferit o viaţă pentru-o clipă de păcat;
iar cu veselul Horaţiu, la *Fîntîna Blanduziei*,
am făcut nouă libaţii zeilor şi Poeziei

lui, cea limpede şi vie cum e apa de izvor,
pururea mîngîietoarea şi amica tuturor!...
Cîntăreţii lumii noastre, searbădă şi dezgustată,
parcă rîndul ei în viaţă l-ar mai fi făcut odată —
n-au băut din cupa voastră, oh! poeţi cu simţ divin!...
Ei golesc halbe de bere şi pahare cu pelin.
De aceea li-i cîntarea răguşită ori bolnavă
şi e tot amărăciune, pentru ei, şi tot otravă,
căci în preajma lor, prin fumul de-alcool şi de tutun,
nu mai văd nimic de seamă, nu mai cred nimica bun!

VIII

Tu pentru care graiul nostru
e cîntec şi e poezie
şi toate-aievea le-ntrupează
fermecătoarea-ţi fantazie,
aruncă-ţi — ca odinicară —
privirea pe-al Moldovei plai,
ascultă basmele pădurii
şi taina florilor de mai.
Şi oglindind seninul zilei
în apa viilor izvoare,
din tot ce-i viaţă şi lumină
fă o splendidă sărbătoare!...
Deschide-ne apoi comoara
cea de culori şi armonii
şi zugrăveşte-ne făptura
şi mîndrele-i minunăţii,
înstrună-ţi lira şi ne cîntă
— în dorul cald al tinereţii —
simţirea ce-ţi tresare-n suflet,
oh! slăvitor al frumuseţii!...

Primăvara

Neadormit străjuitor de ape
molatec vîntul aripile-şi bate
împrăştiind uşoare tresăriri de viaţă!...
Acum pe crengi încep să se arate
plăpînzii muguri;
bălaia dimineaţă,
purtînd cununi de răsărit de soare,

însuflețește verzile ogoare,
iar boii, scoși din pluguri,
la rîu se duc încet să se adape.
Se-mbracă iar pădurea cu frunziș,
murmur de-ndrăgostite păsărele
din umbra-i plină de miresme vine,
mai blînde-s nopțile sub capiștea de stele
și zilele mai calde, mai senine.
De-acuma pînza pe prundiș
și-o-ntind femeile cîntînd,
copii rumeni și zglobii — cu capetele goale
în drum, prin pulbere-alergînd,
se joacă;
iar mieii zburdă prin ocoale
și barza prooroacă,
pe-un vîrf de casă,
din aripi fîlfîind, se lasă!...

Vara

Din carul plin cu snopi privesc
și ochii mi-i ademenesc
a tot privi lanul de grîu,
în care intră pîn' la brîu
cîntînd secerători.
Și strîns se ține lan de lan
pe nesfîrșitul Bărăgan,
și-i aur jos și aur sus,
cînd soarele, înspre apus,
învăpăiază norii.
Pe largul cîmpului te pierzi,
prin țarini cu porumburi verzi
și prin livezi și prin pășuni,
— ca prin desișul de aluni
din poalele pădurii.
Tot ce-i putere și-i avînt,
în clocotul de sub pămînt
se schimbă-n roade și-n belșug,
iar cu fierul de la plug
scrim tainele Naturii.
Deasupra codrilor pletoși,
mugind ca zmeii fioroși
s-au prins în luptă norii grei

și curg săgeți lungi de scîntei
și ploaia-neacă zarea.
Dar iată zorile cu drag
zîmbesc pe-al dimineții prag
și iar e cald și iar senin
și cîntecele iară vin
să umple depărtarea!

Toamna

Pe coasta dealului smălțat
cu frunze galbene și roșii,
Călina — fata cea zglobie,
care-a vrăjit pe toți în sat,
se duce la cules de vie.
E cerul fumuriu și cerne
— din zori cîntau mereu cocoșii
iar răbufnit cînd suflă vîntul,
cu foi și uscături așterne
acuma îmbrunat pămîntul
și cît se-ntinde-n preajmă zarea,
răsar — movile verzi — butucii
cu viță ce boltesc cărarea,
pe unde stau de strajă nucii
și tufele de măcieș...
Îmbrobodită c-o năframă
și cu obrajii ca bujorii
Călina face pașii deși,
și fu un chiot lung la cramă
Cînd o văzu culegătorii.
Flăcăii veseli o-nconjoară,
„Călino, îi zic, Călino dragă...
dar ea-nvîrtindu-se ușoară
le spune tuturor o șagă
și fuge hohotind la vale...
În vie parcă-i sărbătoare!
cu rîs, cu cîntece, cu glume,
copilei toți îi sar în cale,
de-ai fi crezut c-a răsărit
la fiecare în pept un soare...
Și ochii li se fac cît mărul
cînd trec pe lîngă dînsa bieții,

și-i zor și se-mbrîncesc băieții,
cînd vine și Călinei rîndul
cu cine să-și ducă ciubărul...
Acum și vremea se-mbunase
și era zarva tot mai mare
așa c-aproape se înnoptase...
Și iată — arde-le-ar comîndul —
că înainte de plecare
țiganii zic duios din strună
și grabnic se încinge jocul,
dar nu le mai ajunge locul,
vrînd toți să joace lîngă fată,
și ea rîdea ca o nebună,
căci orișicum se-ntorcea danțul
tot cu-alde Florea dorobanțul
se pomenea de mîini legată
iar dragostea ei și norocul
le-ncununa bălaia lună!

Iarna

În alba-i manta zăpada
învăluie frumoasa luncă
pe-ntinsul căreia înghețul
steluțe de argint aruncă.
E ger, din miazănoapte vîntul
prin crînguri trece șuierînd
și peste culmile de dealuri
troiene aprig spulberînd.
Nămeții au ajuns la streșină
și-ncremenesc în matcă stupii
iar pe cărările pădurii
și prin răstoace urlă lupii...
E tristă zarea și pustiul,
de suflete cotropitor,
pe om îl pleacă lîngă vatră
înfiorat și gînditor.

Să se ridice neamul întreg și să se-nchine
cu dragoste-nainte-ți, căci te-a avut pe tine
să-i dai îmbărbătare, durerea să-i alini

și să-i prefaci în raze cununa cea de spini.
Pe tine, cîntărețul simțirii tuturora,
pe tine fericitul născut cu Aurora
reînvierii noastre și șaptezeci de ani
— în lupta vieții — pururi cu peptul spre dușmani!...
Și n-a fost suferință și n-a fost bucurie,
nici ceas de înălțare, nici fapt de vitejie,
să nu-ți ridici tu glasul, să nu-ți răsune cîntul
de dor și de mîndrie să nu ne salți pămîntul.
Și țara ta și neamul și datinile lor
ți-au fost prilej de plată și nesecat izvor
la dulce poezie, de fragedă iubire,
menindu-le prin veacuri largi trepte de mărire!
Tu te-ai suit, moșnege, cu traista ta plină
de cîntece și snoave, la cuibul de lumină
al zînei cu ochi galeși și grai fermecător,
al zînei și stăpînei acestui blînd popor;
și revărsînd în fața-i splendida ta comoară,
i-ai spus — precum rapsozii spuneau odinioară
povestea de restrițe, de dor și de avînt
a neamului, prin veacuri și înfocatu-ți cînt
l-a strecurat în suflet, ca o mireasmă vie,
iubirea pentru țară și dulcea-i poezie...
Tu, deslușindu-i tîlcul legendei strămoșești
ai ascultat cu dînsa duioasele povești
ce Peleșul zburdalnic i le șoptea din vale
și ați pornit alături pe-a nemuririi cale!...
Iar cînd s-a dat alarma, cînd a sunat fanfara
din munți și pînă-n ape, chemînd la luptă țara
și-n pepturi mii de mame simțeau crescînd fiorii
cumpliți ai deznădejdii, că li s-au dus feciorii,
cînd toată viața noastră și faima și norocul,
ce așteptam pe lume, se plămădeau la focul
vrăjmașului — sălbatic și neîndurător —
ce împărătescul vultur oprise-o clipă-n zbor;
cînd grija și-ndoiala, cu fețele uscate,
la orice pas, ca umbra, ni le simțeam în spate,
tu ai venit, tu singur și-n graiu-ți inspirat,
reînviind trecutul de fapte mari bogat,
ne-ai spus că-n lupta-n care-i prins acum dușmanul
se perde, iar izbînda o va avea Curcanul,
Curcanul, talpa țării, sfărîmător de jug,
ce-și mînuiește arma și coarnele de plug

cu-aceeași voie bună, cu-aceeași vrednicie,
român de viță veche, fecior de vitejie!...
Și ai aprins iar viața și-ncrederea în noi,
și-au fericit voinicii, din cîmpul de război,
plecați să cucerească, pe țărmuri depărtate,
și gloria străbună și-a țării libertate!
Ți s-a-mplinit cuvîntul și s-au întors curcanii
încununați cu lauri, c-au prăbușit Balcanii
și cornul luncii mîndru s-a frînt sub pașii lor!...
.....
Eu în zadar te caut și în zadar ascult,
Tu ai plecat din lume și glasul tău de mult
a încetat să cînte, poete mult iubite,
părtaș la mari prilejuri și zile fericite,
al neamului, te caut, cum caut în zadar
pe cîntărețul vrednic de-al patriei altar,
a căruia putere și-a căruia credință
să îndumnezeiască slăvita ei ființă!...
Deschide-ți iar mormîntul și fă pe nouă strune
Cîntarea seculară a țării să răsune.
Întoarce-te la viață, te-nalță iar pe plai
și buciumă acelor de-un sînge și de-un grai
cu noi, de libertate și de neatîrnare,
fă să detune munții, să fulgere în zare,
și prinși delaolaltă, într-un frățesc avînt,
să dea mînă cu mînă românii pe pămînt.

București, 1906

TEATRU

TEATRU

PE MALUL GÎRLEI

(COMEDIE ÎNTR-UN ACT)

Principelui Ion Ghica,
întru amintire și recunoștință.

PERSOANELE:

ARGHIRA BUSUIOC (60 de ani) — D-na FROSA SARANDI
SMĂRĂNDIȚA (20 de ani) — D-ra AGATHA BÎRSESCU
BEIZADE FLUTURAKE (25 de ani) — D-nul IOAN PANU
STOICA, arnăut (30 de ani) — D-nul N. MATEESCU
IONICĂ (25 de ani) — D-nul ȘTEFAN IULIAN

Scena se petrece la anul 1800.

Jucată pentru prima oară pe scena Teatrului Național din București în ziua de 15 octombrie 1878.

Teatrul înfățișează o cameră întocmită ca pe vremea veche. Divan în dreapta, o ladă mare, învelită cu o scoarță, în stînga. Ușă la dreapta și la stînga. Fereastră deasupra divanului. Mese, scaune, oale cu flori, icoane vechi pe pereți. În fund se vede o grădină, în care dau două uși mari deschise. E după-amiazi, într-o zi de vară.

SCENA I

ARGHIRA

(singură, șade grecește pe divan și face la ciorap. Se întrerupe vorbind și privindu-se cu mulțămire)

Cine știe să-nvîrtească firul trebilor lumești,
Lesne poate să ajungă ce cu gîndul nu gîndești
Și să aibă, printre oameni, nume, cinste și avere,

Haz la vorbă, spor la lucru, ajutor şi mîngăiere!
Ca să nu zic vorbă mare, de vrei chibzuit a fi,
Cată şi-ţi fă trebuşoara, cînd pe alţii vei sluji.

(Ia o priză de tabac.)

Lumea, boieri d-voastră, e ca moara cea stricată,
Poţi s-o dregi şi poţi s-o fereci, tot îi va lipsi o roată!
Bietul om abia se naşte şi nevoia-l ia de nas,
Încît vai de cum o duce, pînă la al morţii ceas,
Şi sărmanul alt chip n-are viaţa să-şi mai îndulcească
Decît ostenind, în bine, pentru partea sufletească,
Şi spre lauda făpturei, mînilor lui Dumnezeu!
Astfel face cel cucernic, astfel am făcut şi eu!

(Se scoală.)

Drept aceea, eu, Arghira Busuioc, fostă soţie,
Lui vel Bimbaşa Ivanciu, arnăut la spătărie,
Înaintea d-voastră mă închin cu sărut mîni,
Cuconiţe şi cucoane — ca la nişte buni stăpîni —
Şi mă rog să-mi daţi iertare a vă spune într-un cuvînt,
Ştiţi, de colea pînă colea, cine-am fost şi cine sunt!

(Îşi suflă nasul.)

Cînd eram, chip, fată mare şi stăteam la mama acasă,
Petreceam grozav de bine, într-un dans şi într-o masă,
O duceam de dimineaţă, cînd la noi, cînd la vecini,
Cu prieteni ori cu rude — mai adesea cu străini;
Încît tocmai vorba-ceea, gînd la gînd cu bucurie,
Într-o zi biet răposatul mă luă-n căsătorie!...
Dumnealui, ca om al trebii şi slujbaş la stăpînire,
Tot mereu era pe drumuri — întru îndeletnicire —
La-nceput, de, nu e vorbă, mi-a venit cam peste cap
Să stau singură acasă, să-mpletesc tot la ciorap;
Dar pe urmă cînd oglinda zugrăvind icoană vie,
Îmi şopti că sunt frumoasă, că sunt tînără, nurlie,
Şi cînd cei de pe de lături îmi cîntau verzi şi uscate,
Iar la vorba lor duioasă simţii peptul că se bate,
Începu să-mi fie silă cînd se-ntorcea d-nealui
Şi-mi zicea... să-l ţin de vorbă...

(Ia o priză de tabac — pauză.)

Aşadar, precum vă spui,
Ca să nu lungim cuvîntul, într-o zi se-mbolnăvi
Şi nu mult după aceasta Cel-de-sus mă văduvi!

Dac-am plîns? Nici mai e vorbă — ia priviţi că plîng
ş-acum.

(Îşi suflă nasul tare.)

Omul însă-i vită bună, nu rămîi cu el în drum;
Căci tot dînd la milostenii şi căzînd la Domnul sfîntul,
Se uscă pojaru-n mine şi-mi veni la loc cuvîntul.
Cînd la dreapta, cînd la stînga, închinîndu-mă-ntruna,
La cei mari, la cei de mijloc, la mai mici — de toată mîna,
Ajunsei, de azi pe mîne, să mă pot chivernisi
Şi-n sfîrşit cu chibzuială traiul a-mi statornici.
Pe la casele de frunte la boieri, la negustori,
Aveam trecere şi sprijin — ba şi credit uneori —
Încît pot să zic, prea bine, că nu este-n lume loc
Unde să nu se înfigă şi Arghira Busuioc!
Însă ca să pot ajunge la o cinste atît de mare,
Cîte plecăciuni făcut-am ştie numai cea spinare!
Helbet însă, că acuma, vorba între noi să fie,
Nu le-am dat eu niciodată după cît îmi dau ei mie.
Ce e drept că pretutindeni pot să intru oricînd vreau
Şi-s ţinută ca pe palme.

(Cu un zîmbet galeş.)

Dar în schimb le fac şi eu
Cîte-o mică-ndatorire; mai dulceţuri, baclavale,
Cozonaci, plăcinte, turte — iau smîntîna de pe oale,
Le descînt de-ntîlnitură, le dau dofturii de dinţi,
Uneori le-nţărc copiii sau împac pe-ai lor părinţi;
Alteori, cînd două inimi, una către alta vine,
Eu le scot prileju-n cale... ştiţi, o facere de bine!
În sfîrşit, cine voieşte grabnic să întinerească,
Sau să-şi mîngăie ursita, la Arghira să poftească;
Căci am dresuri năzdrăvane, ce te fac precum doreşti
Şi am cărţi în care singur orice vei voi citeşti!

(O pauză privind un ceasornic cu cuc *în perete, în fund, la dreapta.)*

Ia priviţi! o să-mi pierd rostul — vorba m-a luat la vale,
Ş-am uitat de tot, plăcinte, laptele cel de migdale,
Vutca ce-am făcut pe cursă, baclavaoa, vişinatul,
Portocalele, smîntîna, laptele bătut, vînatul ..
Am uitat — uita-m-ar moartea — c-o să-mi vie mosafiri,
Şi-ncă cine? O cocoană ş-un boier, din cei subţiri,
Care e atît de mare şi de tare şi de sus,

Încît mi să duce văzul, de lumina lui răpus,
Nu-l cunoaşteţi? Cum se poate? Toată lumea îl cunoaşte!
E din cei cu oase sfinte, are rude printre moaşte,
Şi-i atîta de puternic, că ades abia mă ţin
Să nu-ncep să bat metanii şi la dînsul să mă-nchin!

(Umblă prin odaie, căutînd a pregăti masa, care e la stînga.)

Chiar acuma o să vie! — D-apoi ea, ce porumbiţă!
Ce mai înger de femeie! E şi dînsa tot de viţă,
Însă nu-i atît de-naltă, nu-i ca el de mîna-ntîi.
Dar halal că nu-i pe lume alta de potriva ei.
Ş-apoi se iubesc... că-mi vine, oricît de bătrînă sunt,
Să oftez după o vreme... ei! cînd nu oftam în vînt!

(Pune masa şi aşează farfuriile.)

Aici şade beizadeaua Fluturake-n capul mesei,
Colea Smărăndiţa şade. — Am să le pun ca miresei,
Floare de lămîi pe taler şi rozetă în şervet,
C-aşa-i place Beizadelei, cînd s-aşterne pe ziafet!

(Aduce cîteva pahare şi tacîmuri, apoi farfurii cu bucate, şi sticle cu deosebite băuturi. Toarnă şi bea.)

Oh! Cît e de bun şerbetul şi cum te mai răcoreşte.
Însă tot mai bun e vinul...

SCENA II

ARGHIRA, SMĂRĂNDIŢA

SMĂRĂNDIŢA

(intră repede, prin fund, învălită cu ştergar alb pe cap. Vorbeşte iute)

Vai de mine, ia priveşte,
Nu cumva îmi calcă-n urmă cineva...

ARGHIRA

(cu un zîmbet)

Da cum se poate?
N-avea grijă, măiculiţă! — ştii că mă pricep la toate.

(Se duce în fund şi priveşte-n toate părţile. Se întoarce.)

Nu e nimeni. Numai vîntul stă la uşă mînios,
Că nu-l laşi să-ţi mai sărute obrăjelul cel frumos.

Dar ia spune-mi ce ispită te-a făcut să-ţi fie teamă?
Nu cumva cei dimprejuru-ţi au băgat ceva de seamă?

SMĂRĂNDIŢA

Nu ştiu, dar de două zile simt în mine o schimbare,
Ce-mi aduce, fără voie, gînduri negre şi amare,
Ş-apoi noaptea sunt în visu-mi ca-n aievea strămutată
Şi văd lucruri triste foarte, ce necontenit mi-arată
Că iubirea mea duioasă o să fie în curînd
Zdruncinată de primejdii.

ARGHIRA

Cîte îţi mai trec prin gînd;

(apropiindu-se de Smărăndiţa, care s-a pus pe ladă)

Cînd atîtea daruri mîndre, frumuseţe şi iubire,
Ca o salbă nestimată te-au împodobit din fire;
Cînd în ochişorii ceia, de ursită altoiţi
Cu fermecătoare taine şi cu cerul poleiţi,
Poţi coprinde lumea-ntreagă şi-ntr-o dulce îngînare,
Poţi să mîngîi fericirea, ce vorbeşti de întristare?
Unui suflet blînd şi tînăr, nu e dat a pătimi
Dacă uzi cu lăcrămi floarea, floarea se va veşteji.

SMĂRĂNDIŢA

(se scoală ş-o îmbrăţişează)

Ah! ce bună eşti, Arghiro, nu ştii cît îmi faci de bine,
Şi cît mi se uşurează dorul greu ce port în mine.

(Se îndreaptă înspre masă, o priveşte.)

Ce bogată pregătire! Un ospăţ împărătesc!

ARGHIRA

Ia nu-ţi mai strica cuvîntul, mi-e şi silă să-l privesc!

(Apropiindu-se cu plecăciuni umilitoare.)

Mă iertaţi, v-am pus pe masă, ia aşa, cîte ceva;
Şi mi-e teamă, măiculiţă, că să n-aveţi ce mînca!

SMĂRĂNDIŢA

Lasă, lasă, nu mai spune — că te ştiu eu cine eşti.

ARGHIRA

(schimbînd vorba)

La ce vreme Beizadeaua ţi-a fost spus c-o să-l găseşti?
Căci de ţin eu bine minte trebuia aici să fie
Mai nainte de venirea...?!

SMĂRĂNDIŢA

(tăindu-i vorba)

Tot aşa mi-a spus şi mie.
Nu înţeleg-ntîrzierea. Poate n-a putut pleca,
Ori a fost trimis de vodă, cu vreo treabă undeva.

ARGHIRA

(în taină)

Porumbiţă drăgălaşă, am să-ţi fac o întrebare,
Dar te rog să nu te superi.

SMĂRĂNDIŢA

Da' de ce? Ia spune care?

ARGHIRA

Luminarea sa vorbit-a, vreodată — cînd vorbiţi —
Despre vechea învoială — ca să vă căsătoriţi?
Sau lăsînd să treacă vremea s-a deprins a da uitării
Ceea ce a jurat odată?

SMĂRĂNDIŢA

Ştii că din pricina stării,
Care e pe mîni streine, n-a putut să facă-un pas;
Însă vorba, jurămîntul neclintite au rămas.

ARGHIRA

Dumnezeu să-ţi facă parte, lîngă dînsul să-ţi iei locul!
Şi să nu mă uiţi pe mine care ţi-am crescut norocul;

(Se aude zgomot de paşi repezi afară.)

Ce s-aude într-acolo?

(Se îndreaptă înspre fundul scenii şi priveşte.)

SCENA III

Aceiaşi, STOICA

STOICA

(intră speriat şi se opreşte văzînd pe Smărăndiţa; încet Arghirei)

Veste rea!

ARGHIRA

(asemenea)

Ce e, vorbeşte!

STOICA

(arătînd pe Smărăndiţa)

Nu voi să m-auză nimeni!...

SMĂRĂNDIŢA

(îndreptîndu-se spre el)

Beizadeaua nu soseşte?

STOICA

(încurcat)

Cum de nu... vine pe urmă... mă iertaţi, am alergat
Şi mi s-a tăiat suflarea...

(Cade pe scaun. Smărăndiţa coboară scena — repede Arghirei, încet.)

Beizadeaua s-a-necat.

ARGHIRA

(acelaşi joc)

Să nu-ţi faci păcat cu mine!... unde?... ce fel?...
nu se poate!
Spune azi, că-mi ies din minte.

STOICA

Nu pot să le spun pe toate.
Cînd e cuconiţa faţă!

ARGHIRA

(către Smărăndița)

Stoica zice că-i e rău;
Am să-i fac o legătură — du-te, puișorul meu,
De te plimbă prin grădină, ori de vrei intră colea
(arată ușa din dreapta)
Pînă m-oi scăpa de dînsul și-o veni Măria sa.

SMĂRĂNDIȚA

Bine, dar te rog întreabă-l cum de n-a venit odată
Cu stăpînu-său aicea?

ARGHIRA

Lasă că-l întreb îndată.
(Smărăndița intră în dreapta. Către Stoica.)
Haide, spune, spune iute ce fel lucrul s-a-ntîmplat?

STOICA

(sculîndu-se)

Ce să-ți spun, eu alta nu știu decît că s-a apucat
— Avînd grabă să ajungă la iubita d-sale —
Să înhame armăsarii cîteșipatru, și în cale
S-a pus ca să-i mîne singur. — Ș-apoi goană, să te ții!..
— Îi spunea biet vizitiul, caii-s iuți și n-ai să știi,
De-i repezi așa deodată, la pripor să-i stăpînești;
— Taci din gură, las' pe mine, ce te-amesteci să vorbești. —
Și gonea de-mi lua ochii — ce să vezi, cînd dăm de vale.
Caii se smucesc în lături și în apă ne sprăvale.
Beizadea căzu în dreapta, eu în stînga, în sfîrșit,
Vizitiul cu trăsura peste dealuri fu răpit.
Socotind că Beizadeaua a ieșit la mal, înot
Ies mai jos de vadul mare și alerg, alerg cît pot
Drept aici la d-voastră...

ARGHIRA

(privindu-l lung)

Lucru nu-i curat, se vede
(îl pipăie pe haine)
Căci tu nu ești ud pe haine, mai că nu îmi vine a crede,
Iar vei fi făcut pe-acasă vreun neajuns cumva
Ș-ai venit să capeți sprijin ...

STOICA

Zău că nu; — e chiar așa
Cum ți-am spus...

ARGHIRA

Atuncea dară pentru ce nu ai sărit
Să-ți ajuți stăpînul, dacă chiar și tu ai fi perit?
Cum se poate să-l lași singur și să fugi, nu ți-e rușine
Haide pleacă, piei de-aicea, n-ai ce căuta la mine!
(Coboară scena.)

STOICA

(cu amărăciune)

Unde să mă duc de-acuma!...
(Vrea să iasă prin fund, se oprește înmărmurit — strigă.)
Mamă, mamă — ia privește.
(Vesel.)
A scăpat și vine-ncoace...

ARGHIRA

(urcînd scena)

Ce tot spui?

STOICA

Uite sosește
Cu trăsura...
(Zgomot de trăsură, Stoica se repede afară.)

SCENA IV

Aceiași, SMĂRĂNDIȚA, mai pe urmă BEIZADEAUA, IONICĂ

SMĂRĂNDIȚA

(alergînd la fereastră)

Vine, vine...

ARGHIRA

(în parte)

Am să-i ies eu înainte.

(Tare, Smărăndiței.)

Stăi aicea, porumbiță, și vezi, cat-a fi cuminte.

SMĂRĂNDIȚA

(singură)

Am să-l țin de rău, se poate să mă facă să-l aștept,
Cînd de dorul lui — o știe — inima îmi arde-n pept!

(Se îndreaptă spre fund — se oprește speriată.)

Vai de mine! dar ce are, că-l aduc pe mîni...

ARGHIRA

(intră repede și o apucă de mînă)

Tăcere!

Nu-i nimica, nu te teme, are-n stînga o durere
Care nu-l îngăduiește să se suie singur sus.

SMĂRĂNDIȚA

Vezi că am avut dreptate, adineori, cînd ți-am spus
Visul meu!

ARGHIRA

Tăcere!

(Beizadeaua intră dus pe mîini de Stoica și Ionică; Arghira vorbindu-le)

Uite, așezați-l binișor
Colo pe divan.

(Ia o perină și o așează la căpătîi.)

SMĂRĂNDIȚA

(plîngînd)

Ce groază! vai de mine!

ARGHIRA

(așezîndu-l)

Încetișor!

SMĂRĂNDIȚA

(la căpătîiul lui)

Aduceți îndată apă să-l stropim...

IONICĂ

Ar fi mai bine
Să-i dați altceva, căci apă a-nghițit destulă...

SMĂRĂNDIȚA

Cine?
Cum!

(Arghira iese în stînga.)

IONICĂ

Abia l-am scos din gîrlă, nu știți...

STOICA

(dîndu-i un pumn)

Tacă-ți gura, măi!

SMĂRĂNDIȚA

(plîngînd)

Cum? era să se înece!...

ARGHIRA

(venind cu o sticluță ce o dă Smărăndiței)

Uite, măiculiță, dă-i
Să înghiță o picătură din această doftorie,
Și o să-și vie-ndată-n fire.

(Îi dă.)

IONICĂ

(către Arghira)

Dați-mi un rachiu și mie.

ARGHIRA

(dîndu-i rachiu)

Tu l-ai scos din apă?

IONICĂ

D-apoi!

STOICA

Laudă-te!

BEIZADE

(deşteptîndu-se şi văzînd pe Smărăndiţa)

Mă iubeşti?

SMĂRĂNDIŢA

(înduioşată)

Cum te afli?

BEIZADE

Mult mai bine. — Spune-mi?...

SMĂRĂNDIŢA

Te mai îndoieşti?

ARGHIRA

(cu plecăciuni adînci)

Luminarea ta! Stăpîne! Vă simţiţi acum mai bine?

BEIZADE

(cercînd a se scula)

Simt că nu mai am nimica.

SMĂRĂNDIŢA

Sprijină-te dar pe mine.

BEIZADE

Cu plăcere, cu iubire.

SMĂRĂNDIŢA

Totdeauna?

BEIZADE

Ne-ncetat!

IONICĂ

(către Stoica în fund)

M-ai fi sprijinit tu oare, dacă m-aş fi înecat?

STOICA

Haide să-ţi răspund afară.

ARGHIRA

(către amîndoi)

Faceţi vorbă mai puţină
Şi daţi masa la o parte. *(Ei dau masa mai în fund.)*

BEIZADE

(către Smărăndiţa, mergînd încet)

Mintea-mi este mai senină
De cînd simt că eşti alături! Eram tare amețit!
(Văzînd pe Ionică.)
Ah! dar am o datorie foarte sfîntă de plătit!
Cum te cheamă?

IONICĂ

(plecat)

Ionică!

BEIZADE

Ştiu că te-ai purtat cu mine
Ca un bun creştin. Ascultă ce-am de gînd să fac cu tine.
Tu m-ai scos din gheara morţii! De-acum înainte eşti
Cel mai bun al meu prieten! Poţi să-mi ceri orice doreşti;
Apoi, nume, cinste mare, o înaltă boierie,
Un caftan de cele scumpe, slugi plecate, avuţie,
Case mîndre şi covoare scumpe-n Persia lucrate,
Robi şi roabe o mulţime şi odoare nestimate
Îţi dau eu, îţi dă babaca, îţi dă ţara şi ai mei;
— Şi pe Stoica pe deasupra ţi-l mai dau de vrei să-l iei.
Căci o astfel de ispravă, Ionică, dulce vere,
Nu se uită niciodată şi orice răsplată-i cere
Nu va fi atît de mare şi de bună cum va fi
Via mea recunoştinţă — cît pe lume voi trăi.

Astfel că de-acu înainte, suntem tot de aceeași seamă.
Haide, vin de mă sărută!

IONICĂ

(plecîndu-se adînc)

Luminarea ta.

BEIZADE

(cu blîndețe)

N-ai teamă.
Vino, suntem frați de cruce!

ARGHIRA

(în parte)

Ce noroc pe-un țărănoi!

BEIZADE

(se sărută cu Ionică)

Acum șezi colea la masă și desfată-te cu noi.

(Arghira și Stoica aduc masa mai în fața scenei.)

IONICĂ

(aparte)

Parcă-mi țiuie urechea. Lucrul n-o să iasă bine.
Zău că nici nu-mi vine a crede! Vezi ce de noroc pe mine?
Măi! că meșter mai e dracu?!...

BEIZADE

Stoico, cată de slujește
Pe boierul Ionică cum se cade!

IONICĂ

Boierește!

STOICA

(aparte mînios)

Of! ce slujbă i-aș mai trage!

(Dînd un scaun lui Ionică.)

Poftiți de ședeți, cocoane!

IONICĂ

(întinzîndu-și paharul)

Toarnă ici! pînă la gură!

STOICA

(încet la ureche)

Nu te-ntinde, măi Ioane!

IONICĂ

Cum ai zis?

STOICA

(tare)

Preaînălțate, de mîncare nu poftiți?

SMĂRĂNDIȚA

(dîndu-i de mîncare pe taler)

Ține, gustă. *(Ion ia cu mîna.)*
Nu cu mîna.

IONICĂ

Noi suntem obicinuiți
Să mîncăm așa.

ARGHIRA

(amestecîndu-se în vorbă, lui Ionică)

Bey-mu, nu vă fie cu bănat,
Să iertați cusurul ăsta...

IONICĂ

(tăindu-i vorba)

Nu-i nimica, te-am iertat.

STOICA

(aparte Arghirei)

Vezi-l cum ridică nasul?
Îi e mintea hodoroagă.

ARGHIRA

(asemenea)

Poate să se boierească — tot îi va lipsi o doagă!

BEIZADE

(ridicîndu-şi paharul)

Să trăieşti, iubite vere, fără grijă, fericit
Şi să-ţi fie viaţa dulce.

SMĂRĂNDIŢA

Şi tot gîndul împlinit.

IONICĂ

(ridicîndu-şi paharul)

Amin! s-auzim de bine! *(Îl goleşte.)*
Căci de sunt şi eu pe lume
Deopotrivă cu boierii, voi să-mi afle toţi de nume
Şi să ştie fiecare cine sunt şi cum trăiesc.

(Către Stoica.)

Toarnă, toarnă plin paharul... am de gînd să chefuiesc!

(Bea.)

Beizadea — suntem de una, mi-ai fost zis adineoare?

BEIZADE

Negreşit! ş-o mai zic încă.

IONICĂ

(ciocnindu-şi paharul)

Atunci, dragă frăţioare,
Îţi urez să-ţi joc la nuntă, cînd o fi să te însori,
Şi să-ţi fiu cumătru mare, de vreo trei sau patru ori.

BEIZADE

Foarte-ţi mulţumesc!

SMĂRĂNDIŢA

(cu ochi galeşi)

Ce bine îţi urează d-nealui!
Nu-i aşa, Arghiro?

ARGHIRA

(cu un zîmbet)

Vorbă-i?
(Aparte.) Dar şi-o pune pofta-n cui!
(Către Beizade, tare.)
Preamărite, nu e bine să te laşi atît de moale,
A băut peste măsură, zi-i acuma să se scoale,
Nu vedeţi că nici nu-l prinde... şi ţăranu-i tot ţăran!

IONICĂ

Ce tot scîrţii, băbătie? ai uitat că am caftan?

(Se scoală şovăind.)

Să trăiască băutura, să trăiţi şi voi şi eu
Şi cînd îmi va fi iar sete, să-mi ieşiţi cu plin mereu!

STOICA

(aparte)

Îmi e de ce-mi este mie, dar l-aş dezbăta îndată.

SMĂRĂNDIŢA

(turnînd să bea Beizadelei)

Oare-ţi mai aduci aminte de-o făgăduială dată,
Ce o port, adînc în suflet, ca un dar nepreţuit?

BEIZADE

(bînd)

N-am uitat-o, fii pe pace, lucrul e ca şi sfîrşit.

SMĂRĂNDIŢA

Oh! cît sunt de fericită!

ARGHIRA

(care a tras cu urechea, aparte)

Las' pe mine, de acum.
N-am să scap eu chilipirul, tocmai cînd îmi iese-n drum.

IONICĂ

(către Stoica)

Dă-mi ciubucul, măi băiete!

STOICA

(aparte)

Opincarul e sătul!

(Îi aduce un ciubuc, pe care Beizadeaua, care s-a sculat de la masă, îl ia din mîna arnăutului și fumează, plimbîndu-se.)

BEIZADE

(cu un aer de protecțiune)

Ai mîncat, văd, foarte bine și-ai băut iar îndestul.
Acum, dragă Ionică, vreau să-mi spui cum s-a-ntîmplat
De-am căzut în fundul apei și-n ce chip tu m-ai scăpat?

(Către Smărăndița.)

Căci era să pier, iubito, dacă el nu se-ndura
Să s-azvîrle după mine — bine știe a-nota —
Și cu prețul vieții sale, să mă scoată din peire
La liman.

SMĂRĂNDIȚA

Frumoasă faptă!

ARGHIRA

Și frumoasă răsplătire!

BEIZADE

După cît mi-aduc aminte, amețisem și eram
Cît pe-aci...

IONICĂ

(cu chef)

Să-ți pierzi papucii...

SMĂRĂNDIȚA

(apropiindu-se de Beizadea cu dragoste)

Și eu care te-aşteptam
Să te dojănesc...

ARGHIRA

(apropiindu-se)

Stăpîne! Aştepta nerăbdătoare,
Cum aşteaptă floarea dulce s-o sărute mîndrul soare.
În zadar cătam cu vorba, s-o împac, s-o amăgesc...
Ce să-i faci... nu-i tinerețe?...

BEIZADE

(sărutînd mîna Smărăndiței)

Cînd ai ști cît te iubesc!
Dar să nu ne perdem șirul, dacă-i vorba despre mine.

(Lui Ionică.)

Spune cum a fost!

IONICĂ

(scărpinîndu-se în cap)

Cocoane, cum să fie, iaca bine.
Eu prăşeam într-o bucată, cînd în zare te-am văzut,
Alergînd, ca și năpastea peste oameni, ș-am crezut,
Că aveai cumplită grabă să ajungi unde te mînă
Cine știe ce nevoie.— Am lăsat sapa din mînă,
Și văzîndu-te, în goană, că veneai, veneai mereu,
Am dat fuga înainte și de la ogorul meu,
Am deschis în lături poarta.— Obiceiuri ruginite,
Că de teama încălcării, stau ogoarele-ngrădite —
Ș-ai trecut ca o furtună, iar în urmă-ți se tîra
Nor de pulbere-negrită, ce văzduhu-ntuneca,
Și vîrtejul, fără cîrmă, ce lunatec se rotește
Și-ți ia ochii, și-ți ia mintea și în zboru-i te răpește;
— Amețit de vijelie și ca omul fermecat
Am pornit după trăsură, pe vîrtej încălecat,
Ș-am lăsat deschis ogorul, fără pază, vai de mine!
Și să-ți lași ogorul pradă, zic bătrînii, nu e bine;
Căci vecinii nu te cruță — și vecini am îndestui,
Le-am tot dat, degeaba însă, niciodată nu-s sătui!
Alergam după trăsură, cum spuneam adineoare,
Dar n-o mai vedeam în față, începuse să coboare,
Mă oprii pe malul apei și de goană obosit
Mă culcai — acuma capul îmi era mai dezmețit —
Și trăgînd o lungă brazdă, cu privirea pînă-n zare,
Am văzut, parcă văd încă, alergînd în fuga mare,
Peste dealurile înalte, patru cai, din frîu scăpați,
Și trăsura d-tale. *(Se duce la masă și bea.)*

BEIZADE — SMĂRĂNDIȚA — ARGHIRA

Ei, pe urmă?

IONICĂ

Aşteptaţi.
Să-mi mai răcoresc gîtlejul şi să-mi îndulcesc cuvîntul.
(Arătînd pe Stoica.)
Dumnealui fugea prin tufe, încît sfîrîia pămîntul,
Şi cînd s-a văzut departe de primejdie a stat,
A făcut vreo trei mătănii şi-apoi iarăşi a plecat.

STOICA

(aparte)

Ah! de mi-ai cădea în palmă, cum te-aş răsuci de bine!

BEIZADE

(mînios către Stoica)

Care va să zică, ţie nici nu ţi-a păsat de mine?
Am să te învăţ eu minte, spînzurat nelegiuit,
Cum să umbli cu stăpînul! — ieşi afară!
(Stoica iese; lui Ionică.)
În sfîrşit.

IONICĂ

În sfîrşit, ce-ncolo-ncoace, vrînd să ştiu din ce pricină
Caii zburdă peste dealuri, şi Kir Stoica se închină,
Mă sculai să plec spre gîrlă. Cînd era să mă cobor
Auzii un glas din apă, strigînd jalnic: ajutor!
Şi zării trecînd cu unda o fiinţă omenească,
Care se lupta cu moartea. Firea noastră românească
La nevoie ne-nfrăţeşte cu acela care cere,
La primejdie ne leagă cu acela care piere;
Deci văzînd că nu-i nădejde de scăpare, mi-am zvîrlit
Brîul şi căciula-n lături şi în apă am sărit.
Cu trei cruci şi-un Doamne-ajută! dînd din mîni şi din picioare,
Am ajuns tocmai la locul unde dai într-o vîltoare,
Şi zmucindu-te deodată, din a undei repejune,
Am putut, din gheara morţii, să te scap ca prin minune
Apoi înotînd puternic, am ieşit pîn' la uscat
Unde te-am întins pe iarbă, galben, ud şi leşinat.
Vizitiul cu trăsura se întorcea încet pe vale
Şi-mi ieşi tocmai în faţă — ca prilejul bun în cale;

Îi făcui semn să oprească şi, luîndu-te pe sus,
Te-am schimbat de priminele şi aicea te-am adus.
Iaca toată întîmplarea!

SMĂRĂNDIŢA

(luînd vorba degrabă)

Înţeles-am toate bine;
Însă e un lucru care nu m-a domerit pe mine.
Cum, adică, la vîltoare, cînd ai zis că l-ai smuncit
Din a undei repejune, prin ce chip ai izbutit,
Căci primejdia acolo era tot atît de mare,
Pentru amîndoi?

BEIZADE — ARGHIRA

Aşa e.

IONICĂ

Vă răspund la întrebare.
Cînd m-am aruncat în gîrlă, Luminarea sa plutea
La doi paşi, în josul apei, fiind înaintea mea.
Capul îi era spre mine, iar picioarele la vale,
Astfel că-nfigîndu-mi mîna, în chica Măriei sale,
Am putut să-l trag la mine şi smuncindu-l...

BEIZADE

(ca deşteptat şi începînd a se mînia)

Cum ai zis?
M-ai luat de păr?

IONICĂ

(cu nevinovăţie)

Vezi bine, şi te-am tras la loc deschis
Pîn' la mal...

BEIZADE

(aprinzîndu-se din ce în ce)

Bre! cum se poate şi-ai avut tu îndrăzneală
Să pui mîna-n cap la mine?

IONICĂ

(cu mirare)

Auzi colo socoteală,
Dar cum vreai să ieşi din apă?...

ARGHIRA

(aparte)

Stăi c-am să te căftănesc!

(Tare Beizadelei.)

Preaputernice stăpîne, nu pot să-mi închipuiesc
Cum atîta bunătate şi răbdare mai aveţi,
Cînd ţăranul e de vină, numai el, precum vedeţi,
Că v-a fost rău dineoare? — Răul poate vine iară,
Şi-apoi, mai presus de toate, v-a făcut şi de ocară!
Auzi să v-atingă părul, părul vostru cel slăvit...

(Răstindu-se la Ionică.)

Păr de beizade, ţărane, păr de domn, m-ai auzit!

IONICĂ

Ci ca tacă-ţi clonţu, babo, ce te strîmbi aşa la mine?
Iaca! mi-am găsit beleaua...

BEIZADE

(plimbîndu-se furios)

Te-nvăţ minte eu pe tine!
Poftesti păr de beizadele, hai! ţărane necioplit?
Bre! dihonie-i, zaveră!...

IONICĂ

(aparte)

Zău că grecu-a-nnebunit!

SMĂRĂNDIŢA

Linişteşte-te, iubite, bietul om nu-i vinovat...

BEIZADE

Cum nu-i vinovat, tîlharul, ba e bun de spînzurat.
Auzit-aţi d-voastră, să mă ia de păr, pe mine!
Prin urmare, să mă bată, ori să mă ucidă. Cine?

Un mojic care se-ngîmfă, tot spuind necontenit:
Eu te-am scos din gheara morţii! *(Lui Ionică.)*
Cin' ţi-a spus-o a minţit!
Bre! dar eu şi fără tine, singur la liman ieşeam.
Nu vedeai, tîlhar de codru, nu vedeai că mă scăldam?
Şi cînd eu, cel mai puternic, chiar de nu ar fi aşa,
Aş vrea să mă-nec, crezi oare cum că m-aş putea-neca?
Rîul, supuindu-şi unda la voinţa mea stăpînă,
M-ar fi scos la mal el singur, fără să fi dat din mînă.
Însă tu, cum văd acuma, ai căutat chiar într-adins,
Să-mi faci rău, să-mi faci necinste...

ARGHIRA

În capcana lui s-a prins.

IONICĂ

(amețit)

Bine, frate?...

BEIZADE

Nu ţi-s frate, să n-aud că îndrăzneşti
Să-mi zici frate altă dată.

IONICĂ

Bine, ce fel de om eşti?
Nu mi-ai zis, mai adineaori, că suntem fraţi amîndoi,
N-am băut colea-mpreună, n-am mîncat iarăşi cu voi?

SMĂRĂNDIŢA

(Beizadelei)

Negreşit. Ţi-aduci aminte, cît de mare bucurie
Şi plăcere arătaseşi...

IONICĂ

Şi-apoi nu mi-ai zis tot mie:
Că-s boier, că am avere şi caftan şi că-mi vei da
Tot ce voi pofti pe lume...

ARGHIRA

(aparte)

Apoi vai de pielea ta!

BEIZADE

Nu ţin minte, n-am zis asta. Datu-ţi-am înscris la mînă?
Vorba zboară, măi băiete, numai slova e stăpînă
Pe voinţa ce o scrie. Ş-apoi multe pot să zic
La un chef sau la o glumă, fără ca să dau nimic.
Dar fiindcă nu se cade să pleci fără dar de-aice

(strigă)

Stoico! Stoico! vino-ncoace... să-i dai vreo 50 de bice!

(Intră Stoica.)

IONICĂ

(speriat)

Vai de mine! dar ce-i asta. Luminarea ta glumeşti?

BEIZADE

Nu glumesc, îţi dau caftanul ş-apoi să te mulţămeşti
Că nu-ţi dau mai multe încă. *(Se pune pe divan.)*

STOICA

(vesel către Ionică)

Mi-ai venit la mînă dar!
Am să-ţi dau eu boierie!

(Imitîndu-l ca la scena mesei.)

Toarnă-mi vin colea în pahar...
Mai ţii minte! — tigvă goală! Haide, mişcă, boier mare!

IONICĂ

Luminarea ta, stăpîne, coconiţă, îndurare,
Nu vă faceţi rîs de mine.

SMĂRĂNDIŢA

(Beizadelei — care face semn ca sus)

Iartă-l, dragă!

IONICĂ

E păcat!
După ce că-n prada lumei ogorașul mi-am lăsat,
Şi m-am dus, ca vai de mine, ş-am făcut ce am făcut!
De sărac de mine, Doamne! numai dac-aş fi putut

Cum de-aş fi-ndrăznit, vreodată, să pun mîna-n păr strein.
Însă nu aveam ce face, pierea suflet de creştin!

(După o pauză.)

Ş-apoi, de! ştiţi, vine vremea că şi breasla ţărănească
Să mai puie la nevoie mîna-n chica boierească!

BEIZADE

(sculîndu-se furios)

Şi-mi vorbeşti în parimie, după ce m-ai necinstit!
Ia-l de-aici, degrabă, Stoico, şi fă ce ţi-am poruncit.

ARGHIRA

(lui Stoica)

Ia-l odată, că îmi vine nu ştiu ce cînd îl privesc.

SMĂRĂNDIŢA

(rugîndu-se)

Iartă-l, Doamne, pentru mine, care ştii cît te iubesc.
Iartă-l, căci iertarea este, pentru firea omenească,
Cea mai sfîntă însuşire, şi povaţa creştinească
Ne învaţă că iertarea se coboară de la cer.

BEIZADE

(sărutînd-o pe frunte)

Nu-ţi pot împlini dorinţa!

(Aparte.)

Ş-acum îi simt mîna-n păr!

(Tare.)

Lasă-l, lasă-l să se ducă, acolo unde se cade
Să se ducă cei nemernici.

ARGHIRA

Acolo mai bine-i şade
Decît cu boieri la masă.

IONICĂ

Haide, du-mă şi mă bate,
Scrie-mi în fîşii de sînge răsplătirea mea pe spate.

(Către Smărăndiţa.)

Sărut mîna, coconiță, niciodată n-oi uita
Mila ce-ai avut de mine. *(Către Beizadea.)*
Iar cît despre d-ta,
Luminate, nu te teme, o să vie în curînd
Vremea de nevoie cruntă să te văd iar tremurînd,
Și atuncea, nu știu cine ți-o veni într-ajutor,
Să te scape din peire! A-nșela este ușor,
Însă-nșeli o dată numai, ș-apoi cît trăiești pe lume
Nimeni nu-ți mai iese în cale cînd ți-o auzi de nume.
Despre mine, nu e vorbă, te-ai purtat cum se cuvine.
Și doresc așa să pată cei ce s-or purta ca mine!
De voi, răutăți streine, venetici asupritori,
A avut românul parte, vai de el, de multe ori;
Însă totdeauna singur s-a luptat ș-a izbutit,
După cum spuneau bătrînii, și din țară v-au gonit.
O să vie iarăși vremea, pîn-atunci scrie-mi pe spate,
Răsplătirea-ți omenoasă, în fîșii lungi, sîngerate!
Însă dac-aș ști că-mi smulge sluga-ți inima din mine,
Ca să fiu scutit de cazną, nu m-aș mai ruga la tine!

SMĂRĂNDIȚA

(îngenunchind)

Cruță-mi suferința, doamne, sau de nu, eu plec de-aci,
Și nu te mai văd în viață...

ARGHIRA

(aparte)

Iacă! i se năluci,
D-ei acum! *(Tare Beizadelei.)*
Stăpîne, nu uita că ești bogat,
Că ești tînăr și puternic, că ești viță de-împărat!
Pentru atîta clevetire, rogu-mă Măriei tale,
Să nu-i faci îngăduire.

BEIZADE

(aparte)

Cum să pun treaba la cale?
Una-mi este credincioasă și nevoie am de ea,
Cealaltă mă iubește și mi-e dragă.

STOICA

(aparte)

Pofta mea
Ar fi să încep de-acuma lucrul cum s-a poruncit!

IONICĂ

(aparte)

Vai de omul care este de prieteni răstignit!

BEIZADE

(tare către Arghira)

Du-te, zi-i să fie gata cu trăsura, voi porni.

(Arghira iese — către Smărăndița.)

D-ta, iubită dulce, calea-mi vei împodobi,
Căci te iau la mine-n casă și acolo vei vedea
Cum îmi țin făgăduiala.

SMĂRĂNDIȚA

După rugăciunea mea?
Oh! Îți mulțumesc!

ARGHIRA

(intrînd)

Trăsura este gata.

BEIZADE

(luînd de mînă pe Smărăndița)

Haidem dar.

(Smărăndița trece și iese, Arghira, trecînd după ea, Beizadeaua îi dă o pungă cu bani.)

Rămîi sănătoasă! ține s-o ai de la mine dar.

ARGHIRA

(sărutîndu-i mîna)

Sărut mînile, stăpîne! drum ușor și-n plin. *(Iese.)*

BEIZADE

(din pragul ușei din fund lui Ionică)

Ascultă,
Mi-este milă și de tine — ca să nu fac vorbă multă
Douăzeci și cinci de bice să-ți dea totuși. Dăruiesc
Pînă la 50 ce rămîne. *(Iese.)*

STOICA

(aparte mîngăindu-și biciul)

Cît de bine-am să-l slujesc.

IONICĂ

Vino și-ți fă datoria.

STOICA

Eu sunt gata cînd poftești.

IONICĂ

Pe cine nu lași să moară nu te lasă să trăiești!

(Cortina cade)

DUPĂ RĂZBOI

(COMEDIE ÎNTR-UN ACT)

Doamnelor Coralia Sevescu și Cath. A. Florescu, care împreună cu domnii Nicu Cerkez și Dimitrie R. Rosetti, au jucat această comedie pe scena Teatrului Național într-o reprezentațiune de binefacere, din decembrie 1878.

PERSOANELE:

COLONELUL COSTIN — D-nul D. R. ROSETTI
NICU SOREANU — D-nul N. CERKEZ
ELISA, soția Colonelului — D-na CATH. A. FLORESCU
MARIOARA, fată în casă — D-na CORALIA SEVESCU

Scena se petrece la țară, în anul 1878.

Un salon bine mobilat, ușă în fund, în dreapta și-n stînga (dinspre grădină), o canapea la dreapta, un tablou alăturea. În stînga un pianino, deasupra căruia se află un portret mare al Elisei. O masă în mijlocul scenei, cu tot ce trebuie pentru scris. O fereastră la dreapta, în primul plan.

SCENA I

MARIOARA

MARIOARA *(ieșind din dreapta, cu o scrisoare în mînă)*: Sunt aproape opt luni de cînd d-nul Colonel a plecat la război și abia trei scrisori am primit de la dînsul. Sunt două luni de cînd nu a mai scris nimic. În fiecare zi aștept

poșta cu nerăbdare, dar în zadar... nimic... tremur, cînd mă gîndesc la doamna! Sărmana, în fiecare zi îi trimite cîte o scrisoare... însă nu are răspuns... s-a-ntîmplat, ceva, desigur... vreo nenorocire... *(Ștergîndu-și ochii.)* Bietul d-nul Colonel!... Iată scrisoarea de azi... *(Privește la pendula de pe cămin.)* Să mă grăbesc a o trimite. *(Se îndreptează spre fund. Ușa se deschide deodată și Colonelul, în haine civile, apare în prag. Marioara, văzîndu-l, scoate un țipăt și se oprește.)*

SCENA II

MARIOARA, COLONELUL

MARIOARA *(bătînd din mîni):* Ah!... d-le Colonel!...

COLONELUL: Bună-ziua! Unde este Elisa?... Sunteți bine?

MARIOARA: Suntem bine. D-na însă este foarte neliniștită, nu știa ce v-ați făcut... În toate zilele vă trimitea cîte-o scrisoare, însă de două luni nu a mai primit nici un răspuns. Începuse a se îngriji grozav; așa că, văzîndu-vă acum pe neașteptate, bucuria ce ar simți ar putea să-i facă rău.

COLONELUL: Ai dreptate, însă ard de dorința de-a o îmbrățișa, cum aș face... Ah! *(Scoate din sîn o scrisoare.)* Ține, dă-i scrisoarea aceasta.

MARIOARA: O scrisoare?...

COLONELUL: Da, aceea prin care îi vesteam întoarcerea mea și pe care nu i-am putut-o trimite.

MARIOARA *(alergînd în dreapta)*: Mă duc îndată.

(Colonelul-și scoate mantaua și privește în oglindă, apoi se retrage mai deoparte așteptînd. Elisa iese urmată de Marioara și citește cu bucurie scrisoarea.)

SCENA III

COLONELUL, ELISA, MARIOARA

ELISA *(aparte)*: Costin se întoarce; așa-mi scrie; și încă foarte curînd. *(Către Marioara.)* Ce bine-mi pare, Marioară... vine Colonelul.

COLONELUL *(venind lîngă Elisa)*: A venit, Eliso dragă!

ELISA *(scoate un țipăt de bucurie și se aruncă în brațele lui)*: Tu ești!... tu!... în sfîrșit!

COLONELUL: Eu, da, eu sunt. *(O sărută.)* Dar mi-a spus Marioara că erai îngrijată, neliniștită...

ELISA *(tăindu-i vorba)*: Negreșit, să mă lași două luni fără să-mi scrii.

COLONELUL *(luîndu-i mînele)*: Iartă-mă, dragă, însă speram să pot pleca dintr-un moment într-altul; apoi nu am avut o clipă de odihnă, am fost însărcinat cu o misiune grabnică în străinătate, în sfîrșit...

ELISA *(luîndu-i brațul)*: În sfîrșit te-ai întors și nu mă mai pot plînge... *(Marioara iese.)* Însă am să-ți fac o rugăminte...

COLONELUL *(surîzînd)*: Să mă silesc a te face să-mi uiți greșelile.

ELISA: Nu rîde, căci lucrul e foarte serios.

COLONELUL *(luînd un aer jumătate serios)*: Să vedem, spune... tu știi că dorințele tale sunt și ale mele.

ELISA: Bine, bine... *(Îi ia mînile și-l privește dulce.)* Mi se pare că te-ai jertfit îndeajuns pentru glorie, d-nule erou, și că ar fi bine acum să te gîndești și la mine.

COLONELUL: Socotesc că nu ai nevoie să mă rogi pentru aceasta.

ELISA: Negreșit, însă fiindcă mă iubești și nu vrei să mă vezi mîhnită, ar trebui să nu mă mai lași singură.

COLONELUL: Ah!... înțeleg!... *(Rîzînd.)* Nu ai uitat ceea ce-mi propuneai altădată... vrei să ies din armată...

ELISA *(cu ochi dulci)*: Da, să fim totdeauna amîndoi... nedespărțiți... ce fericită aș fi!

COLONELUL: Și eu asemenea, însă lucrul acesta este atît de însemnat încît trebuie să-l cercetăm mai de aproape și tocmai acum timpul nu este nimerit.

ELISA *(întristată)*: Vrea să zică, nu consimți?

COLONELUL: Las' vom vorbi mai pe urmă, acum să vorbim despre tine. *(Elisa se pune pe canapea și Colonelul alăturea.)* Ia să vedem ce-ai făcut în lipsa mea?... *(Îi ia mînile într-ale sale.)*

ELISA: M-am gîndit la tine.

COLONELUL *(sărutîndu-i mînile)*: Apoi?...

ELISA: Apoi îți scriam, mai în toate zilele, citeam jurnalele, urmăream pe harta războiului mersul diviziei voastre.

ELISA: Ce zici?
COLONELUL: Zic că d-nul Soreanu îți face curte.
ELISA: Asta e o întrebare?
COLONELUL: Poate.
ELISA: În tot cazul e cam neașteptată.
COLONELUL: Răspunsul tău să fie tot astfel. Știi că mă întorc de la război și deci nu mă tem de lovituri.
ELISA: Atunci, d-nule Colonel, află să Soreanu îmi face curte.
COLONELUL: Răspunsul tău franc și sincer ne onorează pe amîndoi. Pot să urmez cu întrebările?
ELISA: Negreșit... negreșit.
COLONELUL: Mă rog, îți face curte pe tăcute, or diplomatul îndrăznește?...
ELISA *(plecînd ochii)*: Ba îndrăznește.
COLONELUL: Și ți-a spus că te iubește? *(Elisa face semn din cap că da.)* De cîte ori?
ELISA: N-am numărat, dar mi-a spus de multe ori.
COLONELUL: Și cu un glas plin de oftări și de suspine, nu e așa?
ELISA: Nicidecum, diplomatul, după cum îl numești, nici nu plînge nici nu suspină, și iată de ce l-am ascultat fără să vreau. Mi-a descris, ce e drept, focul său, cu atîta cuviință, încît nu m-am putut supăra.
COLONELUL: Atunci e un foc de paie.
ELISA: Foc de paie?... și de ce?... oare nu e cu putință să iubească cineva cu tot dinadinsul...
COLONELUL: Amorul sincer e un lucru așa de rar.
ELISA: Ah!...
COLONELUL: Amorul adevărat este totdeauna exclusiv.
ELISA: Nu te-nțeleg.
COLONELUL: Vreau să zic că d-nul Soreanu ți-a făcut curte ca să-i treacă de urît.
ELISA: Pe cît am putut înțelege, eu cred că bietul Soreanu mă iubește din toată inima și, ce e mai mult, ar fi în stare să-mi dovedească aceasta nu știu prin ce sacrificiu. *(Surîde.)*
COLONELUL *(sculîndu-se după cîtva timp)*: Poate să ai dreptate, însă ce rămășag pui că diseară și nu mai departe, Nicu Soreanu va pleca la București ca să aștepte evenimentele?
ELISA: Dacă îl vei goni tu... negreșit că va pleca.
COLONELUL: Să-l gonesc, eu?... ce rău mă judeci!... Îți mărturisesc că nu numai nu-l voi goni, dar că voi

COLONELUL: Foarte bine! Trebuie să fi ajuns a cunoaște Bulgaria pe degete!
ELISA: Ca un ofițer de stat-major.
COLONELUL: De minune... Apoi?
ELISA: Cum, apoi?...
COLONELUL: Firește, după studiile geografice și după celelalte ocupații, ce ai mai făcut?... Nu cred să fi stat tot timpul închisă în casă, nu ai văzut pe nimeni?
ELISA: Am ieșit foarte puțin și n-am văzut mai pe nimeni. Subprefectul venea din cînd în cînd să mă vază și am fost de două ori la mama...
COLONELUL: Dar d-na Nereanu, vecina noastră și prietena ta?
ELISA: Aspasia venea mai în toate zilele, dar îmbolnăvindu-se bărbatu-său, s-au dus, sunt aproape două luni, la băi în Germania. Plecînd, a lăsat aici pe fratesău, care...
COLONELUL: Ah! frate-său, tînărul student?
ELISA: D-nul Soreanu și-a terminat studiile și acum caută să intre în diplomație.
COLONELUL: Atunci pentru ce stă la țară?
ELISA: Așteaptă, se vede, sfîrșitul războiului, sau o ocaziune...
COLONELUL *(întrerupînd-o)*: Știi că ar fi mai bine să aștepte ocaziunea în capitală, căci trebuie să-i fie urît pe aci viitorului diplomat.
ELISA: Se vede că nu; trebuie să știi că e pictor, dar pictor în toată puterea cuvîntului. I-am dat chiar voie să ia niște pozițiuni din fundul livezii celei mari, spre a face un tablou ..
COLONELUL: Ah! livada noastră i-a plăcut atît de mult?... Mărturisesc că nu sunt de părerea d-sale... Și de cînd a început să lucreze?
ELISA: Mi se pare că... de două luni.
COLONELUL: Încet lucrează.
ELISA: Oh! e foarte conștiincios.
COLONELUL: Nici că mă-ndoiesc despre asta. *(Uitîndu-se lung la Elisa.)* Însă ia spune-mi, după ce a lucrat, *foarte conștiincios*, caută el vreun prilej să-ți dovedească că-ți este și *foarte recunoscător?...*
ELISA: Cîteodată!... Își face datoria.
COLONELUL: Oh! *(Apăsînd asupra cuvîntului.)* Dar curte nu-ți face?

cerca încă să-l fac să rămîie aici, ba chiar te voi ruga să stăruiești și tu împreună cu mine.

ELISA: Și socotești că, făcînd astfel, Soreanu va pleca?

COLONELUL: Punem rămășag?

ELISA: Negreșit, dar pe ce?...

COLONELUL: Pe ce vei voi tu.

ELISA: Așa?... bine, dacă voi cîștiga eu, să-ți dai demisia din armată. *(Privindu-l cu atenție, Colonelul stă nemișcat.)* Ce fel, stai la îndoială, cînd ești așa de sigur?

COLONELUL: Sunt așa de sigur încît primesc, însă am niște mici condițiuni de pus, pe care te voi ruga să le păzești cu sfințenie.

ELISA: Să vedem.

COLONELUL: Să nu te împotrivești la orice voi zice și la orice voi face.

ELISA: Foarte bine. Alt nimic?

COLONELUL: Nimic.

ELISA *(rîzînd cu ironie)*: Atunci cîte ore sunt?

COLONELUL *(uitîndu-se la pendulă)*: Dar la ce oră are obicei să vie?

ELISA: Cam pe vremea asta.

COLONELUL: Să nu-i spui că m-am întors.

ELISA: Da' de ce?

COLONELUL: Ai uitat învoiala, asta e una din condițiuni. Mă duc, voi să te las să judeci încă o dată sinceritatea patimei tînărului nostru. *(Ieșind prin ușa din dreapta.)* Știi condițiunile *(trimițîndu-i sărutări)*, nu le uita!

SCENA IV

ELISA singură, apoi MARIOARA și SOREANU

ELISA: Ciudat lucru, mi se bate inima ca și cum are să mi se întîmple ceva. Știu bine că aceasta e numai o jucărie, însă totuși... pare că-mi e teamă... *(rîzînd)* ce nebunie!... *(Intră Marioara.)* Ce este, Marioară?...

MARIOARA: D-nul Soreanu întreabă dacă-l primiți.

ELISA: Da, poftește-l! *(Își drege rochia.)* Să nu ne perdem cumpătul.

SOREANU *(intrînd prin stînga, se-nchină)*: Sunt foarte fericit că vă văd, d-nă, ca să vă mulțumesc...

ELISA *(rîzînd)*: De voia ce ți-am dat a te plimba prin livadă, a cîta oară mi-o spui?

SOREANU: Oh! nu-mi mai aminti răutățile d-tale.

ELISA: Răutățile mele?

SOREANU: Negreșit, să nu-mi dai voie să vin decît de trei ori pe săptămînă. *(Suspinînd.)* Ce grozăvie!

ELISA: În lipsa bărbatului meu, nici că puteam face mai mult, ba încă...

SOREANU *(cu un gest rugător)*: Oh!... te rog, nu sfîrși...

ELISA *(punîndu-se pe canapea)*: Ce ai făcut ieri toată ziua, d-nule artist?

SOREANU: Am lucrat ca un nenorocit. Tabloul meu merge de minune.

ELISA: Pentru ce l-ai părăsit atunci?

SOREANU: Cît ești de rea cu mine! Ce m-aș face eu dacă nu te-aș mai vedea?

ELISA: Poate un mare pictor, domnule diplomat!

SOREANU: Oh!... doamnă, nu-mi este dat să am talent, am 5 000 de galbeni venit.

ELISA: Și această fericită împrejurare îți permite a perde timpul lîngă mine?

SOREANU: Să-mi perd timpul? *(Se pune pe fotoliu.)* Lîngă d-ta?... Nu-mi cunoști inima.

ELISA: Ba da, din reputațiune, și se zice că i-o faci foarte bună.

SOREANU: Și să mă crezi că o merită pe deplin... o inimă duioasă, care e numai a d-tale.

ELISA *(rîzînd)*: D-nule Soreanu, nu mă sili să te trimit a-ți relua paleta și pensulele.

SOREANU: Nu cred să ai cruzimea de a mă goni, căci uite, plouă.

ELISA: Cu toate acestea, fii cuminte, căci altfel platanii din grădină te așteaptă.

SOREANU: Ce e drept, frumoși arbori, m-am încredințat acum de vreo două luni, de cînd îi privesc.

ELISA: De două luni? sunt două luni de cînd vii aici?...

SOREANU: Două luni și patru zile.

ELISA: Două luni de cînd nu am nici o știre de la Costin.

SOREANU: Mă iartă, nu am voit deloc să-ți reamintesc pe d-nul Colonel cînd am vorbit de cele două luni și patru zile, ci am căutat a vă arăta că, de atunci și pînă acum, o inimă ca a mea, care...

ELISA *(tăindu-i vorba)*: Ia seama... tot plouă.

SOREANU: Sunt în stare să înfrunt potopul, d-nă, căci îmi este peste putință să stau nemișcat și nesimțitor la farmecul spiritului și frumuseței d-tale. *(Elisa rîde tare.)* Faci foarte rău că rîzi, d-nă.

ELISA: Ce vrei să fac, n-am decît două hotărîri de luat: să rîd, sau să te trimit să visezi la umbră în grădină.

SOREANU *(cu foc)*: Faci foarte rău, lovind astfel pe un admirator care-ți cere cu umilință să aibi milă de dînsul, pe un amic bun, pe fratele celei mai devotate prietene, cu care ai copilărit...

ELISA *(tăindu-i vorba)*: Cu care am învățat alfabetul... urmează... vorbești atît de frumos.

SOREANU: Vezi!... Pentru întîia oară cînd vreau a-ți spune adînca mea simțire și a te încredința!... Bine, d-nă, nu vrei să crezi că te iubesc?

ELISA: Nicidecum!... Într-adevăr, ce poți aștepta de la mine în schimbul acestor simțiminte? Sunt măritată și-mi iubesc bărbatul.

SOREANU: Mă rog, dă-mi voie să-ți spun că eu nu cunosc pe d-nul Colonel; plecase la război cînd am venit aici, prin urmare îl socotesc de nu singurul, dar cel puțin cel mai mare obstacol între mine și d-ta; căci dacă ai fi liberă aș putea cel puțin aspira la mîna d-tale! Și atunci ai putea crede, fără îndoială, în sinceritatea iubirii ce-ți păstrez.

ELISA *(sculîndu-se și uitîndu-se pe fereastră)*: D-le Soreanu... ploaia a încetat.

SOREANU *(mîhnit)*: Aveți dreptate, ce frumos cer!

ELISA: Caută de pune o părticică dintr-însul în vreun colț al tabloului d-tale.

SOREANU *(închinîndu-se)*: D-nă... mă duc. Dar voi veni numaidecît, să-ți întorc vizita.

ELISA: Ce fel... te întorci?

SOREANU: Negreșit. Pe cînd treceam prin grădină, Marioara mi-a spus că ești acasă și că îți este urît. Atunci am venit să te văd, deci d-ta ai avut bunătatea a mă chema și, după regulile celei mai stricte bunecuviințe, am dulcea îndatorire de a reveni să-ți mulțămesc. La revedere, d-nă. *(Iese prin stînga.)*

ELISA *(uitîndu-se după dînsul)*: Dragă Costine, ai să perzi rămășagul. Nu știu care-ți este planul; dar, pe cît văd, Soreanu nu este deloc hotărît să plece.

SCENA V

ELISA și COLONELUL

COLONELUL *(intrînd prin fund, cu chipiul în cap)*: Tot mai ții rămășagul?...

ELISA: Mai mult decît oricînd.

COLONELUL: Atunci lasă-mă și pe mine să lucrez.

ELISA: Mă duc să mă îmbrac.

COLONELUL: Ah!... uitasem, dacă te îmbraci, apoi te rog pune-ți o rochie neagră. *(Elisa se uită lung la dînsul.)* Știi, și aceasta intră în condițiunile noastre.

ELISA *(rîzînd)*: Bine... însă te înștiințez că nu ai nici un minut de perdut, fiindcă d-nul Soreanu mi-a spus că va veni îndată, prin urmare pregătește-te.

COLONELUL: Fii pe pace, sunt gata. *(Ieșind prin dreapta, trimițîndu-i sărutări.)*

ELISA: Răutăciosule!...

SCENA VI

COLONELUL, apoi MARIOARA

COLONELUL *(Marioarei, care intră)*: Stăpînă-ta așteaptă pe d-nul Soreanu... vezi cînd va sosi, poftește-l aici.

MARIOARA: Prea bine, d-nule Colonel.

COLONELUL: Ah!... Să știi că pe ziua de azi nu mai sunt colonel.

MARIOARA: Ce fel, nu înțeleg?

COLONELUL: Chiar așa! Nu ai nevoie să înțelegi, numai nu uita ce-ți spun! astăzi sunt maiorul Ștefan, ai să ții minte?

MARIOARA: Prea bine, d-le Colonel.

COLONELUL: Iar... Vezi, caută să nu faci vreo încurcătură și să nu uiți, du-te... *(Marioara încearcă să iasă prin fund.)* Să spui tuturor în curte să nu pomenească nimic despre întoarcerea mea. Aide, du-te și ia seama.

MARIOARA *(ieșind)*: Ascult, d-le maior.

SCENA VII

COLONELUL *(singur, aprinde o țigară și se plimbă de-a lungul scenei)*: Cît de lesne se încred și se înșeală femeile! Cele mai virtuoase sunt și cele mai încrezătoare. Ele nu-și pot închipui că simțirile și pasiunea sunt supuse evoluțiunilor sufletești și că, înainte de a se statornici, ele pot lua tot felul de schimbări, unele mai ademenitoare decît altele. Femeile pot să-și facă un idol dintr-un bulgăre de zăpadă... Așa d-nul Soreanu, surprins ori izgonit de mine, s-ar înrădăcina poate în inima Elisei, și eu nu voi să-l las să se poetizeze. Tactica mea va fi însă generoasă... îl voi face numai ridicol, și-i va fi de-ajuns! Femeile pot să-și pearză capul chiar după oamenii nebuni, însă după cei ridicoli niciodată. Prin urmare, gingașul meu diplomat... vom vedea cine e mai dibaci dintre noi amîndoi. *(Se uită pe fereastră.)* Iată dușmanul. *(Își îndeasă chipiul pe cap.)* Sînge rece și răbdare!

SCENA VIII

COLONELUL, SOREANU

SOREANU *(intră prin fund, la vederea Colonelului se oprește pe prag și salută cu politețe)*.

COLONELUL *(cu chipiul în mînă)*: Căutați pe cineva, d-nule?

SOREANU: Da, d-nule, socoteam că d-na Costin este acasă.

COLONELUL: E acasă, s-a dus pînă în camera sa; o s-o vedem în curînd poate. *(Dîndu-i un scaun.)* Poftiți de ședeți! *(Își pune chipiul pe cap.)*

SOREANU *(aparte, privind pe Colonel)*: Un militar, oare nu e Colonelul? *(Tare.)* Mă rog, cu cine am onoarea?

COLONELUL: Cu maiorul Ștefan... și eu aș dori să mă norocesc...

SOREANU: Nicu Soreanu, doctor în științele politice și administrative, fratele d-nei Nereanu, prietena gazdei.

COLONELUL *(strîngîndu-i mîna)*: Îmi pare bine.

SOREANU *(asemenea)*: Încîntat de cunoștință.

COLONELUL: Sunteți fratele d-nei Aspasia Nereanu, care este bună prietenă cu d-na Costin.

SOREANU: Da, domnule maior.

COLONELUL: Atunci fiindcă am fericirea de a mă socoti și eu printre cei mai buni prieteni ai d-sale, v-aș cere voie, ca în puterea proverbului... să vă iau chiar de pe acum drept o bună cunoștință.

SOREANU: Cu cea mai mare plăcere.

COLONELUL: Vă mulțumesc. *(Scoate și-i oferă o țigară)* Fumați?

SOREANU: Da, maiorule, însă nu știu dacă aici?...

COLONELUL: Oh! ... nu face nimic, gazda îmi cunoaște deprinderile mele de soldat și de aceea am voie deplină.

SOREANU: Dacă e așa, primesc. *(Ia o țigară.)* Vă mulțumesc. *(Aparte, pe cînd arde chibritul.)* De nu mă înșel, mi se pare că maiorul ăsta e un om cumsecade. *(Fumează.)*

COLONELUL: Cum găsești țigările?... le-am cumpărat de la Nicopoli.

SOREANU: A!... veniți de peste Dunăre, d-le maior?

COLONELUL *(oftînd)*: Da, domnule.

SOREANU: Iată un da care vă face multă onoare; a dori războiul este cea mai mare laudă pentru un militar.

COLONELUL: Nu doresc și nici îmi pare rău că am părăsit cîmpul de luptă, ci sunt mîhnit din pricina însărcinării ce am a îndeplini aici. Oh!... cea mai amară, cea mai grea!...

SOREANU: Ce vrei să zici?...

COLONELUL: Am venit într-adins de acolo ca să vestesc d-nei Costin nenorocita întîmplare... cum, nu ți-a spus nimic?...

SOREANU: Nimic... am vorbit numai cu Marioara.

COLONELUL: Marioara nu știe încă nimic, ea iubea atît de mult pe bietul Colonel.

SOREANU: Bine... și?...

COLONELUL *(cu un aer mîhnit)*: Ei?... da... așa este... o mare nenorocire. Colonelul a fost rănit de un glonț pe la sfîrșitul bătăliei de la Rahova.

SOREANU: Colonelul Costin?

COLONELUL: Da, vechiul și bunul meu camarad. Trei zile după rănire, cu toate îngrijirile noastre... sărmanul meu prieten *(suspinînd)*, nenorocitul... Costin... a murit!...

SOREANU *(mîhnit)*: Cum se poate!... bietul Colonel!

COLONELUL *(aparte, imitîndu-l)*: Cum se poate!... bietul Colonel! Iată tot panegiricul meu!... cu toate acestea, domnule diplomat, de-acum te am în mînă.

SOREANU: Dar d-na Costin ce a făcut? ce a zis?...

COLONELUL: Înțelegi că cele dintîi momente au fost îngrozitoare... lacrimi... țipete... atacuri de nervi, în sfîrșit, tot ce se obicinuiește la asemenea ocaziuni... Am lăsat și eu să treacă furtuna și, ducînd-o binișor pînă în camera ei, am rugat-o să se liniștească.

SOREANU: Biata femeie... ce greu are să se mîngîie de această nenorocire!

COLONELUL: Hm!... femeile!...

SOREANU: Oh!... d-na Costin își iubea foarte mult bărbatul.

COLONELUL *(privindu-l lung)*: Foarte mult!

SOREANU: Negreșit.

COLONELUL: Atunci îl va deplînge cîteva zile și o să-i treacă.

SOREANU: Ah! Maiorule, nu se cade să vorbești astfel.

COLONELUL: Poate că trec întrucîtva peste măsura obicinuită, însă fii sigur că experiența mea nu mă prea înșală. Femeile sunt ca și popoarele, nestatornice și capricioase... Regele a murit, să trăiască regele!... bărbatu-meu a murit, să trăiască bărbatu-meu!

SOREANU: Bietele femei, cît le nedreptățești! O văduvă însă nu se poate gîndi la măritiș așa degrabă, cum spui domnia ta.

COLONELUL: Și de ce nu?

SOREANU: Fiindcă pentru dînsele căsătoria nu mai poate avea acel misterios farmec: curiozitatea.

COLONELUL: Uiți însă aceea ce se numește a doua natură: deprinderea.

SOREANU: Așadar, crezi că...

COLONELUL *(tăindu-i vorba)*: Cred că orișice femeie, îndată ce este liberă, nu gîndește la nimic alta decît a-și înlănțui iarăși libertatea, mai cu seamă cînd un tînăr frumușel, de spirit, plăcut... i-ar cînta pe toate tonurile: ah! te iubesc, ah!... de ce nu ești liberă?... pentru ce nu-mi poți fi soție?... Te văd, scumpul meu domn, că mă cam privești cu mirare, și cu toate acestea nimic mai simplu. Elisa scria bărbatului său foarte des și mai întotdeauna numele d-tale se găsea în scrisorile ei. Bietul Colonel nu avea nici măcar o umbră de bănuială, ba încă de multe ori îmi vorbea despre d-ta ca de

un bun și adevărat prieten, cu care ar fi fost fericit să facă cunoștință și să trăiască! Ce vrei, bărbații sunt toți la un fel... ah!... d-le Soreanu, de acum ai o nobilă însărcinare, aceea de a mîngăia pe o femeie tristă, de a o face să uite scumpele-i epolete, de a-i crea, în sfîrșit, o existență mult mai dulce decît cea dintăi.

SOREANU: Aceasta va fi foarte anevoie.

COLONELUL *(strîngîndu-i mîna)*: Îți mulțumesc pentru umbra prietenului meu; dar nu cred să fii convins despre ceea ce zici... pentru că, de!... o... văduvă!... Mă rog... gînditu-te-ai vrodată la ceea ce va să zică o văduvă!... Poate că nu!... Un om ordinar s-ar teme de-o văduvă și ar fugi de dînsa; pe cînd un om inteligent ca d-ta o consideră ca un puternic îndemn de a o cunoaște mai bine. Ce e drept, a face să se uite trecutul, cîtă bucurie, cîtă fericire, e mai mult decît o învingere, e un adevărat triumf! *(După o pauză.)* Ce zici? nu ești de părerea mea?...

SOREANU: Dimpotrivă... numai...

COLONELUL: Dar căsătoria te înspăimîntă?

SOREANU: Să-ți spun drept, nu m-am gîndit niciodată, cu dinadinsul, la dînsa.

COLONELUL: Eram sigur de aceasta. Ai să te gîndești însă și, să mă crezi, ai să fii fericit fără de voie. Ce plăceri liniștite, pe care, din nenorocire, mulți oameni nu le cunosc. La noi, d-le... lumea ia toate lucrurile în rîs, pînă chiar și dulceața liniștei casnice... d-ta însă, care ai un spirit înalt și o judecată... în afară de cercul strîns al ironiei și al banalității lumești, vei urma calea pe care te va călăuzi simțimîntul nobil și curat de care ești coprins, și fiindcă ai o datorie de îndeplinit, o vei îndeplini-o, nu este așa?

SOREANU: Dă-mi voie, o datorie?... cuvîntul e prea tare.

COLONELUL: Și-l mențin, cu toate acestea! căci de! cînd cineva a zis unei femei că o iubește și cînd ea a răspuns iubește-mă, datoria unui om de inimă este de a se căsători cu acea femeie, dacă poate să o facă.

SOREANU: Dar d-na Costin nu mi-a zis niciodată: iubește-mă!

COLONELUL *(aparte)*: Atît ar mai fi lipsit! *(Tare.)* Dacă nu ți-a zis, te-a lăsat, cel puțin, să înțelegi că avea de gînd să o zică, și acum, mai ales, cînd nu mai e nici

o piedică pentru aceasta, are să ți-o zică, fără îndoială. Vezi dar că onoarea d-tale e legată pentru totdeauna către dînsa.

SOREANU: Cum onoarea?... d-le maior, mă iartă, dar exagerezi lucrurile așa de mult!...

COLONELUL: Nicidecum, moartea Colonelului îți deschide un orizont fără de margini, această nenorocire este o fericire pentru d-ta.

SOREANU: O fericire!... Dă-mi voie să-ți spun, maiorule, că cuvîntul e aspru.

COLONELUL: Pentru bietul Costin! Ce vrei?... Poate că-ți par prea sceptic... însă te rog... nu te supăra, căci nu e vina mea, meseria de soldat m-a făcut atît de pozitivist. Așa, de exemplu, gloanțele dușmanului răresc rîndurile noastre, noi ne plîngem camarazii perduți, însă ne bucurăm și de înaintarea ce ne așteaptă. Fă și d-ta ca noi, binecuvîntează moartea Colonelului, care-ți dă o femeie frumoasă și plină de daruri scumpe, aceea ce, crede-mă, prețuiește mai mult decît un grad militar.

SOREANU *(cu capul plecat pe mînă, după ce a ascultat îl ridică)*: Ești însurat, maiorule?

COLONELUL *(mușcîndu-și buza ca să nu rîză)*: Nu, d-le Soreanu... *(Ascultînd.)* Tăcere... iată gazda...

SOREANU *(sculîndu-se)*: Atunci mă duc.

COLONELUL: De ce? Faci rău că pleci tocmai acum, stai te rog, lasă că pun eu cuvînt pentru d-ta.

SOREANU: De ce să te supăr, voi veni mîne; e mai cuviincios.

COLONELUL *(aparte)*: Amorașul nostru a început să bată din aripi. *(Tare.)* Nu pleca, te rog, stai aici, căci am nevoie de d-ta.

(Elisa intră prin dreapta, îmbrăcată în negru.)

SCENA IX

Aceiași, ELISA

COLONELUL *(apropiindu-se de Elisa la al doilea plan, vorbindu-i încet)*: Ia un aer trist foarte.

ELISA *(încet)*: Pentru ce?

COLONELUL: Pentru Soreanu.

ELISA: Ce fel? Nu înțeleg.

COLONELUL: Ai uitat învoiala noastră. Fă-te că ești mîhnită, altfel m-oi împotrivi. *(Elisa ia un aer trist.)* Așa, foarte bine. *(Merge spre Soreanu în fața scenei.)* D-le, d-na Costin te roagă să rămîi, o dorește chiar și-ți mulțumește.

SOREANU *(cu un aer de circumstanță)*: În adevăr, d-nă, am aflat nenorocirea ce vi s-a întîmplat.

(Elisa merge spre planul întîi.)

COLONELUL *(în stînga ei, încet)*: Nu te mira de ce-ți va spune și răspunde.

ELISA *(încet)*: Ce să răspund?

COLONELUL: Ce vei vrea.

ELISA *(lui Soreanu)*: Îți mulțumesc de bunăvoința ce ai. *(Către Colonel încet.)* Pentru ce?

COLONELUL *(asemenea)*: Pentru durerea mea.

ELISA *(lui Soreanu)*: Pentru durerea mea.

COLONELUL *(încet lui Soreanu)*: Biata femeie, cît e de mișcată!

SOREANU *(încet Colonelului)*: Socotesc că ar fi mai bine să mă retrag. *(Către Elisa.)* Într-un asemenea moment, înțeleg că trebuie să aveți nevoie de singurătate, mai ales că maiorul...

ELISA *(mișcată)*: Maiorul?...

COLONELUL *(încet)*: Maiorul sunt eu.

SOREANU *(Elisei)*: Are să vă vorbească despre dînsul.

ELISA *(cu mirare)*: Dînsul?... Cine?

COLONELUL *(încet Elisei)*: Tot eu.

SOREANU *(Elisei)*: Și să vă spună ce a zis și ce a făcut în cele din urmă momente. *(Elisa privește cu mirare la amîndoi.)*

COLONELUL *(încet Elisei)*: Am murit!

ELISA *(se uită la Colonel cîtva, apoi ia un aer trist)*: Scumpul meu domn, maiorul care-mi vorbește în numele bărbatului meu și pe care, dar, trebuie să-l ascult m-a sfătuit să nu rămîn singură în mijlocul durerii mele și mai cu seamă să nu îndepărtez pe amicii cei adevărați, care au bunătatea să împartă durerea cu mine. Rămîi, dar, te rog...

SOREANU *(închinîndu-se)*: Sunt la ordinele d-voastră.

tari amîndoi de conștiința poziționii noastre, ar fi o datorie chiar să nu ne temem de vorbele lumii?

SOREANU: Crede-mă, d-nă, că avem, dimpotrivă, datoria de a face ca aceste vorbe să nu ajungă pînă la noi și să nu ne atingă. Numai Dumnezeu știe ceea ce sufăr din cauza acestei despărțiri, însă plecînd te voi lăsa fără de pată și conștiința mea, pe deplin mulțumită, va căuta să-mi aline durerea pricinuită de jertfa ce fac!

ELISA *(aparte)*: Bietul băiat! E foarte bine ceea ce-mi spune... *(După o pauză.)* Jocul e primejdios, însă am să-l încerc. *(Tare.)* Știi că purtarea d-tale este foarte frumoasă?

SOREANU: Oh! d-nă.

ELISA: Da, foarte frumoasă și merită răsplată. *(Pauză.)* De acum înainte sunt singură stăpînă pe viața mea și deci îți zic, din toată inima: rămîi cu mine, te rog... o vreau!...

SOREANU *(aparte)*: Aici morții se duc mai repede decît cei din baladă. *(Tare.)* Dar lumea ce va zice?

ELISA: Lumea nu va lua în rău înțeles purtarea d-tale decît dacă o vom voi noi, căci ea, oricît de bănuitoare ar fi, afecțiunile curate o subjugă. Acele ce-mi spuseși acum îmi dovedesc că ai uitat unele din ideile ce aveai mai nainte. Între noi de azi încolo numai un simțimînt poate și se cuvine să rămîie: amiciția.

SOREANU: Ce urît cuvînt, cu tot numele bun ce are!

ELISA: Va să zică și d-ta ești ca toată lumea?

SOREANU: Toată lumea are mai mult spirit decît mine, a zis Voltaire, și a avut dreptate.

ELISA: Cu toate acestea, Voltaire s-a mulțumit numai cu amiciția lui Ninon de Lenclos, deși nu era măritată.

SOREANU: Da, decît că el avea 18 ani și Ninon 70.

ELISA: Prin urmare, nu-mi primești propunerea?

SOREANU: Ba nu, o primesc însă cu o restricțiune.

ELISA: Ești ingrat ca toți bărbații...!

SOREANU: Zici așa pentru că nu mă cunoști și mă judeci rău.

ELISA: Nicidecum, ci fiindcă te îndemn a primi amiciția mea fără de nici o restricțiune și pentru că-mi vine foarte greu văzînd că mi-o înlăturezi.

SOREANU: Ești prea bună.

COLONELUL: Foarte bine! Acum, d-nă, fiindcă d-nul Soreanu este atît de bun a vă ține de urît, îmi veți da voie să mă duc în grădină. *(Elisa face semn din cap că da.)* La revedere, d-le, și îmi pare bine de cunoștință. *(Se strîng de mînă. Colonelul iese prin stînga.)*

SCENA X

Aceiași, afară de COLONEL

SOREANU *(aparte, pe cînd Elisa așeza niște hîrtii pe masă)*: Datorie, onoare, căsătorie?... cum mă ducea maiorul cela! Pe onoarea mea, te trimite la cununie cu sabia în coaste. *(Privind pe Elisa.)* Să aibă oare dreptate?... Elisa îmi pare liniștită de tot, nenorocirea să-i fie oare mai puțin grea decît gîndeam?

ELISA *(se pune pe canapea)*: Nu zici nimic, d-le Soreanu?

SOREANU: Ce vrei să zic, d-nă? Situația în care te afli este atît de dureroasă și de neașteptată pentru mine, încît sunt cu totul zdrobit.

ELISA: Adevărat?... și cu toate acestea, încă o dată îți spun că am trebuință de prieteni și de compătimire.

SOREANU: Așa este, însă te-ai gîndit că sunt uneori situațiuni nevinovate și reale, pe care o neprevăzută întîmplare le poate schimba cu desăvîrșire? Una dintre aceste situațiuni este și a noastră.

ELISA: Nu te înțeleg... ce vrei să zici?

SOREANU *(așezîndu-se pe un fotoliu)*: Binevoiește a mă asculta puțin. Să nu ne facem iluzii, d-nă, lumea este rea și pizmașă. Pînă acum nimic n-a făcut-o să cate la noi, dar înțelegi că moartea Colonelului va schimba foarte mult această stare de lucruri. Parcă auzim zicîndu-se: „Știți că Elisa Costin a rămas văduvă? Așa?! Biata femeie, ce tristă trebuie să fie! Da; însă din fericire și-a găsit o mîngîiere. Ce spui?... Cum? Pe cine?... Pe Nicu Soreanu?... Tînărul diplomat?... Tocmai. Bietul Colonel!...“ Iată pentru ce eu trebuie să plec de aici.

ELISA: D-le Soreanu, îți mulțumesc de dovada de stimă ce m-ai dat acum, însă de ce nu vrei să zici că...

ELISA: Vei vedea cît de dulce va fi această legătură dintre noi! Amiciția este simțimîntul cel mai curat și mai nevinovat. Cîte lucruri se pot spune, cîte se pot îndrepta! Inima ți se deschide cu mai multă plăcere către un prieten. El știe și are dreptate a ști totul. Afară de aceasta deosebirea gusturilor și a scopurilor nu pricinuiesc nici o gîndire vicleană, încît o astfel de legătură este vecinică. Mînile ce se unesc frățește, într-un asemenea caz, pot să stea pentru totdeauna unele într-altele. Iată mîna mea; ți-o întind prietenește, din toată inima.

SOREANU: Și eu o primesc cu bucurie; cu toate acestea mi se pare că...

ELISA: Se vede că vrei să-ți cad în genunchi ca să primești?

SOREANU *(sculîndu-se)*: D-nă, de acum înainte aicea vreau să mor!

ELISA: Îți mulțumesc din suflet și spre a-ți da o dovadă despre recunoștința mea, vei ști că de azi înainte casa aceasta este ca a și d-tale. *(Pauză.)* Du-te acum de mai ține de urît maiorului, căci am nevoie de repaos și de liniște. La revedere.

SOREANU *(plecîndu-se să-i sărute mîna, Elisa i-o trage și se scoală)*: La revedere, d-nă. *(Aparte, îndreptîndu-se spre fund.)* La ce dracu a murit tocmai acum Colonelul! Atît mai rău pentru dînsul. *(Iese.)*

ELISA *(singură)*: Am cîștigat, dragul meu Costin! N-ai să mai mergi de acum înainte la război! Îmi pare rău însă de bietul Soreanu, căci s-a purtat foarte bine. Dar ce nu facem noi femeile pentru bărbați!

SCENA XI

ELISA, COLONELUL

COLONELUL *(intrînd prin stînga)*: Hei, despărțirea a fost duioasă?

ELISA: Dragă Costine, iată răspunsul, ia o coală de hîrtie, un condei și scrie.

COLONELUL: Cui?

ELISA: Ministrului de război. Datoriile de joc se plătesc îndată și cinstit. D-nul Soreanu nu pleacă, prin urmare dă-ți demisia.

COLONELUL: Mă iartă, datoriile de joc se plătesc în termen de 24 de ore, deci mai am vreme. Să vede că l-ai fermecat?

ELISA: Se poate, cu toate că ar trebui să fiu supărată pe d-ta.

COLONELUL: Pentru ce...? Glumești negreșit.

ELISA: Nicidecum. Firește, a înșela pe Soreanu, a-ți schimba numele, a te face să treci drept mort și a mă sili să fiu părtașă la toate aceste minciuni? În adevăr, ești foarte dibaci, căci, după cum prea bine ți-ai fost închipuit, Soreanu mi-a mărturisit că vrea să plece, însă eu nu am primit această jertfă și... nu va pleca.

COLONELUL *(mușcîndu-și mustața)*: Și ce i-ai spus pentru ca să-și schimbe hotărîrea?

ELISA: L-am rugat să rămînem buni prieteni și nimic mai mult, făcîndu-l să înțeleagă că aceasta este singura legătură ce poate exista între noi.

COLONELUL: Iată o idee care nu putea să se nască decît în creierii unei femei oneste ca tine.

ELISA: Pentru ce?

COLONELUL: Apoi cum socotești că Soreanu va fi atît de *nepriceput* încît să creadă că o asemenea legătură vă va putea uni, cînd zici că te iubește și cînd știe că ești văduvă.

ELISA: Rămîne pentru că primește, altfel ar pleca.

COLONELUL: Fii sigură că Soreanu, temîndu-se de primejdiile viitoare, este poate pe cale de a se depărta de dînsele.

ELISA: Nicidecum... El nu se teme de nimic, nu va pleca și d-ta nu vei mai fi colonel.

SCENA XII

Aceiași, MARIOARA

MARIOARA *(aducînd jurnale)*: Iată Monitorul și celelalte jurnale.

COLONELUL: Pune-le pe masă.

ELISA *(lîngă masă cu condeiul în mînă)*: Costine, fii jucător cinstit și plătește... ține condeiul și scrie ministrului.

COLONELUL: Îndată, îndată. *(Marioarei.)* Unde-i d-nul Soreanu?

MARIOARA: D-nul Soreanu a plecat.

ELISA *(repede)*: Ce zici?...

MARIOARA: D-nul Soreanu a plecat călare.

COLONELUL: Ha! Ha! Ha! Asta-i mai mult decît o retragere, e o adevărată fugă. *(Marioara iese, către Elisa, care se îndreaptă spre fereastră.)* Ei, nu te înduioșa, dragă, voind să mă bați, ai perdut lupta.

ELISA *(după cîtva timp, privind pe fereastră, cu bucurie)*: A!... eram sigură... Iată, d-nul Soreanu se întoarce în fuga mare... acum ce mai zici, eroule?

COLONELUL: Zic că mai e vreme până deseară și că ar fi bine să mă lași singur cu prietenul d-tale.

ELISA: Cu plăcere, mai ales că trebuie să-mi joc rolul meu de văduvă cum se cuvine... la revedere! *(Rîde tare ieșind prin dreapta.)*

SCENA XIII

COLONELUL, SOREANU

SOREANU *(intră prin fund, Colonelul e lîngă masă citind un jurnal)*: Vă căutam, d-le maior, și îndreptîndu-mă după glasul Marioarei am intrat aici.

COLONELUL: Ce fel glasul Marioarei?

SOREANU: Negreșit, nu a ieșit ea de aici acum?

COLONELUL: Nu, era d-na Costin, s-a dus să mai plîngă.

SOREANU *(aparte)*: Ce fel, Elisa?... Ea să fi rîs astfel, ce vrea să zică asta? *(Tare către Colonel, care se plimbă.)* Dar ce ai, maiorule?

COLONELUL: Sunt cam surprins de întoarcerea d-tale fiindcă Marioara îmi spusese că plecaseși. Se vede că lacrămile văduvei nu te mai înspăimîntă.

SOREANU: Drept să-ți spun, foarte bine ai zis, trebuie să-l plîngă și pe bietul Colonel cîteva zile ș-apoi...

COLONELUL *(răpede)*: Apoi...

SOREANU: Apoi, scumpul meu maior, datoria, onoarea, după cum singur mi-ai zis, au să-mi arate calea ce trebuie să urmez.

COLONELUL: Calea Primăriei.

SOREANU: Și a bisericei, tocmai! *(Colonelul se plimbă nerăbdător.)* Dar ce ai?...

COLONELUL: Nimic, nimic, hotărîrea ce ai luat mă încîntă, și fiindcă ai să te însori, sunt atît de mulțumit încît am să beau în sănătatea...

SOREANU *(întrerupîndu-l)*: Nunții mele.

COLONELUL: Așadar, te-ai hotărît? *(Sună, Marioara intră, ei vorbesc încet.)*

SOREANU: Cu desăvîrșire .. știi că adineauri îți spuneam că Elisa încă nu-mi zisese că mă iubește, acum a făcut mai mult decît atîta, mi-a dovedit...

COLONELUL: Ți-a dovedit?... *(Intră Marioara, care aduce o tavă cu două pahare și o sticlă de Madeira.)*

SOREANU: Da, mi-a dovedit și știi cum: îndemnîndu-mă să rămînem buni prieteni. Înțelegi foarte bine ce vrea să zică prietenia cu o femeie ca dînsa, e cea mai gingașă prefață a amorului. Este *nu* al femeilor care au de gînd să zică *da*.

COLONELUL *(turnînd vin în pahare)*: Cîteodată. *(Se pune pe scaun.)*

SOREANU: Întotdeauna, și apoi mai am și alte dovezi foarte convingătoare.

COLONELUL: Care?

SOREANU: Maiorule, îmi ceri prea mult. *(Colonelul mototoleşte Monitorul.)* Ia seama că o să rupi jurnalul.

COLONELUL *(privind jurnalul și zvîrlindu-l pe masă)*: Apoi.

SOREANU *(ia jurnalul, își aruncă ochii pe dînsul, fața i se luminează de bucurie, îl pune în buzunar, aparte)*: Așa merge treaba?! Apoi lasă pe mine, dragă maiorule. *(Tare, ciocnind paharul.)* În sănătatea bietului Colonel! *(Colonelul bea repede, Soreanu privește portretul Elisei.)* Ce frumoasă e, ce păr, ce ochi, ce înfățișare nobilă și modestă.

COLONELUL: Da, răposatul avea gust.

SOREANU: Dovadă Madeira aceasta, care e minunată.

COLONELUL: Răposatului îi plăceau lucrurile bune.

SOREANU: Avea dreptate. Un om neînsurat mănîncă pe unde apucă, pe cînd...

COLONELUL *(tăindu-i vorba)*: Pe cînd cel căsătorit se pune în fiecare zi la aceeași masă și înaintea aceleiași femei.

SOREANU: Ce viață dulce, nici o osteneală, nici o emoțiune, totdeauna repausul, liniștea deplină, albastrul cel mai curat ca cerul Italiei, dimineața un surîs.

COLONELUL: Obicinuit.

SOREANU: Apoi o sărutare.

COLONELUL: Reglementară.

SOREANU: Ziua o preumblare.

COLONELUL: Întotdeauna aceeași.

SOREANU: Ori vreo vizită!

COLONELUL: Necontenit la aceleași persoane.

SOREANU: Ce lucru minunat! Nu mai simți că ești om.

COLONELUL: Ci automat.

SOREANU: Se poate, maiorule, însă un automat pus în mișcare de către fericire. Viața curge ușor alăturea cu femeia ce iubești, încît uiți că bătrînețea se apropie...

COLONELUL: Da, fiindcă părul cel alb pe care-l găsești dimineața în capul tău îl găsești seara și în capul femeii.

SOREANU: Așa se înrădăcinează iubirea în oameni, toate lucrurile merg astfel...

COLONELUL: Iluziunile care fug...

SOREANU: Monomaniile ce se nasc...

COLONELUL: Zbîrciturile ce ne încrețesc.

SOREANU: Așa e legea naturei!... Ea însă nu te împedică să ajungi liniștit la capătul vieții.

COLONELUL: Fără să bagi de seamă că ai trăit pe socoteala altuia, că ai mers ca într-un balon, fiindcă nu ai simțit cum te duceai înainte.

SOREANU: Ba nicidecum, căci fericirea ce te însoțește îți poate da întotdeauna adevărata măsură a vieții.

COLONELUL: Cu toate acestea, odată însurat, trebuie de multe ori să te lepezi pînă și de cariera ce îmbrățișezi, ale căreia cerinți nu se potrivesc poate cu noua-ți poziţiune. Gînditu-te-ai la aceasta?... Firește, nu poți să-ți lași nevasta ca să te duci în fundul lumii ca soldat ori ca diplomat. Iacă, colonelul Costin a vrut să facă și una și alta, dar...

SOREANU *(tăindu-i vorba)*: Dar a murit... ah!... maiorule, ce fericire să fii urmașul unui om ale căruia greșeli le cunoști. Nimic mai lesne decît a te feri de dînsele. Eu sunt încredințat că succedînd răposatului Colonel, voi ști să-mi fac o adevărată poemă de iubire și de

fericire casnică. *(Ciocnind paharul.)* În sănătatea d-tale, d-le maior.

COLONELUL *(furios)*: Într-a d-tale, d-le. *(Aparte.)* Am perdut rămășagul, însă îl voi ucide.

SOREANU *(urmînd și făcîndu-se că nu înțelege turbarea Colonelului)*: Astfel dar, fiindcă ți-am dovedit că înțeleg tot ca d-ta dulceața căsătoriei și datoriile omului însurat, aș dori să vorbesc cu d-na Costin în fața d-tale. *(Ascultînd.)* Ah! Iat-o! Ascultă și te bucură! *(Se duce spre ușa din dreapta, pe care intră Elisa.)*

SCENA XIV

Aceiași, ELISA, mai pe urmă MARIOARA

SOREANU *(în fața Elisei)*: D-nă, îmi este peste putință a-mi mai stăpîni inima. Amiciția ce mi-ai oferit este un chin grozav. D-nul maior, fratele de arme al soțului d-tale, m-a făcut să-nțeleg aceasta, arătîndu-mi și dezvălindu-mi puterea amorului meu. Da, maiorule, nu te îndoi un singur minut, iau în fața d-tale însărcinarea solemnă de a face pe d-na Costin să uite pănă și chiar amintirea gloriosului ostaș pe care îl plînge astăzi. A face să se uite trecutul, cîtă bucurie, ce triumf pentru o inimă iubitoare! Regele a murit, trăiască regele, bărbatul său a murit, trăiască bărbatul său!... *(Cade în genunchi.)* Ah!... Eliso!... Te iubesc!

COLONELUL *(furios)*: Asta-i prea mult!

SOREANU *(sculîndu-se și abia stăpînindu-se de a nu rîde, aparte)*: În sfîrșit!... *(Tare.)* Ce zici, maiorule?

COLONELUL: Zic, d-le, că o astfel de mărturisire înaintea mea, cel mai bun prieten al...

SOREANU: Dar de vreme ce a murit...

ELISA: Negreșit... de vreme ce-a murit...

COLONELUL: Ei! Doamnă!... destulă comedie. *(Către Soreanu.)* D-le Soreanu, sunt colonelul Costin!

SOREANU: Peste putință!

COLONELUL *(cu amenințare)*: Domnule!

SOREANU: Negreșit. Mențin, ca și d-ta adineaori, ceea ce zic! Este peste putință să fii colonelul Costin, de vreme ce în Monitorul de astăzi, pe care, din întîmplare, mi-am

aruncat ochii *(scoate jurnalul din buzunar)*, am citit un decret prin care ești înălțat la gradul de general.

COLONELUL *(surîzînd)*: Ce fel?... atunci dar știai că...

SOREANU *(tăindu-i vorba)*: Da, știam că rîdeți de mine.

ELISA: Iartă-mă, d-le Soreanu, era un rămășag, m-ai făcut să cîștig, n-o să uit niciodată. *(Marioara intră.)*

MARIOARA *(către Soreanu)*: D-le Soreanu, feciorul d-voastră vă vestește că trăsura este gata și vă așteaptă la poartă de-o jumătate de ceas.

COLONELUL: Ha! ha! ha! De o jumătate de ceas?... Prin urmare, d-nul Soreanu nu cunoștea încă înșelăciunea noastră, și poruncise să-i fie trăsura gata. Acum înțeleg de ce plecase călare adineaori, ce zici, dragă Eliso?

SOREANU: Oh!... Vă jur, d-nă, că era să mă întorc!

COLONELUL: Nici că ne îndoim despre aceasta! Haide, călătorie bună, d-le Soreanu, și te grăbește să nu pornească trenul fără d-ta...

(Soreanu iese urmat de Marioara, salutînd, prin fund.)

COLONELUL *(către Elisa)*: Ei! Ce mai zici acum? Așa e că aveam dreptate?... *(Se apropie de dînsa și-i ia mînile.)*

ELISA *(tristă)*: Da, am înțeles... și am perdut. *(Privindu-l dulce.)* Tu însă mă iubești?!...

COLONELUL *(sărutînd-o)*: Dacă te iubesc?! Mă mai întrebi? Nu te mîhni însă de ceea ce ți se întîmplă, fiindcă tot tu ai cîștigat... *(Elisa îl privește duios.)* Îmi voi ține cuvîntul, însă după război!... *(Îi sărută mîna.)*

(Cortina cade)

PRIBEAGUL

(COMEDIE ÎNTR-UN ACT)

...Suntem țărani,
Nu vindem țara noastră, nici cugetul pe bani.
(V. Alecsandri, *Despot-Vodă*)

PERSOANELE:

MOȘ BUCUR PÎRCĂLABUL (60 ani) — D-nul PETRE VELESCU
ILEANA, fiica sa (18 ani) — D-na AR. ROMANESCU
DANIIL PRIBEAGUL (40 ani) — D-nul GR. MANOLESCU
DASCĂLUL BRÎNDUȘĂ (40 ani) — D-nul ȘT. IULIAN
FLOREA DOROBANȚUL (26 ani) — D-nul C. NOTTARA
MARIA, mătușa lui (30 ani) — D-ra A. DĂNESCU
Un sergent de călărași (25 ani) — D-nul C. COSTESCU
Țărani — Călărași

Scena se petrece în munți, în zilele noastre.

Jucată pentru prima dată pe scena Teatrului Național, în seara de 8 ianuarie 1879.

Teatrul înfățișează o odaie mare, în casa unui om cu dare de mînă. Ușă mare în fund, dînd într-o grădină. Mai în fund se vede poarta curții între doi plopi. Înăuntrul odăii, fereastră la planul întîi, în dreapta. Ușă în dreapta și în stînga, planul al doilea. O masă mare de lemn învălită cu pînză albă, în stînga patru scaune de lemn împrejur, în dreapta, o masă mică lîngă o laviță învălită cu scoarță. În colțul din stînga, gura unei vetre, pe brîul căreia sunt înșirate farfurii de plumb și de pămînt. În colțul din dreapta, o coardă cu prosoape cusute.

Între ușă și fereastra din dreapta, o ladă mare cu velințe.

SCENA I

Moș BUCUR, MARIA

MOȘ BUCUR

(șede gîndind la fereastră. Aparte)

Cum mă frămîntă gîndul!
(Tare.) Și zici că o să vie
Și dascălul Brîndușă și Florea azi, Marie?

MARIA

(lîngă masa mare lucrînd la un ștergar)

Așa mi-au zis, cumetre.

BUCUR

(mergînd încet la fereastră spre masă, se pune pe scaun)

Îmi pare c-a șezut
La tîrg acuma Florea mai mult ca în trecut!

MARIA

În oaste, slujba este la rînd ea mai-nainte,
Odihna mai pe urmă. — Nu-ți mai aduci aminte?

BUCUR

În vremea mea, cumătră, era altfel; acum
Trei zile ești acasă și douăzeci pe drum.
Și cînd a fost l-adică, o știe fiecine,
N-am dat nici țara noastră, nici cinstea de rușine.
Oșteanul cel de astăzi, deprins cu tîrgoveți,
De-a tîrgului ispite cu greu îl mai dezveți;
Căci multe mreji ascunse și multe nade are.
De la o vreme, Florea, de pildă, mi se pare
Că nu-i ca altădată, voios și vorbitor,
Cînd se întoarce acasă, ci stă tot gînditor.
Din zi în zi mai serbăd, oftează și tînjește,
Cu noi și cu Ileana, nici rîde, nici glumește.
Eu, drept să-ți spun, văzîndu-l așa m-am socotit
Că poate, lumea-i lume, să fie îndrăgit
La tîrg mai știi păcatul! și ca să fac cercare...
Îmi vine peste mînă a-l întreba ce are,

Dar cată tu, Mario, să afli, căci ades
Femeia înțelege și ce nu-i de-nțeles!

MARIA

Moș Bucure, mă crede, să n-ai nici o-ngrijire,
Căci Florea, deși tînăr, e bun și blînd din fire.
Și este drept la suflet, la cuget lămurit,
Și patimi rele n-are și-i harnic și cinstit;
Iar pe Ileana, uite, atîta o iubește,
Încît îi ard și ochii cu dînsa cînd grăiește,
Ș-atît-adună-n casă la lucruri pentru ea
Frumoase și alese, c-adesea îmi zicea:
„Ah, de-aș avea putere, aș smulge din cer stele,
Și-aș face-o mîndră salbă, s-o dau Ilenei mele".
Deci, moșule, n-ai teamă, să fii încredințat
Că dacă-l vezi adesea gîndind înnourat,
El căuta, pesemne, vrun chip de-mpăciuire
A-nsurătorii sale cu slujba-i din oștire.

BUCUR

(sculîndu-se)

Frumos vorbești, nepoată, și subțirel mă iei.
Femeia, zău, te face să crezi și ce nu vrei!
Dar unde e Ileana?

MARIA

(ducîndu-se până în fund)

E colo în grădină,
Întinde niște pînză.

BUCUR

(gînditor în fața scenii)

Și grija cea haină,
Îmi tot frămîntă pieptul! Ce rău e cînd aștepți
Să capeți vreun sprijin la oamenii nedrepți!
Dar tot nu perd nădejdea, Brîndușă-i bun de gură
Și pricina mea n-are nici neam de-ncurcătură!

MARIA

(care tot timpul acesta a scoborît scena observîndu-l)

De ce tot stai pe gînduri, moș Bucure? ce ai?

(Luîndu-l de mînă și punîndu-l pe scaun lîngă masa cea mică.)

Stai colea; altădată, ții minte, îmi spuneai
Tot păsul și nevoia. Încrede-te în mine.
Nu e cumva de Florea, că mîhniciunea-ți vine?
Mai știi ceva de dînsul? Atunci te rog să-mi spui;
Căci de la moartea sor-mei eu sunt ca mama lui.

BUCUR

Acuma despre dînsul nimic nu mă mai doare,
M-ai lecuit cu vorba, ce-ai spus adineoare.

(Grav.)

Dar am, măre cumătră, colea un dușman foc
Ce-mi mistuie odihna și gîndul la un loc,
Și mă muncește aprig și firea mi-o preface;
Încît de zece zile nici că mai aflu pace
Și-mi este greu de viață, mă crede, draga mea!

MARIA

Ca să-ți alin durerea, voi face ce vei vrea.

BUCUR

Acum trei ani, ții minte că mi-am vîndut ogorul
Și viile și moara, să-mpac neguțătorul
Care-mi făcuse bine cu bani și mi-am oprit,
O mică rămășiță, cu care am chibzuit,
Din nou să-ncerc norocul răscumpărînd averea
Rămasă de la tata; dar mi s-a frînt puterea,
Căci paguba vrăjmașă, pîndindu-mă în drum,
S-a năpustit asupră-mi și m-a lăsat acum
— Atît a fost urgia dărăpănării sale —
Să ies, la bătrînețe, a-ntinde mîna-n cale
La oameni. Casa asta, livada dintre vii
Și-o sfoară de moșie le-am fost dat chezășii
Să pot găsi mijloace de-a merge înainte.
Pe Daniil Pribeagul, știindu-l om cu minte,
L-am fost luat tovarăș să-l am de alergat
Încolo și încoace; dar și el s-a-ncurcat
Și s-a-nglodat atîta, încît plîngea sărmanul,
Cînd din hîrtii văzut-a că se încheie anul
Și noi n-avem în casă măcar un ban cîștig.

Atunci mi-a zis, în taină, că are un cîrlig
Cu care poate face ca nimeni să nu știe
Cum am ieșit la capăt cu cea negustorie.
Eu l-am lăsat să facă, cu cinste negreșit,
Ce-o crede el mai bine.

MARIA

Prea bine-ai chibzuit.
Și ce-a făcut Pribeagul?

BUCUR

Nu am nici o știință
Căci de atunci, se vede, i-a fost peste putință
Să vie să-mi aducă răspunsul așteptat.

MARIA

N-o fi făcut nimica...

BUCUR

Ori a căzut la pat
De n-a mai dat pe-aicea. Dar tot ce știu, nepoată,
E c-am primit hîrtie zicînd că: starea-mi toată,
Cu toba se va vinde, în tîrg, de creditori!
Eu am mînat, de-aicea, pe la judecători,
Cu împuternicire, pe dascălul Brîndușă;
Să meargă să le spuie la toți, din ușă-n ușă,
Că nu este cu dreptul să-mi vînză starea mea
Cînd pîn-acuma încă n-a dat seama de ea
Tovarășul, ce este dator, pe jumătate,
Cu mine să-mpărțească a pagubei păcate.

MARIA

E drept și nu-mi e teamă de judecata lor.

BUCUR

Așa ar fi, cînd omul n-ar fi părtinitor!
Eu n-aveam chip de-a merge, nici inimă și parte,
Să aibă tot, în lume, e cel cu bani, ori carte.
Bani n-am, cît despre carte, abia ghicesc și eu
Ici-colo, cîte-o vorbă, precum dă Dumnezeu!

MARIA

E cărturar Brîndușă, n-ai grijă!

BUCUR

Ba mi-e teamă,
Și încă mult, căci starea de care dau eu seamă,
E zestrea fetei mele și pentru ea munceam
Voind s-o las bogată. Mai bine, zău, muream,
Și mă scăpam de toate, în ziua de urgie
Cînd mi-am luat îndemnul să fac negustorie.

(Se scoală.)

Nu e menit românul să tragă bun folos
Decît cu chibzuială și cuget credincios;
Și numai cel ce umblă, cu cinstea doar în gură,
Iar pe din dos te sapă, te roade și te fură,
Numai acela-și face avere și noroc;
Căci toate-s de vînzare și lumea-i iarmaroc!

(Se plimbă, apoi se duce în fund, își toarnă un pahar și bea.)

MARIA

(mergînd la fereastră; aparte)

Și Florea nu mai vine și dascălul-ntîrzie!

(Tare.)

În ce zi hotărîse, la judecătorie,
Mezatul să înceapă?

BUCUR

(din fund)

Alaltăieri sau ieri,
Nu-mi mai aduc aminte, dacă voiești s-o ceri,
Hîrtia-i la Ileana.

SCENA II

Aceiași, BRÎNDUȘĂ

BRÎNDUȘĂ

(de-afară)

Moș Bucure, cu bine.

BUCUR

(mergînd spre poarta din fund)

Bine-ai venit, nepoate!

MARIA

Simt alergînd în mine
Fiori de nerăbdare! Ce veste-o fi adus?

(Grăbește spre ușă.)

BUCUR

(intrînd cu Brîndușă)

Cum ai umblat? ce veste? vorbitu-le-ai, le-ai spus?
Ce chibzuială dat-au? am căpătat dreptate?

BRÎNDUȘĂ

Luați-mă cu-ncetul, că vi le spun pe toate.

(Către Maria)

Bin' te-am găsit, cumătră!

MARIA

Bine-ai sosit la noi.
Cu zece ochi privit-am în cale-ți.

BRÎNDUȘĂ

(vesel)

Eu cu doi
M-aș mulțumi: cu ceia ce-ți strălucesc sub gene.

BUCUR

De dragoste vă arde acum? nu vă e lene?
— Eu ferb de neastîmpăr și ei se drăgostesc.
Atîta mai lipsește!

BRÎNDUȘĂ

Las' că mă pocăiesc
Moș Bucure, luînd-o degrabă de soție.

(Vesel.)

Femeii fă-i cu ochiul, doar pîn' la cununie
Știi, să se poarte bine, c-apoi... dar iaca tac!

— Ia ad-o sticlă plină, cu setea să mă-mpac
Și să-mi dezleg și limba!
(Maria aduce o sticlă și trei pahare pe masa din stînga.)

BUCUR

(punîndu-se jos)

De-i bea, măi vorbă lungă,
O săptămînă-ntreagă, tot n-are să-ți ajungă.

BRÎNDUȘĂ

(închinînd)

Noroc și voie bună!

BUCUR

(ciocnind)

Amin! *(Bea.)* Acum începi?

BRÎNDUȘĂ

(se pune jos)

Încep, dar mai-nainte de vrei ca să pricepi
Cum o să meargă vorba, să ai multă răbdare
Și să nu-mi faci, în treacăt, măcar o întrebare.

BUCUR

Ci zi acum, odată, nu vezi că te ascult!

BRÎNDUȘĂ

(bea iar)

Îți mai aduci aminte, deși e cam de mult,
Era o iarnă cruntă, zăpada și cu vîntul
În fașe înghețate legase tot pămîntul
Iar gerul cel năpraznic zvîrlise peste văi
Podele năzdrăvane și din plămînii săi,
Prin codri singurateci, pe calea părăsită,
Sufla dușmanul moartea, pe firea-ncremenită!
Și fiarele flămînde și corbii osteniți
Stau afundați în scorburi, de dînsul îngroziți!
Pe-o astfel de urgie, un om cu sacu-n spate
Răpus de osteneală, la poartă colo bate,
Spunînd, cu glas de jale, că este rătăcit

Că nimenea, în casă, din sat nu l-a primit.
Luîndu-l, zicea dînsul, drept făcător de rele
Și părăsindu-l, prada, în voia iernei grele!
Atunci de lîngă vatră, sculîndu-te, i-ai zis:
Oricine-i fi, străine, căminul e deschis —
Ești om, vin lîngă mine, la foc te încălzește,
Și de povara vremii aici te odihnește.
— Moș Bucure, în felul acesta i-ai vorbit.
Dar, deși scos din iarnă, străinul n-a pornit;
Căci dulce e odihna și bună-adăpostirea
Sub streașina străină, la cei ce pribegirea,
Le e toiag de sprijin, iar mila ajutor.

BUCUR

Eu l-am oprit. Pribeagul era om muncitor
Și blînd și harnic...

BRÎNDUȘĂ

Nu știu cum s-a purtat în casă;
Dar știu că azi Pribeagul pe drumuri mi te lasă;
Încît, în iarna vieții, ajuns-ai cum a fost
El, cînd sosi la vatră-ți — lipsit de adăpost!

MARIA

Te-a înșelat mișelul!

BUCUR

Aceasta nu se poate.

MARIA

Se poate foarte bine.

BUCUR

De unde știi, nepoate?

BRÎNDUȘĂ

De unde știu? Ascultă. M-ai fost însărcinat
În locul d-tale să merg a sta la sfat
Cu toți judecătorii, ce hotărîse a-ți vinde
Și casa și moșia.

BUCUR

Așa e.

BRÎNDUȘĂ

Cum s-ar prinde,
M-am dus la fiecare, cu gînd să iscodesc
Vrun chip să stric mezatul. Credeam să izbutesc,
Spunînd că astă casă, ce-au scos ei în vînzare,
A fost întotdeauna limanul de scăpare
Al lumii nevoiașe și că pe vechiu-i prag,
Al ospeției înger și-a-ntins în veci cu drag,
A sale sfinte aripi, sleind c-o mîngăiere,
A inimei necazuri ș-a trupului durere.
Le-am arătat că moșul nu-i singur vinovat,
Că are un tovarăș, că poate-i înșelat,
Că pricina nu este decît de datorie,
Că dracul te descîntă, cînd dai vro chezășie
Și că-i destul de mare dreptatea-n țara mea,
Ca să ne-o dea și nouă și dracului s-o dea!
Așa la cîteșapte, le-am spus, păzind eu rîndul,
De la mai mic, la mare, dar nu le-am furat gîndul,
Nici inima cu vorba, așa că la mezat
Mi ți-au vîndut averea, ca cum ar fi suflat,
Pe-o arie bogată, o oarbă vijelie!

BUCUR

Cumpărătorul cine-i?

BRÎNDUȘĂ

Da' cine alt' să fie
Decît acel cu care odihna-i împărțit
Și-n casă și la masă ca frate l-ai primit?
E Daniil Pribeagul.

MARIA

Te-a înșelat, vezi bine!

BUCUR

Ba nicidecum, Mario, el m-a scăpat pe mine
De orișice nevoie. Ții minte ce ți-am spus!
Acesta e cîrligul, pe care el l-a pus
Plătind cu cinste totul, firește, să mă scape. *(Se scoală.)*

BRÎNDUȘĂ

Lăcusta e menită, moș Bucur, să se-ndoape;
Iar cel pribeag nu face în cale-i un popas,
Decît acolo unde el simte c-a rămas
— În astă lume stearpă, dar plină de trufie —
Un colț ce-i e prielnic, să facă avuție!

MARIA

(sculîndu-se)

Te-a sărăcit, hainul!

BUCUR

Eu teamă n-am de el,
Mi-e voitor de bine.

BRÎNDUȘĂ

(sculîndu-se)

Pribeagul?... Un mișel!...

SCENA III

Aceiași, ILEANA (alergînd din fund)

ILEANA

(intrînd cu veselie)

Sosește Florea, tată!

BUCUR

Cum l-ai văzut, fetică?

ILEANA

Eram ici în livadă. *(Zărind pe Brîndușă.)*
Bine-ai venit, bădică!
Și căutînd în zare, văzui viind în sat
Pe Florea cu căruța ș-acasă a intrat.

MARIA

Mă duc. Veniți la dînsul?

BUCUR

Venim și noi îndată
(Se apropie de Maria.)
Vezi să nu-i spui lui Florea.

MARIA

Nici vorbă!

ILEANA

Du-te, tată,
Și vin cu el degrabă.

BRÎNDUȘĂ
(Ilenei)

Am să-l aduc pe sus.
Și zi, ți-e drag voinicul? Zău, cineva mi-a spus
Că nu-l iubești atîta pe cît el te iubește,
Și cînd la slujbă pleacă, în urmă nu-l dorește
Decît Maria numai.

ILEANA

Și crezi ce-ai auzit?

BRÎNDUȘĂ

Firește.

ILEANA

Prea crezi toate. — Știi, tată, au sosit
Niște soldați, se vede că iar fac vînătoare.

BRÎNDUȘĂ

Ei umblă după fete, nu după căprioare.
Ileano, te păzește.

ILEANA

Ce limbă rea mai ești!
(Ia paharele de pe masa din stînga și le așează în dulapul din fund.)

BUCUR

Brîndușă, despre casă să nu mai pomenești
La nimeni, nici lui Florea. Voiesc să văd cum vine
Pribeagul, ca prieten ori ca un dușman.

BRÎNDUȘĂ

Bine.

BUCUR
(Ilenei)

Noi mergem pân' la Florea, de va veni cumva,
Să-ntrebe despre mine, vrun om...

ILEANA

Voi alerga
Să-ți dau de veste, tată.
(Bucur și Brîndușă pornesc spre fund.)

BRÎNDUȘĂ

Ileano, ocolește
Cînd vei vedea soldații, căci ei, Doamne ferește,
Pe fetele frumoase în brațe le coprind
Și le descîntă astfel, cît inimile-aprind,
Apoi pe gît le fură cu foc o sărutare
Că locul stă tot roșu și-n veci leac nu mai are.

ILEANA

Am să te spun lui Florea, răutăcios ce ești.

BRÎNDUȘĂ
(ieșind)

Așa? — Atunci i-oi spune și eu că nu-l iubești.
(Rîde.)

ILEANA
(de-afară)

Să vii degrabă, tată.

SCENA IV

ILEANA

(intrînd în scenă)

Isteț și bun de glume
E dascălul Brîndușă, ar face pe o lume
Întreagă să tot rîdă. *(Grijește prin odaie.)*
Ah! bine c-a sosit,
Perdusem și răbdare și tot. — A zăbovit
Acum ca niciodată! De ce? Mie nu-mi spune!
Of! Doamne, gîndul aprig adesea cum te pune
Să te-ndoiești de lumea, urzită din nevoi,
Ce cînd iubești se-ncheie cu drag numai în doi
(Auzind zgomot în dreapta.)
Da' cine e acolo?

SCENA V

ILEANA, DANIIL PRIBEAGUL (apărînd pe pragul din dreapta)

DANIIL

(din pragul ușei, vesel)

Noroc și bucurie,
Ileano, și degrabă să-ți joc la cununie.

ILEANA

(întorcîndu-se, aparte)

Ah! Daniil Pribeagul. *(Tare.)* Bine-ai venit.
Poftim,
Și pân' s-o-ntoarce tata acasă...

DANIIL

(tăind vorba, punîndu-se pe scaun)

Să vorbim,
Ca buni și vechi prietini. — Moș Bucur ce mai face?
E sănătos? — Dar Florea tot nu te lasă-n pace?

ILEANA

(aducîndu-i un pahar cu vin)

De cînd n-ai dat pe-aicea, se vede c-ai uitat
Că-i logodit cu mine și că-mi va fi bărbat.

DANIIL

Ba n-am uitat, copilă, dar cît am fost departe
De pragul ușei voastre și n-am mai avut parte
Să te privesc în față, adesea m-am gîndit
La tine mai cu seamă, și m-am adimenit,
C-așa zidit e omul, în sine să hrănească
Nesocotite gînduri și să se ispitească
Zadarnic, cîteodată, că poate-ar fi ușor
Să-și schimbe șirul vieții, precum îi e pe dor!

ILEANA

Nu te-nțeleg.
(Se pune jos pe laviță.)

DANIIL

Ascultă. Tu știi că lîngă mine
De-atîția ani de zile crescut-ai tot cu bine
Și te-ai făcut frumoasă și bună și c-ai fost,
În viața-mi zvînturată, un dulce adăpost,
Sub care tot amarul ș-a inimei durere
Le-ai șters cu o privire, cu-o dulce mîngăiere;
Așa că-ntr-astă lume, din tot sufletul meu,
Mă închinam la tine ca și la Dumnezeu.
(Apropiindu-se.)
Ș-am dezmerdat adesea, în visurile mele,
O tainică minune, cu ochi ca două stele,
Cu inima duioasă, cu glasul îngeresc
Ce-ți semăna, Ileano! — oh! Doamne-nnebunesc!

ILEANA

(retrăgîndu-se)

Ce ai, te liniștește!

DANIIL

(bînd)

Ah! iartă-mă, mai bine,
Dar lasă-mă a-ți spune tot ce s-ascunde-n mine

Și tot ce mă frămîntă de-atîta vreme-n piept!
Nu caut să te-ntunec! — Mi-ai spus, ș-ai avut drept,
Că te măriți cu Florea,

ILEANA

Așa e.

DANIIL

N-am ce zice.
Așa voiește tata.

ILEANA

Și eu voiesc.

DANIIL

Aice
Te-nșeli, și îți voi spune că nu e tot să vrei!
Voința omenească e ca un cui de tei,
Se sfărîmă atuncea cînd lumea-ți e mai dragă,
Așa e și cu tine. Nu crede că fac șagă.
Tu vrei să iei pe Florea, dar dacă el n-o vrea,
Ori dacă nu mai poate? — E lesne, draga mea,
Să cauți o femeie, e greu de a o ține
Cu inimă curată, cu gîndul către bine,
Cu cinste și în faptă și-n vorbă, căci altfel
Acela ce se-nsoară nu-i om, e un mișel!

ILEANA

Ce vrei să zici de Florea! — de ce așa urgie
Să-l înnegrești pe dînsul și să-mi faci rău și mie!

DANIIL

Mă jur, și mă aude, Ileano, Cel-de-sus
Că ceea ce-ți voi spune, precum și ce ți-am spus
Nu e nici aiurare, nu e nici clevetire,
Ci este o datorie și o mărturisire.
Ții minte cum că Florea de la părinți avea
Un petec de moșie? Știi ce-a făcut cu ea?
Căci astăzi n-o mai are. A fost amanetată
Ș-apoi vîndută.

ILEANA

Ce fel, de asta, niciodată,
Nu ne-a vorbit.

DANIIL

Firește, de ce v-ar fi vorbit?
A vrut ca să vă ducă așa păn' la sfîrșit
Cu chip că te iubește, căci tu ai zestre bună
Și dacă mut e pieptul, în pungă banul sună.

ILEANA
(indignată)

Dar unde-ți e dovada că este drept ce spui!

DANIIL

Eu nu voiesc, Ileano, să fac rău nimănui,
Și dacă toate astea le-mpărtășesc eu ție,
E că mă doare-n suflet de-a te vedea soție
Acelui ce nu-i vrednic de tine, draga mea.
Că și-a mîncat averea o știe cine-i vrea.
Dar asta nu-i nimic, fiindcă tu ai stare.
De vrei să afli însă ce întrebuințare
Făcut-a el cu dînsa, ți-oi spune că-n oraș
Atît de rău se poartă, mai rău ca un vrășmaș
Al vieței lui, al cinstei, ș-al dragostii ce zice
Că are pentru tine. Am auzit c-aice
E vecinic trist și searbăd și stă tot gînditor?
Tu crezi că-și face poate meniri de viitor,
Sau că-și alintă-n taină, iubirea care-ți poartă?
Să te ferească Domnul de astfel vreo soartă.
Ileano, el atuncea gîndește, vinovat
Și pe furiș ca hoțul, pe pragul ce-a prădat,
La patima nebună ce-n inimă hrănește
Pentru-o femeie dragă, cu care el trăiește
În tîrg, din ziua-n care s-a-ntors de la război!

ILEANA
(se scoală)

Minciună, nu se poate!

DANIIL

(luînd-o de mînă)

Cum aş veni-ntre voi
Eu ce vă sunt prieten, cu fapta şi cu gîndul,
Să vă aduc necazuri şi să vă stric cu rîndul,
Din întocmirea vieţii, de n-aş fi dovedit
Prin mine însumi toate şi n-aş fi cîntărit
Şi fapta şi cuvîntul. *(Scoate din sîn o hîrtie.)*
Cunoşti astă scrisoare?

ILEANA

(după ce a văzut-o)

Cunosc, a scris-o Florea!

DANIIL

E-un zapis de vînzare
A unei mori de apă, opt boi şi cinci cîrlani.
Ce cheltuieli făcut-a? văzutu-l-ai cu bani?
Adusu-ţi-a el daruri? Şi-a cumpărat în casă
Ceva? Nimic. Toţi banii i-a numărat pe masă,
De faţă c-un prieten al meu, iubitei lui.

ILEANA

(ascunzîndu-şi faţa şi fugind lîngă masă, să se pună pe scaun)

Taci, nu e cu putinţă!

DANIIL

Lumina soarelui
Să n-o mai văd în viaţă, de fac vro plăsmuire!

(Se apropie de ea.)

Nu te mîhni, Ileano, o dulce fericire,
Urzită pentru tine, te-aşteaptă dacă vrei!
Cînd Dumnezeu în lume făcut-a pe femei,
El le-a menit să fie frumoase, iubitoare,
În inimă cu dorul, în ochi cu foc de soare
Şi blînde ca lumina cea tainică din zori,
Purtînd în sîn a vieţii ş-a dragostei comori.

(Ileana face o mişcare de fereală.) (Aparte.)

Ce bine-i să ţii minte asemenea poveşti

Ce prind răsad degrabă în inimi femeieşti...

(Se pune lîngă dînsa.)

Tu ştii că eu, Pribeagul, am alergat pămîntul
De-o stea mîntuitoare mînat, cum mînă vîntul,
În mijlocul furtunei, o luntre spre uscat.
Din astă lungă cale un lucru-am învăţat:
Femeia pretutindeni, şi tu eşti o femeie,
Ea poate să dea viaţă şi moarte să ne deie!
Tu care eşti pe pragul acestei scumpe vieţi,
Cu fermecări ascunse şi mîndre frumuseţi,
A fi stăpînă-n lume, tu singură, primeşte,
A celui care-ţi spune uimit că te iubeşte!
Şi dac-a lui iubire destulă nu va fi

(apropiindu-se de ea)

El sufletul şi viaţa cu drag ţi le-o jertfi.
Iar ca să fii mai mîndră şi mai încîntătoare
O bogăţie-ntreagă îţi zvîrle la picioare;

(Cercînd a o lua-n braţe.)

Căci sunt bogat, Ileano, ş-al tău, dacă voieşti,
Să fii a mea soţie şi dacă mă iubeşti!

ILEANA

(sculîndu-se cu groază, se depărtează şi vorbeşte cu indignare)

Pribege, îţi perzi mintea şi-n oarba-ţi aiurare
Cuvîntul tău şi fapta măsură nu mai are.

DANIIL

(întinzînd mînele)

Ileano! fie-ţi milă!

(Vrea să facă un pas.)

ILEANA

(dîndu-se un pas înapoi)

Să nu mai faci un pas!
Mă mir cum împietrită în gură-ţi n-a rămas
Cea limbă uneltită la rău şi la minciună,
Nainte de-a începe vorbirea ta nebună!
— Cum, tu ce-ai fost de tata priimit atît de bine,
Să vii cu viclenie, să mă înşeli pe mine,

Punînd să-mi muște peptul un șarpe otrăvit:
Ispita și-ndoiala?...

DANIIL

Mă jur că n-am mințit!

ILEANA

Ți-am cîntărit eu fapta, ți-am măsurat cuvîntul!
Ș-aș fi dorit, mai bine, să-mi văd deschis mormîntul
Decît o clipă numai s-ascult ceea ce-ai spus!
Te-ai înșelat, sărmane, în cuget cînd ți-ai pus
Să-mi răsucești tu firea și dorul meu ferbinte,
Ca să mă prinzi în gheare, scoțîndu-mă din minte!
Mai bine se omoară o fiică de român
Decît să cadă prada vicleanului păgîn;
Căci ești păgîn, n-ai suflet, nici Dumnezeu, nici lege!
Cu cei ce-ți sunt de-o seamă, te du de te-nțelege!
Nici vorbele-ți nebune, nici bogăția ta
Nu-mi vor clăti iubirea și datoria mea!

(Fuge prin fund.)

DANIIL

Ileano, nu te duce...

SCENA VI

DANIIL (singur)

DANIIL

(privind lung dupe dînsa)

Leoaica e rănită;
Dar a luat cu dînsa săgeata otrăvită!

(Se duce în fund.)

Ha! ha! iubești pe Florea — pe viul Dumnezeu!
N-ai să iubești pe nimeni, căci te iubesc și eu!
Nu știi, sărmană fată, că-mi stă la îndămînă
Ca tată-tău cu tine pe drumuri să rămînă?
A! m-ați primit în casă și poftele de vii

Mi le-ați aprins în suflet... și-acum a lui să fii!!..

(Gînditor.)

Iar neamurile sale, precum luat-am știre,
Îi vor lăsa desigur o mare moștenire...
Comoara-i prea frumoasă și scumpă, deci nu vreau
Un altul să o strîngă la piept în locul meu!
Pas dar, cu dibăcie și fii cu îndrăzneală;
Căci lumea nu se uită decît la poleială,
Pe dinafară numai în ochii-i să lucești
Și nu mai cercetează nici cine, nici ce ești!
Oh! cît era de mîndră, vorbind adineoare!
E dreptul meu acela, de-a mă-ncălzi la soare!
Voiesc ca dreptul însă, întemeiat să fie
Pe legături de sînge, ca și pe avuție.
Ne prindem iar tovarăși, moș Bucure, de vrei;
Tu pune pe Ileana și eu pun banii mei,
Ș-atunci nimeni în lume nu va avea cuvînt
Să-mi zică iar, Pribege, tu n-ai loc pe pămînt!

SCENA VII

BUCUR (intrînd pe ușa din fund), DANIIL

BUCUR

Bine-ai sosit, voinice!
(Întinzîndu-i mînele.) Da' bine,
Ce te-ai făcut, măi frate? mă tînguiam de tine,
La Florea adineaori, că ne-ai uitat de tot!

DANIIL

Ce, Florea e aicea?

BUCUR

Azi a venit.

DANIIL

Nu pot
Să-ți povestesc ce grijă și cît amar avut-am
De cînd m-am dus de-aicea. Numai așa simțit-am

Ce dulce e viața, la sîn prietenesc
Încît acum, moș Bucur, mai tare vă iubesc!
(Se strîng de mînă.)

BUCUR

(aparte)

S-a înșelat Brîndușă!
(Tare.) De-ai știi ce bine-mi pare
Că te-ai întors!

DANIIL

Dar mie? Ardeam de nerăbdare
Să mă mai văd acasă!

BUCUR

Cu fata te-ai găsit?

DANIIL

(aparte)

Nu s-a-ntîlnit cu dînsa. *(Tare.)* Acuma am sosit
Și n-am văzut pe nimeni.

BUCUR

Se vede că-i pe-afară.
(Se pune jos.)
Ei, ce mai știi de oameni, ce se mai face-n țară?

DANIIL

(se pune jos)

De, moșule, știi, omul cînd bine, cînd mai rău.
Iar țara dă-nainte.

BUCUR

Să dea cu Dumnezeu!
Doar ne-om vedea odată ieșiți și noi la lume,
Ca ei să-i facă cinste cînd ne-o chema pe nume!
(Își scoate luleaua din brîu și o așază cu degetul; aparte.)
Am să-l întreb de-a dreptul, căci nu mai pot răbda. *(Tare.)*
Dar în pricina noastră, ai regulat ceva?

DANIIL

Moș Bucure, pricina e bună cîștigată
La d-ta rămîne acum, ca starea toată
Să-ți intre iar în mînă.

BUCUR

Cum asta?

DANIIL

Să nu ai
O clipă de căință, mai bine e să dai
Și să te scapi odată, decît cu îndoiala
În cuget și în față să-ngreuni socoteala.
Din partea mea, voi face cum vei pofti să fac.
Atît prilej găsit-am și eu să-ți fiu pe plac!

BUCUR

Nu te-nțeleg, fîrtate, mă lămurește...

DANIIL

Ascultă,
La treabă nu se-ncape încurcătură multă.
Încît cu două vorbe, te-oi face să-nțelegi.
(Apăsînd asupra vorbelor.)
Cînd nu plătești la vreme chezașii, după legi,
Se vinde chezășia; iar cînd e la vînzare,
O cumpără oricine cu bani numărătoare.

BUCUR

Am înțeles acuma. Și cine-a cumpărat?

DANIIL

Cum, nu ți-a spus Brîndușă nimica? căci i-ai dat
Lui parcă-nsărcinare la tîrg să mijlocească
Și chezășia ceea, cu vorbe... s-o plătească.
Dar vorba-i trecătoare și banu-i stătător —
Așa că, dînd eu banii, eu sunt cumpărător.

BUCUR

E drept, mi-a spus Brîndușă și, zău, mi-a părut bine,
Căci tu ca un tovarăș, mai mult decît oricine,

Erai legat să aperi și dreptul meu ș-al tău.
Acum dăm pe din două frățește.

DANIIL

(apăsînd asupra vorbelor)

Însă eu,
Eu singur dat-am bani și dar pe jumătate,
Nu-i împărțeală bună.

BUCUR

Așa e, ai dreptate.
Atuncea cum să facem?

DANIIL

Eu nu cat să-ți răpesc
Odihna bătrîneții, nici pragul părintesc
Și nu voiesc în casa, unde-am găsit eu bine,
Nevoia și amarul să intre după mine;
Precum nici eu n-am teamă să fiu de d-ta
Lăsat făr' de ispravă, cînd te-oi ruga ceva.
Ia-ți dar averea-ntreagă, ți-o dau cu bucurie,
Și-n schimb dă-mi pe Ileana, ah, dă-mi-o de soție
Și fii-ne părinte!

BUCUR

(cu nedumerire)

Să-ți dau eu fata mea
În schimb pentru avere, mi-ai zis tu...?

DANIIL

(cu grabă)

Pentru ea
Și pentru fericirea-i, aș vinde lumea-ntreagă,
M-aș vinde chiar pe mine — atîta mi-e de dragă!

BUCUR

Se poate ca pe-acolo, pe unde ai umblat
Copiii să slujească drept marfă, ca-n mezat;
În munții noștri însă, n-ai să găsești părinte,
Care-și cinstește neamul, atît lipsit de minte,
Încît la o nevoie, oricît ar fi de grea,

Să-și vîndă copilașul, pentru-a scăpa de ea;
Mai bine el primește cu drag să se jertfească
Decît pe bani să-și deie mîndria-i părintească.
Să-ți dau eu pe Ileana și-n schimb tu bani să-mi dai?
Ce, nu mai ai rușine, nici suflet nu mai ai,
De vii la bătrîneți să-mi făurești tu mie
Din cumpăna nevoii cîntar de mișelie?
Cînd te-am crezut prieten, amar m-am înșelat!
Nu-mi trebuie nimica!

DANIIL

De ce te-ai supărat,
Moș Bucure? Mă iartă, dar n-ai nici o dreptate!
Cuvintele și gîndul mi-au fost nevinovate,
De-aceea te rog încă să mă asculți ce zic,
Căci paguba nu este: nici iei, nici dai nimic.
Eu pribegind prin lume, abia avut-am parte
S-arunc priviri de rîvnă la oameni, de departe,
Iar cînd voiam să intru și eu în rîndul lor
Ei m-azvîrleau în lături, ca netrebuitor,
Ș-aveau dreptate.— Lumea cînd nu-i aduci nimica,
Ci treci pe lîngă dînsa cum trece rîndunica
Fugind spre alte țărmuri, de-al iernii aspru vînt,
Nu-ți dă de bună voie nici loc pentru mormînt!
Eu am răbdat ocara, moș Bucure, și sila
Și s-a-mpetrit în peptu-mi și dragostea și mila
De oameni, iar în suflet ardea cu dorul meu
Voința de-a ajunge să fiu ceva și eu!
Cu munca și ispita legat-am deci frăție,
Tovarăș cu-ntîmplarea, toiag de bogăție,
Mi-am cumpărat îndemnul și traiul, tot pîndind
În calea-i zvînturată cum pe noroc să-l prind;
Și n-am lăsat odată din viața omenească,
Nici un prilej să treacă să nu îmi folosească,
Încît cu îngrijire strîngînd ban lîngă ban
Din lupta mea cu lumea, ajuns-am la liman,
Și astăzi vin a-ți zice cum m-ai primit cu bine
În casa ta, tot astfel vei rămînea la mine,
De vrei, cu bună seamă, pe fiica ta să-mi dai
Și să-ți recapeți starea, pe care n-o mai ai.
Vezi dar că cinstea-ntreagă cu gîndul meu se-mpacă,
Și cererea făcută, n-ai dreptul să nu-ți placă.

BUCUR

Dar tu mi-ai fost tovarăş, de ce eu sunt sărac
Şi tu bogat?

DANIIL

C-o vorbă căta-voi să te-mpac.

BUCUR

M-ai înşelat, vezi bine!

DANIIL

Mi-ai dat vrun ban pe mînă?

BUCUR

Nu, dar...

DANIIL
(întrerupîndu-l)

Dar... mă luaseşi să-ţi fiu la îndemînă.
Să umblu pretutindeni... tovarăş călător,
Pribeag, ca şi-nainte, iar nu negutător!
Dac-ai perdut averea, de ce-mi caţi ceartă mie?
Te-am îndemnat vrodată s-o dai drept chezăşie?
Cînd ai văzut că lucrul nu merge cum doreşti
Aveai de datorie curînd să-l îngrădeşti;
Iar nu cu împrumutul şi cu zădărnicia
Să-ţi prăpădeşti credinţa, să-ncarci tovărăşia,
Încît la socoteală, ieşind cum am ieşit,
Din amîndoi eu singur să fiu nedreptăţit.
(Cu ironie.)
Spuneai că un părinte cinstit aici în ţară
N-ar da, în schimb, copilul, să scape d-o povară,
Ci mîndru s-ar da jertfă, ş-ar fi strivit de ea?!
Eu aş dori să-ntrebe şi pe copil de vrea
Să piardă orice sprijin ce i-a rămas în lume
Sau să plutească-n bine, schimbînd numai de nume?
De, d-ta acuma eşti tată şi cinstit,
Căci ţi-ai vîndut averea şi toate le-ai plătit.
Ia-ntreabă pe Ileana cea mîndră şi frumoasă,
Primeşte ca să meargă la soţul ei acasă
Săracă; şi chiar Florea o va primi cu drag,

Ştiind că lipsa-i calcă, cu dînsa, peste prag?
Eu nu ştiu ce-ar răspunde; dar inima mă doare
Cînd simt cum te frămîntă durerea-ngrozitoare
De-a te vedea acuma, la vreme de popas
Pe calea fericirii, că nu ţi-a mai rămas,
Nevrînd de la prieteni să aibi un ajutor,
Decît să ieşi în cale, să te faci cerşitor!

BUCUR
(oftînd cu greu)

Of!... mi-ai zdrobit puterea şi inima, Pribege,
Ş-atît sucit-ai vorba cît nu pot înţelege
De ce, cu dinadinsul, pe fata mea o vrei?
Mai sunt în lume oameni, de ce nu mergi la ei!
Ah! du-te şi mă scapă de-a ta prietenie,
Căci, uite,-mi perd răbdarea şi-mi vine nebunie!
De ce m-aduci în stare să-mi blestem ceasul rău
Cînd mi-ai intrat în casă, pentru păcatul meu,
Şi ca năpasta oarbă, te-ai încuibat la mine,
Urzind, cu a mea peire, odihna pentru tine!
Tu vrei, săpîndu-mi groapa, cu aur s-o-nveleşti
Ca să arăţi la lume că tot tu te jertfeşti!
Zadarnic cauţi însă, cu mîna ta păgînă,
Să-ţi răsădeşti tu viţa în inima română;
Ea prinde rădăcina în piept de vînzător.
Aiurea cată-ţi marfa, măi meşter negustor!...

DANIIL
(cu nerăbdare)

Îmi pare rău atuncea, dar văd că n-am ce-ţi face,
Ai să rămîi pe drumuri, cu fata...

BUCUR

Fii pe pace
În astă lume largă, de mi-e aşa scris mie,
Lua-voi de tovarăş un băţ de pribegie,
Şi mă voi pierde-n zare spunînd la trecători,
Ce soartă ne aşteaptă pe noi cei primitori!

SCENA VIII

Aceiaşi, FLOREA (apărînd pe pragul uşei din fund)

FLOREA

(ameninţător către Daniil)

Ah! liftă blestemată, am dat acum de tine!

BUCUR

(întorcîndu-se surprins)

Pe cine cauţi, Floreo?

FLOREA

(arătînd pe Daniil, care rămîne împetrit)

Pe dînsul!

DANIIL

(aparte, punîndu-se în dosul mesei)

Rău de mine!

FLOREA

(lui Daniil)

Priveşte-mă în faţă şi dacă îndrăzneşti,
Vorbeşte şi cu mine precum ştii să vorbeşti
Cu fetele sfioase, cînd tata nu-i acasă!

DANIIL

Nu-ţi înţeleg cuvîntul! Fă bine şi mă lasă,
Căci am o socoteală...

FLOREA

(tăindu-i vorba)

Şi eu tot una am
De răfuit cu tine, de aceea te cătam.

BUCUR

Dar ce e lămureşte...

FLOREA

Cînd a turbat un cîne
Şi umblă să te muşte, alt mijloc nu-ţi rămîne
Decît să-i sfărîmi capul; aşa voi face eu
Ş-oi fi iertat de oameni şi chiar de Dumnezeu,
Zdrobind c-o lovitură pe fiara-nveninată,
Ce pe furiş, aicea, s-a încercat pe fată
S-o muşte, otrăvindu-i şi inimă şi gînd.
El, mişelindu-şi firea, ş-asupra ei călcînd,
Cu viclenia-n cuget şi-a îndulcit cuvîntul,
Şi-a dat îndemn ispitei, şi-a prefăcut avîntul;
Încît făcînd din mine un om de lepădat,
I-a spus că o iubeşte, că el este bogat
Şi că, dacă Ileana n-o fi a lui soţie,
Am să ajung cu dînsa la trai de mişelie!

BUCUR

(indignat)

Ai spus tu astea toate, Pribege?

DANIIL

(privindu-i lung pe amîndoi)

Eu... nu ştiu...

FLOREA

Ah! cîne făr' de lege, cum încă mai eşti viu
Şi cum de adineaori nu te-am ucis dodată!

(Îndreptîndu-se spre el.)

Cînd şarpele cel negru cu limba-nveninată
Se furişează-n casă, eu sar şi îl omor;

(Luîndu-l de gît şi ridicînd un cuţit asupra lui.)

Aşa fac şi cu tine!

BUCUR

(sărind între ei)

Stăi, Floreo!

DANIIL

(smucindu-se)

Ajutor!

(Florea-l lasă, Daniil îşi drege vestmintele.)

Sărmane, uiți, pesemne, că dacă m-ai ucide
N-ai folosi nimica, căci grabnic te-ar închide
În temnița adîncă, încît n-ai mai vedea
Nici soarele cu ochii, nici pe iubita ta!
Mai bine fii cuminte și cată de-nțelege
Că eu, ca un prieten, vă dau...

BUCUR

Destul, Pribege,
Nu-i amărî viața și lui ca mie.

FLOREA

(către Daniil răstit)

Zi!

(Către Bucur.)

Da' lasă-l să vorbească...

BUCUR

Mai bine n-auzi!

FLOREA

Voiești să faci o taină de mine?

BUCUR

Nu, băiete.
Dar ce să te mai superi, destul necaz îmi dete
El mie.— Tu ești tînăr, eu însă sunt bătrîn
Și grijile vieții, cu perii albi rămîn!

FLOREA

Orișice-o fi, să-mi spună... te rog...

BUCUR

Îmi este teamă
Să n-ai, cum eu avut-am, răbdare peste seamă.

DANIIL

Da, spune-i, că totuna îți este de acum.

BUCUR

(cu întristare)

Eu am rămas cu fata la margine de drum,
Căci azi, pe casa asta ș-o sfoară de moșie
Stăpîn Pribeagul este — prin judecătorie!

DANIIL

(grabnic)

Am numărat toți banii...

BUCUR

Și dac-ai fi venit
C-o clipă mai-nainte, m-ai fi îndatorit
Să-i spui că-n sărăcie, deși sunt om de țară,
Nu-mi fac pentru avere eu fata de ocară.
Ți-am dat-o ție, Floreo, tu vei căta de ea!

FLOREA

Eu sunt al ei cu totul, precum și ea a mea!

(Către Daniil.)

Ai auzit?! acuma călătorie bună
Și dacă nu știi încă cum doagele-ți răsună
Cînd te lovești cu capul de-o peatră, voi căta
Prilej, cît de degrabă, a mi te-ncredința!

DANIIL

(cu o concentrată mînie)

Glumeț mai ești la vorbă! Ai face mult mai bine
Să nu uiți că te afli-n casă, aici, la mine
Și că de vrei, cu cinste, ținut ești a-mi vorbi,
Căci altfel, nu te-mpedec afară de-a ieși!

FLOREA

(repezindu-se la dînsul)

Cum! tu mă dai afară de-aici?

BUCUR

(oprindu-l)

Te liniștește.
Pribeagul e în dreptu-i cînd astfel îți vorbește.
Tu ai intrat aicea crezînd că ai intrat

La casa mea şi astfel ţi s-a părut ciudat
Văzînd că e un altul ce cu stăpînul faţă
Cu glas de îndrăzneală cum să-i vorbeşti te-nvaţă!
Avea, zic iar, dreptate: el e stăpîn, nu eu,
Dar fă-ţi inimă tare şi aideţi, dragul meu,
Să ne pornim. De-acuma moş Bucur nu mai are
Alt adăpost pe lume decît bolta cea mare
A cerului albastru, iar soarele cămin,
Căci casa lui şi vatra luate-s de-un străin!
Haidem *(lui Florea)*, dar fata unde-i?

FLOREA

(luîndu-l de braţ)

Ileana e la mine.

DANIIL

(voind a-i opri)

Moş Bucure, stăi!... Floreo!...

FLOREA

(cu mîndrie)

De ţi se mai cuvine
Ceva, să ceri pe urmă ş-atunci ne-om răfui.

BUCUR

Îţi las tot ce-am aicea, ca să mă pot plăti.
(Pornesc spre uşa din fund.)

DANIIL

(aparte-n faţa scenei, privindu-i depărtîndu-se)

Atît mai rău! El strică, se face că nu-i pasă.
E mîndru. Hei! mîndria, sărac lipit te lasă!
Călătorie bună!

SCENA IX

Aceiaşi, BRÎNDUŞĂ (se iveşte în fundul scenei la poartă; mai pe urmă apar MARIA şi ILEANA)

BRÎNDUŞĂ

(pe pragul uşii)

Români, unde-aţi plecat?

BUCUR

Stăpînul cel vechi iese, cînd cel nou a intrat.

DANIIL

(apropiindu-se)

Fii martor, tu, Brîndușă, că moşul nu voieşte
Să cadă la-nvoială cu mine...

BUCUR

Mişeleşte.

DANIIL

Eu nu i-am zis să plece, chiar l-am poftit să stea.
(Maria şi Ileana se apropie de uşa din fund.)

FLOREA

Dar i-ai cerut de soaţă pe fiică-sa să-ţi dea.

DANIIL

Puteam să ne-nţelegem.

MARIA

(apucînd pe Ileana de mînă)

Să-i dai lui pe Ileana?

BUCUR

Decît s-ajungă dînsa a-mi răsplăti pomana
Ce mi-ar zvîrli Pribeagul sub tristu-i adăpost,

Voi căuta prin muncă s-ajung iar unde-am fost!
(Ia pe Florea şi pe Ileana de mînă şi se îndreaptă către Brîndușă şi Maria.)
Hai, oameni buni, afară! cînd ciuma intră-n casă
Fugi repede, căci teafăr din gheara-i nu te lasă!
(Vrea să treacă pragul.)

BRÎNDUŞĂ

Moş Bucur, te opreşte şi fii mai răbdător.
Eu am venit aicea ca împăciuitor.

FLOREA

Tu, dascăle...

BRÎNDUŞĂ

Fii paşnic şi-nţelege.
(Către Daniil.)
Cum vezi, nu-i cu putinţă a vă-nvoi, Pribege;
De-aceea cred că-i bine să nu vă necăjiţi
Şi să curmaţi pricina, ca oameni chibzuiţi.

BUCUR

(întorcîndu-se)
Ia să vedem, ce este?

DANIIL

(punîndu-se jos, indiferent)
Mi-am dat vorba o dată.

BRÎNDUŞĂ

O fi; dar asta las-o de-acuma încurcată.
(Toţi se întorc. Bucur se pune pe scaun lîngă masa cea mică, Maria lîngă el, Florea cu Ileana pe ladă. Daniil pe scaun, lîngă masa cea mare. Brîndușă în mijloc în picioare; către Daniil.)
Cînd ai luat moşia şi casa la mezat.

BUCUR

Şi o livadă.

DANIIL

Dară.

BRÎNDUŞĂ

Cîţi bani ai numărat?

DANIIL

(aparte)
Ce vrea să zică asta? *(Tare.)* Am dat, pe cît îmi pare,
O mie două sute de galbeni-zimţi, pe care
I-am numărat pe masă; iar pentru cheltuieli
Vro şaptezeci, pesemne — trecuţi în socoteli;
Acum de pui dobînda, cu care se cuvine
Să umble suma-ntreagă, ce-am cheltuit cu mine,
Pe drumuri şi la gazdă, ar face negreşit
O mie şi cinci sute.

ILEANA

(către Florea)
Ce negustor cinstit!

BRÎNDUŞĂ

O mie şi cinci sute, să zicem dar. Acuma
Crezi oare că moşia şi casa fac cît suma
Ce-ai numărat pe ele?

DANIIL

De vrei ca să-ţi vorbesc
Drept, zic că totuşi banii mai mult azi preţuiesc.
Un capital aduce la cel ce-l învîrteşte
Folos şi-ndestulare, căci ban pe ban sporeşte
Şi-ţi reazemă odihna şi traiul cu temei,
Pe cînd cei cu pămînturi o duc ca vai de ei;
Muncesc din zi în noapte, ş-abia îşi scot de hrană,
Făcîndu-se tovarăş cu vremea cea vicleană.

BUCUR

De ce-ai căutat atuncea să fii cumpărător?

DANIIL

Am vrut ca un prieten, să-ţi viu într-ajutor;
Dar văd că te ţii mîndru cu mine.

FLOREA

E mîndrie
A te-ngloda-n nevoie decît în mişelie!

BRÎNDUŞĂ

Atît doream să aflu.

DANIIL

(aparte)

Îmi pare că-nţeleg...

BRÎNDUŞĂ

Nu voi încerca, Pribege, cu paguba să-ţi leg
Nici gîndurile tale, nici lunga osteneală
Ce te-au adus să-ţi cauţi folosu-n socoteală,
Deci cum şi mie-mi pasă şi ţie, socotesc,
De-a nu vedea nevoia în neamul omenesc...
(scoate din sîn mai multe pungi pe care le cercetează cu ochii)
Primeşte suma-ntreagă, ce-ai dat pentru pămîntul
Şi casa lui moş Bucur *(mişcare din partea lui Bucur)* şi nu-ţi uita cuvîntul.
(Pune banii pe masă, apoi îi dă hîrtie şi un condei pe care-l scoate dintr-o călimară de la brîu.)
Sunt tocmai, poţi să-i numeri...
(Deschide o pungă.)
Nu-i unul ruginit;
Cînd banul este harnic şi omu-i fericit.

BUCUR

(sculîndu-se, ia pe Brîndușă şi-l strînge în braţe)

Brîndușă, fapta-i mîndră, e ca şi tine bună!

BRÎNDUŞĂ

Moş Bucure, boierul cu satul dimpreună,
Aflînd de întîmplarea-ţi, din mînă-n mînă-au pus

Ş-au împlinit toţi banii pe care i-am adus,
Urîndu-ţi la nevoie să-ţi poată prinde bine.
(Maria, Florea, Ileana, Bucur vorbesc în partea dreaptă a scenei încet.)

DANIIL

(aparte, privind la bani)

Ileana ia pe Florea, pămîntul nu-i de mine;
Pe ban de-l capeţi însă, el ţi-e prieten drept;
(Punînd pungile-n brîu.)
De-aceea cu iubire îl strîng şi eu la pept!

BRÎNDUŞĂ

(strîngînd pe Bucur de mînă)

Aşa! să-mi fii nun mare, iar cît despre răsplată,
(dînd cu umărul în Maria)
Să-mi dea şi mie Domnul, păn' la un an, o fată
Frumoasă ca Ileana şi cu noroc ca ea.
(Luînd pe Ileana de bărbie.)
Aşa e că acuma nu mai sunt limbă rea?

ILEANA

Să-ţi fie viaţa bună ca vorba...

MARIA

Cît de lungă
S-avem cu toţii parte, deplin să ne ajungă!
(În tot timpul acesta Daniil a citit hîrtia şi apoi a iscălit-o.

BRÎNDUŞĂ

Ia să sfîrşim... cu vorba.
(Întorcîndu-se către Daniil.)
I-ai numărat? sunt toţi?

DANIIL

(încheindu-se la pept)

Prieten la prieten dă drept la număr.

BUCUR

(înaintînd către dînsul)

Poţi
Cu drept cuvînt a zice de noi asta, Pribege.

DANIIL

Ce, nu vă sunt prieten şi eu, cum?...

BUCUR

Înţelege
Că de acum încolo ştiindu-te ce eşti,
Ce poţi să faci şi încă ce gînduri mai urzeşti,
Îmi vine peste mînă, cînd te privesc în faţă,
Să-mi cumpănesc răbdarea, să nu simt că-mi îngheaţă
Şi inima şi mintea ca cum într-un pustiu
M-aş deştepta deodată, încins c-un şarpe viu!

DANIIL

Eşti aspru şi n-ai dreptul să-mi zici aşa cuvinte
(dînd hîrtia lui Brînduşă care o dă apoi lui Bucur)
Cînd eu îţi dau putinţă de-a fi ca mai-nainte...
Un tată cu avere... ş-un ginere pe plac...

FLOREA

(voind să se repeadă asupra lui)

Pribege, ţine-ţi gura, ori într-o clipă-ţi fac
Puzderii capul...

ILEANA

(apucîndu-l de braţ)

Floreo, nu-ţi face rău...

BUCUR

(lui Florea)

Şi lasă
Mînia la o parte! *(Către Daniil.)*
Cînd te-am primit în casă
Erai în grea nevoie, pe drumuri rătăcit,
Eu vatra şi odihna cu tine-am împărţit
Ş-ai fost la loc de cinste, căci astfel se cuvine

Din moşi, strămoşi să facem aceluia ce vine
Să calce pragul casei, cu gîndul bun ori rău;
Căci oaspele-i ca solul trimis de Dumnezeu!
Tu însă fără seamă, orbit de lăcomie,
Luatu-m-ai drept scară ducînd la avuţie,
Ca tine zvînturatic prilejul te-a slujit
Dar împlinindu-ţi dorul, el mintea ţi-a răpit
Căci mi-ai luat pămîntul şi casa părintească...

DANIIL

(tăind vorba)

Le-ar fi luat oricine putea să le plătească.
Am vrut să-ţi fac un bine, cătînd să răsplătesc...

BUCUR

(tăind vorba)

Ai căutat, sărmane, în gîndu-ţi duşmănesc
Să-mi cotropeşti şi firea cu oarba-ţi năzuinţă
Făcîndu-mi din răsplată un dar de umilinţă!
De-acuma te cunoaştem ş-om şti pe viitor
Cum să ferim ogorul de braţul răpitor
Al celor ce, ca tine, ne spun că vîlva voastră
E-ntemeiată numai pe mişelia noastră!
Văzuşi că, la nevoie, noi ştim a fi uniţi.
Cînd de ispita neagră vom fi deci cotropiţi,
Ca astăzi, iar găsi-vom mijlocul de scăpare.
Tu cauţi bani, Pribege, iar noi neatîrnare!

(Arătîndu-i uşa.)

De-acum te du cu dînşii din nou să pribegeşti;
Nu eşti menit să-ntîrzii pe plaiuri româneşti!

(Daniil porneşte spre fund, toţi se dau în lături din drumul lui.)

BRÎNDUŞĂ

(care de cîtva timp se uita afară stînd rezemat de uşa din fund, văzînd că se adună la poartă ţărani, vorbeşte cu ei apoi întorcîndu-se, zice aparte)

De-acum i-a sunat ceasul! *(Tare.)*
Nu-ţi încreţi sprinceana
Căci de nu-i fi la nunta lui Florea cu Ileana,
Ai să frămînţi pămîntul, jucînd la nunta ta.

Ce bine o să-ţi şază ca mire? nu uita
Să mă poftești. Alaiul ce ţi se pregătește
Să nu te ameţească cumva, Doamne ferește!
La noi așa se face, cînd omu-i însemnat:
Eşti ginere, ce dracul, nu fi așa-ncruntat!

DANIIL

Vorbeşti că n-ai de lucru. Vă las pe toţi cu bine!
(Vrea să iasă.)

BRÎNDUŞĂ

Şi cînd îi fi la nuntă să joci şi pentru mine.

MARIA

Da' lasă-l să se ducă!

BRÎNDUŞĂ

Cînd te-i vedea cu rost
Gîndește-te la lume, sub nou-ţi adăpost.

DANIIL

Ce adăpost?
(Intră soldaţi în curte, un sergent înaintează.)

SCENA X

Aceiaşi, soldaţi, ţărani, un sergent

BUCUR

Ce este, voinice?

SERGENTUL

Daţi pe faţă
Pe Daniil Pribeagul.

BRÎNDUŞĂ
(trecînd pe la spatele lui Daniil)

De-acuma trai şi viaţă!

DANIIL

Eu sunt, ce vrei cu mine?

SERGENTUL
(scoţînd o hîrtie din sîn)

Cu ordin dat în scris
Şi în puterea legii te arestez.

DANIIL
(făcînd un pas înapoi)

Închis,
Eu? te înşeli! Drept altul mă iei, fără-ndoială!

SERGENTUL

Vei da-o judecăţii de ai vreo socoteală.
Eu te ridic. *(Făcînd semn soldaţilor să-l ia.)*
Luaţi-l.

DANIIL
(încercînd a rezista)

De ce mă arestezi?
N-am nici un fel de vină!

SERGENTUL

Vrei să te-ncredinţezi
De ce? Atunci ascultă. Ai fost în Bucovina
Închis, ai spart arestul şi ai fugit; iar vina,
Îţi e plastografia cu care-ai sărăcit
Un sat întreg de oameni!

BRÎNDUŞĂ

Ce om nepreţuit!
(Sergentul face semn, soldaţii îl duc afară.)

(Cortina cade)

FANNY

(COMEDIE ÎNTR-UN ACT)

Închin această mică glumă celor bîntuiţi de patima geloziei!

PERSOANELE:

ALEXANDRU, advocat (35 ani) — D-nul GR. MANOLESCU
CORINA, soţia sa (21 ani) — D-na AR. ROMANESCU
DOCTORUL (50 ani) — D-nul I. PETRESCU
ŞTEFAN (35 ani) — D-nul C. COSTESCU
TUDOR, servitor (30 ani) — D-nul A. CATOPOLU

Scena se petrece în Bucureşti, în zilele noastre.

Jucată pentru prima oară pe scena Teatrului Naţional în seara de 16 octombrie 1885.

Teatrul înfăţişează un elegant biurou de avocat. La dreapta actorului, pe planul I, un fotoliu lîngă o masă rotundă, pe care sunt jurnale; pe planul II, un biurou de stejar sculptat, cu hîrtii, cărţi deschise, dosare, călimări mari cu bustul lui Molière, alături un fotoliu rotund şi un paner cusut cu lînuri pentru aruncat hîrtiile netrebuincioase; pe planul III, o uşă cu perdele mari. La stînga actorului, pe planul I, o canapea capitonată, pusă oblic, două scaune şi un taburel pentru picioare, în dreptul canapelei o fereastră, pe planul II un cămin mare cu oglindă deasupra, pe care se află o pendulă în stil antic, două vaze cu flori şi felurite mici obiecte de artă, pe planul III o uşă cu perdele mari. În fund, la mijloc, o uşă cu două canaturi şi două perdele mari, la dreapta şi la stînga mari dulapuri de stejar sculptat, cu cărţi. În colţurile din fund cîte-o coloană de marmură albă, pe care se află

cîte-o lampă mare, cu abajur roşu. În dosul biuroului, lîngă părete, un pupitru. Pe jos covor. Tablouri pe păreţi. Mobilele sunt îmbrăcate cu postav cenuşiu, cu garnitură de mătase verde. Perdelele şi draperiile sunt în acelaşi stil.

SCENA I

ALEXANDRU şi DOCTORUL urmînd o convorbire începută. Alexandru în picioare, Doctorul pe canapea.

ALEXANDRU

Aşa, doctore dragă, sărmanii avocaţi
Cunosc pe oameni numai cînd sunt împricinaţi,
Şi e destul atîta, să iei în oropsire
Şi legi, şi judecată, şi-ntreaga omenire!
(Se plimbă.)

DOCTORUL
(fumează)

Greşala e a voastră. De ce nu vă gîndiţi
Cu cine-aveţi de-a face? Voi altceva nu ştiţi
Decît să daţi drum gurei şi să luaţi parale
Ş-apoi, dă, Doamne, bine! ori sluga dumitale!
Vor fi avînd dreptate şi cei clienţi, măcar
În faţa voastră, altfel n-ar face în zadar
Atîtea pasuri rele ş-atîta-ncurcătură;
Căci păn' la urma-urmei tot ei vă-ncap în gură.

ALEXANDRU

Dar dacă n-ai cu cine să stai, să te-nţelegi!

DOCTORUL

Cu sfat şi cu răbdare orice în lume dregi.
Încearcă...

ALEXANDRU

Ciudat lucru. Voi, oameni de ştiinţă,
Pe lume n-o cunoaşteţi decît prin suferinţă
Şi inimile voastre plăpînde la dureri,

Vă-nclină tot spre pace și tot spre mîngăieri.
Voi nu cunoașteți lupta decît cu firea doară,
Cînd omul pentru viață, cu moartea se măsoară
Și perdeți din vedere c-adesea e mai greu
Să stai la pept cu lumea decît cu Dumnezeu!
În traiul zilnic nu știți cu cît-anevoință
Te lupți ca să întîmpini amara trebuință?
Ideea generoasă și nobilul avînt
Cu tot ce este mare și bine pe pămînt
Sub unghia nevoiei înfiptă-n carne-adîncă,
Se zbuciumă zadarnic ca valul de o stîncă,
De-aceea vi se pare că toate sunt pe dos,
Căci le priviți din culme și nu cătați și jos.
Acolo puneți mîna, acolo-i temelia!
Scăpînd pe om de rele, scăpați și omenia,
Ne dați un veac de aur, veac de clienți bogați,
'n care-n loc de iarbă vor crește avocați!

(Rîde.)

Uf! tristă meserie! mă prăpădesc de sete.

(Sună, intră Tudor. Către Doctor.)

Vermuth vrei, ori Madeira?

DOCTORUL

Totuna-mi e.

ALEXANDRU

Băiete,
Degrabă, apă rece și vin. *(Iese Tudor.)*
(Căutînd la ornic.) Ce oră ai?

DOCTORUL

Sunt cinci și jumătate trecute.

ALEXANDRU

Tocmai. Stai
Cu noi la masă astăzi, n-ai stat de-atîta vreme.

DOCTORUL

Mi-e-n grijă de doi bolnavi și nu știu...

ALEXANDRU

(tăindu-i vorba)

Nu te teme,
De sunt ceva mai bine, nici că te mai doresc,
Iar dacă trag de moarte, zău, nu te sfătuiesc
Să mergi de bunăvoie, să le-o-mbrîncești în casă.
Te-am prins, nu-ți mai dau drumul. Corina-i mînioasă
Pe dumneata.

(Tudor pune pe masa cea rotundă sticle și pahare, apoi iese.)

DOCTORUL

Atuncea rămîn ca s-o împac.

(Merge spre masă.)

ALEXANDRU

(turnînd vin)

Așa amabili doctori femeilor le plac. *(Beau.)*

SCENA II

Aceiași, CORINA (venind pe ușa din stînga)

CORINA

(din pragul ușei)

Eu pot intra?

ALEXANDRU

(mergînd înaintea ei)

Vin' dragă. Vorbeam tocmai de tine.

CORINA

(întinzînd mîna doctorului)

Sunt foarte supărată pe dumneata.

DOCTORUL

(sărutîndu-i mîna)

E bine
Din cînd în cînd să cerce, un medic, mai ales,
Pe cei pe care-i crede că nu din interes

Îl văd intrînd în-casă; căci din nenorocire
Lăsăm în urma noastră arareori iubire.

CORINA

De noi n-ai îndoială și cred că suntem scoși
Din rîndurile-acelea.

ALEXANDRU

(rîzînd, după ce a băut)

Noi suntem sănătoși.

DOCTORUL

Și suntem buni prieteni. Acesta-i lucru mare
În lume. *(Către Corina.)* Acum spune-mi, mai ai vreo supărare?

CORINA

Nu, de rămîi aicea și de prînzești cu noi.
(Se pune pe canapea.)

DOCTORUL

Rămîn cu mulțămire.

ALEXANDRU

(căutînd la ornic)

Vă las pe amîndoi,
Pentr-un moment. Am treabă. O mică întrunire,
Într-un proces la Curte, se cere o lămurire,
O consultațiune cu unii din confrați.
Mă-ntorc îndată însă.

CORINA

(cu mirare)

Ce grabă să lucrați
Acum? Nu-i vreme mîne?

ALEXANDRU

(sună)

Nu, mîne în ședință,
Ne dăm părerea scrisă, scăpînd într-o privință

De grija amînării. *(Lui Tudor.)* Trăsura iute.
(Tudor iese.)

CORINA

Dar,
Nu crezi că tu acuma te-ai duce în zadar?
Ai timp și după masă.

ALEXANDRU

(privind ornicul)

Atuncea nu se poate,
Căci mințile aprinse pun legii bețe-n roate,
Ș-apoi vreau să fiu liber, să stăm mai liniștiți.
Mă prind să fiu acasă-nainte să sfîrșiți
Ce veți avea de vorbă.

TUDOR

(intrînd cu pălăria și mînușile)

Trăsura e la scară.

ALEXANDRU

(căutînd ornicul)

Sunt în întîrziere. La revedere dară.
(Sărută mîna Corinei.)
Tu nu fi supărată și-mi rîde frumușel.

DOCTORUL

Cît nu va fi aicea, noi vom vorbi de el,
De rău, se înțelege, căci n-are să ne-asculte.

CORINA

Vii repede?

ALEXANDRU

Îndată. *(Către Doctor.)* Să-i spui atît de multe
De mine, cît să-i fie chiar ochiul înșelat
Și nici să bage-n seamă o clipă c-am plecat.
(Se îndreaptă spre ușa din fund cu Doctorul.)

Așa-i c-aveam dreptate zicînd adinioare
Că meseria noastră e nemulțumitoare?
(Își strîng mîna. Alexandru iese.)

SCENA III

CORINA, DOCTORUL, din cînd în cînd TUDOR

DOCTORUL

Ce dulce-i veselia cînd omu-i fericit.
(Către Corina.)
Eu lîngă Alexandru mă simt întinerit!
Cu inima deschisă și cu blîndețea-n față,
Îl faci ferice, doamnă, și-i este drag de viață.
Aceasta-i o minune și cînd multe femei
Ar căuta s-o facă, n-ar fi bărbații răi.
(Aparte.)
Desigur nu m-aude, e gîndu-ntr-altă parte.
Așa-s însurățeii, socot cînd se despart
Că n-au să se mai vadă în veci, norocul lor
Că focul nerăbdărei e lucru trecător!
(Privind tablourile.)
Ce copie măiastră, să juri că nu-i lucrată
De mînă omenească. Știi cu cît e cumpărată?
Nimic aproape.
(Corina stă ca capul rezemat pe mînă, cufundată în gînduri, privind în jos și bătînd cu nerăbdare covorul cu piciorul.)
Tace? *(Se apropie de dînsa.)* Văzut-ai în jurnal
A rochiilor listă, la cel din urmă bal?

CORINA

(se scoală cu o mișcare nervoasă, vorbește grăbit, tăindu-și respirația și avînd mișcări impaciente)
Cunoști pe Alexandru, o știu, și-l cunoști bine
Și de mult, de-aceea să nu te miri de mine
Te rog, căci sunt mișcată, și să-mi făgăduiești,
Cînd îți voi spune totul că n-ai să-l părtinești

Și c-ai să-mi dai un sprijin. Întreaga fericire
A căsniciei noastre e azi în cumpănire.
Sunt foarte turburată, dar nu sunt în zadar.
Mi-e inima zdrobită. De grijă și amar,
Acum de-atîta vreme sunt crîncen frămîntată.
L-ai cunoscut, zici bine! Mai spune-mi înc-o dată;
E om de omenie? cînd nu era însurat,
Avea purtare bună, e oare-adevărat
Aceea ce se spune, c-ar fi avut succese
Pe-atîta de ușoare, pe cît erau de dese?
Te rog vorbește, spune-mi, a mai răbda nu pot,
Mi-am prăpădit speranța și liniștea, și tot!

DOCTORUL

(luînd-o de mîni)
Te-ascult și pănă-n suflet, pătruns de întristare,
Simt că mă cuprinde o jalnică mirare
De cîte-mi spui. Fii bună, șezi colea, să vorbim
Cu mintea așezată și să nu ne grăbim.
(Se pun jos.)
Cunosc pe Alexandru, știi, din copilărie,
Eu l-am crescut, pot zice cu-o vrednică mîndrie,
Și i-am deschis eu poarta prin care a intrat
Cu capul sus în lume, iubit și respectat.
M-ai întrebat mișcată, și ai avut dreptate,
De viața lui ca tînăr și de-ale lui păcate?
Ce să-ți răspund? mi-e teamă să nu mă rătăcesc
În splendida grădină, în care înfloresc,
Alăturea de roze cu pept deschis la soare,
Gingașe viorele și albe lăcrămioare...
Cînd este însă vorba de demnitatea lui,
Am scumpa datorie să-ți spun că nimănui
N-a dat, nici chiar în glumă, prilej să i-o știrbească,
Eu l-am adus de mînă în casa-ți părintească,
O știi, și niciodată eu nu te-aș fi-ndemnat
Să-l iei de soț atuncea cînd n-ar fi meritat.
Dar zici că fericirea îți este zdruncinată?
Sunt nervii în mișcare, e mintea excitată,
E poate-nchipuirea, ce-n frămîntarea lor,
Îți dau această spaimă. E lucru trecător
Desigur. *(Aparte.)* Alexandru! Ciudată întîmplare!
Rău a făcut să plece.

CORINA

Eu ard de nerăbdare,
Am friguri, sunt perdută, şi d-neata glumeşti.

DOCTORUL

Cum poţi să zici aceasta?

CORINA

Fireşte, cînd vorbeşti
De nervi, de-nchipuire, mai ştiu eu de ce încă!...
Nu-mi vezi emoţiunea, mîhnirea mea adîncă
N-o simţi? *(Cu înduioşare.)*
Te rog mă iartă, atîta m-am uimit,
Încît îmi perd măsura...

DOCTORUL

Ce ai?

CORINA
(cu tristeţă)

Sunt de jălit!
Ah! inimile noastre, oricît am fi de slabe,
Închipuirii numai nu pot să cadă roabe.
Mă-nşeală Alexandru! o văd, o ştiu, o simt!...
El nu mă mai iubeşte! în pept e locul strimt
Şi crunta îndoială, dispreţul şi durerea,
Se luptă sfărămîndu-mi odihna şi puterea!
Mă-nşeală!

DOCTORUL

Cum se poate?

CORINA

Mă-nşeală!

DOCTORUL

Ai dovezi?
Eşti sigură? Te-nşeală!...

CORINA

Îţi vine greu să crezi,
Fireşte! Niciodată n-ai socotit s-ajungă
La astă mişelie!... Istoria nu-i lungă.
Acum, de la o vreme, distras, preocupat,
Vedeam pe Alexandru ieşind neregulat,
Intrînd pe nesimţite ca să se-nchidă-n casă,
Vorbind adesea singur, ferindu-se să iasă
Cu mine. Stam la gînduri şi mă-ntrebam mereu
De ce schimbarea asta? Ce are?

DOCTORUL

Să-ţi spun eu.
Într-un proces politic s-a încurcat orbeşte,
Căci altfel nici se poate, ş-acuma trebuieşte
S-o ducă pînă-n capăt, deşi, cum îmi spunea,
Clienţii, ca-ndeobşte, fac pricina mai rea.
Grăbirea lui să meargă la astă adunare
N-avea alt scop, sunt sigur...
(Aparte.)
L-am scos la mal îmi pare.

CORINA
(strîngîndu-i mîna cu un surîs trist)

Cît eşti de bun prieten şi cît îţi mulţumesc?
Dar în zadar îl aperi, căci am să-ţi dovedesc,
Că graba de-a se duce la zisa întrunire,
A fost ca să nu scape o dulce întîlnire
Şi că acuma poate cînd noi stăm şi vorbim,
El e cu o femeie. *(Se scoală agitată.)*

DOCTORUL
(sărind de pe scaun)

El? Unde? Cum?

CORINA
(dîndu-i o hîrtie)

Poftim,
Citeşte, ş-apoi spune-mi de nu e cu dreptate,
Ca sufletul şi mintea să-mi fie turburate!
Batjocura-i pe faţă!

DOCTORUL

(privind hîrtia)

Depeșă din Paris?...

CORINA

De-acum o săptămînă.

DOCTORUL

(citind)

„Făcînd precum mi-ai scris
Plec mîne. Cu credința nemărginită-n tine,
Alerg spre fericire. Tu privighează bine.
Nici un cuvînt la nimeni..."

CORINA

(întrerupînd)

Iei seama?

DOCTORUL

(urmînd citirea)

„Joi sosesc,
Așteaptă-mă la gară. Îmbrățișeri, doresc
Mult." *(Se oprește mirat.)*

CORINA

Iscălită?

DOCTORUL

„Fanny."

CORINA

Un nume de femeie!
O veche pasiune de tînăr!

DOCTORUL

Ce idee!

CORINA

(cu ciudă)

„Alerg spre fericire! Nu spune un cuvînt
La nimeni!" Ce-nsemnează? Nimic decît că sunt

Uniți prin legăminte de vreme-ndelungată,
Că vor să se întoarcă la viața de-altădată
Sub umbra tăinuirii — sărmani amorezați,
Ținuți de către mine, nevasta, depărtați!

(Apăsînd asupra cuvintelor.)

„Tu privighează bine!" își iau măsuri, firește.
Alăturea de vatra onestă își clădește
Un cuib de desfrînare nemernicul bărbat,
De trai domol și pașnic acuma dezgustat.
În inima lui stearpă plăcerea nu învie
Decît cînd izvorăște de la vinovăție,
Și-n moleșitu-i suflet, de-al relelor vîrtej,
O searbădă scînteie dă flacării prilej!
Plăpînda mîngăiere, iubirile curate,
Nu-s de ajuns simțirii ființilor stricate;
Le trebuie minciuna și boldul arzător
Al patimii și vicii, și traiu-njositor;
Îi trebuiește Fanny, să-și vie iar în fire,
Să-și limpezească mintea, să creadă-n fericire!
Cu ea nu se ferește, cum vezi, de a ieși
În lume, ca cu mine?

(Se preumblă foarte agitată.)

DOCTORUL

(dîndu-i telegrama înapoi)

Mă mir cum poți gîndi,
La astfel de năpăstii? *(Aparte.)* Ce tristă întîmplare!

(Tare.)

Dupe depeșa asta, ar fi cu greu, îmi pare,
Să dai atîta vină lui Alexandru. Eu,
De vreme ce asupră-i cerut-ai sfatul meu,
Cred, poate cu priință, că astă doamnă vine
Aici pentru afaceri, pe care el cu bine
Le-a regulat, în lipsă-i, ca împuternicit
Și după cum îi scrie, luat-au bun sfîrșit.
E poate-n joc averea, onoarea, cine știe
Ce interese grave; iar nu o mișelie,
O faptă-njositoare cum zici! Pe ce temei
Îți sprijinești prepusul, că oare între ei
Ar sta o legătură atît de vinovată?

CORINA

(cu energie)

„Îmbrăţioşeri", dorinţe, cuvinte dulci! vreodată
De la clienţi cînd oare s-au dat la avocaţi?
Nu-i stil de interese, ci stil de-amorezaţi
Acesta! Nu-s nebună, dar nu sunt nici copilă
Să-mi spulber eu credinţa pe vorbe ce de milă
Abia găseşti să-ncunjuri aceea ce gîndeşti.
Instinctul e temeiul puterii femeieşti!

DOCTORUL

(aparte)

Instinctul? boală nouă, ce gînduri năzdrăvane
Au scos din trîndăvie, din mode şi romane.
Sărmană omenire, te subţiezi de tot!. .

(Tare.)

Cînd avocatu-i meşter, clienţii nici că pot
Să-i scrie altfel, doamnă, căci el îi are-n mînă.
În cazul nostru poate clienta e bătrînă
Şi vîrsta îndulceşte pe om atît de mult!

(Aparte.)

Nu pe femeie, însă, păcat!...

CORINA

(foarte agitată)

Eu te ascult
Vorbind cu sînge rece şi stau la îndoială
De-a crede, dar se pare că eşti în învoială
Şi domnia-ta cu dînşii, în contra mea!

DOCTORUL

(cu un surîs trist)

Ce fel?
Mă pui, la bătrîneţe, pe mine-n rînd cu el.
Şi tocmai pentru lucruri ce-ţi sunt supărătoare?
Îţi mulţumesc de partea ce-mi faci. E o onoare
Pe care, pe-ai mei umeri o port cu-atît mai greu,
Cu cît n-am nici un merit să-ţi trec în ochi drept rău!

(Aparte.)

Femeile geloase! uf! ce nătîngă şcoală!

Cu cît sunt mai cu minte, cu-atîta cad la boală
Mai lesne!

CORINA

Sunt nedreaptă?

DOCTORUL

Îmi pare.

CORINA

Nu ştii dar
Că tot ce zic, mă iartă, nu-s vorbe în zadar,
Sunt sigură de mine.

DOCTORUL

Mă pui la încercare?

CORINA

Ştiu tot; căci Alexandru, în ore de uitare,
Voind să-mi dovedească iubirea ce-mi purta,
Mi-a dat pe faţă, singur, întreaga viaţa sa.
Mi-a spus cu de-amăruntul tot ce-a făcut şi toate
Femeile iubite mi le-a numit!

(Se plimbă agitată.)

DOCTORUL

(aparte)

Cum poate
Un om să-şi peardă mintea şi cumpătul atît,
Încît să-şi facă, singur, descîntec de urît!
Nu-i de ajuns că lumea în pace nu te lasă,
Mai iei şi tu pe dracu să-l bagi femeii-n casă!
Zău că-s nebuni bărbaţii! *(Tare.)* Nu mai pricep nimic
Din toată încurcătura aceasta!

CORINA

Vreau să zic
Că mi-a vorbit de Fanny şi c-o cunosc prea bine.
„Eram nebun de dînsa cum sunt nebun de tine!"
De cîte ori mi-a spus-o. Acum, nemaiputînd
Trăi de ea departe şi teamă neavînd

De nimeni, nici rușine, aleargă iar, firește,
La dînsa. Nebunia dorinței îl orbește!
Ce-i pasă lui de mine! de mine e sătul,
Mă calcă în picioare... mă ..

(Pune mînele la ochi un moment.)

Ah! dar e destul!
Atîta-nduioșare ar fi o mișelie.
Ridică-te, femeie, și-ți vezi de datorie!
Bărbatul tău se pierde în căile lumești,
Mergi grabnic lîngă dînsul și slabă-așa cum ești,
Arată-i calea dreaptă și-l scapă de peire.
A ta este menirea să duci la fericire!

(Vorbind repede și tăind frazele.)

Sunt hotărîtă! Fanny sosește chiar acum,
Mă duc și eu la gară. Găsindu-mă în drum,
Nu vor avea curajul să meargă împreună.
Mă-ntorc cu Alexandru, îl iau cu vorbă bună,
Cu mîngăieri, cu sfaturi — vorbești și domnia-ta —
Îl facem să-și cunoască vinovăția sa,
Să se încredințeze și să-nțeleagă bine
Că n-are să trăiască cu alta, ci cu mine!
Acesta e și dreptul meu, sunt nevasta lui
Și nu-mi las eu bărbatul pe mîna nimănui.
Așa, te rog, ajută-mi, căci ai înrîurire
Asupra lui. Sărmana eu n-am decît iubire
Și lacrimi, și voința de-a-l smulge de la ea.

(Plînge.)

Ah! ce nenorocire căzu asupra mea!
Vin, doctore, degrabă. Mă duc să mă gătesc.

DOCTORUL

(apropiindu-se de dînsa)

Te liniștește, doamnă!

CORINA

(care se îndreaptă spre stînga se oprește)

Cum să mă liniștesc?
Sunt foarte liniștită, nu vezi?

DOCTORUL

(aparte)

Nevoie mare. *(Tare.)*
Eu văd că ești mișcată și n-ai să fii în stare,
La caz de trebuință, să mai te stăpînești.
De, eu ți-o spun, mă iartă, dar cred că te grăbești
Luînd o hotărîre ce poate să vă ducă
La rău sfîrșit...

CORINA

N-aibi grijă! *(Sună, intră Tudor.)*
Zi, Tudore, s-aducă
Degrabă o trăsură *(Iese Tudor.) (Doctorului.)*
De-ți este cumva greu
Să mergi cu mine, lasă, m-oi duce numai eu.

(Intră în dreapta.)

DOCTORUL

(privind după dînsa)

Ah! ce nenorocire! Păcat de-așa o casă!
Cum dracu?... Alexandru!... Și mă poftea la masă...
Nu-și face omul singur belele și nevoi?
Mă duc cu ea. Mi-e teamă să-i las pe amîndoi,
În astfel de ispită, la mijloc cu-o femeie
Străină, o nebună desigur... Ce idee!

(Merge repede la biurou, scrie cîteva rînduri. Pune scrisoarea în plic. Intră Tudor.)

TUDOR

Trăsura-i gata.

DOCTORUL

Bine. Ascultă-mă, să dai
Lui Alexandru asta; dar, înțelesu-m-ai,
Să nu te știe nimeni. Să-i spui că-i de la mine.

TUDOR

Am înțeles.

DOCTORUL

Îndată ce vom pleca...

TUDOR

Prea bine
Dar domnul o să vie, mi-a zis, numaidecît,
S-a dus până la gară. *(Corina apare în ușă.)*

DOCTORUL

Taci! că te strîng de gît!
Sunt gata, doamnă, haidem. Ești încă supărată
Pe mine...

CORINA

Nu am dreptul.
(Către Tudor.)
O să venim îndată.

SCENA IV

TUDOR (singur venind din fund)

TUDOR

Se duc la vremea mesei de-acasă? Cam ciudat.
Și domnul o să vie acuma. Și mi-a dat
Să-i dau scrisoarea asta și încă să nu știe
Chiar nimeni. Mare lucru! Ca ce-ar putea să fie
Într-însa? D-apoi ochii ce doctoru-mi făcea
Cînd am vorbit de gară? Ce? cît pe-aci era
Să-mi sară-n gît, nu altfel, dar ca să mă sugrume.
Zău, multe vede omul cît mai trăiește-n lume!
Nu, lucrul nu-i a bine, o simt eu cam de mult,
Dar nu pot înțelege. Și mă silesc s-ascult
La uși într-o părere, și tot degeaba. Pace,
Nimic. Aici în casă tot zgomotul se face
Mai mult de slugi, boierii stau molcom, liniștiți.
(Grijește prin cameră.)
De la o vreme însă, par cam posomorîți.
Pe doamna, mai cu seamă, o văd șezînd pe gînduri
Mîhnită, ba îmi pare că în vreo două rînduri
Am și văzut-o plînsă. Copilă, ce să-i faci?
Cînd domnul nu-i acasă, nu-i chip s-o mai împaci.

O fi avînd dreptate. De, singură nu-i vine
Să stea, să tot citească. O judec după mine.
Eu n-aș ședea în casă o zi fără să ies,
Măcar comori să-mi deie; de-aceea mi-am ales
O slujbă ca aceasta. Mor după sindrofie,
Mă rog, sunt om de lume.
(Privind scrisoarea pe care o scoate din sîn.)
Cam ce-ar putea să fie
În scrisorica asta? Se vede că-i ceva
De mare trebuință; altminteri nu holba
El ochii către mine.
(Ornicul bate șase ore. Pune scrisoarea pe marginea biuroului, șterge căminul.)
Poftim, se face seară
Și domnul nu mai vine, a-ntîrziat la gară,
Se vede că așteaptă pe cineva, căci ieri
Mi-a zis să fac odaia de sus, cea de boieri
Și să nu spun la nimeni, nici doamnei. De mirare!
Am scos întîi sofaua, am pus un pat mai mare
Și flori, și o oglindă; iar domnul mă păzea.
Îl iscodeam eu doară, dar el nu-mi răspundea.
A-nchis apoi odaia, luînd cheia cu sine.
N-am priceput nimica și poate e mai bine.
(Se aude afară o trăsură, se răpede să iasă.)
Ah! iată o trăsură. Sosesc — unul din doi.
(Se întoarce repede de la ușa din fund).
Scrisoarea, vai de mine! să n-o uit...
(Ia scrisoarea de pe biurou.)
Căci apoi...
(Se îndreaptă spre fund, intră Alexandru.)

SCENA V

ALEXANDRU, TUDOR

ALEXANDRU

(intră cu pălăria-n cap)
De ce nu ieși la ușă cînd vine vreo trăsură?

TUDOR

Eram aici...

ALEXANDRU

Văd bine... În veci tot cască-gură.
(Arătînd afară.)
Du lucrurile celea în camera de sus
Ş-apoi te-ntoarce iute!
(Tudor iese; Alexandru privind împrejur.)
Se vede că s-au dus
În camera de-alături.
(Merge în dreapta.)
Aici nu-i nimeni. Poate
Sunt acolo. *(Merge-n stînga.)* Nici aicea; s-or fi ascuns.
Socoate
Să-mi facă-n ciudă, unde n-am stat aici cu ei.
De doctorul, desigur duhovnic de femei,
A fost pusă la cale. Eu am să-i las în pace
Să văd de au răbdare şi ştiu a se preface.
(Îşi pune pălăria pe cămin.)
Cum aş fi vrut în lipsa-mi, să stau într-un ungher
Şi să-i ascult la vorbă...
(Îşi toarnă un pahar şi bea.)
Mister pentru mister
Le-am pregătit eu unul, pe care niciodată
Ei n-au să-l mai ghicească...
(Se uită la ornic.)
Tîrziu. Dar cam ciudată
Îmi pare gluma asta. *(Surîzînd.)* Sunt prea nerăbdător,
Cum i-am lăsat eu singuri... acum e rîndul lor.
(Intră Tudor.)
Ah! Tudor ştie unde-s. *(Lui Tudor.)* În care colţ de casă
S-au furişat boierii? *(Pauză.)* Ţi-au zis să taci? ce-ţi pasă
Te scap eu. Aide spune.

TUDOR

Dar nu ştiu ce să spun
Căci nu-i acasă nimeni, s-au dus...

ALEXANDRU

Ce, eşti nebun?

TUDOR

S-a dus şi domnul doctor şi coconiţa...

ALEXANDRU

Unde?

TUDOR

Eu ştiu? s-au dus cu birjea, în sus...

ALEXANDRU

Nu mai ascunde
Degeaba, spune unde-s?...

TUDOR

Zău, domnule,-au plecat.
Ah! iată şi dovada scrisoarea ce mi-a dat
Chiar domnul doctor singur, ca să v-o dau în mînă.

ALEXANDRU
(smuncindu-i-o)
Mă ia cu viclenie, dar gluma e bătrînă.
Asemeni meşteşuguri la noi nu se mai trec...
(Deschide scrisoarea, citeşte şi din zîmbitor ce era devine deodată foarte serios.)
Dar asta? *(Către Tudor.)* Bine, du-te!
(Tudor iese. Citind încă o dată.)
În lipsă-mi se petrec
Adevărate drame! Ciudată-mperechere
De lucruri! E geloasă, geloasă? O părere,
Oricît de năzdrăvană, adesea-i de ajuns,
Să răscolească patimi, să sape într-ascuns
În inima femeii prăpăstii de mînie
Şi într-un vîrtej sălbatic odihna să-i sfîşie,
Să-i rătăcească mintea şi cumpătul, şi tot!
Corina e geloasă de Fanny? Ce despot
E omul pe el însuşi de multe ori zadarnic,
Ce-i faci? la rău, din fire, el e plecat şi harnic!

Cum a putut să afle mă mir...

(Merge la biurou și caută prin hîrtii.)

Ia să vedem.
Depeșa nu-i aicea... de-acum nu mă mai tem.
Ah! ești geloasă, dragă! Acesta-i cruntă boală.
Acel cuprins de dînsa, greu teafăr se mai scoală!
Îți trebuie degrabă leac tămăduitor.
Am să ți-l dau, căci altfel, stăm rău pe viitor.
Oricine se respectă și vrea să aibă pace
În casă, fără preget să caute-a-și desface
Femeia de năravuri stîngace, de manii
Și de năluci pizmașe... ce-mping la nebunii,
Căci altfel vai de dînsul, ajunge a se teme
De umbre cornorate cu vreme fără vreme,
Ș-atunci căsătoria-i un fel de iarmaroc,
În care nervii doamnei te duc din loc în loc!
Ciudat îmi pare însă cum ea, atît de blîndă
Și de încrezătoare, să se fi pus la pîndă,
Și stînd la îndoială despre iubirea mea
Să-și prilejească plîngeri că mă port rău cu ea!
Pentru-o femeie totuși e foarte răbdătoare.
Să fie ea geloasă și îngăduitoare,
Mă mir. Să nu m-apuce la aspre lămuriri,
Și altora să facă duioase tînguiri!?...
Ah! prefăcătorie, iscoadă-afurisită,
Credeam că erai oaspe de inimă-ofilită,
Iar nu de suflet tînăr, plăpînd și iubitor!
De-ar ști cîte năpaste tîrăsc în urma lor
Femeile ce viața și fericirea-și pun
Pe-o vorbă-nșelătoare, ori pe-un vîrtej nebun.
Îți trebuie o pildă, Corino! E rușine
Să pui tu lucruri joase în cumpănă cu tine!
Dar astfel mi se cade. Firește, cap am eu,
Să las ca să se primble pe secretarul meu,
La voia întîmplării, hîrtii de rînduială
Cu-atîtea înțelesuri croite pe-ndoială?
La cei ce sunt ca mine de-ar fi să dau un sfat,
Le-aș spune că în colțul cel mai întunecat
Al tainiței s-ascundă lucrările-ndoioase,
De vor să-nchidă gura femeii curioase!

(Pendula bate 6 jum. ore.)

Nu cred să întîrzie.

(Sună, intră Tudor. Scrie cîteva rînduri la biurou, îndoaie hîrtia și i-o dă.)

Să dai aceasta sus.

(Tudor iese, Alexandru scoate perdelele de la ușa din stînga din brățarele lor și le așază drepte, împreunîndu-le, ca cum ar face o portieră.)

Tot ce mă mai mângîie e că acest prepus,
Ieșit în drum la vreme, va fi de-acu-nainte
Un credincios tovarăș ca să mă-nvețe minte.

(Se aude o trăsură afară. Alexandru aleargă la fereastră.)

Ei sunt. Ce față cruntă, ce ochi neliniștit...

(Se pune în dreptul ușei din stînga, apucă perdelele cu mînile, ca cum ar vorbi cu cineva dinăuntru.)

Corina-i mînioasă?

SCENA VI

ALEXANDRU, CORINA, DOCTORUL

(Cînd intră Corina și Doctorul, Alexandru se întoarce repede cu fața spre ei ca cum ar fi fost surprins. Corina intră repede, văzînd pe Alexandru, face o mișcare să stea în loc, dar trece înainte și se oprește lîngă canapea, unde se dezbracă nervoasă. Doctorul o urmează cu pași mărunți, foarte încurcat.)

CORINA

(trăgîndu-și mănușile)

I-acolo... a tresărit!

ALEXANDRU

(zîmbitor venind în fața scenei)

Frumos! v-ați luat zborul și m-ați uitat pe mine,
Ați conspirat în lipsă-mi și ați găsit că-i bine
— Aci găsesc pe doctor cu higiena lui —
Să nu lăsați să treacă sfințitul soarelui,
Fără-a ieși la aer nainte de mîncare.
Prea bine. De ce însă nu ați avut răbdare

Să viu și eu acasă, să mergem cîtetrei!
Mi-ar fi făcut plăcere... *(Către Doctor.)* Așa că-i vina ei?
(Către Corina.) De ce?

CORINA

(fără a se uita la dînsul)

Știi foarte bine că nu-s supărătoare,
Aveai atîta treabă — și treabă-*absorbitoare* —
Încît n-am vrut o clipă să ți-o zădărnicești,
Nici chiar pentru plăcerea ce zici că o găsești
De-a merge la primblare cu noi...

ALEXANDRU

Cît ești de bună!

(Aparte.)

Mă-nghimpă. *(Privind-o.)* Ceru-i negru, o să avem
furtună.

CORINA

(dregîndu-și rochia)

Îți mulțumesc! Se poate... Și d-neata ești bun...

ALEXANDRU

Ce vorbe sunt acestea? Nu te-nțeleg... îți spun...
Mă iartă...

CORINA

(întrerupîndu-l)

N-am ce-ți face. Eu, știi că nu-s deprinsă
Cu jocuri de cuvinte, ce au cătare-ntinsă;
Încît sunt mulțumită, cînd astfel precum pot
Leg cîte două vorbe, ca să nu tac de tot.

ALEXANDRU

(aparte)

Din ce în ce mai aspră... acum o să zbucnească...

(Tare.)

Și tu, de la nimica faci lucru-atît să crească!
Nu-mi spulbera avîntul cel bun. Voiam să-ți zic

Că nu-i nimic pe lume, dar absolut nimic,
Ce ar putea vreodată să-mi facă o jicnire
Din partea ta, afară de lipsa de iubire
Și de răceala asta cu care îmi vorbești,
De cîteva minute... *(voiește să-i ia mîna)*
iubită precum ești!

(Corina, care pînă aici îl ascultase fără să se uite la dînsul, se întoarce ca îmboldită de indignațiune, îl privește lung, își ferește mîna ș-apoi trece mîndră în partea opusă a scenei.)

DOCTORUL

(aparte)

Frumoase sunt acestea? Eu ce-s de vină oare
Să stau părtaș nevrednic la astă sărbătoare?
Nu e nimic în lume de ce m-am fost ferit
Mai dinadins, cum este ăst soi nenorocit
De-mpunsături și certuri ce fac din căsnicie
Un iad de chinuință, cînd nu-i de mișelie.
Chiar din pricina asta nici nu m-am însurat.
Cînd mi-ar fi zis nevasta: ori doctor, ori bărbat!...
Pas să mai stau la gînduri! Sunt singur și mi-e bine,
Iar la vreo-nșelăciune, mă-nșel tot eu pe mine!

(Tot timpul cît a vorbit Doctorul, Alexandru s-a strămutat ușurel pe după masa cea rotundă și pe la spatele Corinei — care dădea semne de nerăbdare și apoi s-a pus pe fotoliul de lîngă masă și se uita într-un jurnal. Alexandru e la dreapta ei.)

ALEXANDRU

(privind-o, cu o voce tristă)

Din ce în ce mai tare mă miră chipul tău
De-a fi cu mine astăzi. Îmi vine foarte greu,
Din neobicinuință, să văd amărăciune
Ori răutate încă în tot ce ai de-a-mi spune.

CORINA

(cu răceală)

Eu n-am să-ți spun nimica. Te văd pe d-neata
Că-ntrebi, că-ți faci de vorbă, că cercetezi ceva.

ALEXANDRU

Da! cercetez firește, căci pentru-întîia dată
Azi ești așa de aspră cu mine și-ncordată,
Tu cea atît de blîndă și dulce.— Draga mea,
De-ai ști cît nu te prinde, n-ai fi așa de rea,
În casa noastră încă n-au răsunat cuvinte
De-acele ce înghimpă în inimă și-n minte,
Încît oricine astăzi ne-ar auzi, mirat
S-ar întreba de suntem femeie și bărbat.
Nu după moda nouă, ci ca din vremea veche,
Cînd casa era una și soții o păreche.

(Corina bate nerăbdătoare covorul cu piciorul.)

DOCTORUL

(aparte)

Cum se cunoaște hoțul, că-i meșter la cuvînt
Și negustor de fraze, vorbește ca un sfînt.

(Tare, apropiindu-se.)

Eu cred că niciodată nu-i de folos să fie
În casă ne-nțelegeri și între soți mînie.
Firește, oameni suntem, greșelile-s pe noi,
Dar și îngăduire se cere cînd sunt doi...

ALEXANDRU

(vesel)

Am fost întotdeauna și sunt un om de pace;
Încît eu cu nevasta război nu pot a face.
Așa e, dragă? Spune-i. „Așa e", căci zîmbești...

CORINA

Zîmbesc?!... zîmbesc de milă. Mă mir cum nu roșești
Cînd spui astfel de lucruri și vii cu-atîta fală
Să-mi dai sfat de blîndeță și lecții de morală.
Aș înțelege-acestea și poate le-aș urma,
Cînd mi le-ar spune altul, nu însă d-neata.

ALEXANDRU

Cum nu eu? Ce-nsemnează...

CORINA

Oh! înțelegi prea bine,
E tristă comedia ce vrei să joci cu mine
Și e neomenoasă — mă iartă de cuvînt —
Da, ea îmi dovedește că tot ce e mai sfînt,
În astă legătură ce-i zici căsătorie,
Încrederea deplină, e slabă jucărie!
Bărbații ca tovarăși necredincioși și răi
Aduc perzînd-o-n casă ruina-n urma ei.
Ușori și fără cuget își fac cu îngrijire
O poartă, pentru patimi, cu tainică ieșire,
Prin care scot ei înșiși din casă cinstea lor
Lăsînd să intre-n locu-i scandalul-njositor.
Această primeneală nemernică se face
Mai lesne cînd femeia o suferă și tace;
Eu însă nu-s de-acelea ce tac și se sfiesc
A sugruma rușinea în cuibu-i mișelesc.
Eu priveghind de-aproape la cinstea vetrei mele
Voi ști chiar împotrivă-ți s-o ocrotesc de rele.
Și mai întîi de toate gîndește-te că sunt
Femeia d-tale, și că nimic mai sfînt
N-ai de făcut, în lumea de rele împănată,
Decît să-ți ții femeia și casa nepătată.
Acum urmează-ți rolul, îmi place să te-ascult.
De ce să pierzi prilejul unui discurs mai mult?

ALEXANDRU

(aparte)

E aprigă, nedreaptă și slabă cum sunt toate
Femeile.

DOCTORUL

(aparte)

Prea bine! Mă mir de unde scoate
Asemenea cuvinte? Femeia cînd o vrea
Îl face și pe dracu de umblă după ea.

ALEXANDRU

(tare)

Văd, din nenorocire, că e cu neputință
A ne-nțelege astăzi. Ar fi deci cu prilință
Să punem pe un altul aicea, între noi,

Ca să ne lămurească de-a rîndul pe-amîndoi.
Așa eu rog pe doctor să vie, să m-ajute,
Să nu ne perdem vremea cu vrute și nevrute.

DOCTORUL

(aparte)

Poftim! mă pun la mijloc acum. Ce-o să le fac?
Mi-s dragi, ș-apoi sunt tineri, se ceartă și se-mpac.

(Tare.)

Eu vă ascult, deoparte, vorbind de-atîta vreme
Și zău, dacă m-ați crede, încep chiar a mă teme
Să nu vă văd la urmă, aprinși precum sunteți,
Că vă perdeți cu vorba și mintea cîtă-aveți.
De vreți a vă-nțelege fiți mai dămoli la fire.
Femeia, vatra casei, blînd simbol de iubire,
Menită să păstreze bărbatului un loc
De mîngăiere-n suflet — chiar neavînd noroc —
Să-nalță cu mîndrie pe-a datoriei scară,
Dînd gîndurile rele din inimă afară.
Cu pilda ei cea blîndă, cu graiul ei duios,
Ușor să-ntoarcă poate la drumul priincios
Pe cel ce în avînturi nebune ori trufașe
Și-a pus în jug viața la simțuri pătimașe!

ALEXANDRU

(aparte)

Adică bate-n mine. Bun avocat mai am
Mă sprijină ca ștreangul pe spînzurat. *(Tare.)* Eram
Să zic și eu o vorbă. Acestea toate-s bune,
Dar nu mă luminează deloc. Nevasta spune
Că am deschis o ușă de patimi și că sunt
Bărbatul cel mai sprinten la cuget pe pămînt,
Că vatra e-n pericol și că va sta de strajă
La pragul casei noastre să nu-i fur cinstea-n mreajă
De simțuri pătimașe, precum zici d-neata,
Mă rog din toate astea ai priceput ceva?
Căci n-aș voi asupră-mi să cadă o bănuială
Lipsită de temeiuri... *(Pauză. Doctorul și Corina tac.)*
Cum? stați la îndoială?
Atunci de ce atîtea cuvinte de prisos
Cu-atîtea înțelesuri pe față și pe dos?
Aceasta-i comedie!...

CORINA

(sărind de pe fotoliu)

Destul, că-mi pierd răbdarea!

DOCTORUL

S-a risipit iar vraja.

CORINA

(cu indignare)

Cum ai nerușinarea
Să vii să-mi zici în față că eu joc comedii,
Cînd înțelegi prea bine că știu de unde vii,
Cînd am aici dovada purtării d-tale
Atît de înjosită.— Cum? mi te pui la cale,
În taină, cu-o femeie ce-ți vine din Paris
Și care te iubește, și o iubești! I-ai scris...
Vă scriți de lungă vreme, desigur. Ce rușine!
Și-mi mai spuneai acuma că mă iubești pe mine!
Și alergai la dînsa. Ah! mult rău mi-ai făcut!
Știam de-atîtea zile că vine, am tăcut
Să văd de nu mă-nșeală a mea închipuire.
Adinioare însă *(ironic)*, *plecînd la întrunire*,
Te-ai dus întins la gară s-o-ntîmpini, *azi e joi*,
Așa că pentru-o Fanny ți-ai bătut joc de noi!
Acum pricepi, desigur, din ce împrejurare
Mi-e inima cernită și vorbele-s amare!

ALEXANDRU

(ca aiurînd)

E o fatalitate, un vînt nenorocit,
Ce a căzut asupră-mi și care m-a uimit!

CORINA

Mărturisești atuncea! E dar ne-nlăturată
Nenorocirea noastră! Mai spune-mi înc-o dată...
Credința și-ndoiala se zbuciumă în piept,
Răspunde!

(Pauză; se apropie de Alexandru și-l ia de braț, cu un surîs silit.)

Sunt nebună! Așa că nu e drept,
Că e o aiurare a-nchipuirii mele —

Femeia ştii că-i slabă şi poate să se-nşele —
Că mă iubeşti pe mine. Mi-ai zis azi: te iubesc!
Pe ea nu poţi s-o suferi...! Aşa e?...
(Văzînd că Alexandru tace privind-o.)
Năbuşesc!
Răspunde!...

DOCTORUL

Cu o vorbă din inimă pornită,
Împrăştie necazul, fă-ţi casa liniştită!

CORINA

(dîndu-i telegrama)

Citeşte-mi tu depeşa şi judecă... să vezi,
Aşa de rău e scrisă că singur ai să crezi
Ca mine...

DOCTORUL

Alexandre, gîndeşte-te la lume,
La dînsa şi la tine. Acestea nu sunt glume.
(Alexandru tace, privind depeşa.)

CORINA

(se apleacă pe umărul lui, spre a citi)

„Nici un cuvînt la nimeni, îmbrăţioşeri!" Ce zici?
„Aşteaptă-mă la gară, sosesc joi"... Dar aici:
„Alerg spre fericire!"... Acestea nu-s cuvinte,
Ce m-au putut aduce uşor să-mi ies din minte?

ALEXANDRU

(aparte)

Ce gingaşă e altfel! dar gelozia-i rea
Şi eu vreau pace-n casă...

CORINA

Aşa e?

ALEXANDRU

(luînd o înfăţoşare tristă, vorbeşte rar, ca cum ar scoate vorbele cu greu)

Draga mea,
Sărmana omenire, atît de-mpovărată,
Pe multe povîrnişuri alunecă deodată...
Sunt uneori momente, cînd omul e dator
Să-nfrunte slăbiciunea, să fie răbdător...
Şi să-şi ascundă păsul cît mai adînc în taină...
Oh! grija-i pentru suflet obositoare haină...
Ce folosinţă oare avem a ne lupta
Ş-a ne jeli zadarnic, de nu putem schimba
Fatalul curs al soartei, cînd din nenorocire
Ne răscoleşte viaţa cu-o aprigă lovire...

DOCTORUL

Vorbeşti într-aiurea! Ci fii mai lămurit...

CORINA

Eu nu-nţeleg nimica.

ALEXANDRU

Ei bine, a sosit,
Da, Fanny e aicea. *(Îngenunchind.)* De-s vinovat...
iertare!

CORINA

(făcînd o mişcare în lături)

Ah! nu mă înşelasem! *(Izbucnind în plîns.)* Ce groaznică
trădare!

ALEXANDRU

(sculîndu-se, se apropie de ea)

Dar o să plece... dragă...

CORINA

(fuge spre canapea)

Ah! lasă-mă! *(Se aşază jos.)*

DOCTORUL

(apropiindu-se de Corina și împiedicînd pe Alexandru de a se duce lîngă ea)

Ce faci
E rău, nu-i demn de tine... Nu te-ncerca s-o-mpaci,
Atîta mîngăiere îi mai rămîne... Bine,
Ce gînduri ai? ce-ți este? cum nu ți-a fost rușine,
Cînd ai așa femeie?... Eu nu știu ce să-ți zic!
De ce-ai făcut aceasta, cînd nu-ți lipsea nimic?

ALEXANDRU

Nimic din cîte omul nu poate să dorească...
Dar inima e vie, ea cere să iubească
Mereu, ș-atîta zbucium purtam în pept de dor,
Că de-ar fi stat acolo, eram să mă omor.
Ce vrei așa mi-e firea... e poate-o nebunie!
(Se apropie de Corina, care plînge pe canape.)
Te rog... Corino... dragă...

CORINA

(vorbește plîngînd)

Dar asta-i grozăvie!
Ce inimă, cu cuget, ce minte ai? Ce ești?
Parc-ai trăit afară din lume de vorbești
Așa făr' de sfială și fără de măsură.
Ce ți-am făcut eu oare, de-mi porți atîta ură!
(Se scoală și vorbește, apropiindu-se din ce în mai mult.)
De cînd trăiești cu mine, făcutu-ți-am vrun rău?
Avut-ai a te plînge de caracterul meu?
Căsătoria noastră n-a fost ea o unire
A două mîni întinse cu dor și cu iubire?
Și-n casă, ca în lume, n-am fost necontenit
O soață credincioasă lîngă-un bărbat iubit?
Din sfînta-mi datorie ieșit-am vreodată?
Ce ți-am făcut! răspunde?
(Pauză. Alexandru stă cu capul țintit în pămînt.)
Sunt oare vinovată
Că-n inima-ți prea largă și-n pieptu-ți prea aprins
Dorințele vrăjmașe n-au cumpăt, nici coprins?
Că pentru patimi sterpe, nemernice, nebune,
Jertfești trecutul pacinic și ceasurile bune

De dragoste curată, de trai neturburat,
În care ca copiii cu drag te-ai răsfățat?
(Pauză, urmînd cu violență.)
Ce mai întreb degeaba? Sunt lucruri pentru care
Femeia cumsecade nu intră-n cercetare,
Ci le disprețuiește... Așa disprețuiesc
Eu pe femeia-ceea — fals idol omenesc —
Pe care ai adus-o aici făr' de rușine,
Să-ți îndulcească traiul alăturea cu mine
Și să-ți prefacă casa, din care voi pleca,
În cuib de desfrînare prin slăbiciunea ta!
(Ajunsă la culmea emoțiunii, Corina-și pune mînile repede la ochi și se clatină să cadă. Doctorul să răpede să o sprijine. Alexandru face un pas spre dînsa; ea se îndreptează însă, își șterge repede ochii, trece în partea opusă a scenei și, ațintindu-și privirile fulgerătoare spre ușa din stînga, strigă amenințînd.)
Ființă blestemată! din margine de lume
Alergi să-mi furi iubirea și pacea, ș-al meu nume,
Te furișezi, nebuno, aici în cuibul meu,
Tu care porți ocara și ura-n sînul tău.
Și crezi că am să sufăr în fața-ți nemișcată,
Batjocura aceasta? *(Face cîțiva pași spre ușă.)*
Să ieși de-aici îndată!
(Se întoarce către Alexandru, care se așază între ea și ușă.)
Acolo ai ascuns-o! Acolo te-am găsit
Păzind adineoare. Intrînd ai tresărit...

DOCTORUL

(apropiindu-se de Corina)

Ce vrei să faci? gîndește, dai singură alarma,
Scandalului și lumii dai singură o armă!
(Aparte.)
Auzi, nesocotitul! Nu-i chip să-i mai împac!
(Corina înaintează spre ușă, Alexandru se pune înaintea ei.)

ALEXANDRU

(ca cum ar apăra ușa)

Ia seama, doamnă! Suntem...

CORINA

(tremurînd de mînie)

Oh! știu c-ai vrea să tac,
C-ai vrea să închid ochii și să te las în pace;
Dar am s-o dau afară!...

ALEXANDRU

Aceasta n-o vei face!...

CORINA

(aproape de ușă)

În lături!...

ALEXANDRU

(în fața ei)

Nu vei trece!

DOCTORUL

(frîngîndu-și mîinile)

E lucru nebunesc,
Ce faceți!...

CORINA

(dînd pe Alexandru în lături)

Fugi de-aicea!

(Alexandru se trage lîngă dulapul din fund, Corina ridică o parte a perdelei și strigă:)

Ieși, ieși, îți poruncesc!

(Apoi se dă cu un pas înapoi și așteaptă. Apare în pragul ușii Ștefan, îmbrăcat în uniformă de maior de roșiori. Mișcare și mirare generală. Corina se uită pe rînd la Alexandru, la Ștefan și la Doctor.)

SCENA VII

ALEXANDRU, CORINA, DOCTORUL, ȘTEFAN, TUDOR

CORINA

(făcînd o mișcare în lături și dînd un țipăt)

Ah!

ȘTEFAN

(închinîndu-se)

Doamnă!

CORINA

(îndreptîndu-se către bărbatu-său)

Alexandre!

DOCTORUL

(aparte)

Ce vrea să zică asta?

ȘTEFAN

(aparte)

Se uită lung la mine.

ALEXANDRU

(vesel)

Mi-ai speriat nevasta...

ȘTEFAN

Eu, în ce fel?

ALEXANDRU

Uite bine. Întreab-o tu să-ți spuie.

ȘTEFAN

Dar...

ALEXANDRU

Ah! nu vă cunoașteți! *(Prezentîndu-l Corinei.)*
Maiorul Ștefan Gruie,
Un bun și vechi prieten al meu...

CORINA

(dîndu-i mîna)

Îmi pare bine;
Vă cunoșteam din faimă...

(Ștefan îi sărută mîna.)

ȘTEFAN

(zărind pe Doctor)

Oh! Doctore!

(Se îndreptează către dînsul și-și dau mîinile.)

DOCTORUL

(încet)

Cu cine

Erai încă-năuntru?

ȘTEFAN

(privindu-l mirat)

Cu nimeni!

DOCTORUL

N-ai văzut...

Pe... nimeni?

ȘTEFAN

Eram singur. *(Se strîng de mînă.)*

DOCTORUL

(aparte)

Bun, Fanny-a dispărut.

(În timpul acestei convorbiri, Corina a aruncat o privire repede în odaia din stînga, apoi se întoarce spre canapea încetișor.)

ALEXANDRU

(privind pe Corina, aparte)

Nevestei tot i-e frică... *(Trece în fața scenei, în dreapta.)*

CORINA

(punîndu-se pe canapea, aparte)

Nu-i nimeni! De mirare!

ȘTEFAN

(încet, Doctorului)

De ce mi-ai făcut însă această întrebare?

DOCTORUL

(arătîndu-i pe Corina)

Ți-oi spune mai pe urmă...

ȘTEFAN

(către Corina)

E oare-adevărat
Ce zice Alexandru? Aș fi nemîngăiat,
Ca pentru-ntăia dată, cînd facem cunoștință,
Să fiu prilej nevrednic de vreo necuviință...

CORINA

Oh! nu...

ȘTEFAN

Cu toate astea, cînd m-am ivit pe prag
V-ați dat c-un pas în lături. Eram să mă retrag,
Crezînd c-am intrat poate în vreo casă străină.
Nu m-așteptați pe mine, desigur... nu-s de vină
(arătînd pe Alexandru, care se preface că privește aiurea)
El m-a trimis acolo și-l așteptam să vie,
Să mă prezinte, doamnă.

DOCTORUL

Adevărat să fie?

ȘTEFAN

Adevărat. Întreabă-l.

CORINA

Nu înțeleg nimic.
E dar o-ncurcătură...

DOCTORUL

Așa era să zic
Și eu.

ȘTEFAN

N-aveam dreptate?

CORINA

(către Alexandru)

Atunci persoana-ceea...

DOCTORUL

(întrerupînd-o, caută la ornic)

Mă rog, nu vă e foame?

ALEXANDRU

(aparte, rîzînd)

Ciudată e femeia,
Nici chiar văzînd cu ochii nu crede, cînd nu vrea,
Ce pot fi celelalte, de judec dup-a mea.

(Tare, apropiindu-se de grupul din stînga.)

Închipuie-ți, Ștefane — adevărată dramă —
Acum cîteva zile primesc o telegramă

(scoate telegrama din buzunar)

Prin care un prieten îmi scrie din Paris,
Că cu credința-n mine și sufletul deschis
La fericire, grabnic se va întoarce-n țară,
Rugîndu-mă, sărmanul, ca să-l aștept la gară
Și să nu spun la nimeni că vine...

(Ștefan face o mișcare, ca cum ar vrea să vorbească, Alexandru îl oprește cu gestul.)

N-am sfîrșit.
Din întîmplare însă, o doamnă a cetit
Depeșa și... îndată s-a pus pe bănuială,
Că-i scrisă de-o femeie, că eu...

ȘTEFAN

(întrerupîndu-l)

Oh! Ce greșală!
Eu ți-am trimis depeșa. *(Alexandru îi dă telegrama.)*

CORINA

(sărind de pe canapea)

Cum, d-neata, glumești?

ȘTEFAN

Da. Eu sunt Fanny, doamnă!

(Alexandru rîde cu hohot și se pune pe fotoliul din dreapta.)

DOCTORUL

Curat ca în povești.

ȘTEFAN

(citește telegrama)

Întocmai. „Cu credința nemărginită-n tine
Alerg spre fericire. Tu privighează bine.
Nici un cuvînt la nimeni.“ *(Către Corina.)*
Oh! doamnă, de știam
Ce are să se-ntîmple, mă credeți, nu scriam
Așa, și mai cu seamă îl și rugam să-mi ție
Această taină-n două cu scumpa lui soție.

(Corina transformată și înveselită se duce ușurel pe la spatele lui Alexandru; îi apucă capul în mîni și-l sărută de multe ori.)

CORINA

Cît sunt de fericită! Ah! și cît te iubesc!
Mă vei ierta tu oare? *(Vorbesc încet.)*

DOCTORUL

(lui Ștefan)

Păcatul femeiesc
E gelozia. Bine, atîta mă uimise
Încurcătura asta, încît mă părăsise
La urmă și răbdarea și toate... E ciudat!...

ȘTEFAN

Molipsitoare boală.

DOCTORUL

Și doar nu-s însurat!

CORINA

(lui Alexandru)

Ce m-a împins mai tare în astă rătăcire,
A fost iscălitura. E lucru peste fire
Ca pe-un bărbat să-l cheme într-astfel, nu-i așa?

ALEXANDRU

Din Ştefan i-a zis Fane, de mic copil. Era
Un obicei din şcoală, la noi, să-i zicem Fane.
În loc dar să te-nconjuri de gînduri năzdrăvane
Şi să tot ţeşi prepusuri, de ce nu ai venit
Să-mi spui ce-aveai pe suflet şi te-aş fi liniştit
Cu-o vorbă, ca acuma!

CORINA

Dar unde pui mîndria
Firească a femeii...

ALEXANDRU

Adică gelozia,
O patimă trufaşă, cu care vă jucaţi,
Ca cu-o săgeată-n care adesea vă-nţepaţi.
Mîndria femeiască ar trebui să fie,
Ca straja credincioasă, a inimii mîndrie.
Destul că mîngăiere aşa de rar găsim
În lume, ca atuncea cînd cel puţin iubim,
Să nu daţi viaţa, pacea şi slaba voastră minte,
Cum vrei să faci tu astăzi, pe jocuri de cuvinte!

CORINA

(întinzîndu-i mîna)

Învăţătura-i scumpă, căci eu am suferit
Mai mult şi mai puternic...

(Se întoarce spre Ştefan şi Doctor.)

ŞTEFAN

Sunt foarte fericit
Că v-am putut aduce iar liniştea în casă.

CORINA

(dîndu-i mîna)

Sunt recunoscătoare...

TUDOR

(pe pragul uşii)

Vă rog, poftiţi la masă.

DOCTORUL

(căutînd la ornic)

Chiar şi venise vremea, am flămînzit de tot.
Să ştiţi că altă dată, cînd mă veţi pofti, vă scot
La rînd pe fiecare, pîn' la sofragerie,
Să căutaţi de masă, iar nu de gelozie!

(Corina dă braţul lui Ştefan şi pornesc spre fund.)

(Cortina cade)

PRIMUL BAL

(COMEDIE ÎNTR-UN ACT)

Mariei, cu întreaga mea inimă

PERSOANELE:

ROBEANU, medic — D-nul C. NOTTARA
LIA, soția lui — D-na AR. ROMANESCU
MITICĂ ZORNESCU — D-nul C. COSTESCU
SIMION, sluga lui ROBEANU — D-nul A. CATOPOLU
CATINCA, fată în casă la ROBEANU — D-na M. CIUCURESCU

Scena se petrece iarna în casa lui Robeanu, în București.

Teatrul înfățioșează o elegantă sală de mîncare. Masa e pregătită pentru un mare supeu de bal. Scaune de-a lungul mesei. La dreapta, un cămin cu o mare oglindă. Lîngă dînsul un fotoliu, un scaun și o masă pentru fumat. La stînga, un bufet mare cu argintării și cristaluri. Coșuri cu fructe și bomboane pe masă. Ușă în stînga, ușă în dreapta. Fundul scenei arată, printr-o arcadă, o seră de iarnă luminată. O draperie bogată decorează intrarea serei. Două lampe ard pe cămin. Candelabrele de pe masă nu sunt aprinse. La ridicarea perdelei pendula bate 9 ore.

SCENA I

SIMION, CATINCA

SIMION *(cu mîinile în șolduri, inspectînd masa. Livrea neagră cu șnururi galbene, vestă albă de postav, cu fir, chiloți de catifea roșie, ciorapi albi, pantofi de lac)*: 10, 15, 20,

25, 30, 35, 40, 41, 42, 43, 44 p... a... tru.. ze... ci și cinci! Bun! de s-or mai strînge ceva boierii, încap tocmai 50 de tacîmuri. *(Căutîndu-se prin buzunare.)* Na! că iar am prăpădit-o! De cînd cu balul ăsta, mi-am perdut mințile și pace! Ba bine că nu le-aș fi perdut! Mă rog să te pui d-ta bun, teafăr, sănătos și să răstorni o casă întreagă ca să faci loc gol pentru învîrtitul cocoanelor și să strămuți lucrușoarele, să le stinghereşti, ba să le și mai fărîmi, că de! om ești, numai și numai să-ți faci treabă și să aduni o sumedenie de lume ca să bea, să mănînce pe socoteala ta... asta n-o pot eu înțelege o dată cu capul! A! Să mergi, bunăoară, la alții, asta vine la socoteală, că stau frumușel la odihnă cu hainele boierilor în brațe și, după ce m-am săturat de privit și de somn, mai dau o revizie pe la bufet! Chef pe socoteala altora, vezi bine! Dar de opt zile să mă muncesc eu, să n-am nici masă, nici liniște cum se cuvine, prea e prea! adică vorba ceea: nu face că ți se face! Căinasem din cale-afară pe bieții feciori din alte case, trebuia să-mi cadă și mie beleaua în spinare! Și tot n-ar fi nevoie așa de cumplită, dacă m-aș mai putea răcori cu vreo vorbă bună de la boieri ori de la Tincuța — o bălăioară cu ochii cît un ban mare — care mă joacă mai dihai decît pe un titirez! Aș! ți-ai găsit, tot ce fac nu e bine, ba uituc, ba nerod, ba gură cască, ba cîte alea toate, de nu mai știu cum să deschid gura măcar și diavolița de fată mă hărțuiește întruna. Mă mir cum n-am pus tacîmurile pe dos, atîta m-au zăpăcit de-o săptămînă cu afurisitul ăsta de bal. D-apoi fie! halal, nici la Prințesa, care dă de 40 de ani baluri în toate vinerile, n-are să fie așa de frumos ca la noi! Cînd te uiți la salonul pe care l-am lustruit sticlă, de mi-e milă să calc pe scînduri și mai ales la supeul *(înghite)*... cu fel de fel de bunătăți... dacă nici acum nu mi-o mări leafa cuconița, apoi nu mai e dreptate pe lumea asta! *(Deschide ușile dulapului și așază cofere de argint pentru șampanie.)* Păcat numai c-or să se bea vinurile cele bune! Eu ziceam Tincăi să mestecăm și de cel mai prost, că boierii nu mai bagă de seamă în ferbințeală, dar mi-am aprins paie în cap, că m-a auzit coconița... ba nu m-o auzi vorbind? că eram într-un vîrf de scară, ștergeam policandru și Tinca era în celălalt capăt al salonului... A strîns tot vinul cel mai așa,

l-a închis și a luat cheia la d-ei! Adecă ce mă amestec eu? dacă singuri d-lor vor risipa, apoi vina slugilor este? Iii!! Și că mult mai e fără astîmpăr... n-aș fi crezut niciodată, cocoană tînără și purtată doar prin lume, cum n-a mai fost alta, și țaca, țaca, toată ziua, nu-i mai place nimic, nu-i mai intră nimeni în voie, vrea, nu vrea, intră, iese, scoate, așează, jos, sus, în toate părțile, ar osteni o sută de oameni de s-ar potrivi firii d-sale, dar încă pe noi cîteva biete slugi. Noroc că nu ne mai vin și musafiri, c-atîta ne-ar mai lipsi... *(Iar se rotește în jurul mesei.)* Păi! cînd zic eu! Nici la Prințesa nu-i mai bine! Le-am așăzat colea, de la meș-teșug! *(Catinca intră cu două coșuri de flori.)* Iacă și bălănica mea! Bine că te-ai îndurat și de mine, sufletul meu!

CATINCA *(punînd coșurile pe bufet)*: Știi că te găsesc nostim? Ce, era să mă țin de d-ta? Fără sindrofie nu-ți merge bine? Abia scăpai din iatac acum. Pănă am îmbrăcat pe coconița am crezut că turbez, nu altăceva. E și mai avană decît înainte! *(Se uită în oglindă și se gătește.)* Uf! îmi huiește capul de atîta cicăleală...

SIMION *(apropiindu-se cu dragoste de dînsa)*: Tocmai ca mie, puișorule! Și încă eu tot mai am răgaz cînd te văd pe tine, pe cîtă vreme tu... *(Vrea s-o ia de talie.)*

CATINCA *(dîndu-i peste mînă)*: Ia te mărginește! te poftesc, ca să nu ne stricăm prieteșugul!... Mie nu-mi plac astea!...

SIMION: Vai de mine, că amarnică mai ești! Bine, bre omule, dacă te iau de nevastă? Uite, să ieșim doar cu cinste de la balul ăsta și lucru-i isprăvit! Popa Stoica ce treabă alta are?

CATINCA: Se poate! Tocmai de aceea nu te pripi! Vom vedea mîne! Multe baluri am mai trecut și vorba d-tale tot făgăduială a rămas!

SIMION: Care baluri?

CATINCA: Cele pe care mi le tot puneai soroace.

SIMION: Cine îți vorbește de alea! Baluri pe la străini! Eu îți vorbesc de balul nostru de astă-seară. Cum e cel dintîi bal ce-l dau boierii noștri de cînd s-au luat, ăsta e ăl bun, alelalte erau așa de-o șmecherie de dragoste și de gură dulce!...

CATINCA: Apoi vezi că tocmai de aia, te și poftesc să te mărginești... auzi d-ta, șmecherie?... bine-ți ziceam

eu că ești un nerod... gură dulce? îi vedea tu gură dulce cînd or înflori căpșunele în cîșlegi, băiete... dacă e vorba așa! *(Simion vrea să-i ia mîna.)* Ia vezi-ți mai bine de masă! C-acum încep să pice musafirii!

SIMION *(privind-o cam de sus)*: Masă? Se cunoaște că numai cu de ale gătelei îți faci d-ta seamă, căci altfel ai fi văzut ce fel de masă mi-am înjghebat! Poftim, duduie, și privește, nici la Prințesa... *(cu ironie)* ce-ți vorbesc eu de prințese d-tale, mai mult decît la Dobrotin care e becher, și la cucoana Luxița Simizeanca, care tot prin sat mănîncă, ai mai văzut d-ta mese? Iacă uită-te de vrei să cunoști ce va să zică o masă boierească... doar degeaba nu m-am plimbat eu 7 ani cu cuconașul pe la toate băile dinăuntru, am învățat și noi ceva, așa s-o știi d-ta, madmuazelo... *(învîrtindu-se într-un picior)* pe-acolo nu ajunge fitecine, bălănico!

CATINCA: Ia te mărginește!... atîta îți spun eu! *(Pauză.)* Cuțitele de argint le-ai adus de la cucoana a mare?

SIMION *(căutînd în buzunare)*: Dacă am perdut țidula... Ba n-oi perde-o!... aș vrea să te văd pe d-ta în locul meu! *(Găsind o hîrtie.)* Ah! *(Mototolind-o și azvîr-lind-o în sobă.)* Aș! hîrtie de țigară!

CATINCA: Da' le-ai cerut! du-te de le cere! Ba mai bine trimite pe cineva... Pe Vasile vizitiul!... cine-o să deschidă ușa cînd o începe lumea să vie... uitucule! *(Rîde.)*

(Simion se tot caută prin buzunare.)

SCENA II

Cei de sus, LIA (în rochie de bal roză cu o cingătoare lată de panglică. Foarte elegantă. O horbotă albă pe umerii goi. Vine din fundul scenei, din seră.)

LIA *(încheindu-și o brățară)*: Catinco, ce face domnul?

CATINCA: Adineaori citea în odaie la d-lui.

SIMION: I-am pregătit toate pentru îmbrăcat. Nici tîrziu nu e, abia că bătură nouă!

LIA *(mergînd să se privească în oglindă)*: Să aduci o pungă de hîrtie care e în seră, Catinco, și vezi dacă n-am uitat

mănușele pe pian în salon! *(Catinca iese prin fund. Către Simion.)* Regulat-ai, cum ți-am zis, covorul pe scară și lămpile? *(Vorbește repede și scandînd vorbele. E vizibil nerăbdătoare și nervoasă.)*

SIMION *(aprinzînd cîte-o lumînare pe rînd din candelabre și apoi stingînd-o)*: Fiți fără grijă, cuconiță! Toate sunt la locul lor. Lămpile strălucesc parc-ar fi la luminație! Asupra băieților să n-aveți nici o bănuială, sunt de-ai noștri. E Mihalache, vărul Tincăi, și nepotu-meu care slujesc la Dobrotin, ăl de s-a dus la Paris. Sunt spilcuiți ca niște coconași!

CATINCA *(aducînd o hîrtie în formă de pungă)*: N-am găsit mănușele nicăieri. Le-am căutat și în iatac și pe la domnu. *(Văzînd mănușele într-o cută a cingătoarei rochiei.)* Iaca mănușile erau aici. *(I le dă.)*

LIA: Bine zici, le uitasem. Mă gîndeam la altceva. Dă-mi coșurile cu flori. Așează-le de-a rîndul prin vasele cele mici de sticlă. *(Deschide punga de hîrtie și scoate mici bilete pe care le așază împreună cu un mic buchet pe talere.)* Cum o începe să vie lumea să aveți grija de-a lăsa draperia de la seră și să nu o ridicați pînă ce n-oi veni eu aici. Catinco, după ce vei isprăvi, să pui fierul cel mic de frizat și o cutie de ace de cap lîngă oglindă în odaia mea. Să înfigi bolduri la panglicuțele de cotilion... o să le găsești în coșul meu de lucru.

CATINCA: Prea bine, coconiță! *(Iese.)*

SCENA III

Cei de sus, ROBEANU (în jachetă cenușie scurtă, cu părul cam în neregulă, cu cravata colorată cam strîmbă, cu o carte în mînă, intră din stînga)

ROBEANU: Dragă, unde mi-ai pus biuroul, că nu-l găsesc nicăieri?

LIA *(din capul mesei)*: Biuroul? *(Gîndindu-se puțin, privind la Simion.)* Ah! știu! L-am pus deasupra lăzilor sub scară. Era să-l așez în odaia de baie, unde am îngrămădit celelalte lucruri, dar Simion a zis că poate să ai nevoie de dînsul și l-a pus mai la îndemînă...

SIMION: E după perdea, coconașule, în dosul dulapurilor cu ierburi și cu chipurile cele de ipsos.

ROBEANU: Și asta vrea să zică la îndemînă?... Mi-ați mutat și dulapurile? Bine dar o să mi se prăpădească colecțiile! Cine știe cum le veți mai fi trîntit acolo unele peste atele! Întru ce strica dacă le lăsai unde erau, la locul lor?

LIA: Dar bine, chéri, cum era să le las? Se stricau de tot atunci, a trebuit să fac odaie de fumat în biblioteca ta. Înțelegi că nu le-ar fi mers tocmai bine. *(Apropiindu-se de dînsul.)* Ce fel? Nu te-ai îmbrăcat încă? Uite, sunt aproape 9 și jumătate, o să înceapă lumea să vie. N-o s-o primesc doar eu singură! Du-te repede de te îmbracă și lasă biuroul și colecțiile în pace, că stau ele bine unde le-am pus.

ROBEANU: Da, de bine! ai răsturnat cu desăvîrșire casa întreagă cu balul tău, nu știu dacă-mi voi mai putea găsi și capul cu regula care mi-ai făcut-o aici.

LIA *(împingîndu-l spre ușă)*: Du-te mai bine de te îmbracă și lasă imputările pe urmă. Acuma nu am vreme să le ascult. Nu vezi cîtă treabă este încă de făcut? Haide, fă-mi-te frumos, dacă vrei să nu încep eu a cîrti! *(Îl duce de braț pînă la intrare.)*

SCENA IV

Cei de sus, afară de ROBEANU

LIA *(către Simion)*: Asta e vina d-tale! Dacă lăsai biuroul unde ți-am spus eu să-l pui la început, nu avea domnul nevoie să-l caute peste tot locul și ar fi putut să fie gata de mult.

SIMION *(aparte)*: Poftim, tot eu vinovat, ce vă spuneam? Îmi zisese să-l pun în magazia cu lemne. *(Tare.)* Am socotit că e mai la îndemînă acolo și dacă coconașu mă întreba de el, că de-abia azi după prînz l-am mutat, l-ar fi găsit numaidecît!

LIA: Bine, bine! du-te de-ți caută de treabă mai bine decît să tot răspunzi.

SIMION *(plecînd spre ușa din stînga, aparte)*: N-am noroc și pace bună...

ROBEANU *(intrînd)*: Unde mi-ați pus cheile? Biroul l-am găsit, cu vai nevoie, dar n-am putut da de chei nicăieri.

Vă foarte mulțumesc de cum mi-ați așăzat dulapurile. Unul era răsturnat pe-o coastă și celălalt e cu geamurile 'ușelor sparte...

LIA *(impacientată)*: Cheile? Cheile? Ce să faci cu cheile? Mi se pare că le-am strîns eu undeva. *(Către Simion.)* Du-te de-ntreabă pe Catinca ce le-a făcut?

SIMION *(ieșind prin stînga, aparte)*: Adică... numai eu sunt uituc? Acum fuga după cuțite, că nu e chip!

LIA: Mă rog, și fără de chei nu poți? Unde o să le găsesc acum? Ce-o să faci cu ele?

ROBEANU: Îmi trebuiesc pentru notițele ce am în biurou Nu am mîne curs la facultate?

LIA *(rîzînd)*: Ai de gînd să ții cursul mîne? Frumos curs are să fie, după ce vei sta pănă la 8 ceasuri dimineața în bal, căci știi că dăm invitaților și cafeaua cu lapte, după galopul final.

ROBEANU: Și cafeaua cu lapte?... bieții oameni!

LIA: Mai întîi eu nu înțeleg balul decît cînd se sfîrșește a doua zi cu soare. Apoi noi avem și datorie să-l prelungim cît mai mult... cel dintăi bal ce dăm după căsătoria noastră... e foarte natural dar să ție cel puțin pănă la 8 dimineața...

ROBEANU: Cel dintăi bal! Și pănă mîne dimineață la 8, cel puțin! Ai niște orizonturi foarte întinse, drăguță! Dar cu sănătatea ce facem, doamna mea?...

LIA: Sănătatea? Foarte-ți mulțumesc, e nu se poate mai bună, domnule profesor...

SCENA V

Cei de sus, CATINCA (intră din stînga)

CATINCA: Cheile de la biurou nu-s nicăieri.

ROBEANU: Atît mai lipsește!

CATINCA: Să nu fie cumva în coșulețul cu lucru, pe care l-am închis în garderob.

ROBEANU: Și garderobul unde l-ați aruncat?

CATINCA: L-am urcat în pod, din pricina oglinzei! *(Ceasul bate 9 și jumătate.)*

ROBEANU: În pod, prin întuneric și cine știe ce veți mai fi pus primprejur... mai bine mă duc să mă îmbrac. Văd eu că cu voi nu o pot scoate la capăt!

LIA: Așa, chéri! Și vino degrabă în salon. E foarte tîrziu. Catinco! Ia prinde-mi corsajul la spate că se tot ridică în sus. *(Catinca se apleacă și o aranjează.)*

CATINCA: Fără de oglinda cea mare nu vă puteți vedea bine, coconiță, că într-asta de aici de-abia te vezi pe jumătate.

LIA: Ba mă văd mai bine decît în cele din salon. Nu cade prea în pămînt jupa din față? *(Se întoarce.)* Îmi pare că tot calc pe ea.

CATINCA: Numai bine vine. Am prins-o cu ace și nu se mai lasă acum. *(Se aude afară un sunet de clopoțel.)*

LIA *(tresărind)*: Iaca cineva. Aproape 10. Au început să vie. Dă-mi, dă-mi mănușele! Unde e Simion? Ia vezi cine e? Poftește în salon. Și Georges nu e gata. O! cursul d-lui mai trebuia acum! *(Iese Catinca în dreapta.)*

SCENA VI

Aceiași, CATINCA, MITICĂ ZORNESCU (în haine de drum cenușii, cu o pălărie mică moale, mănuși groase de piele englezească)

LIA *(pornind spre seră)*: Poate să fie mama. *(Își trage o mănușă.)*

CATINCA *(intrînd)*: E domnul Mitică Zornescu.

LIA: Zornescu! Poftește-l aici. *(Coboară.)*

ZORNESCU *(vesel, intră răpede, apoi văzînd masa întinsă și toaleta Liei se oprește mirat)*: Sărut-mîna, coconița mea. Da' bine, ce e asta? Ce, aveți banchet, ori dați un praznic? *(Privind pe Lia.)* Rochie *rosé* decoltată... n-o fi bal cumva? Bal și mie nu-mi spuneți nimic? Frumoși prieteni sunteți! *(Catinca iese.)*

LIA *(întinzîndu-i mîna pe care Zornescu o sărută)*: Ce fel? n-ai primit invitarea? Eu ar trebui să mă mir de d-ta, văzîndu-te că vii în starea asta *(arătîndu-i hainele)*, sunt 10 ore și o să înceapă să vie lumea la bal. Balul nostru... cel dintîi bal ce dăm după căsătoria noastră. Cum nu știi? Nu se poate? Ți-am trimis invitarea de 10 zile.

ZORNESCU: Tocmai pentru că mi-ați trimis-o de 10 zile, nu știu absolut nimic. Viu de la țară. Am plecat a doua zi dupe balul Prințesei... știi, cel cu pricina! Azi tocmai două săptămîni! Mă ierți acum că am îndrăznit să viu în costumul acesta? Sosesc de la gară și eram atît de nerăbdător să depun omajele mele de admirațiune la picioarele frumoasei dănțuitoare care m-a scăpat dintr-o mare primejdie, încît am călcat peste regulele bunei-cuviințe și am venit cum eram de pe drum!

LIA *(rîzînd)*: Bine! bine! domnule Fluturaș! te iert, cu o condițiune însă, să te prezinți cît mai degrabă înaintea noastră în mare ținută de ceremonie...

ZORNESCU: Fluturaș, eu? D-ta mi-o spui?... Glumești ca întotdeauna! Ce face Iorgu? Mă prind că stă cu nasul în vreo carte!

LIA: Ba nu. Se gătește, cam cu sila, dar am izbutit. Închipuiește-ți că vroia să-și caute niște notițe, acum la 10 aproape, pentru cursul lui de mîne la școală... Ce zici de asta? Să se gîndească la asemenea lucruri în seara primului nostru bal... E bun de zugrăvit!... *(Se plimbă.)*

ZORNESCU: Ce-o să-i faci? Bal ori nu, omul de știință, bărbatul studios, principele artei medicale nu e ca fiecare muritor. Nu se îmbracă la vreme și cînd e îmbrăcat nu seamănă cu toată lumea. N-o zic asta tocmai pentru dînsul, dar așa este și nu d-ta ai să-l poți schimba... Știința trece înaintea tuturor balurilor și chiar a...

LIA *(întrerupîndu-l)*: Și chiar a nevestei! Zi-o... poate ca să ai dreptate...?

ZORNESCU: Mă iartă, d-voastră faceți excepție... dovadă că se gătește. *(Privind-o.)* Ce rochie strălucită și cît îți șade de bine cu dînsa! Sper, doamnă, că-mi vei acorda favoarea de-a juca cotilionul cu mine. *(Se apropie de Lia.)*

LIA: Cu mare plăcere.

ZORNESCU *(luîndu-i mîna)*: Și întîiul cadril!...

LIA: Fără îndoială!

ZORNESCU *(sărutîndu-i mîna și privind-o galeș)*: Și primul vals?...

LIA: Și primul vals! Numai să ai vreme să le joci pe toate, căci nu cred să intri în salon astfel.

ZORNESCU: Nu, nu. Mă duc îndată. Sunt gata în 20 de minute. Ș-apoi la noi, după binecuvîntatul obicei, lumea

nesosind decît pe-aproape de miezul nopții, am încă buna speranță de-a fi eu cel dintăi dintre invitații d-tale. Vrea să zică ne-am înțeles: primul vals, primul cadril și cotilionul!

LIA: Da, da.

ZORNESCU: Dar ce-o să zică Iorgu de asta?

LIA: Cum, ce-o să zică? Nimic, ca întotdeauna. Lucrul e foarte natural, mi se pare.

ZORNESCU: Nu te mira, eu în locul lui poate că nu aș găsi lucrul tocmai atît de natural. Dar el... ai dreptate d-ta desigur.

LIA: Nu te înțeleg.

ZORNESCU: Mă rog, îmi dai voie să fiu franc și să te întreb ceva?

LIA *(privind ceasornicul care bate 9 3/4)*: Ai auzit?... N-ai vreme de perdut, spune repede ce ai de spus.

ZORNESCU: Vezi, de aceea zic eu că ești un înger... *(cu pasiune)* bună! bună!...

LIA *(îi arată ceasornicul)*.

ZORNESCU: Voi fi foarte scurt. Zece cuvinte și isprăvesc! Nici că mai poate fi vreo îndoială că Iorgu te iubește. Dar a iubi pe o femeie, pe oricare femeie și a iubi pe o femeie ca d-ta este oare același lucru? Omul care celor dintăi le-ar da atîta cît sufletul și inima îi pot produce și pot simți, dă el îndeajuns aceea ce se cuvine, ce e dator să dea celeilalte? *(Lia surîde.)* Nu rîde. Ajung îndată la concluziune. Cunoști, sau mai bine zis n-ai vrut să iei cunoștință de principiele mele asupra iubirii, căci ai fi înțeles foarte ușor aceea ce vreau să-ți dovedesc. Știi cît de mult mi-s dragi trandafirii și cu ce pasiune îi cultiv. După o îndelungată experiență am ajuns la credința că din mărăcine sălbatec nu poți scoate o centifolie, oricît de nobil altoaie îi vei face și cu oricîtă răbdare te-ai ocupa de dînsul. Și totuși originea lor este comună. Ce deosebire însă între floarea cea albă, mică, plăpîndă și parecă timidă a unuia și coroana strălucită, catifelată, a celeilalte. Până și ghimpii lor nu se aseamănă. Cei dintăi te rănesc, îți rup carnea ca niște gheare, cei de-al doilea te împung — ca un cuvînt de spirit — te fac să tresari ca o sărutare! Așadar...

LIA *(privindu-l surîzînd)*: Așadar, din această ingenioasă comparațiune, eu aș fi...

ZORNESCU: Centifolia, doamnă! Roza centifolie! pe care Iorgu are fericirea s-o posede și nepriceperea, nedreptatea poate de-a nu o recunoaște și a nu o prețui...

LIA: Cu alte cuvinte bărbatul meu... acest principe al științei, precum îl numeai, cu toată reputațiunea sa de om învățat, are, după d-ta, slabe, foarte slabe noțiuni de botanică și, în ce se atinge de roze, ar putea cu multă siguranță să ia lecțiuni de la d-ta?...

ZORNESCU: Cum se cunoaște că ești femeie? Și încă ce femeie? Ai numaidecît la îndemînă acel „nu știu ce", care ne farmecă și uneori ne convinge chiar fără să vrem! Ai acel dar neprețuit al paradoxului gingaș și calitatea rară a ironiei spirituale, care întețesc și mai mult focul, ce atît de lesne aprinzi cu privirea și cu cuvîntul! În fine, tot ce te încunjoară sau vine de la d-ta...

LIA: Ghimpii, domnule Zornescu, ghimpii mei de roză centifolie! *(Rîde.)* Ideea este originală, și forma cea lirică în care o înveleşti îi dă o dulceață prea ademenitoare, de care ai avut, nu mă îndoiesc, de multe ori ocaziunea de-a fi mulțumit! Nu e așa?

ZORNESCU: Poți să zici ce-i voi, doamnă, ghimpii d-tale cei drăgășali nu te vor împiedeca de-a fi cea mai adorabilă femeie și cea mai prețioasă... *(Lia îl privește lung)* și cea mai prețioasă *(apăsînd pe cuvînt)* amică.

LIA: Îmi pare rău că nu e și Georges aici, căci s-ar bucura foarte să asiste la o adevărată schimbare la față a bunului său amic, care desigur nu pentru întăia dată și în favoarea mea provoacă asemenea surprinderi!...

ZORNESCU: Oh! n-am nici-o grabă, Robeanu îmi este cel mai scump și mai călduros prietin, către care nu numai amintirile copilăriei și...

LIA *(întrerupîndu-l)*: Și?...

ZORNESCU: Și acelea ale tinereței noastre mă leagă, ci încă o adîncă și neperitoare recunoștință!

LIA *(surprinsă)*: Cum așa? D-ta datorezi lui Georges recunoștință? Nu știam nimic despre aceasta. Încă o calitate. Discret cînd e vorba de cele mai nobile simțiminte, deși nu ești totdeauna astfel în aventurile d-tale cavalerești!

ZORNESCU: Doamnă!

LIA: O perfecțiune aproape rară în lumea noastră... *(privindu-l)* aceasta nu trebuie să te pună pe gînduri, nici să te facă a lua un aer melancolic, fiindcă din toate cîte îmi spui, eu cred aceea ce se cuvine să cred!...

ZORNESCU *(luîndu-i mîna)*: Doamnă, poți crede aceea ce înțelegi, mai cu dinadinsul, fiindcă nu disperezi că vei simți cît adevăr și cîtă sinceritate cuprind cuvintele mele. Și oricît sarcasm ai vrea să arunci asupra-mi, credința ce am eu despre d-ta nu vei schimba-o niciodată. Ești un caracter, da, un caracter, doamnă! Numai cel care te cunoaște te poate prețui și numai cel ce te iubește ți se poate supune. *(Îi sărută mîna.)*

LIA *(serioasă, trăgîndu-și mîna)*: Și acela ești numai d-ta!

ZORNESCU: Nu zic aceasta. Robeanu poate foarte bine să fi descoperit lucrul, însă nu are aerul de a-l lua în serios, nici măcar de a-i da atențiunea ce merită și... dacă ai vrea... *(Lia îl privește lung)* ai putea foarte ușor să-l faci să înțeleagă aceasta.

LIA: Ești galant, domnule Zornescu, însă dă-mi voie a-ți spune că filosofia d-tale nu e adînc pătrunzătoare. Cele ce vezi aici îți dovedesc aceasta. Balul de astăseară este opera, este voința mea. Georges dorea ca cel puțin în anul întăi să nu ne deschidem casa lumii. D-ta ne ești prieten și pot să-ți spun tot. Știi cît îmi place lumea. Educațiunea sau firea m-au făcut astfel. Sunt vioaie, îmi place dantul, muzica, zgomotul și lumina multă, și nu înțeleg că, dacă m-am măritat, să îmbrac haina gravelor matroane, să mă feresc între patru ziduri, pentru a-mi da aere de falsă seriozitate în nepotrivire cu caracterul meu și a-mi pleca cu ipocrizie fruntea — precum fac cele mai multe femei — la cerinți sociale care mă stingheresc sau la niște zădărnicii care m-ar revolta!

ZORNESCU: Te înțeleg foarte bine!

LIA: Eu sunt francă. Îmi place să spun ce simt și să fac ce-mi convine. Nu voiesc a fi nici o pagină comodă, pe care oricine și-ar putea scrie turburările inimii, nici un vas armonios, care vibrează fatalmente la orice atingere!

ZORNESCU: Ce foc! ce vervă! ce ochi! și ce frumoasă ești cînd dai aceea ce nu vei primi niciodată de la nimeni: sfaturi, dacă nu lecțiuni! Nu aveam eu dreptate să-ți spun că ești un caracter! Aceasta nu mă va opri, cred, de-a mă bucura de ce mi-ai acordat și de-a danța

ca niște buni prieteni valsul, cadrilul și cotilionul împreună!

LIA *(privind ornicul de pe cămin)*: Negreșit, numai să nu scapi prilejul. Privește!...

ZORNESCU: În 20 de minute sunt înapoi! *(Sărută mîna Liei, își ia pălăria de pe fotoliu și pornește spre dreapta.)* Strînge mîna lui Iorgu. La revedere. *(Iese.)*

SCENA VII

LIA *(privind puțin după dînsul)*: Îndrăzneț, dar... are inimă bună! Cel puțin așa îmi pare, judecîndu-l după cîte spune, și mai ales după cum le spune! *(Pauză, se privește în oglindă.)* O centifolie eu! Asemănarea e delicată, deși ar avea parcă un parfum de lingușire, de nu un ghimpe de ironie! Oricum ar fi însă, e destul de măgulitor că și-a dat osteneala să o găsească pentru mine și să mi-o prezente într-un chip atît de discret... Are, într-adevăr, calități Zornescu și cu cît îl cunosc mai bine, cu atîta îl găsesc mai plăcut, mai gentil, mai... *(Se duce spre stînga.)* Ce va fi putut Georges să-i facă pentru a-l fi robit într-atîta cu recunoștința! Ș-apoi dantează ca un înger!... Cînd eram la pension visam, oh, nu numai eu, ci toate camaradele mele mici și mari, la tineri eleganți, distinși, amabili, veseli și mai ales cari să danteze valsul în perfecție. De cîte ori, în recreațiune, înconjuram, jucînd cu o amică, aleile cele largi ale parcului, închipuindu-ne că suntem la bal și că una din noi — și fiecare pe rînd, ca să nu fim geloase — era acel atît de mult visat cavaler frumos, din care ne făuream idealul nostru în viață... în căsătorie! La nimic nu gîndesc fetele cînd sunt la un loc și de nimic nu vorbesc mai cu drag împreună decît de căsătorie! Necunoscutul, misterul în care se învăluiește, simțimintele neînțelese încă ce ne deșteaptă în suflet, ne domină, ne atrag, ne răpesc! Și totuși de cîte ori realitatea este amăgitoare! Pentru mine ea a fost chiar nedreaptă. Georges numai elegant cavaler, perfect dănțuitor ori gingaș, curtenitor nu este. Totdeauna gînditor, serios, distrat chiar, așa că de multe ori mi-e teamă să nu uite, cînd suntem în

lume, că avem o legătură împreună! Așa, n-ar fi în stare să bage de seamă că voi juca astă-seară atît de mult cu aceeași persoană! Ah! avea dreptate Zornescu să spună că am un caracter, că sunt un caracter! Și fiindcă lucrul este cu adevărat astfel, apoi va trebui să prefac multe din cele ce nu se învoiesc cu acest caracter al meu! *(Ornicul bate 10 ore.)* Zece! Și Georges tot nu e gata. E mai încet și mai cochet decît o femeie învățatul meu! *(privind impacientă împrejur)* și m-a lăsat singură să primesc lumea... dar care lume? căci pînă acum nu văd pe nimeni! Ce deprindere neplăcută să vie așa de tîrziu! *(Se aude un lung sunet de clopot.)* Ah! în sfîrșit, vine cineva *(Își așază rochia și își pune o mănușă, aruncînd ochii în oglindă și apucînd spre fund prin dreapta.)*

SCENA VIII

LIA, ROBEANU (ieșind din stînga în haine de bal, cu pălăria în mînă)

ROBEANU: Ai trimis tu pe Simion undeva? Nu pot da de dînsul nicăieri.

LIA *(întorcîndu-se)*: În sfîrșit! Ia să te văd! *(Îi drege cravata albă.)* Bine c-ai isprăvit, desperasem, mai ales că auzii sunînd; a venit desigur cineva. Tu n-ai auzit?

ROBEANU: Nu! căci am sunat eu, pentru fecior. Închipuiește-ți că nu-mi găsesc mănușile și doar bal fără mănuși... și mai ales balul tău!...

LIA: Cum? tu ai sunat? Va să zică nici la 10 trecute, nimeni! *(Se plimbă impacientă.)* Asta-i prea mult!...

ROBEANU *(privind-o foarte serios)*: Nu-i așa? Asta ziceam și eu dincolo cînd mă îmbrăcam: Noroc că lumea e mai cuminte decît noi și nu începe să ne năvălească decît pe la 11 încolo, ca să pot avea eu îndeajuns vreme să fiu gata... căci tu, drăguță, în nerăbdarea de a-ți inaugura balul, te-ai gătit de 2 ceasuri și mai bine...

LIA: Și oare am făcut rău poate?

ROBEANU: Din contră. Eu nu mă plîng, dar zic numai că lumea ar fi trebuit să ție socoteală că la primul bal ce dai tu, vei fi natural mai nerăbdătoare și deci că ar fi făcut foarte bine să vie mai devreme. Obiceiul de a

veni tîrziu, comod pentru musafiri, e de multe ori o tortură pentru gazde, acum mă pot încredința și eu! *(Lia îl privește lung.)* Lasă, dragă, că ne vom răzbuna și noi pe dînșii! Altă dată nu ne vom duce deloc, sau ne vom duce foarte tîrziu la balurile lor... căci, despre noi, nu cred ca să mai aibă așa de curînd prilejul de-a ne pune răbdarea la probă... au și nebuniile astea un capăt!...

LIA *(din ce în ce mai nervoasă, cu cît vorbește)*: Ce nebunii, ce capăt? Nu înțeleg ce vrei să zici. Ce crezi că numai balul acesta va fi de ajuns pentru a ne achita față cu lumea! Dragă Georges, cînd te aud vorbind astfel, tu un om cu minte, îmi vine bănuiala că vrei să rîzi de mine!

ROBEANU: Eu? ferească Dumnezeu!

LIA: Ce rău, ce nebunie este să fiu veselă, să petrec cu lumea din care facem parte! Eu vroi să dantez dacă îmi place să adunăm în împrejurul nostru pe toți cei cari găsesc o plăcere de a fi cu noi și la noi? *(Cu înduioșare.)* Aceasta te pune în poziție de-a prețui, de-a iubi... poate din ce în ce mai mult... pe aceea care, prin vioiciunea sa, prin succesele netăgăduite de care e-nconjurată, pe care și tu le recunoști din cînd în cînd, cu întreaga ființa sa *(se apropie de dînsul)*, duioasă, blîndă, iubitoare și bună, bună, cum zici tu... sau îmi ziceai mai demult... te va face din ce în ce și mai fericit, și mai al ei, și mai bun și mai iubit... *(Îl ia de mînă.)* Nu e așa?...

ROBEANU *(sărutînd-o pe frunte foarte serios)*: Așa e! Dar aș înțelege mai lesne cînd ai desfășura această strălucită serie de calități și de avantaje în casele altora și încă aceasta din cînd în cînd; iar nu în casa ta. Mă rog aruncatu-ți-ai ochii împrejurul tău? Pe mine mă coprinde jalea cînd privesc prin casă. Toate lucrurile sunt aiurea decît la locul lor, sau zac îngrămădite cine știe unde, odăile goale împodobite cu oglinzi și cu lumînări aprinse, frig pretutindeni, nu ai un singur colț unde să te poți odihni... Știi că după bal ai să fii silită să te culci pe divanul din sala de baie și eu pe vreo canapea undeva, ori în pod, sau la hotel? Slugile sunt prăpădite de oboseală, căci de 8 zile nu le-am dat pas un minut. Tu ești enervată și nerăbdătoare

și eu parcă aș fi într-o moară de vînt! Tot ce avem e pe mîna altora, la voia întîmplării. Ne strîmtorăm noi în toate chipurile; pentru ce? pentru ca să adunăm o ceată de pretinși prieteni, cari vor petrece pe socoteala noastră și ne vom fi prăpădit liniștea, odihna, vremea și multe altele, pentru a auzi mîne, poimîne cum unii ne critică, iar alții ne vorbesc de rău!... Dacă ție îți place să petreci cu prețul acesta, îți fac complimentul meu! Ai nervi de oțel și inimă mlădioasă, drăguță! Ah! nu zic să trăim izolați și să ne petrecem viața într-un perpetuu dialog, care, oricît de dulce și de interesant ar fi, s-ar sfîrși printr-un solilog împovărător sau fățarnic. Nu! suntem tineri, vioi, cum zici tu, trăim cu oamenii și suntem ai lor, cum sunt și ei ai noștri... dar măsură, draga mea, măsură, căci altfel ne ducem de rîpă!...

LIA *(cu nerăbdare)*: Iar ai început cu teoriele! Vremea nu e tocmai bine aleasă, chéri, pentru astfel de predici, și pe mine nu mă vei convinge cu dînsele pînă acolo încît să-mi închid viața și tinerețea între patru pereți, spre a deveni o matroană demnă de dat ca exemplu urmașilor sau de subiect panegiricului ori epigramelor contimporanilor noștri! Rolul acesta este prea greu pentru umerii mei și nu pot fi altfel decît așa cum sunt!... Dacă găsești casa asta prea nepotrivită pentru sărbători, n-avem decît să ne facem o alta, în care după convenința d-tale vei aranja lucrurile cum vei crede mai nemerit, ca să nu aibi a suferi întru nimic de incomoditățile ce ți-ar putea pricinui așa-numitele mele nebunii! *(Se aude un sunet de clopot afară.)*

ROBEANU: În sfîrșit, vine cineva! Aceasta te va distrage și te va mai liniști poate. *(Își ia pălăria și-și caută mănușile.)* Nu-s nicăieri! Pot să primesc și fără de mănuși, nu e așa? *(Se îndreaptă spre fund.)* Aide! doamna primește, doamna trebuie să fie veselă! Vino în salon! *(Lia îl urmează cam încet.)*

SCENA IX

Cei de sus, SIMION (intrînd cu un pachet)

ROBEANU: Cine a venit?

SIMION: N-a venit nimeni.

LIA: A sunat cineva însă?

SIMION: Eu am sunat, coconiță; am fost la cucoana mare de am luat cuțitele de argint, pe care le uitasem. Mi-a zis cocoana mare să-i trimiteți răspuns cînd or începe să vie boierii, ca să poftească și d-lor.

ROBEANU: Bine. *(Se întoarce în fața scenei.)* Ia vezi unde-mi sunt mănușile. *(Lia se întoarce în fața scenei. Simion pune pachetul pe masă, apoi iese prin stînga.)*

SCENA X

LIA, ROBEANU (apropiindu-se de dînsa și luînd-o de mînă)

ROBEANU: Ia te uită la mine! Ești supărată tare?

LIA: Nicidecum. Ți-am spus ce a trebuit să-ți spun, de ce să fiu supărată? Dacă nu mă cunoști încă, nu e vina mea!

ROBEANU: Nu, firește, e vina mea. Dar și tu ești atît de anevoie de cunoscut, nu e așa?

LIA: Poate!

ROBEANU: Așa zic toate femeile cînd le stai împotrivă la ceva. În ce privește însă petrecerile și preumblările nu cred să ai a te plînge întru nimic de mine. De un an acuma, de cînd ne-am luat, afară de cele șase săptămîni petrecute în Italia și de cele două luni cît am fost la țară, lîngă părinții tăi, nu știu de ne-au scăpat trei zile de-a rîndul să nu le petrecem afară din casă.

Vrei să știi de la începutul lunei — și azi suntem în 14 — de cîte ori nu ne-am dus nicăieri? De trei ori. Am avut patru prînzuri, dintre care două urmate de așa-zisul *ricevimento* deschis, care s-au prefăcut în serate dantate; un concert vocal și instrumental, unde am căscat împreună la partea întîia și am dormit eu singur la partea a doua; un concert de binefacere la care ai cîntat o romanță foarte bine și două arii de

operă, împreună cu un tînăr subțiratec și gîngav ca un dascăl de biserică; două baluri mari, dintre care al Prințesei s-a sfîrșit la 8 ceasuri dimineața; un botez cu muzică militară și șampanie, care ți-ai dat o groaznică durere de cap; o reprezentație de amatori la teatrul cel mare și o înmormîntare la schit la Căldărușani!... Dacă socotești că nu am petrecut destul de bine, ai toată dreptatea să fii supărată că la balul tău, la primul tău bal, din care visai să faci adevăratul eveniment al Carnavalului, lumea nu ți-a sosit încă la 10 ore trecute și bărbatu-tău îți face teorii, predici și morală supărătoare, ca să-ți ție de urît!...

LIA: Urît? Nu mi-a fost deloc urît, căci puțin înainte de-a veni tu, plecase Zornescu de aici.

ROBEANU: Zornescu? Și pentru ce a plecat? A crezut oare c-a venit prea devreme?

LIA: Ba nu. Dar nu era îmbrăcat. Venea de la moșie și așa în treacăt, de la gară, s-a abătut, fără să știe despre balul nostru, să ne strîngă mîna. Cum mi-a cerut și i-am dat un vals, un cadril și cotilionul, l-am expediat degrabă să-și pună fracul. Mi-a zis că peste 20 de minute va fi înapoi aici!

ROBEANU: Știu că ai să fii, cel puțin, de dînsul mulțumită, căci este perfect dănțuitor și are spirit. Nu puteai face o mai nimerită alegere, chiar dacă eu, presupunînd că aș juca și aș vorbi tot așa de bine ca dînsul, aș fi venit să-ți cer valsul, cadrilul și cotilionul ce i-ai acordat. E fericit ștrengarul!

LIA *(după o pauză)*: De mult cunoști pe Zornescu?

ROBEANU: De cînd eram copil. Casa noastră era lîngă a lor, ne-am jucat, am învățat la școală împreună, am fost la Paris o dată cu dînsul, am locuit chiar în aceeași casă cu el.

LIA: Vreasăzică, sunteți foarte buni prieteni?

ROBEANU: Așa cred. Cel puțin i-am dat toate dovezile unei sincere și călduroase prietenii și el niciodată nu mi-a lăsat vreo îndoială despre iubirea și încrederea lui. Pentru ce mă întrebi asta?

LIA: Așa, vroiam să știu. Dar ce recunoștință are el către tine? N-a vrut să-mi spună nimic, dar am înțeles că un simțimînt mai duios decît acela al amiciției îl leagă de tine. I-ai făcut se vede vreun serviciu, vreo îndatorire însemnată?

ROBEANU: Hm! nimic! Un lucru foarte natural mai ales între amici ca noi.

LIA: L-ai scăpat din vreo încurcătură? I-ai servit ca martor la vreun duel, ori ai fost confident al nenumăratelor lui succese? Ce așa de mare serviciu a fost ca să-ți datoreze el, mai ales, o astfel de recunoștință?...

ROBEANU: Exagerează, precum face el întotdeauna! L-am căutat de o boală destul de serioasă ce a avut, nimic mai mult!...

LIA: Apoi atunci multă lume trebuie să-ți fie recunoscătoare! Dar nu era numai atît, mai trebuie să fie ceva...

ROBEANU: Ce curiozitate! Ți-aduci aminte cînd ne-am văzut noi pentru întăia dată?

LIA: Da. La noi la țară, cînd era tata așa de grav bolnav, sunt doi ani.

ROBEANU: Știi că încă de atunci te-am iubit și cred că și tu simțiseși cît îmi erai de dragă? Vă făgăduisem să vin în fiecare săptămînă să vă văd, pînă la însănătoșirea tatei, și-mi propusesem să țin cu sfințenie acea făgăduială, căci o îndeplineam mai mult în folosul meu. Eram egoist, eram amorezat! Știi că două luni am venit regulat și din ce în ce mai adînc îmi intrai în inimă și făceam totul pentru a strecura într-a ta o parte din focul ce mă cuprinsese pe mine. Credeam în fericirea la care mă înălțaseși tu și m-aș fi luptat împotriva oricui spre a nu o perde. Deodată însă încetai de a mai veni pe la voi și șase luni, înțelegi tu, șase luni mi-a fost peste putință să te mai văd...

LIA: Da, îmi aduc aminte! Cîte lacrămi am plîns eu atunci niciodată nu le voi putea șterge din minte. Eram perdută, credeam că mă uitaseși... cînd mi s-a spus că plecaseși din țară, am crezut că ai fugit de mine, că... dar nu-ți mai spun!...

ROBEANU *(sărutînd-o)*: Dragă! Drăguța mea! Ți-am spus, cînd m-am întors, că avusesem o însărcinare științifică și ai crezut. Nu era adevărat. Am fost, în starea sufletească în care mă aflam atunci, șase luni departe de tine, fără putința de-a ști nimic alt despre tine decît aceea ce lumea indiferentă putea să-mi spună, am fost cu inima și cu sufletul frămîntate de dor, de îndoială, de gelozie, de desperare, fiindcă Zornescu era pe patul morții și numai o minune l-a putut scăpa!

LIA: Cum se poate? Bietul băiat! Dragă Georges! *(Ia un scaun și se pune lîngă fotoliul pe care sta Robeanu.)*

ROBEANU: Zornescu se afla în Ungaria la vînătoare! În urma unei împrejurări, în care se zice că nu ar fi fost tocmai corect... Un ungur îl acuzase că vroia să-i curteze sau să-i ia nevasta...

LIA: Da? De asemenea fapte e bun d-lui!

ROBEANU: Nu știu, nu-l acuz!... ș-apoi pare-se că nu era numai vina lui. Ungureanul, urît și bătrîn, făcea un contrast groaznic cu amicul nostru frumos, șmecher la vorbă și grațios cu damele, precum e. În fine, mă pomenesc cu o telegramă prin care mă cheamă acolo numaidecît. Plec seara chiar și a doua zi la 6 ore îl asist într-un duel, aprins de ură și de răzbunare, în care Zornescu primește o lovitură de spadă ce-i pătrunde capătul de sus al plămînului ieșindu-i prin spate!

LIA *(acoperindu-și ochii)*: Ce grozăvie!

ROBEANU: Înțelegi poziția mea! Văzîndu-l aproape perdut, m-am jurat să nu-l părăsesc o clipă pînă ce ultimele mijloace de a-l scăpa de moarte nu vor fi sleite. O lună am crezut că voi înnebuni! Tot ce știința mi-a lăsat să ghicesc sau să înțeleg din misteriele ei n-am cruțat, deși la țară, fără cele trebuincioase de multe ori, dar susținut de credința mea și îmbărbătat de curajul și devotamentul femeii care-i pricinuise peirea, am luptat și după o lună am putut spera că nu va muri. Dupe trei luni am plecat cu dînsul în Italia, unde și-a recăpătat puterile, și, la o jumătate de an abia de la nenorocitul cela de duel, m-am putut întoarce cu dînsul în țară, fără să-mi fie posibil de a-l părăsi un singur moment. Dacă vezi, dragă Lio, peri albi în capul meu, ei sunt vrednice dovezi despre ce am suferit de răul lui și de dorul tău atunci!

LIA *(apropiindu-se din ce în ce cu scaunul, îl ia de gît și-l sărută)*: Dragă, dragă Georges, cît de mult te iubesc! Vrei să mă ierți de toate nebuniile ce ți-am spus adineaori! *(Se aude un clopot afară — surprinsă.)* Sună!

ROBEANU *(sculîndu-se repede)*: De astă dată începe balul! Aud pe cineva!

LIA *(punîndu-și mănușile alene)*: Zece și jumătate trecute! Cam tîrziu!...

ROBEANU: Ce bine eram amîndoi!...

SCENA XI

Cei de sus, SIMION (aducînd mănușile)

SIMION: Coconașule, au sosit doi domni, unul ca să cînte din clavir și altul a adus o vioară și un sul de hîrtie.

ROBEANU *(către Lia)*: Orchestra. *(Lui Simion.)* Bine, bine. Roagă-i să poftească în salon și de le va fi cumva prea frig, până ce va veni lumea, dă-le ceva cald de băut.

SIMION: Prea bine, coconașule! *(Iese.)*

SCENA XII

LIA (lîngă cămin uitîndu-se în oglindă), ROBEANU (în planul al doilea, bătîndu-și mîna stîngă cu mănușile)

ROBEANU *(surîzînd)*: Muzicanți avem! demîncarea e gata, lumînările-s aprinse, numai musafirii nu au sosit. *(Coboară.)* Ba nu, adică mie nu-mi pare tocmai lucrul politicos. Așteptarea-i cam lungă. Nu e așa, drăguță?

LIA *(întorcîndu-se)*: Ce e drept, mi se pare ciudat, ciudat de tot. Acum damele ca damele, dar măcar bărbații ar fi putut veni mai devreme, să nu ne lase așa de singuri...

ROBEANU: Singuri? noi singuri? Te înșeli amar, draga mea! Dimpotrivă, suntem în cea mai aleasă și mai plăcută societate. O mulțime de amici scumpi și adevărați sunt împrejurul nostru și nu atîrnă decît de voința noastră pentru a-i pune în mișcare, pentru a-i face să apară, acum, aici, plini de viață, de o viață trăită cu noi dimpreună...

LIA *(ciugulind un strugure)*: Nu te înțeleg. Devii liric!... Este oare un mijloc pentru a-ți ascunde sila, ori a-ți amăgi nerăbdarea?

ROBEANU: Nerăbdarea mea? Ce are a face? Dacă vrei să știi adevărul, aș fi foarte bucuros să nu mai vie niminea, ca să pot sta lîngă tine singur, singurel, aceea ce nu mi se întîmplă de multe ori cu viața ce ducem. Dimineața eu mă scol devreme, tu, obosită de baluri,

concerte, petreceri, te scoli tîrziu; ne întîlnim la dejun, mîncăm repede, vorbim și mai repede și abia cafeaua sorbită, eu plec la bolnavi, tu te pui la îmbrăcat și cînd la 5 mă întorc acasă, ca să primesc clienții, tu ești pornită de 2 ceasuri la vizite și abia ne vedem la masă. După aceasta, eu îmi îmbrac fracul, tu rochia decoltată și pornim în lume ca să... petrecem până la ziuă, cînd ne întoarcem zdrobiți de oboseală pentru... a reîncepe a doua zi același lucru!... Cînd vrei dar să pot găsi eu vreme mai potrivită pentru a-ți spune tot ce am pe suflet, pentru a-ți vărsa în poală comoara de dezmerdări și de simțiri ce stau văduvite de dorul tău, ascunse colea în piept... cînd și cum putea-vom mai bine a ne aduna amintirile din trecut, amicii noștri buni, pare-mi-se, amicii cari nu ne părăsesc niciodată, despre care îți vorbeam. Cînd, cînd, cînd? Dacă nu acum, la 11 ore noaptea, cînd aș vroi ca toate ceasornicele din tîrg să sune de 8 dimineața pentru ca mult comozii noștri invitați să nu se mai deranjeze de a veni să ne turbure liniștea și vorba și dragostea și povestea cea cusută cu fir de aur a amintirilor noastre!..

LIA *(privindu-l cu drag)*: Ce schimbare! ce dulceață de vorbă, mon cher chéri! într-atît mi te arăți altfel de cum mă deprinsesem de a te vedea, încît e o surprinzătoare dar dulce revelațiune pentru mine. Vorbește! vorbește! Ai dreptate, nu suntem singuri, pentru că ne iubim și toți ceilalți îmi sunt supărători, împiedicîndu-mă să te ascult și să mă simțesc bine, bine, aproape de tine! *(Se așează pe un scaun lîngă fotoliul de lîngă cămin, încingîndu-se cu dantela albă peste umerii goi.)*

ROBEANU *(pe fotoliu)*: Îți aduci aminte de prima noastră întîlnire, dupe întoarcerea mea din Italia? Lăsasem pe Sinescu, în care aveam toată încrederea, să continue cura tatălui tău. Îndată sosit, mă duc să iau nuvele despre dînsul și era să zbucnesc în lacrămi de bucurie cînd îmi spuse că erați cu toții în București și că în acea seară chiar vă duceați la teatru. Era opera italiană. Se dedea *Lucia*. Cum am trăit până seara îți poți închipui, arzînd de nerăbdare. În fine, la 8 1/2 mă instalam într-o lojă priveghind fiece ușă ce se deschidea, căci nu sosiserăți încă. Se cînta tocmai duetul dintre Edgard și Lucia din actul I cînd ai intrat în sală. Albă și palidă, cu ochii mari triști, iată cum

te-am văzut prin pînza lacrimilor care-mi jucau în ochi. Abia după căderea cortinei m-ai putut zări și mișcarea ce ai făcut de surprindere, de temere, de dorință și de părere de rău totodată, mi-a spus într-o clipă tot ce se petrecuse în sufletul tău de cînd nu te văzusem. Ți-aduci aminte?...

LIA: Cum să nu-mi aduc aminte, mai ales că neputîndu-mi opri lacrimile, am fost silită să mă scol din față și să mă așez pe un scaun în fundul lojii, ca să nu mă vadă lumea că plîng. Noroc numai că începuse actul următor și că tata, arătîndu-mă, zicea încet mamei că „nemuritoarea muzică a lui Donizetti" mă impresiona atît de tare încît nu-mi mai puteam stăpîni plînsul. Ba chiar mama — surprinsă de atîta sensibilitate — m-a înfruntat zicîndu-mi răstit că: ce fac atîtea fasoane! Și mie, pe lîngă altele, îmi părea rău să nu crezi cumva că din pricina ta fugisem din fața lojei...

ROBEANU *(tăindu-i vorba)*: Dar după aceasta, la balul de la teatru, cînd sub pretext că nu ești bine refuzai pe toți dănțuitorii ca să putem sta la vorbă, și cînd un ofițer a vrut să-mi caute gîlceavă din pricină că îl refuzaseși de mai multe ori și abia l-am putut face să înțeleagă că o domnișoară bolnavă care merge la un bal de binefacere poate foarte bine juca cu medicul său, fără ca pentru aceasta un june și briliant roșior să se poată formaliza; fiindcă cu medicul cadrilul devine o plimbare higienică, pe cînd cu ofițerul ar fi o evoluțiune militară negreșit superbă dar... obositoare... *(Rîd amîndoi.)*

LIA: Dar vînătoarea de lupi, la care am mers împreună în ajunul logodnei noastre!

ROBEANU: Niciodată n-am tremurat mai mult decît atunci!

LIA: De frig sau de frică?

ROBEANU: De frig pentru tine și de emoțiune pentru amîndoi, căci era întăia dată cînd ne găseam singuri.

LIA: Îți aduci aminte de moș Toader pădurarul care ne-a întîmpinat cu cele două căprioare, urîndu-ne fericire și noroc, căci ne ieșise cu plin înainte...

ROBEANU: Și noi tot cu plin l-am trimis acasă, fermecat de bunătatea ta și încălzit sărmanul de vorbele bune și de Cotnarul ce i-l turnaseși mereu în timpul mesei?...

LIA: Dar călătoria noastră în Italia și nerăbdarea ce aveam de a pleca dintr-un loc într-altul? Nu mai pot uita

nunta fetei aceleia de pescar de la Castellamare, cînd a trebuit să mîncăm la masa mare și să joc cu invitații mirelui și ai miresei, care, din ce în ce mai aprinși de danț și de vin, mă tot înălțau pe scara nobleței, după fiecare cîntec *(imitînd gesturile și vocile) tante grazie Contessina! servo umilissimo Eccelenza! bella Marchesina incantati siamo!... Illustrissima Principessa, tanta felicità per noi...* și preotul bătrîn, care abia își mai putea deschide ochii îngreunați de băutură, mă tot lovea cu cotul spuindu-mi: *non è ver', la festa piace molto alla Sua Altezza?...* și nu știu unde s-ar fi sfîrșit aceasta dacă, nu tocmai nesimțitoare la ochiadele învăpăiate ce-ți aruncau prea cu dărnicie sora și verișoara Mariquittei, nu am fi plecat, smulgîndu-te din colțul unde rîdeați cîteșitrei, spunîndu-le nu știu ce, dar desigur nimica priincios pentru curățenia inimilor lor prea săltărețe!

ROBEANU: Nu știu dacă erau săltărețe ori nu, însă ce știu bine că, în barcă la întoarcere, ai stat aproape o oră fără să-mi spui un cuvînt, și de la port pînă acasă am simțit cum îți tremura brațul și — Doamne iartă-mă! — pare-mi-se că m-ai și ciupit de vreo două ori! Asta a fost prima dată cînd ni s-a ascuns luna de miere în nori! Noroc însă că eram la Neapole și că cerul Italiei ca și sufletul tău nu puteau să stea posomorîte multă vreme!... Cînd ai ști cîtă plăcere mi-ai făcut atunci și ce fericit am fost, văzîndu-te cum te plimbai așa preocupată, ca și cum ai fi fost împovărată de treabă, prin casă. Tu credeai că eu nu te vedeam cum mă fulgerai cu ochii cîteodată, și dindărătul jurnalului după care mă ascundeam, ca să nu-mi vezi bucuria, te observam și-mi părea așa de bine încît te-aș fi luat în brațe să te sărut, dacă nu mi-ar fi fost teamă să întrerup șirul meșteșugitei drame ce-ți frămînta mintea!

LIA: Va să zică rîdeai de mine?

ROBEANU: Și tu erai geloasă?

LIA: Geloasă? Și pentru ce? Pentru ochii dulci ai unor pescărese!...

ROBEANU *(tăindu-i vorba)*: A unor femei frumoase! La voi condițiunea socială nu face nimic, pentru că în pieptul tuturor femeilor ard aceleași doruri, precum în ochii și în vorbele lor se ascund aceleași șiretenii...

LIA: Vreasăzică ele ar fi fost în stare să te distragă de la mine, chiar după trei săptămîni de căsătorie! Frumos domnule Georges!... frumos!... Acum înțeleg eu pentru ce vorbeai cu atîta entuziasm de Neapole, de mare, de luntrași și de pescari!... Un oraș plin de cerșitori, de praf și de străini curioși și obraznici, o mare totdeauna albastră și netedă, parcă-ar fi tîmplele vopsite ale cocoanei Luxița Simizeanca, o mare searbădă, fără nici un fel de caracter impunător, cum zice foarte bine Zornescu, o căldură nesuferită, niște oteluri unde nu poți dormi din cauza zgomotului și n-ai ce mînca dacă nu-ți plac macaroanele, untul de lemn și smochinele, o lume dezmățată și trîndavă, iar cît despre pescarii și pescărițele d-tale, uite, cu toate genele lor lungi și creț și ochii lor galeși și vicleni...

ROBEANU *(întrerupînd-o)*: Nu sfîrși, căci ai să fii ori nedreaptă, ori răutăcioasă și nu ar fi bine să ne stricăm seara filosofînd pe socoteala altora... Ce curios copil ești tu? Draga mea, sufletul nostru e ca și o grădină, la început sălbatecă, în care cresc toate felurile de flori și de buruieni la un loc. Cu timpul, vîrsta ori împrejurările cultivă pe unele și smulge pe celelalte, croind drumuri largi și bătătorite printre dînsele. Apoi pasiunile, nevoia, durerile vieței prăpădesc pomii și usucă florile... noroc doar că inima omului trage spre dragoste cum trag izvoarele spre mare. Mersul însă nu este totdeauna același, unele curg alene printre maluri verzi și înflorite, altele se prăvălesc ca șuvoiul care răstoarnă tot în cale-i... *(Lia rîde.)* Ce rîzi? Nu mă pricepi?... ai dreptate. *(O ia de gît și o sărută.)* Te iubesc! *(Se aude un violent sunet de clopot afară, amîndoi sar deodată în sus, Robeanu își ia pălăria și mănușele. Lia își scoate dantela și-și pune repede mănușa dreaptă)*...

LIA: Unsprezece ceasuri! De-acum a zburat visul! Amintirile fug pe fereastră, cînd intră musafirii pe ușă!... Ah! ce bine eram împreună. Mă crezi, Georges, că și uitasem că avem bal astă-seară?...

ROBEANU: Dar eu!...

SCENA XIII

Cei de sus, SIMION (intrînd cu o tavă pe care sunt cîteva ziare și o telegramă)

SIMION *(lui Robeanu)*: Să iscăliți chitanța, coconașule!

LIA: Ce, n-a venit nimeni?

SIMION: Nimeni! Am așteptat eu într-o părere la scară, apoi m-am dus la poartă, m-am uitat în dreapta, în stînga... pretutindeni intrau trăsuri în ogrăzile de-alături, numai la noi nu. Ba că Vasile zicea, nu cumva n-or fi nimerind casa noastră boierii?... de, ce să mai zică și el, că așa lucru încă n-am apucat!

ROBEANU *(după ce a citit)*: Iacă, vezi, vorbeam de Neapole și Neapole se gîndea la noi.

LIA: Cum asta? *(Simion iese cu chitanța)*.

SCENA XIV

ROBEANU, LIA (trăgîndu-și nervoasă mănușa din mînă)

ROBEANU: Știi sculptorul care ți-a făcut bustul? Uite-mi telegrafiază că a reușit de minune și că după ce a fost admirat și premiat la expoziția de frumoase arte, azi l-a expediat cu mare iuțeală la București.

LIA: Bravo! îmi pare foarte bine. Am să-l pun în biuroul tău! Pînă acum toate ne-au mers după voie... numai *(privind împrejur)* nu vine încă nimeni și pregătirile noastre sunt degeaba.

ROBEANU: Atît mai rău pentru cei ce nu vin să se folosească de dînsele. Într-adevăr că masa e superbă și ai împodobit-o atît de frumos că o fi și păcat *(dă ocol mesei)* să nu guste cineva dintr-însa. *(Ia o cartă de pe șervet.)* Mitică Zornescu! *(Ia alta.)* Lia Robeanu! *(Ia pe cea de-alături.)* Maiorul Florin... Bine te-ai potrivit! Dar pe mine unde m-ai pus?

LIA *(arătîndu-i locul din fața publicului)*: Acolo, între cocoana Luxița Simizeanca și contesa Lavardoff.

ROBEANU *(trecînd repede la locul indicat)*: Protestez! E o trădare! Între două contimporane ale lui Kisseleff!

Asta nu se poate! Frumos! D-ta te așezi între cei mai eleganți și mai primejdioși tineri din capitală și pe mine mă surghiunești între două momîi zbîrcite și derăpănate! Bine, dragă, dar cu ce ți-am greșit de mă pedepsești astfel? De ce nu-l pui pe Zornescu între ele, căci tot are contesa o pasiune nenorocită pentru dînsul!... Auzi, cocoana Luxița!...

LIA: Dragă Georges, chéri! Nu puteam face altfel ca să pot împăca pe toată lumea. Înțelegi că pe maiorul și pe Zornescu am preferit să-i pun lîngă mine, decît să-i las să flutureze pe lîngă fete, ori să se furișeze printre femei tinere, din cauza mamelor și a bărbaților. Știi că toată lumea fuge de cele două momîi, cum le zici tu, una fiind vorbăreață peste măsură și contesa surdă, pretențioasă și fudulă! Pe cine puteam oare să pun între dînsele care să nu găsească pricină sau să se scoale, sau să nu se pună la masă. Vezi bine că noi ca gazde am trebuit să ne sacrificăm!... Ți-am dat locul de onoare.

ROBEANU: Foarte-ți mulțumesc de așa onoare!... Ș-apoi sacrificiul e numai din partea mea, căci tu... adică ce mai e și moda asta cu numele scris pe tacîmuri, însemnînd locul fiecăruia după voința gazdei? Eu știam că la supeuri nu se urmează regula asta, bună cel mult pentru prînzurile ceremonioase. Ai văzut și tu la Prințesa moda asta și n-ai avut nimic mai bun decît să mi-o aplici și mie... Lasă oamenilor libertatea să se pună unde le-o plăcea, ce, noi avem să le impunem și locurile, după ce-i condamnăm sărmanii să se obosească jucînd o noapte întreagă. Eu protestez și pledez pentru libertate. *(Vrea să ridice biletele.)*

LIA *(înaintînd)*: Nu, nu, Georges! dacă mă iubești!

ROBEANU: Atunci pune pe altcineva în locu-mi căci altfel dezertez!...

LIA: Nu se poate, lasă așa cum am pus eu la cale! Mai întăi supeul nostru este *assis* și fiecare trebuie să-și cunoască locul dinainte, pentru ca să nu se facă încurcătură, apoi nu vreau ca în casă la mine să se plîngă lumea că n-a avut îndestul ori n-a putut mînca cum se cuvine, și dacă nu păstrăm regula asta, atunci ce deosebire ar fi între noi și ceilalți de care am rîs poate... Nu uita că noi dăm un bal, iar nu o serată așa pe picior...

ROBEANU *(turnîndu-și vin în pahar)*: Mi s-a uscat gîtul de pe acum, numai gîndindu-mă la ce m-așteaptă!...

LIA: Ce faci, Georges, îmi deranjezi paharele!

ROBEANU: Mă iartă, dragă! dacă ăsta e locul meu, apoi mi se pare că am cel puțin dreptul să uzez de dînsul și să-mi torn vin în paharul meu, din care n-are să mai bea altul... și asta e o consecvență a fixării locurilor anume, poate singurul bun ce are, căci altmintrelea ești silit să bei în paharul vecinului.

LIA: Vezi că am avut dreptate?

ROBEANU: Mă rog, toate bune, dar ce o să fac între aceste două venerabile ruine ale Regulamentului Organic? Dacă aș ști măcar ce să le spun ca să nu prea bage de seamă cît îmi sunt de nesuferite. De-mi spuneai asta mai dinainte răsfoiam cronicile vechi, ca să am sare la vorbă... mai ales cu cocoana Luxița!

LIA: Ei, vorbește și tu ce te-i pricepe... Cercetează-le de sănătate, de pildă...

ROBEANU: Negreșit, să te pomenești cu nebuna de contesă că-și desface corsajul în mijlocul oamenilor, ca să-i ascult palpitațiile! Închipuiește-ți că are pretenție să sufere de inimă și să creadă că are să moară de anevrism! O fi suferit ea acum 40 de ani de inimă, că mult a mai palpitat în toate felurile, dar acum i s-o fi urît și ei să mai bată într-o peșteră de pept ca al ei, pe care s-a răsfățat zece generații și vreo cîteva invaziuni!

LIA: I!... că limbă rea mai ești!

ROBEANU: Eu? Spun și eu ce zice lumea și doar o fi cunoscînd-o ea mai bine de atîta sumedenie de ani de cînd o tot trudește, cu chipul ei de brezae sulemenită și cu pretențiile-i ridicule de coborîtoare din neamul lui Por-Împărat... Dar cucoana Luxița! A jucat hora cu Tudor Vladimirescu la Cotroceni, a mîncat imam-baildi cu pașalele turcești la Giurgiu, s-a gudurat pe lîngă cazacii lui Nicolae Pavlovici, a luat în căsătorie pe un postelnic moldovean, pe care l-a înșelat cu un honved unguresc de la care a fugit cu un Tanz-maister vienez și cînd s-a întors în țară de-a luat pe răposatul Andronache Simzeanu de bărbat, colindase toate părțile lumii, ceea ce face pe bietul tata să zică mamei, cînd o vedea că vine la noi la vizită: „Păzea, soro, că iacă vine *Calendarul* lui Karkaleki, cel în 40 de limbi!...“

LIA *(rîzînd cu hohot)*: Ştii că nu te-aş fi crezut aşa de hazliu, Georges dragă! De cînd ne-am luat azi e întăia dată de cînd te văd aşa de vesel şi această vervă plină de umoare vioaie şi comică.

ROBEANU: Vezi, dragă, ce vrea să zică să trăieşti pentru alţii iar nu pentru tine? ajungi că nici nevasta nu te mai cunoaşte şi nu-ţi înţelege firea! *(Bea.)* Ah! pare că m-am mai răcorit! *(Dînd o sărutare în vînt.)* Hm! asta e pentru voi, bunii şi iubiţii mei musafiri, cari aşa de discreţi şi de politicoşi sunteţi încît, simţind cît de greu îmi stă pe suflet balul acesta, faceţi tot ce puteţi pentru a-mi scurta supliciul şi a-mi micşora povara. *(Întorcîndu-se la dreapta.)* Nu-i aşa, nobilă şi gracioasă contesă? Ah! cînd aţi şti ce plăcere mi-aţi face cînd nu aţi veni să-mi stricaţi cheful ce am cu înfăţişarea d-voastră acră ca agurida şi încreţită ca un măr dezgheţat pe sobă! *(Cătră Lia.)* Ştii, îi vorbesc astfel fiindcă e surdă de poţi să dai cu tunul lîngă dînsa! *(Vorbeşte iar către dreapta.)* Mai că aş consimţi să vă dau acea atît de mult solicitată doctorie care v-ar linişti pentru totdeauna toate bătăile supărătoare ce vă zbuciumă aşa de cumplit inima... mititica! *(Ciocnind paharul cu acela al persoanei presupuse din dreapta.)* Să vă trăiască!... Aţi mîncat bine! sunt foarte bucuros! *(Se întoarce la stînga.)* Cred şi eu că s-o fi săturat, hai? ce zici, cocoană Luxiţa?... că de cînd s-a pus la masă nu şi-a mai dat rînd gurei! Ce zici? e surdă?... asta trebuie s-o ştii d-ta mai bine decît mine, fiindcă niminea nu te ascultă mai cu drag vorbind decît dînsa! *(Luînd o bucată de friptură.)* Poftiţi fazan! *(Taie şi gustă.)* De minune! Nu e aşa?... Cred şi eu, nevastă-mea l-a crescut cu mîna ei şi l-a îngrăşat numai cu migdale dulci şi cu rhum Jamaica de la Ulmeni. *(Cătră Lia.)* Ba fără glumă, dragă, e bun de tot! Nu guşti şi tu o bucăţică! *(taie şi-i dă)* dacă mă iubeşti!

LIA: Bine, dragă, dacă te pui să mănînci de pe acum o să-mi strici tot rostul mesei!... Mi-eşti drag de tot aşa!

ROBEANU: Dar altmintrelea nu?

LIA: Ba da, în toate felurile. Dar între cocoana Luxiţa şi Contesă te-ai dezvălit atîta de mult, încît pot zice că astă-seară te cunosc şi eu pe deplin şi te pot preţui

într-adevăr aşa precum eşti. Nu poţi să-ţi închipuieşti cît sunt de fericită de această descoperire!

ROBEANU: Vezi că aveam dreptate că numai fiind unul lîngă altul, singurei singurei, voi putea să-mi desfăşor talentele, căci altfel mărturiseşte că mă luai drept un om posac, distras, poate chiar şi răutăcios şi dorinţa ta de-a merge necontenit în lume era numai temerea de-a rămînea singură cu mine, ca să mori de urît?... Spune drept, nu e aşa?...

LIA *(cu îndoială)*: Nu, cum poţi crede una ca asta? Tu ştii că te iubesc, că te-am iubit atît de mult!

ROBEANU: Da, dar de-acuma şi mai mult poate! *(Întinzîndu-i mîna.)* Vino încoace, să pecetluim pactul cel nou de viaţă. Să trăim pentru noi şi prin noi mai întăi şi atunci cînd ni se va urî, ori cînd vom fi siliţi de datoriile sociale, ori de împrejurări, să trăim şi pentru alţii! Vrei? *(Toarnă un pahar Liei.)* Aide, ciocneşte! în sănătatea ta, dragă nevastă!

LIA: În sănătatea ta, scumpul şi iubitul meu Georges! *(Se sărută peste masă.)*

ROBEANU: Încă o dată! *(Se sărută.)* Şi acuma lasă-mă să închin şi cu invitaţii noştri, pînă cînd sunt încă în vervă. *(Dregîndu-şi glasul.)* Doamnelor şi domnilor! Nu sunt vrednic să vă mulţumesc de distinsa onoare ce ne-aţi făcut adunîndu-vă *(apasă)* cu atîta *grabă măgulitoare* în saloanele noastre şi mîncînd din minunatul acesta de supeu, cu o poftă atît de îmbucătoare pentru starea sănătăţii d-voastre! Ea, pot a zice, este o probă elocventă că, intrînd aci, aţi uitat că veniţi la un medic, a căruia cea mai sfîntă şi mai *lucrativă* datorie este de a se devota pentru omenirea suferindă! Iată pentru ce să-mi daţi voie a vă ura multe şi fericite succese de asemenea natură în cariera d-voastră de invitaţi la baluri cu supeuri, rezervîndu-mi totodată dreptul de a vă căuta chiar gratis pe fiecare, cu condiţia numai să nu aveţi prilej de a vă îmbolnăvi în casa mea. Să vă fie de bine! Şi nouă asemenea! *(Îşi bea paharul.)*

LIA: Îmi pare rău că nu e Zornescu să te audă, căci ar fi nebun de bucurie, văzîndu-te aşa de bine dispus... A propos, dar găsesc că şi d-lui e în întîrziere... A trecut de două ori 20 de minute de cînd mi-a promis că se va întoarce...

ROBEANU *(venind lîngă cămin și privind ornicul pe care îl controlează cu al său)*: Unsprezece trecute! Dragă, nu e lucru curat. Lăsînd gluma la o parte, nu-mi pot închipui cum să nu vie nimeni, nici cel mai mic ofițeraș, pănă acum. Trebuie să se fi aprins orașul sau că mai sunt baluri pe undeva, căci altfel nu-mi explic o asemenea nemaipomenită necuviință. Acum pentru mine lucrul nu e de nici o importanță, din contră, dar pentru tine e nu numai de un rău augur pe viitor, ci chiar o probă vădită că lumea nu vrea să ia în seamă invitarea ta!

LIA: Și doar am făcut-o în toată regula, cu opt dacă nu cu zece zile înainte, nu-mi aduc aminte bine, am scris eu și cu mama invitațiile dupe lista ce mi-ai făcut tu și le-am dat lui Simion să le împartă. Nu poate fi nici o neregularitate!

ROBEANU: Le-ai dat lui Simion să le împartă el singur?

LIA: Nu, să le pună la poștă.

ROBEANU: Atunci fără îndoială că au ajuns la destinație de atîta timp. În oraș se face distribuția de 4, 5 ori pe zi. Ia să cercetăm lucrul mai de aproape... *(Sună.)*

SCENA XV

Cei de sus, SIMION

ROBEANU: În ce zi ți-a dat cuconița biletele de invitație pentru bal?

SIMION: Sunt pesemne vreo zece zile de atunci, coconașule *(gîndind)*, da, sunt zece zile.

LIA: Și cum ai făcut cu ele?

SIMION: Cum să fac? Le-am luat așa pachet cum mi le-ați dat, le-am pus în buzunar și m-am dus eu singur de le-am pus în cutia poștei, la colțul uliței, lîngă pușcaș.

LIA: În ce zi a fost asta?

SIMION *(gîndind)*: Azi suntem sîmbătă... Miercurea trecută. Cum m-am întors cu d-voastră de la cocoana mare, cu trăsura, mi le-ați dat și așa cum eram cu mantaua de blană, m-am dus de le-am turnat singur în cutie.

ROBEANU: Miercuri zici?

SIMION: Da, miercuri.

ROBEANU: La ce ceas?

SIMION: Pe la cinci trecute dupe prînz.

ROBEANU: Cînd era focul la pușcaș?

SIMION: Tocmai. Atunci vă întorceați și d-voastră pe jos acasă și v-ați oprit la foc, ba încă am intrat amîndoi înăuntru fiindcă zicea lumea că nevasta neamțului fusese rănită de niște iarbă de pușcă și zăcea plină de sînge în odaia din fund. Știți c-am intrat și eu cu d-voastră?

ROBEANU: Da, îmi aduc aminte. Dar nu erai cu mantaua cu blană, mi se pare. *(Gîndind.)* Nu. Erai cu capul gol și cu spențerul cenușiu. Eu cel puțin nu te-am văzut îmbrăcat cu mantaua. Apoi dacă zici că ai plecat îmbrăcat, ce ai făcut mantaua, căci acum îmi aduc foarte bine aminte că nu o aveai...

SIMION: Păi, nu, firește, nu o aveam. Fiindcă ajungînd la colț, am văzut lumea alergînd și pompierii, și începuse să arunce lucrurile de pe ferestre jos, cum le e obiceiu și striga la oameni să se ferească că e iarbă de pușcă în prăvălia neamțului. Ba chiar m-a îmbrîncit un ofițer și mi-a zis de ce nu pun mîna și casc gura... eu nu căscam gura că abia ajunsesem. Tocmai atunci treceați și d-voastră și m-ați mînat să v-aduc ghiozdanucel mic roșu de pe biurou. Am dat fuga acasă, am lăsat pălăria și mantaua și v-am adus ghiozdanul degrabă acolo.

LIA: Dar biletele le puseseși în cutie ori nu?

SIMION: Firește le pusesem!

ROBEANU: De-atunci te-ai mai îmbrăcat cu mantaua?

SIMION: Ba nu. Mi-a strîns-o Catinca în dulap și nici n-am avut cînd s-o mai îmbrac, din pricină c-am regulat prin odăi pentru bal De cîte ori am fost în tîrg, am fost în țivil.

ROBEANU *(strigă în dreapta)*: Catinco!... Catinco!...

CATINCA *(din culise)*: Porunciți!...

ROBEANU: Ia adu-mi mantaua de blană a lui Simion încoace. *(Se aude afară o trăsură.)*

LIA *(enervată)*: Repede, Simioane. Vine cineva. *(Simion iese.)*

SCENA XVI

Cei de sus, afară de SIMION, CATINCA (aduce blana)

ROBEANU *(căutînd prin buzunare, dă de un pachet cu bilete, de invitație — citește)*: „Domnul și doamna Robeanu au onoarea de a vă ruga să binevoiți a asista la balul ce dau în seara de 14 februarie 1889". *(Zvîrlind biletele în sus.)* Ura!... ura!... s-a dezlegat enigma!

LIA *(cu părere de rău)*: E o nemaipomenită prostie!

ROBEANU *(luînd-o de talie)*: Lasă, dragă, balul tău nu e perdut... *(Către Catinca.)* Spune muzicanților să cînte un vals! *(Catinca iese prin fund repede.)* Din contră! Masa e întinsă, muzicanții vor începe să cînte. *(Ceremonios.)* Doamna binevoiește a-mi acorda primul vals, prima polcă, primul cadril și cotilionul?

LIA *(cu dragoste, plecînd capul pe umărul lui)*: Din tot sufletul meu, Georges chéri!...

SCENA XVII

Cei de sus, SIMION

SIMION: A sosit domnul Zornescu pentru bal! *(Se aude valsul în fund.)*

ROBEANU: Spune d-lui Zornescu că a sosit prea tîrziu și că balul nostru, primul nostru bal, va fi de azi peste opt zile! *(Merge spre fund jucînd valsul.)*

(Cortina cade)

LA MORMÎNTUL POETULUI

(*APOLOGIE*)

Întru amintirea lui
Vasile Alecsandri.

PERSOANELE:

EUTHERPE — D-na AR. ROMANESCU
MELPOMENA — D-na AM. WELNER
CLIO — D-na A. CIUPAGEA

Reprezentată pentru prima oară sîmbătă, 29 septembre, la deschiderea stagiunei teatrale 1890—91.

Teatrul reprezintă grădina de la Mircești unde este înmormîntat Alecsandri. La dreapta se vede veranda casei poetului, în fund se zărește lunca Mirceștilor și Siretul, la stînga copacii și aleile grădinii. Mormîntul de iarbă verde cu flori, poartă un monument coprinzînd ca parte principală bustul lui Alecsandri. Împrejur copaci, sălcii pletoase, flori etc. E noapte și lună.

EUTHERPE

(cu părul despletit, cu un văl de zăbranic negru peste rochia ei cea albă, stă plecată pe mormînt, părul îi atîrnă de-a lungul brațului stîng care ține o liră de aur cu coardele rupte. Vorbește cu voce plină de mîhnire ca cum ar suspina...)

S-a stins gingașa voce! Duioasa lui cîntare
Din strunele de aur de-acum nu mai răsare!
De dor și vitejie pe mîndrul țării plai

Cu foc nu mai răsună fermecătorul grai!

(Visează.)

Lumina vie, dulce, a razelor din soare
Iubirea, roiul vieţei, de chin alinătoare,
Voioasa tinereţe cu fragede visări,
Cu ochii plini de taine, cu calde sărutări;
Străvechile avînturi de dalbă bărbăţie
Ce înălţau eroii din moarte la vecie
Răpind în zbor spre ceruri măreţile-amintiri,
A sufletelor nalte comoară de gîndiri,
Povestea năzdrăvană de-nşir-te-mărgărite,
Cu Feţi-Frumoşi şi Zîne şi de soarele-ndrăgite,
Voinici făr' de pereche luptîndu-se cu zmei
Ce despicau văzduhul ca gîndul uşurei;
Atîta frumuseţe şi atîta strălucire
Perdut-au într-o clipă a lor însufleţire
Şi lira mută, rece, de-a pururi a rămas,
În racla neagră zace acum cel ce-i da glas!
(Lira cade la poalele mormîntului. Pauză, plînge.)
Ah! crunt mă-neacă plînsul şi inima se frînge!
Poete scump, cu lacrămi destul nu-i a te plînge,
Cînd peptul de durere îmi este sîngerat!

(Se scoală.)

Eu, Muza ta iubită, în braţe te-am purtat
Şi te-am crescut la sînu-mi, ţi-am dat a mea viaţă,
Şi dragoste şi farmec şi grai plin de dulceaţă,
Şi te-am scăldat în raze de aur în senin,
Ţi-am dat să bei din cupa nectarului divin,
Te-am dezmerdat ca mamă, ca soră, ca soţie,
Şi lumea, lumea-întreagă ţi-am dăruit-o ţie!
Vioi şi vecinic tînăr cu suflet fericit,
Deasupra omenirii cu mine ai plutit,
Din bucurii şi jale, din chinuri şi plăcere
Urzind a tale cînturi de drag şi de durere!
De visu-mi amăgită credeam că ai să fii
Etern ca şi simţirea eternei poezii;
Dar azi, ah! cruntă oră, cumplită deşteptare,
Uimirea mea, ca viaţa-ţi, găsitu-şi-a hotare
Şi singură, cernită, pe cainicul pămînt,
Veghez şi plîng, Poete, la tristul tău mormînt!

(Rămîne nemişcată rezemîndu-se de mormînt. Încet îşi plimbă apoi privirea împrejur şi se opreşte în fund

asupra luncei, pe care o priveşte lung, făcînd cîţiva paşi spre dînsa.)

Tăcută doarme lunca, Siretul lin o scaldă.
Pădurea-mbrobodită de-a lunei rază caldă,
Cu vîntul serei molcom suspină tresărind,
Iar florile şi iarba se pleacă licărind!

(Ascultă.)

O şoaptă se aude, un freamăt parcă vine
De-acolo!... O minune! alăturea de mine,
Lipsită de speranţă, sub vălul zdrobitor
Al chinului, e oare un glas mîngăietor
Al firei ce se-nalţă ca sfînta armonie
Să-mi liniştească mintea şi-a patimei urgie?!

(Ascultă iar.)

Din ramuri, dintre frunze, din iarbă, dintre flori
Din clinurile undei, din cîmpii roditori,
De pretutindeni iată încet cum se ridică
Un murmur lin şi tainic, o boare uşurică,
Ca rugăciunea blîndă şi dulce ca un cînt.
Ce către cer se-nalţă pe-o aripă de vînt!
O luncă! dalbă luncă! podoabă-nsufleţită,
Tu care cu Poetul de mult eşti îndrăgită,
Comoară cu vii nade de visuri şi de dor,
În sînul tău se-ascunde cel limpede izvor
De doine şi de cînturi, cu tine dimpreună
Pădurile şi valea de graiul lor răsună,
Iar crivăţul şi munţii le poartă-nduioşaţi,
Ca lanţ de înfrăţire de-a lungul de Carpaţi!

(În avînt de inspiraţiune.)

Prin voi, vechi-i tovarăşi de viaţă şi de cale,
Şi-a revărsat simţirea şi gîndurile sale,
Voi, harfe ale Firei, veţi răsuna pe veci
De gingaşa-i cîntare deasupra pietrei reci!
De aceea glasul vostru mi-e drag şi mă-nfioară,
Iar inima îmi bate grăbită şi uşoară;
Cu voi nu sunt străină, nici singură rămîn,
Voi îmi veţi fi prieteni, cum el mi-a fost stăpîn!
Sub bolta ta, pădure, oh! luncă, lîngă tine,
Pe plaiuri, la pîrîul din deal cu unde line,
În miez de zi, ori noaptea, de-i vară, de e ger,
Cu spicele pe holde şi stelele din cer,

În lumea de vedenii cea fără de hotare,
Poete, auzi-voi mereu a ta cîntare
Ce umple lumea-ntreagă, cum umple peptul meu!

(Pauză — se apropie de mormînt.)

Nimic și nimeni însă nu umple golul tău,
Ce ca o rană-adîncă în suflet greu mă doare!
Iluzii și avînturi! ca zborul trecătoare,
Îmi alungați cu vraje voi grijele din pept!

(Inspirată vorbește către mormînt. Melpomena, în alb cu mantie lungă neagră, purtînd atributele Muzei tragice, intră din stînga prin fund și pășește încet, încet pănă cînd ajunge la spatele Euterpei cînd sfîrșește ultimul vers.)

Tu, fiu al nemurirei cu gînd înalt și drept,
Cuceritor de inimi, de minți, de fericire,
O cîntăreț de glorii, de lupte și mărire,
Fanfară triumfală a mîndrului popor,
Grai viu al țării tale la fapte și onor;
În negrul sîn al morței te-ai dus de lîngă mine,
Dar omenirea-i plină, poete scump, de tine,
Ființa ta iubită o văd și focul tău
De dor și înălțare îl simt în jurul meu
Au soarele pe ceruri în nori nu se ascunde?
Lumina-i caldă însă prin negură pătrunde
Și binefăcătoare se varsă pe cîmpii!...
Așa de-a pururi mortul trăiește în cei vii.

(Pauză.)

MELPOMENA

(se apropie de Eutherpe și-i pune mîna pe umeri)

Închipuirea-ți, Muză, e poate mîngăiată,
Dar inima-i zdrobită și mintea-nvăpăiată!
Durerea ce se-ncuibă în suflet iubitor
Cu doruri și iluzii n-o stăpînești ușor,
În mijlocul Naturei, cu chinurile tale,
Tu, Muza cea duioasă ai fi Muză de jale
În singurite cînturi un balsam căutînd.
Ingrata omenire, văzîndu-te plîngînd
Mereu același nume, aceeași suferință,
Cu silă de la tine și gingașa ființă
Perdută se va-ntoarce și vă va oropsi,

Nu-i da prilej de ură și dînsa-l va găsi!...

(O ia de mînă.)

Tu ești însuflețită de-o fragedă simțire
Pe care s-o-nțeleagă nu poate recea Fire
Și e străină lumei lipsită de avînt,
Cui patimele numai stăpînitoare sunt,
Dar graiul tău, o, soră, menit e-n veci a bine!
Dă stolului de gînduri ce se frămîntă-n tine
Odihna cea adîncă și liniștită, vin
De-ți reazemă-ntristatul tău cap aici pe sîn.
Privește, ca și tine am hainele cernite,
În peptu-mi îndoiala și grijele cumplite
Se luptă, dar voința Destinului de sus
Mai sfîntă-i decît dorul ce-aicea ne-a adus!
Vin să vorbim de dînsul...

EUTHERPE

(plecîndu-și capul pe umărul Melpomenei)

În noi ca în afară
Lung cîntecile-i sună. Pe cel întins de țară
Răsar sfintele umbre, poveștile trăiesc
În cercu-nchipuirei și-n cercul omenesc!...

MELPOMENA

Și eu ca tine fost-am de dînsul îndrăgită!
A vieței carte veche adesea răsfoită
De el fost-a cu mine și-am făurit noi doi,
Pe lumea de mizerii, o lume de eroi.
Din taine și din pofte luat-au întrupare
Ființe vii și fapte; puternica-i suflare
A închegat în inimi credințe și iubiri
Ce s-au săpat în tabla eternei amintiri.
Cu dînsul străbătut-am voinică și-ndrăzneață
Ordiile tatare și lifta cea semeață
A leșilor am frînt-o, din Vrancea la munteni,
De la Hotin la Neamțu, din larg la Războieni,
Cu Ștefan-Vodă mîndrul, viteaz făr' de pereche,
M-am dus cu flinta plină și cușma pe ureche,
Și-am risipit dușmanii, pe ungurii răzleți,
Ca la vînat ochindu-i în spate cu săgeți,
Luatu-i-am în goană cît au să pomenească
Pe veci așa ocară; în tabăra turcească

Răzbit-am de călare cu paloşul în mîni
Şi-am smuls popor şi ţară din gheare de păgîni.
Cu cei plăieşi de munte şi cu Peneş Curcanul!
Pe Getta cea bălaie şi pe Ovid romanul
Tînguitor de patimi aievea i-am văzut
Alături cu Horaţiu isteţ şi priceput.
Cu Despot la Suceava luptat-am păn' la moarte
Şi-am rîs cum Ciubăr-Vodă ştiut-a să se poarte;
Din bunda cea-mblănită dormind jos la Vaslui
Am ridicat pe Rareş pe treapta tronului.
Şi-n Francia aflat-am cu Banul Mărăcine
Locaş de înfrăţire cu bolţile senine!

EUTHERPE

Cu fruntea inspirată, cu ochi pătrunzător,
A stat Poetul nostru puternic veghetor
Pe sfînta înălţime, de unde cu priinţă
Văzut-a cursul vremei şi celor în fiinţă
Pe strunele-i de aur cu dragoste-a cîntat.

MELPOMENA

Adîncul cel de inimi cu el l-am cercetat:
Prostia omenească, ridicolul şi sila
Nătîngă, ce deşteaptă nesăţioasă mila,
Precum şi-al vrednicei neprețuit prinos,
Tot ce pe om înalţă şi toate ce-l dau jos
Le-am întrupat cu dînsul, le-am dat grai şi mişcare,
Şi pildă omenirei le-am pus pe fiecare
Să se ferească-n viaţă greşala întîmpinînd,
Năravurile rele cu rîsul îndreptînd!
Cocheta cea bătrînă cu mursele pe faţă,
Mai sus decît potriva-i văzînd că se acaţă,
Bărbatul cel netrebnic trăind în mişelii,
Femeia destrămată şi-a ei nemernicii,
Copilul plin de vicii şi fără de ruşine
Bătrînul ce de coada juniei tot se ţine,
Zgîrcitul fără suflet, bogatul îngîmfat,
Zaraful din oraşe şi jidovul din sat,
O liotă întreagă de haite leşinate
Rozînd ca viermii lumea cu ale lor păcate;

Cu braţ mînat de ură, barbar, nemiluit,
Ca pe tîlhari la sînge, ah! crunt i-am biciuit,
I-am înferat cu ferul cel roş de infamie,
Şi azi îşi duc povara, căci lumea întreagă-i ştie!
Ş-alăturea cu dînşii, luceferi luminoşi,
Cei morţi pe cîmpul luptei, bărbaţii generoşi
Cu dor şi foc în suflet, ce cîrmuiesc popoare,
Acei ce cred în bine şi mor pentru onoare,
Eroii, drepţii, sfinţii în cer şi pe pămînt
Ce mulţi au fost odată şi azi tot mai rari sunt.
Pe ei cu duioşie şi cu recunoştinţă.
Cu graiul plin de farmec şi peptul de dorinţă
I-am înălţat pe treapta măririi omeneşti!

EUTHERPE

O! soro! cît mai dreaptă tu decît mine eşti!
Simţirea ta păstrîndu-şi puterea sa întreagă
Înfruntă îndoiala, nu-i ca a mea pribeagă,
Şovăitoare-n largul închipuirei seci;
Tu tragi de-a dreptu-n ţintă şi maiestuoasă treci
Ducînd în sîn comoara cu care ai solie
Să-ntemeiezi pe lume o mîndră-împărăţie.

(Se aprinde din ce în ce vorbind.)

Eu Firei mi-am spus dorul în veci nealinat,
Al căruia răsunet, cînd cînturile bat,
Pătrunde de la plaiuri şi păn' la ţărm de mare
În orice pept durerea ori dragostea tresare!
Eu celor care-n mîna-ţi o jucărie sunt,
Duioasă ori vioaie necontenit le cînt
Şi-i fac cu două tonuri, c-o vorbă blînd vrăjită,
Să-şi uite greul vieţei cea-n negru învelită.
Tu vezi în fund de inimi şi patime străbaţi,
Iar binele-n făgaşul cel plin de rele-l caţi,
Şi-ai făurit atîtea păpuşi cu fel de pene
Spre îndreptarea celor cu suflete viclene!...

MELPOMENA

(mîngăind-o pe cap)

Cîntarea noastră este ca apa din izvor
Ce trece-n valuri repezi cu glas răsunător,
Lovindu-se de maluri cu stînci posomorîte,
Ce-o-ntunecă în cale cu umbre mohorîte;

Ori murmurînd prin iarbă aleargă pe cîmpii,
Împodobindu-și sînul cu flori și raze vii!
Deci partea ta-i aleasă și-a mea nu-i mai de frunte.
Cîți vulturi cu zbor aprig trăiesc în vîrf de munte?
În inimi tăinuite, ori cerul atingînd
Nu-s patima și dorul aceleași frămîntînd
Sărmana omenire! Tu, dragă, dulce, vie,
Cu fluierul de-i zice le faci să se-mlădie;
Ca să le smulg silită-s, din peptul încordat,
Să-mi trag adesea brațul zdrobit ori sîngerat.
Tu ești dar gingășia, eu mîna cea vîrtoasă;
Menirea mea e mîndră și-a ta este frumoasă!

EUTHERPE

(luînd-o de mînă)

Cuvîntul tău puternic pătrunsu-m-a deplin
Simt inima ticnită și ochiul mai senin!
În luncă vin ca pănă la răsărit de soare
Să adunăm mănunchiuri de blînde lăcrămioare,
Apoi să le așternem frumos peste mormînt,
Să doarmă el de-a pururi sub albul lor vesmînt!
Vin, soro! vin cu mine...

(Fac cîțiva pași spre fund, unde, încet, încet, apăruse ziua. Tabloul luncei se ridică binișor cînd pornesc Muzele spre dînsul și fundul teatrului strălucitor de lumină descoperă așezate pe o înălțime în deosebite grupuri următoarele personage create de geniul poetic al lui Alecsandri: Peneș Curcanul, Despot-Vodă, Ciubăr-Vodă, Banul Mărăcine, Dan Căpitan de plai, Horațiu, Getta, Ovidiu, Iulia, Cocoana Chiriță, Guliță, Paraponisitul, Moise evreul din Lipitorile satelor, *Ana Doamna, Fetele din* Înșir-te, mărgărite, *copila din* Legenda rîndunicăi, *Rodica, Behri Mustafa, Kera Nastasia... cari au mănunchiuri de flori, lăcrămioare, coroane de stejar verde, flori de cîmp etc.*

În mijlocul lor, purtînd o foaie aurită de palmier, stă Muza Clio îmbrăcată în alb. În jurul capului ei scînteiază o aureolă luminoasă. Muzele se opresc înmărmurite la picioarele mormîntului.)

CLIO

(cu brațul întins către Muze)

Tînguitorul vostru glas
De ceruri ocrotit
A fost, o Muze, în Parnas,
Locaș nemuritor
Al cîntecelor, ascultat.
Poetului iubit
Apollon binevoitor,
Cu har dumnezeesc,
Din neguroasele vecii
Ce haosu-nvelesc
Pe-ai lui Alecsandri copii
Cu drag i-a adunat!
Plecîndu-se la voia lui
Ursita le grăi,
Nepăsători de-a timpului
Prefaceri a trăi
Și mîngăieri ori pilde dînd
Mereu faima să-i crească,
Poetului duios și blînd
Pe lumea pămîntească!
În orice părți veți îndrepta
De-aici ai voștri pași,
De el și sufletu-i veți da,
O, scumpilor urmași:
De-ți reciti cea din trecut
Minune de poveste
De tot ce-a fost și s-a făcut,
Săpat o să găsiți
Pe temelii numele lui!
Cu cît stejarul este
Mai-nalt și răsărit
Mai multe-n jurul trunchiului
O ramuri cu fălos avînt,
Cu-atît mai aprig vă luptați
Furtunele să le-nfruntați,
Căci tot mai rari stejarii sunt!
Și-acum, copii nemuritori,
Tovarăși de eterne lupte,
Pe lira-i cea cu coarde rupte
Și pe mormîntu-i puneți flori!

A voastre inimi vecinic calde
Țărîna lui să le simțească
Și lacrămile șiroiască,
Izvor neprețuit s-o scalde.

(Către Muze.)

Iar mîndrul răsărit de soare,
O Muze sfinte cu blînd grai,
Să facă pe-al Moldovei plai
Să crească floare lîngă floare.

(Toți coboară de pe munte aruncînd florile și depunînd coroanele pe mormînt. Muzele se țin îmbrățișate, cortina cade încet la sunetul Horei Unirei *cîntată în surdină. La o nouă ridicare a perdelei toate persoanele sunt grupate în jurul mormîntului. Muzele stau în mijlocul lor îmbrățișate. Clio la capul mormîntului încununează bustul Poetului.)*

PROZĂ

FATA SPÎNZURATULUI

(NOVELĂ)

Domnului Petre Grădișteanu prietenesc omagiu.

I

De mînecate se sculase argații să coboare buțile cu vin în beciuri. Până să se deștepte boierul ei se strînsese roată înaintea porții, rîzînd și vorbind cu arnăuții care își făceau cafea în tinda foișorului.

Cele 11 care sosite seara înnoptat tocmai din dealurile Oreviței stau la rînd cu chilna spre bătătură de unde caii, scuturîndu-și cînd și cînd clopotele, mîncau acum orzul vărsat în țoale ori în lăicere. Nici un alt zgomot nu turbura liniștea dimineții care răsărea îmbrobodită cu roșu pe fundul albiu al cerului, furișîndu-și ochii prin ferestre și deșteptînd pe cocoșii răgușiți.

În toată mahalaua Antimului nici o clădire nu era mai frumoasă decît curțile coconului Iordache Dispescu, boier cu vază în țară și cu trecere la domnie. Împrejurimea toată de zid bolovănit făcea un ocol de vreo două pogoane de loc și mai bine. Casele nalte în păreți de șase cărămizi, cu acoperămînt șindrilit în nouă și cu streașină largă podită pe dedesupt, avea odăi cu scosuri de partea grădinei, sagnasiu la mijloc și pridvor în față, deasupra pivniței, a căreia ușă de stejar, cu două canaturi, se închidea cu lacăt și lanț de fer înfășurat pe după butucul ușorului de la mijloc, bătut în cuie de Brașov cu creștetul lat.

Era soarele de-o suliță cînd stolnicul Tănase, deschizînd fereastra pridvorului, strigă pe Dinu Nămete, feciorul vierului, care adusese carele cu vin tocmai de la ogrăzile din Mehedinți. Dinu, un băiețan ca de 20 de ani, cu chica neagră și cu portul mîndru, se sculă răpede dintre argați și, îndreptîndu-și pe umeri minteanul cel cusut cu găitane, întîmpină cu căciula în mînă pe coconul Iordache, care se cobora pe scări în papuci, cu ghigilic pe cap și peste libadea cu o scurteică subțire de blană de singeap.

— Bine-ai venit, flăcăule! Cum ați umblat?

— Sărutăm mînile, am umblat bine și fără pagubă, cocoane. Nici scursură, nici risipă. Țancurile sunt întregi cum ni le-a dat de-acasă.

— Și le-ați cotit îndeosebi cînd ați scos buțile din cramă?

— Cotit, cocoane, precum a însemnat logofătul Păturică în scrisoare și mi-a crestat și mie tata pe răboj cînd le-am luat în primire. Nu e un strop lipsă.

Boierul la fiece răspuns dat cu atîta pricepere se uita lung și cu drag la flăcăiandrul zdravăn și vioi care îngrijise cu vrednicie de-o așa treabă.

— Cîte zile ați făcut pe drum de la deal pănă aici, Dinule? întrebă stolnicul Tănase, vătaful de curte și omul de încredere al boierului, care venea în urma stăpînu-său cu un mănunchi de chei, o pîlnie și un cot nou smolit la capete.

— Vreo douăsprezece zile, pesemne, jupîn stolnice, am făcut, dar nici că am simțit greul drumului, atîta au mers toate după vrere în tabăra noastră. Toți flăcăii s-au purtat cu omenie.

Pănă seara vinul cotit din nou fu coborît în pivnița care cuprindea tot dedesubtul caselor, așezîndu-se poloboacele pe capătîie de lemn, unul lîngă altul, de-a lungul zidului din fund. Cărăușii găzduiți bine se întoarseră pe la casele lor cu cîteva rubiele bacșiș pe deasupra chiriei, iar Dinu rămase la curtea boierească pentru procopseală, după dorința lui și învoirea părinților.

Mai întăi rînduit asupra vitelor curții și a fînăriei, apoi peste merindele gloatei și, în sfîrșit, asupra tîrguielilor casei, el căpăta din zi în zi mai mult dragostea stăpînilor și, ceea ce era mai greu, încrederea stolnicului Tănase, om cu frica lui D-zeu și cunoscător întru ale lumii, care-l luă pe lîngă sine și avu răbdare să-l învețe chiar carte, adică scrisul, cetitul și socoteala. Așa purtîndu-se bine și cu orînduială, Dinu Nămete ajunse logofătul Dinu. Cu dînsul aveau de-a face cei cu socotelile pentru cheltuielile curții, la dînsul erau cheile de peste tot locul afară de cele de pe la cămări, pe care mama Uța, jupîneasa, nici noaptea în somn nu le dezlipea de la brîu, și cele de la beciurile cu vin, ce stăteau învălite într-un toc de piele în lada cea mare, pe care se așăza așternutul stolnicului în cămara din capătul scării.

Într-o zi din Săptămîna mare, boierul Iordache, darnic și evlavios cum era, își încărcă butca cu fel de feluri de cumasuri de la marchitani și plecă prin mahalale să le dea de

pomană, pentru Paști, femeilor și văduvelor sărace care țineau de casa lui. De la un capăt la celalt al Bucureștilor mergea boierul fără preget întru fapta bună, miluind și mîngăind pe bieții nevoiași. În mahalaua Popa Herea, vestită de noroioasă, era chiar să i se înnomolească butca în mijlocul drumului, bălanii bătrîni și obosiți de-abia cu multă trudă putînd s-o scoată din baltacul în care intrase roțile pănă la bucea. Era cu atît mai nerăbdător de a nu rămînea locului cu cît trebuia să meargă la șătrăreasa Catinca Ploieșteanca, care-l dădăcise cînd era mic și sta acum zăcînd pe patul morții.

Îngenuncheat la căpătîiul bătrînei, el îi dete făgăduială să poarte de grija nepoatei sale Săftica, o fetiță oacheșă ca de 16 ani, pe care boierul o și luă, spre creștere, în casă după ce înmormîntă pe bunică-sa și banii cîți îi prinse din vînzarea lucrurilor rămase pe urma ei îi încredință la Casa Orfaniceștii Epitropii.

Peste doi ani, în ziua de Sf. Constantin, boierul mărită pe Săftica cu stolnicul Tănase, căruia îi dărui, pe lîngă zestrea fetei, 2000 lei bani, 20 de pogoane de arătură pe tot anul și un crîmpei de pădure la zăvoaie lîngă Pitești. Harnic și om de casă cum era stolnicul, pănă la anul și avu o fată, pe care i-o boteză boierul, dîndu-i numele Smaranda, căci era cu ochii verzi.

Fetița creștea și se făcea frumoasă. Singur copil mic în toată casa, ea trecea din brațe în brațe și era iubită și răsfățată de toată lumea. De multe ori stolniceasa Săftica trebuia să ție de rău pe Dinu, de pildă, care mai mult decît oricine o alinta, așa că copila se deprinsese a socoti pe tînărul logofăt ca pe cel mai bun prieten al ei. Pe atunci era el aproape de 25 de ani și avusese prilej să dovedească celor mai mari că era slugă vrednică, credincioasă și cumpătată. Din simbria lui își cumpărase un frumos cal de călărie și straie bune și o pușcă cu care se ducea din răvărsat de zori dumineca la vînătoare ca să aducă Smărăndiței presuri și măcălendri cu pene strălucitoare și șoldani grăsulii pentru zacusca boierului, care îi dedea praf, alice și cîte o nisfea pentru fiecare vătui. Și așa crescu copila împrejurul lui pănă ce se pomeniră toți cu fată mare în casă, iar Dinu cu un dor adînc în inimă. Smărăndița era acum de 16 ani, era frumoasă, chipeșă și avea doi ochi verzi care ar fi „sfredelit peptul soarelui", după cum zicea stolniceasa cînd o certa cîteodată duminica, după biserică, că adică se uita

mai „mult în lături decît înainte". Nimeni nu-i lua mai cu duioșie partea decît logofătul Dinu, care din vorbă în vorbă o și ceru într-o zi lui tatu-său în căsătorie.

Cuconașul Costică, feciorul cel mare al boierului Iordache, încetat sărmanul din viață la băi peste hotar, fu nun mare și pentru a răsplăti destoinicia și credința cu care slujise Dinu de 20 de ani în curtea părintească, făcu Smărăndiței dar la oglindă o vie de 6 pogoane în dealul Poienei, iar lui îi dete leafa întreagă pe un și privigherea ogrăzilor și a povernelor din dealul mare.

Dinu și Smărăndița, care părea încă o copilă pe lîngă bărbatu-său, se strămutară primăvara la vie unde azi o cramă, mîne un șopron, mai un chiler, apoi o odaie, își făcură un coprins de-ți era mai mare dragul să intri în bătătura lor. Casa plină cu de toate, curată și sănătoasă, era întotdeauna deschisă pentru găzduire ori adăpost. Logofătul Dinu trăi astfel cîțiva ani în liniște și în dragoste deplină și dacă i se întunecau cumva mințile vreodată era cînd se gîndea că vîrsta îl supunea din ce în ce și încă un copilaș nu-i înveselise vatra. Smărăndița făcea biet ce putea ca să-l scoată din păreri dar el, totuși — ca omul nevoit gîndului — cîrtea și se jăluia. Cînd se ducea prin vecini, de pildă, cari toți îl iubeau și-l cinsteau ca om de omenie, fiecare cunoscîndu-i pasul, căuta fel și chip să-l mîngăie. Unul mai cu osebire, care își avea via hat în hat cu a lui Dinu, nu mai istovea cu poveștile și cu îndemnurile, făcîndu-și toată ziua cale la dînsul, unde Smărăndița îl primea bucuroasă tot cu țuică rece și cu uscături.

Kir Iani, grec de la Chio, aducea ba o bucată de lemn de iasomie pe care se citise 40 de acatiste, ba un ciorchin de strugure de la Sf. Munte făcător de minuni, ori trandafiri descîntați de la Egipet doar-doar să folosească Smărăndiței. Grecul tînăr, vorbăreț și șmecher, se vede că dedese pe leac femeii, căci prin cîșlegi se împlini dorința lui moșu Dinu — acuma om peste 50 de ani — trimițîndu-i D-zeu o fetiță.

Bucuria lui nu mai cunoscu margini. Ziua și noaptea își purta comoara în brațe și cele mai dulci cuvinte, cele mai calde sărutări i le păstra ei, care îi rîdea așa de frumos, făcîndu-i-se gropițe în mijlocul obrajilor albi și rumeni ca doi trandafiri.

Nu se ținea minte de multă vreme să se fi văzut o așa veselie și petrecere în toată valea Mantei ca aceea ce făcu moșu Dinu la botezul fiică-sei. Stolniceasa Săftica, deși

beteagă, veni singură din București ca să-și boteze nepoata, iar Kir Iani aduse cu cheltuiala sa pe cei mai vestiți lăutari din Ploiești și desfundă un poloboc cu vin de tămîioasă, fiind și el oarecum cumătru mare în locul stolnicului Tănase, care murise grabnic de junghi sărmanul, la un strîns de fîn în balta Jăgăliei. Pe fată o numiră Ileana, ca pe zîna din poveste.

Acum Dinu se credea cu desăvîrșire fericit! Avea nevastă tînără și iubită, îndestulare în casă, rod bun la vie și un înger de copil; i se înviorase fața și din bun ce fusese înainte, se făcu și mai bun și mai milostiv!

Dacă însă s-ar fi uitat cineva cu de-amănuntul la capul Ilenei, care creștea mîndră și voinică, ar fi recunoscut, fără multă tăgadă, că numai chipul lui moș Dinu nu-l purta ea pe față. Ochii îi erau mari și negri cu genile lungi, nasul coroiat cu nările prevezii și neastîmpărate și avea gura cărnoasă, pelița subțire și ca dogorită de soare; iar părul negru și creț. Era frumoasă, frumoasă de tot Ileana, ori Ilincă, cum îi zicea Kir Iani, ce se uita la dînsa ca la un zdrob de aur și o săruta și o mîngăia . . . că doar și el o ținuse în brațe la pecetea darului, iar copila alerga rîzînd și bătînd din palme, chemîndu-l tata nașu!

Toate bune, dar Smărăndița, acum în plină putere a tinereții, mai frumoasă parcă decît altădată, își schimbase și vorba și purtarea în casă. De unde pînă aci era tiernită și nu căuta să iasă din vrerile bărbatului său, începu, din chiar senin, a nu-i mai place nimic ce-i venea de la dînsul, a găsi tot strîmt și ponosit împrejurul ei, a-și părăsi des gospodăria perzîndu-și vremea în petreceri și năzuind la lucruri scumpe și la odoare. Ea, care nu se mișcase de cînd venise în deal, găsi prilej de a se duce de 2 ori la București, chipurile să vadă pe maică-sa, și nu era o zi de tîrg la Urlați, la Bucov ori la Ploiești în care să nu se înființeze și d-nei, totdeauna întovărășită de cumătrul Iani, care-i intra singur în voie și-i făcea toate pe plac. Ferească sfîntul nu s-ar mai fi arătat cu bărbatu-său în lume și dacă, așa din întîmplare, o întreba cineva despre dînsul, ea răspundea cu glas străgănat și disprețuitor: „mă întrebi de tata?"

La început Dinu nu zise nimic, credea că tot ar fi păreri, și cînd îl lua nevasta prea răpede își făcea de treabă pe afară, zicîndu-și singur, ca drept mîngăiere: „cap de femeie!" Mai pe urmă însă, cînd cererile Smărăndiței îi căzură pe cap tot mai dese și mai nemăsurate, bietul om se obidea pe de o parte că nu avea putință de a i le îndeplini pe toate, iar pe

de alta ofta din adîncul sufletului simțindu-și liniștea și traiul părăginite.

Cu cîtă amărăciune plînse el cînd pentru întăia oară în viață fu nevoit să ceară zece galbeni împrumut, pe cari nevastă-sa i-i ceruse, cu un potop de ocări, pentru cine știe ce cîrpe ori zădărnicii femeiești. Dete azi, dete mîne, dete mereu și ar fi fost bucuros să dea necontenit numai să-și poată afla odihna. Alinare la griji și la necazuri doar la biserică înaintea icoanei făcătoare de minuni a Maicei Domnului, ori cu fata în brațe își mai afla sărmanul, căci acum nu mai avea cap să ceară sau să zică și el ceva în casă, căci stîrnea iar vîrtejul și ajungea — cum i se întîmpla cîteodată — să doarmă prin cramă ori în bătătură, Smaranda închizîndu-i în ciudă ușa cu cheia „ca să-l învețe minte!"

Kir Iani la toate acestea sta deoparte privitor, sfătuind pe bătrîn să aibă răbdare și îndemnînd pe femeie a nu-și „cîrpăci viața cu o așa treanță putredă!" Totuși, chibzuind el ce folos i-ar putea aduce ograda lui de vie, rotunjită despre partea drumului cu aceea a vecinului său, se făcu iscoadă printre cei care-i împrumutase bani și dintre dînșii nemerind pe un bulgar din podgorie, îl sili să-i scoată averea la mezat.

Negreșit că grecu se ivi mușteriu și într-o bună dimineață se pomeni logofătul Dinu Nămete slugă la altul în casa și în pămîntul lui. Kir Iani se înduplecase a-l primi vier pe acela căruia îi pîngărise și-i furase bucățica de pîne de la gură!

Urgia și rușinea rodeau sufletul bătrînului! Umbla cu capul în pămînt și cu căciula pe ochi să nu mai vadă pe nimeni; atîta nenorocire îi covîrșise puterile!

Pe cînd el se posomora tot mai mult tăcut și jalnic, Smaranda chefuia cu „stăpînu-său" și nu mai da pe acasă, iar Ileana, presimțind parcă nenorocirea tată-său, tot mai des și mai îndelung se lipea de dînsul.

Într-o noapte, pe o vijelie cumplită, moș Dinu, ieșind să închidă ușa coșarului, se împedică de cineva lungit în drumul lui. Spăimîntat, aduse grabnic lumînarea și recunoscu pe nevastă-sa zăcînd beată moartă într-un băltoc în mijlocul curții.

Toată noaptea o petrecu în cele mai groaznice munci sufletești. Îi veni de cîteva ori în minte să-și pună capăt zilelor; vederea copilei, care dormea liniștită pe ladă, îl opri însă de la o așa nelegiuire. Dar încercările nu-l părăsiseră, căci a doua zi — ca și cum ar fi fost însemnat de degetul năpastei — ducîndu-se să-și răcorească sufletul în rugăciuni, găsi biserica

cea veche risipită grămadă la pămînt de vîntul de peste noapte!

Oropsit de oameni, prigonit de soartă, părăsit și de D-zeu, omul ajuns în culmea deznădăjduirii se întoarse acasă, își sărută copila și ducîndu-se în cramă se spînzură cu o funie de coarda cea mare de la mijloc.

Ileana avea atunci abia 10 ani!

II

— Piei, afurisito, că te mănîncă cînii! strigă un glas răgușit dinăuntru și o scurtătură de lemn zbură pe deasupra capului fetei, care alergă, zvăpăiată de frică, să se ascundă în mărăcinii din fundul poienii. Cu părul lățos și încîlcit, cu cămașa sortită spînzurîndu-i pe umeri și o treanță de cîrpă roșie în jurul mijlocului, se repezi mă-sa cu ochii boboșați și gura știrbă, amenințînd în văzduh după dînsa, și ar fi ajuns-o poate dacă n-ar fi căzut împiedicîndu-se de cînele cel mare vînăt, tovarășul de joacă și de culcare al bietei Ilene.

De la moartea bărbatului său, Smaranda, părăsită de Kir Iani — care deschisese han mare la Ploiești — și oropsită de lume pentru relele ei purtări, își perduse cu desăvîrșire rușinea prăpăstuindu-se patimei mîrșave ce-i risipise mințile și-i sleise puterile. Trăia acum din mila unor vecini într-un bordei părăsit, iar fetica își petrecea vremea slugărind pe la unii-alții, ca să capete ceva mîncare și vreun strai din cînd în cînd, pe care mai întotdeauna îl dădea mă-sa pentru o sticlă de rachiu.

Erau într-o nemaipomenită ticăloșie și numai buna amintire ce lăsase răposatul mai îndemna lumea la îngăduire pentru dînsele, căci altfel de mult le-ar fi izgonit, ca pe niște lepre primejdioase din coprinsul satului.

Și s-ar fi socotit în drept; căci de perea vreo pasăre, ori se rătăcea vreo vită, bănuiala cădea fără fir de tăgadă asupra amîndurora, învinovățind pe mamă „că fură ca să aibă ce bea" și pe fată „că e ispitită la rău", ca să nu mai „dea mă-sii chip de a o mai șoldi în bătăi", ca atunci cînd se „întorcea cu mîna goală de la cerșit". D-zeu știa însă dacă povara păcatului și-o purta de mai mult din urgia și răutatea oamenilor decît după gîndurile ori faptele rele ce se puneau în sarcina lor!

— Doar mi-i căldea tu în mînă, te-i întoarce iar acasă, năpîrcă! am să te toc bucățele!... bolborosi sughițînd și nevoindu-se a se scula de jos Smaranda, întinsă de-a lungul unui gard de scaieți. Fiece mișcare însă îi scotea un gemăt și un blăstem, în care numele fiică-sei, cînele și peptul se amestecau cu cele mai spurcate ocări. Căzînd, își rupsese o coastă și durerea întețită de mînie și de ferbințeala băuturei o zbuciuma și o deznădăjduia foarte.

Se lupta ea tîrîndu-se pe mîni și văitîndu-se, pînă cînd un șiroi de sînge îi izbucni din pept și graiul tot mai rar și mai stins tresărea în gîtleju-i amorțit...

Cine ar fi mai recunoscut, în hoitul sîngerat și învinețit, pe care-l găsiră niște trecători a doua zi zgîrcit la răscrucea drumului, pe Smărăndița cea frumoasă cu ochii verzi, cu fața rumenă și vorba blajină, soția duioasă a logofătului Dinu și mult iubita fiică a stolnicului Tănase, omul de încredere al coconului Iordache Dispescu, boier cu vază în țară și cu trecere la domnie?...

Patimile vinovate, năravul cel rău și stricăciunea sufletului înfigîndu-i ghearele lor de fier roșu în inimă, o tîrîse tot mai jos pe scara perzării pînă ce în pulberea drumului mare îi așternuse pat de vecinică odihnă și pe trupul ei cel pîngărit și putred îi însemnară osînda cea fără de îndurare a batjocurii și a păcatului!

Așa rămase Ileana de capul ei în lume, avînd de unic prieten pe Cioban, un cîne de stînă, care crescuse nedezlipit de dînsa, și drept podoabă două coade de păr mari și crețe ce-i acopereau capul rotund cu ochi negri, cu gura cărnoasă și cu două gropițe îngemănate pe obrajii bucălați cu pelița cea dogorită de soare!

Deși leneșă din fire și nedeprinsă cu lucrul, totuși isteață la vorbă, cu priceperea ușoară, blîndă și plină de gingășie cum era, și-ar fi putut găsi mijloc lesnicios de trai, de nu i-ar fi fost mai drag să stea ziua întreagă în crîng să asculte șuieratul mierlelor, spărgînd alune sălbatice pe malul pîrăului, și nu s-ar fi prins mai cu tragere de inimă la joc cu băieții, decît să dea mînă de ajutor la ghilitul pînzei, ori să stîmpere viteii la vremea mulsului sau, de pildă, să-și arate vrednicia la grijitul caselor, după cum știa de frumos să dea povețe la toate. „Ca și cum n-ar fi ieșit dintr-o păragină de bordei", ziceau cu gura jumătate nevestele și fetele pizmașe de apucăturile ei, cătînd pe sub gene cum le privea, cu mînile în șolduri, diretecînd.

Și așa, vioaie, nepăsătoare și necontenit veselă, se adăpostea ea cînd la unii cînd la alții fără de a cere nimic nimănui, dar primind îngrijirile tuturora, ca un copil părăsit pe care satul întreg îl luase acum sub a sa ocrotire.

Toamna însă își găsi prilej de muncă alcătuindu-se, cu alte fete din sat, în dealul Călugării, la cules. Treabă plăcută și ușoară, nici multă bătaie de cap, nici mare oboseală; tocmai cum îi cerea inima.

Des-dimineață intra cu suratele în vie și alerga, ca un fluture alb din butuc în butuc rîzînd și glumind, iar seara împrejurul cramei, la lumina rășinelor aprinse, înviorată de cîntecul scripcarului, nu-și pregeta la joc, precum nu rămînea în urmă nici la masa cea lungă întinsă pe două scînduri la pămînt, nici la ulcica de must înăsprit pe care vierul i-o umplea mai des decît îi venea rîndul. Deși mai tînără decît celelalte fete și mult mai sărac îmbrăcată, făptura Ilenei avea darul firesc de a țintui privirile asupră-i, ademenindu-le poate cu portul ei mîndru și mlădios, ori cu acel tainic „vino-ncoace", care făcea pe toți s-o caute și să se apropie de ea.

Și nu puțini se roteau pe lîngă dînsa și-i dedeau pricină de vorbă ori de hîrjoană, dar îi potrivea și ea cu cîte un răspuns semeț ori cu vreo brîncă voinică, cînd se întreceau cu gluma, ori își prea lungeau degetele. Unuia numai, lui Vasile, feciorul lui moș Drăgan, vierul, flăcău înalt și chipeș, cu plete lungi castanii și cu mustața mijind deasupra unor buze roșii ca cireașa, numai lui îi vorbea cu glas tremurat și molcom, lăsîndu-și capul pe spate, ca să i se vază, parcă, ochii umezi și aprinși și cu dînsul de mînă se alunga prin rariștea de paltini, jucîndu-se și rîzînd ca o nebună, cînd o rostogolea pe straturile de foi uscate ale poienei. Fără să știe cum, simțea că i se strînge ceva în pept cînd flăcăul șagalnic se încura și cu alte fete; iar cînd se apropia cu vorbe drăgălașe de dînsa, i se usca gîtul, i se înflăcărau obrajii și răsuflarea mai scurtă și mai răpede i se făcea. Uneori îi venea din chiar senin a plînge și se frămînta într-atît încît cădea doborîtă ca de-o cumplită povară. Altă dată sta locului cătînd lung în zare, numărînd părechile de rîndunele ce-n zbor șovăit se duceau departe, departe, și ar fi vrut să le cheme înapoi, să le oprească din cale, căci acum sosea iarna, culesul viilor se isprăvise de mult, chiotele și veselia culegătorilor nu mai răsunau împrejuru-i, și Vasile, Vasile, flăcăul cu care se furișase de atîtea

ori prin tufișul cu alune, plecase și el ca rîndunelele, unde nu putea să știe, luat cu sorțul la oaste.

Pe prispa lui moșu Drăgan, care, știind-o fără de căpătîi, o luase în casă „să-i umple golul băietului și să fie Catrinei, fiică-sei, ajutor", sta ea acum zile întregi cu cînele în brațe, oftînd în răstimpuri din adînc, ori pomenindu-se rîzînd cu hohot pînă ce o podedeau lacrimele. Bătrînul o privea îngrijat, sărmanul, „să nu-i fi aruncat cineva vro pacoste de vrajă", căci, hotărît, „nu-i era de-a bună". Toate descîntările, sfatuturile și sîrguințele spre a o „înzdrăveni" părură zadarnice: pentru întăia oară simțea ea arsura unui rău neînțeles în inimă și pustiul singurătății!

Dar ce e oare dăinuitor într-un suflet fluturatec de copil? Puțin cîte puțin i se alină obida, începu din nou să rîdă și să cînte, ba într-o dimineață o găsi Catrina la războiul cu pînză și se minună cu ce îndemînare bătea firul și petrecea suveica printre ițele încîlcite ale chenarurilor. De altfel, pe fiecare zi purtarea Ilenei lua alte prefaceri. Sculată cea dintîi în casă, tot cuprinsul gospodăriei trebuia să treacă pe sub mîna ei, și cînd moșu Drăgan ori Catrina o dojoneau că nu se cruță, ori că nu le mai dă și lor pas la treabă, ea le răspundea mînînd vitele la adăpat sau curățînd chilerul cu merinde: „lasă, moșule, că doar nu port cojocul lui Vasile degeaba, iar tu, surată, vezi-ți mai bine de cîrpele zestrei, că bat pețitorii la ușă!"

Și ce frumos boi de fată, cu sînul rotund și cu mersul legănat, mai avea!

Cînd trecea înaltă, cu mijlocul subțire și umerii largi, pe drumul mare, toți mușteriii lui Neculcea hangiul își uitau paharele pline cătînd cu drag la dînsa, iar flăcăii lacomi, sorbind-o cu ochii mai cinsteau cu cîte o oca, „de noroc bun pentru fata spînzuratului", cum o porecleau de la moartea lui tătîne-său. Dînsa, cu capul cam plecat, trecea mîngîindu-și cînele, fără să-și arunce undeva privirea, deși simțea foarte bine, după roșața ce-i îmbujora obrajii, că cei ce o întîlneau își lungeau gîtul în urma ei!...

Și necovîrșită era mirarea gurilor rele de-a o vedea „stînd atît de ticnită la vatra unui biet vier, pe cînd cu darurile ce-i dedese D-zeu și cu vrednicia ei și-ar fi găsit de mult bine capului, dacă, de pildă, s-ar fi lipit de jupîn Neculcea care ar fi primit-o cu brațele deschise, ori s-ar fi plecat vrerei notarului — un fost seminarist șmecher, jocaș și obraznic — care, ziceau, i-ar fi purtat bine de grijă!" Deși dăscălița Zamfira,

cea mai ochioasă și mai zglobie leliță a satului, proorocea — pilduind pe fată după mamă — „urma alege, fetelor, nu-i încă vremea perdută!"

Dar Ileana își căuta nesmintită de treabă, mai ales că rămăsese, după măritișul Catrinei, singurul toiag de sprijin al bătrînului, care se ofilea de dorul lui fiu-său. Abia o dată, după doi ani, se învrednici și el să-l vadă la Valea Călugărească. Și nici norocul ăsta nu l-ar fi avut sărmanul dacă domnul Ghiță, notarul, nu-i spunea așa, întîmplător, ziua în care erau să treacă vînătorii de la Moldova la Sinaia.

Știa el doar ce făcea domnul Ghiță prilejind lui moșu Drăgan temei de a se urni de acasă, căci nu mult după dînsul se ivi și d-lui, cu pușca de-a spinare, umblînd adică după vînat prin vii, drept în ușa tindei unde Ileana, înconjurată de un cîrd de puișori, urcați cari pe umeri, cari în poale, care ciugulindu-i din mîni, pregătea mălai într-o scofă să le dea de mîncare.

— Bună-dimineața, fetițo, zise el, alungînd puii cu piciorul.

— Bună să fie, îi răspunse ea sculîndu-se și privindu-l cam pieziș, căci nu o dată îi aținuse calea și o ispitise cu fel de fel de viclenii.

— Cum așa singură? Dar moșul unde-i?

— E unde l-ai mînat d-ta, nu știi?

— Credeam că n-o să plece așa devreme, că doar gara-i cît colea.

— O fi, dar nu-și mai afla astîmpăr, îi părea că tot n-o să ajungă degrabă.

— Vezi ce e dragostea, Ileano? Iaca așa mă frămîntă și pe mine și mă alungă pe toate cărările pe unde treci tu, grăi el cu glas cam năbușit, încercînd să o apuce de barbă.

— Se vede că altă treabă n-ai, de umbli pe la casele oamenilor să te rîzi de dînșii, zise ea ferindu-și capul în lături.

— Să rîd eu de tine, pentru ce? Au numai tu ești frumoasă în sat? Spus-am vreuneia că mi-e dragă, că nu-mi pot afla liniștea fără de dînsa? dat-am cuiva nădejdile ce ți-am dat ție? îmbiat-am pe cineva să împartă cu mine și bunul și răul? nu! Atunci de ce ți le-aș spune ție, de ce m-aș ține de capul tău dacă nu mi-ai fi dragă și nu m-ar trage inima cătră tine. Spune, de!

— Eu nu știu să spun vorbe multe nici vicleșuguri, iar gîndurile nu ți le pot cunoaște, nici măsura, sunt o fată săracă, fără părinți, știu că mi-e drag Vasile și poți să-mi dai oricîte

nădejdi ai vrea, că vorba d-tale nu se lipeşte de mine; şi dete să iasă pe prispă.

El se puse în dreptul uşei şi cu zîmbetul pe buze, dar cu dinţii încleştaţi şi cu nările umflate o întîmpină:

— Aşa ţi-e rostul, surato! Vezi să nu te căieşti! Nu m-am ostenit eu să viu degeaba pînă aici, stai că mai avem de furcă împreună! — şi sprijinindu-şi puşca de un uşor îşi întinse braţele să o coprindă zicînd: Dacă nu vrei să fi a mea de bunăvoie, ai să fii de nevoie, că nu te mai scapă nimeni din mînile mele acum! Ileana se înfioră şi, zmucindu-se, se răpezi în odaie vrînd să zăvorească uşa; el c-o lovitură de umeri o izbi însă de perete şi, apucîndu-i braţele, i le răsuci pînă ce frîntă de mijloc căzu fata, în zadar apărîndu-se, pe o laviţă sub sărutările şi muşcăturile notarului, care tremura zguduit de sălbateca-i învăpăiere.

Deodată însă el dete un ţipăt şi sări zvîrcolindu-se şi lovindu-se cu mînile şi cu picioarele.

Cioban, cînele, deşteptat de zgomot din somn, se năpustise asupra lui şi-i înfipsese colţii în pulpă, scăpînd astfel pe stăpînă-sa de nemernica-i silnicie.

Nebun de durere şi de mînie, apucă puşca şi descărcă amîndouă ţevile în peptul credinciosului dobitoc, care se repezea din nou la dînsul.

Ileana despletită şi cu veştmintele rupte, ieşi plină de groază răcnind şi chemînd pe vecini într-ajutor.

III

La detunăturile puştei şi la strigătele Ilenei săriră cîţiva lucrători dimprejur crezînd că s-a întîmplat vreo nenorocire. Cînd însă văzură deoparte o fată frumoasă cu peptul aproape gol, cu straiele în bucăţi frîngîndu-şi mînele şi tînguindu-li-se, cu vorbe sugrumate de spaimă şi de plîns, despre o mişelie şi un omor, iar de alta pe notar, galben la faţă, sprijinindu-se de păreţi şi strigînd cu glas frînt: „Nu mă lăsaţi, oameni buni, că m-a muşcat cînele turbat!“ se uitară unii la alţii scărpinîndu-se în cap, ca şi cum ar fi vrut să zică: asta nu e lucru curat; apoi, luînd pe d. Ghiţă de subsuori îl scoaseră în drum, pe cînd unul din ei, zîmbind în urmă-i, mormăi în mustaţă: „A păţit-o lupul, credea stîna pustie!“

Întîmplarea se zvoni răpede în sat. Cei mai mulţi băgau vină notarului, „un venetic din toată lumea, care cunoştea

rostul pîrleazurilor şi sfănţuiala mai cu prisos decît nevoile obştei“, iar femeile care mai de care dădură fuga să vadă cum stătea pricina la faţa locului. Ajungînd însă se opreau toate la poartă neavînd îndrăzneală de a merge mai departe, pînă ce una din ele dîndu-şi îndemn, înaintă pas cu pas pînă la uşă, băgă capul înăuntru şi o rupse de fugă înapoi.

— Vai! ce grozăvenie! zise ea, împreunîndu-şi mînele, Ileana zace moartă într-un lac de sînge. Să dăm de veste, surată!

— Da' cum, Doamne iartă-mă, să zacă moartă, cumătră, că doar au văzut-o oamenii adineaori vie, nevătămată, în bătătură, grăi Zamfira a dascălului, dînd-o într-o parte. Ia să mă uit şi eu, că ţi s-o fi părut de frică . . . şi păşi grabnic spre casă.

Priveliştea ce întîmpină o pironi fără cuvînt pe prag. În mijlocul odăii sta lungit cînele împuşcat, din rana căruia şiroise sîngele pînă la zid, iar Ileana îngenuncheată lîngă dînsul gemea şi se jălea astfel încît deodată crezu femeia că e şi dînsa rănită. Binişor însă, cu vorbe de mîngăiere, netezindu-i părul şi ştergîndu-i lacrimele, o ridică de jos, o ajută să-şi schimbe îmbrăcămintea, „ca să nu se arate aşa scărmănată la lume, căreia nu-i dai prilej şi-ţi caută pricină, dar încă de prinde fir de bănuială . . .“ Ileana se supuse la toate ca un copil, se mai potoli cîtva, dar cînd, cu tot graiul ei mîngăios, dăscăliţa voi să-i dea a înţelege că nu e cu cădere să stea mai mult cînele acolo şi că ar fi bine să cheme pe băieţi să-l ducă la rîpă, ea se împotrivi stăruind să lase asupra ei grija aceasta, căci „atîta fusese al ei pe lume şi nu putea lăsa pradă corbilor pe cel ce se jertfise apărînd-o!“

Nerăbdătoare a şti pentru ce întîrzia astfel Zamfira, femeile, una cîte una, se strecurară de la poartă pînă ce făcură roată înaintea prispei; iar cînd auziră vorbă în casă, pătrunseră înăuntru fiecare cu cîte-o vorbă de mîngăiere ori de părere de rău.

După ce li se povesti împrejurarea şi mai căinară pe „biata fată, fără de părinţi, pe care numai Cel-de-sus s-o mai ocrotească de-acu încolo“, fetele cuprinse de durerea Ileanei îi ajutară să ridice pe sărmanul Cioban, să-l aşeze pe o gratie de nuiele şi cîtepatru îl purtară pînă în fundul viei, îngropîndu-l, acoperit cu frunze verzi, cu flori de salcîm şi de muşeţel, la rădăcina unui măceş. Ba cele cu care blîndul şi zburdalnicul dobitoc se juca mai de obicei îl jăliră ca pe un adevărat prieten.

La moarte lui tată-său Ileana, deși copilă, plînsese și mult încă, dar lacrimele nu-i izvorau dintr-o simțire de care își putea da seama, ci mai ales fiindcă lumea plîngea împrejurul ei la înmormîntare, ori acasă i se părea că tată-său are să vie, îl aștepta și nu mai venea, ori că mîngăierile ce-i dădeau alții nu erau nici așa de dulci, nici atît de calde ca ale lui, și nimănui pe lume nu-i mai putea zice: tată, cu acel foc cu care-i zicea lui cînd îl lua de după gît. Pe mă-sa o jălise mai ales de milă decît de dragoste, căci amintirea celor ce suferise de la dînsa era prea vie și prea amară spre a mai lăsa cuvînt îndoioșării. Cînd însă văzu pe tovarășul ei de copilărie, cel de-a pururea credincios, pe martorul și copărtașul durerilor și mulțumirilor sale, care o înțelegea parcă în ceasurile-i de îndoială și de singurătate, cînd îl văzu căzînd la picioarele ei pradă sălbăticiei unui nemernic, o cumplită deznădejde îi încinse sufletul, și de n-ar fi fost amintirea unei alte ființe, către care îi zbura gîndul în toate împrejurările vieței, ar fi părăsit fugind vatra unde găsise pănă și adăpost, într-atîta scîrba și groaza celor petrecute îi zdruncinase puterile, stîrnindu-i felurit de crîncene năluciri. De aceea simțind că i-ar fi cu neputință să rămînă singură în casă, trecu drumul la un vecin, văitîndu-se de cap.

Cînd se întoarse moșu Drăgan într-un tîrziu și găsi ușa deschisă, dîre de sînge pretutindeni și pe Ileana nicăieri, îl cuprinse bănuiala unei grozăvii și, tremurînd de nelinişte, alergă să dea de ştire în sat.

La han era o mulțime de lume, bătrînul intră.

De cum se ivi, vorba și rîsul încetară și ochii tuturor se țintiră asupră-i. Tăcerea și privirile de mirare îl înfricoșară și mai mult, așa că perzîndu-și cumpătul, cu glasul jumătate, întrebă, fără să știe cum: „Unde să fie primarul?"

— Unde să fie n-om ști, moșule, îi răspunse jupîn Niculcea, dar ce te mînă la dînsul?

— Ce să mă mîne?... am ceva cu d-lui. Apoi rostind fiece cuvînt apăsat și făcînd ochii roată, adăogă:

— Mi-am găsit casa plină de sînge și fata nu-i nicăieri!

În loc să vadă însă, precum se aștepta, o mișcare între cei de față, nu întîlni decît priviri reci și i se păru că unii zîmbeau a rîde, auzindu-l.

Nedomerirea îi creștea și mai tare.

— Ce fel, kir dascăle, d-ta care îmi ești vecin, zise el îndreptîndu-se către dascălul Irimia, care sta pe un scăunel

cu spatele la ușă, nu știi nimic? Eu acum sosii de la vale și am dat peste pacoste, că de azi-dimineață lipsesc din sat.

Dascălul, un om gros, mărunțel, ciupit de vărsat, cu barba rară și căutătura pe sub gene, se întoarse și, după ce-și frecă nasul de mai multe ori, cum îi era obiceiul, îngînă cam gîfuind:

— Mai ușor priveghezi un cîrd de iepuri decît o muiere! Cine își lasă casa în paza cînilor n-are teamă de turbăciune! Fata mare e ca mazerea lîngă drum, cine trece o ciupește! Vecinul îți cunoaște cusurul, nu-ți ştie nevoia! Sarsailă nu-și adună socotelile cu ochelarii Sfîntului Nicolae!...

Apoi luînd glas de psaltichie începu să cînte pe nas:

— Din tinerețele mele multe patimi se luptă cu mine;

Una-i însă mult mai grea,
Că puicuța nu mă vrea,
Nu mă vrea și nu mă lasă
Să-i țin de urît în casă!

și izbucni în hohot de rîs, bătînd din palme.

Apoi ridicîndu-se de jos, apucă pe bătrîn de mijloc și îi zise:

— Moșule, fata unde ți-o fi nu ştiu, dar azi-dimineață notarul a scărmănat-o atît pănă ce s-a supărat Cioban al d-tale, pe care Făt-Frumos l-a împușcat fiindcă-i gîdila pulpele cu colții. Iată șiretenia!

Moșu Drăgan se întunecă la față și, strîngînd din pumni, cu ochii scînteietori, întrebă:

— Și ea ce a făcut?

— Asta n-am la ştiință, răspunse dascălul, dar sunt oameni care au alergat, auzind pușca, în bătătura d-tale și au văzut-o ieșind aproape goală din casă, iar cînele zice că era turbat...

...De, moșule, nu te încrunta așa, că fetele, ştii d-ta, numai după ursul din pădure nu se duc, și dragostea e lighioaie năzdrăvană la casa românului! D-apoi halal! copila e ca un bulgăre de zahăr, însă, drept să-ți spun, poznaș gust a avut, că numai curățel nu-i logofețelul nostru și e nătîng să te ferească D-zeu. Da' vorba ceea, șeaua nu întreabă despre cal, nici biciul de spinare și... ia mai dă-ne-o jumătate de vin să bem în sănătatea miresei!

Curgeau vorbele gîrlă din gura dascălului amețit bine, iar bietul bătrîn cu capul în pămînt asculta și în inima lui mînia, rușinea și îndoiala se luptau, căci nu-i venea să creadă

atîta mişelie din partea Ilenei, deşi sîngele ce-i mînjea păreţii sta ca o vie dovadă despre vinovăţia ei. I se frînsese genunchii şi fruntea-i era scăldată de sudoare, aşa că, fără de a mai răspunde ceva, nici a cerceta mai cu de-amănuntul lucrurile, porni împleticindu-se ca un bolnav şi, daca nu l-ar fi sprijinit un flăcău ieşit după dînsul, şi-ar fi zdrobit capul de bolovanul din capul scărei.

— Să nu cauţi la vorbele dascălului, moşule, că de la prînz stă cu litra dinainte şi e împăienjenit de nu-şi cunoaşte numărul degetelor. Am auzit şi noi cum s-a petrecut lucrul şi nu ne-a venit a crede că tocmai Ileana să fie de vină, căci pe d-l Ghiţă cine nu-l ştie cît e de nărăvaş, ş-apoi nu e asta întăia ispravă ce a făcut. Spunea părintele Miron că la Buzău, de unde este, şi-a luat chiar osîndă în puşcărie tot dintr-o pricină ca asta. E om rău şi e mai păcătos decît o muiere. Se bocea azi că l-a muşcat cînele turbat, cerînd să-l ardă cu ferul, de i s-auzea glasul din muchea dealului. Şi doar bietul Cioban numai turbat nu era. Nu ne-am jucat noi aseară cu dînsul o grănadă la alde Leliţa Zamfira? Şi tot vorbind, flăcăul mergea alături de unchiaş, căci se înnoptase şi paşii i se făcuse mai şovăitori şi mai zăbovelnici cu cît îl apropiau de casă.

— Toate ar fi cum ar fi, dar unde-i Ileana? Dacă vina nu este a ei, de ce n-am găsit-o acasă, să aflu din gura ei ce s-a petrecut, nu să ajung să-şi bată dascălul joc de mine şi de dînsa într-o samă de oameni. Unde e?...

— Lasă, moşule, om căuta-o şi om găsi-o. Nu se prăpădeşte o fată ca dînsa, că nici proastă, nici fricoasă nu-i. O fi poate prin vecini. I s-o fi năzărit cine ştie ce.

— Apără-ne D-zeu de mai rău, fătul meu, zise moşul ajuns în poartă, eu mă duc înăuntru, tu cercetează prim-prejur şi vin de mă vesteşte.

Intră, dar nu aprinsese de mult lumînarea că într-un suflet sosi flăcăul să-i spună că Ileana e la dascălul acasă, că e culcată şi că, după spusa femeilor, teamă e să n-aibă friguri din spărietură. Moşul dete fuga peste drum şi văzu într-adevăr pe fată culcată, învălită cu o mulţime de straie, tremurînd cumplit şi cu fruntea arzătoare de nu putea să-şi apropie mîna.

Dăscăliţa îi povesti şi ea cele ce văzuse, ferindu-se de a-i lăsa să înţeleagă şi cele ce credea, căci în sufletul ei nici că mai era tăgadă despre vinovăţia şi deplina înţelegere a Ilenei cu notarul.

„Fata mă-sei", zisese ea vorbind cu o cumătră, „ştii d-ta, ogarii de mititei aleargă după iepuri". Vorbind după pilda lui bărbatu-său, care astfel o judeca cînd o prindea cu vreo „hibă de dragoste", singura slăbiciune ce-i mai rămăsese de cînd trecuse în legiuită căsătorie cu psaltul Irimia.

A doua zi şi zilele următoare boala se înrăi, fata vorbea într-aiurea, pielea-i era arsă şi scorojită de căldura frigurilor, ochii mari şi sticloşi, glasul stins şi vorba neînţeleasă, aşa că toţi o crezură perdută şi începură chiar s-o părăsească cînd coconul Nicu, stăpînul lui moş Drăgan, de curînd sosit din Bucureşti, auzind despre cele petrecute şi cunoscînd pe Ileana de mică copilă, scrise unui doctor din Ploieşti care veni numaidecît s-o vadă şi după cîtăva vreme o şi puse pe picioare.

Cum însă era foarte slabă şi doctorul orînduise o schimbare de loc, nemaifiind putinţă să rămînă în casa unde bolise, cum iarăşi numai cu o deplină linişte i se chezăşuise sănătatea, căzu bătrînul cu rugăminţi la jupîneasa Bălaşa, care purta cheile şi avea priveghiarea asupra gospodăriei coconului Nicu, „să dea fetei un loc de odihnă pînă la întremare, că şi D-zeu îi va ţine socoteală de aşa facere de bine".

Jupîneasa, care avea inima bună şi era cu deosebire milostivă pentru oricine „pătimea de dragoste", cum îi mergea vestea Ilenei, o primi cu bucurie, mai vîrtos că cu toată boala ea era tot frumoasă şi portul, deşi cam şubred, era tot mlădios şi bătător la ochi.

Şi acolo, cu îngrijire bună, aşternut curat, vin vechi şi cu descîntece la trei vineri şi trei luni fără de soţ, se însănătoşi copila, se făcu iar voinică şi rumenă, aşa că mama Bălaşa — cum prinsese ea obicei a îi zice — se uita la dînsa ca la o icoană!

IV

Dintre toate casele boiereşti din Dealul Călugărei, cele mai frumoase şi cele mai încăpătoare erau ale coconului Nicu.

Aşezate pe un dîmb îmbrăcat cu pădure, aveau răsăritul soarelui în faţă şi priveliştea din ceardac se putea întinde, cînd era senin, pînă dincolo de apa Prahovei. De aceea ele erau răcoroase vara şi cu deosebire plăcute în vreme de toamnă, cînd boierul venea să petreacă la cules.

Deşi trecut de 40 ani, Nicu Simizeanu era neînsurat şi, afară de patima vînătorii, n-avea mai mare mulţumire decît

să bea și să mănînce bine și se prăpădea după femei, precum mărturisea jupîneasa Bălașa, care-l slujea de 20 de ani. Voinic, sprinten și bine coprins la trup, ar fi fost om frumos dacă n-ar fi avut căutătura cam aspră și dacă un zîmbet de dispreț nu i-ar fi încrețit de-a pururi gura.

Crescut de mic în nevoie și îndelung luptător cu greutățile până să ajungă stăpîn pe sine, știa, ca toți cei ce-și fac stare singuri, să prețuiască banul înainte de orice, și dacă vorba îi era plăcută, fața la prilej i se făcea ademenitoare ori sufletul i se mișca covîrșit de simțiri, totuși judecata rece și cumpătul neîndurat îi înfrînau avînturile și mîna lui gata de a se deschide se strîngea, poate cu silă, din cînd în cînd, niciodată însă cu părere de rău. Atunci zicea că-i venea „firii harțagul", iar cei ce-l cunoșteau mai de aproape găseau că-l bîntuia „năravul" acesta tot cînd nu-i ardea lui nici de hăituială, nici de dragoste, nici de chefuit! Și totuși umblase multe țări, învățase destule și dobîndise numeroase cunoștințe asupra viețuirii și năravurilor felurite ale oamenilor. De aceea înclinarea lui pătimașă și ispita poftelor, sub intenția cărora slăbiciunea lui firească n-avea chip de împotrivire, îl lăcomise de timpuriu la plăceri, făcîndu-l cu vîrsta tot mai nesățios.

De altfel, cînd sta la vie, era totdeauna singur și cînd nu pornea din zori prin crînguri, sta întins pe pat în ceardac, privind cît îi lua ochii și răsfățîndu-se cu bunătățile ce-i pregătea „jupîneasa Bălașa", bucătăreasa fără pereche.

De cînd cu boala fetei, moș Drăgan își oropsise casa din vale și-și făcea necontenit treabă la curte, iar Ileana ajuta la povățuirea bătrînei, la slujba mesei, și sus prin odăi.

La început Simizeanu, cu gîndurile răspîndite după chibzuieli ce-l purtau la cîte 2—3 zile pe la oraș, nu prea băgase de seamă cine îl slujise și de multe ori, cu mintea aiurea, vorbise fetei ca și cînd ar fi fost chelăriță, ori nevasta grădinarului.

Într-o dimineață însă o întîlni în față urcînd treptele scării și trupul ei falnic, cu capul puțin ridicat, lăsînd să i se vadă albeața gîtului rotund, răsărea așa de frumos pe fundul luminat al pereților, încît tresări fără de voie și se opri uimit, clipind din ochi cum făcea cînd era mișcat. Trecu pe lîngă dînsul și putu să-i vadă bine ochii, ce străluceau ca doi cărbuni aprinși sub genele lor îndoite și lungi, și mijlocul subțire, strîns în bete roșii tivite cu mărgele, și șoldurile gingașe, și umbletul legănat și molatec.

O privi lung, depărtîndu-se, și mult timp umbra-i mlădioasă tremura încă înaintea lui. Din acea zi o neînțeleasă îmboldire îl mînă mereu spre dînsa, iar cînd o vedea tîmplele-i zvîcneau, ochii i se umpleau de valuri roșii, iar peptul, strîns parcă într-un clește puternic, îi oprea pentru o clipă răsuflarea.

De mult obosita lui simțire nu fusese biciuită cu atîta putere. Fără de voie se pomenea mestecînd și înghițind în sec, ca și cînd ar fi mușcat dintr-un fruct prea dorit!

Negreșit că-i stetea în mînă de a-și îndeplini această plăcere, dar aceea ce simțea de astă dată era atît de neașteptat, de plăcut și de ciudat totdeodată, încît el, care se credea ființă potolită și în tot cazul nedestoinică pentru asemenea avînturi, vroi să-și dea mulțumirea de a se cerceta mai de-aproape și de a priveghea pas cu pas urmările ce i s-ar prileji.

Cînd omul e singur, n-are ce face și se luptă cu urîtul, bucuros se acață de orice poate da de lucru minții, găsindu-și în chipul acesta o folositoare îndeletnicire, de nu chiar o duioasă mîngăiere. Îndoielnic însă și iubitor de sine cum era, îi fu cu neputință să-și închipuie măcar că el, care trecuse prin atîtea focuri, era să-și ardă tocmai aci aripele ce-l purtase de atîtea ori fericit și nevătămat la izbîndă; și încă pentru cine? I-ar fi fost rușine de dînsul însuși!

Totuși mai întâi cercă să uite.

Zile întregi pribegi pe piscuri și prin dumbrăvi, întorcîndu-se noaptea acasă. Umbra cea cu șoldurile rotunde mergea însă pretutindenea cu dînsul. Porni la București, căutînd în zgomot și în petreceri să-și peardă urma gîndurilor; dar amintirea celor doi ochi, care-l frigeau parcă îndreptîndu-se asupră-i, îl frămînta până ce se întoarse înapoi.

Toate silințele de a sta împotriva patimei ce-l supunea fură zadarnice. Era fermecat, de bună seamă, și orice răzvrătire l-ar fi făcut mai mult să sufere, căci toată încercarea la care se supusese pînă acum nu fusese decît un necontenit prilej de suferință.

Și cu toate acestea, biata Ileana nu simțea, nici nu pricepea nimic. I se părea, ce e drept, că stăpînă-su se făcuse mai iute și mai nerăbdător decît înainte, dar după o sfătuire cu „mama Bălașa" hotărîră că trebuie să fie bolnav și nu mai știură cum să-l îngrijească și să-l răsfețe mai bine. Și doar nici lipsită de pătrundere, nici tocmai nepricepută nu era, de vreme ce-și dădea toate silințele să se gătească cu ce avea mai bun, fiindcă băgase de seamă că se uită coconul

cu mulțumire la dînsa. Ba încă odată, cînd, întorcîndu-se din București, îi dărui el o față de rochie, nu-și pregetă de a lucra până la ziua albă, pentru a se înnoi cu dînsa chiar de-a doua zi.

Și se vede că-i făcea mare plăcere boierului s-o vază frumos îmbrăcată de vreme ce, puțin cîte puțin, își prefăcu ea portul cu desăvîrșire.

Așa cînd se arăta prin vecini, ori privea din ceardac hora ce se întindea la poarta hanului, în rochie albastră ori albă tivită cu floricele, cu scurteică de vulpe pe umeri, cu părul strîns în două coade ce i se împreunau ca o cunună pe creștet, cu pantofi de piele subțire, ascuțiți la toc, n-ar fi îndrăznit nimeni să creadă că ea era fata pe care moș Drăgan o strînsese de pe drumuri în dorul lui Vasile.

Dar ce e dreptul, și recunoștința ei către stăpînă său era, pentru atîtea bunătăți, fără de margine. De cum sosea de la vînătoare ori de la oraș, de pildă, slujba casei și grija „celor de trebuință ale coconului" o coprindeau atît încît n-o mai putea zări nimeni pe undeva, și ascultarea-i mergea pînă acolo că nimeni nu mai avea voie să pătrundă sus, înainte de a da ea însăși de știre că boierul e gata. Și trebuia negreșit să-i priască mult boierului șederea la vie, de vreme ce el, care cu greu petrecea cîteva zile toamna și încă acelea întrerupte, nu se mai putea acum dezlipi de dînsa.

Într-o zi însă, pe cînd d-lui se afla dus la București, se pomeni Ileana cu moș Drăgan însoțit de un tînăr îmbrăcat în haine de tîrgoveț, frumos, deși cam tras la față, cu mustața neagră răsucită și cu portul drept și arătos. De cum îl văzu, azvîrli lucrul din mînă și, sărind în mijlocul casei, strigă bătînd din palme:

— Vasile! Vasile, tu ești? Bine-ai venit, Vasile . . . și un val de sînge i se urcă în obraz, așa că, de n-o prindea flăcăul în brațe, cădea jos fără cuvînt.

Până în înnoptat stătură unul lîngă altul și tot se vede că le mai rămăsese de vorbă de vreme ce pînă a doua zi în prînz nu se mai despărțiră. Mirarea mamei Bălașa nu fu deci mică văzînd pe Ileana că intră cu dînsul de mînă în odaia unde zăcea răcită în așternut, spunîndu-i că: „acum i s-a întors logodnicul din oștire și de cum o sosi coconul o să-l roage să le facă închipuire ca să se poată lua".

Baba, care deh!, cunoștea mai bine rînduiala curților și a slujbei la boieri, o cam împotrivi, sfătuind-o să mai lase, că iată vine postul mare, că la deal nunțile se fac mai cu ogur

spre toamnă, că flăcăul nu e nici într-un fel statornicit, în sfîrșit tot poveți bătrînești și ca de mamă, cum avu de datorie să-i dea încredințare. Toate fură degeaba, ea stărui în vrerea ei, și, cum de la o vreme luase obicei să facă în curte cam ce vroia, tăcu biata femeie, urîndu-i: „și ceasul cel bun!"

Cuvintele bătrînei nu căzuse totuși în urechi nevrednice, căci Vasile își făcuse cu cinste datoria în oștire, învățase carte, purta două medalii pe pept, una luată cu prilejul prinderii unor tîlhari, alta ca cel mai bun trăgaci în țintă, avea grad de sergent și pe cînd era la tată-său trecea de cel mai meșter butnar din podgorie.

Își vor face deci o căsuță frumușică, vor munci fiecare în parte, își vor chibzui cele de trebuință și cu ajutorul lui D-zeu vor avea într-o zi un coprins ca să-l lase copiilor de pomenire și să aibă adăpost cuviincios pentru mai tîrziu . . . — așa vorbeau ei gură în gură, mînă în mînă, fără de nici-o grijă alta decît a se iubi și a se bucura de viață, de tinerețe și de tot ce-și spuneau și simțeau unul pentru altul!

Și atîta de covîrșiți erau de ei înșiși, încît nici n-avusese încă vreme să dea ochi cu prietenii din sat sergentul Vasile.

Între acestea, Simizeanu se întoarse iar la vie.

Darurile numeroase și alese, cuvintele bune și gingașe, amintirile și cercetările lui dulci și atît de ispititoare făcură, ca niciodată, o așa de adîncă întipărire asupra Ilenei și pînă acolo o uimiră încît uită tot: făgăduieli, îndemnuri, năzuinți, și trei zile nu se mai coborî de sus, „prinsă de friguri sărmana", cum jupîneasa Bălașa avu grijă să încredințeze pe Vasile, care făcea venin de moarte așteptînd-o. Și e drept că la trei zile, cînd se dete jos, era așa de perită la față și ochii tăiați îi străluceau atît de ciudat, încît el cel dintîi fu care o rugă să se cruțe, să se îngrijească, nu cumva să se încuibe cine știe ce boală într-însa.

În acea zi se înfățoșă și el coconului, care, mulțumit văzîndu-l și cunoscîndu-i isprăvile din oștire, îi dărui o pușcă și-l învoi, până i-o găsi vreo închipuire mai bună, să-i vază de cîni și să-i fie tovarăș de vînătoare. Primi cu bucurie el slujba care-l lega acum de casa boierului și-l statornicea lîngă Ileana, și până în seară, drept probă, întoarse vreo doi vătui și aduse fetei o vulpe roșcovană, cu coada blănoasă, s-o pună căpătîi la așternut.

De cum ieșea soarele porneau acuma vînătorii bătînd răstoacele și de multe ori seara tîrziu se întorceau cu căruța plină de fel de fel de juvini ori de păseri, pe care nu mai

ajungeau argații să le jupoaie, nici baba să le gătească. Vreme de-o lună și mai bine nu se mîncă în curtea boierească și pe la vecini decît vînat, iar în podul cramei corlățile gemeau de pei de lup, de vulpi și de dihori, care se uscau pînă să meargă la tăbăcit.

Ilenei însă nu-i mergea bine. Avea ea ce avea, căci ziua era veselă, zglobie, vorbăreață iar de cum începea să amurgească îi perea vioiciunea, cădea pe gînduri, rămînea fără de cuvînt, cu ochii pironiți în grindă, și de rușine, pesemne, să nu plîngă înaintea oamenilor, fugea sus, se închidea în cămăruța ei și până a doua zi nu mai dădea nimeni de dînsa. Se minunau cu toții și o căinau de așa năpastă căzută asupra ei; iar mai ales Vasile, care atîta mîngăiere ar fi avut să se odihnească aproape de ea, cînd se întorcea zdrobit de alergături, era amărît și întristat peste seamă și-i venea să-și smulgă părul din cap cînd o vedea că se rupe din brațele lui, scuturîndu-se ca de un rău, și că piere ca o nălucă în adîncul odăilor, trăgînd ușa de la scară după dînsa. Ar fi spart zăvoarele, ar fi surpat zidurile, ar fi dat foc caselor atunci — să n-aibă unde se mai ascunde — și umbla rătăc de jur-împrejur strigînd și chemînd-o, cu nădejde că doar auzindu-l să iasă, pînă ce, răzbit de frig și sătul de așteptat, se culca blestemînd, ori se înfunda la han să-și înece necazul.

De multe ori ședea el acolo până tîrziu la sfat cu pretenii, mai adesea da și peste dascăl, care cînd nu era trecut cu paharul le spunea fel de fel de năzdrăvănii și le cînta din psaltichie. Acolo află el despre întîmplarea notarului și de uciderea lui Cioban, de care nu-i pomenise nimeni nimic, avînd prilej să cunoască părerile obștei — unele învinovățind, altele apărînd pe fată — în pricina aceasta.

Cu gînduri cumplite și cu durerea în inimă se frămînta el nopți întregi până ce găsi prilej să le destăinuiască Ilenei, care de la cel dintâi cuvînt izbucni într-așa hohot de rîs și îi înșiră atît de multe arătări și deciuri, tipărindu-l cu palmele peste obraz — semnul ei de dragoste — încît bietul băiet se încredință că zavistia și urgia o mușcase și pe dînsa, căci gura satului n-o umple decît pămîntul. Și ca și cum ar fi vrut să-i dea o dovadă despre curățenia ei, se făcea mai blajină, mai îngăduitoare cu dînsul și nu-i mai lăsa chip de colindat noaptea pe la pareți, iar de cum plecă boierul, chemat grabnic pentru niște daraveri într-un județ, îi peri tot beteșugul, ca și cum i l-ar fi luat cineva cu mîna.

V

Fără îndoială dragostea e o taină adîncă și neînțeleasă și vrednice și de mirare lucruri izvorăsc dintr-însa!

Firea omenească cea mai fluturatecă, cea mai nătîngă, ori cea mai temeinică ia sub înrîurirea ei prefaceri atît de necumpănite și de poznașe, încît te întrebi adesea dacă iubirea nu e mai mult o boală de care pătimești cu trupul, decît o simțire menită a-ți înviora sufletul! Totul atîrnă negreșit de împrejurările ori de prilejul ce i-a dat naștere, cum și de însușirile lăuntrice ale ființei în care își ia desfășurare. Nu e însă mai puțin adevărat că dacă ar fi văzut cineva pe Simizeanu șase luni după cunoștința cu Ileana, lasă că i-ar fi dat 10 ani mai mult decît avea, dar nu l-ar fi găsit mai deștept, nici întreg la minte, judecîndu-l după purtare. Mai întîi, își părăsise prietenii, și cînd se ducea la București sau aiurea, potrivea să ajungă noaptea, umbla ascunzîndu-se de vederea trecătorilor și îndată ce-și isprăvea treburile fugea la vie înapoi. De unde până aci fusese om așăzat, tabietliu și mai mult leneș, de unde nu și-ar fi obosit mintea cu chibzuieli zadarnice, ajunsese de-și petrecea nopțile plimbîndu-se prin odăi, fumînd și vorbind singur, și nu se culca până ce cu mîna lui nu-și zăvorea toate încuietorile.

Mai ales de cînd baba Bălașa îi vorbise despre dragostea Ilenei și despre dorința ei de a se mărita, crezînd sărmana că face un bine tuturora, își perduse cu totul sărita. O mișcare nepotrivită, o vorbă grăită mai tare ori mai încet, un pas mai ușor ori mai greoi îl făceau să sară în sus plin de mînie, strigînd cît îl lua gura. Cînd se dezmeticea însă îi părea rău și nu știa cu ce vorbe blînde să-și mai facă mînă bună cu cel certat.

Cît despre Vasile pușcașul, cum îi zicea, apoi nu era zi de la Dumnezeu să nu-și ia partea de ocară, cu deosebire că pentru dînsul nu găsea nici un cuvînt bun, fie măcar din cînd în cînd. Și sărmanul doar muncea și se ostenea, de nu mai era cum, bătînd drumurile cu fel de fel de porunci și de împliniri ale boierului. E drept însă că și mare încredere avea într-însul. Așa, de erau vase de cotit, negustori de cercetat, rămășițe de urmărit și altele și altele, asupra lui cădeau și de la dînsul se cereau lămuririle și socotelile.

Dar cînd îi abătea, de pildă, boierului să mănînce căprioară, ori să-și blănească sania cu pele de urs, sau găinuși

sălbatice din munții Brașovului să i se frigă, cine altul decît Vasile trebuia să i le aducă, primind, cînd i le înșira în cerdac, de fiecare bucată cîte un pol de aur. Îi mergea, de altfel, bine băietului, căci se socotea, cu drept cuvînt, ca și mîna dreaptă a boierului, un lucru însă îl amăra și-l punea pe gînduri: Ileana tînjea, tînjea mereu!

Cînd da și el cu ochii de dînsa, că acum mai tot culcată zicea că ședea, parcă nu i se arăta să fie tocmai așa de rău, că deh, avea obrajii rumeori și bucălați, buzele lucii și aprinse ca focul, iar carnea tare ca peatra pe dînsa, „mă rog, sănătoasă, în putere, nu altceva!" Și totuși cînd îi spunea ce suferă nopțile, cum o ia cu frig și cu smunceli și cum o sfîrșeală ca de moarte îi coprinde trupul, se muia băiatul, mulțumindu-se a o dezmierda pe apucate, căci nu știu cum potrivea „mama Bălașa", dar nu-i prea lăsa niciodată singuri.

Într-o zi însă, „ducîndu-se cu niște răspunsuri" sus și găsind pe fată singură, se năpusti asupra ușii, cu toate rugămințile și împotrivirile ei, și după ce o încuie pe dinăuntru o puse în genunchi să jure la icoană că n-are nici un păcat pe sufletul ei și că nu mai departe decît după întoarcerea coconului — dus la un vecin — să-i arate hotărît că sunt legați de mult împreună și să-i ceară mijlocire să se poată căsători numaidecît! Ea, tremurînd și cu fața întoarsă de la Sfînta, îngînă ceva ca un fel de jurămînt și-i făgădui să facă tot ce va voi numai să nu se încrunte astfel la dînsa, nici să-i strîngă brațele cu atîta putere, că-i venea leșin!

Ca un nebun el o cuprinse atunci în brațe, o sărută, îi vorbi duios, dîndu-i tot felul de încredințări că el nu se ia după gurele rele, că dragostea lui e mai statornică decît toate iscodirile și că nimic și nimenea n-o putea înnegri în sufletul lui, și iar o săruta și-i spunea cîte și mai multe...

Deodată însă auziră pași grăbiți apropiindu-se de ușă și pe cineva atingînd clanța. Simțind împotrivire, un glas molcum șopti: „Leano, Leano, deschide că eu sunt!", apoi urmînd tăcere și flăcăul cercînd să deschidă fereastra: „Cu cine ești înăuntru? — strigă mînios — deschide că sparg ușa!" și broasca începu să se zguduie, pînă ce, repezind cu zgomot ușa de părete, Simizeanu intră galben, cu ochii amenințători și găsi pe Ileana singură în cămașă cu brațele goale ridicîndu-și părul despletit!

Văzînd-o așa de liniștită și de frumoasă, se rezemă, suflînd greu, de un scaun, iar ea, fără să se turbure, îi zise, privindu-l peste umeri și închizînd fereastra:

— Vezi ce făcuși? S-a detunat casa întreagă. Ce zgîlțîiai așa de ușă? Nici să mă pepten nu mă lași în pace?

Cuconul Nicu nu răspunse nimic, ci umilit, cerîndu-și iertare, se apropie de dînsa, o cuprinse de mijloc și, afundîndu-și capul în undele părului ce-i cădeau pe sîn, începu a plînge!...

Iată unde-l adusese patima ce într-ascuns îi rodea sufletul, asupra căreia, foarte rar, cînd i se limpezea mintea de truda prepuielnicelor gînduri, se oțerea ca de o faptă mișeleasă și de care era cu atît mai îngenuncheat cu cît, ferindu-se de dînsa, se amăgea cu credința că totuși e stăpîn pe sine.

La început, fie noutate pentru dînsul a unui astfel de pas, fie poate deșertăciunea, se lăsă asmuțit de lăcomia poftelor să alunece în voia prilejului, pînă ce mai tîrziu, cînd se văzu prins în lațul pe care-l întinsese cu o glumeață viclenie, îi fu nu numai peste putință de-a-l mai rupe, ci simți un fel de cruntă plăcere a-l strînge mai cu putere în juru-i, pînă ce se nimici cu desăvîrșire.

La dînsa dimpotrivă. Mirată oarecum de o cerere a căria nepotrivire o înspăimînta, sfioasă și stîngace în vorbă și în purtare, de cumpătul cărora nu-și dădea seama la început, înconjurată de gingășii ce o măguleau fără de a o domiri, intră cu grijă și cu silă pe calea necunoscută ce i se înfățoșa plină de podoabe felurite și de mulțumiri neasemănat de dulci.

Cînd însă deprinderea-i dete îndrăzneală, cînd dorințele-i izbîndite făcu să încolțească într-însa sămînța mîndriei, i se păru atît de firesc lucru să fie iubită astfel și vrerile să-i fie așteptate, de nu cerute, încît, cu toate că nici vîrsta, nici înclinarea inimei n-o apropiau cu bucurie de omul ce i se închina — și tocmai din această pricină poate — înțelese că scaunul de stăpînă ei i se cuvenea și încă cu tot dinadinsul.

Din depărtarea amintirilor ei de copilărie i se părea că îi licărește o lumină în cale și un glas care o făcea să tresară, ca și cum ar fi auzit pe tată-său vorbind, o povățuia să stăruiască și să meargă înainte!

Mintea femeiască, care ușor se ascute în pripa nevoii, nu mai puțin degrabă își făurește, sub boldul rîvnei de sine iubitoare, puncte de trecere peste prăpăstiile cele mai adînci.

Rămînea dară Vasile, Vasile de care nu se putea da în lături, căci era de potriva ei și de atîta vreme îi făgăduise inimă curată și cuget nepătat. Teama și mila o munceau gîndindu-se la dînsul, căci, aprig și viforos cum îl știa, n-ar fi îngăduit el nici îndoială, nici amăgire, iar văzîndu-l cum se frămîntă din pricina ei, suferea foarte și de multe ori înduioșată ar fi alergat la dînsul cu rugăminte să o dezlege de păcat, căci nu mai putea îndura chinul de a-l ști nenorocit.

Dar dorința zboară ușoară ca gîndul și hotărîrea greoaie cu anevoie se ridică de la pămînt! Iată de ce se vedea silită să mintă, să se prefacă, să-l poarte cu vorba și să-l colinde munții și văile. Vroia să cîștige vreme și să-și prilejească mijloc de izbutire, cu toate că i se frîngea inima plină de dor și mințile împrăștiate i se zbăteau în cumpăna nerăbdării!...

Sărind pe fereastră, Vasile alergă, fără să se uite înapoi, pînă la tată-său acasă, unde se aruncă pe pat și stătu nemișcat pănă ce i se potoli zbuciumul din pept.

Pentru întăia oară în viață i se întîmpla un asemenea lucru și cu toată dreptatea și căderea ce-și recunoștea de a fi risipit odată vraja în care lîngezea, simțea totuși în fundul cugetului un fel de ghimpe care-l neliniștea gîndind la ceea ce făcuse. Deprins cu ascultarea și cu linia necîrmuită a datoriei, fostul oștean, abătut prin buna-i voie de la dînsele, aștepta parcă să-i vie mustrarea ori pedeapsa. Și cu toate acestea era în dreptul lui!

Trei ani, cît își făcuse rîndul, nu avusese mai dulce mîngăiere decît de a gîndi la dînsa, înfiripîndu-și din nălucirea dorului tot felul de bunuri cînd vor fi împreună. Cu sufletul plin de iubire și de bucurie alergase apoi lîngă ea, neademenit de făgăduieli, de îndemnuri și de răsplata ce-l aștepta în oaste pentru vrednicie și credință.

O clipă se socoti aproape de fericire.

De atunci zilele se urmară însă tot mai searbede și mai împovărate, fără de-a pune un capăt îndelungei și neînțelesei sale așteptări. Și doar se smerise îndeajuns, lăsase destulă margine vrerii și cuviinței, și nu călcase pragul hotărîrii decît împins de deznădejde, în prada unei ciudate răzvrătiri de îndoială și de mînie!...

Așa cugeta el cu capul ascuns în perini și puțin cîte puțin i se lumina mintea venindu-și în fire.

Tot trecutul de cîteva luni i se prefira pe dinainte și cum cei ce iubesc au prin încordarea necurmată a minții și o gingășie deosebită a simțirii, darul de a înțelege și de a urmări ca într-o vedenie cele ce se petrec în jurul iubitei, văzu el lucruri ce-i încruntă fruntea și-i dezvăli — ca și cum i s-ar fi ridicat o pînză de pe ochi — taine ce-l făcură să se cutremure și să se îngrozească.

Îndelung se munci, îndelung se apăra, vedenia cumplită i se pironise în suflet și bănuiala unei înșelăciuni se strecura ca frigul de veci al morții.

Se sculă șovăind. Răcoarea serii nu-i putu însă alina aprinderea, nici însenina turburarea. O mînă de fer parcă-i rupea bucăți din inimă și simțea un gol dureros și o arșiță lățindu-i-se în pept.

Avea nevoie să umble. Închidea și deschidea pumnii, își mușca degetele, își bătea obrajii cu palmele, lovea pămîntul cu piciorul și vorbe neînțelese și răgușite îi ieșeau din gură. Tremura ca prins de friguri.

Umblă așa în neștire cîtva, pănă ce se pomeni sub fereastra pe care sărise.

Fereastra era luminată și perdeaua trasă. Cu ochii ațintiți rămîne el încremenit înaintea geamurilor.

O umbră tremura din cînd în cînd pe fața perdelei; o dată i se păru că zărește două umbre. Locul fiind cam jos, crezu totuși că se înșală. Trezit însă ca prin farmec din munca gîndurilor, încercă să se urce într-un pom ca să vadă mai bine. Și atît de mișcat era, încît brațele-i slăbiseră cu totul și-și auzea dinții clănțănindu-i ca de spaimă.

De astă dată nu se putu înșela; umbrele erau două și încă apropiate, lipite una de alta. Din depărtare văzuse acum mai bine. Oh! și cum ar fi vrut să privească mai de-aproape, să știe cine e înăuntru, ce se spune, ce se face! Cum însă? Căută zadarnic împrejur, nimic. Și-și rupea peptul cu unghiile de necaz!

Deodată se opri, apoi călcînd în vîrful degetelor se lipi de zid, se furișă spre casa grădinarului, luă o scară și așezînd-o sub fereastră, se urcă pănă sus, cu greu ținîndu-și răsuflarea.

Deocamdată nu văzu nici nu auzi nimic, peste puțin însă glasul coconașului Nicu îl făcu astfel să tresară, încît era aproape să cază. Plimbîndu-se prin odaie, vorbea d-lui; ce, nu putea bine înțelege, căci era vînt, dar graiul curgea

liniştit, dulce chiar şi, Doamne iartă-mă, pare că auzi o sărutare!

În culmea neastîmpărului şi tot plecîndu-se ca să audă mai bine, băgă de seamă că perdeaua nu era bine împreunată în dreptul spetezelor ferestrei, încît putea vedea, ţinîndu-se încovoiat, aproape jumătatea odăii.

Descoperirea aceasta, în loc să-l bucure, îl încruntă şi mai amar, căci de cum se puse la pîndă rămase ca trăsnit de ceea ce-i izbi privirea.

Ileana lui! Ileana pe care o iubea cu tot focul dorurilor învăpăiate şi vrăjmăşite de dînsa, Ileana care-i dăduse tinereţea, inima şi norocirea ei, Ileana pe care o îngrijise şi o încălzise tată-său cu dragoste la vatra-i părintească, Ileana logodnica şi tovarăşa lui, Ileana!... Ileana!...

Şi deznădăjduit îşi pipăia brîul căutînd cuţitul să se răpeadă asupra lor, şi să le facă seamă singur, căci viaţa pentru dînsul nu mai preţuia de acum nimic!

În mişcarea răpede ce făcu, scara îşi perdu însă cumpănirea şi alunecă cu dînsul grămadă jos.

Cîtă vreme şezu leşinat în ţărînă nu-şi putu da socoteală, dar cînd se deşteptă, noaptea era în putere şi întunericul pretutindeni.

Plin de sînge şi cu trupul stîlcit, se tîrî cum putu până acasă, unde tată-său, înspăimîntat, cu multă greutate îl culcă, spălîndu-i şi ungîndu-i rănile, fără de a-i smulge un singur cuvînt din gură.

VI

De cînd cu pricina cînelui, domnul Ghiţă nu mai dăduse ochi cu Ileana, deşi încercase fel şi chip să se apropie de dînsa. Frumoasa fată nu-i mai părăsea mintea şi tot felul de momeli şi de ispite îi vicleneau trupul şi odihna. Ar fi dat un an din viaţă să-i mai încapă o dată în mînă şi să-şi răzbune într-o clipă de chinul ce-i lăsase smulgîndu-se din braţele lui.

Cu trufia şi neruşinarea-i firească, îndrăznise de cîteva ori să o urmărească chiar pînă la curte, dar de cînd Simizeanu îi trimisese vorbă că-l împuşcă de-l prinde pe lîngă casele lui, îi perise gustul să-şi mai „încerce norocul".

În sufletele pătimaşe însă, dragostea curînd se preface în ură, mai cu seamă cînd pizma şi slăbiciunea aţiţă necontenit focul neînfrînatelor doruri; aşa că notarul, pierzîndu-şi

orice nădejde, ura acum pe fată tot cu acea înverşunare cu care o iubise mai înainte.

Legat de aproape cu dascălul cel bîrfitor şi beţiv, şi cu vro cîţiva derbedei care îşi perdeau vremea pe drumuri, nu făcea decît să răspîndească printre oameni felurite minciuni şi vorbe rele, mai cu osebire de cînd coconul Nicu îndrăgise aşa de pe neaşteptate traiul de la vie.

Întoarcerea lui Vasile puse culme durerii care-l rodea, de-o parte ştiind că el este cel iubit, iar de alta chibzuind că, prin însoţirea lor, i se stingea orice mijloc de răzbunare. Cînd însă văzu că nunta nu se face, că trec cîşlegile, că vine primăvara şi Ileana stă tot neclintită în cerdacul boieresc, simţind apoi că flăcăul e bîntuit de tristeţă şi poartă o tainică suferinţă într-însul, pornirea-i răutăcioasă îşi luă un nou avînt iar şarpele zavistiei şi al făţărniciei se redeşteptă în peptul lui.

Cu gura plină de cuvinte de dragoste şi cu braţele deschise alergă el către Vasile şi, ca să nu-i lase nici o bănuială asupra celor ce ştia că auzise de la dascălul, îşi deschise „inima şi îşi mărturisi păcatul, cerîndu-i iertare ca la un frate, nu atît de fapta care fusese aşa o glumă, ci despre faima neplăcută şi întru totul nedreaptă ce din vina, ori mai bine din neghiobia lui, de a se speria de un cîne, se răspîndise asupra bietei copile".

În felul acesta vorbindu-i şi măgulitoare încredinţări despre purtarea fetei, dîndu-i apoi cîteva pahare, totdeauna bine nimerite şi cu ceva laude dibaci aruncate asupra lui, izbuti să-i cîştige încrederea şi se făcu în curînd prieten nedezlipit de dînsul. De cîte ori îl mîna stăpînul său după treburi prin apropiere, îl însoţea şi cînd se întorcea de la vînătoare îl aştepta nesmintit la jupîn Niculcea, ca să-şi destăinuiască cele văzute şi petrecute. Aşa se înjghebă o legătură şi o unire de păreri atît de apropiată între dînşii, încît mai că gîndeau şi voiau unul şi altul tot la un fel. Se înţelege că odată ajuns aci, d. Ghiţă, mult mai deştept şi mai cunoscător de oameni, picura încet-încet propriile lui păreri şi strecura pe nesimţite pătimaşa lui simţire în mintea şi în sufletul neispititului său tovarăş. Nu fu deci greu meşterului notar de a-l preface într-o unealtă mlădioasă în mînile sale, menită, în gîndu-i, să-l răzbune într-o zi de toată ocara şi neajunsurile ce-l înfruntase. Aşa, prefăcîndu-se că-l ia părtaş la gîndurile şi faptele lui cele mai fericite şi punîndu-l adesea judecător al unor închipuite „pricini şi prilejuri

de inimă", reuşi el să cunoască cu de-amănuntul taina dragostei şi adîncimea durerilor ce suferea bietul Vasile, fericit de a găsi un suflet milostiv, care să-l înţeleagă şi să împartă povara aceasta cu dînsul. De aceea din cînd în cînd nici nu lipsea el de a rîcîi buba, dîndu-i cu dibăcie cîte un sfat, care de multe ori se înfigea în inima cainicului amorez ca un ghimpe otrăvit.

— Să fiu eu în locul tău, îi zicea de pildă, nu m-aş lăsa pînă ce n-aş pătrunde pîcla asta care te orbeşte şi te îneacă, şi s-ar alege atunci lucrurile la un fel, ori cu mine, ori cu altul.

Altă dată, întîlnindu-l la o cumetrie, îl trase de mînecă şi, ca din glumă, îi spuse:

— Ei, tot în doi peri, tot îngăimat te ţine? Îşi face de cap se vede şi te momeşte ca pe boboci. Cu mine nu s-ar juca aşa!

Dar văzînd că celălalt tace, schimbă vorba.

De altfel, ori de cîte ori domnul Ghiţă se întrecea cu poveţile şi cu îndemnurile, Vasile, care îndeobşte îl asculta fără de a-i răspunde, sau îi tăia vorba, sau îşi căta de cale singur.

Într-o seară stînd însă la sfat într-un colţ al hanului, după ce goliră cîteva pahare şi socoti notarul că prietenu-i este „numai bun", îşi începu iar cîntecul:

— Şi mai întăi de unde ştii că nu e cumva vreo şmecherie la mijloc?

Vasile se uita lung la dînsul mirat.

— Iac-aşa! urmă el; cum adică? Tu tragi nădejde de nuntă şi ea nici habar de logodnă n-are? Ce fel, tu îi dai ghes să mergeţi la popă şi ea îşi scoate pe boier chezaş? Şi te poartă cu vorba cum te poartă de nas? Ce are de-a face boierul cu voi şi ce aveţi de împărţit cu dînsul? Cum ţi-am spus, mie mi-e teamă de vreun şiretlic. Adică tu să porţi ponosul şi altul să tragă folosul.

Vasile însă tăcea şi privea într-aiurea.

Ochii lui însă jucau şi se aţinteau atît de ciudat în văzduh, încît, temîndu-se că nu-l auzise bine, notarul îi întinse o ţigară ca să-l dezmeţească, şi urmă:

— Să ştii de la mine, care sunt mai purtat şi mai bătrîn, muierii să nu-i dai azi un deget, că mîne îţi cere mîna întreagă. Tocmai aşa ai făcut tu: te-ai tot îndatorat puţin cîte puţin pînă ce acum te-ai zălogit de istov Ilenei. O să ajungi de pomină, nu altceva, ş-apoi...

Dar flăcăul se sculă deodată şi privindu-l în ochi îi zise cu glas ce tremura de mînie:

— Ghiţă, de mai zici o vorbă ca asta, ne stricăm prietenşugul! Omul rabdă cît poate, şi eu am răbdat îndeajuns...

Notarul, zîmbind adică de milă, vroi să răspunză.

— Atîta îţi spun eu! răcni Vasile şi luînd sticla de pe masă o făcu ţăndări, trîntind-o de pămînt, apoi ieşi.

D. Ghiţă, deşi cam înfiorat, îşi zise: „De-acum e gata!" iar ceilalţi muşterii crezură că e beat flăcăul.

De atunci notarul nu-i mai spuse nici o vorbă, deşi privirea lui arăta îndeajuns ce ar fi voit să zică. Luase el altfel de cărări spre a-l aduce tot unde vroia. Asmuţase pe dascăl să-l „prohodească", cînd i-o veni bine.

Dar Vasile nu mai da pe la han, umbla tot la vînat şi se întîlnea cu Ghiţă acum mai rar.

Una din dăţi însă se abătură pe la jupîn Niculcea să cumpere sîrmă pentru curse de vulpoi şi deteră peste Ieremia, înconjurat de mai mulţi flăcăi, cărora le povestea snoave din călindar.

Nu era tocmai beat, dar era foarte mucalit dascălul, că se prăpădeau de rîs băieţii uitîndu-se în gura lui. Cînd intrară cei doi prieteni, el se sculă în sus, îi blagoslovi popeşte, îi pofti să şază, apoi întorcîndu-se către ceilalţi îşi luă şirul:

— Aşa, băieţi! Îl trimise pe feciorul de împărat în pustiile Iordanului ca să adune nisip de aur, şi adună; apoi în pădurile Ghelafconului să vîneze jderi cu blana de aur, şi-i vînă; şi în peşterile Balaurilor să ridice petre scumpe, şi ridică; şi la ţărmurile mării să pescuiască mărgăritare, şi pescui! Era viteaz şi vrednic iar de mîna lui nu scăpau duşmanii şi după ochii lui se prăpădeau fetele şi domniţele, pe oriunde trecea... Ia, bunăoară, ca Vasile al nostru! zise el trosnind din limbă şi întinzîndu-i paharul.

Vasile îi dete zîmbind peste mînă de i se răsturnă vinul pe antereu, iar dascălul, privindu-l lung şi clipind din ochiul stîng către notar, urmă:

— Păcat numai că între tine şi viteazul din poveste e o deosebire: tu te ofileşti făcînd zîmbre pe la fereşti, pe cînd el intra în casă cu coiful şi cu pavăza. Tu ai fi, o vorbă, om de omenie, de nu ţi-ar bea un altul aldămaşul, iar tu nu te-ai fuduli ca un zadarnic muşteriu şi nu ţi-ai da pentru un blid de linte bunătate de căprioară dolofană...

Vasile se răpezi la dînsul să-l înhațe dar îl oprură ceilalți, iar dascălul îi strigă de după tejghea, unde fugise:

— Deh! pe bătaie e vorba? Apoi de ce te pui în gură cu mine? Eu am crezut că știi de glumă. Ce, unde ai paralele celea spînzurate pe pept, ai să mă sperii? Mai bine ți-ai căta de vătășie la curte decît să mă necinstești pe mine, om bătrîn. Uite, mă! de cînd s-a încuscrit cu boierii s-a ridicat la neamuri!...

— O să taci odată, poloboc dogit? Că-ți dau cep acum! și puse mîna pe un scaun să-l lovească...

D. Ghiță făcu semn dascălului să plece, iar după ce se strecurară toți, luînd pe Vasile de umeri, porniră șoptindu-i:

— Asta să te învețe minte să te pui cu nebunii!... Apoi mai tîrziu: — Deși nebunii spun adesea adevărul...

În sfîrșit, cînd se despărțiră îi zise:

— Ai băgat bine la cap?

Ajunsese deci batjocura satului și încă într-atîta că cel mai nemernic dintre toți îl necinstea în fața lumii ca pe o treantă de cîrpă. Ghiță avea dreptate... Și ce o fi o fi, că de n-o avea parte de noroc, încai să nu se mai muncească degeaba!

Așa frămîntat de gînduri petrecu noaptea, iar a doua zi, pîndind pe boier pînă plecă, răzbi la Ileana plin de mînie și de amor!

Soarele se ridicase de mult pe cerul limpede cînd pocnituri de pistoale și chiote de veselie deșteptară pe Vasile din somnul greu în care căzuse către dimineață. Tată-său, care-l veghease toată noaptea, îl lăsase într-adins să doarmă, căci atît se trudise și gemuse, că de nu l-ar fi știut, ar fi crezut că zace de cine știe ce lingoare. Căldura și lumina îl dezmețiră, peptul i se deschise cu putere și, de n-ar fi simțit durere într-un genunchi și o arsură la frunte, care să-i amintească despre cele întîmplate, boarea plină de miroase ce venea de afară l-ar fi înviorat cu desăvîrșire. Cu inima mișelește străpunsă de mîna în care își încredințase cinstea și norocul, răpit de vîrtejul celei mai crunte și mai oarbe suferințe, ar fi vrut de o mie de ori să moară mai bine decît să simtă ce simțea. Toate-i erau de prisos: viață, sănătate, tinerețe! Ce-i erau lui bune toate astea acum? Cu cine și ce fel să se mai bucure de dînsele cînd singura ființă cu care el ar fi avut un preț, singura... și un răcnet de turbare îi zbucni cu-n șiroi de lacrimi, numai săvîrșindu-și gîndul!...

Dar strigătele și cîntecele se apropiau și curînd cîțiva flăcăi purtînd mănunchi și cununi de flori pătrunseră înăuntru.

— Ce faci, leneșule, de dormi pînă-n prînz?! Hai, scoală, că ne așteaptă lăutarii! ziseră ei, semănîndu-l cu frunze verzi. Într-adevăr uitase. Era zi de veselie. Cu mic cu mare prăznuiau întoarcerea primăverei și reînvierea firii. Uitase că era zi întâi de Mai!

Cînd își îndreptă capul rezimat în pumni și-l văzură plin de sînge, încremeniră cu toții, iar d. Ghiță, bănuind pricina, se repezi la dînsul cu tot felul de întrebări. Dar șireteniile și meșteșugurile lui nu-i putură scoate alta decît că „malul rîpei se surpase cu dînsul umblînd după un culcuș de vulpe".

Notarul pricepu totuși că-i ascunde ceva de temei dar ca să nu li se strice petrecerea îl luă pe sub braț:

— Numai atîta-i? Norocul să fie bun, că la vînători se întîmplă de-alde astea! Ia arată-ți rana. Ia o zgîrietură. Nu doar pentru atîta lucru te-i codi să vii cu noi! Umflați-l, băieți, zise el rîzînd și, fără să-l mai asculte, doi voinici îl ridicară de la pămînt și porniră jucînd cu dînsul pe umeri spre marginea pădurii.

Așezați la umbră, ori întinși pe iarbă, pîlcuri-pîlcuri, cu prietenii, cu neamurile, mîncau și se veseleau cei din sat strigînd și alergînd unii de la alții cu urări, cu glume și cu paharul plin. Micii trași în frigări lungi se rumeneau la focul de vreascuri, iar fetele și nevestile cu mînicele sumese împărțeau harnice bucățile. În mijloc lăutarii trăgeau pe coarda subțire cele mai săltărețe jocuri și ziceau din gură duioase ori înfocate cîntări. O horă se și înjghebase mai pe de lături și flăcăii ageri care mai de care își frămîntau picioarele zîzîind din gură măsura molcomă ori zglobie a dansului.

Bucuria neasemănată se răspîndea senină și vioaie pe fețele tuturora. Cînd sosiră băieții purtînd pe Vasile în spinare un ura! puternic se ridică din toate părțile și cei din horă desprinzîndu-se îi încunjurară cu strigări și bătăi de palme! Se așezară apoi cu toții pe pajiște rîzînd și cîntînd, iar oala cu vin începu să treacă „cu sănătate și cu noroc" din mînă în mînă!

La început Vasile, tot posomorît, cu silă își dădea îndemn la mîncare și la băutură, dar d. Ghiță, care se pusese lîngă dînsul, îl îngrijea bine, primenindu-i des paharul, așa că în

curînd fu deopotrivă cu ceilalți. Cu aprinderea capetelor, glumele zburară mai răpede și mai pipărate, mînile se dezlegară, întinzîndu-se pe la vecini, nebuniile se încordară iar hohotele de rîs cutremurau pădurea, prin care se și răzlețise vreo cîteva perechi, chip să culeagă mărgăritărel.

Iată și dascălul Ieremia venind de la deal cu primarul și doi fruntași. Ei se opresc în dreptul flăcăilor, care-i poftesc la o cinste. Vasile, văzînd pe dascăl, vroi să se ducă, dar el, care era încă treaz, îl luă cu vorba bună, îl netezi, îl mîngăie pînă ce-l făcu să bea cu dînsul dintr-o ploscă urîndu-și „să le fie de bine".

Primarul închină și el cu fiecare, iar cînd veni rîndul lui Vasile, îi zise:

— Să trăiești, finule, și noroc bun!

— Să dea D-zeu, bădie, îi răspunse, dar la ce?

— Hei, la ce? La ce ți-o arde inima de-acu încolo, că de (și-i șopti de-aproape), pe Ileana ți-o suflă ciocoiul! Auzi, că o ia cu dînsul la București!

Băiatul ciocnise paharul, dar în loc să-l ducă la gură îl lăsă să-i cadă din mînă. D-l Ghiță, care băgase de seamă, se sculă și strîngîndu-l de cot îi zise:

— Ține-ți firea, omule, te vede lumea, și-i întinse un alt pahar plin, pe care-l bău el, vărsîndu-l aproape jumătate, așa de tare îi tremura mîna.

De-aci încolo nu mai fu bun de nimic, se moleși cu totul și, culcîndu-se pe iarbă, nu mai scoase un cuvînt. Băieții, crezîndu-l amețit, îl lăsară în pace și cheful urmă mai departe zgomotos și neturburat.

După cîtva timp se sculă el însă și, fără să-l mai bage cineva de seamă, cotind prin pădure, luă drumul spre casă.

Ajungînd în dreptul grădinei boierești, auzi sunet de lăutari și înțelese mai multe glasuri ce rîdeau și cîntau, printre care și pe al Ilenei. Pironit se opri în loc și un fulger roșu îi încruntă privirea. Peptul începu să-i bată atît de tare, încît fu silit să se razime de un copac, altfel ar fi căzut jos.

Glasurile tăcură. O durere de cap nebună îl coprinsese și ochii îi ardeau ca focul. I se părea că toate se făcuse bucăți într-însul și vorbele primarului îi răsunau ca o trîmbiță în urechi...

Curtea boierească era plină de oameni care bînd, care jucînd, iar baba Bălașa, cu șorțul la brîu, nu mai pridideа împărțind din om în om vin și de mîncare.

Se făcuse de mult obicei la coconul Nicu de a sărbători maiul la vie cu cîțiva prieteni, cu care prilej își gusta și vinurile cele puse deoparte într-ales, dăruind căte un poloboc plin și cîțiva miei grași țărănimei și slugilor, „ca să se bucure și dînșii, sărmanii, o dată pe an!"

Masa boierilor era întinsă dincolo în grădină, unde taraful de lăutari adus din Ploiești le cînta de la răsăritul soarelui. Ileana, îmbrăcată mocănește, cu iie bătută cu fluturi pe arnici roșu de mătase, încinsă cu bete țesute pe fir de argint, cu canafurile la coapsă, cu fota bine strînsă pe șoldurile-i rotunde și la gît cu o bogată salbă de bani de aur și de mărgele de tot felul, umbla dintr-o parte într-alta și cu ochi privighetor purta rînduiala lucrurilor, căutînd să mulțumească pe toată lumea. Parcă sărbătoarea aceasta ar fi fost sărbătoarea ei! Văzînd-o cineva așa de în voie dînd poruncele și împărțind zîmbirile și vorbele bune, iar pe Simizeanu mîngăind-o cu privirea, n-ar fi greșit luînd-o drept stăpîna de casă, căci astfel o numise el, înfățișînd-o în ajun prietinilor săi.

Într-adevăr, Ileana era pe deplin voioasă și mîndră, și daca, din cînd în cînd, nu ar fi tresărit fără voie gîndind la Vasile, și-ar fi putut zice că atinsese acum fericirea.

Dar iată că printre țărani se făcu o mișcare și un strigăt puternic se ridică din pepturile lor, paharele se înălțară și mulțime de căciuli zburară în sus. Erau boierii care treceau din grădină în curte însoțiți de lăutari. Numaidecît se întinseră dansurile. Bătuta și hora, căzăceasca și sîrba pe-ntrecute le învîrteau flăcăii, iar fetele și femeile umplură de la o vreme tot locul. Mai tot satul se adunase acolo.

Boierii, care în ceardac, care pe scaune ori pe treptele scării, se uitau la lumea veselă ce se mișca în tot felul pe dinaintea lor. Din cînd în cînd, Ileana străbătea curtea vorbind ici cu o fată, colo cu o nevastă, și dezmierda ori săruta pe copilașii aninați de gîtul mamelor lor.

Acum lăutarii ziceau un cîntec din gură, pe care țiganul cu chitara îl cînta strîmbîndu-și buzele și încordîndu-și gîtul. Dar un glas tînăr și puternic se auzi deodată. La început cam tremurat, apoi tot mai dulce și mai limpede se înălța el, dînd versului o ciudată înduioșare și căldură.

Era Ileana care, din îndemnul boierilor și sub îmboldirea unui avînt nestăpînit al inimei, cînta o doină de dor, învă-

ţată de la mă-sa, cu care de multe ori desfătase lumea ce se făcuse acum roată în jurul ei.

Zică lumea ce va zice
Dragă, noi să fim ferice;
Fie lumea cît de rea
Numai puiul să mă vrea!

spunea, între altele, cîntecul, şi cu atîta foc îl zisese, încît toţi îi strigară „Bravo!", „Să trăieşti, Ileano!", iar dînsa reîncepu versul mulţumindu-le din cap rîzînd. Nu apucase să ajungă însă pe la mijloc că, dînd un ţipăt îngrozitor, îşi ridică braţele şi se prăbuşi cu faţa în jos la pămînt într-un val de sînge.

Femeile începură să strige fugind în toate părţile, iar doi flăcăi puseră mîna pe Vasile, care, de cîtăva vreme furişat printre lume, urmărise toate mişcările iubitei sale şi, turbat de mînie auzind-o cîntînd, se repezi asupra ei, înfigîndu-i cuţitul în inimă pînă la mîner.

Înconjurat, îmbrîncit, învăluit într-o clipă, l-ar fi sfîşiat Simizeanu care se repezise la dînsul blestemînd, daca ajuns în faţa lui nu s-ar fi smucit Vasile din mînile flăcăilor şi nu l-ar fi apucat de pept strigînd cu deznădejde:

— Oameni buni, eu am ucis-o, dar iacă vinovatul!

BANUL ALB

I

Îl chema Dosi Lungo, era italian şi zugrav de binale. Scurt şi gros, cu picioarele aduse, cu barba stufoasă pînă sub ochi, cînd îl vedeai în mersul lui legănat, de abia răsărind de la pămînt sub o pălărie largă şi ţuguiată, te apuca spaima ori rîsul, atît de slut şi de înfiorător era.

Şi cu toate astea avea firea blîndă, sărmanul, şi pe noi copiii ne iubea, căci de cum se urca pe schele şi începea să cînte, ne lăsam joaca de afară şi stăteam ceasuri întregi, smeriţi lîngă zid, ascultîndu-l. Cînta aşa de frumos!

De vorbit nu vorbea el mult şi nici la om nu se uita cînd îi spunea ceva; era mai mult trist decît ursuz, şi nu putea să vadă vinul roşu, nici să puie mîna pe cuţit.

Într-o zi, cînd ne cîntase mai cu foc decît altă dată, îi aduserăm în chip de mulţumire, un pahar de vin şi o bucată de plăcintă de la masă, dar cum le zări se încruntă atît de cumplit şi, scuturînd cu putere capul, strigă atît de tare: *Via! via!... sangue!... pugnale!...* că cel mai mic dintre noi, care purta tava, o scăpă din mîni şi cu toţii îngroziţi fugirăm ţipînd, iar două zile nu ne mai apropiarăm de odaia în care lucra.

Cuvintele cu care ne apostrofase — luate de noi drept ocară — ne fură tălmăcite de popa catolic, un bun bătrîn prieten al casei, care-i făcu se vede mustrări, căci de atunci căută toate prilejurile să ne îmbuneze, ne atrase iar lîngă dînsul şi fu mai prietenos şi mai vorbăreţ zugravul. Orişicum însă împrejurarea ne făcuse prea multă impresie pentru a nu ne lăsa urme adînci în minte şi a nu ne făuri fel de fel de închipuiri despre înrîurirea ce putea să aibă asupra lui cuţitul şi vinul roşu, aşa că — neastîmpăraţi şi indiscreţi cum sunt copiii — îl iscodeam şi-l necăjeam, doar-doar ne-o da taina lui pe faţă, încredinţaţi fiind că este o taină la mijloc.

Atîta hărţuială, atîta stăruinţă, mai ales, izbutiră a ne face să pătrundem, încet, încet, tot mai adînc în buna lui voinţă, căci bucuros acum îşi lăsa lucrul şi cîntecul pentru a ne povesti despre întîmplări şi oameni din ţara lui, despre palaturi ce se oglindesc în apele mării, despre oraşe vechi dezgropate din cenuşă, despre Roma, despre Veneţia, despre minunăţii negrăite şi nevăzute aiurea decît sub cerul veşnic albastru *della bella Italia!*

Şi vorbea într-o limbă adevărat păsărească — dulce şi răsunătoare — de care făceam mare haz la început, dar cu care, deprinzîndu-ni-se urechile, sfîrşisem prin a-l înţelege aproape deplin şi mai vîrtos a-i împărtăşi înflăcărarea şi entuziasmul ce-i însufleţeau cuvîntul.

De pe schele de unde vorbea dînd din mîni şi din picioare, pentru a ne face să-i pricepem şi să-i urmăm mai cu dinadînsul rostul, cu ochii lui mari şi scînteietori, cu gura ce i se deschidea cînd largă, cînd rotundă în desişul bărbii, cu chivăra de hîrtie ce purta pe cap şi cu haina lungă brăzdată de vopsele, ni se arăta nouă — care-l ascultam de jos, ghemuiţi ori în picioare pe scînduri — ca Irodul la vicleim, ori ca

actorii pe scenă la teatru. Și ne era tot mai drag să-l îndemnăm la vorbă și tot mai cu plăcere îi sorbeam cuvintele, care, îmbrăcate în atîta mișcare și vioiciune, luau parcă farmecul celor mai năzdrăvane povești...

Apropierea dintre noi și dînsul se făcea din zi în zi mai intimă și dorința de a fi laolaltă tot mai vădită.

Fără Dosi Lungo, care acum avea alt preț și chiar altă înfățișare în ochii noștri, ni s-ar fi părut zilele searbede și fără de căpătîi, așa că dumineca, cînd nu lucra, îl arvuneam dinainte să petreacă cu noi.

Aveam acasă o grădină mare, plină cu pomi roditori, în fundul căreia se întindea o pajiște verde și moale.

Acolo ne alcătuiam noi jocurile, acolo alergam ori ne înălțam zmeiele făcute de Dosi în chip de balaur cu zbîrnîitori zgomotoase la gură și cu felinar de hîrtie în vîrful cozii.

Acolo culcați pe iarbă steteam la sfat cu dînsul și ne învăța imnul lui Garibaldi, La Marcia di Carlo Alberto și un fel de rugăciune compusă de el, care, neînțelegînd-o, ne făcea să rîdem cu hohot, cînd pronunțam strofa din urmă, ce se încheia cu vorbele: *razza latina!*

— Razza latina!... tu ești, grosule, rață latină, îi ziceam în cor, imitîndu-i umbletul șoldiu ca de rață...

Și el nu se supăra, ba rîdea deopotrivă cu noi, și ne alunga prin toată poiana ca să ne trîntească...

Într-o zi cînd ne săturasem de cîntec, de zmeie, de alergături și ne odihneam la rădăcina unui nuc bătrîn, prinse el a ne spune cîte ceva despre cei de acasă și mai ales despre mă-sa, de care cînd pomenea îl înecau lacrămile.

— Hei, băieți! ne zicea, și eu am avut o mamă, ca voi, și surori și o casă frumoasă cu flori și cu pomi în grădină și puteam să stau toată ziua cu burta la soare fără să fac nimica, decît să cînt și să număr păsările din zbor! N-am zugrăvit toată viața tavanuri și pereți, dragii mei... și ofta... ofta!...

— Apoi dacă a fost așa, ce te-a făcut să le părăsești, cine te-a adus pe aici?!... îi răspunserăm noi.

— Ce? strigă el bolovănind ochii... Cine? gemu, ștergîndu-și fruntea de sudoare. Cine?... și își trăgea sufletul cu greu și suspina, ca și cum ar fi stat să plîngă... Noi mirați cătam unii la alții și tăceam așteptînd să-i treacă turburarea, dar nici nouă nu ne era prea bine... parcă ni se-mlădia în piept un ce fără de voia noastră și simțeam că fierbea ceva în sufletul lui.

— E rău cînd n-are omul noroc și vai de cel pe care-l prigonește soarta... șopti el într-un tîrziu.

Auzindu-l vorbind așa molcom și văzînd mișcarea lui blîndă, ne înviorarăm din nou și, rîzînd, unul mai zglobiu dintre noi îi zise:

— Mă prind, grosule, că iar te muncește așa ceva ca: *sangue* și *pugnale*, cu care ne-ai băgat odată în sperieți?

Ca ars tresări și se ridică privindu-ne, dar văzînd o nevinovată liniște pe fețele noastre, trosni de mai multe ori din degete și murmură: *forza... forza*, precum avea obiceiul, cînd voia să facă ori să spună ceva.

— V-am speriat și mi-a părut rău, dar cînd veți ști că spaima mea a fost mai mare și cînd veți cunoaște pricina pentru care mă muncesc astfel, o să-mi dați voi, cel puțin, dreptate, căci de la alții nu o mai pot căpăta.

— Vai, Dosi!... dacă de la început ești așa de jalnic, ce are să fie la urmă — întrerupse unul din noi. Nu vrei un pahar cu apă?

— Nu vreau nimic, vreau să mă ascultați, ori altfel mă duc, și dete să se scoale...

— De! de! nu te înfierbînta că e destul de cald și zi înainte că te ascultăm.

— În Ravenna unde m-am născut, începu italianul nostru, și unde tată-meu fusese negustor, aveam la Școala de Arte și Meserii un camarad, Steffo Belli, care îmi era și vecin de casă și tovarăș din copilărie. De patru ani stăteam cu dînsul pe aceeași bancă și, avînd aceeași vîrstă, aveam mai tot aceleași gusturi și apucături. Iubeam tot ce era frumos și nimic nu ne umplea mai mult inima decît o arie duioasă, un chip plăcut și prietenii veseli.

Fără grijă de ziua de mîine, fericirea pentru noi era mulțumirea momentului, și cum găseam orișiunde mulțumire, ne socoteam fericiți.

În orașul nostru se perindau cei mai vestiți cîntăreți ai Italiei, muzeele erau pline de lucrările celor mai de seamă maeștri, grădinile mărețe coprinzînd comori artistice erau deschise tuturora, ochii ni se puteau desfăta, mintea ni se înnobila și sufletul își putea lua tot mai sus avînt, tot mai sus către seninătatea și liniștea cerului sub care trăiam! Și să nu fiu deznădăjduit?... Să nu blestem soarta și viața pentru că le-am perdut pe toate, pentru că azi nu mai am nimic, nu mai sunt nimic, decît un străin, un nenorocit pretutindeni, fără rude, fără amici, fără patrie?!...

— Bine, dragă Dosi, după ce ți-oi sfîrși lucrul aici, nu te poți duce să-ți vezi iar țara și părinții? îl întrerupsei eu.

— Să mă duc înapoi? Doar mort, dar viu niciodată... răcni el strîngînd pumnii.

— Dar pentru ce? Ai făcut ceva? Ești vinovat de ceva?...

— Vouă vă pot spune, că pe voi vă iubesc, pe voi numai — care ați fost buni și prietenoși pentru mine — pe voi lîngă care am regăsit puțin din mila și din căldura cea de acasă. Pe nimeni alții însă nu, niciodată!...

Înduioșați, cu toții îi întinserăm mîinile, iar el, cu ochii în lăcrămi, luă capul celui mai mic dintre noi și, sărutîndu-l, zise: „Aceasta să fie pentru voi toți și pentru fiecare în parte, amicilor!"

— Înconjurat de atîtea bunătăți și în mijlocul atîtor scumpe podoabe, urmă el, am fi putut duce un trai dumnezeiesc dacă diavolul, gelos de liniștea și de bucuriile oamenilor, nu ne-ar fi ieșit în cale sub chip de femeie...

La capătul orașului nostru se deschidea un cîmp larg, unde se făcea în fiecare an, două săptămîni, bîlciul Sfîntei Marii. Acolo furnica lumea, să cumpere ori să petreacă, acolo ne duceam și noi mai mult să privim decît să cheltuim banii pe lucruri de care nu aveam trebuință.

În mijlocul bîlciului era un fel de piață unde cînta muzica și se afla o arenă pentru exercițiile gimnastice.

De jur-împrejur lavițe de lemn, la distanță de 10 metri doi căpriori în cruce, pe jos o bucată lungă de covor, iar pe coarda de sîrmă o arătare îngerească — bălană cu ochii negri — care, călcînd cu băgare de seamă, se ținea în cumpănire aruncînd pe vîrful degetelor sărutări la dreapta și la stînga. Dedesubt, cu capul în sus și cu brațele încrucișate pe pept, un fel de colos negru, cu părul vîlvoi, o urmărea pas cu pas, iar la capătul scării, pe unde se urcase, un superb cîne lățos, purtînd în labe un coș împodobit cu panglici și cu flori.

De-aș trăi o sută de ani priveliștea aceasta nu mi se va șterge din minte! Cînd s-a dat jos, cum și de unde a început să facă *queta* nu știu, căci m-am pomenit deodată cu dînsa în fața mea. Cu un zîmbet grațios, care-i deschidea puțin buzele rumene — lăsînd să se vadă două șiruri albe de mărgăritar — ea îmi zise, făcînd să salte monedele în coș: *prego Signore*, cu atîta dulceață, cu atît farmec, încît sculîndu-mă și scoțîndu-mi pălăria, i-am depus binișor un ban alb, nou-nouț, pe grămada de aramă ce adunase, și de i-am răspuns

ori nu ceva nu-mi aduc aminte fiindcă, plecîndu-mă prea adînc înainte-i, îmi pierdui echilibrul și dădui peste cîne, care mă mîrîi arătîndu-mi colții.

Prietenul meu și cîteva persoane dimprejur pufniră de rîs, iar eu, roșu de necaz și de surprindere, mă făcui că nu bag de seamă și n-o scăpai din ochi, pînă ce încheie ocolul publicului și cu o adîncă închinăciune ne dete a înțelege că ședința era terminată.

— Frumoasă fată saltimbanca, ce zici Dosino? mă întrebă Steffo, pe cînd ne întorceam acasă.

Nu știu pentru ce cuvîntul de „saltimbancă" mă făcu să-mi încrețesc fruntea și să dau din umeri. El, crezînd că nu-s de aceeași părere, repetă mai apăsat cuvintele, adăugînd:

— Dar nu e vînat de nasul nostru, păzită cum e de dulăii ceia. N-ai văzut că de-abia te-ai întins puțin cu complimentul și unul era gata să te înhațe...

Dacă ar fi știut ce rău îmi făcea vorbind astfel, Steffo ar fi tăcut mai bine din gură...

În inima mea se încrucișau tot felul de simțiri și în ochi îmi jucau atîtea stele și culori, încît îmi părea că umblu printr-un curcubeu!

Mărturisesc că pentru întîia oară găseam pe prietenul meu anost. Noroc că, abătîndu-ne pe la o *trattoria*, mîncarăm niște stridii și băurăm un minunat vin de Capri, care ne schimbă șirul ideilor și mă făcu iar vesel și vorbăreț.

În noaptea aceea am visat că jucam pe frînghie și că mă luptam să scap pe Steffo din gura cînelui...

— Hei!... și ai mai văzut-o după asta pe fetița cu ochii negri? întrebă curios bălanul cel mic... Spune, Dosino!

— Vezi bine!... și nu mai departe decît a doua zi, dar a trebuit să iau lucrurile pe departe cu amicul meu, ca să nu bănuiască pentru ce îl îndemnam să ne ducem la bîlci. I-am spus că aveam să iau ceva pentru casă. După ce am tîrguit, el mi-a propus să mergem în piață, și l-aș fi sărutat de bucurie dacă nu înțelegeam că mă pîndea să vadă de-mi pare bine. Și m-am ferecat, cu cîtă nepăsare am putut culege înlăuntrul meu, pentru a nu mă trăda către dînsul privind pe Florina; însă cînd s-a apropiat de mine și i-am auzit glasul, mi s-a împăiejenit ochii și tremurînd i-am depus banul în coșul ei împanglicat.

De astă dată putea să spună Steffo ce vroia, că nici nu-l ascultam, dar nici nu mă impresiona alt nimic decît privirea lungă și focoasă ce pironise asupră-mi.

M-am dus de-a dreptul acasă și m-am închis în odaie; aveam nevoie să fiu singur, să gîndesc și iar să gîndesc. Eram atîta de turburat, că mama, văzîndu-mă la cină, mă întrebă dacă nu-s bolnav. Bolnav eu? se putea oare să fiu bolnav? Îngrijorat da, fiindcă, prin mii și mii de alcătuiri și de chibzuieli, căutam să pătrund misterul ce înconjura un asemenea înger, care trăia între o namilă de atlet și un cîne. Cine era?... o fată de nobil furată, desigur; de unde venea? din cine știe ce regiuni necunoscute, fără îndoială, altfel nu ar fi îndrăznit balaurul s-o prezinte în public; ce făcea? cum trăia?

Oh! de m-ar fi mușcat o sută de șerpi deodată, tot nu m-aș fi zvîrcolit, nici m-aș fi chinuit ca în noaptea aceea nenorocită, în care o clipă nu am închis ochii gîndindu-mă la dînsa. Aveam gura uscată și-mi ieșea foc din obraji.

— Tot nu ți-a fost ție bine — îmi zise iar biata mamă — că uite ce îmbujorat ești și nu mănînci nimic. Culcă-te și ia chină...

Să mă culc?!... cînd de-abia așteptam să se scurteze ziua pentru a alerga acolo unde-mi găseam și binele și tortura?!...

De astă dată mă dusei singur. Trimisesem de cu vreme lui Steffo răspuns că plec cu mama la țară...

Și o văzui o dată, și o văzui de două, și o văzui de zece ori suind și coborînd sîrma, și la fiecare dată îi dădui cîte un ban alb, cercînd de la al cincilea să-l însoțesc cu o vorbă duioasă sau cu un compliment. Ba mă încumetai să mîngăi și cînele și izbutii să-l fac să dea din coadă, semn că mă privea bine și era mulțumit... În sfîrșit, la al zecelea ban îndrăznii să-i spun că e frumoasă și că voi veni în toate zilele s-o văd... I-aș fi spus eu mai multe, dar se uita lumea și mai ales Titanul la mine...

Dar eu vă spun poate lucruri ce pentru că fac parte din viața mea le cred mai interesante decît pot fi, pentru voi, bunăoară, copii, și nici le înțelegeți deplin... spuse Dosi, căutînd în ochii fiecăruia.

— Ba nu, ba nu... zisei eu... spune mereu, că le spui frumos, ș-apoi suntem băieți mari doară și ce n-om înțelege n-ei mai tălmăci tu, de va fi nevoie.

— Bine!... Așa, în ziua următoare, cînd să ies din casă, mă întîlnii pept în pept cu Steffo, care mă aștepta în uliță.

Cum îl văzui roșii, căci îl mințisem și nu știam cum avea să mă întîmpine.

— Hei! cavalerule, te-ai întors? îmi strigă el rîzînd.

— Precum vezi, răspunsei cam îngăimat.

— Atunci ai sosit înainte de a pleca, căci pe *padrona* (mama) am întîlnit-o și aseară și azi-dimineață și nu părea gata de ducă, zise amicul meu luîndu-mă de braț. Spune drept, ai vrut să te rupi de mine, ca să te bucuri singur de bălănica de pe sîrmă? Apoi prieteni suntem noi dacă te ferești de mine? Ce? nu m-ăi fi luînd drept rival la inima saltimbancei? adăogă el...

— Te rog, Steffo, zisei cam apăsat, să nu mai vorbești astfel, că-mi faci rău...

— Vorbind de mine, ori de ea?

— Și de ea și de tine, amice, frate Steffo, îi spusei strîngîndu-i mîna.

— Hei... dar tu arzi ca focul, ce ai? urmă el și, apucîndu-mă de umeri, mă privi în față.

— N-am nimic, ce să am? Îmi e cald, poate că umblăm iute...

— Uite, băieți, ne zise Dosi, tăindu-și iar firul vorbei, toate cîte vi le spun și vi le voi spune îmi sunt tipărite ca într-o carte în minte și parcă — vorbind — întorc filele și citesc, atît de mult le-am prefirat și le prefir mereu de atunci și pînă acum. Să nu vă pară dar ciudat că intru în amănunte și stăruiesc asupra celor mai mici lucruri. Mie îmi fac bine, parcă mă mai răcoresc. Vouă să nu vi se urască doar cu atîta vorbă lungă...

— Băieți, strigai eu celor dimprejur, un *tuș* pentru signor Dosi, un *tuș* monstru!... și cu toții începurăm a striga:

— *Evviva Dosi!... Evviva la razza latina!!...* de trei ori după cum făceam la sfîrșitul fiecărei lecții de cîntări.

— Bată-vă să vă bată!... că mare haz mai aveți!..., zise rîzînd italianul și, după ce își aprinse pipa, urmă:

— Din una în alta o luarăm la vale spre Muzeu, dar în loc să intrăm în sălile cu tablouri, trecurăm prin gangul de la mijloc și, fără să ne fi zis un cuvînt, ne pomenirăm în cîmpul bîlciului.

Acolo ne aștepta o neplăcută surpriză. Piața era ocupată de Comisia municipală pentru cercetarea vitelor aduse la tîrg și pretutindeni nu erau decît cai, boi, berbeci... „ființa angelică“ însă nicăieri.

Acuma Steffo parcă era el mai înciudat decît mine și mă trăgea în toate părțile, mă purta prin toate barăcile doar om da de dînsa. Ne plimbarăm așa mai bine de o oră, era zăduf rău și ne puserăm sub un umbrar să bem ceva răcoritor!

Ostenit și dezgustat — căci nimic nu te dărîmă mai tare decît să umbli în silă prin mulțime cătînd ori așteptînd ceva — mă întinsesem pe o bancă și îmi făceam vînt cu pălăria, uitîndu-mă peste drum la un negustor de mărunțișuri care, bătînd într-o tobă, adunase o sumă de oameni.

Deodată sării în sus și mă repezii în partea locului, fără a răspunde măcar amicului meu, care-mi întindea un pahar plin. Zărisem printre lume pe cînele cel lățos și-mi închipuii că și ea trebuie să fie pe acolo. Cu *scusi* și *prego* și cu cîteva îmbrînceli, ajunsei lîngă taraba individului, făcui ochii roată, însă nu văzui nimic. Cînele era cu un fel de moșneag care tîrguia o batistă de mătase. Ca să-mi fac treabă și să-mi astîmpăr nerăbdarea, începui să tocmesc, în chip nesăbuit, din toate cîte ceva, pînă cînd negustorul, înțelegînd că-și perde vremea cu mine, mă dete dracului fără multe complimente și se ocupă de alții.

Moșneagul după ce plăti batista ieși la larg și o porni șchiopătînd înspre oraș cu cînele alături. Eu fără să-l perd din ochi, rupsei din nou rîndurile, îmi sorbii pe nerăsuflate paharul și, smucind pe Steffo de la umbră, ne luarăm după dînsul.

O *osterie*, două cîrciumi, un măcelar și un debit de tutun, iată popasurile ce făcurăm urmărind pe bătrîn. La ușa tutungeriei fiind înghesuială, cînele rămase afară — să schimbe saluturi cu niște camarazi — iar eu, profitînd de începutul meu de prietenie cu dînsul, îi ieșii înainte, îl mîngîiai și, prezentîndu-i o bucată din cornul ce cumpărasem pe drum, îi intrai cu totul în voie.

În acel moment ieși bătrînul fumînd, fluieră cînele și dete să plece. Un îndemn lăuntric îmi zise: acum ori niciodată, nu pierde ocazia... și, înaintînd spre dînsul, îi spusei cu cel mai dulce surîs: frumos animal, iubitule!

— Frumos și cuminte, răspunse el, cu un glas ce dovedea cu prisosință precedentele popasuri.

— Ce rasă, mă rog?

— Rasă de la nord, nu știu cum îi zice, că nu e al meu.

— Da? întîmpinai cu o particulară intonație și, făcînd pe nevinovatul, îl întrebai: al cui e?

— Al unei artiste din trupa lui fiu-meu, o dănțuitoare unică în felul ei! Joacă pe sîrmă, domnilor, ca o păpușe, de crezi că zboară. Cum?... N-ați văzut-o pe piață în bîlci?

Eu nu putui răspunde, simțind un nod care mă strîngea de gît, de aceea Steffo, molcom și blajin cum era, îi zise că, fiind streini azi ne dusesem pentru întîia oară în bîlci, dar nu văzusem așa ceva nicăieri.

— Ah! astăzi nu sunt aici din pricina vitelor. S-au dus la Cervia pentru două zile, dar poimîne, cînd se sfîrșește mezatul, se întorc și joacă pînă la spartul tîrgului...

Să-mi fi dăruit cînele nu i-aș fi fost mai recunoscător șchiopului decît îi eram pentru această bună veste.

— Și e mare trupa fiului d-tale? îl întrebarăm, rugîndu-l să ne dea puțin foc.

— Nu e mare, dar e aleasă. Mai întîi e Fausto — fiu-meu — atlet și jongleur, apoi Florina dănțuitoarea, Marco și Toni, unul om-șarpe și altul echilibrist. Eram și eu bun gimnastic pînă acum cîțiva ani, cînd am căzut din vîrful unui trapez și mi-am rupt piciorul. Acuma, cînd e de lucru fac pe clovnul, căci știu multe limbi și cunosc meșteșugul mai bine decît un englez. Așa crede publicul că fac pe șchiopul într-adins și rîde mai cu poftă.

— Va să zică o trupă de familie, întrerupse Steffo.

— Cum de familie?

— Negreșit. D-ta tatăl, Fausto fiul și ceilalți trei nepoți.

— Oh! nu. Fausto nu s-a însurat niciodată. Ceilalți sunt... dar iată am ajuns acasă, zise bătrînul scoțîndu-și șapca și, fluierîndu-și din nou dobitocul, intră într-o curte, lăsîndu-ne cu gurile căscate în drum...

Adevărat cu gura căscată! Mai întîi că tăiase vorba tocmai cînd puteam afla ceva și apoi intrase într-un fel de desiș de copaci și bălării, din care nu se mai vedea omul, nici se putea cunoaște de era ori nu vreo locuință înăuntru.

— Dacă am intra și noi după dînsul, zise Belli, am ști cel puțin unde-și tăbăcește pelea șchiopul dracului.

— Ar fi mai bine să ne orientăm pe la vecini, înainte de a începe explorarea acestei păduri virgine, zisei eu, și mă îndreptai către un băiețaș care dregea un scaun în pragul unei case din apropiere.

— Mă rog, prietene, ai putea să-mi spui cine șade în încăperile din curtea asta?

— Care curte? răspunse băiatul ridicînd capul.

— Asta cu copaci. Cine e proprietarul?

— Asta nu e curte, e un loc viran, care dă la gropile cu petriș ale orașului. Nu șade nimeni, căci nu e nici o casă înăuntru. De-abia e o potecă care scurtează drumul de aici la a treia uliță, în curmeziș.

— Hei, bravo! frumoasă păcăleală! Ai văzut, afurisitul! Nu e clovn degeaba mascaltonul, exclamă rîzînd Steffo...

Ne uitarăm unul la altul nu atît de mirați, pe cît de furioși că ne prostise saltimbancul și ne găseam cu totul în neputință de a ne răzbuna...

— Hai, Dosino, că n-o să prindem rădăcini aici, haide că găsim noi combinațiunea... și ne întoarserăm acasă rupți de oboseală și cu entuziasmul ceva mai știrbit din împrejurarea asta.

Nu vă mai spun cum am petrecut ceasurile ce mă despărțeau de ziua probabilă a întoarcerii, căci aș minți numărîndu-le printre cele de liniște ori de înțelepciune.

Planurile cele mai nebunești, închipuirile cele mai fantastice, avînturile cele mai extraordinare, simțirile, desigur, cele mai neexplicabile mi-au zdruncinat creierii și inima, moleșindu-mi puterile, slăbindu-mi energia, îmbolnăvindu-mă.

În momentele lucide, cînd mă puteam judeca mai de aproape, mă cuprindea mînia: cum pentru o părere, pentru niște ființe și niște împrejurări lipsite de legătură intimă cu mine, să mi se răstoarne astfel firea și să mă chinuiesc în zadar. Zic în zadar fiindcă eram încredințat atunci că totul era o himeră și că cele petrecute nu vor avea nici o urmare și, mai puțin, nici o înrîurire asupra mea.

Hei!... să vă apere Cel-de-sus — cît veți fi — de un astfel de zbucium, băieți, căci nimic nu pregătește și nu înlesnește mai repede decît dînsul maturitatea primejdiei, și primejdia aceasta este amorul!...

Tăcu, perdut în gînduri și în amintiri!

Părea un alt om Dosi, vorbind astfel. Ochii lui înviorați și umezi, fruntea lui netedă și lucitoare, gura palpitînd încă de emoția vorbirii, atmosfera ce crease în jurul nostru povestirea lui, ne făceau să-l vedem cu alți ochi decît cei de pînă acuma, și cu încetul diformitatea și urîciunea lui începu să dispară, înfiripînd în locu-i o altă ființă — străină de cea adevărată — cu un cap expresiv și simpatic, cu un trup înalt și arătos, cu mișcări cumpănite și alese, cu barba — cu chiar barba lui, cea atît de neîngrijită — impunătoare și buclată ca a unui preot chaldean!...

Se întrupase de a doua oară el, care purta pe frunte pecetia durerii!

*

— Să nu vi se pară ciudate toate acestea, nici să credeți că exagerez ceva, reluă Dosi, dimpotrivă azi, la depărtare de atîția ani, cele întîmplate și suferite poate că răsar mai slabe și mai șterse decît au fost atunci, și totuși oricum vi le-aș înfățișa eu, ele au existat și m-au muncit cu o negrăit de mai întinsă putere.

Ș-apoi felul nostru de a fi și de a simți n-are seamăn cu al altor neamuri.

Născuți pe un pămînt deschis vînturilor și copt de arșița soarelui, sîngele ne este mai repede curgător și mai înflăcărat; înconjurați de făpturile cele mai mărețe și mai desăvîrșite ale naturii, năzuințele ne sunt mai îndrăznețe și dorințele mai vii; slăvitori ai frumuseții, idol zămislit din spuma și din valurile mării, iubirea ne este ca dînsele cotropitoare și vijelioasă; crescuți sub cer albastru în libertatea mișcării și a gîndirii, dacă suntem entuziaști pînă la frenezie, suntem și pasionați pînă la crimă!

Se opri ca să-și umple din nou pipa, apoi, după ce trase cîteva fumuri, zise:

— Dar să nu-mi perd firul, căci văd pe micul nerăbdător să afle ce s-a întîmplat mai departe.

În sfîrșit, sosi ziua mult dorită. De dimineață mă îmbrăcai cu ce aveam mai bun, mă răsei pînă la sînge — cu toate că la 20 de ani nu mă năpădise încă barba — dar aveam în mine un îndemn tainic de a mă face frumos, de a momi cu ceva deosebit privirile, de a arăta mai altfel decît mă croise D-zeu.

Luai de la o soră o legătură de gît stacojie, de la alta unsoare pentru păr și turnai pe obraz, pe mîni și pe haine aproape o jumătate de sticlă de parfum a mamei. Mie, care-mi erau urîte fleacurile astea, îmi părea acum rău că nu întîlneam destule geamuri ca să mă văd în ele. O curată nebunie, care însă pe atunci îmi părea un omagiu datorit idolului meu. Steffo, care trecuse de două ori pe la mine, mă surprinse tocmai cînd mă păunam în fața unei prăvălii cu oglinzi și-mi strigă rîzînd:

— Capul sus! brațul rotund! surîsul pe buze! și nu te mișca! Ești perfect! *Bagatella!* Domnul își face portretul de s-a fasonat astfel?!... Ai aerul unui conquistador!...

Apoi, lovindu-se cu palma peste frunte, zise: *Che bestia!...* vrei să răpui pe Florina, tîlharule!

Cînd ajunserăm în bîlci reprezentația era începută și avurăm greutate să ne strecurăm pînă la cercul lavițelor, ticsite de lume. Ființa angelică — așa o numeam în mine — nu era acolo. Colosul Fausto făcea scamatorii, iar dintre cei doi băieți unul se încolăcise pe un scaun, iar altul ținea în dinți o prăjină, cu o lampă aprinsă pe dînsa, pe cînd cu mîinile arunca și prindea pe rînd portocale, un iatagan și un sfeșnic cu luminări.

Spectacolul era în adevăr interesant, dar nu avea nici o atracție pentru mine.

Deodată auzirăm o gălăgie de chiote și de lătrături și văzurăm intrînd în arenă un căruț, tras de cîinele lățos, în care ședea, ca într-un cuib de flori, fetița bălană, pe cînd un clovn, dîndu-se roata pe alături, îi făcea cele mai comice declarațiuni de dragoste și complimente. În acest echipagiu ea ocoli de două ori arena, apoi sprintenă sărind din căruț, bătu repede din călcîie, luă mîna ce-i întindea colosul și se urcă pe sîrmă, pe cînd mascalțonul nostru prinse o armonică și cu felurite strîmbături executa polci, marșuri și romanțe.

Întîmplarea făcuse ca locul nostru să fie chiar în fața coardei, așa că umblînd Florina se uita drept la noi, zîmbind și aruncînd sărutări — pe care, mărturisesc că le încasam eu singur, deși erau trimise la adresa tuturora — iar cînd veni cu coșu-i panglicat înaintea mea, îi zisei, dîndu-i banul alb, ca de obicei:

— Adorabilă Florino, am suferit martirul cît ai lipsit!

Ea surîse, ah! numai pentru mine atunci și-mi răspunse cu un glas adevărat îngeresc:

— *Zitto, per Dio santo, zitto!*

Nu era nimic și era imens, înțelesul acestor vorbe pentru un creier învăpăiat ca al meu; nu o lega nici într-un fel și mă robea totuși pe mine șoapta aceasta, scurtă ca un ordin și duioasă ca o rugăciune! Un curent se stabilise între noi, o taină ne pătrunsese în inimă, o taină de care atîrna fericirea și viața noastră poate!...

În felul acestora, nenumărate gînduri mă împresurară pe cînd ochii, care o sorbeau urmărind-o, îmi păreau prea mici și prea neputincioși ca s-o poată străjui și coprinde, după cum îmi cerea mie dorul...

Ah! băieți, numai îmi aduc aminte și simt trecîndu-mi ca atunci un fior molatec prin trup!

O clipă de exaltare mă ridicase în niște regiuni atît de înalte, încît crezui că mă deștept dintr-un vis cînd Steffo ghiontindu-mă zise:

— Da' ce-ți este, omule, ai amorțit de nu simți și nu auzi?!... destul atîta artă, hai că mi-e foame!

Pentru a doua oară găsii că prietenul meu era o grosolană zidire de om, dacă putea, în asemenea momente, să se gîndească la asemenea lucruri.

— Du-te tu, eu rămîn, jocurile astea mă interesează; sau mai bine ia ceva și te întoarce, mă găsești tot aici, îi răspunsei.

— Dosino, jocurile astea sunt primejdioase, răspunse el, bagă de seamă!... și se depărtă.

Îmi fu ciudă și avui o mișcare de mînie împotriva lui, dar în curînd vorba „primejdioase" îmi sună și-mi reveni mereu în urechi, așa că ședința trecu fără să-mi dau seama, decît doar cînd Florina ajunse în dreptul meu cu coșul întins.

De astă dată, pentru a-i da banul mă făcui că-l caut prin buzunare spre a-i putea strecura, cu un glas tremurător, cuvintele:

— Este neapărată trebuință să-ți vorbesc, cînd și unde? iar ea, făcîndu-mi un salut grațios, îmi șopti din nou:

— Cu neputință... ia seama!

— S-a isprăvit!... mi-am zis. S-a legat curentul!... și cum începusem să tremur de-a binelea m-am sculat, și, încet, încet, am luat drumul spre casă.

Steffo, pe la care trecui, nu se întorsese.

„Hotărît, mîine am să-i scriu — îmi zisei — și cum nu țiu să o compromit, mă voi duce singur și găsesc eu mijloc să-i strecor scrisoarea."

Liniștit, ca prin farmec, de această hotărîre, pentru prima oară, de atîta vreme mîncai cu poftă și dormii dus...

La școala noastră, deși eram în vacanție, trebuia să facem niște desenuri de ornamentație, după care se stabilea la începutul anului coeficientul clasificării. A doua zi era tocmai rîndul meu de lucru, așa că pornii de dimineață pentru a isprăvi înainte de amiază ce aveam de făcut. Sala de desen era însă închisă și un bilet lipit pe ușă arăta că nu va fi liberă decît după prînz. Aiur a nu puteam lucra, avînd planșeta și cutia cu instrumente în dulapul dinăuntru. Asta mă supără și cum portarul de la care ceream lămuriri îmi răspunse răstit că „ordinile nu se discută", intră dracu în mine și nu puțin lipsi să fac scandal, dacă nu sosea Steffo, care știa că mă aflu acolo.

— Nu te turbura, Bonino, zise el portarului, nu vezi că e necăjit?... Așa e omul cu verme la inimă... și mă scoase din curte afară.

— Frumos îți șade! mă lași și te duci, cu toată făgăduiala c-o să mă aștepți. Te-am căutat de jur-împrejurul arenei, așa că fără de voie am asistat la toate ședințele bambinei și vai! multe au mai fost!... I-am dat tot ce aveam în pungă, dar fie că și răsplata mi-a fost frumoasă. Acum sunt prieten intim cu mascalțonul, pe care l-am îmbătat turtă. Pe mititica n-am putut-o apropia, c-a perit ca o nălucă după reprezentație, dar știu unde șade și sunt pe cale de a afla: de unde și pînă unde și cum și ce fel?... căci trebuie să fie o mare încurcătură la mijloc!... Să mă ia dracu dacă țiganu ăla de Fausto nu o crește și o păzește pentru seama lui însuși.

Balaurul și Zîna blondă!... Melodramă în mai multe perdele, plină de îndeletniciri caraghioase și de întunecate împrejurări!... Hei? ce zici, Dosino, de asta?!...

Și vorbea așa de repede și cu un ton atît de mucalit, încît nu mă putui opri să nu rîd și, privindu-l cum stetea — cu o mînă în jos și alta în sus, cu capul plecat și cu buzele țuguiate — parcă-ar fi fost Pulcinella, îi dădui un pumn zicîndu-i:

—Mare nebun mai ești!... Vasăzică ai intrat și tu în căpcană? Jocurile nu mai sunt primejdioase?... apoi ne așezarăm pe o bancă și începui a-l descoase cu de-amăruntul asupra celor petrecute în ajun.

— Foarte simplu, îmi răspunse el. La ultima ședință mascalțonul a făcut niște exerciții atît de nostime cu cînele, încît a stîrnit furtuni de aplauze și se adunase o lume nebună să-l vadă. Era într-adevăr foarte ingenios și bufon.

Pînă să se împrăștie lumea, pînă să-și strîngă saltimbancii lucrurile, eu, care aveam ochiul asupra fetei și o vedeam rotindu-se pe lîngă ei, deodată nu mai văzui nimic — parcă intrase în pămînt. În schimb moșneagul, șontîc, șontîc, trăgînd căruțul cu boclucurile o luă pe unde-l urmărisem noi. Ah!... gîndii eu, de acum te am în palmă și nu mă vei mai amăgi ca dăunăzi. Voi afla unde stai, ori de mine nu te scapi cu una cu două...

Îmi închipuiam ce plăcere o să-ți facă cînd ți-oi spune: Camarade, turturica își are cuibu în cutare stradă, numărul cutare... și... *vira la barca, Peppino!...* Ca de obicei se opri la o cîrciumă. Eu îl așteptai afară; se opri la două, eu stătui lîngă căruț, ba niște soldați mă întrebară de nu jucăm comedia; se opri la a treia cîrciumă, în care — ridicîndu-mi

gulerul hainei și trăgîndu-mi beretul pe ochi — intrai și eu și, bătînd pe berbantul nostru pe umeri, îi făcui complimente asupra dibăciei ce arătase și-i propusei să bem *un fiasco di vino*, în sănătatea lui și a cînelui.

— Și zi ți-a plăcut? îngînă el, căci limba îi era cam greoaie. Așa ceva nu se vede pretutindeni!... că... eu sunt vestit maestru pentru dresatul dobitoacelor... numai pe femei nu le-am putut dresa... *corpo di bacco*... și scuipînd un muc de țigară ce ardea pe buze, zbucni într-un rîs bestial și răgușit. În sănătatea d-tale, zise el ciocnind paharul, se cunoaște că ești artist!... Un cîne ca Dido, domnule... e o comoară. Mititica l-a căpătat în dar... de la...dracu să-l ia că nu-l cunosc... pe cînd eram la Torino, la Circul Mare. Of!... de cînd mi-am rupt piciorul, mi s-a dus și norocu și am dat de multe ori mîna cu mizeria!...

Uite!... și Steffo vorbea sughițînd și împedecat, ca bețivii, acum cutreierăm bîlciurile, ce batjocură pentru artiști ca noi! Of!... Of!... Golise sticla și se făcuse ghem pe scaun, cu o țigară desfăcută între degete... Cum începuse să se insereze îi șoptii: da' noi nu mîncăm astăzi?... haidem acasă!...

El mă privi, strîmbînd gura și ducîndu-și degetul la frunte răspunse: *Maledizione!...* adevărat!... apoi strigă: hei, micule! *piccino!...* o sticlă de ăl bun!...

Cu ajutorul băiatului care-i aduse sticla îl pusei în picioare, îl așezai în căruț, căci nu putea face un pas și, după ce de zece ori îl întrebai de adresă, îl tîrîi... da, îl tîrîi, mă înțelegi, pînă la no. 33 din via San Pietro, care cade tocmai de-a curmezișul locului viran unde ne părăsise atunci, făcîndu-ne figura mascalțonul!...

A servi printr-o faptă eroică — căci eroism este de a face pe măgarul, înhămîndu-te la căruța unui saltimbanc — a servi astfel amorurile problematice ale unui prieten se cheamă, dragul meu, virtute și așa ceva se întîmplă numai o dată în viața omului.

Noroc că era noapte și că-n mahalaua ceea nici petrele, nici poporul nu mă cunoșteau...

Și dacă nu-mi mulțumești în genunchi și cu mîna pe inimă, ești un ingrat, Dosino, un ingrat precum sunt toți muritorii fericiți!...

Eram transfigurat și nu știam ce să admir mai mult: dovada de prietenie ce-mi dedea sau jertfa ce făcuse acest înalt și frumos băiat, care dacă avea multe puncte de contact

la cele dinăuntru cu mine, la cele din afară se deosibea ca ariciul de o căprioară. De aceea pentru a mă pune la nivelul lui, plecai un genunchi în pămînt și scoțîndu-mi pălăria intonai Cavatina:

Ti ringrazio Signor mio
et ti dono questo cuor.

El îmi întinse mînile pe care ni le strînserăm cu dragoste, apoi luarăm drumul către casă rămînînd înțeleși ca după ce-mi voi isprăvi bucata de desen să facem o recunoaștere în via San Pietro, căci din pricina întunericului și a orei de mîncare Steffo n-avusese timp să afle nimic.

Ziua, începută rău de dimineață, tot rău se sfîrși însă.

La școală ușa clasei era tot închisă și trebuii să aștept pe portar — trimis la Municipalitate — să ia cheia de sus și să-mi deschidă. Înăuntru peste putință de lucrat, căzuse tavanul și era praf și moloz pretutindenea. A trebuit să intru în altă sală. Toate acestea pricinuiră întîrzieri, astfel că, grăbindu-mă, făcui mai multe greșeli și vreo două pete. Zăpăcit și enervat rupsei desemnul, aruncai planșeta într-un colț, lăsai cutia cu compasuri și culorile vraiște și plecai fără să închid ușile, fără să spui nimic brutei de Bonino...

Pe Steffo, care trebuia să vie să mă ia, ori să mă aștepte, nu-l găsii nici pe uliță, nici acasă și cînd să ies de la el din curte, aud pe mama chemîndu-mă. Mă văzuse și cum era gata să plece la via ce aveam lîngă Savarna, îmi puse hățurile și biciul în mînă, și fără de voie fui silit să îndeplinesc de astă dată aceea ce mințisem zilele trecute.

Ne-am întors pe o noapte splendidă, ea veselă și cu o poftă nespusă de vorbă, eu bătut de gînduri și de păreri de rău, ținindu-i duo cu cîte un *da* și cîte un *nu*, atît de nelalocul lor, că-mi era și rușine de falsitatea mea...

Îmi era mai cu seamă necaz că nu puteam...

Deodată, din celălalt capăt al grădinei răsună, în mijlocul povestei, un glas ascuțit și trăgănat strigînd: *Zanfans allons dîner!...* Era nemțoaica din casă, care, în loc să vorbească în legea ei, schimonosea biata franțuzească, sub cuvînt că e alsaciană.

— Dracu să te ia, urîto, că ne-ai stricat petrecerea! zise unul din noi, apoi, sculîndu-ne cam alene, pornirăm înconjurînd pe Dosi și care de care întrebîndu-l: cînd urmarea, mai e mult? vrei să ne spui mîne? Ne adunăm tot aici, vino zău,

după masă, că acum e lună!... Iar el se uita la fiecare pe rînd și cînd furăm aproape de casă, răspunse:

— Pentru azi e destul și nu știu dacă se cuvine să cunoașteți ce urmează mai departe... În sfîrșit, vom vedea... apoi, strîngîndu-ne mînile, ieși pe poartă legănîndu-se parcă ar fi fost o căpățînă de zahăr, pusă pe labe de rață, cu pălăria lui ascuțită și trunchi la trup cum era.

II

— Vezi d-ta, slutu dracului?!... Eu cred că i s-a întîmplat ceva cu atletu!... Hei, aș! numai c-un pumn îl turtea ăla dacă se punea cu dînsu!... Mai degrabă cred că prietena lui nu ia fost credincioasă pînă la urma urmei!... Ba eu zic că a fugit cu fata și a făcut moarte de om, altfel ar rătăci el pe aici?... Dar eu nici nu cred să poarte numele lui cel adevărat, că dacă o fi făcut vreo faptă și o fi fugit, îi e frică să-l prindă!... Oricum, săracu, mare încredere și iubire ne-a arătat, ca să-și deschidă el inima așa la noi!... Dar daca ne-o fi făcut figura, cum zicea el, povestindu-ne vreo snoavă cetită prin cărți?... Hei!... la sfîrșit om ști dacă el e sau altul la mijloc; n-a zis, vom vedea?... vom vedea!... Cel puțin mie mi-a făcut plăcere, încît, cu toată pofta ce aveam să mănînc ceva, nu m-am mișcat de lîngă dînsu, ca să nu perd un cuvînt.

Așa se încrucișau părerile și reflecțiile în odăile noastre de culcare, și vorba nu încetă pînă cînd cel din urmă cap nu se liniști, furat de somn pe perină...

Zilele următoare ne aduse atîtea prefaceri însă, că legătura noastră cu zugravul luă un neașteptat sfîrșit. Pornirăm cu părinții la țară și nu ne întoarserăm decît dupe două luni în oraș.

La început deprinderea de a-l vedea și de a fi ziua întreagă cu dînsul ne stînjeni mult și pe cîțiva dintre noi îi aduse să le pară chiar rău că plecasem de-acasă, cu toată nerăbdarea și dragostea cu care — de cînd eram mici — vedeam apropiindu-se momentul de a merge la moșie, unde cîmpiile și pădurea, caii de călărie, vînătoarea, pescuitul, scăldatul în gîrlă și dantul alăturea cu flăcăii la horă întrupau pentru noi cele mai dulci și mai neîntrecute plăceri ale vieții.

Prin slugile ori logofeții care se duceau la tîrg, cercetam mereu ce făcea, ce zicea, de întreba și de se gîndea la noi,

ba i-am trimes și scrisori foarte duioase și pline de speranțele revederii... Dar farmecul locului și al libertății în care trăiam coprinzîndu-ne tot mai mult, interesul despre amicul de la oraș se micșoră pînă ce mai tîrziu se stinse, ca și cum n-ar fi fost.

Mintea și sentimentele copiilor sunt atît de schimbăcioase și de ușurele!

La întoarcere găsirăm casa pretutindeni înfrumusețată de lucrul mîinilor lui, dar amintirea noastră pe el nu-l mai găsi nicăirea, mai mult... pe oricine întrebam nu ne putea da nici o veste despre dînsul. Tot ce puturăm afla, căci dorul de a-i cunoaște sfîrșitul povestei se aprinsese acum din nou în noi, fu că plecase la țară undeva să lucreze peste iarnă, cu făgăduiala să se întoarcă.

Și l-am așteptat și ne părea rău că nu mai vine... și ni s-au început școlile... a sosit vacanția Crăciunului... iarna chiar era aproape pe isprăvite, iar el tot dus rămînea...

Prin postul Paștelui, unul dintre logofeții de la moșie, care ne împlinea nouă vrerile și ne orînduia petrecerile, căzu greu bolnav și fu adus la spitalul din oraș.

Medicul fiind prietenul nostru, bietul Gheorghe era cu osebire îngrijit, iar noi ne foloseam de toate prilejurile spre a-i îndulci suferințele. Avînd intrarea liberă îl vedeam mai în toate zilele și uneori însoțeam pe doctor la căpătîiul altor bolnavi.

Într-una din zile, după ce „făcusem vizita" în sala unde zăcea omul nostru, intrarăm într-o odaie în care se aflau numai trei paturi și doi bolnavi: unul cu piciorul rupt, altul cu junghi în pept. Întîiul gemea cumplit, al doilea de-abia sufla, amîndoi însă istoviți de puteri.

— Poate să geamă el mult și bine — zise doctorul — că pînă în cinci săptămîni n-am ce-i face, trebuie să-l ținem în ghips ca să i se fiarbă osul... Să se urmeze tratamentul plus un remontant, ceva Cola în vin... puțin vin...

— Dar cu ăsta ce mai e?... și prinse pulsul celuilalt... 112, 113, 114... 121... 125. I-ai pus termometrul?

— Da, răspunse asistentul, avea 39,7 azi-dimineață.

— Proastă treabă!... A mîncat ceva?...

— Absolut nimic, nici lapte chiar n-a putut lua, că nu e chip să-l întoarcem, nici pe o parte măcar...

— Aide, luați-l binișor, că se poate înăbuși cu fața în perini. Îi trebuie aer nenorocitului și să-i dați zeamă de carne

cu orice chip... și cognac, porunci doctorul, apucîndu-i el însuși capul.

Un fluierat lung și strident ieși din gîtul bolnavului, care bătu cu brațele în gol apoi căzu pe perine cu fața în sus.

— Vai de mine, el e! strigai eu sprijinindu-mă de perete... El e!...

Galben, cu ochi vineți, duși în fundul capului, slab de-i atîrnau perii ca niște fuioare jilave pe amîndoi obrajii și lipsit într-atîta de viață, că de-abia cînd și cînd zbucnea, printre buzele negre, cîte o slabă și chinuită răsuflare, Dosi, sărmanul nostru prieten, zăcea mistuit de frigurile ce-i ardeau sîngele și țintuit fără simțire de junghiul ce-i încleșta plămînii.

Durerea și mila ce mă cuprinseră, văzîndu-l astfel, și rugămințile cu care aproape plîngînd cerui tuturor să-l scape mișcară într-atît pe cei de față, încît, de unde — precum aflai mai tîrziu — nenorocitul era osîndit morții, doctorul rîndui un nou medicament, făgăduind să se întoarcă seara și cerînd să i se noteze, ceas cu ceas, mersul boalei.

Din acel moment grija și stăruințele noastre le împărțirăm între doi bolnavi — deopotrivă de scumpi — punînd la contribuție toate ajutoarele, toate influențile, toate mijloacele, chiar și cele mai absurde — precum descîntatul și datul cărților — pentru alinarea și îndreptarea lor.

Și au luptat doctorii cu voința și cu știința, bunătatea și iubirea de oameni i-au sprijinit și i-au însuflețit, așa că tîrziu — prin luna lui mai — Gheorghe putu să plece tămăduit, iar zugravul, deși cu o mînă de suflet încă, avu mîngîierea să se scoale puțin din pat pentru a-și răcori peptul la aerul cald și proaspăt, ce-i venea, prin fereastra deschisă, de afară.

Cu încetul îmbunătățirea mergea crescînd și întărirea puterilor îi veni treptat cu stingerea focului dinăuntru și cu reînnoirea firelor vieții... Era scăpat acum, după patru luni de boală, slobod să intre iar în lume, să ție piept nevoiei, să pătimească, să rabde ori să piară... Era slobod, dar unde să meargă, de ce să se apuce, căci lucru n-avea și nici nu putea să lucreze, spitalul la altul mai vrednic de îngrijire îi dedese locul, și totuși trebuia să trăiască, totuși nu vrea să-și capete hrana cerșind-o, prea mîndru era să cadă silă la alții!...

Medicul ne spusese că, deși însănătoșit, plămînii lui rămăseseră atît de gingași că cea mai mică atingere de vînt sau

de oboseală îl poate iar doborî, că i-ar trebui cîteva luni să petreacă la un loc retras dar sănătos.

Părinții, care de dragul nostru îi purtau mult de grijă lui Dosi, hotărîră să-l trimeată la casa pădurii ce aveam pe un vîrf de dealuri, unde pe hrană și pe odihnă să stea pînă i se va urî. Bucuros și căpătuit cu cele trebuincioase plecă el, avînd din parte-ne făgăduieli de a ne duce să-l vedem de cum ne va fi cu putință.

În fiece sîmbătă îi trimiteam merinde proaspete, cărți și ziare, printr-un om înadins, care ne aducea vești mai totdeauna bune despre dînsul. Odată ne-am dus chiar noi de l-am văzut. A fost atît de mișcat, că ne privea fără să scoată o vorbă și boabe de lacrimi îi picurau din ochi.

L-am lăsat întremat mult, deși se plîngea că nu poate dormi de-ajuns, iar nevasta pădurarului spunea că scrie în niște foi toată vremea și că dimineața mai ales nu-i era îndemînă...

Noi l-am sfătuit, l-am rugat să bea mult zer și să stea ziua culcat afară la aer.

Știrile primite, după aceasta, fură minunate, aflarăm însă că apucat de o ploaie răcise și cam tușea. Îi trimeserăm doctorii; omul în urmă ne spuse că „îl îneca în piept" și „nu mănîncă mai nimic", apoi că a căzut la pat și cînd ne întoarserăm în septembrie de la moșie, pădurarul însuși veni să ne vestească că-i e rău de tot.

Pornii îndată cu doctorul; dar cînd ajunserăm acolo murise sărmanul din ajun și zăcea întins sub un umbrar, cu două lumînărele de ceară galbenă la cap.

Mîhnirea ce mă cuprinse fu cu atît mai adîncă, cu cît nenorocitul murise singur, departe de ai lui, fără o mînă de prieten care să-i închidă ochii, fără o inimă duioasă alături să-i asculte ultima dorință, să-i primească ultima suflare!... Și lacrimile îmi curgeau și mă durea în suflet, pe cînd, împreună cu doctorul și cu pădurarii, îl petrecurăm la groapă și-l așezarăm pe un pat de frunze verzi și de flori pentru veșnica odihnă!

Sărmanul Dosi, pasăre pribeagă, care de pe țărmii mărilor albastre venise, bătută de furtună, să cadă într-un colț de pămînt străin, nu mai avea acum, drept orice amintire, decît o cruce de lemn — cu cîteva slove ce se vor șterge de ploaie — la căpătîi.

Sărmanul Dosi!

La plecare pădurarul îmi dete un sul de hîrtie și o mică geantă de pele, tot ce rămăsese de la dînsul, căci celelalte lucruri le pusesem pe foc.

Jalania fu mare cînd mă întorsei acasă și povestii cele întîmplate; copiii plîngeau și-l căinau ca pe un adevărat martir!

Le-a trebuit mai multe zile ca să se liniștească, iar cînd am desfăcut lucrurile surprinderea ne fu atît de mare, încît ne mișcă pînă la lacrămi.

În sul erau două tablouri, unul mic reprezentînd capul amicului nostru, foarte viu și plin de asemănare; celălalt, mai mare, ne înfățișa pe noi stînd cu dînsul sub nucul bătrîn, dar fiecare în felul și în poziția ce avea de obișnuit și semănînd cum nu se poate mai bine. Cu cît priveam cu atîta dovedeam pătrunderea lui despre cele mai neînsemnate amănunte, precum legătura vecinic strîmbă a unuia, părul zburlit în creștet al celui mic, dar mai vîrtos mișcarea și viața ce răsăreau din scena astfel fixată de dînsul erau de o uimitoare realitate.

Jos la mijloc scrisese cu litere roșii: *La razza latina*, iar într-un colț următoarele cuvinte: „Tinerilor mei amici, întru memoria fericitelor momente petrecute cu dînșii de către afectuosul lor Dosi".

În geantă nu se afla decît niște caiete scrise în limba italiană, un ziar vechi și o scrisoare pentru mine.

Emoțiunea îmi fu atît de puternică văzînd-o, că stătui cîtva timp fără a o deschide. Simțeam că într-însa se ascundea dezlegarea multor enigme din viața lui... mă temeam ca după cetirea ei să n-am o mai mare durere sau vreo dezamăgire și eram totuși nerăbdător de a-i cunoaște cea de pe urmă gîndire.

O deschisei. Era o singură foaie pe jumătate scrisă. O cetii pentru mine mai întîi, apoi, cum toți fierbeau de neastîmpăr, le-o dădui și lor.

— Prea scumpii mei — scria el — cînd ne-am despărțit v-am spus: „vom vedea!..." Vai! nu ne vom mai vedea niciodată!... mi-e rău tare și azi, mîne poate nu voi mai fi. Mor cu dulcea mîngîiere că în nenorocirea mea v-am avut pe voi de sprijin. Dumnezeu care e bun pentru toți va asculta rugăciunile ce-i fac de a revărsa asupră-vă toate fericirile. Ca să mă cunoașteți mai bine și să nu roșiți de prietenul vostru mi-am scris — pentru voi singuri — povestea vieții. Să nu mă judecați cu asprime, dar nici cu părtinire, căci

n-am fost rău, ci numai nenorocit. Și dacă vă veți aduce vreodată aminte de mine, să ziceți: ne-a fost credincios și ne-a iubit pînă la moarte!... Nu mai pot scrie... mă îneacă plînsul!... Ah! rău mă doare!... Adio!...

Ceteam și plîngeam atît de tare, că cei din casă alergară să vadă de nu mi s-a întîmplat ceva.

Pentru întîia oară simțisem o adevărată durere și mîhnirea perderei lui nu ne părăsi multă vreme.

Dacă am fi putut cel puțin deslușì coprinderea celor cinci caiete ce ne lăsase poate am fi avut un mijloc de alinare, dar scrise într-o limbă necunoscută nouă și cu un condei capricios, de încîlcise așa cuvintele că nu le dădeam de rost chiar să le fi priceput; de altă parte, crezînd o hulă pentru memoria amicului nostru de a împărtăși cu alții secretul vieții lui, am pus caietele bine, mulțumindu-ne că cu timpul vom fi în măsură de a le pătrunde prin noi înșine înțelesul.

Și s-au păstrat neatinse, căci iată acum, după zeci de ani, că le-am descoperit printre hîrtii și acte vechi, și credincios hotărîrii de altădată, le pun în cunoștința copiilor de atunci, ca un fericit prilej de a ne reaminti de scumpul nostru Dosi.

III

Notînd aproape zi cu zi faptele și împrejurările la care luase parte, aci în stil familiar, aci în stil romantic, pretutindeni stăpînit însă de un lirism înflăcărat, bine potrivit cu firea lui visătoare și sentimentală, zugravul nostru de binale răsare plin și viu ca un om cu mintea cultivată și cu sufletul de artist, dar șovăind între lipsa de voință și teama de energie, din cauza acelei întîmplări capitale care-l făcuse un zvînturat pribeag, fără de adăpost și fără patrie.

Orfan de tată și singurul băiat în familie, mamă-sa avea pentru dînsul o iubire atît de oarbă, încît știrbea din dragostea și îngrijirile cuvenite fiicelor, pentru a le revărsa asupra lui.

Aceasta îl făcuse, de mic copil, cu toată inima miloasă și pornirile entuziaste, să fie capricios și voluntar.

Într-ale iubirii, mai vîrtos, egoismul și violența îi creșteau în raport invers cu avantagiile lui din afară, atît de puțin atrăgătoare.

— Voiam — mărturisește însuși — ca prin căldura și sinceritatea pasiunei mele — și sinceritatea este forma cea

mai egoistă a iubirii — să precumpănesc, întrucîtva, dizgrațiile ce D-zeu, în nepătrunsa dar, vai, nedreapta lui alcătuire, le hărăzise făpturii mele!...

Deși elev eminent, locul de frunte printre camarazi nu-l datora atît sîrguinței cît înlesnirii ce avea de a-și însuși temeiurile învățăturii; căci tragerea de inimă îl înclina mai bucuros spre lucruri plăcute și întreprinderi pentru izbîndirea cărora nu avea nevoie să lupte cu multe greutăți, nici să jertfească prea încordate silințe.

Pe lîngă aceasta îi era drag traiul vesel, de plăceri și de zgomot, iar mînile îi erau pururi deschise la cheltuieli fără ispravă.

Mama lui, văduvă cu fete de măritat, suferise adeseori strîmtoare, pentru a nu-l lăsa pe dînsul fără de ce-i trebuia ca să petreacă, mîngîindu-se cu încrederea că „Dosi este întîiul la toate".

Îi plăceau mult cîntecul și cum avea glas frumos era ascultat cu plăcere; se înnebunea după danț, însă picioarele nu-i dădeau mare ajutor și stăruința ce punea — cu toată diformitatea lor — să le miște în cadență stîrnea rîsul și-l supăra peste măsură; cu femeile — și nu se apropia decît de cele frumoase — avea un chip particular de a le arunca priviri cînd duioase, cînd îndrăznețe, și așa de înfocat și de dulce la vorbă cu dînsele, încît era peste putință să nu le intre curînd în voie...

„Căutam — scria el — ca cel puțin prin iscusința cuvîntului și gingășia purtării să pot țese un văl ademenitor, care, ascunzîndu-mi urîciunea, să îndemne pe femei a-mi sta alături ca lîngă cei chipeși și frumoși."

Toate acestea îi făcuse un renume de originalitate și de galantomie, încît oriunde se arăta, era sigur să fie înconjurat, avînd — cu prețul de a nu se ridica de pe scaun — mai mare trecere decît mulți alții și izbîndă adesea fără de luptă.

Fie fanfaronadă, fie tactică, el și cu nedespărțitul lui tovarăș Steffo Belli își dăduseră misiunea de a fi ocrotitorii sexului frumos, așa că, voinici amîndoi, nu puțin aveau de lucru pentru a fi la înălțimea datoriei, și pumnii interveneau foarte adesea pentru limpezirea situațiilor.

Jocuri și nebunii de tinerețe!

Și cu toate astea, nici studiile nu sufereau, nici inima nu i se prinsese în vreo mreajă — din atîtea pe lîngă cîte alunecase — înainte de mărturisirea postumă, despre crîncenul păcat al vieții lui...

Voi relua deci firul de unde îl lăsase el cînd fu silit să-şi curme povestirea şi-l voi lăsa astfel să vorbească singur, fără de a-l urma în toate amănunţimile, nici a da curs tuturor aiurărilor sentimentale şi filosofice, ce ca dintr-o supapă de uşurare zbucnesc dintr-însul în momente de deznădejde ori de durere.

*

La via San Pietro, una dintre cele trei mari uliţi mărginaşe ale Ravennei, era în mare parte locuită de meseriaşi, lucrători şi săraci. Casa cu no. 33, o clădire înaltă cu o mulţime de ferestre în faţă şi cu o livadă mare în dos — pururea plină de copii şi de rufe întinse la soare — adăpostea cele mai urîte specimene din această populaţiune leneşă, murdară şi gălăgioasă. Tocilari, cîntăreţi de stradă, jucători de maimuţe, flaşnetari, saltimbanci, hamali, vagabonzi, cîţiva zidari şi lemnari, doi negustori ambulanţi şi o familie de turişti alcătuiau buchetul omenesc al acelei spaţioase cazarme, despărţită în trei mari corpuri, printr-un gang în formă de T, cu braţele deschise în arcade. Hărmalaia, zgomotul şi miroasele de tot felul vesteau de departe soiul şi îndeletnicirile chiriaşilor, aşa că Dosi şi Steffo buimăciţi stătură la îndoială să intre înăuntru şi să deschidă vorba cu cineva.

Luîndu-şi inima în dinţi se îndreptară, totuşi, înspre o femeie grasă care mînca un pepene afară şi, cu glasul cel mai blajin, o rugară să le arate unde e locuinţa artiştilor gimnastici, care se produc pe piaţa din bîlci.

— Suntem noi înşine artişti şi avem ceva de combinat împreună.

— Artişti?... gimnaşti?... poate să fie, dar nu cunosc, le răspunse ea.

— Un atlet oacheş cu părul mare, o fetiţă bălană care joacă pe sîrmă, un bătrîn şchiop... aicea sunt. Pe bătrîn l-am adus alaltăseară acasă, urmă Steffo, vorbind răspicat.

— Apoi dacă sunt aici, ce mă întrebaţi pe mine! Duceţi-vă la dînşii... eu nu cunosc... şi femeia îşi tăie o a doua felie din pepenele ce ţinea în poală... ş-apoi eu numai de trei zile sunt mutată aici.

— Unde e stăpînul casei, atunci? întrebă el.

— Adică stăpîna?... căci stăpînu s-a dus de mult. Sub scară la dreapta. Băgaţi de seamă la cîini, răspunse groasa cu gura plină.

— *Cave canem!* ca la străbunii romani, Dosino, zise Steffo, bătîndu-şi amicul pe umeri şi depărtîndu-se cu dînsul.

Sub scară întuneric. Se împedicară de o albie de rufe şi răsturnară două găleţi cu apă, iar dintr-un fund de odaie se auzi o gamă de lătrături furioase şi un glas ascuţit strigînd:

— Cine e? Ce vrei? Nu intra!... Ce aţi stricat acolo?!... afurisiţi copii!...

— Semn bun, iubitule! am vărsat apă, ne latră cînii şi ne ia drept copii! şopti Steffo, înăbuşindu-şi rîsul.

O uşă cu geamuri şi perdele roşii se deschise puţin şi un cap firav, acoperit cu o basma înflorată ieşi strîmb şi mirat afară, cum dete de cei doi tineri se trase repede înapoi cu un: iertaţi, vă rog, îndată, îndată, îngăduiţi, îngăduiţi!...

După puţin uşa se deschise în lături şi o băbătie lungă şi spiţelată îi primi în mijlocul a vreo 7 cîni de toate mărimile şi neamurile, care mîrîiră ori lătrau pe înfundate. Văzîndu-i bine îmbrăcaţi şi aşa cuviincioşi, stăpîna le arătă două scaune, şi-i rugă să şadă, întrebîndu-i foarte politicoasă cu ce-i poate servi.

În clipa aceea o idee năzdrăvană fulgeră prin mintea lui Dosi care, tuşind discret, zise:

— Suntem străini, sosiţi de curînd şi am dori o locuinţă bună în frumoasa d-tale casă. Aici e aer curat, e veselie, lume multă, tocmai ce ne trebuie... Aveţi aşa ceva?... plătim înainte.

— Aşa ceva nu am acum... îmi pare rău... cum să fac?... Căci aş dori să vă mulţumesc. Vă rog, nu puteţi aştepta cîteva zile, căci mi se golesc nişte foarte bune încăperi, uite tocmai deasupra... au vedere frumoasă şi lumină... O familie de artişti le ocupă tocmai de o lună, peste 8 sau 9 zile, răspunse baba, care vorbea repede şi peltic.

— Artişti? ce artişti?... întrebă Steffo.

— Oh! Artişti de prima clasă... fac minuni la bîlciul nostru, să vă duceţi negreşit... o copilă ca un înger şi bărbaţii de o tărie şi un curagi fără pereche... persoane foarte cumsecade şi care...

Instinctiv amîndoi prietenii se uitară unul la altul.

— Şi care, urmă ea, afară de bătrînul Gaetano — un bărbat plin de toate cusururile, dar vesel şi berbant încă— nu au legături cu nimenea. Păcat de biata fetiţă că e ţinută ca într-o colivie... Hei! dar e şi pasăre de soi...

— Atunci trebuie să sufere, sărmana, dacă este aşa de tiranisită, întrerupse Dosi.

— Cine s-o afle? că nu e chip să te lipești de ei. Poate că este vreun mister la mijloc, mai știi — adaose bătrînul rotind semnificativ ochii. Șchiopu trebuie să știe multe, dar e mut peste... Am vrut să-l descos, că vine pe la mine de-mi ține, din cînd în cînd, de urît... mi-a vorbit de el totdeauna și de dînsa niciodată. Dar că e frumoasă, echilibristă și mai ales o dănțuitoare cum rar am văzut, asta vă o pot spune.

Să o vedeți numai și curat că o să rămîneți încremeniți. Eu am văzut-o o dată și m-am amorezat de ea, dar d-voastră... și sublinie observația cu un rîs tremurat și gîfîit.

— Nu știi ce plăcere ne faci, zise Steffo, căci iubim foarte mult artiștii, fiind și noi artiști. Vom lua desigur locuința, cînd va fi goală, dar pînă atunci nu ne poți da alta, căci de!... la otel, pentru străini și artiști mai ales, e greu...

Un mîrîit lung zbucni deodată și cîteșișapte cîni se repeziră la ușă.

Bătrîna se sculă să vadă ce e: căci nu latră ei degeaba, zise. Înțelegeți, într-o casă ca a noastră trebuie să știi tot ce se mișcă. Ah!... tocmai ea e!... Uitați-vă, se coboară cu cînele ei cel frumos, pe care ai mei nu-l pot suferi, fiindcă nu-i bagă în seamă.

Iaca și bătrînul. Trec prin grădină, ca să iasă în Via del dopulo pe la gropile cu pietriș, că e mai drept.

Amicii își întinseseră gîturile și într-adevăr ea era, cu un șal albastru pe mînă și o umbreluță roșie, călcînd ușor ca o păsărică, cu capul gol puțin aplecat, căci vorbea cu Dido.

— Ah!... iată și Colosul!... m-a zărit... mă salută. Bună ziua, signor Fausto!... Ce om frumos!... n-o slăbește un pas... fetele frumoase sunt căprioare, iuți de picior, de aceea trebuiesc împedecate... urmă baba guralivă, mînîndu-și dobitoacele la culcuș, pe cînd Dosi rămăsese lipit la geam, iar Steffo o privea cum trepăda prin odaie.

— Așadar, ne-am înțeles, zise el, ne dai o cameră măcar, pînă una alta ne mulțumim și cu atît.

— Daca vă mulțumiți suntem înțeleși. Am una, ca și asta chiar, aci în fața scărei...

— Bun, o luăm, grăbi a zice Dosi.

— Pun s-o curețe și mîne sau chiar astă-seară puteți veni.

— Foarte bine, foarte bine, urmă el scurt, căci simțea nerăbdarea zorindu-l de a porni după „angelica ființă".

Plătiră pe o săptămînă înainte și după ce vizitară camera — o infectă odăiță strîmtă și întunecoasă — ieșiră repede prin grădină.

— Ne zîmbește norocu! De acum la vînat, amice, strigă Steffo pornind.

Mergînd repede zăriră la o oarecare distanță, înaintea lor, grupul interesant și potrivindu-și pașii se luară după dînșii.

De cîteva ori fata își întoarse capul să-și cheme cîinele, să privească la o companie de soldați, să-și ridice șalul de jos și desigur că zărise pe cei doi tineri și recunoscuse pe Dosi, căci la cea din urmă dată, zăbovi înadins și parcă un zîmbet îi flutură pe față. Dosi era la al șaptelea cer și nu mai înceta dăscălind, cu tot felul de chibzuieli, pe Steffo, care l-ar fi ascultat și mai bucuros daca ar fi avut prilej să-și aprindă figura.

— Ha!... că acum iar e al meu, zise el oprind pe Dosi în loc, căci bătrînul intrase într-o prăvălie.

— Intru și eu, înnod vorba cu dînsul și lasă-i pe mine! Tu stai pe aproape, meșter e dracu, cine știe ce poate ieși dintr-asta.

Și intră. Dosi rămase afară, privea pe ceilalți doi cum se depărtau încet și cum fata căta prilej să-și furișeze ochii în urmă...

— Ce mai faci, signor Gaetano — zise Steffo — luînd pe bătrîn de umeri, cum merge sănătatea, de cînd nu ne-am văzut?...

Celălalt îl privi, încrețind sprincenile ca să-și amintească cine e, și după ce băiatul îi spuse cum și de unde, îi răspunse strîngîndu-i mîna:

— Cum să merg?... Ca un boloboc dogit, face mult zgomot, dar e gol înăuntru. Ha! ha! ha!...

— Luăm ceva, de bună întîlnire, propuse Belli.

— Luăm, cum nu. Între amici lucrul nu se refuză...

— Dar azi e rîndul meu, zise Steffo, nu mai vreau să plătești tot d-ta ca dăunăzi...

Celălalt îl privi lung și dînd foc pipei răspunse:

— Ce spui?... Vasăzică, eu... am plătit... dăunăzi?

— Vezi bine!

— Ha! ha! ha! și m-ai adus și în căruț acasă! Bravo! ești un galanton, tinere! Of! că de n-ar fi pustiul ăsta de picior... aș prinde iepuri, domnule... iepuri!... Vasăzică,

eu am plătit dăunăzi?! De aia nu-mi ieşea mie socoteala!... După cît băusem... îmi rămăsese parale mai multe.

— Nu se poate, ai uitat. Auzi, mai multe!...

— Desigur, desigur!... am uitat!... bătrîneţea!... Mergem? Şi ieşiră împreună. Steffo fluieră de trei ori, semnal la care Dosi, dus mult înainte, se opri.

Cîteşitrei o porniră, încet, încet, pînă la Osteria Municipală, cea mai mare din bîlci, unde se aşezară la o masă deoparte, ca să fie singuri, poruncind stridii şi vin.

Primele sticle se goliră pe nesimţite şi don Gaetano — aşa îi ziceau băieţii — începuse să prindă sămînţă de vorbă. De aci încolo băutura cumpănită cu băgare de seamă şi îndemnul de vorbă adus cu meşteşug îi dezlegară limba bătrînului cu desăvîrşire.

Aşa aflară cei doi amici că Florina era fata unei baletiste sedusă de un tînăr rus. Mă-sa murise născînd-o, iar copila, rămasă singură pe lume, fusese crescută de Gaetano şi nevasta lui. Pe cînd Fausto colinda ţările şi oraşele cele mari, ei neavînd pe nimeni să le înveselească casa, o luară, o îngrijiră — căci era slabă şi bolnăvicioasă — şi o învăţară să-şi cîştige pînea singură.

— Frumoasă cum este şi deşteaptă, ar fi ajuns — zicea el — departe dacă gelozia prostească a lui fiu-meu, om în toată firea, amorezat la vîrsta lui de 40 de ani de o fată abia de 18, nu ar împedeca-o să se apropie de cineva, nici să înveţe mai mult decît ştie! Şi tot e o echilibristă şi mai ales o dănţuitoare dintre cele mai bune!... Ce ar fi şi pentru binele nostru şi al ei, dacă ar fi cel puţin slobodă...

— Dar dînsa, întrebă cu teamă Dosi, dînsa îl iubeşte? Bătrînul îl privi lung, apoi clipind dintr-un ochi, răspunse:

— Dacă însuşi Satana, care stă călare pe gîtul muierilor şi nu le pricepe gîndul, darămite noi păcătoşii?... Iubit el? cu capul cela negru şi stufos, cu peptul ca de taur şi vecinic posac şi brutal... nu-mi vine a crede. Uite, nu seamănă cu mine deloc... şi are drept, că nici nu-i al meu, ci al mă-sei şi al unui afurisit de harap, luptător într-un circ din Florenţa, unde pe atunci răposata era dănţuitoare şi călăreaţă de forţă...

Ochii celor doi amici se întîlniră într-o privire mînată de acelaşi gînd şi însufleţită de acelaşi îndemn: să smulgă pe copila aceea din ghearele monstrului care o tortura, neîngăduindu-i să se bucure de viaţa şi de tinereţea ei.

— Ştiţi... reîncepu don Gaetano — ştergîndu-şi buzele umede cu dosul mînei — ştiţi, eu vorbesc aşa de-o glumă, fiindcă sunteţi băieţi buni, dar poate că n-ar trebui să ne stricăm petrecerea cu astfel de lucruri... Cine are muiere să şi-o păzească! E destul de mare prostie să te încurci cu cineva de seama ta, dar încă să năzuieşti la una de un alt sînge ca tine?... Poate el să rupă drugi de fier în mîni cîţi o vrea, că pe asta nici n-o încovoaie măcar!... Hei! să trăim şi cînd ne-o fi mai rău să ne fie ca astăzi!

— Uite, noi cum te-am văzut ne-ai plăcut, zise Steffo, căci ai aşa un chip apropiat.

— Tinere! băiete!... micule!... strigă bătrînul, încă o sticlă!... asta o dau eu... ca să pecetluim amiciţia.

— Ş-apoi, urmă Belli, simpatia noastră merge şi mai departe... şi-i povesti că şi ei locuiesc în aceeaşi casă ca dînşii, că sunt şi ei artişti, că ar fi fericiţi să poată lucra împreună... că amicul lui are o voce admirabilă şi el însuşi cînta, cu multă măiestrie, din chitară.

— Bravo!... foarte bine! foarte bine!... mormăi Gaetano, turnînd din sticla proaspăt adusă. De aici noi mergem la Lugo, un teatru de vară minunat, cu scena deschisă între arbori şi un public generos şi cunoscător. Ştiţi că combinaţia ar fi de minune?... Am să-i vorbesc lui fiu-meu.

— Ba nu, ba nu! căci dacă are omu aşa cusur de gelozie poate să creadă cine ştie ce, şi n-am voi să-i turburăm liniştea. De ce? mai bine vom chibzui noi altfel... întîmpină Dosi, apăsînd înadins asupra vorbelor şi turnînd un nou rînd de pahare.

Tocmai cînd le ciocneau şi erau gata să le ducă la gură, iaca Dido că se repede lătrînd de bucurie, sare în braţele lui Gaetano şi-i răstoarnă vinul peste cămaşă.

— Ptiu! lua-te-ar dracu! m-ai speriat!... Iaca mă botează tîlharul!!...

Cei doi amici încremeniseră, căci la o mică distanţă de dînşii Florina se oprise văzînd pe bătrîn.

— Aicea erai?... şi te-am căutat peste tot locul, zise colosul cu glas aspru... iar n-ai să poţi face nimic astăzi. Zăpăcit, bătrînul se sculă mai drept şi mai uşor decît l-ar fi crezut în stare cei doi amici, şi, salutîndu-i cu mîna, poft pe noii-veniţi să se răcorească puţin. Desigur titanul s-ar fi împotrivit, dacă Florina, fără chiar să-i aştepte răspunsul nu pornea înspre masa lor şi, cu o înclinare dintre cele mai

grațioase din cap, n-ar fi mulțumit celor doi tineri, care se sculaseră să le dea locul.

— Nu vreau să vă incomodați, vă rog... ne vom așeza aiurea... vorbi ea cu o voce atît de melodioasă, încît lui Dosi îi veni amețeală de emoție.

— De ce? de ce? luă bătrînul înainte. Nu-i așa, *figliuolo*, că avem loc cu toții? și domnii, amicii noștri, atît de amabili!... Aici, lîngă mine... *carina*... așa!... Încă un scaun... unul solid, pentru dînsul... Și ce vreți acum?... stridiile sunt perfecte și băutura divină! aide, spune tu, că el se hotărăște mai cu greu... *Birrichino!*... aici! și așteaptă porunca!... toate acestea zise cu un ton așa de cordial și voios, că don Gaetano părea a fi redevenit, într-adevăr, omul superior și galant de odinioară.

— Stridii, vin de Chiaja și spaghetti, pentru dînsa... el cătînd în lături zise că se mulțumește cu orice-o fi!

Ursuz și bănuitor! gîndiră băieții.

— Da, domnia lor sunt artiști de mare merit... și ce este mai plăcut, locuiesc în aceeași casă cu noi.

Instinctiv ori din întîmplare privirea fetei se întîlni o clipă cu a tinerilor și zguduirea lăuntrică le fu atît de puternică, încît dacă în același moment nu-și întindea Dido botul pe genunchii ei, iar Dosi nu-și culegea țigara ce-i alunecase dintre degete, negreșit căpcăunul de lîngă dînșii prindea scînteia și vălvătaia era gata...

— Ce ziceți, scumpii mei?... așa un amestec de cîntări cu jocuri de forță, echilibru, danțuri, muzică bufă, jongleții?... ce program, ce efect? Știți că noi le-am putea alcătui prea bine?... Am avea un succes artistic neîntrecut, pe lîngă profitul cel bun!... grăi lămurit și curgător moșneagul, parcă nici nu-și atinsese gura de seriile de pahare înghițite pînă atunci.

— Domnii sînt localnici, ori veniți de aiurea?... căci, dacă nu mă înșel, v-am văzut zilele trecute, întrebă Fausto.

Steffo grăbi răspunsul:

— V-am admirat! v-am aplaudat! ca toată lumea și noi. Veniți de curînd de la Bolognia...

— Pentru bîlci anume!

— Da, negreșit...

— Însă n-au închipuit încă nimic... ce păcat! Eu mă înnebunesc după un cîntec frumos însoțit de chitară... Nu așa, Bellina?... adăogă bătrînul...

— Și eu de asemenea și patronul nu mai puțin, răspunse Florina, cui surîsul îi săpase două gropițe în obraz.

— Lucrul ne stă în putință și dacă ne-ar fi permis am da o probă... murmură Dosi pe coarda cea mai simpatică a glasului lui de tenor...

Birrichinul sosi cu comanda, ceea ce dădu băieților prilejul de a-și oferi serviciile, făcîndu-și astfel mînă bună pe lîngă noii oaspeți.

O sticlă aduse pe alta și, ca buchet, Dosi strecură ceva în urechea feciorului, care peste puțin așeză pe masă un alt rînd de pahare și două butilii de *asti spumante*...

Se bău pentru buna cunoștință, pentru cele mai frumoase succese, pentru toți împreună și pentru fiecare îndeosebi, băură și pentru maestrul Dido chiar. Cei doi prieteni — ca printr-o tainică înțelegere — ocupîndu-se cu dinadinsul de atlet, sfîrșiră prin a-l duce la mai bune dispoziții și a ademeni pe diavolița cu ochii negri, care, simțind parcă șiretenia acestei purtări, cocheta cu Gaetano, dar destina pentru dînșii tot farmecul grațiilor și alintărilor cu care-l înconjura.

Înfierbîntat de aburii vinul și ridicat în slavă de laudele băieților, posomorîtul Fausto se descrețise și rîdea cu hohot, bătîndu-se cu palmele pe genunchi, pe cînd umerii lui, scuturați de puterea rîsului, se rezemau cînd pe unul cînd pe altul dintre cei doi amici, așezați acum la dreapta și la stînga lui — Dosi, ca cel mai urît, lăsat fiind de partea Florinei. Veselia le era atît de vie și mișcările atît de încălzite, că la un moment, scaunele apropiindu-se, piciorul fetei se atinse de piciorul vecinului ei, rămînînd însă fără sfială lipit de dînsul.

O molatică înfiorare! o îndrăzneață impulsiune și genunchii le fură alături!... Curentul se legase într-adevăr de data asta! Visa ori era deștept?... Și simțea urcîndu-i-se pînă la creier focul ce-i învăpăia ființa.

Era oare el, ajuns prin favoarea unei întîmplări, acolo unde pînă acum de-abia îl îmboldea năzuința?...

Ce avea să facă? Ce nu putea să dorească?... dacă la întîiul pas se găseau alăturea, înțeleși?!...

Nici o stavilă nu mai putea opri, nici o jertfă nu va mai amîna legătura ce se strîngea acum împrejurul lor!

Va fi a lui, cu orice chip și va fi a lui numai!... Va fi!!... Și-i era cald, cald de-i dogoreau obrajii și tîmplele îi zvîc-

neau, iar din adînc îi răsăreau îndemnuri și energii încordîndu-i voința și ascuțindu-i simțirile.

Nu îndrăznea să se uite la dînsa, căci i-ar fi fost peste putință să-și stăpînească pornirea ce-l îmbrîncea la o nebunie, și cu toate acestea și-ar fi dat o parte din fericirea așteptată, pentru a-i putea ceti în ochi măcar o clipă, pentru a-i strecura un cuvînt, a-i tîlcui cu un semn frămîntarea lui din pept!

Și totuși, cu gîndurile aiurea cum era, trebuia să ție hangu lui Steffo la vorbă și la ghidușii, ca să facă colosului pe plac. Un chin fără de seamăn! Fața îi era înecată de sudoare, Dosi își scotocea buzunarele, căutînd batista. O găsi, dar mai-nainte degetele-i deteră de o hîrtiuță strînsă în patru și prinseră a tremura fără de voie, iar un spasm îi tăie deodată răsuflarea. Înghiți cu anevoință cîteva picături, căci îi venea amețeală și i se întunecase privirea. Emoțiunea îi covîrșise puterile. Hîrtiuța găsită, binecuvîntata hîrtiuță era scrisoarea ce alcătuise pentru Florina și pe care o uitase cu desăvîrșire. Prilej mai nemerit decît cel de acum nu mai găsea el altul, deci trebuia să se folosească de dînsul.

Hotărîrea aceasta îl făcu să-și vie în fire. Își netezi de mai multe ori obrazul cu batista, apoi făcîndu-se că o scapă jos — tocmai cînd vecina lui își mîngăia cînele, culcat alături, o ridică fluturînd-o, după ce repede îi furișase hîrtiuța în palmă...

Uimită, Florina la început închise mîna mototolind hîrtia cu degetele, și ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic, își îndreptă niște șuvițe de păr de pe frunte și, dregîndu-și gulerașul, dete drumul scrisorii în sîn.

Dosi dintr-o ochire pricepu lucrul și, drept recunoștință, îi mulțumi printr-o lungă și apăsată atingere de genunchi...

Rîsul și glumele se întețiseră foarte. Don Gaetano, trecut cu paharu, făcea „menageria", cum zicea, imitînd strigătele fiarelor sălbatice, Fausto, mai puțin rezistent băuturii, întinsese gîtul și se pleoștise mîrîind printre dinți vorbe de dragoste la adresa celor de față, Florina cu ochii pe jumătate închiși părea că urmărește în văzduh ceva plăcut, care o făcea să zîmbească, pe cînd Dosi cînta în surdină: *funiculi, funicula*, acompaniat de Steffo cu lovituri cadențate din degete pe masă. Numai Dido liniștit se întinsese la picioarele stăpîne-sei și, cu tot zgomotul, dormea pe sforăite, mișcînd urechile ciupite de muște.

Acum erau cu toții frați de cruce, iar înțelegerea dintre Dosi și „ființa angelică" se pecetluise prin semnificative bătăi de pleoape și strîngeri de mîni, purtătoare de tainice făgăduieli.

*

Traiul celor doi amici, în noua lor întrupare, fu atît de extravagant, încît nici nu se mai puteau recunoaște în mediul în care petreceau.

Strămutați din buna lor voie între oameni de rînd, cu deprinderi grosolane și cu porniri brutale, ei, care nu urmăreau decît înfăptuirea unei pătimașe înclinări sufletești, fără năzuinți de cercetări asupra îndeletnicirilor celor ce-i înconjoară, nici de adînciri asupra menirei păturilor de nevoiași ori de dezmoșteniți, cu care se încîrduise, n-ar fi stăruit o zi mai mult în hotărîrea care îi aruncase într-o lume pe cît de josnică, pe atît de primejdioasă, dacă n-ar fi văzut strălucind, ca un diamant în noroi, o copilă frumoasă, blîndă și simțitoare, prăpăstuită de ceasul rău în această dezgustătoare promiscuitate.

Iubirea însoțită de firescul dor de posesiune, ce stăpînea cu furie întreaga ființă a lui Dosi, îmbrăcă din această împrejurare un caracter tot mai puțin personal, dar tot mai cavaleresc. El, și cu dînsul tovarășul și amicul lui, primiră să bea și să mănînce cu cei de-a pururea flămînzi și însetați, pentru care numai pîntecele era D-zeu; îndurară contactul și prietenia celor mai scîrboși și mai desfrînați, care nu se supun — pentru înfruntarea cuvîntului și a faptei — decît legei pumnului și tăriei loviturilor; suferiră gluma sau chiar batjocura bădăranilor și nemernicilor, pentru care spiritul e un joc nerușinat de cuvinte iar violența semnul bărbăției ori al nimicniciri aproapelui; au tăcut și au plecat capul însuflețiți de o înflăcărată rîvnă: smulgerea acelei copile din gheena în care se zbătea lipsită de ajutor!

Ce oare putea fi mai crunt, pentru o atît de gingașă făptură, decît să-și treacă viața între doi mizerabili, dintre care unul ar fi vîndut-o ca să aibă ce bea, iar celălalt ar fi ucis-o dacă s-ar fi împotrivit poftei dobitocești ce-i ardea sîngele. A o smulge din ghearele lor și a o duce în altă lume, cu alte obiceiuri, cu alt trai, fu punctul de onoare ce legă, fu datoria căreia se jertfiră de atuncea cei doi amici.

Dacă aveau să izbutească însă, cînd și cum trebuiau să purceadă la lucru, nu știau ei înșiși, căci tocmai după

hotărîre începură să cumpănească sorții de izbîndă și greutățile întreprinderii. Dar ce poate sta împotriva unor capete înflăcărate, unor inimi pline de generoase îndemnuri?!...

Aveau credința, aveau curagiul, aveau entuziasmul tinereții și... acea fermecătoare ființă era o atît de neprețuită răsplată!...

Ah! dar dacă le-ar sta și ea împotrivă? Dacă, cu instinctul firesc de a place și de a domina al femeii, primind jocul — primejdios dar interesant — al unei intrigi sentimentale cu un înflăcărat și amabil tînăr, înțelegea să nu-și lege soarta de acest capriciu trecător? Dacă iubea viața — cea cu nestatornic adăpost — pe care o ducea de cînd deschisese ochii pe lume; dacă arta ei o pasiona și mulțimea, aplauzele, emoțiunea succesului îi erau poate mai scumpe decît libertatea, pe care nu o cunoștea și nu-i dăduse nici o mulțumire; dacă, în sfîrșit, oamenii care o crescuseră și lîngă care trăise pînă atunci aveau drepturi cîștigate la recunoștința ori la dragostea ei?... dacă?... dacă? dacă? și iarăși se frămînta cu gînduri cărora îndoiala lui le dădea ființă și la care propria-i nedomerire le făcea judecata sau le găsea temei.

Orișice-o fi și oricum o fi însă, ei vor lupta și cum scopul le era nobil și cauza dreaptă, nu se vor da înapoi!... De aceea cu inima și cu punga plină — luîndu-și învoire de acasă de a vizita monumentele mai multor orașe însemnate — ei se mutară în cămăruța întunecoasă din via San Pietro, cu hotărîrea de a-și pune planul în lucrare. Bătrîna lor gazdă îi luase, de la început, în dragoste, așa că, pe cît îi stătu în putință, le înlătură neajunsurile locuinții și-i lăsă cu desăvîrșire stăpîni pe colțul casei în care se aflau numai ea și ei.

Ușa cu geamuri ce le ținea loc de fereastră dedea asupra scării, așa că nu se putea nimeni urca nici scoborî fără să nu-l vadă. Lucrul avea mare însemnătate, căci astfel puteau priveghea mișcările celor trei tovarăși care locuiau sus. Din nefericire, de cînd erau acolo niciodată Florina nu rămăsese, nici nu ieșise singură și, afară de cîteva semne, mai mult sau mai puțin deslușite, răspunsul scrisorii tot nu sosise. Beau, mîncau, petreceau împreună, băieții le dedeau concerte seara în grădină, dar cînd cercau să intre în vorbă mai adîncă ori să glumească cu fata, simțeau cum se zgîrcea Fausto de ciudă și cum, din răspunsurile ori din tăcerea lui, se invedera bănuiala ori gelozia. Și cum oare el, așa negru, nepieptănat, urît și urîcios, mai cu seamă, care nu scotea o vorbă ca să nu fie grosolană ori răstită și nu avea o mișcare ca să nu vădească

autoritatea sau puterea lui... cum să nu fie gelos sau bănuitor față de doi tineri veseli, prietenoși, cu graiul dulce și bogat de lucruri plăcute, totdeauna gata la îndatorire și niciodată și către nimeni ieșiți din măsura cuviinței?!

Era firesc ca pe acest tărîm de luptă să nu fie potrivire între dînșii și înțelegea — cam tîrziu poate — că ducerea mai departe a unei asemenea legături avea sorți de a fi fatală unicului sentiment ce-l stăpînea: dragostea de femeia pe care o temea la tot pasul să nu i-o ia altul. De aceea cînd chibzuia el că nu-i era prielnic momentul, ori o smulgea dintre dînșii și pleca, ori, dacă nu era chip, devenea brutal și astfel închidea gura tuturor... Și fata vedea, pătrundea și cumpănea bine toate acestea și, ca și cum nu pentru întîia oară le simțise, se turbura negreșit și se oțăra adesea, căci băieții ceteau pe fața ei, întristată ori obosită, că supărările Ciclopului (precum îl poreclise Steffo) aveau urmări bătăioase, cînd rămînea singur cu dînsa.

Într-o noapte auziră chiar țipete amestecate cu lătrături și chelălăit de cîne, uși trîntite, zguduituri, răbufneli, de crezură, la un moment dat, că se aprinsese casa, dar cînd văzură pe Dido coborînd în fugă scara și venind să se pitească lîngă ușa lor, pricepură cam ce fel de dramă se desfășurase deasupra și-și reînnoiră jurămîntul de a scăpa pe biata ființă de schingiuirile unui ticălos și desfrînat bandit!

În seara aceea fusese cu toții la teatrul popular, unde se pregătea o reprezentație în folosul orfelinatului de meseriași și la care luau parte Fausto și Florina. Cei doi amici se oferiseră să cînte și chiar cîntase și fusese aplaudați. Se vede că, profitînd de libertatea de pe scenă, tinerii noștri, nemulțumiți cu cîteva schimbări de șoapte, cu cîteva strîngeri de mînă într-ascuns, avusese mai de aproape contact cu mititica, pentru a înțelege: „că erau plăcuți, că trebuiau, pentru binele ei, să se ferească a deștepta mînia gelosului tovarăș, că ar fi bucuroasă să poată răsufla, fără teama ochilor bănuitori, că, în sfîrșit, nu era deloc mulțumită cu felul traiului ce ducea". Ciclopul, chiar în mijlocul exercițiilor lui, urmărind-o cu privirea, o zărise cătînd ungherele întunecoase și șopotind cu băieții, iar la întoarcere își răfuise, cu obicinuita-i brutalitate, socotelile cu dînsa...

A doua zi nu avură parte s-o vază și don Gaetano, care ieși singur, le spuse că Florina era bolnavă și într-adevăr că bătrînu luă mai multe lucruri de la spițerie și se întoarse

acasă, apoi Fausto aduse singur mîncare și se pecetluiră cîteșitrei înăuntru, fără să se mai arate.

— Vasăzică era mai rău decît la închisoare!...

Ce puteau ei să facă decît să rabde și să aștepte!...

Ea nu răbda, nu suferea?! Acum desigur trebuia să dorească ajutorul bunilor săi amici!... și-l vor da!...

— Ce dracu, cu puțină viclenie, zicea indignat Dosi, am putea îmbrobodi pe mizerabilul uriaș, de nu și-ar mai vedea nici vîrful nasului.

— Nu trebuie viclenie, prilej bun trebuie, și dacă să mai întîlnește cu ea, să-mi smulgă mie sprincenile! răspunse Steffo, mîhnit pînă la suflet de cele întîmplate... Auzi, canalia, să bată o femeie? Și ce femeie?... Mai degrabă poți ucide pe o femeie decît să o bați! Canalia!... Hei, lasă că-i ticluesc eu prilejul!... Să știu bine că ne culege pe cîtetrei de sub mese, am să-l îmbăt turtă și atunci...

Avanti la bella figlia dell'amore, caro Dosino!...

Pentru lămurirea celor ce urmează trebuie arătat însă că dacă Dosi era înflăcăratul, sentimentalul; dacă tot ce se făcea și se urmărea aveau de țel cucerirea de dînsul și pentru dînsul a „ființei angelice", către care tindeau toate puterile, toate dorurile trupului și sufletului lui; dacă el, prin întîmplarea care îl pusese în așa de apropiată atingere cu Florina, se socotea a fi unicul îndreptățit la dragostea și la favorurile ei; dacă el, pentru a-i da o vie dovadă despre stăpînirea ce pusese ea asupra inimii lui era gata să-i jertfească tot ce avea mai scump pe lume: familia și numele, căci pe una o nesocotise azvîrlindu-se ca un nebun în această aventură, iar pe celălalt își luase de mult hotărîrea de a i-l pune la picioare; din partea ei, bălănica cu ochii negri primea toate de la Dosi, ca de la un băiat bun și amabil, ca de la un galanton generos și curtenitor, pe cînd privirea lungă și duioasă a lui Steffo, veselia și vioiciunea lui îi făcuse, poate pentru prima dată, să-i bată inima mai repede, și chipul lui deschis și frumos îl vedea cînd, sub îmboldirea dorințelor, închidea ea ochii!

Dacă pe unul, cu mulțumire, l-ar fi vrut de prieten, pe celălalt ar fi fost fericită să-l aibă tovarăș.

Iată pentru ce nu răspunsese scrisorei; iată pentru ce din semnele ei nu deslușise încă nimic Dosi amorezatul, Dosi nerăbdătorul; iată cum silințele și năzuințele unuia se prefăcuse, pînă la altarul idolului, în drum neted de apropiere pentru celălalt...

După două zile se dete reprezentația de binefacere.

Sala aproape rotundă și în amfiteatru era luminată ca ziua și plină de lume pînă sus. Îmbulzeala era atît de mare, că cei care nu găsise scaune îndeajuns steteau în picioare rezemați de pereți, formînd grupuri, grupuri pînă lîngă scîndurile scenei. Orchestra fusese, ea însăși, pe jumătate ocupată de public.

Era o frumoasă priveliște mulțimea ceea de meseriași, de lucrători, de oameni de muncă, veniți cu femeile și cu copiii lor să ia parte la această sărbătoare. *Sindacul* și sfatul orașului, cari o patronau, se aflau la un loc rezervat în mijlocul salei.

Programul foarte bogat coprindea părți muzicale, exerciții de forță, danțuri și la sfîrșit jocuri și lupte atletice. Florina figura singură într-un danț spaniol, Fausto lua parte la numerile din urmă. Cei doi amici se produceau într-un cor și într-o scenă alegorică, cu danțuri și cîntări. Toți artiștii se aflau pe scenă la primul tablou, care înfățioșa *Caritatea publică ocrotind pe săraci*, apoi fiecare își aștepta rîndul între culise. Culisele corespundeau de-a dreptul cu grădina în care se ridica teatrul. Din pricina căldurii toate ușile erau deschise.

Înainte de începerea spectacolului murmurul glasurilor din sală se asemăna cu zgomotul depărtat al valurilor și tinerii noștri fură coprinși de amețeală cînd — după pilda celorlalți — priviră și ei prin ochiul deschis al perdelei marea neastîmpărată de capete, ce se mișca dincolo de rampă înaintea lor.

Se dădu semnalul începerei și ca prin farmec glasurile amuțiră. Perdeaua se desfășură încet și un cor în surdină cîntă imnul regal, ascultat de toți în picioare și acoperit de torente de bravo și de aplauze. Seria numerelor programei își urmă cursul ei, întrerupte numai de ovațiunile făcute artiștilor, de reflecțiunile ce răsăreau ici și colo, de rîsete, de observațiuni comice și de strigări entuziaste. Atmosfera se încălzise. Veselia și vioiciunea firească a mulțimei se manifestau sub felurite forme, spectacolul trecuse cu încetul de pe scenă în sală, fraternizînd împreună.

În acel moment apăru Florina.

Un tunet de aplauze amestecate cu: *Evviva! brava! chè bel pezzo!... cara ragazza!... creppa l'avarizia...* și altele ținură cîteva minute. Era învederat că publicul simțea o plăcere deosebită privind-o și cu greu se făcu puțină liniște,

căci muzica începuse preludiul danțului și artista își luase *posa*.

Naltă, făcută din plin cu formele bine potrivite, Florina avea capul mic, părul auriu ca grîul împletit cunună pe frunte; ochii negri mari și vioi, obrazul palid și delicat, buzele puțin cărnoase și rumene, iar sînul și șoldurile rotunde, ca tăiate dintr-o bucată de marmoră.

— *Davvero la statua del piacere*, zice cineva în umbra culiselor văzînd-o astfel.

Îmbrăcată într-un costum albastru cu fluturi de argint și cu flori de mătase, avea fustă pînă la glezne, mijlocul subțire încins cu un brîu roșu și peptul jumătate gol.

Stetea dreaptă și nemișcată.

După ritmul tărăgănat al ariei, brațele începură să onduleze în chip armonios: se ridicau deasupra capului, în semn de bucurie și deodată cădeau ca zdrobite, apoi din nou se ridicau, iar mîinile se închideau și se deschideau ca niște flori cu creștetul trandafiriu.

O adevărată poemă de gesturi neastîmpărate și atrăgătoare. Puțin cîte puțin frumosu-i trup strecură în acest imn al gingășiei tot farmecul mlădioaselor sale forme.

Muzica își iuțise măsura și acum, sprintene și ca neatingînd pămîntul, pasurile-i repezi o purtau ușor, legănîndu-se, în toate părțile, apoi se potoleau și se întețeau iarăși, pînă ce umerii și peptul începură să-i tremure, mijlocul să se frîngă și capricios învîrtindu-se să scoată, ca o pavăză, peptul în afară. O săritură în lături, o înclinare repede și cu mîinile prinse după gît, cu capul dat pe spate, cu ochii perduți în gol, Florina se rotea cu voluptate, cu frenezie!

Văpaia ce coprinsese întreaga ei ființă se răspîndea în valuri arzătoare împrejuru-i. Spectatorii, ca și cum ar fi fost stăpîniți de aceeași ardoare, se înfrigurau de căldura ei, respirau același aer amețitor ca și dînsa, simțeau străbătînd pînă în adîncul lor beția pasionatelor ei tresăltări!

Toți obrajii erau îmbujorați, toți ochii aprinși sclipeau, pe cînd ea se sălta și bătea locul cu o furioasă senzualitate, ori se zbuciuma, răsucind brațele, ca și cum ar fi voit să strîngă, să zdrobească un trup străin pe trupul ei.

Dintre buzele-i deschise ieșeau cuvinte neînțelese, suspine, strigăte, îndemnuri! Și se învîrtea! se învîrtea răcnind, făcînd, cu mîinile, cu capul, cu ochii, semne tuturora să vie la dînsa!

Înfierbîntarea ei atingea nebunia!

Deodată, ca în spasmele covîrșitoare ale plăcerii, ea dete un țipăt, își încordă trupul și tresărind, ca fulgerată de fiori, încremeni pe loc, apoi, reînsuflețindu-se puțin cîte puțin, se potoli, urmînd picurarea celor din urmă tonuri ale muzicei!...

Sala întreagă era în picioare aclamînd-o! Toți strigau, băteau în bănci și în palme, unii îi trimiteau sărutări, alți cereau să reînceapă! O adevărată nebunie coprinsese pe cei afară din cale entuziasmați spectatori.

O ploaie de foi de trandafiri — pusă la cale din vreme de Dosi și Steffo — inundă scena, pe cînd ea înclinîndu-se se retrăgea zdrobită de oboseală!

Cei doi amici care o așteptau îi strînseră cu putere mîinile murmurîndu-i cuvinte de dragoste și de admirațiune... Triumful acesta fu însă chinul cel mai cumplit pe care-l suferise vreodată Fausto. De la început, uitîndu-se pretutindenea, înțelegea cu cît înainta danțul că ochii și dorințile tuturora se îndreptau cu lăcomie asupra Florinei, și gelozia îi era cu atît mai cruntă, cu cît trebuia să lupte împotriva bucuriei și entuziasmului obștesc. Ar fi vrut să facă bătaie, să strige, să oprească danțul, dar mîinile îi erau țepene și cuvintele i se înecau în fundul gîtlejului. De mînie își înfigea unghiile în brațe și-l apucau amețeli și dureri atît de cumplite, ca și cum cineva i-ar fi smuls carnea cu cleștele de pe trup!...

Cei doi prieteni îl priveau și văzîndu-l cum suferă simțeau parcă revărsîndu-se asupră-le mîngîierea și mila cerească. Acel om care le pricinuise atîtea neajunsuri și le făcuse atîta rău, acel om, din pricina căruia prinseseră un dezgust de omenire și erau gata la orice, ca să puie stavilă criminalei lui întreprinderi, acum tocmai din cauza frumuseței și farmecului fără seamăn, ce victima lui răspîndea asupra lumii, suferea, se blestema și chema poate, ca o ușurare, moartea asupra capului lui!... Îndată ce Florina, cu fața scînteind de mîndrie, se apropie de dînsul, Ciclopul — drept orice vorbă bună, drept orice mulțumire — o apucă de braț și, trăgînd-o cu de-a sila prin mulțime, o îmbrînci în colțul cel mai întunecos, întinzîndu-se de-a lungul pe scînduri lîngă dînsa.

Dosi vroi să se repeadă, să-i zdrobească capul cu lopata de pescar ce ținea în mînă, dar Steffo îi sări înainte zicîndu-i:

— Pentru D-zeu! ce vrei să faci? Gîndește-te la urmările faptei! Și apoi ce ți-ar fi bun să-ți puie un carabinier mîna în ceafă, să te ducă la răcoare?... Și luîndu-l deoparte ur-

mară a-și spune în șoaptă ce aveau de vorbit, căci începuse cineva să cînte.

Fără să peardă din ochi grupul interesant, cei doi prieteni stătură nemișcați pînă la partea din urmă a spectacolului, cînd Florina, însoțită de astă dată și de Gaetano, ieși la față între culise. Băieții se deteră pe la spate în apropierea ei. Se pregătise acum locul pentru luptă și cei patru atleți, între care Fausto părea mai de temut, se prinseseră într-un grup plastic, cînd o îngrozitoare detunătură zgudui teatrul și o limbă vînătă de lumină zbucnind într-o puternică vîltoare aprinse tavanul și decorațiunile scenei! Un strigăt fioros se ridică din toate părțile. Foc! foc!! Scape cine poate!... la uși!... la uși!... dați năvală pe scenă! Ah! Dumnezeule!... fie-vă milă!... copiii! copiii!... Scăpați femeile și copiii!... nu vă îmbulziți!! Curaj!... dărîmați ușile! apă!... apă!... vai!... flacăra! fumul!... scăpați-ne! ajutor!... Și țipete de femei, urlete ca de fiare, vaiete... blesteme se ridicau în clocotul cela de lume, în care unii încălecau peste alții vrînd să iasă și pretutindeni un zid de carne vie le astupa ieșirile!...

De sus începuse să cadă bucăți de tencuială, cărbuni, lemne aprinse și văpăiala flăcărei, ce coprinsese tot învelișul, făcea și mai sinistră scena sălbatecă ce se desfășura în golul întunecos al sălei!...

De cum văzu primejdia, Dosi se repezi și luă în brațe pe Florina — care spăimîntată se dedese înapoi, acoperindu-și ochii cu mînile — și cu o putere supraomenească ridicînd-o alergă afară cu dînsa.

Gaetano, doborît de mulțimea care se năpustea spre uși, și Fausto, țintuit locului, se vedeau amenințați a peri, pe cînd cei doi amici fugeau răpindu-le comoara!...

IV

Se lumina de ziuă cînd cariola în care se afla Dosi, Steffo și Florina intra pe poarta viei de la Savarna.

Dido venea, încet, încet, după dînșii.

Înconjurată de gard viu de mărăcini și rododendron, așezată într-o livadă de măslini, casa, pe temelii puțin ridicate de la pămînt, avea plăcută înfățișare cu pereții ei albi și obloanele verzi, cu pridvor de viță și cu prispă de jur-împrejur. La ferestre, în jgheaburi de lemn, mușcatele roșii, crăițele cafenii și colțunașii galbeni își amestecau florile și frunzele, printre care ici și colo răsărea cîte un fir de rozetă parfumată. Via mai departe se urca pe coasta mai petroasă, ca un covor verde țesut pe alocurea cu largi boabe ruginii. De altfel, dealurile se întindeau pline de vii cît puteau prinde cu ochii, și o liniște adîncă domnea pretutindeni.

Vierul, care dormea sub un umbrar, se deșteptă auzind zgomot, iar cînii, treziți fără de veste, se repeziră amenințători asupra noilor-veniți.

— Deschide casa, Gero — zise Dosi sărind din trăsură — și adu-ne apă rece de băut.

— Dacă patronul binevoiește să aștepte puțin, căci cheile sunt la nevastă, în casă, răspunse omul dînd fuga spre o căsuță, dosită de niște copaci de alături.

Pînă ce să se întoarcă, Steffo ajută pe Florina să se coboare și, sprijinind-o unul de un braț celălalt de altul, o așezară pe o laviță lîngă ușa de intrare, puindu-i pe umeri o broboadă de lînă, iar Dido i se culcă cuminte alături, cu capul în poală-i.

Peste măsură zbuciumată de spaima ce încă n-o părăsise, biata copilă, pe care băieții o scoseseră leșinată în uliță, se urcase, lipsită de putere, lipsită de voință, în cariola ce din norocire le ieșise în cale și, fără a zice un cuvînt, fără a face o împotrivire se lăsase în voia celor ce o scăpase de la moarte, s-o ducă unde vroiau.

În cea mai mare grabă — pe cînd Dosi rămăsese cu dînsa într-o uliță dosnică — se repezi Steffo de luă cele de trebuință de acasă, avînd parte să nu întîlnească pe nimeni altul decît pe Dido, care ieșise pe fereastră, din odaia unde fusese încuiat și stetea în capul scărei așteptîndu-și stăpînii. La plecare, nu știu cum îi veni să-l fluiere și sărmanul dobitoc, știindu-l prieten cu ai lui, se luă după dînsul.

Încet, încet, Florina își venise în fire și cei doi prieteni o înconjurau cu toate îngrijirile, dar în zadar îi vorbeau de-a lungul drumului, asigurînd-o de prietenia și de devotamentul lor, în zadar îi spuneau că de acum încolo începea o viață nouă pentru dînsa — în care va simți mulțumiri sufletești neîntîmpinate încă — în zadar o întrebau dacă dorește ceva, că ea tăcea, sprijinindu-și capul în mîni și numai cînd, înadins, îi ziseră ei că poate nu avea încredere într-înșii și dorea să se întoarcă la Fausto, numai atunci făcu o mișcare pe care o luară drept o tăgăduire și un semn de groază...

Gero aduse cheile și un ulcior cu apă, deschise ușile și ferestrele, apoi alergă în vie să culeagă struguri și fructe, căci emoțiile și frămîntarea din timpul nopții sleise puterile drumeților.

Înăuntrul casei trei încăperi, cu o sală la mijloc, mobilate foarte simplu, dar curat. Pe Florina o așezară în odaia din dreapta — a mamei lui Dosi — iar ei luară pe cea din fund, unde se aflau două paturi. Dido, pe afară, făcea cunoștință cu noii lui prieteni.

Nevasta vierului, o țărancă tînără și voinică, se ivi peste puțin, „pentru a servi pe gentila doamnă și pe domni", și de îndată începu să scoată de prin dulapuri și să facă orînduială prin odăi.

— Cît pentru mîncare, domnii vor fi cu îngăduire, că noi nu avem multe lucruri și încă mai puțin măiestria celor de la oraș, zise ea arătînd două minunate șireaguri de dinți, într-o gură rotundă și focoasă.

— Vom mînca ce va fi, Zanna. Cît despre măiestria d-tale, o cunosc prea de mult pentru a nu fi sigur că ne vei ospăta bine, răspunse patronul. Deocamdată te rog să vezi de doamna, căci nu-i prea îndemînă și poate să aibă nevoie de d-ta.

— Bucuros, bucuros, cu totul la serviciul d-sale... zise ea, intrînd binișor în camera fetei.

Florina se aruncase pe pat obosită și slabă peste măsură. Zanna cu mîngăieri, cu cuvinte dulci o înduplecă să se dezbrace, să-și răcorească fața și, după ce o culcă, închise obloanele, trase perdelele și, lăsînd-o să doarmă, se duse după alte treburi.

Cei doi amici, deși trudiți, simțeau însă că n-ar putea sta locului, că aveau trebuință de mișcare, că aerul proaspăt al dimineței le-ar fi mai prielnic decît somnul. Ieșiră deci întru întîmpinarea vierului, cu care regulară cele de nevoie pentru șederea lor acolo, apoi se-ntinseră pe cîte un maldăr de fîn și, aprinzîndu-și țigările, se adînciră într-o tăcută contemplațiune a orizontului, ce se rumenea de cele dintîi raze ale soarelui.

— Și acum, după ce am scăpat-o de o moarte sigură, după ce am smuls-o, pentru totdeauna, sper, din ghearele balaurului, după ce entuziasmul încălzitor al izbîndei se va potoli, te întrebce ai de gînd să faci cu dînsa! zise Steffo, rupînd într-un tîrziu tăcerea.

— Inima îmi tresaltă de atîtea simțiri, mintea îmi e înțețită de atîtea gînduri, întreaga mea ființă e înfrigurată

de atîtea doruri — care mă ridică deasupra mea însumi, făcîndu-mă mai bun, mai generos, mai îngăduitor — că dacă toate acestea pot fi atributele fericirii, sunt astăzi, dragul meu, omul cel mai fericit. Nu înțelegi?... ea, steaua care mă lumina, idolul înaintea căruia îmi plecam genunchii, făptura de la care izvora pentru mine toată dragostea și toată mulțumirea, e la adăpost în casa mea, e aci lîngă mine, e a mea, prin urmare!... Și mă mir cum nu-mi vine să înnebunesc de bucurie, cum din străfundul sufletului meu nu am închinat încă astrului care se ridică acolo în fund — și care pentru întîia dată ne luminează și ne încălzește în acest fermecător coprins — prinosul rugăciunilor și recunoștinței mele! răspunse Dosi transfigurat și privind spre răsărit.

— Oh! sentimentalule vînător de idealuri, nu pentru ca să-ți zdruncin clădirea de iluziuni în care trăiești ți-am făcut întrebarea, ci pentru a lămuri starea și valoarea faptelor și împrejurărilor, în alcătuirea și desfășurarea cărora ne găsim legați unul și altul, întîmpină Belli.

— Fii pe pace, prietene!... tot ce va fi grijă, neajuns, răspundere... toată paguba, toate greutățile le iau asupra mea singur... lăsînd ca mulțumirea, plăcerile, veselia să le împărțim deopotrivă. Tu mi-ai dat frățescul tău ajutor, și ai suferit pentru mine mizeria unui trai infam, contactul unei lumi ticăloase, numai pentru a nu mă părăsi în lupta întreprinsă și a-mi da dreptul să fiu mîndru și de ce am făcut și de amiciția ta, pe care mă pot — cu aceeași încredere — rezema ca pe mine însumi, răspunse înduioșat Dosi, îmbrățișîndu-l. Și urmară astfel îndelung vorbirea lor, „limpezind" multe și chibzuind în privința felului de viață ce avea să ducă Florina pînă la o statornică așezare a lucrurilor. Primejdia descoperirii de către Fausto a locului unde o ascunseseră ei fu de la început puțin luată în seamă, dată fiind bănuiala, ce și ei și dînsul putea avea, că au perit în foc și chiar, fără de aceasta, neputința saltimbancilor de a afla ce s-a făcut sau unde s-a dus odorul lor.

Situațiunea însă ce Dosi își avea față de mamă-sa, aducîndu-i în casă o femeie străină, luată — în ce mod și din ce lume — de către un nevîrstnic, fără alte mijloace de trai decît acelea ce dragostea de mamă și, în cazul cel mai rău, bunul ei plac putea să-i dea, era de tot gravă și de aceea fu cercetată și răsucită de dînșii în toate felurile, fără ca să ajungă deocamdată la vreun rezultat.

— Va fi cum va voi D-zeu, încheie băiatul, pe a cărui frunte se brăzdase, pentru prima oară, o încreţitură de îndoială şi de nelinişte. Avîntul liric cu care-şi începuse vorba îşi mai muiase aripele şi acum ar fi fost bucuros să se poată amăgi cu gîndul că, pe zarea trandafirie către care îşi înălţa sufletul, cu puţin mai înainte, nu se arătase încă nici un nor.

Mergeau pe o cărare strimtă, Dosi culegînd flori şi fire de iarbă, Steffo fluierînd. Aproape de căsuţa vierului văzînd pe Zanna robotind pe afară, ştrengarul îşi scoase repede pipa din buzunar, o umplu cu tutun şi ridicîndu-şi beretul, îi ceru politicos un cărbune, apoi încredinţîndu-se că bărbatul său nu era acolo, se puse la vorbă cu dînsa, după ce — în semn de mulţumire — o scutură uşor de bărbie...

Nevasta isteaţă şi guralivă îl interesa cu atît mai mult cu cît mişcările îi erau graţioase, privirile umbrite de gene creţe şi lungi, iar peptul — sub cămaşa cusută cu arnici galben şi roşu — i se rotunjea în două valuri drepte ca nişte santinele!...

Făcea haz de cum se-ncerca ca să-l descoasă cu privirea: „Signorei, care adormise ca un copil, mai frumoasă ea singură decît toate fetele frumoase cîte văzuse, care, învăţată la oraş cu lume, cu zgomot, cu petreceri, o să i se urască degrabă în singurătatea de la ţară. Ce noroc avusese patronul de aşa femeie!... Şi de mult a luat-o? Acum de-abia o să încapă în cele trei odăi, cînd o veni şi patroana cu fetele de la tîrg!" Apoi îl întrebă dacă e rudă cu domnul ori cu doamna şi îşi arătă părerea de bine că el nu e mîndru „ca alţii" — voind să bată în Dosi — „care nu ne gratifică" pe noi ăştia cu vorba lor! Şi lui Steffo i se umflau cu neastîmpăr nările, cîntărind-o din ochi şi-şi făgăduia de a prinde de la dînsa şi mai multe decît lăsa ea acuma să-i scape de bunăvoie.

Ancheta aceasta, atît de amănunţită şi de timpurie — din partea unei femei îmboldită negreşit de curiozitatea firească — dacă nu-i deştepta vreo bănuială, căci ar fi fost absurd, îi dedea cel puţin a înţelege că gurile erau slobode şi urechile deschise în preajma lor.

De aceea îi răspunse şi el cît mai strîns şi mai nehotărît, ca nu cumva împrejurările sau vreo scăpare din vedere să le fie prilej de supărare şi, simţindu-se, la urma urmei, moleşit de oboseală şi mai ales de căldura soarelui, care acum era sus, se întoarse în casă, unde găsi pe Dosi dormind într-un pat şi pe Dido într-altul. După ce se socoti cîtva, trase şi el

o pernă, se lungi pe scînduri şi curînd fără de ocol trecu în lumea dreptilor.

Casa singuratecă îndeobşte şi goală pînă la cules — vreme de veselie, de viaţă liberă, de petreceri nebuneşti — luase acum un aer de sărbătoare, pe care nu-l avusese niciodată. Mănunchi de flori şi de arburi în toate părţile, cununi şi ghirlande verzi deasupra uşilor şi la mijlocul tavanelor, viţe cu struguri şi crengi cu fructe, făcînd grupuri decorative prin unghere. Se cunoştea că tinerii voiseră să împodobească cu tot ce era mai frumos cuibul în care se abătuse din zbor „pasărea măiastră".

Şi ea, ca mai presus de orice, dedea tuturor viaţă şi voie-bună, şi zilele curgeau liniştite, şi prietenia îşi revărsa căldura binefăcătoare, şi încrederea se făcea mai învederată, căci îndată cu înseninarea chipului înnourat la început de o nestăpînită tristeţe şi cu ivirea zîmbetului pe buzele şi în ochii ei, toate se prefăcuse în podoabe şi în frumuseţi, ca într-o năzdrăvană feerie, toate trăiau sub încîntarea unui farmec ce pusese stăpînire pe mintea şi inima lor.

Dacă n-ar fi avut cîte o repede dar cruntă zguduire, de grija să nu afle mamă-sa ori de temerea să nu fie iubit, Dosi n-ar mai fi voit să se deştepte din visul în care simţea vibrîndu-i pînă la frenezie toate coardele sufleteşti şi trăindu-i, cu o neţărmurită expansiune, toate puterile trupeşti.

Să nu afle mamă-sa... Ce s-ar face dacă ar afla?!

Gîndul lui hotărîtor era, de la început, să ia pe Florina de nevastă şi mama lui, care-l iubea, care ar fi fost, ea, mai mult nenorocită văzîndu-l suferind, s-ar fi înduplecat la aceasta, mai ales că el îşi sfinţise legătura şi iubirea cu primejduirea vieţii.

Ar mai putea trăi el oare? Soarele cu potopul lui de lumină, natura cu comorile ei neperitoare de energie şi tinereţe, omenirea cea multă, pururea în mişcare, aceea ce e mai sfînt şi mai admirabil pe lume: amorul... ce i-ar mai folosi lui, de ce ar mai avea oare fiinţă pentru dînsul, daca aceea ce l-ar face să le preţuiască, ori să se bucure de dînsele, aceea ce l-ar face să-şi ridice sus capul, să-şi umfle pieptul şi să strige în gura mare: sunt fericit, n-ar fi, n-ar putea să fie a lui?!...

Oh! şi nimic nu e mai greu, nimic mai cutezător decît cucerirea unei inimi de femeie; enigmă pe care doar întîm-

plarea, capriciul sau pasiunea o dezleagă cîteodată... Cînd, după potolirea zbuciumărilor prin care trecuse, Florina se găsi în mijlocul unei binefăcătoare liniști — înconjurată de atîtea îngrijiri, de atîta duioșie — cu chipul luminos întîmpină pe cei doi prieteni, pe amîndoi coprinzîndu-i în același avînt de recunoștință.

Acum fără de nici o teamă trăia lîngă dînșii; întinderea locurilor de-abia putea să-i astîmpere zburdălnicia; peptul ei nu se mai sătura respirînd aerul vioi al libertății și cu capul rezimat de marginea ferestrei, sau pe cărările luminate de lună, asculta povestirile și cîntecele amicilor săi.

Și era așa de blîndă și de drăgălașă la vorbă, rîdea cu atîta poftă — parcă nu se mai sătura de rîs — se bucura de cel mai mic lucru ca un copil și toate o interesau și-i făceau plăcere...

Recunoștea, într-adevăr, că o nouă viață începuse pentru dînsa și simțiri — pînă atunci necunoscute — îi încolțeau în inimă. Negreșit că întindea cu aceeași mulțumire mîinile bunilor ei tovarăși, dar buzele înfocate ale lui Dosi, sărutîndu-i-le, o făceau doar să se încline, cu un zîmbet dulce, pe cînd strînsura bărbătească a lui Steffo, o înfiora plăcut și reînvia tot mai nestăpînit pornirea de a i se închina lui cu trup și cu suflet...

Și cu toate acestea, unul — la picioarele idolilor — sta în extaz și în adorare înainte-i, iar altul, cu glume și cu nebunii, o făcea să petreacă.

Ce pot însă ochii cei mai rugători, buzele cele mai dătătoare de îndemnuri, brațele cele mai pătimaș întinse, cînd ființei către care se îndreaptă îi tremură între pleoape chipul drăgălaș, îi sună în urechi glasul mîngîios, iar sîngele îi învăpăiază întreaga făptură numai la atingerea celui ales?!... Și alesul era netăgăduit Steffo — fără știrea nici uneltirea lui, el care nu se gîndise niciodată la dînsa și mai ales — pentru a nu-și perde năravul și a nu rămînea stingher — de cînd sosise la vie se rotea, mînat de cele mai întreprinzătoare doruri, pe lîngă Zanna, oacheșa și plina de nuri Zanna.

De altfel, poate că această șmecherie, de care nu se ascundea, să fi fost chiar pricina întețirii și creșterii în inima Florinei a sentimentului ce o robise.

Învederat că fetei nu-i plăceau deloc nici glumele, nici prietenia lui Steffo cu Zanna și se silea să rămînă nepăsătoare și rece, deși simțea cum i se aprind obrajii și cum o doare

în pept, ori de cîte ori se apropia unul de altul. Iar Dosi nu înțelegea, nici nu bănuia nimic.

Se mira numai cum Florina, care-i dăduse întrucîtva dreptul de a se socoti înțeleși și legați împreună — amintirile celor petrecute la Osteria municipală și în urmă furnicîndu-l cu atîta putere prin trup — acum, cînd putea să-și arate în bunăvoie simțirea și dorința, i se părea, dacă nu cu totul străină, dar desigur cu puțin îndemn de a da ființă acelor atît de vorbitoare făgăduinți. Era jicnit în speranțele și în mîndria lui, dar o clipă nu dezvăli — nici chiar lui Steffo — ce se petrecea într-însul, nici încetă de a se adînci cu aceeași dragoste în practica cultului ce slăvea...

Seara ei mîncau în pridvor și atunci găseau bun prilej să dea drum gurei.

Acolo, pentru placul fetei, povestiră ei ce știau mai cu haz, mai cu minunății; acolo, îi dezvăliră planul ce îndeplinise, de a o smulge din calea ce n-o putea duce decît la degradare sau la peire, acolo asigurînd-o din nou că e stăpînă pe soarta și pe voința ei. Florina, pentru a le da o dovadă de încredere și de prietenie, le povesti viața ce dusese, de cînd era mică și pînă atunci.

— Nu avem trebuință de a cunoaște cine ești și de unde vii, întîmpină Steffo, cînd era să înceapă, și dacă vrei să ne faci părtași la cele din trecut, precum suntem pentru cele de astăzi aici, împreună, frățește, să nu te socoți datoare a te spovedi, ca la duhovnic, căci în colțurile tainice ale minții și ale inimei rareori scormone omul, ci să ne vorbești luîndu-ne așa cum suntem: niște băieți buni și devotați unei copile frumoase și pînă aci — oh! sper, *Gran Dio*, că numai pînă aci — fără de noroc!...

— Așa e, *bellina?*... cum zicea don Gaetano, după a 4-a sticlă?

Dosi întărind cuvintele amicului său, ea le mulțumi, întinzîndu-le mîinile, pe care i le simțiră tremurînd puțin.

— Cînd eram mică de tot, începu Florina, mi-aduc aminte de un petec de grădină unde mă jucam toată ziua, cu cîrpe, cu păpuși, cu petricele, pe cînd dinăuntrul casei îmi vorbea necontenit mama Nina, singura femeie căreia i-am zis mamă pe lume. Ea nu era mama mea adevărată, a mea — am aflat mai tîrziu — murise născîndu-mă. O femeie foarte bună mama Nina și care mă iubea și mă îngrijea, numai cînd venea din tîrg nu trebuia să-i stai în cale, că mă bătea.

Gaeta — așa-i ziceam lui don Gaetano al dvs.— care venea mai totdeauna supărat acasă, dedea și el în mine, dar atunci sărea mama Nina să mă apere și cîteodată cearta dintre ei se sfîrșea printr-o strașnică păruială. Ședeam la marginea orașului și cînd a trebuit să mă duc la școală, știu că Gaeta mă purta, pînă la un loc, în circă, apoi mă lua de mînă și umblam mult, mult, pînă ce mă lăsa la ușa clasei.

Spre seară mă întorceam cu mama Nina, dar cum intra prin prăvălii și pe mine mă lăsa afară, mă smucea mereu de mînă — vrînd să ajungă repede acasă. Mie îmi plăcea mai mult cînd venea Gaeta, căci dacă și el se oprea pe drum, totdeauna mă foloseam cu ceva.

Nu mult după aceea, se întîmplă că într-o zi Gaeta veni mai supărat decît niciodată și, după ce strigă, trînti, ocărî, se puse să adune lucrurile, să le vîre în lăzi și a doua zi am plecat, pe drumul-de-fer, într-alt oraș, care îmi păru mai frumos și mai mare, la Florența. Acolo ne aștepta, în niște odăi la al 5-lea cat, Fausto, pe care văzîndu-l mă ascunsei după mama Nina țipînd de frică, iar el, în loc să mă împace, mă apucă de ceafă, îmi trase o palmă zdravănă și mă azvîrli pe un scaun răcnindu-mi să tac.

Astfel făcurăm cunoștință împreună; de altfel, nici mai tîrziu nu avea să fie mai dulce cu mine.

În acele odăi strimte și întunecoase, deși ferestrele dedeau pe învelișul unui lanț de case foarte înalte, am petrecut o iarnă întreagă, închisă cu cheia ca să nu alunec pe scări, plîngînd ziua de urît și de singurătate și noaptea de frică și de frig.

În sfîrșit a venit primăvara și ne-am dus cîteșipatru departe, departe, într-un oraș care mă minuna foarte, neputînd pricepe, cu mintea mea de copil, cum puteau să umble oamenii, căci uliți nu erau, ci pretutindeni apă.

— *La bella Venezia!...*

Vieni sulla laguna,
Adesso spunta la luna.
Vieni Bellina, vien?...

intonă Dosi, zbîrnîind cu degetele pe chitară...

— Venezia, într-adevăr, urmă copila. Ah! acolo ca și aici am răsuflat din tot peptul și m-am bucurat de soare, de verdeață, de tot ce putea să mă facă să uit închisoarea pustie din care ieșisem. Stăteam la Lido. Acolo, pentru întîia dată,

am putut ști ce făceau și ce erau părinții mei adoptivi; acolo, pentru întîia dată, văzui un circ.

La Venezia fui dată într-o școală de călugărițe, unde am putut învăța puținul ce știu, că nu am stat decît pînă la vîrsta de 12 ani. Fausto începuse din nou să colinde țările și orașele și se afla atunci în America. Era un atlet de frunte și un foarte dibaci jonglor.

Gaeta, care pe acea vreme avea un angajament la Circul cel mare din Torino, mă luă la începutul vacanției și nu mă mai aduse înapoi. Mie-mi părea foarte rău, căci îmi plăcea, îmi făcea bine viața aceea regulată, liniștită, lipsită de vorbe urîte, plină de curăție sufletească și de îndemnuri frumoase, pe cînd acasă știam ce mă aștepta și mă bucuram mai mult acuma, căci puteam face deosebire între blîndețea uneia și grosolănia celeilalte.

Și așa fu!

Indignarea mea atinse culmea, însă, cînd mama Nina îmi zise într-o zi:

— Dragă, acum te-ai făcut mare, ce a trebuit să înveți din cărți ai învățat, noi n-am cruțat nimic, dar de!... cartea-i ca flămîndul, trebuie să-i dau mult să se sature, și noi nu putem să dăm mai mult, ș-apoi fiecare trebuie să muncească și să-și cîștige pîinea.

Ca să nu lungesc mai mult, de a doua zi chiar, începui să învăț pasurile de danț cu mama Nina, care în tinerețe fusese o vestită balerină. Mama mea fusese și ea dănțuitoare, așa că aveam oarecum în sînge priceperea și patima acestei arte.

La 14 ani, sub povățuirea mamei Nina, începui dansurile de caracter. Mai înaltă și mai plină la trup decît camaradele mele, arătam mult mai în vîrstă decît dînsele și mi se părea din această pricină că privirile publicului se împedicau mai întîi de mine pînă să ajungă la ele.

Așa că de atunci am simțit trebuința de a da mai multă îngrijire îmbrăcămintei și podoabelor mele, de a întrebuința, și pentru folosul meu personal, puținii bani ce cîștigam și din care cea mai mare parte se cheltuia în casă.

— Ca să trăiești, să muncești, că masa și casa nu vin de-a gata, nici moșteniri nu aștepți de la nimenea, fata mea, îmi predica necontenit bătrîna, căci acum îmbătrînise și se prăpădise de tot mama Nina. În curînd chiar o și duserăm la groapă, căci tocmai în ziua cînd împlineam 15 ani se stinse

s ărmana. Era de mult un cadavru pe picioare, din pricina patimei alcoolului! Ah! îngrozitoare moarte.

Am plîns-o mult, căci perdeam în ea pe sprijinul copilăriei mele și numai după ce n-a mai fost lîngă mine, am simțit ce gol îmi lăsase în viață. Nu pot zice că trăisem pînă atunci bine, dar nici rău; de altfel, nu puteam face o asemănare între traiul meu și alt trai, căci afară de viața copilărească din școala călugărițelor, eu nu avusesem alta decît pe aceea a oamenilor de jos, a acelor artiști care trăiesc de azi pînă mîine, viața circului și a saltimbancilor! Ei bine, chiar așa cum era, pururea la voia oamenilor sau întîmplării, obositoare și puțin răsplătită, totuși viața ce dusei de aci încolo fu un adevărat chin, un iad pentru mine. Se părea că bătrîna ne luase și fărîmița de noroc ce puteam avea cu dînsa în mormînt.

Rămas acum de capul lui, Gaeta se prăpăstui cu totul în viețiul pe care-l cunoașteți, și nu era seară să nu mă poarte cu dînsul — după spectacol — prin taverne cu alți tovarăși de pahar, să mă ție pironită pe un scaun, moartă de trudă și de somn pînă, uneori, la alba ziuă, cînd intra acasă pe mai multe cărări, căci de-abia îl puteam sprijini. Zicea că nu poate să se întoarcă altfel, căci, de la moartea nevesti-sii, dacă nu bea, nu putea dormi, ori dacă adormea, visa că-i sug strigoii sîngele. Vă faceți idee despre împerecherea aceasta, dintre un bătrîn — căci îmbătrînise mult acum — pururea beat și o fată mare, pe care o expunea astfel — cu toate că i se zicea tată — să vadă prin cîrciumi cele mai dezgustătoare scene și să audă cele mai scîrboase cuvinte? Și nu puteam face altfel, căci mă tîra cu de-a sila cu dînsul, ș-apoi mă gîndeam că fără mine — singura trează și cu putere — s-ar mai întoarce el acasă, nu l-ar mînca oare cînii pe drumuri?...

Vă închipuiți însă ce părere putea să aibă oamenii — în așa situațiune — despre mine și ce nume purtam în gura lumii, știindu-mă căzută atît de jos: temelie de cîrciumă, stîlp de cafenea?!... Ce oroare!!...

În așa stare aflîndu-mă, Gaeta, care de cîteva zile nu mai ieșea din taverne, se certa cu toată lumea, amenința chiar pe director că pleacă, dacă nu-l lasă în pace, Gaeta, nefiind stăpîn pe dînsul și neavînd cunoștința primejdiei, se urcă într-o seară pe un trapez în vîrful circului — căci era un excelent gimnast — dar, după a doua figură, viindu-i amețeală, perdu mîna după lemn și căzu — ca un buștean — de la 15 metri înălțime jos la pămînt.

Un strigăt teribil se ridică din public și lumea alergă la arenă lîngă dînsul. Cînd îl ridicară avea piciorul drept rupt de sus de la coapsă. Rămăsese schilod pentru toată viața și muritor de foame!

Cum de n-am înnebunit nu știu, căci de la circ l-au dus de-a dreptul la spital, iar eu singură — fără de nimeni pe lume — m-am întors plîngînd în puterea nopții acasă...

— Bine, dar istoria d-tale e mai tristă decît *Genoveva de Brabant*, decît a contelui Ugolino al lui Dante, decît *Barbara Ubrick*, o întrerupse Steffo rîzînd, căci văzuse pe fată înduioșîndu-se, iar Dosi își ștergea de mult ochii cu batista. Hei! Gero! Zanna!... unde sînteți?!... Faceți-vă-ncoace! și aduceți-ne un pepene mare, cu miezul roșu, că mi s-a uscat gîtul ascultînd!... dar d-tale povestind, Bellina?!...

— Într-adevăr, te înțeleg că ai suferit, căci numai cît vorbeai și simțeam că mi se frînge inima, zise Dosi, apucînd mîna fetei și strîngîndu-i-o cu foc.

Pînă să sosească vierul, prinseră cîteșitrei să se plimbe pe din fața casei, Steffo făcînd tot felul de ghidușii, iar Dosi cu vocea lui caldă cîntînd aria: *bella sei come un angelo*, din *Trovatore*. După ce sfîrși, Steffo — luîndu-și chitara — rugă pe Florina să cerce puțin dantul spaniol, pe care îl prinsese el bine din auz. La început ea nu voi, sub cuvînt că nu poate juca astfel și mai ales că nu e bun locul, dar găsind mai la vale un petec neted n-avu încotro și băiatul, acordîndu-și instrumentul, începu preludiul. La auzul acelor sunete languroase, un fior trecu prin trupul Florinei, o simțire ciudată o însufleți, ca și cum o altă ființă se înfiripa într-însa, așa că, ridicîndu-și puțin fusta, își luă *posa* și începu să joace.

Și părea, într-adevăr, ceva fantastic acea formă albă ce, la palida lumină a lunei, se rotea, sălta, se îmlădia, bătătorea pămîntul... iar la un moment dat, punînd genunchiul jos, făcu cu mîinile mișcarea de a-și deschide sînul, pe care și-l scotea înainte oferindu-l ca pradă!

Rezemat de un pom Dosi, cu ochii pe jumătate închiși, o privea ca dus într-altă lume, pe cînd Steffo — zvîrlind chitara — se repezi la fată s-o ridice, dar îi veni să țipe și să dea fuga nebun prin livadă simțind gura ei arzătoare pe mîna lui într-un suspin auzind fluturîndu-i cuvintele: *tu sei mio ben!*... Și celălalt le auzi, dar nu le dădu nici o însemnătate... De departe vierul și nevasta lui văzuse scena dantului și nu știau ce să creadă ochilor, într-atîta frumusețea

și armonia mișcărilor, în liniștea aceea splendidă a serei, li se părea ca o vedenie dintr-un basm de vrăjitori...

— *Tu sei mio ben!...* a zis, și instinctiv acoperi cu buzele locul unde ea își pusese gura... *mio ben!... mio ben!...* repeta în gînd Steffo, mergînd încet după Dosi și Florina, care apucase înainte.

Și ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic, ca și cum lacoma-i sărutare, cu murmurul ei plin de nebunești îndemnuri, nu ar fi vărsat foc nestins în sîngele nimănuia, nu ar fi fermecat mintea și simțurile unui prieten, în dauna altui prieten, nu ar fi răsturnat și prefăcut, într-o clipă, o întreagă alcătuire omenească, nu ar fi aruncat sămînța vrajbei, a urei, a crimei poate în două suflete, „ființa angelică" veselă și liniștită împlîntase cuțitul în pîntecele pepenului și poftea, cu gingășie, pe cei doi prieteni la ospățul ce le pregătea.

După ce se răcoriră ea reluă firul povestei.

— Vestisem pe Fausto despre moartea mamei Nina, îl vestisem despre căderea lui Gaeta, dar nu-mi dete nici un răspuns. Întîmplările nenorocite prin care trecusem, strîmtorarea în care mă aflam și teama, mai ales, de a sta singură printre oameni necunoscuți, îmi deteră îndemn să mă lipesc de o familie de acrobați englezi — femeia, bărbatul și o fetiță mai mică decît mine — care lucrau în circ la noi. Oameni foarte de treabă și puțin în contact cu ceilalți camarazi, îmi arătaseră multă prietenie și mie îmi erau simpatici, așa că văzîndu-mă mîhnită și fără de sprijin, mă luară să șăd cu dînșii.

Emma și Ethy, gazdele mele, erau perfecte dănțuitoare pe sîrmă, așa că de dragul lor mă dădui și eu la acest exercițiu, și în curînd ne produserăm cîteșitrele. Fu o adevărată turbăciune, în public în seara aceea, avurăm un succes nebun și de atunci trebui necontenit să jucăm pe firul întins la 10 metri de la pămînt.

Mă socoteam aproape fericită, și mă rugam lui Dumnezeu să rămîn totdeauna astfel, cînd iată că urgia, sub forma lui Fausto, căzu — ca un trăsnet — asupra capului meu. Se întorsese, sau mai bine zis fugise din Constantinopole, unde într-o luptă își sugrumase adversarul și era să fie închis și pedepsit cu moartea poate, dacă consulul nu-i făcea vînt de acolo într-ascuns. De bine de rău sosise, dar ca vai de el, fără para în pungă, fără haine, fără adăpost și mai cu seamă fără nici un curagiu.

Îi dădui deocamdată ce putui, cu făgăduiala de a stărui la directorul nostru — care era foarte generos — să-l ia în trupă. Și într-adevăr îl luă.

Astfel se înfiripă bine, căci lucra frumos și plăcea publicului. În vreo cîteva lupte ieși biruitor, căpătă chiar o medalie de la o societate de atleți, iar pentru îndemînarea lui de scamator devenise idolul copiilor.

Gaeta tămăduit — dar, cum l-ați văzut, șchiop — locuia cu fiu-său, petrecîndu-și toată vremea la circ. Pentru a-i veni în ajutor camarazii obținuse de la director să dea o reprezentație în folosul lui. Programa foarte interesantă, cu danțuri, cu pantomime și cu surprize, adună atîta lume, că ședeau și pe scară și prin ganguri în picioare.

— Bunăoară ca la reprezentația noastră de dăunăzi!...

Apropozito de asta, nu știm nimic despre cele întîmplate, zise iar Steffo. Adevărat că nici gazete nu am cetit, nici...

— Nu întrerupe, domnule! Nu-ți mai poți stăpîni gura!... strigă Dosi.

— Toate merseră de minune. Însuși Gaeta apăru în clovn și fu primit cu flori, aplauze și aclamațiuni. Ei dănțară un fandango care plăcu mult, iar Fausto luptă cu amicul meu Scroggs și cu un pompier. Pe pompier îl trînti cu mare înlesnire, pe Scroggs însă — deși pe jumătate decît dînsul — nu numai că nu-l putu pune jos, dar de vreo două-trei ori englezul îl clătină așa de tare, că mai-mai era să-l răstoarne. O parte din public ținea cu unul, iar alta cu celălalt. Se iviră contestații, se făcu gîlceavă! Cei care pusese rămășag aleseră un juriu și un arbitru, în sfîrșit, după multă tevatură, lupta reîncepe. Încurajat fiecare de partizanii lui, se încleștară cu atîta furie, încît arbitrul sări de cîteva ori între dînșii, ca să-i despartă.

Era o chestie de onoare acum pentru amîndoi și, încît privea pe Fausto, ar fi voit mai bine să moară decît să fie învins. Sîngele lui african se răzvrătise așa că ochii lui turburi aveau privirea rătăcită, peptul i se mișca ca niște foale, iar vinele gîtului i se îngroșase ca frînghia.

Englezul, dimpotrivă, liniștit, zîmbea, salutînd cu capul unele cunoștințe din sală și-și freca mînele cu batista plină de praf de colofan.

Emma, Ethy și cu mine stam după un stîlp al scenei și ne uitam, ele fără nici o grijă, eu cu un fel de teamă neînțeleasă, care mă îneca și mă făcea să tremur. Oh! Fausto era teribil!

Se dete un nou semnal și se înșfăcară iarăși.

Se zguduiră, se suciră, se încovoiară, făcură aproape ocolul arenei — cînd prinși de brațe, cînd de mijloc — pînă ce întărîtați de strigăte, furioși că se luptă degeaba, văzurăm pe Fausto lăsîndu-se repede pe un genunchi și cum Scroggs era aplecat pe dînsul, îl ridică de coapse cu atîta violență, că englezul, bătînd aerul cu mîinile și cu picioarele, fu aruncat cu fața în sus la pămînt, cu genunchiul adversar lui pironit pe pept!...

Se auzi un urlet îngrozitor, se văzu o rostogolire de oameni unii peste alții și într-o clipă arena fu plină de partizanii ambilor luptători. Vorbeau toți deodată, ridicînd mîinile, bastoanele, pălăriile, fiecare vroia să aibă dreptate, toți discutînd asupra aceluiași lucru, dar neputînd nimeni spune lămurit aceea ce dorea. Larma ținu cîteva minute, pînă ce veni în cap directorului să trîmbițeze de sus, și tăcerea — după cîtăva mîrîială încă — se făcu. Atunci de pe înălțimea scenei îi rugă pe domni să-și ia locurile și să lase pe juriu și pe arbitru să judece dacă lupta fusese cinstită, căci asupra acestui lucru nu se înțelegeau.

Pe luptători îi scosese afară, Fausto îngîmfat, călcînd rar și cu peptul înainte, Scroggs foarte palid, șchiopătînd și cu batista plină de sînge... Căderea îi fusese atît de cumplită, că-l podidise sîngele pe gură.

Noi cu toatele ne grăbirăm în jurul lui, iar doctorul îl culcă pe canapea și începu să-l pipăie. Încercai să nu mă întîlnesc cu Fausto, dar el îmi aținea calea și îmi zise rîzînd:

— A crezut englezul că o să mă răpuie? Dacă nu-i e destul, să mai poftească!...

Eu nu răspunsei nimic și intrai în cabină. Pînă atunci, din deliberarea juriului, ieșise hotărîrea că lupta nu fusese leală și că Fausto, discalificat, era oprit de a mai lupta pe viitor.

Cînd auzi Ciclopul sentința, se înfurie așa de tare, că, cu toată împotrivirea directorului, ieși în arenă strigînd: „să vie să-i spuie lui în față, cine îndrăznește, căci el nu recunoaște nimănui dreptul de a-l necinsti!...“

Fluierăturile și huiduielile se ridicară atît de groaznic din toate părțile, că personalul circului sări la ușă ca să împiedice vreo încăierare și trebui să vie doi carabinieri să-l depărteze pe nebunul, căci altfel nu se mișca de unde sta amenințînd pe toată lumea.

Gaeta plîngea, iar eu îmi frîngeam mîinile, gîndindu-mă cu ce obraz mă mai întorceam acasă?!

Avusesem drept să mă tem și să tremur, căci a doua zi Fausto era concediat din trupă, și cum striga în gura mare că o să sfărîme oasele englezului din pricina căruia își perdea postul, poliția îi ordonă să părăsească cît mai curînd orașul, altfel îl bagă la închisoare...

Și iată cum fui silită să mă despart de bunii mei amici, pentru ca să-mi urmez familia — pe tată-meu și pe fratemeu, precum eu însămi îi declarasem tuturora; iată cum directorul, silit de această împrejurare, dîndu-mi drumul, ajunsei să mă tîrăsc după doi nemernici, să mă produc prin orașe, prin sate, să joc prin bîlciuri, să cobor mereu treptele carierei, căci după isprava lui fugeau toți de Fausto și nu mai putu găsi nici un angajament serios nicăieri. Iată cum m-ați văzut jucînd pe frînghie și cerșind cu talerul... cerșind!... foarte fericită cînd căpătam ceva, ca să nu murim de foame!...

— Trist, foarte trist! murmură Dosi, și te plîng din toată inima!... Acum însă visul rău s-a stins, viața amară nu se va mai întoarce, aici, aici — cu noi dimpreună — toate ți se închină pentru aceasta.

— Lasă dramaturghia, Dosi, și ascultă, zise Steffo, tăindu-i înadins vorba... Bine dar oamenii ceia trebuiau să te ție pe palme; căci fără d-ta, ar fi perit, și totuși purtările Ciclopului erau departe de a-ți fi măgulitoare! De ce asta?

— De ce? pentru că era înamorat de mine și se jurase că mai degrabă mă va ucide decît să fiu a altuia decît a lui... și să mă credeți că de multe ori mi-am văzut moartea cu ochii. Nu vă mai spun cîte mijloace a întrebuințat — și cu binele și cu rău — ca să mă înduplece să-l iau de bărbat. Mă cutremuram cu groază la ideea de a fi legată pentru viață de un asemenea om, de aceea ori nu-i răspundeam nimic și mă bătea, ori îi rîdeam în nas și mă bătea mai tare!

O dată, deznădăjduită, am sărit pe fereastră și-am fugit. Cum însă nu cunoșteam pe nimeni în orașul acela — eram la Bologna — nu aveam bani asupra mea și nu puteam umbla ca o nebună pe drumuri, am cerut azil la o școală de maici; nu m-au primit; m-am dus la un azil de orfani: m-a dat afară ocărîndu-mă; am cerut de lucru într-o prăvălie: m-a luat peste picior trimițîndu-mă unde se duc fetele frumoase; în sfîrșit noaptea tîrziu, am căzut moartă de oboseală și de foame pe o bancă, în arestul poliției, căci întîlnindu-mă fără

de căpătîi am fost arestată. Ei bine, decît să mai îndur ce îndurasem, am preferat să mă întorc în iadul chinului, decît să cad în iadul desfrîului, și m-am întors acasă.

De astă dată, înțelegînd se vede gravitatea lucrurilor, atît Gaeta — care-mi ținea parte — cît și Fausto s-au purtat foarte cu omenie, însă de atunci niciodată nu mai putui ieși singură, iar cînd rămîneam acasă mă închidea cu cheia înăuntru!

Ce era să fac? Sufeream și așteptam scăparea de la D-zeu. Am făcut bine, căci mi-a trimis-o, cînd mă credeam perdută... Dar acum nu-mi mai este frică între îngerii mei păzitori, încheie Florina strîngînd cu căldură mîinile celor doi amici.

V

Focul ce mistuise teatrul popular ridicase tot orașul în picioare și deșteptase o puternică mișcare de compătimire în țara întreagă.

Cîteva zeci de morți, o sută și mai bine de răniți, familii din care nu rămăsese decît o văduvă sau un orfan sau nimic, iată bilanțul serbării de binefacere începută cu hohote de rîs și sfîrșită în strigătele de moarte!... Ziarele, pline de descripțiuni și amănunte asupra tragicei întîmplări, urmau a da în fiecare zi știri asupra-i și a complecta funebra numărătoare...

Iată ce aflară băieții cînd, după 15 zile de lipsă, se întoarseră acasă, lăsînd pe Florina în paza neadormită și îngrijirea lui Gero și a Zannei.

Dosi găsi pe mamă-sa bolnavă în pat. Mîhnirea însă ce simți îl ușură, în același timp, de temerea ce-l muncea să-și vadă neamul sosind, peste dînșii, la vie. Pentru inima lui, unde acum mama și surorile steteau așezate pe o treaptă mai jos decît iubita, împrejurarea aceasta fu mai mult decît o ușurare, fu chiar o bucurie, căci îndepărta neapărata cioc-nire ce trebuia să aibă în dînsele, din pricina ei, și-l lăsa, în vremea asta, stăpîn pe situație. De aceea se și grăbi, văzînd pe mă-sa, să ia asupra lui toată grija viei, făgăduindu-i de a o scuti de orice zdruncin, de orice supărare. Biata femeie plînse de mulțumire, îmbrățișîndu-l și nu mai văzu, în neastîmpărul lui de a-și pregăti cele de trebuință și de a căta să plece mai repede, decît zelul de a-și îndeplini sarcina și dorința de

a-i face placul, cu toată oboseala ce-i presupunea după lunga lui călătorie.

Totuși se văzu nevoit să-și amîne plecarea, starea maică-si fiind îngrijitoare și avînd, de altă parte, nevoie să descopere ce se făcuse Fausto și Gaetano, căci din ziare nu deslușise nimic asupra lor. Dar îl trăgea ața la Savarna și stetea ca pe ghimpi, neavînd — după cît îl ardea dorul — putință să cunoască ce făcea și cum trăia Florina acolo. Răbdă două-trei zile, îi venea însă nebunie, își făcea fel de fel de închipuiri și, mai cu seamă, se temea să nu se întîmple ceva cu fata. Mai știa el, în haosul în care i se rostogolea mintea, dacă Ciclopul nu dedese de urma ei, dacă nu o răpise, dacă n-o ucisese poate, văzînd-o că i se împotrivește, că îl urăște, că îl blesteamă?!... E drept că de s-ar fi întîmplat cel mai mic lucru, Gero avea strașnică poruncă să-i dea de știre, să trimită, în caz de primejdie, pe Zanna în oraș. Cine și ce poate însă domoli gîndurile unui amorez, în asemenea împrejurare, departe de draga lui?

În sfîrșit, a patra zi, puse calul la trăsură și, încărcînd-o bine cu de toate, porni la vie. Steffo, însărcinat să dea de urma celor doi vrăjmași ai lor, de două zile alerga pretutindeni, fără de nici o ispravă și tocmai atunci se dusese în via San Pietro, așa că Dosi plecă singur.

„Angelica ființă" — care după ce băieții se smulsese cu greu de lîngă dînsa — își petrecuse vremea dormind, plimbîndu-se și tresărind la fiece zgomot, juca cărți cu Zanna în pridvor, cînd intră cel mai puțin dorit și așteptat dintre amicii ei pe poartă. Totuși, bucuroasă îi sări înainte și, la mișcarea făcută de Dosi să o sărute, își plecă fruntea și astfel pentru întîia oară buzele lui îi atinseră fața.

Cu mîinile ei în mîinile lui și cu ochii lacomi privind-o, îi lămuri de ce întîrziase atîta, de ce venise singur, de ce chiar în acea seară se va înapoia la Ravenna, și-i împărtăși toate muncile inimei, toate trudele gîndului ce simțise de la despărțirea lor. Ea îl asculta cu un galeș zîmbet pe buze, înfricoșată din ce în ce mai mult de urmarea ce aștepta să dea el unor atît de înflăcărate cuvinte și mai vîrtos nenorocită de privirea ce avea să fie iubită de oameni pe care nu-i putea iubi.

Ah! în acele clipe și-ar fi dat sufletul și viața ca, printr-un farmec îndurător, ispita aceasta dulce și încîntătoare să-i vie de la acel pe care-l dorea, pe care-l iubea, care i s-ar fi

aşternut, oricînd şi oricum, la un semn, nebună de fericire la picioare!....

Zadarnic însă cerca să se amăgească singură, căci crunta realitate îi stetea acum — sub chipul lui Dosi, aprins şi nerăbdător — înainte-i.

— Din clipa în care te-am văzut, m-ai robit, îi zicea el, din acea clipă m-am legat pentru viaţă de tine, Florino, şi azi sunt hotărît să dau o trainică înfăptuire acestei legături. Vrei? Oh! spune-mi în toată bunăvoia sufletului tău — vrei să fim uniţi împreună, vrei să mă robeşti şi mai mult fiindu-mi soţie?... Şi-i sărută mînile şi cu mişcări mîngîioase căta să o coprindă în braţe... Oh! lasă-mă!... nu zi un cuvînt... e aşa de bine... e aşa de dulce astfel... îngîna el, cu capul plecat pe umerii ei. Florina sta ca de piatră. Simţea greutatea cuvintelor lui şi-i era milă să-l mîhnească, dar cînd se gîndea la celălalt — care încă nu-i spusese nimic şi pe care ea îl dorea cu nebunie — i se făcea milă de nenorocitul lipit acum de pieptul ei.

Dar în sfîrşit trebuia un răspuns, o tăcere mai îndelungată putea să aţîţe bănuieli într-un suflet atît de pătimaş. Vorbi, însă cu mult cumpăt, lăsînd, din parte-i, deschisă poarta speranţelor lui Dosi, „înaintea cărora se va înclina, cînd nu numai el ci şi toţi ai lui vor socoti-o vrednică de dînsul".

— Nu voi să fiu nici jucărie, dar nici pacoste în viaţa d-tale şi cînd ţi-oi întinde mîna să ştiu că nu va roşi nimeni văzîndu-ne alături. Ş-apoi e oare cu putinţă să te legi de o fiinţă pe care întîmplarea sau nenorocul ţi-a scos-o în cale şi căreia nu-i cunoşti măcar vrerile şi înclinările? Ia seama să nu faci un pas greşit, de care să te căieşti şi să fii scîrbit mai tîrziu. Eşti mai bun şi mai mărinimos decît poate merit, de aceea nu voi să aibi nici un creţ pe frunte din pricina mea...

— Taci!... taci!... striga el, făcînd semn să-i astupe gura, căci dacă nu ai alte împotriviri de făcut, n-am decît să-mi plec genunchii şi să te rog să fii a mea, iar despre toate celelalte nici să mai grăieşti, nici să-ţi mai aduci aminte!... Oh! nu vorbi!... nu mă face să sufer mai mult, căci îndeajuns îmi este îndurerat pieptul...

Florina tăcu... şi cum soarele scăpătase în către apus, îl luă de mînă, îl însoţi o bucată pe jos, apoi luîndu-şi rămas bun — cu făgăduiala de a se întoarce curînd — îi privi în urmă pînă ce se făcu nevăzut.

Dosi, plin de încredere, fermecat, fericit, închegă pe drum tot felul de proiecte pentru viitor, pe cînd femeia care-i cucerise inima şi mintea — cu gîndul la altul — întindea cărţile să-şi ghicească norocul şi cădea cu moarte între doi cavaleri, unul de negru şi altul de roşu.

Două zile a bătut el, Steffo, ulţele în zadar; a treia zi fu însă răsplătit de toată alergătura şi de tot necazul. Văzuse grămezile de dărămături, zidurile negre şi despuiate, lemnăria arsă şi risipită, tot ce mai rămăsese din măreaţa clădire a teatrului; călcase pe locul de unde smulsese pe Florina, culesese dintre ruine bucăţi de lucruri sfărîmate în vălmăşagul lumii; cercetase pe paznici asupra morţilor şi răniţilor; fusese la spitaluri, vorbise cu gazetarii, scormonise pretutindeni, dar nu dăduse de cei căutaţi.

Se hotărî atunci să-i urmărească pînă în vizuina lor şi cum Dosi nu-l putea însoţi, se duse singur.

Mai întîi îşi înfăşură mîna stîngă în nişte cîrpe, se legă cu o basma la cap şi-şi drese obrazul, astfel că părea sculat după boală. Rezemat într-un baston, tîrînd piciorul şi gheboşat intră în casa din via San Pietro şi sună la locuinţa patroanei. Aceeaşi larmă de cîini, aceeaşi uşă pe jumătate deschisă, aceeaşi arătare spiţelată în prag!

Primul schimb de vorbe fu neapărat răstit de o parte, umilit de cealaltă — bucurîndu-se Steffo că viclenia-i izbutise. Cînd se dete însă pe faţă, nu ştiu bătrîna cum să-l pofteasca înăuntru şi să-l aşeze mai bine pe scaun, cum să-l căineze şi să-l mîngîie; avea doar chiria pe aproape două săptămîni de primit şi murea de dorinţă să afle unde fusese şi ce făcuse ca s-ajungă în aşa hal.

— În faţa d-tale stă un om scăpat ca prin minune de la moarte, zise Steffo cu glas plîngător, un om care şi-a perdut tovarăşul, care şi-a perdut prietenii în focul năprasnic ce a înzăbrănit oraşul!...

— Cum?... Domnul care cînta aşa frumos? întîmpină gazda.

— Perit în flăcări, zdrobit în picioare, precum cred că vor fi perit şi prietenii noştri de aici de deasupra! răspunse el, plecînd trist capul.

— Perit în flăcări! zdrobit în picioare! Ce grozăvie?!... bietul tînăr! se văita baba... Dar d-ta cum ai făcut să scapi?

— Eu fumam lîngă o uşă cînd a izbucnit focul şi m-am pomenit deodată îmbrîncit, aruncat, stîlcit de lumea care

fugea în toate părțile, și cînd mi-am venit în fire, eram întins pe un pat la spital, dar ceilalți nicăieri... nicăieri! Am întrebat, am căutat, nimic, nimic! De aceea mă vezi aici, doar d-ta să-mi poți spune ce s-au făcut... ș-apoi aveam și o datorie de plătit, spuse el pipăind buzunarul.

Bătrîna, care-l privea cu nesațiu, văzîndu-i mișcarea, simți un fior de înduioșare și, acoperindu-și ochii cu amîndouă mînile, suspină: „Fetița, frumusețea ceea de fată, bălana — după care vă țineați d-voastră amîndoi — care juca cu signor Fausto în seara aceea la teatru, nu se știe ce s-a făcut. Unii zic că i-au zărit trupul tăciune printre dărămături, alții că s-a aruncat cu hainele aprinse în Monotone și s-a înecat, cei mai mulți însă cred că a izbutit să scape și e bolnavă, ori ascunsă undeva pe aici.

— Bolnavă se mai poate, dar ascunsă? de ce și de cine?... că n-o fi zburat ca porumbița cu vreun porumbel!... Care-i nebunul la așa primejdie să-și mai ia și o belea în spinare... și ce belea! *Bagatella!* întîmpină Steffo, frecîndu-și genunchiul.

— Hei!... se prea poate, că era frumoasă ca un soare, diavolița, și cu toate că era ținută din scurt, îi jucau ochii în cap, de nu mai aveau cum... Uite, acum pot să ți-o spun — că desigur nu-i adevărat — dar Fausto, care a scăpat de la moarte dărămînd, cu umerii, o ușă de fer — dar fript pe mîni, lovit la cap și cu picioarele zdrelite — pe d-ta și pe tovarășul d-tale v-a bănuit de așa ceva, căci cu douătrei zile înaintea focului avusese pricină cu dînsa, și pricină cam dureroasă, zise bătrîna, făcînd semnul lovirii, fiindcă voia cu orice chip să facă mai de aproape cunoștință cu amîndoi. Și v-a bănuit, firește, mai cu seamă că de atunci v-ați și făcut nevăzuți, iar printre trupurile arse, cîte s-au dat la iveală, nici unul nu era al d-voastră. Așa că, după ce a îngropat pe bietul Gaetano — scos cu șalele rupte și înăbușit de fum — s-a pus pe căutat, mai întăi în oraș, apoi primprejur, doar de ar da de unul din doi și poate chiar pe urma fetei.

Și a umblat nebun în toate părțile, dar n-a găsit nimic, și de 8 zile de abia ieri dimineață s-a întors și azi a plecat iară, deși părea sfărîmat de oboseală și de durere.

Oh! Să-l vezi nu-l mai cunoști. Omul cela falnic, frumos, vesel altădată, acuma cu părul vîlvoi, cu ochii rătăciți, vorbind singur, gîrbov și istovit, seamănă cu un fel de sălbatec!... Pe mine mă înspăimîntă numai cînd trece, dar să stai împotriva lui... *Dio Santo*, ce ar fi? Bîrr! se încre-

țește carnea pe mine! Vai de cel ce i-o cădea în gheară!... curat că-l face praf!...

Și spuse și spuse baba mereu, căci Steffo, încremenit de cele auzite, tăcea, rumegînd fel de fel de alcătuiri în minte, iar ea, de ce-l vedea mut și nemișcat, de aceea îi dădea la vorbă înainte...

La urma urmei, băiatul nici n-o asculta, căci gîndurile îi erau aiurea; deci pentru a-i tăia firul scoase punga, plăti ce avea de plată și, cum îi era grabă să pună o cît mai mare distanță între dînsul și sălbatec, își luă ziua bună de la gazdă și, fiindcă în odaie nu mai avea decît puține lucruri, le ghemui într-o legătură și, de astă dată iuțind pasul, părăsi pentru totdeauna acea locuință prea bucuroasă de oaspeți...

Ajuns acasă își lepădă trențele, își prefiră încă o dată prin minte cele văzute și auzite și trecu la Dosi alături, să i le împărtășească și să ia măsuri de apărare.

Cînd află însă că el plecase în mare grabă la Savarna, înțelese că trebuie să fi primit o veste rea și că Florina e poate în primejdie. Repede încărcă un pistol, își luă un pumnal și, sărind în prima cariolă slobodă, porni îmbărbătat de cele mai eroice avînturi.

Cu tot zorul ce dăduse, se înnoptase bine cînd sui treptele prispei. Văzînd întuneric pretutindeni strigă, cu glas sfios, din prag pe Dosi, apoi pe Florina și, nerăspunzîndu-i nimeni, făcu ocolul casei strigîndu-i, dar cînd ajunse în pridvor, se simți deodată apucat de două brațe și un glas molcom îi șopti:

— Ah! îmi spunea inima că ai să vii!...

Florina, ușor cu mîna ei moale îl mîngîia pe cap, pe obraz, spunîndu-i cuvinte fără de șir, dar atît de duioase, atît de dulci, că și de n-ar fi avut înțeles, tot îi adevereau bucuria de a-l avea alături, tot, din tremurătura cu care le rostea, îi deslușeau iubirea, tot, din ferbintea sărutare cu care i le pecetlui pe buze, îi hotărau voința de a i se pleca lui, pentru a fi fericită.

Această pătimașă zbucnire fusese atît de neașteptată, încît Steffo rămase încremenit. Avea o fire prea cinstită pentru a rîvni la lucrul altuia și era prea puțin îngîmfat de sine, pentru a crede că putea cuceri fără de luptă.

Îi trebui, într-adevăr, să se scuture ca să-și vie în fire! Și atunci — deși adînc mișcat — cu blîndețe căuta s-o liniștească, s-o aducă la dreapta cunoștință a lucrurilor, s-o înduplece a nu-și rătăci într-atîta simțirea, încît să uite cine

e el și ale cui drepturi le-ar călca în picioare, a cui ființă ar desprețui-o, cutezînd numai a-și îndrepta năzuința către dînsa, idolul amicului, fratelui lui!!... Și pentru a da o mai mare întărire acestor cuvinte, Steffo, împreunînd mînile fetei în mînile lui, își plecă — cu ochii rugători — genunchii înaintea ei.

O rază a lunei — scăpătînd printre nori — încunună această adorabilă scenă cu nimbul ei argintiu.

Stătură un moment privindu-se uimiți, în răzvrătirea vijelioasă a sîngelui și a judecății, apoi Florina își plecă și ea capul și, sărutîndu-l pe ochi, îi zise:

— Uită-te ce frumos și ce liniștit e!... Luna parcă numai pentru noi luminează pămîntul și ceea ce simt acum nu am simțit niciodată!... Scoală-te!... Oh!... scoală-te, te rog! Eu ar trebui să-ți stau la picioare!... Dacă nu vrei, ori dacă nu crezi că mai poți iubi, eu te iubesc, eu te voi, eu sunt a ta! Oh! scoală-te! și, desprinzîndu-și mînile, îl coprinse în brațe, cercînd să-i cadă ea la picioare!

Mi-ai vorbit așa de frumos și așa de cuminte, că ți-aș fi înțeles și ți-aș fi urmat povața, dacă tu nu mi-ai fi strecurat în inimă simțirea ce mă face să mor și-mi dă viață totdeodată, dacă tu, cel dintîi, nu mi-ai fi aprins în piept focul ce mă arde și-mi place să mă ardă!...

Mi-a vorbit și amicul tău, oh! cu totul altfel decît tine.

El tremura de nerăbdare, cu ochii înflăcărați, cu gura lacomă, cu brațele întinse. El îmi jura iubire și mă ruga să fiu a lui... soția lui și s-ar fi dat pentru viață rob mie, numai dacă printr-un semn aș fi primit ceea ce cerea. Și pentru că mi-a fost milă de dînsul, nu i-am strigat că pe tine te iubesc și pentru că-mi era dor — oh! un dor nebun — de tine, nu i-am spus taina ce-mi ardea buzele, căci întărîtat cum era m-ar fi ucis și atunci nu te-aș mai fi putut aștepta, nu te-aș mai fi văzut, oh! scumpul și iubitul meu!...

Și ea înfiorîndu-se de o lovitură nevăzută, se aruncă de gîtul lui, lipindu-și capul strîns de capul băiatului.

— Cu voi, urmă ea, am trăit zilele cele mai fericite de cînd sunt pe lume. Să fie aceasta pentru că amîndoi sunteți atît de buni cu mine, sau că de la tine îmi izvorăște toată mulțumirea și bucuria? Să fie pentru că aici nu-mi mai este frică de nimic, ori că, fiindu-mi tu aproape, m-ai însuflețit, dîndu-mi ce n-am crezut să am vreodată: îndemnul iubirii?... Și vezi, toate cîte le simt bune și plăcute le simt astfel pentru că le pot împărtăși cu tine!

Oh! dacă n-ai mai fi tu, la ce mi-ar folosi ele, la ce mi-ar folosi chiar viața? Te iubesc pe tine, pe tine numai, și dacă Dosi vrea să fiu a lui, eu nu vreau să fiu decît a ta!... Ce-mi este mie acel om, pentru care nu simt ce simt pentru tine? Ce poate să-mi dea el mai mult decît poate să-mi dea orișicare altul, chiar Fausto, pe care-l urăsc și-l blestem?! Ce-mi pasă mie de obiceiurile și legăturile unei lumi pe care nu o cunosc, în care am trăit străină, aproape sălbatecă printre oameni?!...

Și cum din nou el o ruga și o liniștea, ea îi puse mîna la gură, șoptindu-i ca trezită dintr-un vis:

— Taci, taci, nu-mi mai vorbi de el, nici de nimeni. Să vorbim de noi mai bine, căci suntem singuri și ne iubim!

Așa e că și tu mă iubești?... spune, mă iubești?... nu? ei bine, iată răspunsul meu... și desfăcîndu-și brațele și le prinse după gît, se învîrti încet, încet, iar în fața lui lăsînd repede un genunchi în pămînt, și-i scoase sînul înainte și făcu lui Steffo semn să vie să-l ia...

Oh! tinerețe, tu ești într-adevăr primăvara cea pururea înfioritoare a vieții, tu ești dătătoarea de îndemnări și purtătoarea de energii!...

Și ei erau amîndoi tineri, cu simțirile învăpăiate de cea mai nebunească dragoste, cu brațele întinse unul spre altul, iar

luna năzdrăvană, luna
prietenă întotdeauna

amanților... privea de sus, revărsînd asupră-le lumina ei, cînd și cînd tăinuită de către un palid nor.

VI

Cu gîndurile lui pornite în pribegia visurilor, Dosi nu băgase de seamă că la cotitura dealului — unde se încrucișau drumurile — luase un altul decît cel care ducea acasă.

De altfel, nici pe Dido — care văzîndu-l ieșind cu stăpînă-sa, se alungase cu ceilalți tovarăși înainte — nu-l bănuise că se ținea după dînsul.

Tocmai cînd se înnoptă de tot și ieși în cîmpie, putu cunoaște că, îndemnîndu-și mereu calul, lăsase de două ceasuri în urmă adevărata lui cale.

Atunci dete și cu ochii de cîine și nu-și putu stăpîni mînia. Nu-i era de ajuns că rătăcise, mai avea și pacostea asta în spinare. Să-l ia cu el acasă nu voia, să-l gonească înapoi se temea să nu se piardă, nu-i rămînea decît să-l ducă el singur înapoi la vie.

Ideea aceasta îi surîse; era un mijloc minunat de a-și mai vedea odorul. Întoarse deci trăsura, luă pe Dido lîngă dînsul și, sfichiuindu-și murgul, porni repede îndărăt.

De unde la început era furios împotriva cînelui, acum, că avea ceva de-al stăpîni-sa alături, îl dezmierda în tot lungul drumului și vorbea cu el, așa că nici nu simți cînd ajunse. Poarta fiind deschisă, Dosi, ca să nu turbure liniștea, deshămă singur calul, îl legă de un pom, apoi cu cînele de zgardă, o luă încet spre casă.

Bucuria îi dedea bătăi de inimă.

Cînd să intre — ușile erau date în lături și înăuntru întuneric — i se păru că aude zgomot în pridvor, iar Dido smucindu-i-se din mînă o rupse de fugă.

„Acolo e, își zise el, stă cu Zanna la sfat și la povești", și mergea în vîrful degetelor ca să nu le sperie.

Deodată, din pricina întunericului, nu putu să deslușească nimic, dar luna ieșind din nori și revărsînd asupra pridvorului întreaga ei lumină, Dosi, cu groază, văzu pe Florina răsturnată în brațele unui bărbat, al cărui cap era ascuns în părul ei. Și se sărutau cu atîta foc și erau atît de adînciți în dezmierdări, că nu simțise pe Dido gudurîndu-se în jurul lor, nici pe Dosi, care se apropia amenințător de dînșii.

— Tu ești viața vieții mele... sufletul sufletului meu... zicea Florina... Tu ești fericirea mea!...

— Ticăloșilor! răcni Dosi.

Înspăimîntați, amîndoi săriră în picioare, Florina acoperindu-și peptul cu mînile, Steffo privindu-și amicul cu ochi nebuni.

— Tu și ea!... Tu!... mizerabile, care-mi erai prieten! și strîngea din pumni și scrîșnind din dinți. Tu aici! în casa mea, în lipsa mea, ca un tîlhar, tu ucigaș! Mizerabile! mizerabile! și scutura, aprins de mînie, umerii și brațele lui Steffo înmărmurit.

Florina gîfîind, cu mințile pierdute îi zise:

— Te rog, cruță-l... te rog! Orișice drept ai avea, cruță-l!... îl iubesc!... îl iubesc!

— Ah! strigă Dosi, îmbrîncind pe Steffo și întorcîndu-se cu brațul ridicat asupra ei: Tu, tu să taci!... Pe tine ar trebui să te strivesc ca pe un șarpe!... Nerușinato!... Încruntată Florina făcu un pas spre dînsul, gata a-l lovi, și cum Dosi își vîrî — ocărînd-o — obrazul în obrazul ei, Steffo puse mîna în pieptul amicului lui, pentru a împiedica vreo primejdie.

— Fugi!... nu te amesteca tu! îl înfruntă acesta, dar el îndîrjit, păși între dînșii, despărțindu-i.

— Ba mă amestec!... și n-ai să te atingi de dînsa!...

Orbit de furie, Dosi îl prinse de mijloc și, încordîndu-și puterile, îl împinse în lături strigîndu-i:

— Fugi! fugi!...

Steffo se aruncă asupra lui, se înșfăcară la luptă. Florina se agăță de brațul lui Dosi și-l trăgea și-l zguduia. Cîteșitrei formau un grup ce se zbătea, tîrînd-o pe jos, în toate părțile.

Deodată Steffo, într-o mișcare violentă, izbi pe Dosi cu palma peste obraz. Turbat, acesta se smuci din mîinele lui și, dîndu-se înapoi, apucă pumnalul ce lucea pe masă.

— Steffino!... iubite... ia seama, are un cuțit, zise Florina.

Steffo se repezi să i-l smulgă, dar se opri rămînînd cu brațele întinse. O gîlgîială, urmată de un sughiț adînc, îi tăie răsuflarea, iar din gura-i încă deschisă țîșni un șuvoi de sînge. Văzîndu-și sîngele, horcăi de două ori, se frînse de mijloc și dete să cadă. Florina îl prinse în brațe și-l culcă binișor pe scînduri, îngenunchind lîngă dînsul. Repezindu-se, își străpunsese inima în propria lui armă.

Dosi rămase, ca trăsnit, cu cuțitul în mînă...

Plecată deasupra iubitului care trăgea să moară, Florina îi vorbea, îl chema, îl mîngîia, apoi, ridicîndu-i capul ce alunecase la o parte, se înfioră privindu-i ochii mari, sticloși, ațintiți în gol.

— Mort! suspină ea, mort Steffo, care adineaori îmi vorbea, mă iubea! Mort! Oh! Steffo! și plînsul îi îneca glasul.

Iar Dosi sta tot împietrit, și pe dînsa o năpădea ura împotriva brutei stupide care-i zdrobise fericirea și părea că nu înțelege nimic.

Nenorocitul, căruia-i tremura toate încheieturile, vrăjit de vederea cadavrului, întindea mîna să-l pipăie, dar încet, dar cu sfială ca să nu-i turbure parcă somnul.

Dintr-o lovitură Florina îi scurtă mișcarea.

— Ucigașule! Mișelule! Uiți că l-ai omorît?!

Mut, nesimțitor, îndărăpnat, el întinse din nou mîna, dar ea îi strigă iarăși:

— Nu te atinge de dînsul!... Asasinule!... Cîine! și vorbea amestecînd, printre dezmierdările ce aducea mortului, ocări și blesteme pentru omorîtorul lui.

Și Dosi, buimac, cerca mereu să puie mîna pe cadavru, bolborosind cu un glas de pe altă lume:

— Taci! taci!...

— Nu tac! strigă Florina. Nu! Asasinule!... Ți-ai ucis prietenul, ai omorît pe frate-tău! Cîine!... Tu! tu!!...

— Taci!

— De ce să tac?... jos mîna! Să nu te atingi de dînsul! E al meu, îl iubeam, da, îl iubeam!... Era amantul meu. Da!... și el mă iubea pe mine!

— Taci!

— Nu te apropia!... Eu am să-l ridic! eu am să-l iau de aici... Iubitul meu!... Amantul meu!... Înapoi, ucigașule!...

Atunci beția sîngelui întunecă mintea omorîtorului.

Fiecare strigăt îi întărîta crîncena nebunie.

Ah!... gura aceea, care-i înfigea săgeți otrăvite în inimă cînd striga: iubitul meu! amantul meu! gura ei făcută pentru sărutări, plină acum de balele urei și ale mîniei! Cum să astupe el gura aceea?!...

De trei ori îi mai răcni: Taci! Taci! Taci! dar cum ea striga mereu, fără de veste — în culmea turbării — ridică pumnalul armat și înfipse pînă la mîner cuțitul în gîtul lui Dido, care de sub lavița unde stătu ascuns, în timpul luptei celor doi bărbați, se repezise să-și apere stăpîna.

Florina leșinase.

Tăcerea nopții se întinse din nou asupra tuturora. Nimic nu se mai mișca acum: nici trupurile reci, nici omul pironit de groază, care se uita la ele fără să-și dea seama de ce făcuse...

În acel moment pasuri și vorbe răsunară în apropiere; Gero și Zanna, întorși din obicinuita raită în vie, își făceau așternutul pe prispă, lîngă fereastra Florinei...

Auzind zgomot, Dosi sări peste pălimar, se furișă prin locurile întunecoase și ieși la drum fără să-l vadă nimeni; se puse pe fugă. Și fugea din toate puterile, fugea vrînd să iasă, oricum și oriunde, la un liman, fugea parcă ar fi vrut să se scape de el însuși, omorîtorul amicului lui!

O singură idee îi încleștase mintea și voința: să aștearnă cît mai multă depărtare între dînsul și grozăvia sîngeroasă ce lăsa în urmă.

După ce alergă o bucată pe la poalele dealului, coti la stînga, pe o potecă și ieși de-a dreptul în cîmpie.

Noaptea era splendidă și liniștea adîncă. Și el fugea mereu! Prea multa încordare îi slăbise însă puterile, căci simți învîrtindu-se toate cu dînsul și căzu jos.

Fiori îi trecură prin trup, iar dinții îi clănțăneau în gură. O cît de ușoară mișcare îl făcea să tremure. Îi era frică. Instinctul de conservațiune se deștepta într-însul. Fără de voie îl frămînta grija că, de l-ar prinde, o să-l osîndească!...

Moartea, moarte așteaptă! Deci moartea... cînd l-ar prinde. Înspăimîntat și cainic striga:

— Nu! nu! nu sunt vinovat! și glasul lui, răsunînd în tăcerea nopții, îl arse ca o lovitură de bici. Din nou o luă la fugă.

Puțin cîte puțin fapta ce săvîrșise i se tipărea, tot mai deslușită, în minte și în urechi!...

Omorîse!... vărsase sînge!... cu mîna lui... a lui. Ucigașul!... asasinul!... omorîse un om! și mereu auzea sughiț, horcăială, țipete, blesteme!

Fugea gîfîind, cu gura căscată, cu ochii holbați! fugea nu numai de groaza osîndei, ci mai vîrtos de iasma morții, care-l gonea cu înverșunare dinapoi.

Cîmpia se întindea albă și pacinică sub lumina lunei. Căpițele de fîn, pe jumătate în umbră, păreau că ies din pămînt și se răspîndesc pînă în marginea zării. Și iată că Dosi le văzu și, fără să-și dea seama, se simți perdut în mijlocul atîtor spectre negre ce veneau amenințătoare asupră-i. Cînd scăpa de unul dădea de altul și iar peste altul, astfel că inima-i zvîcnea, din clipă în clipă mai îngrozită și amorțeala îi lega genunchii. Cătînd în dreapta și-n stînga, el merse, merse înainte abia răsuflînd, abia putînd să-și tîrască picioarele grele.

Niște boi mugiră prelung în depărtare. El se împletici de spaimă. Mugetul i se păru o deturnare de blesteme. Zbierînd ca un nebun, o luă la goană, iar boii mugeau și alții mugeau după dînșii, trezind ecouri prelungi și sinistre.

Acum se speria de orice. Nervii lui bolnavi se întărîtau de cel mai mic lucru. Tremura și mai tare. Nu mai vedea unde călca, nici unde mergea. Dînd prin niște mărăcini, un

ghimpe îi tăie adînc mîna și îl umplu de sînge; durerea n-o simți însă. Umbla cotiș, oprindu-se mereu și ferind drumul.

Oboseala îl sleise și tot nu se lăsa; vru să mai iuțească pasul, dar se poticni și căzu zdrobit.

Stătu cîtva timp fără simțire, apoi, încet-încet, își veni în fire și începu să-și culeagă simțirile.

Crima lui răsări cea dintâi. Steffo!... se putea oare? Ce fel, Steffo, amicul lui, cu care crescuse și trăise ca și cu un frate, Steffo, nedespărțitul și veselul lui tovarăș? și el îl ucisese?!... Dar Florina, frumoasa și încîntătoarea Florina?... Zace acum alături de dînsul!...

O! știa bine, pe dînsa n-o atinsese... Dar dacă și ea murise?!

Să fie oare cu putință? Și el, Dosi, care-i iubise din toată inima pe amîndoi, el săvîrșise fapta aceasta?!

Închise ochii, i se păru că visează, că e nebun, apoi împreunînd mînile căzu în genunchi și, înălțînd glasul către cer, zise:

— Doamne! Doamne! fă să nu fie adevărat!...

Deodată însă, se prăbuși cu fața la pămînt. Își văzuse mîna plină de sînge. O închise, o deschise... degetele i se lipeau în cheagul cald și roșu... sînge!... sînge!

Dete mîna prin iarbă, o frecă de pămînt, sîngele curgea, printre grunjii de țărînă mereu.

Îl apucă un adevărat acces de nebunie.

Se rostogolea pe jos, smulgea ierburile din rădăcină, le mușca, le scuipa, le azvîrlea. Își strîngea, cît putea, fruntea în mîni, se bătea cu pumnii în piept, apoi cădea de-a lungul, plîngînd și pierzînd răsuflarea. Se liniști într-un tîrziu și atunci mintea i se întoarse către cei de acasă. Mama lui, biata lui mamă, cînd va afla! Dar surorile?...

Vai de ele! Ah! de-ar putea să le mai vadă!... De va afla mă-sa, bolnavă cum e, va muri. Oh!... și tot el o va ucide, mizerabilul!...tot el! și-l muncea cumplit durerea!...

Toate se prăpăstuiau acum într-însul și împrejur.

Prietenia, iubirea, viitorul, viața lui, toate, toate!... În adîncul ființei lui nu rămînea decît un gol spăimîntător!...

.....

Și așa, frămîntat de gînduri, porni din nou și se perdu în întunericul nopții!...

.....

Aici se oprește manuscrisul.

Ziarul cel vechi coprindea pledoaria unui avocat la Curtea cu jurați din Ravenna, în care lămurea, cu o măiestrită bogăție de amănunte, lupta din sufletul Florinei între recunoștința ce datora unuia și iubirea ce purta altuia dintre cei doi amici, și descria acțiunea desfășurată de Steffo în această dramă și scenele dintre dînsul și Florina, cu o puternică și mișcătoare elocvență.

Atena, 1891

PUBLICISTICĂ

HAMLET — PRINCIPELE DANEMARCEI

Aveam dreptate cînd ziceam deunăzi că Teatrul Național se deschide, anul acesta, sub fericite auspicii.

După *Fîntîna Blanduziei*, minunata poemă dramatică a dulcelui nostru Alecsandri, scena română avu fericirea să dobîndească un vrednic succes mai mult, cu frumoasa tragedie a lui Shakespeare, care de două sute de ani stă ca un uriaș punct de întrebare în fastele strălucite ale literaturii și filosofiei. E un merit fără seamăn de a se cerca înscenarea uimitoarelor creațiuni ale poetului englez, și mai mult decît norocit este acela care reușește a le înfățișa vii și puternice înaintea publicului.

Meritul și norocul de astă dată au fost oaspeți credincioși și prietini teatrului nostru, care de mult timp nu se urcase pe scara artei la o înălțime atît de mare și de senină. De trei ori fericit să fie acela care ne-a tălmăcit această poemă, profundă ca moartea și plină de mișcare ca viața!

Cine nu cunoaște legenda misterioasă a tînărului Hamlet, care, purtînd în suflet povara unei mari acțiuni (răzbunarea morții și dezonoarei regelui, tatălui său), își tîrăște viața zdrobită de cea mai cruntă disperare, văzîndu-se neputincios de a-și împlini datoria. Însemnat parcă de la naștere de degetul cumplit al năpastei, el rătăcește singur cu nemărginita-i tristețe printre oameni, îndemnîndu-se zadarnic la lucrări covîrșitoare fragedei lui ființe, pentru care i-ar fi trebuit îndrăzneala și avîntul unui erou. Slab și violent totodată, plin de bunătate și supus înrăutățirei, leal ca o spadă și prepuielnic ca un cămătar, iubitor ca o fecioară și batjocoritor ca un filosof realist, caracterul său este o necontenită contrazicere și ființa lui un adevărat apocalips, pe care încă-l discută lumea. Ca și cum ar avea o otravă în suflet care-l turbură și-l suge de puteri, el trece cu aceeași ușurință de la

zbuciumările cele mai violente ale mîniei la lumina cea mai senină a gîndirei și a visărei. În tot cursul dramei, Hamlet este mai mult un instrument decît un agent, și prefacerea lui în nebun este mai mult un joc sub care el caută a-și ascunde amărăciunea gîndurilor și frămîntările patimelor ce-i sfîșie peptul, decît forma fatală și firească cu care se îmbracă crizele sufletului ori dezgrădinarea sistemului nervos. Așa, după ce, cu ajutorul comediei ce pune să se joace înaintea regelui și a reginei, descoperă crima unchiului său, el își amînă totuși momentul pedepsei, și dacă ucide pe Polonius e că numai o întîmplare neprevăzută îi îndreptează rău brațul.

În deșert prin strigăte disperate și prin mustrări pline de adevăruri asupră-i se va cerca el să-și dea îndemn spre răzbunare, mîna lui slabă-i cade de-a lungul corpului și creierii lui înfierbîntați îl împing numai la violență și la răutatea cuvîntului. În loc de a-și concentra toată ura asupra unchiului său Claudius, uzurpatorul tronului regal și soțul incestuos al soției fratelui său, el își răspîndește veninul asupra celor ce-l încongioară, devine brutal și nedrept cu Ofelia, amenințător și fără de milă cu mamă-sa, ironic cu amicii și sceptic cu sine însuși. O mizantropie adîncă și vagă-l stăpînește și-l preface la fiece pas într-o ființă cu totul neasemănată cu aceea de mai înainte.

Enigma este cu atît mai greu de dezlegat cu cît întruparea ei scenală s-a săvîrșit sub cele mai deosebite variante, așa că nu există un tip hotărît al omului după care interpretatorii să-și poată făuri masca și ființa rolului.

Greutatea interpretărei este dar nemăsurată și meritul actorului este cu adevărat mai mare cu cît el va reuși să facă mai ușor și mai deplin înțeleasă această încîlcită ghicitoare a geniului lui Shakespeare. De acum în analele teatrelor au rămas, ca tradițiuni neperitoare, amintirele despre măiestrele creațiuni făcute de Garrick, Kean, Beauvallet, Devient, Irwing, Fechter, Rossi, Salvini, Sonenthal și Simeonoff, care au jucat pe Hamlet. Actorul în rolul acesta, pe lîngă talentul și arta sa, el își pune și temperamentul său propriu nețărmurit de nici o regulă ori indicațiune specială, caracterile eroilor shakespearieni fiind expresiunea deplină a umanității care nu suferă să fie scîlciată sau trunchiată în înfățișarea sa. Iată pentru ce numai talentele de elită și temperamentele viguroase și înzestrate de acea căldură naturală a simțirei neprefăcute pot să îndrăznească a îmbrăca hainele acestor uriași, cari rămîn icoane neperitoare, la picioarele cărora degetul de oțel al vremei tot mai adînc scrie pentru viitor cuvîntul nestrămutatului adevăr!

Pe cerul acestui tablou trist și întunecat se furișează însă o rază dulce și luminoasă. Urmînd pînă la capăt legea contrastelor, lîngă Hamlet, melancolic, disperat și dezgustat de lume ca de viață, Shakespeare a pus pe Ofelia dulce, voioasă, iubitoare și nevinovată, pentru a scoate și mai mult în afară caracterul eroului său frămîntat, în tot cursul dramei, de cea mai stranie mizantropie. Îndoiala și disprețul despre toate, tema pe care stă așezată intriga acestei minunate lucrări, are însă porniri neînduplecate. Ele nu respectează nimic în furia nebună ce le este călăuză, așa că vinovații, ca și cei fără de nici o vină sunt victimele violentelor lor atacuri. Ofelia, cea mai senină întrupare a dragostei plăpînde și adevărate; Ofelia, singurul surîs înveselitor în mijlocul acestei orgii destrăbălate de crime și de scrîșniri de ură; Ofelia, bălana mireasă a cernitului suflet al lui Hamlet, ea care este menită, parcă, a nu întîlni decît liniștită și statornică afecțiune, bunăvoință și mîngăiere pretutindeni, ea este cea dintăi care cade jertfa nepăsărei, brutalității și divagațiunelor fără de milă ale extravagantului Hamlet, care într-un acces de scepticism calcă peste inima copilei sîngerîndu-i rochia albă a iluziunelor și a iubirii sale.

„*Go to a nunnery*“ (du-te la mînăstire), strigă nebunul prefăcut arătîndu-i cu un gest de dispreț calea către închisoarea sufletească, în care, în gelozia-i orbească, ar fi vroit să vadă zăcînd pe unica ființă ce avea darul de a-i însenina fruntea. Sub greutatea acestor aspre cuvinte, ființa gingașă se încovoaie ca o floare ruptă de un vînt rău. Nici o plîngere, nici o mustrare nu scapă din peptul ei zdrobit.

Singurul ei răspuns la nedreptele prepusuri și la egoisticele sfaturi ale amantului adorat este exclamațiunea plină de cea mai adîncă durere: „Oh! spirit înalt și nobil, cît de turburat și amărît ești! Puteri ale cerului, dați-i tămăduire!“ Cel din urmă suspin al minții sale atinse și discordate este un cuvînt de înduioșare și de iubire.

Ca și cum ar fi voit să pună în fața nebuniei spasmodice, ironică, fără de sfîrșit ca fără de ființă în care se înfășoară Hamlet, ca într-o travestire de bal mascat, Shakespeare dă

spectatorului, filosofului imaginea adevăratei și dureroasei nebunii, aceea a dezlănțuirei inelelor minței și a nervilor, nebunia Ofeliei, care, frîntă de pe tulpina sănătoasă de pe care se înălța mîndră și curată, apare și galbenă, tremurînd de frigurile aiurărei și cu ochii rătăciți în spațiuri necunoscute, ca un viu exemplu despre fatala înrîurire ce Hamlet are asupra acelora ce caută a-l opri un moment în calea lui semănată cu nenorociri. Ofelia este cu atît mai de plîns decît principele desperat al Danemarcei, cu cît ea cade victima propriei sale dureri, pe cînd dînsul poartă nemilostiv și neputincios povara unei fatalități fără seamăn, împotriva căreia știa a se lupta cu dibăcia cuvîntului și amărăciunea unei vecinice discuțiuni cu sine însuși. Cea dintăi este o jertfă nevinovată ambițiunii și brutalității, fără scuză asupră-i, a celui de al doilea.

Iată pentru ce acest rol este unul din cele mai grele, ca și din cele mai frumoase ale teatrului modern, în care, afară de Julietta, sora mai mare a Ofeliei, rar se pot găsi caractere femeiești de această talie, care să dea prin singura-le înfățișare măsura întreagă a menirei lor. Nebunia Ofeliei este cea mai gingașă și mai duioasă nebunie, căci este nebunia adevăratei iubiri, a iubirei fără prefacere, a iubirei fără scop și fără interes, asupra căreia rarele exemple ce vedem pe teatru abia ne-au putut da rațiunea unei astfel de simțiri, în mijlocul ultrarealist în care stă așezată, ca stelele de argint ce țintuiesc norii negri, pe mantaua fîlfîitoare a furtunei.

A păstra o dreaptă cumpănă între extremitățile șovăitoare ale punței întinsă peste prăpastia exagerațiunii sau a insuficienței, iată punctul culminant al rolului acestuia și aforismul „cît este de greu a simula cu adevărat adevărata nebunie“ este legea dupe care se cîrmuiește această peste fire de complicată creațiune dramatică. Abia puține artiste, în lumea teatrelor, au putut atinge adevărul sub masca acestei ființe, și dacă cele care s-au cercat a o potrivi pe fața chipului lor nu au reușit cu desăvîrșire, aceasta nu li se poate imputa ca o slăbiciune ori ca o lipsă de merit, ci mai mult se poate zice că amplitudinea rolului era prea largă pentru forma mărginită a talentelor lor.

Pentru a se da în mod desăvîrșit o creațiune dramatică, se cere nu numai talent, observațiune și cultură, ci și, ce este mai presus de orice, o afinitate de puteri și de caracter între rol și interpretator. Actorul fiind mîna și rolul mănușa, oricît de delicat și de artistic ar fi croită cea dintăi tot este de multe

ori prea slabă ori prea mică cînd caută, de pildă, să miște cele cinci degete ale pumnului de fier ori de zale de argint în care intră și se găsește atît de în voie mîna lui Macbeth sau degetele fine și nervoase ale Ioanei d'Arc. De altfel, d-na Ar. R. Manolescu a dat în rolul Ofeliei întreaga măsură a talentului său, arătîndu-se duioasă și iubitoare, precum era copila nenorocită a lui Polonius.

Ceea ce minunează mai mult în această dramă, precum de altfel în întreg teatrul lui Shakespeare, este varietatea cea nemărginită a situațiunilor și a peripețiilor din ce în ce mai încordate, și, mai cu seamă, adînca și strălucitoarea filosofie ce se coprinde în înțelesul cuvintelor. Cu toate că acțiunea se tărăgănează de multe ori și monologurile sunt cam lungi, mersul general al intrigii nu suferă nici o micșorare de interes, și deznodămîntul, mai totdeauna neprevăzut, se așează fără multă greutate pe temeliile solide ale concepțiunii dramatice. Ceea ce s-a imputat, și adesea cu drептate, teatrului shakespearian este violentarea tuturor convențiilor sociale ale mijlocului lumesc în care se săvîrșește acțiunea, cruditatea și chiar trivialitatea expresiunilor întrebuințate îndeobște fără de o neapărată trebuință a dialogului și graba febrilă cu care omoară la fine pe toate persoanele de care s-a servit întru tratarea subiectului.

Prima observațiune, mai mult dogmatică decît naturală, poate să fie ușor înlăturată, căci filosoful autor dramatic care, din patimele omenești și din ciocnirea lor violentă cu legile naturei sau ale societății, a croit caracterele nemuritoare ale eroilor săi este firesc răzvrătitor împotriva tuturor concepțiunelor strîmpte și îndărătnice ce i-ar stingheri mersul liber și larg al acțiunii sale. Tocmai fiindcă a știut a se emancipa de legăturile acelor reguli întocmite de către egoismul omenesc, Shakespeare a fost inovator, creator și model fără pereche și fără imitatori. Dacă și-ar fi desfășurat imensa lui activitate și puterea zdrobitoare de concepțiune în cercul atît de strîns îngrădit al convențiunilor, ar fi fost și el un autor dramatic stimabil, desigur, însă nu ar fi pironit de cîteva sute de ani admirațiunea și emoțiunea publicului asupra lucrărilor lui. Numai sfărămînd barierele și croindu-și o cale proprie în regiunile idealului și ale realismului, a putut să se așeze ca maestru pe treapta cea mai înaltă a artei.

Asupra celei de-a doua și a treia observațiune, cuvintele pot să fie și mai întemeiate. Așa, cruditatea expresiunilor, a metaforelor și a comparațiunilor, deși poate în gustul timpului

cînd au fost scrise, nu contribuie întru nimic la înfrumusețarea textului și de multe ori produce un efect cu totul contrar celui menit a produce asupra auditoriului. E drept iarăși că, așa cum stau ele în originalul englez, lucrul este mai puțin izbitor decît precum apare în traducerile ce se joacă, îndeobște, pe scenele noastre. De altfel, oricum ar fi, gîndirile minunate ce izvorăsc cu abundență la tot pasul covîrșesc atît de mult orice alte neajunsuri, încît, după cum zice criticul Johnson, „limba lui Shakespeare este ca mozaicul cel vechi și rar, din rîndul pietricelelor strălucite ale căruia vremea a scos cîte un ochi sau a știrbit vreo bucățică și printre care se găsesc rătăcite și sticle proaste ori humă ordinară, care împreună cu celelalte prind de ochi pe admiratori și momesc pe cei proști."

Mania de ucidere grabnică și, în cele mai multe cazuri, fără de o cerință rezultînd din impulsiunea imediată a acțiunii, este, fără îndoială, singurul și cel mai de căpetenie neajuns, contra căruia toți pot să se ridice cu dreptate. Pentru a nu vorbi decît de *Hamlet*, deznodămîntul care aduce moartea regelui, a reginei, a lui Laerțiu și a lui Hamlet însuși, deși este poate o confirmare a temei morale urmărite, nu are însă și meritul de a fi o consecință naturală a lucrurilor înscenate. Trebuie, în adevăr, ca să se recurgă la niște subterfugii și la niște mijloace de tot în nepotrivire cu mărimea subiectului pentru a atinge culmea efectului tragic. Așa, închipuirea duelului de la actul al 6-lea, cupele otrăvite și schimbarea, la un moment dat, a spadelor, dintre care numai una are vîrful înveninat, sunt mijloace atît de mici lîngă spăimîntătoarea înălțime la care e pănă aici urcat spectatorul, încît cei mai mulți rămîn cu o îndoială în suflet și ies din teatru reflectînd, cu drept cuvînt, că dacă „Hamlet ar fi avut mai multă iscusință și dibăcie, desigur ar fi ieșit victorios dintr-o luptă în care toate împrejurările militau în favorul lui". Nimic decît numai lipsa de natural a acestor expediente poate aduce, fie chiar o clipă și este destul, gîndirea că în această parte drama este slabă, pentru ca perfecțiunea lucrării să sufere o aspră judecată.

În adevăr, cea de pe urmă scenă este *oribilă*. Hamlet, veșnic în luptă cu propria sa judecată și plecat cu nesațiu la o veșnică discuțiune cu sine însuși, e incapabil de a-și îndeplini singur misiunea ce-și dedese. Fatalitatea oarbă-i conduce însă brațul și-i impune cu o furie adevărat nebună a se preface din răzbunător în călău.

Un măcel confuz și nedrept înlocuiește sacrificiul expiator pe care i-l cerea umbra tatălui său. Ca și cum moartea, intrată în mijlocul lor ca un oaspe de mult așteptat, s-ar juca cu dînșii, astfel îi lovește, cînd pe unii, cînd pe alții, fără șir, fără măsură, fără de nici un fel de dreptate pentru mărirea cauzei. Hamlet ca un orb dă în dreapta și în stînga, fără de acea premeditațiune subtilă și concentrată după care alerga și care îi rafina parcă răzbunarea, și fără de a-și mai asculta, pentru minuta supremă, acea judecată pe care o chema cu atîta mîndrie la lucru în grelele-i împrejurări.

„*Abust my brains*" (la lucru, creierii mei!), dacă zicea la început, amînîndu-și execuțiunea „pentru mai tîrziu", acum parcă dorește ca totul să se sfîrșească „mai iute", pentru a se duce cu grăbire în mormînt alături de iubitul său tată, lîngă care numai va găsi pacea sufletească și acea „tăcere imensă în care se învăluiesc ca într-un giulgiu de plumb inimile triste ce suferă de nedreptatea soartei și de durerea îndoielilor fără hotare!"

Și dacă, în mijlocul acelor ce cad împrejurul său, adevăratul culpabil este atins și pedepsit, aceasta este iarăși opera fatalității, care de la început, precum am zis, a însemnat pe Hamlet cu degetul ei fermecat, punînd stăpînire pe mintea ca și pe brațul lui.

Ne pare rău că s-au suprimat din textul dramei scenele în care apare tînărul Fortinbras, căci dînsul servește și mai mult de a statornici contrastul cu eroul piesei.

Pe cît Hamlet este vorbăreț și îndoielnic, pe atît Fortinbras este scurt și hotărît la cuvîntul lui și dacă cel dintăi își macină activitatea a sta locului în luptă cu el însuși, cel de al doilea trece mîndru și mîhnit, precedat de fanfarele victoriei. La finele dramei el pare încărcat de gloria războiului pentru a pune pe fruntea sa vitează coroanele prea grele pentru niște ființe slabe ori criminale, ca Hamlet și regele Claudius uzurpatorul.

Shakespeare nu putea da o mai energică morală dramei sale, punînd față în față acțiunea, vrednicia cu visurile și nestatornicia; făcînd ca viața să-și ia cursul său neobosit peste rămășițele înghețate ale morții. Încă o dată ne pare rău de această supresiune.

Interpretarea dramelor lui Shakespeare este dintre cele mai anevoioase. A reproduce cu fidelitate acele caractere de uriași ca Hamlet, Othello, Regele Lear, Richard III, Macbeth etc. este nu numai o încordare peste fire a talentului

unui actor, ci încă, și ce este principalul în rolurile acestea, o întrupare, o încorporare perfectă a simțirei, inteligenței și a sistemului nervos ale artistului cu acelea ale persoanei ce face să trăiască pe scenă. Analiza interpretațiunei teatrului shakespearian este analiza sufletului omenesc, a pasiunilor ce-l zbuciumă; a dorurilor, avînturilor, impresiunelor ce-l mișcă; a durerilor, speranțelor, îndoielilor ce-l frămîntă; este analiza vieții, este disecarea lumii acesteia, care, cu toate evoluțiile ei de civilizație și de progres, și-a păstrat fără schimbare trupul și sufletul și este supusă azi aceloraşi simțiminte cărora era plecată la întrunirea ei.

Cu deosebire de celelalte drame, aceea a lui Hamlet este, fără îndoială, una din cele mai grele de analizat, fiindcă prezintă aspecte multiple și, prin urmare, din cele mai anevoioase de interpretat. Noi nu am avut ocaziunea de a vedea pe scena Teatrului Național până acum decît trei actori cu reputațiuni stabilite care au jucat pe Hamlet. Aceștia sunt răposatul Pascaly și marii artiști italiani Rossi și Salvini. Pascaly, talent și inteligență distinsă, punea, după cît îmi pot aminti, tot sufletul său, amărît și zdruncinat încă de pe atunci de nevoi și de îndoieli, în înfățișarea ce dedea eroului shakespearian, și dacă nu ar fi fost acea febrilă energie care-l susținea, pare că fără de voia lui, până la sfîrșit și care-l făcea de multe ori să se ridice inconștient deasupra multor lacune ce lăsa în interpretare, Pascaly nu reușea nici a ne da măcar o idee apropiată de firea acestui personagiu.

Nu este de ajuns de a cunoaște și de a mînui cu dibăcie chiar instrumentul acesta al scenei, care se numește limba și plastica teatrală, pentru a da publicului o icoană exactă a unui rol, ci încă este de nevoie a i-o săpa în minte și a i-o tipări în suflet, cu acea putere de convingere și de adevăr care singură este secretul artei.

Pascaly ne dedea numai o ființă fatală, doborîtă de imprejurări și ușor trecătoare pe fundul negru al tabloului, ca o umbră jalnică după un cortegiu funebru.

Jocul tragedianilor italiani ne-a lăsat o mai adîncă impresiune, și de la fiecare din ei ea ne venea pe căi deosebite. Așa, Salvini se silea a pune mai ales partea realistă a rolului și scenele brutale în vedere. Astfel scena cu Ofelia și cu regina erau minunate, căci natura sălbatică și mînia ironică ori desperată păreau că trăiesc în vocea, în ochii și în mișcările artistului. Rossi ne dădea un Hamlet visător, plăpînd, ofilit de arsura unei nemărginite dureri, care-ntr-adevăr era „ochiul

învățaților, limba înțelepților, gloria celor mai bravi și speranța întregii Danemarci!“ Scenele cu umbra lui tată-său, cu comedia, cu groparii din cimitir, faimosul monolog „*to be or not to be*“ (a fi sau a nu fi) și scena din urmă a dramei erau mărgăritarele coroanei ce pusese cu strălucire pe capul eroului său. Cu toate acestea, și scenele violente și atît de crunt realiste ale eroului erau, ne aducem aminte, cu o rară măiestrie puse în relief. Cine a uitat, cine poate oare uita faimosul „*va in un convento!*“ (du-te la mînăstire!), cu care parcă biciuia pe nevinovata și blînda Ofelia; cine nu s-a înfiorat de groază cînd, în lupta ce întreprinde cu regina, Hamlet-Rossi face portretul celor doi bărbați ai mamei sale. Rossi ne-a dat pe Hamlet desăvîrșit, întreg ca suflet și ca inimă; caracter deplin. Salvini ne dădea o parte a caracterului eroului, iar Pascaly abia o umbră, o statuă, un tablou, o fotografie.

Iată proporțiunea.

Tînărul artist Grigore Manolescu, care numără frumoase creațiuni pe scena română, care în Ruy-Blas și-a dezvelit talentul său distins și puternic, dîndu-ne apoi pe Despot-Vodă, pe Daniil Pribeagul, pe Guilaume sergentul etc., a făcut frumoasă și întru totul fericită creațiune în rolul lui Hamlet, pe care acum îl joacă de două săptămîni. Lucru rar în teatrul nostru: publicul, care nu prea era numeros la primele reprezentațiuni ale dramei lui Shakespeare, acum din ce în ce mai numeros se adună în sală adus de faima piesei și atras de curiozitatea, atît de îmbucurătoare, de a vedea pe un actor român jucînd cu o măiestrie demnă de meritate laude unul dintre cele mai grele roluri ale teatrului modern. Și e adevărat aceasta. Manolescu s-a ridicat prin rolul acesta foarte sus, atît în stima și dragostea publicului, cît și în regiunile luminoase ale artei dramatice. „De acum avem un teatru“, zicea deunăzi un eminent și „ilustru critic“, aplaudînd cu ochii plini de bucurie pe mult merituosul nostru artist. Da, avem un teatru și-l avem de mult, însă gustul și iubirea publicului pentru dînsul nu o aveam pînă acum, nu am avut-o, ar fi trebuit să zic, căci este de sperat că de acum încolo el va pune mai mult amor propriu pentru lucrurile ce-i aparțin, pentru teatrul lui, care este școala și locul lui de petrecere cel mai ales, cel mai folositor. Nalt, bine proporționat, cu linii elegante și onduloase, cu capul rotund, bine croit, și chipul frumos, elegantul artist român ne-a dat un Hamlet care de la întîia vedere îți spunea că este fiul unui rege.

Cu ochii săi mari și visători, pe care adesea îi înflăcărează mînia ori îi întunecă desperarea, el farmecă și înspăimîntă pe gingașa Ofelia, iar pe fața prefăcuților Guildenstern și Rosencrantz pironește lingușirea și minciuna. Pe bătrînul Polonius, curtezanul fără de altă voință decît aceea a stăpînilor săi, el îl uimește cu cuvîntul său precis și mușcător; răspunsurile lui de o profundă înțelepciune pun la îndoială pe intrigantul de curte, ca și pe public, despre nebunia pe care o simulează cu atîta îndemînare și natural. Toate mișcările îi sunt libere, largi, în armonie cu acțiunea ori cu vorbirea, și lucru foarte meritoriu, la un actor român mai ales, ele sunt pe cît de variate pe atît și de puțin numeroase. Aspectul plastic al tînărului Manolescu-Hamlet este de o corectitudine și de o frumusețe într-adevăr minunate, așa că de departe, în scenele de căpetenie, pare că ai înaintea ochilor adevărata statuă a eroului. Sunt mai cu seamă de observat mișcările cele atît de naturale și de apropiate situațiunei ce le are în scenele cu umbra lui tată-său, în care parcă o putere nevăzută îl atrage fără de voia lui către vedenia sfîntă a nenorocitului rege, precum și acele din scena reprezentațiunei teatrale, a flautului, a momentului cînd surprinde pe unchiu-său la rugăciune; acele din scena cu mamă-sa, cu craniul lui Yorick, a luptei pe mormîntul Ofeliei, a duelului și, în fine, a morții sale în brațele „credinciosului Horațiu". Ar fi de dorit poate ca mișcarea ce o face, recomandînd Ofeliei „să meargă la mînăstire", să fie mai nobilă, mai largă, mai în voie decît *acea scurtă* și de cîteva ori purtată înainte și înapoi *arătare cu degetul* în spațiu, pe care cu atîta eleganță Rossi o făcea deschizînd mîna întreagă ca și cum ar fi fost gata să i-o și dea pentru a o sprijini pînă la poarta schitului.

Rossi pînă și în acest gest brutal era amantul gelos și coprins de durerea îndoielii, gestul acesta era mai mult o rugăminte decît o poruncă, precum pare a fi la Manolescu. Ieșirile și intrările în scenă sunt foarte naturale și frumoase. Cu deosebire vom cita acelea din actul I, cînd pentru prima oară îi apare spectrul, aceea de pe terasa castelului după jurămînt, intrarea monologului *to be or not to be*, ieșirea din camera de rugăciune a regelui și acelea din camera reginei, în fine aceea din cimitir, după apostrofarea lui Laerțiu. Este de remarcat eleganța cu care se învălește în mantaua sa de catifea neagră și cît de bine-l prinde veșmintele cernite care-i dau o înfățișare mai grandioasă și-l fac parcă mai înalt decît este. Tonul vorbirei este totdeauna foarte exact și în

raport cu gîndirile exprimate. Rostirea e liniștită și plăcută. Vocea sa, în general cam guturală, ia de multe ori accente tunătoare și dacă ar fi ceva mai limpede și mai mlădioasă ar da artistului, atît de bine înzestrat și proporționat ca corp și ca figură, o putere și o grație mai mult. Dacă am avea să-i dăm un sfat, apoi credem că solfegiile și vocalizarea pe game și scara cromatică, în toată întinderea registrului său de bariton, i-ar face mult bine și i-ar deschide adevărate comori care parcă îi stau ascunse în gît. Puțină muncă pentru dezvoltarea vocii și exercițiii sistematice de gimnastică și de scrimă pentru mlădierea corpului sunt desigur necesare artistului nostru pentru a-i da cu desăvîrșire liniile plastice, sculpturale și organul plăcut și răsunător pe care i le dorim din toată inima.

Scenele în care Manolescu este într-adevăr bine, bine până a produce entuziasmul franc și simpatic ce coprinde pe public, sunt în actul I, aceea de pe terasa de la Elseneur, unde zbuciumat de durere și muncit de îndoială și de rezistența ce la fiecare pas îi pune judecata sa formalistă în luptă cu aventurile inimei sale, vedem pe tînărul artist coprins de fiorii groazei și tremurînd de mînie, de spaimă, de uimire și zvîrlind în strigăte îngrozitoare cerului și părintelui blestemele ori gemetele disperărei sale. Finețea și ironia cuvintelor din scena cu Polonius în actul al II-lea și amărăciunea și sarcasmul acelora ce spune Ofeliei, Manolescu le subliniază cu o minunată dibăcie, care dovedește cît de bine a studiat, a observat și a înțeles partea aceasta brutală a caracterului lui Hamlet.

În scena cu actorii, emoționat și băgător de seamă la durerea factice a „Saltimbancului", el tună împotriva sa însuși, în deșert și nehotărît stătător pe loc, atunci cînd tot îi impune datoria de a lucra pentru răzbunare. Gradațiunea intonațiunilor în monologul „a fi sau a nu fi" (deși această frază, după părerea noastră, o rostește prea cu convingere, atunci cînd totul fuge și se ascunde dinaintea judecății și îndemnului lui moral) este, de altfel, bine menajată, așa că exploziunea de la urmă este o consecință naturală a analizei ce face menirei omului în față cu moartea. Punctul culminant, după părerea generală, ca plastică, mișcare dramatică, putere de expresiune, emoțiune și înduioșare, pe care Manolescu l-a adus în Hamlet este acela cînd, după ieșirea grabnică a regelui și reginei din sala unde se juca tragedia lui Gonzagua, el zbucnește într-un hohot spasmodic de rîs și cade

zdrobit în brațele amicului său, strigîndu-i: „fantoma a spus adevărul, Horațiu! a spus adevărul!“ Nimic nu poate da o idee exactă despre zguduirea ce produce artistul inspirat asupra fiecăruia din sală și dacă, pe lîngă celelalte frumoase momente ce a avut în cursul dramei, n-ar fi putut avea decît numai pe acesta, totuși el ar fi fost de ajuns pentru a consacra pe Manolescu adevărat artist! Iată ce poate face convingerea și adevărul simțit și înțeles prin artă. Atît aci cît și în scenele cu regina el a știut a se ține la înălțimea amețitoare la care-l urca rolul și nu a șovăit un singur moment, o clipă nu a stat îndoielnic pentru a înfrunta greutățile ce-l înconjurau, asupra cărora a cîștigat o atît de frumoasă izbîndă.

Din această repede analiză se poate deci, cu drept cuvînt, vedea că în Teatrul Național s-a ridicat un artist capabil, împreună cu talentații săi tovarăși, să încerce a juca toate producerile teatrului clasic și ne este plăcută și îmbucurătoare ocaziunea aceasta, pentru a pune cu tot dinadinsul cauza actorilor noștri cei plini de devotament și de merit în mînile generosului public, de la care numai ei așteaptă încurajare și bunăvoință pentru a merge tot progresînd mai departe și mai sus.

În curînd sperăm a vedea pe junele artist, *eroul zilei*, că va pune mîna și inima la lucru pentru a ne da, precum ni se făgăduiește, pe Romeo și, precum ne-a lăsat cîțiva tineri de talent a spera, pe Iuliu Cesare de Shakespeare, care este o dramă nu se poate mai nemerită pentru gustul și temperamentul publicului nostru.

D-na Aristița R. Manolescu, care a jucat cu atîta distincțiune și dulceață rolul plăpîndei Ofelia, merită cu atît mai mult omagiile noastre, cu cît, obișnuită cu caracterul frumosului rol al Gettei, a uitat focoasele declarațiuni și superba indignațiune ale fecioarei dace pentru a îmbrăca rochia albă împodobită cu flori și ierburi a amantei lui Hamlet. Scena dintre dînsa și Hamlet, deși scurtă, a fost jucată cu grație și ingenuitate, nici disperare zgomotoasă, nici frîngeri de mîni lipsite de cuviință, precum am avut ocazie de a vedea la altele în asemenea împrejurări, ci discrețiune în durere și durere adîncă care-i zdrobește inima și-i răpește mintea. Cînd iese din scenă presimți, parcă, nenorocirea ce are să i se întîmple. D-na Manolescu are, în adevăr, acel aer fatal în care se învăluie ființele destinate nenorocirii, așa că scena nebuniei, atît de grea și de complicată, o dă d-sa cu tot naturalul și gingășia talentului său.

Deunăzi, pe cînd recita versurile nebunei împrăștiind flori, am auzit pe o doamnă în teatru exclamînd cu cea mai perfectă convingere: „mizerabilul de Hamlet e bun de biciuit, cum se poate să facă rău unei ființe așa de simpatice“. Nu aș fi putut găsi o mai bună concluziune pentru a caracteriza modul cum d-na A. R. Manolescu a jucat și va juca rolul Ofeliei.

Despre ceilalți, afară de d-nul Nottara, care în actul III a avut foarte bune momente în scena cu Hamlet, nu vom vorbi nimic, coprinzîndu-i pe toți în categoria cea atît de bine meritantă a celor ce și-au făcut datoria.

Voi observa totuși că d-nul Nottara mi-a părut, în tot timpul cît a jucat pe Laert, că era rău dispus, desigur fiindcă nu ne-a dat în rolul acesta, atît de viu și de simpatic, tot ce ne puteam cu drept cuvînt aștepta de la d-sa. D. Panu, în rolul lui Polonius, a înfățișat mai mult partea comică a rolului acestuia, care este însă căptușit cu multă finețe și *bonhomie*, cum zice francezul. D-nul P. Velescu, în rolul regelui Claudius, a fost declamator și rece ca totdeauna. De altfel, foarte bun pentru a înfățișa asemenea persoane. Bun d. Petrescu în declamările sale despre Hecuba și Pyrrhus. Traducerea piesei, făcută de d. Gr. Manolescu, este în general bună, limba curată și armonioasă. Ar fi, fără îndoială, și mai bună dacă ar fi de aproape revăzută și, mai ales, cu îngrijire corectată. Decorurile vechi și unele costume noi aveau fața cuviincioasă, iar schimbarea scenală se face foarte iute.

Terminînd, zicem dar succes mare, binemeritat și de bun augur pentru teatrul nostru. *Et nunc vos plaudite!*

„O SCRISOARE PIERDUTĂ“

(*COMEDIE ÎN 4 ACTE DE ION LUCA CARAGIALE*)

Nae Cațavencu, avocat, om politic, director-proprietar al ziarului *Răcnetul Carpaților*, președinte al societății enciclopedice-economice „Aurora economică“ și cap al opoziției, voiește cu orice preț să se aleagă deputat.

Prefectul judeţului însă (scena se petrece în provincie), atacat de către dînsul şi batjocorit prin ziarul său, îi este duşman de moarte. Candidatul administraţiunei este un alt avocat, Tache Farfuride, membru al partidului guvernamental din localitate, agreat şi sprijinit de către Zaharia Trahanache, preşedintele comitetului permanent, preşedintele comitetului şcolar, al comiţiului agricol, al comitetului electoral şi al mai multor comitete şi comiţii şi bărbat al cucoanei Zoiţicăi, amanta prefectului Ştefan Tipătescu. Cu toate influenţele întrebuinţate de Caţavencu pentru a se alege, sorţii nu sunt de partea sa. O zi numai îl mai desparte de termenul alegerilor. Mijloacele pentru aceasta însă sunt toate bune pentru dînsul, de aceea, profitînd de o scrisoare de amor a lui Tipătescu către Zoiţica, pe care întîmplarea a făcut-o să-i cadă în mîni, el pe de o parte împrăştie în tot oraşul foi volante prin cari face cunoscut că în ziua de alegeri va da publicităţei o scrisoare *foarte compromiţătoare* pentru două persoane influente din localitate, iar pe de alta cheamă pe însuşi Zaharia Trahanache la redacţiunea ziarului său şi îi arată scrisoarea adresată nevestei sale.

Acesta, fără a se gîndi un singur moment la trădarea soţiei sale, iese indignat din redacţiune şi convins că Caţavencu, pentru a-şi răzbuna de împotrivirea ce prefectul face candidaturei sale, i-a *falşificat* scrisoarea, pentru a-l desconsidera în opiniunea publică!

Ghiţă Pristanda, poliţaiul oraşului, care încunoştiinţase despre toate acestea pe şeful său, este dar însărcinat a găsi cu orice preţ scrisoarea din cauza căreia Zoiţica era să fie în curînd compromisă în ochii lumei, nenorocită, batjocorită.

Toate încercările de a pune mîna pe dînsa fiind zadarnice, Tipătescu în culmea mîniei ordonă arestarea lui Caţavencu, care şi este ridicat cu giandarmi de acasă şi închis la poliţie.

Mişcările însă ale prefectului, poliţaiului, Zoiţicei şi ale lui Trahanache dau de bănuit partizanilor guvernamentali, cari prepuind o trădare din partea lui Fănică, insistă în deşert a li se da o explicare. În mînia lor se hotărăsc a da chiar o telegramă ministerului şi ziarelor din Bucureşti contra acestor presupuse manopere de trădare. Conţinutul ei pare însă cam aspru lui Iordache Brînzovenescu (una din căpeteniile acelui partid) care sta la îndoială de a o subscrie. Atunci Farfuride, ca să-l poată decide, îi zice în mod sentenţios „n-avea nici o grijă, o dăm anonimă"; atunci „o iscălesc", răspunde, cu totul convins, onestul Brînzovenescu.

Dar arestarea lui Caţavencu nu convine deloc Zoei; ea mijloceşte o întrevedere cu dînsul chiar în casa prefectului, după o scenă violentă cu amantul său, în care-i declară că dacă el nu voieşte să facă nimic pentru a o scăpa de urgia ce o ameninţă, dacă refuză de a sprijini candidatura lui Caţavencu (cu preţul căreia numai va înapoia scrisoarea), atunci ea şi cu bărbatul său vor lupta şi-l vor alege deputat, fără de voia lui, împotriva lui chiar! Întîmplarea face însă că prefectul şi cu Caţavencu se întîlnesc, se abordează cu politeţă, îşi destăinuiesc unul altuia ceea ce au pe inimă, dar văzîndu-se fiecare în neputinţa de a se înţelege şi Tipătescu perzînd răbdarea şi voind a întrebuinţa violenţa, intervine Zoe, care împacă lucrurile, obţine consimţimîntul lui Fănică pentru alegerea dorită şi făgăduiala lui Zaharia de a-l sprijini, adeverind prepusul lui Farfuride şi Brînzovenescu despre „trădarea intereselor partidului lor".

Acum dar candidatura lui Caţavencu este sigură, prefectul îl sprijină, mai mult, prefectul trebuie să-l aleagă, căci în momentul cînd va primi mandatul de deputat, el s-a legat cu jurămînt de a restitui scrisoarea cucoanei Zoiţichei. Toate aceste peripeţii agere, vii, pline de spirit şi de situaţiuni ciudate sînt înveselite de către apariţiunea unui Cetăţean turmentat (citiţi alegător beat), omul care găsise scrisoarea Zoei pe stradă şi de la care Caţavencu o luase cu ajutorul băuture „Dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere... fă-ţi idee!" zice Cetăţeanul turmentat înecîndu-şi glasul răguşit într-un sughiţ caracteristic!

În mijlocul acestor împrejurări, cari par a pune puţină linişte în sufletele celor culpabili, iată că Ghiţă aduce lui Fănică o depeşă „ff-urgentă" din Bucureşti, în care comitetul central electoral cere să se aleagă deputat cu orice preţ, d. Agamiţă Dandanache. Lucrul devenea grav, situaţiunea părea şi mai încordată dacă nenea Zaharia Trahanache nu găsea nişte poliţe falşificate de *stimabilul* Nae Caţavencu, pentru a rădica 5 000 de lei din casa societăţei ce prezida. Argumentele sunt deci tari de amîndouă părţile, şi lupta se va începe chiar în seara aceea la o întrunire electorală ce se va ţine în sala primăriei. Zaharia Trahanache prezidează întrunirea. Farfuride este la tribună, el, susţinut de o parte din public şi apostrofat de partizanii lui Caţavencu (dascălii şi junimea inteligentă), caută să-şi expună părerea asupra revizuirei Constituţiunei şi e silit a se coborî treptat, fără de a putea zice un cuvînt, de la 1821, la '48, la '64, la '74, la

1883, unde încheie că revenirea să se facă însă „nici prea prea, nici foarte foarte!“ Ședința se suspendă 5 minute pentru ca nenea Zaharia să se poată consulta cu Fănică și cu Zoe cari, mascați de un paravan, asistau la întrunirea electorală. Cîtetrei iau înțelegere de a propune de candidat pe Agamiță Dandanache, rezervînd, în caz cînd Cațavencu ar îndrăzni să facă vreun scandal, urmărirea lui pentru polițele falsificate. Ședința reîncepu, Cațavencu se urcă la tribună, unde dezvăleşte profesiunea sa de credință bazată pe dezvoltarea și progresul tutulor ramurilor activității publice și mai ales a industriei naționale.

„Industria română e admirabilă, este sublimă însă... ea nu există!“ zice el în focul discursului, apoi, trecînd la cestiunea economică, strigă: „pînă cînd, d-lor, să suferim o stare atît de precară? Vedeți Anglia, Francia, Germania, Austria au faliții lor, de ce să nu avem și noi faliții noștri?“ Se cere însă numele candidatului pe care nenea Zaharia citindu-l provoacă protestări și amenințări din partea lui Cațavencu și a tovarășilor lui. Turburarea începe în auditor și se continuă cînd Ghiță cu cîțiva oameni ai lui intră în sală, înhață pe Cațavencu și-l dau afară cu îmbrînceală. În sfîrșit, alegerile s-au început, și însuși noul candidat, Agamiță Dandanache, a sosit în oraș. Înaintat în vîrstă, cu pretențiuni de galantomie și de iscusință, Dandanache e un idiot din cea mai tristă specie.

„Mă înțelegi, neicusorule, familia mea luptă de la pazesiopt, eu am fost în Cameră sub toate guvernele, ca un român imparțial, și acuma era să rămîn pe dinafară, neicusorule, mă înțelegi?!“

Dar nu e numai idiot, precum crede Fănică, care e luat drept bărbatul Zoei și drept prezidentul comitetului electoral în locul lui Trahanache, pe care-l ia drept prefect, ci este și mișel. În adevăr, nu a putut reuși să fie propus candidat decît întrebuințînd aceeași manoperă cu o scrisoare de amor găsită în buzunarul unui „becher, om însemnat, nu-l pot numi“, cu care l-a amenințat de a o publica în *Războiul* de nu va fi ales.

Cu toate acestea, Zoe se află în prada celei mai grozave desperări, Cațavencu, care dispăruse după ieșirea de la întrunire, găsit și adus de Ghiță, îi mărturisește că a perdut scrisoarea în învălmășala de la primărie, împreună cu pălăria în căptușala căria o ascunsese pentru mai bună păstrare.

Momentul e solemn, Zoe indignată, desperată, îl amenință cu temnița pentru falșurile făcute, cînd Cetățeanul turmentat se arată, „avînd a vorbi ceva cucoanei Zoițicăi“. „Mai înainte de a fi patriot, aproprietar și alegător, am fost împărțitor la poștă, zice el sughițînd mereu. De atunci m-am deprins a da lucrurile la adresa lor. Cînd andresantul nu se afla la domiciliu, eu scriam cu plumbul că e lipsă, că e cu domiciliu necunoscut, ori că a murit, fiecare după cum devine. Acum însă adresanta fiind cunoscută și numai în mîna ei am să dau scrisoarea.“

În adevăr, el găsise pălăria lui Cațavencu din căptușala căreia scoțînd scrisoarea, o dă în mînile Zoei. Fericită și reintrată în plinătatea siguranței de sine, Zoe iartă pe Cațavencu și promite că-i va da înapoi polițele cu condițiunea, pe care mișelul se grăbește a o primi, de a conduce manifestațiunea electorală, a prezida banchetul din grădina primăriei, a se mișeli, în fine, felicitîndu-l pe noul ales, în locul căruia căutase să se aleagă. Mai mult, el este care se supune a scrie numele lui Dandanache pe biletul de vot a Cetățeanului, care drept orice răsplată întreabă, ca cel puțin cucoana Zoe să-i spună, „pentru cine votează el!“ Făcu cum făgădui. Manifestațiunea sosește, Cațavencu este cel mai zelos, protestează despre supunerea și umilirea lui, lucrurile se împacă și în locul lui Farfuride, sprijinit de prefect, a lui Cațavencu, scos la iveală prin intrigă, se alege deputat cel de-al treilea, Dandanache, fructul mișeliei ce avusese trecere în București și nu izbutise în provincie. Lecțiunea este severă și moralitatea singură se pune în evidență.

O tristă dar adevărată moralitate răsare din această comedie, pe care am povestit-o pe scurt până acum. Cine nu s-a putut pătrunde de acest adevăr, nu a înțeles intențiunea autorului și nu s-a folosit din această lucrare decît de veselia ce curge neîntreruptă și tot mai vie în timpul celor 4 acte din care este întocmită. Acest învățămînt moral iată-l: mecanismul nostru electoral este atît de șubred și de elastic încît chiar degetele unei femei dibace ori pasionate-l poate învîrti după cum îi place.

Într-adevăr, cucoana Zoițica nu este numai nevasta lui Zaharia Trahanache, președintele universal și influent din provincie, și iubita lui Tipătescu, prefectul județului, ci ea se înfățișează tipul *amantei prefectului*, oricare ar fi el, ea este icoana acelor tirane de provincie în ghearele cărora prefectul, omul cu influență din localitate, intră deodată cu intrarea sa în funcțiune. Ea face și desface după plac trebu-

rile publice, ea are favoriți și protegiați, dușmani și oameni urgisiți. Prin mijlocirea ei se capătă funcțiunile cele mari și mărunte ale administrațiunei și din mînile ei cei interesați primesc care traseul drumului dorit, care concesiunile de poduri ori de clădiri publice, care mandatul de deputat. Înaintea ei nimic nu poate să stea împotrivă, căci ea este mai mult decît puterea, ea este brațul care pune în mișcare acea putere, pentru bunurile și însemnătatea căreia ea-și trădează datoriile cele mai sfinte, calcă în picioare scrupulele și pudoarea, își dă jertfă liniștea, trupul și sufletul.

Cine nu și-a amintit oare, văzînd pe d-na Trahanache, de cutare sau cutare doamnă din districtul ori din orașul său? Cît despre mine, aș fi putut pune mai multe nume pe umerii frumoasei Zoițiche, cu care tainicele mele cunoscute au o asemănare desăvîrșită.

Priviți cum puterea publică se înclină cu umilință înaintea ei și pînă la ce grad de nemernicie au căzut toți cei ce se mișcă împrejurul sirenei pasionate și voluntare. Pentru dînsa respectul legilor, răspunderea faptei îndeplinite, sfinția făgăduielei, deplinătatea adevărului nu au nici o trecere, căci lucrurile trebuiesc să ia acele prefaceri pe cari i le încolțește capriciul ori prilejul unei satisfacțiuni. Dacă personalitatea Zoei Trahanache ar fi fost înfățișată publicului și din alte puncte de vedere, afară de acela al interesului personal, ce are de a acorda un mandat de deputat în schimbul unei perdute scrisori de amor, ar fi fost desigur prototipul acestor mici tirane atît de înfeodate în societățile noastre din provincie. Caragiale însă nu a avut trebuință decît numai de un contur al icoanei, după care însă, tras cu măiestrie precum este, se poate cu înlesnire vedea întreaga figură.

O altă minunată idee ce iese cu putere din cadrul înflorit în care se agită este întruparea întregului corp electoral în persoana unui om beat (Cetățeanul turmentat), a căruia unică grijă este de a ști „cum și pentru cine votează el" și pe care știință nu se duce la nimeni altul să o ceară decît la însuși prefectul. Sincer și onest cu toată *turburarea* lui, el nu se compromite decît o singură dată și atunci biruit de băutură, dar, pînă la sfîrșit credincios instinctului său, își răscumpără păcatul dînd în mînile Zoei prețioasa și mult căutata scrisoare.

Cît de adevărat și de viu este bietul Cetățean turmentat și cît de bine seamănă cu acela pe care este menit de autor a-l pune în carne și oase. Creațiunea este pe cît de ingenioasă

pe atîta și de reușită, căci tot timpul cît stă pe scenă asupra lui se îndreptează simpatiile și interesul publicului, care, de altfel, i-a făcut o așa de bună primire. Un singur lucru auzeam imputîndu-se acestui *stimabil cetățean*, abuzul ce face de sughițul caracteristic al stării în care se află și care-l face să fie mai trivial decît l-a închipuit autorul. Mai întîi, așa cum este jucat, rolul acesta împrăștie atîta veselie și face atît de cu inimă bună pe public să rîdă, încît mărturisesc că nu am fost izbit de inconvenientul de mai sus și că, chiar de mi s-ar fi părut ceva în felul acesta, nu mi-ar fi displăcut, atîta de cu măiestrie a știut Mateescu să-l învăluie în jocul său natural, sincer și plin de nuanțe, ce scapă numai ochiului distras ori indiferent.

Pentru mine, ca pentru pluralitatea celor ce au văzut această piesă, rolul Cetățeanului turmentat — o adevărată piatră scumpă a giuvaerului acestuia — închipuit și jucat precum a fost, nu lasă nimic de dorit. Mai mult, de ar fi avut o altă față poate nu ar fi plăcut și nu ne-ar fi interesat atît de mult. În fine, o altă idee pe care se sprijină lucrarea lui Caragiale este izbînda celui de-al treilea în afacerea pentru care alți doi se ceartă. Farfuride și cu Cațavencu se dușmănesc, se ceartă, se bat pentru mandatul de deputat pe care Agamiță Dandanache li-l ia din palmă fără multă trudă, fără bătaie de cap și cheltuială de vorbă, numai pentru că „un becher, persoană însemnată din București", a dat o telegramă prefectului în favorul lui. În zadar Farfuride a lucrat, a stat cu credință și devotament închinat voilor prefectului, degeaba Cațavencu a fondat jurnal, a întemeiat o societate enciclopedo-economică, a intrigat, s-a compromis, s-a umilit, a suferit arestul, insulta și bătaia, căci Agamiță a făcut cinci pești în birja „zdronga, zdronga și linga, linga", s-a înfățișat cu chipul lui roșcovan de idiot înfumurat, a rostit cîteva banalități cu limba șchioapă și peltică și a avut nu majoritate... unanimitate la alegere!

Cîți din cei ce rîdeau, și aveau cuvînt de ce, marți și joi seara în sala Teatrului Național, nu s-a văzut poate într-unul din cei trei corifei ai luptei pentru cucerirea mandatului? Cîți dintr-înșii nu au făcut poate amare reflexiuni asupra ușurinței și nestatorniciei afacerilor electorale și nu și-au făcut mustrări în fundul inimii de a nu mai cădea din nou în ispită? Cu toate acestea, „inima și mintea noastră sunt două fiare sălbatice, le poți domestici cît vei vrea, ele tot neîmblînzite rămîn", precum zice nemuritorul Horațiu vorbind despre

versatilitatea acestor doi stăpîni ai omului, care-l împing mai totdeauna să facă tocmai aceea ce luase hotărîre să nu mai facă vreodată. Așa și cu aceștia, Farfuride și cu Cațavencu se vor prezenta la noile alegeri (Zoe chiar făgăduiește acestui din urmă concursul său), iar Dandanache, luptător de la *pazesiopt* nu va rămîne fără scaun de deputat, căci scrisorica cu pricina e pusă la loc sigur, și apoi nu poate suferi să i se zică că nu este „destul de marcant".

Împrejurul acestor trei idei se mișcă întregul personal al piesei, în care nimeni nu are o acțiune preponderentă, ci fiecare contribuie aproape în egală măsură la desfășurarea peripețiilor, toate vii, vesele, naturale și pline de spirit. Prin faptul că în nici una din lucrările lui Caragiale nu se găsește o personalitate marcantă, care să iasă mai mult în evidență prin firea și însemnătatea sa dramatică, s-a zis de către mulți că ele sunt mai niște tablouri foarte conștiincios și viu copiate după natură, iar nu adevărate comedii de năravuri sociale, precum au caracterul de a fi. Din această cauză iarăși sunt unii care pretind că această piesă este mai mult o revistă cu tendințe politico-sociale, decît un adevărat studiu al năravurilor provinciale, precum într-adevăr este. Eu cred că aceste socotințe nu sunt întemeiate decît pe vage și nechibzuite aprecieri. Cine judecă astfel nu-și dă bine seama de lucrarea filosofică premergătoare înjghebării scenale a acestor observațiuni culese aproape toate din mijlocul nostru social. Într-adevăr, dacă atît în *Noaptea furtunoasă*, cît și în *Scrisoarea pierdută*, nu se află personagii cu roluri predominante împrejurul cărora ceilalți să vină, după modelul lucrărilor teatrale franceze, într-un ordin inferior a lua parte la acțiune, cauza ne pare a fi mai mult grija autorului de a reproduce cu tonuri deopotrivă vii toate culorile tabloului său, decît a satisface pe unele în folosul altora, care să reiasă afară din cadru. Apoi, astfel cum sunt croite aceste scene din viața noastră de toate zilele, ele se compun din elemente deopotrivă puternice, deopotrivă însuflețite de simțimîntul ce le pune în mișcare fiindcă ele coprind chipuri întregi și vii luate din mediul social și cu foarte puține prefaceri aruncate pe scenă. Acolo fiecare lucrează ca pentru sine la dezvoltarea interesului general și cu toții pun la mijloc toate firele vieței lor scenale din care autorul țese intriga sa atît de caracteristică și de originală. Nici unul nu tinde a fi mai de căpetenie în scenă decît altul, pentru că fiecare reprezintă îndeosebi un factor social întreg pe care, nu în interesul unei

înscenări preconcepute, ci spre a trăi din viața și din activitatea sa proprie, pentru dezlegarea problemei sociale ce are în față-i, îl pune astfel în mișcare autorul. Deci fiindcă este mai multă realitate decît iluziune, mai multă acțiune decît convențiune, și mai mult spirit decît reflexiune în piesele lui Caragiale, de aceea acest gen viu, briliant și neprefăcut pare multora mai puțin însemnat decît într-adevăr este, ca lucrare dramatică. Îndeobște, a scrie o dramă sau o comedie bazată pe convențiuni scenale, pe analogii, pe închipuite prefaceri și desfășurări ale acțiunii este cu mult mai ușor decît a lua viața reală, cu toate defectele și greutățile ei și a o pune într-un mod aproape neschimbat pe scenă.

Noi ne-am obișnuit a prea vedea patimi, bucurii sau dureri de comandă pe scenă, de aceea nu avem destulă libertate de spirit pentru a judeca lucrările ce vin francament și ne pun oglinda adevărului și a realității în față.

Imputarea de cinism și de pesimism ce s-a făcut lucrărilor lui Caragiale este iarăși o consecință a acestei învechite deprinderi, care a strîns, ca să zic așa, mintea și inima publicului într-un cerc strîmt și fatal, din care-i trebuie multe și puternice sforțări pentru a redeveni, a ieși la lumină. Nu-și poate cineva închipui cît de funestă a fost și va fi influența melodramelor sau a comediilor serbede de înțeles și interes, cu cari a fost deprins publicul român, astfel că astăzi, cînd se află înaintea unei lucrări cu adevărat leală și întemeiată pe o cruntă dar vie realitate, o firească luptă între deprindere și judecată se încinge într-însul, din care, cum vedem, autorul nostru a ieșit pînă acum năpăstuit. Cinismul ce i se impută nu există în lucrarea lui, ci în faptele noastre, pe care el le întrupează în acțiuni scenale; pesimismul nu este tendința către care el ne mînă prin exemplele ce ni le înfățișează, ci mai mult rezultanta propriei noastre activități, ce, lenevită și fatalmente înclinată către o instinctivă indiferență, ne ține înfășurați într-un dispreț aproape general pentru tot ce este noutate ori progres.

Noi și păcatele noastre, suntem cinici și pesimiști, suntem cauza primordială a acestor lucruri, iar nu lucrările lui Caragiale, vii icoane ale vieței și activității noastre de toate zilele. Imputarea este dar gratuită și o merită cu atît mai puțin autorul cu cît el este aproape cel dintăi care ne-a spus adevărul, fie chiar cu riscul de a displace celor mai mulți.

Interpretarea unor asemenea lucrări trebuie să fie perfectă, altfel perde o mare parte din valoarea lor. Gestul, mișcarea,

ținuta trebuie să fie măsurată după potriva personajului înscenat, cuvîntul și intonarea rostite după cum intențiunea autorului le-a așezat la locurile lor. Nici fantazie, nici mediocritate nu suferă aceste lucruri, de aceea putem afirma că ele nu pot fi bine jucate decît numai atunci cînd actorii se conformează întru totul indicațiunilor și intențiunilor autorului, în afară de care nimic nu poate să dea nota adevărată sau mișcarea nimerită despre cele ce a vroit el să înfățișeze. Pînă acum am avut prilejul de a constata că interpretarea lucrărilor acestora a fost foarte bună pe scena Teatrului Național, atît fiindcă actorii s-au pătruns de intențiunile și povețele autorului, cît și pentru că aveau înaintea ochilor lor tipurile vii după care n-aveau decît cu puțină osteneală să ia modele pentru creațiunile lor.

Ca și *Noaptea furtunoasă*, cea mai deplină îngrijire a fost dată piesei acesteia, astfel că Caragiale se poate socoti mîndru de îndoitul succes ce l-a obținut pe scenă și în sală. Și cum ar putea să fie altfel cînd fiecare din cei ce au jucat, și să nu uităm că cea mai mare parte din actorii din *Scrisoarea pierdută* sunt tineri începători, și-au îndeplinit în mod conștiincios datoria lor de artiști.

Așa d-na Aristița R. Manolescu, care a avut atîtea succese în roluri de caractere deosebite, a obținut încă unul mare și binemeritat în acela al cucoanei Zoe Trahanache.

Duioasă, pasionată, vioaie, cînd blîndă, cînd rugătoare, cînd încruntată și amenințătoare, d-ei a ridicat pe biata Zoe pe un adevărat piedestal, de pe care părea că domină, dupe cum i se și cădea, pe toți ceilalți care se mișcau în dosul său dupe vrerea ei împrejur.

Am citit undeva făcîndu-i-se imputare din modul cum a jucat în actul IV scena cînd rămîne singură în fața scrisorii regăsite. Bucuria ei care zbucnește în plîns și apoi se curmă într-un hohot de rîs a fost găsită nenaturală și cel ce făcea această observare pretindea că ar fi trebuit să fie cu totul contrarie. Să ne dea voie criticul de la *Națiunea* a-i spune că sau nu și-a dat deplină socoteală despre *acțiunea naturală* a nevoilor femeiești în asemenea ocaziune, sau a pus această observațiune în critica sa pentru a nu lăsa fără umbră succesul d-nei Manolescu. Noi credem, dimpotrivă, că tocmai cînd, după atîta zbucium, grijă și necaz, în fine Zoe își găsea scrisoarea, imensa bucurie ce resimte are o influență imediată și puternică asupra nervilor care, încordați și concentrați ce erau, se rezolvă într-un plîns și un rîs inconștient și spasmodic. Din contră, nuanța aceasta a artistei este naturală și noi trebuie să-i fim recunoscători că a găsit momentul potrivit pentru a o pune la locul ei în frumoasa creațiune ce a făcut.

D. Ștefan Iulian a jucat într-un chip admirabil de natural, de adevăr și de convingere rolul polițaiului Ghiță Pristanda. Priviți-l ce tip de om trecut prin foc și prin apă, cu mijlocul și gîtul înmlădiate de atîtea încovoieli înaintea celor mai puternici, cu ochiul aprins de un foc silnic dar indispensabil *misiei* cu care este însărcinat, aci ți se pare că e convins de ce spune, aci se schimbă și pe față-i înflorește cea mai înverdată îndoială sau nedumerire, după cum împrejurările și cei mai mari o cer. Port, mișcare, vorbă, intonare și atitudine, tot este desăvîrșit. Pripit la rost ca și la umblet, zelos pentru tot ce se atinge de *datoria sa*, el poate servi de model multora din polițaii noștri, deși seamănă ca două picături de apă cu mulți din acei ce am avut ocaziune *de a întîlni*. Caragiale îi datorește însă o răsplată, pe care a cîștigat-o cum un soldat își cîștigă galoanele. Din ipocomisar în *Noaptea furtunoasă*, l-a făcut polițai în *Scrisoarea pierdută*, să-l înalțe la grad în piesa ce va veni după aceasta. Îmi arde inima să-l văd ispravnic; căci, Doamne, mulți din ispravnicii noștri ar veni să-l vadă, sau să se vadă reproduși de către dînsul. Un amic îmi zicea ieșind de la teatru: „dacă în loc de bărbiță Iulian ar fi avut favorite lungi, m-aș fi dus să-l îmbrățișez, căci era leit unchi-meu, fost vestit polițai în Moldova".

D. Ion Panu a ajucat pe Agamiță Dandanache cum rar l-am văzut jucînd într-un rol atît de puțin *marcant* ca text și ca acțiune. Numai apariția sa pe scenă îți dă ideea despre nemăsurata dobitocie înfumurată ce se ascunde sub pălăria de paie „a luptătorului de *pazesiopt*, *neicusorule*". Minunat pentru un rol pe care numai Millo poate l-ar fi jucat tot astfel ca d-sa.

D. Ion Petrescu a făcut din rolul lui Zaharia Trahanache un adevărat tip, care va rămîne în activul său artistic ca o creațiune deplină din toate punctele de vedere. D-sa din ce în ce dezvăluiește mai mult talent de observațiune; înțelege, vorbește și joacă măsurat și cu mult natural. Chipul cum spune pe: *aveți puțintică răbdare* este mai cu osebire minunat, fiindcă de n-ar varia la fiecare moment intonarea și intențiunea, aceste cuvinte, care se repetă la mai tot minutul în rolul d-sale, ar deveni de o monotonie neiertată și n-ar produce efectul pe care autorul l-a ascuns în înțelesul lor.

D. I. Niculescu a reușit să facă o foarte bună creațiune din rolul lui Cațavencu cel atît de intrigant, de arogant și de îndrăzneț, pe cît de mișelnic și de umilit după împrejurări. D-sa însă să aibă grijă de a-și modera intonările mai ales în discursul din actul al III-lea, căci altfel ajunge să strige prea tare, ceea ce nu e permis sub nici un cuvînt pe scenă.

D. A. Catopolu joacă bine rolul lui Farfuride și l-ar juca desigur și mai bine dacă nu ar avea o vădită tendință la exagerațiune, de care trebuie să se ferească cu orice preț. De altfel, nu are nevoie de aceasta, rolul îl poartă pe sus fără de a mai avea nevoie d-sa să-i mai pună aripi împrumutate.

D-nul C. Nottara joacă rolul prefectului Ștefan Tipătescu. La început rece și cam jenat, în actul al II-lea a fost bine de tot în scena cu Cațavencu, precum și în scenele cu Zoe. Am dori să-l vedem mult mai vioi și mai cu tragere de inimă în scenele cu neica Zaharia, care sunt cele ce au mai multă trebuință de a fi puse în relief. Îndeobște a fost mult mai bine la a doua reprezentațiune decît la cea dintăi. Merge-va tot așa înainte? O dorim dimpreună cu toți cei ce cunosc că poate mult și bine cînd voiește. Deci, să voiască!

D-nii Leontianu, Alexandrescu și ceilalți și-au ținut rolurile cu demnitatea cuvenită modestelor funcțiuni ce le erau încredințate în piesă.

În sfîrșit, pentru a termina, constatăm cu bucurie un succes mare, binemeritat și purtător de încurajare pentru talentatul autor, cui, de azi înainte, nu-i va mai lipsi, cred, îndemnul de a ne da multe și frumoase lucrări ca cele ce odată l-au pus pe întăia treaptă a autorilor noștri dramatici.

I. L. CARAGIALE: „MOMENTE"

București, 1901
Raport de D.C. Ollănescu

Momente de *I. L. Caragiale*, un volum de 348 pagine prezentat pentru premiul Năsturel Herăscu de 4 000 lei, cuprinde o serie de tablouri din viața diferitelor trepte sociale de la noi.

Scrise cu veselă dar mușcătoare ironie, ele dau o vie și caracteristică întrupare ființelor ce se mișcă într-însele și crestează, în trăsături rămîietoare, năravurile sau slăbiciunile lor, prinse în acele trăite clipe.

Într-adevăr, cu darul său minunat de observațiune, autorul pătrunde lesne în intimitatea personagelor sale, le descoperă părțile stîngace sau mucalite și ni le prezintă apoi așa cum îi apar, în cadrul realității, cu portul, cu graiul, cu apucăturile, cu înclinările lor sufletești.

Impresiunea plăcută ce ne lasă este totdeauna purtătoare de învățăminte, iar rîsul, ce ne zguduie chiar fără de voie citindu-le, este o dovadă mai mult că poetul străbun avea dreptate zicînd: *ridendo castigat mores!*

Și toate acestea atît de bine și cu măsură alcătuite, atît de natural și de fără pretențiune înfățișate și cu o așa de grațioasă discrețiune subliniate, încît lucrarea — ce în felul ei de a fi s-ar părea ușuratică ori fără de folos — este un interesant studiu de năravuri, întocmit în cea mai fericită formă, căci învăluie într-o binefăcătoare veselie amărăciunea criticei și loviturile satirei. Acest gen literar este, fără îndoială, foarte greu, trebuind scriitorului mult talent spre a fi totdeauna interesant și mult spirit spre a-și susține pretutindeni verva la același nivel. Și întru acestea, lucrarea lui Caragiale este cu totul reușită: mai mult, ea dă dovadă că talentul celui mai popular și mai hazliu dintre autorii noștri dramatici este, pe acest atît de alunecos tărîm, tot așa de vioi, de tînăr și de plăcut ca în *Noaptea furtunoasă* ori în *Scrisoarea pierdută*.

Deci chiar lipsită de distinsele însușiri literare de ar fi scrierea de față, totuși faptul de a provoca și a răspîndi — prin istețime și prin spirit — veselia, cea atît de priincioasă traiului și sănătății, este un merit de întăia mînă pe vremurile acestea posomorîte și greoaie, în care doar pornografiile străine și scandalurile pămîntene mai pot atrage ori înteți atențiunea amorțită a publicului. Din cele 45 de istorioare cuprinse în acest volum nu e una care să nu aibă farmecul ei deosebit, fie prin originalitatea subiectului, fie prin ciudățenia împrejurărilor sau a persoanelor, fie, mai cu seamă, prin felul particular autorului de a înnoda vorba între dînsele.

De altfel, nu este maestru mai dibaci în această privință decît Caragiale în literatura noastră, și toți cîți s-au cercat să-l imite s-au trudit în zadar, căci el este inimitabil. Fără pretențiune de a face stil, nici silință de a produce efect,

cuvîntările personajelor lui — în orice stare a vieții și pentru orice motiv — sunt la locul lor, atîta de la locul lor, că e o mirare cum omul acesta își poate mlădia mintea și condeiul pentru a reproduce — cu o exactitate de fonograf — vorbele și parcă intonațiunile cu cari aceste vorbe sunt legate și rostite în atîtea felurimi de chipuri și de împrejurări! Iată dovada cea mai vie că autorul este un artist cu o personalitate proprie și un gen fără de pereche ca mijloace și ca rezultat în literatură.

Și să nu se facă eroarea de a compara, precum s-a făcut, pe Caragiale cu Georges Courteline — autorul atîtor producțiuni comice pentru teatrul și ziarele fanceze — căci dacă fantazia și verva pot fi comune amîndorura, invențiunea la cel dintăi este naturală, izvorîtă din rostul și traiul zilnic al oamenilor și dătătoare de slobodă și sănătoasă veselie, pe cînd la cel de al doilea ea este totdeauna silnicită, convențională, bazată pe împrejurări într-adins chibzuite ca să fie poznașe, așa că rîsul pricinuit e mai mult o surescitare nervoasă decît un produs nesofisticat și neplăsmuit al firii.

Cine cunoaște repertoriul lui Courteline poate judeca și prețui adevărul acestor observații, punîndu-l în față cu repertoriul lui Caragiale.

Așa, cine vrea să aibă o idee despre ce sunt și cum se alcătuiesc interviurile, informațiunile și reportajul în ziare, să citească din *Momentele* lui Caragiale: *Reportaj* (pag. 52), *High life* (p. 213), *Groaznica sinucidere din strada Fidelității* (p. 80) sau *Tempora* (p. 182); copiii rău-crescuți și răsfățați sunt zugrăviți în chip admirabil în *Domnul Goe* (p. 121) și *Vizită* (p. 127); *Amicul X* (p. 93) personifică pe acele secături ce-și dau importanță și se trec de prietenii, confidenții și chiar sfătuitorii oamenilor mari și tari; *Baioneta inteligentă* (p. 283) reînviază vrednica de pomenire gardă națională, cu multele ei ciudățenii; în *Five o'clock* (p. 207), *Cadou* (p. 218), *Diplomație* (p. 224), *Mici economii* (p. 229) cunoaștem multe din adîncurile traiului societății bucureștene cu toate mizeriile lui morale și materiale; republica de la Ploiești e ridiculizată în *Boborul* (p. 276), cei care se țin scai de o vorbă sau de un om pănă ce te scot din răbdări sunt

minunat tipăriți în: *Petițiune* (p. 147), *O lacună* (p. 188) și *Situațiunea* (p. 195); iar falsul amic — care pune pe socoteala altora ce are el însuși pe inimă asupră-și — răsare perfect din bucata: *Amici* (p. 253).

Solemnitățile oficiale sunt cu mult spirit înfățișate în ce au ele banal și ridicol în: *25 de minute* (p. 289) și *O zi solemnă* (p. 268); din scenele hazlii de la judecătoriile de pace avem una plină de adevăr în: *Justiție* (p. 303), iar în *Art. 214* (p. 308) ni se dă cea mai nostimă consultațiune în biuroul unui tînăr avocat — licențiat începător — specialist în ale divorțului; iar în *C.F.R.* (p. 339) o frumoasă pildă de morală conjugală.

Homerică este redactarea *Procesului-verbal* (p. 110) pe care Comisarul secției 55 îl dresează, în stilul și după tipicul obișnuit al autorităților polițienești, într-o chestiune de închiriere.

Nici nota emoționantă nu lipsește, căci în *La conac* (p. 44) ni se dă o scenă vrednică de înduioșare între un unchi „trecut prin focurile lumii" și un nepot, tînăr ușurel și încrezător în povețe viclene.

Partea fantastică din *Hanul lui Mînjoală* (p. 1) pare, împreună cu părțile descriptive atît de cu măiestrie întocmite, o îndepărtată răsfrîngere a umbrelor lugubre din poveștile lui Edgar Poe. Și așa mai departe.

Cum vedem, lucrarea se prezintă cu o valoare cu totul osebită printre lucrările literare apărute în anul trecut, ale căror merite suntem chemați a le proclama și răsplăti. Această scriere este deci un giuvaier din comoara făurită de Caragiale literaturii române, așa că astăzi, cercetîndu-l și prețuindu-l, aducem un omagiu meritat mai mult talentului său atît de puternic și de fără seamăn la noi.

În aceste simțiminte și pentru a răsplăti — dacă prin bani se pot răsplăti asemenea produceri — o rodnică și onoratoare spiritului românesc activitate, îmi fac o plăcută datorie de a supune cele precedente aprecieri d-voastre, cu rugămintea de a acorda lui I. L. Caragiale Premiul Năsturel-Herăscu de 4 000 lei.

M. CODREANU: „DIAFANE"

(VERSURI)

Iași, 1901

Raport de D. C. Ollănescu

Diafane, poezii de M. Codreanu, un volum de 136 de pagini, prezentat pentru Premiul Năsturel-Herăscu de 4 000 lei.

În primăvara vieței, am semănat pe lanul
Avîntului meu tînăr, speranțe făr' de număr,
Credeam să pot pămîntul să-l sprijinesc pe umăr...
— ci greutatea *firei* (?) mi-a risipit *elanul* (!)...
.....
Tîrziu, strîngîndu-mi dorul pe plaiuri mai înguste
și sîngerînd, în suflet mi-am *năduşit* revolta.
Din tot ce semănat-am aci culeg recolta,
iluziilor mele — mîncate de *lăcuste!*...

Sper că a vroit să spună c-a *năbuşit* revolta, altfel ar dovedi că, într-adevăr, a fost secetă mare, mare căldură de i-a *năduşit* chiar revolta și i-au mîncat lăcustele recolta de iluzii... Noroc că îndată după această bucată *(Prefață)* ne dă poetul o deslușire, spunîndu-ne, cu oarecare noimă strengărească, că: *Anch'io son' poeta!*... Așa da! și chiar ne face cunoștință cu muza domniei sale, e negreșit foarte năzdrăvană, de vreme ce pe naivii ce-ndrăgesc *sirenicu-i* suspin c-o singură privire-i ucide ca meduza!... Și e lucru de mirare cum poetul mai a trăit încă după ce l-o fi privit ea, mai de multe ori decît pe ceilalți naivi...

Pentru ce însă zice d-sa: „Parcele-și torc *firii*" în loc de *firele*, și: „De ce să strig în contra *sorții*" în loc de *soartei?* Oare pentru a rima *firi* cu *năluciri* și *sorții* cu *morții*, mai departe *avusă* în loc de *avuse*, *brață* în loc de *brațe*. Quousque tendem! Poetul, o știm, e un giuvaiergiu de limbă, dar totuși nu-i iertat să întrebuințeze pietre false, cu toată libertatea nelămurită ce se atribuie unui asemenea neam de oameni!

Și are inversiuni ieșite cu totul din calea sintaxei noastre, pare-mi-se, cînd zice:

Surîsul tău de „Mater dolorosa"
îndeamnă morții ca strigoi s-apară,
iar casta ochilor tăi limpezi pară,
privirei tale-i este apoteoza!

Un fel de galimatias, sprinten sunător din coadă care, împreună cu „violeta domă" — pentru „bolta viorie" — e un fel de *catacombală*, vorba d-sale, asemănare ce mă face să cred că poetul caută să facă impresie prin puterea calificativelor, pentru a-și înnobila expresiunile!...

Oh! calificativele sunt ca cuțitul cu două tăișuri, de nu-l știi mînui, te tai — oriunde-l apuci — cu dînsul! Aveam dreptate! Iată ce spune d-sa în *Stanțe* (p. 18):

C-o mlădioasă voluptate caldă,
c-o parfumată lene de serai,
în ochii tăi adînci și mari se scaldă
melancolia nopților de mai.

5 calificative pentru 3 substantive! „Qui n'a su se borner sait jamais écrire..." zice undeva malițiosul de Boileau. Fără îndoială, poetul M. Codreanu este înzestrat cu o bogată fantazie, căci cu o ușoară înlesnire trece de la un subiect la altul, e însă — și mai vîrtos în versuri — un cusur supărător bogăția aceasta; nu de altceva, dar fiindcă tot cu aceeași ușurință te pleacă, te robește, te aruncă (spre a întrebuința progresia simpatică autorului) într-un fel de haos, din care cel mai de plîns este cetitorul, căci cu greu poate ieși dintr-însul. Exemplul cel mai viu despre aceasta este bucata intitulată *Muzica lui Wagner* (p. 33), care nu știu dacă, prin înșirarea-i de vorbe — cu pretenții de înțeles — poate da vreun înțeles deslușit vreodată. Pildă:

În scopituri de fer s-aude cum cad torentele prin aer,
pe Kùndry, palida amantă a misticului Parsifal,
cînd o ascult cîntîndu-și jalea ca gîndurile să-mi încaier,
cum se-ncleștează în furtună, ca să se sfarme, val cu val!

Și așa mai departe!

O fi ea muzica lui Wagner cu adînci înțelesuri, dar cu mai adînci decît versurile d-lui Codreanu nu este... și are dreptate, căci altfel n-ar mai fi priceput-o și admirat-o nimeni?...

Îmi place — de altă parte — să constat o însușire delicată a autorului nostru, aceea de a găsi expresiuni nimerite pentru orice-i trece prin minte sau pe dinaintea ochilor. Astfel în *Orgie* (Tema din *Quo vadis*, p. 35), d-sa descrie astfel Banchetul lui Neron:

Își cînta Neron poemul, ascultat de curtezani,
filosofi, poeți de seamă și distinși patriciani,
senatori și aprigi consuli, messaline și vestale
urmăreau — lingușitorii! — rătăcirile regale,
iar a togelor zăpadă, strînsă-n *pliuri* statuare,
se lasă-n corecte linii peste-a formelor vigoare!...

Pliuri statuare, ce se lasă-n corecte linii peste-a formelor vigoare!... Ce imagini, ce expresie, ce limbă!... dar ascultați încă:

și murea acela care nu-și făcea în *suflet vid*
ca să poată să admire pe *poetul matricid.*

Ei, așa că are daruri minunate *poetul* nostru? Bietul Neron! Iar caracterizările sale lapidare! Fosforescentul luciu! Fruntea ei diademată! Mefistofelicul surîs! Iluzii!... viață ce-nflorește în lut! Un strop de aur — *beduin*, ce prin văzduh se-nclină! și cînd vrea să fie ironic, scrie bucata *Post-mortem*, pe care o închină — ciudată coincidență — amicului său Dr. Uscatu!...

Cînd însă are cineva la îndemînă o limbă pe care o mînuiește cu oarecare meșteșug, cînd, mai ales, poetul voiește parcă să se afirme întocmai în direcțiunea stilistică a versificării, nu este cu drept a te mira cetind strofe ca acestea, într-o *Serenadă de dragoste:*

Iar acum ca-ntotdeauna
înspre ea și cavaler
dezgustată cată luna
plictisindu-se-n Ether!

Plictisindu-se e urît în proză, darmite, dragă Doamne, în poezie!

Cele 10 poezii traduse din Baudelaire dau — cu energia în mai puțin — înțelesul, dar nicidecum boldul cinismului ironic al realistului deziluzionat și amar ce era Baudelaire. Îndeobște poezia d-lui Codreanu este mai mult în vorbe decît în simțiminte și d-sa găsește o plăcere osebită de a se juca-ntocmai ca pe strunele unei harfe — cu gamele mai mult

sau mai puțin sunătoare ce ies din ciocnirea sau îmbinarea vorbelor. Toate aceste exerciții au însă un mare neajuns: sunt lipsite de suflet, aș putea chiar zice de ideal, căci din cetirea volumului nu se desprinde curat ce vrea și la ce cată să ajungă d-l Codreanu scriind versuri.

S-ar părea că și d-lui este un pesimist, dar un pesimist care să ia singur în răspăr credințele sau necredințele sale. Forma e plăcută negreșit, dar rezultatul este mediocru, fiindcă nu izbutește, cu tot potopul său de cuvinte, să cresteze în mintea sau în inima altuia nici cea mai mică impresiune și un poet fără de ecou e ca o privighetoare în pustiu!

Lucrarea de față nu este lipsită de merit, are chiar calități de stil, de limbă — afară de unele provincialisme — are idei și o vie și harnică închipuire, dar e rece, rece cu toate acestea, și mă tem să nu fi ghicit cauza: are pretențiuni de originalitate, vrea să tragă brazdă nouă și vai! de la Alecsandri și Eminescu nu s-au tras decît 2 brazde pe ogorul poeziei române.

Anch'io son' poeta! exclamă d-sa la începutul cărții, iar la sfîrșit mărturisește sufletului:

Mai lasă-mă să caut! — În noaptea ta adîncă,
lucidități senine ai mai putea să-mi dai;
povestea vieței tale tu nu ți-ai spus-o încă...
— ci nu pleca... mai stai!

Și noi mai stăm bucuroși așteptînd rodul noilor sale cercetări de lucidități senine în noaptea adîncă, încredințați că el va fi la înălțimea năzuințelor sale și a dorinței noastre de a-i acorda atunci Premiul Năsturel-Herăscu de 4 000 lei.

ST. O. IOSIF: „PATRIARHALE"

(POEZII)

București, 1901

„ROMANȚE ȘI CÎNTICE" DE HEINE

Traducere în versuri. București, 1901

Raport de D. C. Ollănescu

În cele 41 de bucăți cuprinse în acest volum, poetul cîntă amintirile sale din copilărie, impresiunile mai puternice resimțite în viață — el este tînăr încă — și cîteva intimități ale inimii sale.

În cele dintăi el ne deschide portița trecutului său, prin care ne arată căminul părintesc, cu priveliștile și ființele ce l-au mișcat și l-au entuziasmat odinioară.

De la fereastră, din vagon
Văd satul alb sclipind în zare...
Un șuier lung... Tresar mișcat...
Simt inima bătîndu-mi tare.

Văd poarta țărnii... Turnul vechi...
O casă... două... toate ninse!
Și gara... lume... Uite-ai mei!
M-așteaptă toți cu brațe-ntinse...

E mult de cînd nu ne-am văzut,
E-atîta haz și bucurie!
Doar numai frățiorul mic
Se uită lung: nu mai mă știe...

În ochii lui naivi și mari,
Citesc un gînd, o dulce teamă...
Și parc-ar vrea să-ntrebe-ncet:
Cine-i urîtul ăsta, mamă?...

Iată nucul falnic, straja din povești, care întinde crăngile sale — aceleași — deasupra casei părintești. El este evocatorul năzdrăvan al acelor „vremi de trai patriarhal", despre cari abia își aduce aminte:

Asemeni unor dragi păreri
Ce-au legănat în mîngăieri
Copilăria mea...

Iată crîngul în care, însoțit de „dragul său tovarăș Grivei", aleargă cîntînd, fără să bage de seamă că:

Pe sus trec leneș nouri grei
.....
Și doar aduc furtună.

Dar iată bunicul:

Sub arțar, plecat moșneagul,
Șade cu luleaua-n gură,
Pare că-i cioplită-n piatră
Luminoasa lui figură...

El spune copiilor, cari „jucînd se strîng în drum", povești frumoase, din vremile trecute:

E mult de-atunci... e mult, nepoate,
Și ca prin vis le văd pe toate...
Hei! să te miri, să te cutremuri
De cîte-au fost nainte vremuri —
Și-i mult, e mult de-atunci, nepoate!

Bunica:

Cu părul nins, cu ochii mici
Și calzi de duioșie.
.....
Torcea, torcea fus după fus
Din zori și pînă-n seară,
Cu furca-n brîu, cu gîndul dus.

Și tot astfel povestind ne deșiră — în mici dar frumoase tablouri — trecutul, copilăria sa, pe dinaintea ochilor, lăsîndu-ne după fiecare din ele impresiunea unei adînci păreri de rău că timpul a depărtat, a nimicit din calea vieții sale niște atît de scumpe bunuri, din realitatea cărora nu i-a mai lăsat decît o duioasă și nemuritoare amintire. Puterea evocativă a poetului este plină de un particular farmec, ce te pătrunde și te face să simți și să trăiești cu dînsul, în vremurile acelea de zburdalnică și nevinovată libertate, în cari un zbor de păsări, un cîntec de cobzar, un vis de primăvară îl fericeau într-atît că astăzi îi sunt cel mai limpede și mai binefăcător izvor de inspirațiuni și de poezie. Dovadă *Pasteluri*. De altfel, impresiunile sale par toate învăluite în melancolia omului rănit în suflet de o netămăduită durere. Nevoile, suferințele, neajunsurile îl izbesc mai cu putere și-i lasă urme mai adînci decît bucuriile și înviorarea ce împreună cu dînsele alcătuiesc și completează rosturile vieții. Așa în *Învins* (p. 35), *Romanță* (p. 39), *Artiștii* (p. 52), *Pribeagul* (p. 54), *Vremuri apuse* (p. 58), *Cu genele plecate* (p. 60), *Baladă* (p. 64) etc., etc., și te înduioșezi fără de voie de mizeria morală sau trupească, zugrăvită în colori așa de blînde, dar triste, fără nici un îndemn cercetător al pricinilor și al menirii eroilor săi, fără nici un cuvînt de mîngăiere sau de compătimire, cel puțin, pentru atît de nedrepte desigur, necumpănite poate, lovituri ale împrejurărilor sau chiar ale providenței.

Poezia d-lui Iosif este sentimental contemplativă, fie în ce-și amintește, fie în ce vede, fie în ce simte; poetul e negre-

şit tînăr, fiindcă aripele nu-l ridică mai presus din cele dimprejuru-i sau de sine însuşi, de aceea în avînturi măsurate, ca să nu zic strîmte, i se cercuie pînă acum zborul lin în atmosfera încă neturburată de frămîntările vînturilor şi de vîrtejul furtunei.

În puţine, deşi dulci cuvinte, ne lasă tînărul poet să ghicim cîte o taină a inimii sale, înfiorare de dragoste sau de năzuinţă către un ideal neatins, căci se roagă — zdrobit de luptă sau de durere — către Domnul:

Dornic braţele-mi întind
Către cerurile tale;
Valurile mă cuprind,
Inima mi-o simt murind
De neţărmurită jale.

Şi pentru ce şi până cînd acestea nu ne-o spune, deşi în invocaţiunile lui pioase ne lasă a întrevede că nu mîngăierile prilejuite pe pămînt i-ar aduce vreo alinare, ci nădejdea şi mila pornită ca raza de sus „l-o mîngăia pe frunte blînd, adormindu-i orice suferinţe", căci altfel:

La ce amarul deznădejdei mute,
Zădărnicia unor lacrimi *smulte* (?)
Biet suflet gata să-şi pornească zborul,
Alină-ţi plînsul; potoleşte-ţi dorul
Şi-ntoarce-te spre A-toate-ştiutorul:
El singur numai poate să te-asculte...

În raza ochiului tînăr, iubitor de visuri senine, care-şi fermecă gîndul cu tainica vrajă a stelelor:

Tu, singuratică şi-albastră,
Rătăcitoare-n infinit,
La ce mă chemi necontenit
Acolo-n colţul de fereastră
Să te ador înmărmurit?...

Şi spune-mi ce-nrudită vrajă
Şi ce îndepărtat mister
Mă face pururi să te cer
Deasupra capului de strajă,
Stea singuratică pe cer?...

În sufletul acesta pătimaş de frumuseţile naturei, ademenit de amintirile naşterii, ale copilăriei, s-a strecurat picătura veninoasă a îndoielii, a deznădejdei, a neantului? De ce atîta de tînăr rîvnitor la fericirile din Nirvana, de ce jertfelnicul deziluziunii să-şi arunce înainte poate de a fi suferit, într-adevăr, tot ce face ca viaţa să fie dulce şi îndemnătoare la bine:

E primăvară dulce!... Covor de flori s-aşterne;
În cer e zvon de clopot şi glas de ciocîrlie,
Viaţa-şi reînnoieşte izvoarele-i eterne,
Şi-i beată lumea-ntreagă de-atîta veselie!...

Iată ce-i şopteşte poetului la urechi senina dimineaţă (tinereţea şi dragostea), dar:

Poetul n-o ascultă; rămîne surd la şoaptă;
Pleoapele-s căzute şi mînile-ngheţate...
Zadarnic jos, la scară, Pegas îl mai aşteaptă,
Zadarnic muşcă frîul şi din copită bate —
Zadarnic...

De ce zadarnic?!... Curentul pesimistelor simţiri şi credinţe nu şi-a rătăcit deci drumul de pe la noi, el cuprinde încă lacom inimi şi minţi ca ale poetului nostru, menite a cînta fericirea şi bucuria, a ne face să credem în bine şi în iubire, iar nu a posomorî cu dinadinsul frunţile destul de posomorîte de povara zdrobitoare a vremurilor.

Şi e păcat, căci dintre toţi tinerii cari astăzi se dedau la patima poeziei, concurentul nostru este unul dintre cei mai cu talent, scrie cu măsură o limbă corectă, curgătoare şi frumoasă, are o versificaţiune variată şi nu banală, ştie să tragă profit din mlădierea şi muzica naturală a cuvintelor, iar în expresiuni, în figurile poetice şi în descrieri este totdeauna distins, bine însufleţit şi sobru, calităţi ce rar se găsesc în alte cărţi de poezii întemeiate tocmai pe potoape de cuvinte, de metafore, şi de zugrăveli mai puţin decît mai mult naturale.

Son verre est petit, mais il bois dans son verre. Şi netăgăduit că este o preţioasă carte *Patriarhale* şi d-l St. O. Iosif e un poet de laudă astăzi şi de seamă negreşit în viitor!

Romanţe şi cîntece, traducţiuni în versuri din Heine, au, ca şi lucrarea de mai sus, însuşiri de formă românească vrednice de toată lauda, şi multe bucăţi — mai ales cîntecele — parcă sunt scrise de-a dreptul în limba noastră. Ezi-

tațiunea, stîngăcia sau perifraza nu se simte într-însele mai deloc și ghimpele pe care Heine îl ascunde îndeobște la sfîrșitul poeziilor sale se simte aici tot atît de bine ca în original.

Romanțele par a fi mai puțin reușite, dar sunt și mai grele și mai cu adevărat germane decît celelalte. Întreaga lucrare a d-lui Iosif merită încuragiarea la care năzuiește.

RADU D. ROSETTI: „CELE DIN URMĂ"

(POEZII)

București, 1902

Raport de D. C. Ollănescu

Mă așteptam ca *Cele din urmă* poezii al talentului tînăr să fie și cele mai frumoase, ele însă sunt cu mult mai slabe decît cele ce ne-a fost dat a cerceta pănă acum.

Nici un avînt, nici o idee generoasă, nici un fior puternic, nimic ce să încălzească sau să înduioșeze.

Versuri corect întocmite, limbă curgătoare fără culoare deosebită, nici distincțiune, simțiri banale și triste, cugetări fără de originalitate, ironie fără de spirit și pesimism fără adevărată durere.

S-ar putea cu drept zice — cu toate declarațiunile înadins făcute din capul volumului — că poeziile acestea sunt exerciții de stil, înjugări de cuvinte și de înțelesuri făcute întradins, fără convingere, fără ființă, fără ideal.

Profesiunile de credință des repetate ca:

...Viața toată ție o-nchinai, *Iubire...*
N-ai avut de cînd e lumea un amant mai plin de dor;
Ți-am dat tot. Praf și cenușe s-a ales de-a mea simțire,
Rău mi-ai răsplătit credința, dar te iartă a mea orbire;
Viața ți-am jertfit-o ție, pentru tine astăzi mor.

Căci asemenea declarațiuni cadrează anevoie cu cele ce spune în *Bal mascat* (pag. 62):

Ce caut eu în acest loc
De zvăpăiată veselie?

Cînd inima îmi e pustie
De-o dragoste făr' de noroc,
Ce caut eu în acest loc?

Ce cat în viață peste tot:
Iubita mîndră mult visată,
Necunoscuta așteptată
Pe care s-o găsesc nu pot,
Și-o cat în viață peste tot.

Și voia tocmai la bal mascat s-o găsească pe tămăduitoarea de veci a îndureratei sale inimi? Ciudat... Dar mai ciudat, cum să zic? mai inexplicabilă este expresiunea sentimentală din *În vînt* (pag. 60):

De mi-ar ieși în cale zîna pe care sufletu-mi o cere,
Cu-atîta patimă aș strînge-o, că aș *turba-o în plăcere* (!)
Mă simt așa de sus și tare, c-am și uitat că o să mor;
Pe orice-aș pune mîna astăzi aș fi un geniu creator.
...Și tot avîntul meu cald, tînăr, ce ținta înspre cer o cată,
O să mi-l sting în noaptea asta *în pat la o prostituată* (!)

Apoi dacă de așa iubire suferă, nu e vrednic nici de plîns, dar nici de răsplătit, cu toate meritele literare ce ar putea cineva recunoaște scrierilor sale.

A. VLAHUȚĂ: „ROMÂNIA PITOREASCĂ"

București, 1901

Raport de D. C. Ollănescu

O caldă și înălțătoare de inimi cîntare a celor văzute și închipuite de duiosul poet al iubirii pe mărețele granițe ale țării! Un cîntec cu adevărat, căci numai o inspirațiune însuflețită de avîntul generos al poeziei poate făuri — întru slava locurilor și a prilejurilor ce i le-au făcut cunoscute — niște atît de minunate descrieri, cu fapte și datini din trecut, cu mîndre și luminoase icoane ca niște amintiri scumpe, prinse cu ace de preț în izvodul unei feerice călătorii!...

Şi este o bucurie adînc pătrunzătoare de suflete această lucrare senină şi liniştită a celui atît de melancolic altădată poet al nostru. Tristeţea de odinioară i s-a prefăcut însă în entuziasm; amărăciunea tuturor celor ce îl înconjoară e astăzi înviorare fericită de tot ce i se arăta în cale; robul gîndurilor şi al îndoielii, care de mult prin pînza neguroaselor visuri privea lumea, e fermecat acum de frumuseţea realităţii; poetul cainic şi îmbietor la durere şi-a înstrunat o nouă liră ce puternic face să răsune departe şi sus iubirea de ţară, gloria de strămoşi şi bunătatea traiului pe pămîntul frămîntat de dînşii cu sînge de duşmani şi cu meniri de strălucitoare izbînzi...

Acum pare că i s-au deschis ochii la lumina pe care o tăgăduia altădată, acum i s-a încordat, reîntinerit, glasul şi cîntarea îi este asemenea admiratului îndemn al firii şi simţirii lui!...

Croită în scop de a zugrăvi frumuseţile plaiurilor şi cîmpiilor noastre, de a ne pune într-o apropiată atingere cu tot ce este mai interesant şi mai de seamă în alcătuirea cea plină de vrajele doinelor şi basmelor pămîntului nostru, lucrarea de faţă se împarte în 5 părţi: *Pe Dunărea*, *Pe Marea Neagră*, *În munţii noştri*, *Valea Prutului*, *Ţara şi poporul*, dintre cari a treia este cea mai bogată, întăia mai luminoasă, iar celelalte mult mai modeste ca cuprins şi ca material.

Şi aşa fiind, mă întreb de nu cumva este o lacună ce ne mîhneşte pe noi locuitorii de pe şes, ca în strălucita panoramă ce măiestrul autor desfăşură înaintea ochilor noştri, tocmai:

Cîmpii cu fîneţele,
Codrii cu verdeţile,
Grîul şi ogoarele,
Florile, izvoarele,
Creasta popuşoiului,
Cîntecul cimpoiului,
Farmecul livezilor,
Arşiţa nămezilor,
Aleanul cîmpenelor
În largul poienelor,
Unde vîntul vorbitor
Saltă iarba sub picior!
Cîmp cu brazda roditoare
Încălzită-n foc de soare
Cu noroc şi cu belşug
Căci românu-i om de plug.

Şi aşa, într-adevăr, pitorescul pe care l-a cîntat ori l-a făurit în descrierea atîtor puncte şi colţuri de pe valea Dunărei şi de prin coamele munţilor îl găsea tot atît de vioi şi de atrăgător pe largul cîmpiilor îmbrăcate cu neasemănate în frumuseţe grîne şi păduri, deasupra cărora razele împletesc cununi de aur în miezul zilei, în nori de foc se îmbracă soarele scăpătînd în adîncul depărtat al zării, iar în amurgul vioriu seara întinzîndu-şi uşor mantia, pace şi tăcere răspîndeşte pretutindenea, aprinzînd pe bolta străvezie candele veghetoare pentru cei cari se odihnesc. Ce dulce străbate în văzduh o doină cîntată din fluier, la stînă cînd şi cînd s-aude lătratul de cîine şi dreaptă se urcă spre cer vergeaua de fum alburie din focul pănă tîrziu hrănit cu troscot şi vreascuri... Iar luna, domniţa bălană de doruri şi de taine prilejitoare, trece măreaţă şi lină, lăsînd pale de lumină în urmă-i. E peste tot şi de-a pururea o feerie vrednică de pana lui Vlahuţă, şi cîte altele ar fi putut el descoperi în contemplarea cîmpiilor noastre, el care ştie să înfăptuiască şi să învie atîtea altele aiurea cu o admirabilă măiestrie.

Iată cum tîlcuieşte, de pildă (pag. 3), rostul Porţilor-de-fer şi (pag. 37, 38) rolul Dunărei, paznică şi creatoare de ţări şi de neamuri zămislite din puzderia ruinelor din trecut (pag. 11).

Îndeobşte, tablourile ce ne trec pe dinainte sunt — ca putere descriptivă — vii şi întrupate, aşa că pare că eşti alături de poetul călător pe puntea vagonului sau pe spinarea cailor mărunţi, dar cu pasul sigur cu cari a colindat el munţii şi văile Carpaţilor.

Şi iată unde puterea artistică a unui tablou scris se arată covîrşitoare asupra aceleia a unui tablou zugrăvit. În adevăr, pictorul ne va da întocmai forma şi situaţiunea celor văzute şi cuprinse cu ochiul într-un anume punct, toate ne vor face pe bucata lui de pînză aceeaşi impresiune ca în lumea reală, totuşi, ceea ce face farmecul neimitabil al naturii, cîntecul pasărilor, mirosul florilor, susurul pîraielor, suspinul vîntului printre frunze, numai poetul, numai maiestrul mînuitor al cuvintelor este în stare a ni le reproduce, a ne întregi adică, prin o simţită şi adevărată expresiune, lipsurile primului tablou.

Iată pag. 21, 25, 40, 42, 44, 48, 57, 59, 64, 66, 67, 81—84, 95—98, 129—136, 165, 170—172, 183, 220—233, 240—250, 256—257, din cari desprind cele mai bine nimerite şi mai alese descrieri, uneori adevărate pasteluri cu aşa de vii şi de trăite

culori, că înțelegi — realitatea ori închipuirea — cît de mare este înrîurirea cuvîntului asupra oricărui alt element descriptiv cu care a înzestrat natura pe om.

Acum dacă scriind astfel a atins autorul cărții scopul pentru care ea a fost făptuită e o întrebare ce mi-am pus-o de la început, cînd îmbinarea meșteșugită a icoanelor și a ideilor mi-a îndepărtat cu totul atențiunea de la caracterul ei de geografie a frumuseților României (adică descriere a locurilor vrednice de zugrăvit ale țării, de aci cuvîntul de pitorească în titulatură), pironindu-mi-o cu dinadinsul asupra frumuseților poetice, asupra însușirilor superioare stilistice ce răsar la fiece filă dintr-însa.

Se poate însă ca altora să nu fi produs același efect. Eu mărturisesc însă că nu m-am preocupat de nimic altceva decît de stil, căci interesul geografic este de la primele rînduri cu totul înecat în bogăția, în supraabundența figurilor, asemănărilor, metaforelor și descrierilor poetice!...

Dar, de! n-ai în toate zilele prilej să citești o dare de seamă — geografică sau nu — despre frumusețile vrednice de zugrăvit ale țării scrisă de un poet și ce poet? A. Vlahuță!!... Alții ar scrie într-alt fel; el nici putea, nici trebuia să scrie altfel, cînd și-a pus mintea, sufletul și inima la un loc pentru a face o lucrare unică în felul său în literatura noastră.

Drept aceea și în temeiul simțimintelor exprimate mai sus, eu recomand sufragiilor d-voastre această lucrare ca întru totul vrednică de Premiul Adamachi, la care a concurat.

D. ANGHEL: „ÎN GRĂDINĂ"

(POEM)

București, 1905

Raport de D. C. Ollănescu

Dl. D. Anghel este un poet cunoscut și apreciat printre poeții tineri de astăzi, cunoscut prin eleganța și măiestria versificării și apreciat pentru originalitatea și *morbidezza* cîntării sale.

Aș putea adăuga că d-sa mai posedă și o paletă bogată și scînteietoare de colori, cu care înviorează și încălzește producerile unei năzdrăvane, dar simpatice fantazii.

Delicat mînuitor al lirei, versurile sale, croite din cel mai ales material al limbii, sunt de o formă impecabilă, dulci în armoniosul răsunet al ritmului și plăcute în gingașa îmbinare a rimei.

Melancolic, ca toți cei cari urmăresc un ideal neatins și-și iau drept călăuză roiul amăgitoarelor închipuiri, tînărul poet își caută totuși sprijin și mîngăiere în arta sa, pe care o iubește, în care crede și pe care o slăvește mai cu însuflețire decît pe oricare plăcere și bucurie a vieții.

De altfel, poetul trăiește pe alte plaiuri, se luminează de alți sori și nădăjduiește să ajungă la deslușirea tainelor naturii pe alte căi decît acelea rezervate prozaicilor muritori, și iată cum de astă dată, într-un poem în care sunt cîntate, descrise și adorate florile, caută el să statornicească o relațiune între însușirile naturii și însușirile ființei omenești. Un adevărat simbolism!

Din acest punct de vedere, lucrarea este nu numai frumoasă, dar este și cuprinzătoare de o adîncă și amabilă filosofie:

De cîte ori deschid portița și intru în grădină-mi pare
Că mă cuprinde-o vrajă dulce, și florile-mi dezmiardă ochii.
O fantazie uriașă le-a dat un strai la fiecare
Și fete nu-s pe tot pămîntul să-mbrace mai frumoase rochii.

Pe crin l-a miruit în frunte, lăsîndu-i hlămida regească
Să poată-mpărăți cu fală norodu-i de mironisițe,
Cicorilor le-a dat seninul strîns din privirea omenească,
Iar rîsul fărîmat prin lume l-a nins pe foi de romănițe.

Sfiala care urcă-n fața fecioarelor cînd vine-amarul,
Și toată jalea și netihna acelora ce-așteaptă mirii,
Mîhnirea toată-a unui suflet pe care îl ucide dorul,
Le-a pus pe-un ram, și-atuncea lumea
s-a-mbogățit cu trandafirii.

. . . . . .

(Florile)

Maghiranul este un poem de nostalgie amoroasă, precum *crizantema* simbolizează nostalgia neîndeplinitelor fericiri.

Nimic mai duios și mai pătrunzător decît *Murmurul fîntînei*, în care „plînge povestea vremilor trecute", precum *În Luxemburg* găsim nu numai un tablou minunat al frumoasei și cunoscutei grădini, ci și înfiripare a unei idile amoroase, pline de duioșie, care se sfîrșește, ca mai toate idilele acestea, printr-o deziluziune.

Poemul este alcătuit din 20 de pasteluri, și le pot numi cu tot dreptul astfel, căci în ele sunt icoane și zugrăveli ale naturii, precum sunt și frămîntări și avînturi ale inimii, cercetări și hotărîri ale minții. Partea descriptivă este însă pretutindeni foarte bogată și vie și nu știu dacă delicatețea cu care e scrisă, de pildă, bucata *După ploaie*, nu atinge înălțimea celor mai frumoase pasteluri ale lui Alecsandri. Și, cu toate acestea, nota generală a întregului poem este, cum am zis, o originală *morbidezză*, o melancolie blîndă și plăpîndă, care însă nu supără nervii, nu obosește, nici nu deznădăjduiește pe nimeni, dimpotrivă, parcă din treaptă în treaptă, urcînd pînă la capăt, te-ai simți învăluit de o atmosferă caldă și mirositoare, ce te predispune să înțelegi mai bine și să admiri mai departe.

Ar fi să prelungesc în zadar această analiză, căci fiecare dintre cele 20 de tablouri sunt tot atîtea lucrări de sine stătătoare, ale căror merite răsar de la sine, cetindu-le și apoi recetindu-le, căci de la întăia dată te afli în stăpînirea lor.

În considerația tuturor acestora, am onoarea a vă propune să acordați d-lui D.Anghel o parte din Premiul Adamachi.

ST. O. IOSIF: „CREDINȚE"

(POEZII)

București, 1905

Raport de D. C. Ollănescu

Menirea poetică a d-lui Iosif este să cînte viața și petrecerea omului de la țară, să reînvieze poveștile străbune, cîntările uitate și să ne zugrăvească — cu o gingășie de expre-

siuni și de sentimente, lui personale — farmecul traiului și amintirilor copilăriei sale.

...Izvor de nouă poezie
Prilej de gînduri vechi, urzite iară,
O, drăgălașă muză populară!
În ochii tăi e cer senin de vară
Și fermecata mea copilărie
Mi-o readuci de tine-ademenită,

zice d-sa, în prima bucată a volumului ce cercetăm acum. E, fără îndoială, o frumoasă, o nobilă solie aceasta, și soarta celui care o poate aduce cu bine la îndeplinire este nu numai vrednică de laudă, ci vrednică de răsplată. În primele volume — în cari d-sa dădea liber curs amintirilor și simțirilor din copilărie, în cari descria cu atîta foc, cu atîta frăgezime și noroc de imagini și de cuvinte toată viața ce zbura parcă spre plaiurile viitorimei, de lîngă vatra părintească, din satul său cel atît de iubit, de lîngă bătrînii cei atît de duioși la grai și de înțelepți la sfat și la pilde — aici în fața d-voastre am avut prilejul fericit de a constata izbînda d-sale și mi-am făcut o plăcută datorie de a vă cere cuvenita-i răsplată. Și Academia a încununat acele lucrări, urînd poetului alte izbînzi și o tot mai puternică avîntare către plaiurile idealului ce urmărea.

De astă dată ne aflăm în fața aceluiași poet, dar mărturisesc că impresiunea ce mi-a lăsat cetirea lucrării sale e mai mult tristă, mai mult grea, mai mult obositoare, aș zice, dacă unui atît de meșter mînuitor al limbii și al versului i-ar fi dat să obosească cîndva. Răcoreala sufletească ce am simțit-o, cetindu-i amintirile copilăriei, mi s-a schimbat acum într-un fel de nemulțumire, ca și cum, întinzîndu-ți mîna unui prieten, ai simți că el abia îți strînge vîrful degetelor cu degetele lui moi și reci. Ce s-a petrecut oare?

M-am schimbat eu, cetitor, eu, publicul, ori s-a schimbat poetul, s-a schimbat cel a cărui solie era să ne strecoare în strofe și în versuri alese și înălțătoare toată durerea și toată bucuria, tot binele și toată frumusețea, suferința și speranțele, îndoiala și avînturile celor de altădată și de azi, cu cari și-a petrecut cea mai plăcută parte a vieții și chiar cea mai bogată în simțiri și în credințe?

Căldura și entuziasmul de odinioară, dulceața și nevinovăția ce-i erau podoabe și temeiuri altădată, s-au micșo-

rat, s-au răcit acum, aşa că ne găsim în faţa omului care, intrat în lume şi intrat în lupta vieţii, a avut multe înfrîngeri de trudă şi de durere, a văzut perindu-i multe iluziuni şi, amăgit de ceea ce credea şi spera, şi-a prefăcut, fără să simtă, şi firea şi înclinările ...

Acum vă duceţi, rînd pe rînd,
Ieri una — astăzi una,
Mă părăsiţi aşa curînd,
Periţi pe totdeauna

strigă el îndurerat către credinţele ce altădată îi dădeau şi sprijin şi îi înveseleau „cărarea cu alai de sărbătoare". Deci noua lucrare pare lucrarea unui om care — bănuitor — nu-şi mai dă liber zbor gîndurilor şi, obosit, nu mai calcă drumurile, nici mai suie înălţimile, pe cari cu atîta uşurinţă şi îndemînare le suia până acum. În orice bucată se simte o amărăciune, o dezamăgire, o sfială chiar pe alocurea, chiar şi în cele XI icoane din Carpaţi, ce se apropie mai mult de genul preferat al poetului, rar să nu se găsească urme ale acestei boale sufleteşti.

Că limba e curată, curgătoare, e armonioasă şi te ademeneşte la cetit, fără îndoială, şi dacă poezia ar fi numai o muzică a vorbelor, desigur toate cele 45 de bucăţi din volum s-ar părea minunate; dar cînd nu-ţi rămîne după cetitul multora dintr-însele nimic, nici o icoană, nici un fior, trebuie să mărturiseşti că poetul rătăceşte pe cărări cari-l îndepărtează tot mai mult de mintea şi inima noastră.

Forma aceasta a melancoliei şi a înduioşării cu orice preţ, cu care cei mai mulţi dintre poeţii de azi îşi îmbracă inspiraţiunile, este atît de străină simţului tuturora şi atît de nepotrivită cu firea şi, mai ales, cu apucăturile acelor scriitori, că din două lucruri unul, ori nu te interesezi de ele, căci nu te mişcă, ori, cunoscînd felul de a fi al autorilor şi, mai ales, îndemnurile ce-i fac să tindă numai la efect, nu te mai oboseşti zadarnic cu nişte declamaţiuni fără vlagă şi fără înţeles, nici cu deznădăjduiri de porunceală.

Teamă îmi este să nu se molipsească şi d-l Iosif de la aceştia şi să nu se îndeplinească aceea ce zice în aceste patru versuri:

Iar cînd cobor şi dintr-o dată
În lumea cea de astăzi vin,
În manta mea întunecată
Trec prin oraş ca un străin...

Volumul de poezii intitulat *Credinţe* stă învederat, din punctul de vedere al evoluţiunii lirice, mai jos decît ce aţi premiat acum doi ani, şi, deci, numai în consideraţia talentului şi a frumuseţii limbii scriitorului, vi-l propun, totuşi, pentru premiere.

HARALAMB G. LECCA: „ERNANI"

(DRAMĂ ÎN 5 ACTE DE VICTOR HUGO)

Tradusă în versuri. Bucureşti, 1905

Raport de D. C. Ollănescu

Vestita dramă care, în seara de 21 februarie 1830, a inaugurat, pe scena Comediei Franceze, era romantismului, este poate cea mai cunoscută şi cea mai mult discutată dintre lucrările teatrale ale marelui poet.

Aşa unii zic că, din punctul de vedere literar, ea este o admirabilă poemă lirică, în care amorul, cu toate avînturile şi jertfele lui, a primit cea mai strălucită consacrare; alţii, că prin desfăşurarea peripeţiilor, prin acţiunea ei totdeauna vie şi susţinută, prin deznodămîntul atît de tragic, dar totodată moral, ea îmbracă însuşiri epice, şi, prin urmare, ţine primul rang între concepţiunile epice ale autorului ei. Oricum ar fi, drama aceasta produce o atît de încordată emoţiune şi personalităţile ce o însufleţesc sunt de o energie atît de covîrşitoare, chiar în momentele cele mai duioase ale acţiunii, că nimeni nu-i poate tăgădui valoarea ei poetică şi dramatică.

Poemă lirică, epică ori dramatică, această lucrare ce de 76 de ani ocupă întâiul loc pe scena primului teatru din lume, este şi mai preţioasă prin faptul că în ea Victor Hugo şi-a revărsat cu prisos toată puterea şi toată strălucirea minunatului său vers.

Pentru traducerea unei asemenea lucrări erau dar de trebuinţă nu numai o adîncă şi deplină înţelegere a limbii şi a geniului dramatic al poetului, dar încă o perfectă cunoştinţă a limbii române şi aptitudinii speciale pentru a turna în forma noastră perfecţiunea şi frumuseţea formelor poetice ale lui Victor Hugo.

Întreprindere foarte grea, cu atît mai grea cu cît în teatru și mai ales pentru lucrările în versuri, traducătorul este silit să se ție cît mai aproape posibil de sensul, de reproducerea chiar a cuvintelor, așa cum sunt și unde sunt în text, căci altfel tradițiunile scenei nu se mai pot îndeplini și efectul dispare cu desăvîrșire. Aci nu rămîne la voia traducătorului să dea doar o interpretare, după cum îi vine mai bine, celor închipuite și scrise de autor, căci el este legat, legat strîns de dînsul, așa că abia îi este permis a face inversiuni și a făuri mai multe versuri decît în original, iar cînd e vorba despre perioadele, ori despre cuvintele ce-s purtătoare de un anume efect ori înțeles, dacă ele nu au în traducere aceeași putere, traducerea e slabă ori nu e bună. În literatura noastră dramatică — alcătuită, din păcate, de mai multe traduceri decît de originale — asemenea lucrări sunt foarte rare și acele puține cîte sunt au o mare valoare atît scenică cît și literară.

În adevăr, ce poate fi mai vrednic de laudă decît strămutarea în limba română a gîndirilor și mai vîrtos a formei strălucite și a armoniei minunate cu cari și le-a înfiripat un poet genial? Ce mîndrie de a fi putut izbuti să afli, în comoara limbii noastre, expresii și îmbinări fericite de vorbe pentru a reproduce, aproape întocmai, gîndul și forma, de pildă, a nemuritorului Hugo? Ce muncă, ce răbdare, ce dragoste pentru artă și ce fericire că nimic din tainele și din tezaurul limbii tale nu-ți este necunoscut?!...

Am zis: „a reproduce aproape întocmai gîndul și forma versurilor lui Hugo", căci este peste putință să dai în limba noastră și farmecul ascuns și încîntător pe care-l are limba franceză, și în special limba franceză așa cum este mînuită de cel mai mare și mai strălucit maestru, precum este acest genial poet.

În limba română cuvintele sunt mai lungi, mai mlădioase, mai cîntărețe adesea decît în limba franceză, așa că sunt versuri pentru cari e aproape peste putință să găsești expresiuni și ritmuri potrivite cu originalul, și trebuie să le faci și să le refaci de zeci de ori pînă ce aproape să le dai de capăt.

Numai cine a avut îndrăzneala să se dea la astfel de îndeletniciri poate cunoaște, înțelege și, fără îndoială, compătimi pe tovarășii săi traducători de versuri, și încă de ale lui Victor Hugo.

Ei bine, pot zice că cetirea lui *Ernani*, tradus de d-l Lecca, mi-a făcut o mare mulțumire și mi-a dat, fără îndoială, iluziunea și emoțiunea textului original. D-sa a fost atît de scrupulos, încît chiar și cuvintele purtătoare de efect, sau cari servesc de sprijin, ori de încheiere atîtor versuri, se găsesc puse la același loc și au în traducere aceeași putere și vioiciune ca în text. Voi cita, de exemplu, paragraful de la pag. 108, reproducînd următoarele versuri din celebrul monolog (act IV, scena II):

— Oh, l'empire, l'empire!
Que m'importe? j'y touche et le trouve à mon gré,
Quelque chose me dit: Tu l'auras! —
Je l'aurai — si je l'avais! ... etc.

și veți vedea cum toate: gradațiunea, enumerarea, amănuntele, nuanța și aceea ce numesc francezii *la pointe* sunt bine menajate și acolo unde se cuvin să fie așezate de traducător, absolut cu aceeași putere și însemnătate ca în originalul francez.

Mai citez versurile din actul II, scena II, pag. 45:

Stăpîne, fie-ți milă. Alteță ești, ești rege!...

Asemenea scenele din urmă ale actului I, precum și scena din actul III dintre Ernani și Doña Sol și cele din actul V, înaintea morții lui Ernani, și vă veți încredința cum d-l Lecca a fost inspirat să traducă pe *Ernani*. Poezia a ademenit pe poet. Este, fără îndoială, un însemnat merit de a lupta cineva cu această poezie frumoasă, strălucitoare și foarte anevoioasă de interpretat. Chiar de n-ar fi reușit, totuși, meritul încercării l-ar fi ilustrat, dar încă izbutind, și în lupta sa cu opera marelui poet, făcînd cu totul abstracțiune de personalitatea sa, s-a silit să reproducă originalul în chipul cel mai desăvîrșit cu putință. Într-adevăr, versul său învăluiește versul francez, se lipește de dînsul și-l reproduce, mai-mai întocmai, precum ceara reproduce modelul pe care a fost aplicată, și de aceea socotesc că a interpreta astfel, vers cu vers, pe cel mai iscusit maestru al stilului francez, mintea cea mai înzestrată cu frumuseți poetice a veacului trecut, pe cea mai bogată imaginațiune a școalei romantice, este un merit de o mare valoare literară, pentru care nu pot sta la îndoială de a vă propune să-i acordați un premiu.

CORESPONDENȚĂ

CĂTRE IACOB NEGRUZZI

Pera, 15/29 febr. 1883

Iubite domnule Negruzzi,

Am avut ştiinţă de la d. Alecsandri că v-a trimis o piesă de teatru a mea, *Fanny*, ca să binevoiţi a o citi la „Junimea" şi să o daţi publicităţii prin *Convorbiri*.

Am fost foarte măgulit că d. Alecsandri a găsit lucrarea mea demnă de o aşa de măgulitoare onoare. Am fost atît de trist şi de amărît de la o vreme încoace, încît a fost o dulce mîngîiere pentru mine de a vedea că încă nu mi s-a uitat numele şi ce brumă slujbă am făcut pînă acum, mai cu seamă de către marele nostru măestru Poet.

Viu deci a te ruga, ştiindu-te atît de bun şi de prietenos către mine, de a fi, pe lîngă colegii junimişti, acela carele să prezinte pe feciorelnica mea *Fanny*, cu atît mai mult cu cît ea zugrăveşte o întîmplare adevărată, la care am fost însumi actor.

Iertaţi slăbiciunile, căci ele nu vin de la mine, treceţi cu vederea greşelele, ele sunt ale unui încercat şi ale unui amărît!

Am mai multe lucrări pe care aş vroi să vi le trimit, mi-e teamă că frămîntarea care ne zbuciumă de la o vreme să nu fi întors cu totul ochii galeşi ai literaturei spre încruntata şi sprîncenata zeiţă a politicei, asupra căria întîmplări îmi rezervez dreptul de a răspunde amicului Naum[1], la buna şi amicala sa scrisoare. Am încă un capitol din *Năravuri orientale: Origina turcilor* — la care am lucrat după izvoare turceşti şi europienene (acestea deja cunoscute), vă vi le trimit.

Am şi stihuri şi ode de ale lui Horaţiu traduse şi altele.

Depărtarea şi singurătatea, Doamne, la cîte păcate te mai împing. Te-aş ruga însă să dai ordin la tipografie ca după ce

---

[1] Anton Naum (1829–1917), poet şi traducător junimist, influenţat puternic de Costache, tatăl lui Iacob (Jacques) Negruzzi. Ollănescu se referă aici la nefasta perioadă politică a „Junimii", cînd la putere se aflau liberalii (n.ed.).

va tipări piesa mea, să-ți înapoieze caietul cum se află, pe care te rog a-l trimite d. Stăncescu, membru Comitetului Teatrelor, căruia am făgăduit-o spre jucare. La revedere, în curînd.

Amiciții

Ollănescu

Viena, 14/26 noiembrie 1887

Iubite domnule Negruzzi,

Nu, bat-o vina ei de Poezie, nici eu n-am părăsit-o, nici ea pe mine și mai cu osebire dorul și dragostea de a nu ieși din cîmpul de luptă — cea adevărată — a *Convorbirilor*, m-au îmboldit neîncetat de a nu lăsa paragină nici plecarea ce am către literatură, nici cîtă bruma îndemînare am căpătat de cînd tot înjug la un loc șiraguri de cuvinte care „sună din coadă" — cum zicea Eminescu!

Fii, prin urmare, încredințat că nu printre cei din urmă mă vei găsi cînd va fi vorba de a da năvală asupra celor cari ar cuteza să se atingă de altarul lîngă carele veghezi de 21 de ani.

Dacă presupunînd că *Convorbirile* nu ar fi avut asupra-ne o altă însemnată înrîurire, ele, cel puțin ele, au sădit în inima celor care au pus mîna la temeiul lucrurilor un simțimînt de răspundere și de datorie, care la ora de cumpănă trebuie să-i găsească — de nu sunt fii vitregi — în picioare, strînși unii lîngă alții și gata de a da pept cu dușmanul! Azi avem a lupta contra „naturalismului" năvălitor în nevinovata noastră literatură, pe care de abia, cu multă trudă, fruntașii noștri o dezbărase de „beția de cuvinte" și de „patosul exagerațiunilor și declamărilor" de tot felul. Vom reîncepe deci, cu același foc ca altădată, să ne deșteleni mintea, inima și avînturile, fiindcă nu trebuie să uităm că am fost, că suntem și că e, fără îndoială, necesar de a rămînea tot tineri și întocmai Cavalerilor de Malta, totdeauna „curați de orice atingere profanatoare".

Cu foc de tinerețe îți scriu, căci mult mi-a fost drag tot ce ați făcut pentru limbă și pentru minte și mare recunoștință vă port tuturor că mi-ați dat îngăduire și ajutor de a vă fi și eu ucenic la o așa de însemnată treabă.

Pînă în cîteva zile vei primi fără greș niște ode la care „pun cea din urmă mînă" și așa, cu mila Domnului și a altor zeițe din Olimpul strămoșesc, voi continua de a trimite pînă cînd nici Horațiu, nici eu nu vom mai putea cînta. Ești mulțumit?

...Eu sunt foarte, căci încă o dată mai mult împrejurarea aceasta îmi dă dulcele prilej de a te asigura despre simțimintele de statornică și afectuoasă prietenie ce-ți păstrez.

Ollănescu

[București], 20 noiembre [1891]

Iubite domnule Negruzzi,

Am primit circulara d-tale, căria mă voi conforma cu cea mai vie plăcere. Îți voi trimite, sper, o poezie ca de 80—100 de versuri mari avînd de titulatură *Epigonii*, însă nu cu aceeași coprindere nici intențiune ca a lui Eminescu, deși va avea drept motto pe „Iară noi, noi epigonii" ai întristatului poet.

Dacă nu voi fi mulțumit cu ceea ce va ieși, apoi îți trimit o satiră de a lui Horațiu, cam tot atît de mare. De aceea chiar de nu voi fi următor cu trimiterea bucății pînă la 1 ianuarie 1892, mă vei credita, sper, cu 15—20 zile încă peste acest termen.

Primit-ai, rogu-te, volumele ce ți-am trimis? Le-am depus și la Academie pentru Premiul Năsturel. Nu am nici o nădejde de reușită, dar trag cel puțin o nădejde, că m-ar alege și pe mine membru corespondent al Nemuritorilor. Să-ți trimit o novelă în 6 capitole ce am sfîrșit acum? Și dacă ți-o trimit, cam cînd ai pune sub tipar, căci, fiind închinată lui P. Grădișteanu,[1] aș dori să-i spun ce număr să cumpere din *Convorbiri*, ca să o citească. Publica-o-vei întreagă? are peste 80 de pagini de text scrise destul de apropiat.

Am scris d-lui Maiorescu mulțumindu-i pentru frumoasele și măgulitoarele cuvinte ce a dat traducerilor mele, și îți mărturisesc că ele mi-au făcut o nespusă plăcere, pentru care-i sunt și mai adînc recunoscător decît îi eram pînă acum.[2]

[1] E vorba despre nuvela *Fata spînzuratului* (n. ed.).

[2] Se referă la articolul publicat de criticul „Junimii" în *Convorbiri literare*, an. XXV, nr. 8, din 1 octombrie 1891, p. 698—704 (n. ed.).

Ce mai este cu politica asta de la noi? Se face unirea „Junimei" cu C. Lascarake ori nu? — căci așa citesc prin gazete.

Cum crezi despre situația de azi? La Cameră are să se producă negreșit vreo istorie în curînd, dupe cum mi se spune, și în caz de o prefacere, crezi că unirea conservatoare se va face în toată întinderea ramurilor ei?

De-ar veni amicii noștri, ar fi de dorit să se facă cît mai degrabă atunci? Ce zici?

Nevasta mea prezintă amiciele sale doamnei Negruzzi, iar eu respectuoasele omagiuri și pe d-ta, pe care zadarnic de vreo 3 ori te-am căutat pe acasă, te rog a primi expresiunea afectuoasei mele prietenii.

Ollănescu.

Ce se mai scrie nou?
Cine a mai răsărit de seamă, de curînd?

CĂTRE DUILIU ZAMFIRESCU

3/15 aprilie 1898

Dragul meu Duilie,

În fine și-a rupt dracul papucii! Ești ales membru corespondent al Secțiunii literare în Academia Română. Ai trecut la a 2-a cu 16 pentru, 9 contra, după un discurs al lui Negruzzi foarte cu miez și foarte cu plăcere ascultat de toți colegii. Trebuie să-ți spun că eram aproape desperați, el și eu, fiindcă St.[1] era contra ta și-mi spusese cu cîteva zile mai-nainte, după ce Maiorescu îi făcuse în privința prefeței la discursurile regelui, că știe el de ce i-a făcut M. astă „neomenoasă atingere", lui, „om cu bază morală ...", „fiindcă vrea să pescuiască în apă turbure, căci te-a propus pe tine de membru și tu ești un pornograf și el nu vrea să aibă colegi pornografi"... lucru la care am răspuns că „nu e la cunoștința mea să fii pornograf, și că chiar dacă ai ceva lucruri (o frază, respectiv) cărora el să le impute ceva, apoi acelea sunt produceri, păcate din tinerețe, pe care ți le-ai răscumpărat cu produceri admirabile și vrednice de luat îndeaproape cercetare de o Academie serioasă, fapt ce mulți dintre noi n-au fost încă în stare să săvîrșească după atîtea păcate din tinerețe, cu povara cărora în spate, totuși sunt foarte la locul lor în Înaltul Corp Cultural, ale cărei [...][1] vrea d-lui să le apere de tine, acum..." etc., etc. M-a ascultat, fără întrerupere, fără nervozitate și nu mi-a răspuns nimic... N-avea, poate, ce... Dar am simțit că a fost zguduit, și-n adevăr, cîteva ședințe după aceasta, cînd Jacques a votat în favoarea ta, n-a zis nici un cuvînt, deși a votat, firește, contra. Eu fusesem alarmat însă în urma atacului aceluia, și-i comunicasem lui Jacques impresiile mele — plecarea lui Maiorescu, care fusese înștiințat de cele petrecute, și stam la gînduri ce să facem, mai ales că Țuțuienii, cărora nu li se votase nici un compatriot ce ne propusese în secție, erau în păr contra ta. Astfel, la întîia votare, ai avut 13 contra 11, și la a doua, după o titanică muncă și o zguduitură furtunoasă a [...][2] ca ale lor am mai smuls 3 voturi (Vulcan, Popa Marian și Sbiera) și te-am scos la [...][3]

Te felicitez din toată inima, îți urez spor și dragoste la lucru și-ți recomandez ca la anu — nu anul acesta — să prezinți o lucrare frumoasă la premiul pe care ți-l voi indica eu, adică Premiul Academiei de 5 000 lei. Uitasem să-ți spui că am izbutit să dau și lui Haralamb Lecca 2 500 lei (Pr. Adamachi) pentru volumul lui *Secunda*. Deci toți cei onorați anul acesta de Academie sunt din cercul nostru literar și scriu la revista noastră, care, din zi în zi, se distinge tot mai mult. E în mare favoare la M.M. Lor, iar Petrașcu a fost decorat cu „Steaua României", după ce regele a primit volumul 1-ului an al revistei. [...][4]

Ce gîndesc de romanul tău *În război*. Numai bine. Îmi place foarte mult și mă conving din ce în ce mai mult că trebuie să fii departe, fie prin timp, fie prin spațiu, de ceva, ca să-l cunoști și să-l pricepi mai bine, într-atîta tu te identifici cu țara, cu durerile și bucuriile ei din vremea războiului. Caracterele și mai ales unitatea acestor caractere, în personagiile romanului, sunt minunate. Mihai al tău e adevăratul

[1] Dimitrie Sturdza — om politic, redactorul ziarului de opoziție cuzistă *Clopotul*. Din 1892, șef al Partidului Liberal, secretar al Academiei Române (n. ed.).

[1] Text indescifrabil (n. ed.).
[2] Idem (n. ed.).
[3] Idem (n. ed.).
[4] Idem (n. ed.).

amorez modern român, cu toate defectele dar și cu toate calitățile oamenilor distinși, prin cultură și educațiune, de la noi, puțin sceptici, nervoși, fanfaroni, romantici, fataliști și senzuali, precum suntem și ne-a lăsat blagoslovitul de D-zeu pe noi românii!... Și-apoi e la Focșani, unde o pui asta? Milescu e un năuc simpatic și sincer, e, după mine, glasul critic al situațiunilor și Deus ex machina al împrejurărilor, cu care poți judeca și poți scuza, poți înjgheba și dărîma tot, fără ca cetitorul să-ți impute că ai exagerat ori ai stingherit ceva. Mie mi-e drag Milescu tău cel miop, deși adînc văzător, cel guraliv, turbulent și zglobiu, dar sincer, amabil și natural om de treabă, om de inimă, om de duh! Ce e mai mult e o creațiune a ta, în care desigur ai pus fărămiturile atîtor și atîtor ființe ce ai cunoscut, căci mi se pare, în unele apucături de ale lui, că recunosc pe cîțiva din prietenii ori cunoscuții cu care m-am frecat în viață. Aud?

Femeile sunt gingașe, duioase, cinstite (chiar Natalia, în patima ei aproape isterică), drepte la suflet și cu cuget curat. Românce model de-ar putea fi, să dea D-zeu multe să avem ca dînsele. Firul povestirii e variat, plăcut, plin de incidente hazlii și cugetări adevărate. Ți-aș reproșa numai o prea mare înclinare către filosofare, cînd poate ar fi mai potrivit să deslușești ori să adîncești lucrul altfel, și o mîncărime de analiză psiho-fizică, parcă ai vrea să înveți pe toată lumea aceasta, ori ai aerul să zici cetățenilor: „măi boilor, astea sunt lucruri subțiri, nu-s de nasul vostru, băgați de seamă cu cine aveți de-a face, și dacă nu pricepeți nimica, nu e vina mea"? Încolo, firește, îți dau impresiunea mea, e poate cel mai frumos și mai interesant roman, care poate (of, cîți *poate*...) ține cap celor mai interesante romane franceze. Ai să faci, negreșit, descrierea bătăliei de la Griviță, ori de la Plevna — precum se și vede lucrul — ferește-te de pedantismul citațiilor de care, în unele locuri te-ai infectat, adică: generalul Anghelescu, conform ordinelor de zi no. ... din cutare zi... ori Cartierul general, așezat în cutare loc, a luat cutare dispoziţiuni, sau a luat ordin de zi... sau telegrama prințului Nicolae [...] [1] așa și așa... descrie fără aparat fotografic, povestește fără telefon. Nu te inspira din cărți și din texte documentare, ci din aceea ce ele ți-au lăsat în sufletul și mintea ta. Nu repeta cuvintele altora, ci răsunetul ce ele au putut avea în tine însuți.

[1] Text indescifrabil (n. ed.).

Ca, ho! bre omule! ai să zici, te-ai pus întîi pe laudă și acum mă nimicești cu de-a mărunțelul?!... Care va să zică, critică în toată regula, vei striga tu!...

Dar despre revistă, ce zici? Văd cu durere că nu mai trimiți nimic. Apoi, așa ne-a fost vorba? Îmi pare rău, onorabile! Ar trebui să începi pentru de a simți că este nevoie de un ce intelectual din parte-ți, cu puțin geniu și mult haz, fie poezie[1], fie că dacă ar fi proză ar fi și mai minunat.

Ia-ți dar pana cea de vultur,
Moaie-o-n lacrimi de codană
Ori în alt lichid mai negru
Și din lipsa ta îmi toarnă
O cîntare-n vers ori proză
Cu adînc și dulce har;
Nostimă, cum tot mai rar
Ni se dă de-un cîrd de vreme!
Fii un cavaler integru
În făgăduieli, mai lasă
Diplomaticeasca poză,
Cu bonsoir și cu bonjour,
La o parte, stăi acasă,
Pune-te frumos la masă
Și în rînduri lungi îți screme
Tot ce ai în piept și-n gînd
Și trimite-le curînd,
Teascurile te așteaptă!...
Am zis „screme" nu că doară
Scrierea nu-mi e ușoară
Și miezoasă și sublimă
Da-mi venea bine la rimă,
Și tu scrii, că ești în stare
Să faci gaură în mare
Pentru rimă, și să scrii
Sumedenii de prostii,
Cînd te-mpiedici de-un cuvînt
Căruia nu-i poți da vînt!...
Deci trimite mai degrabă,
Dacă ești băiat de treabă,
Și te ții să fii levent
Mă declar — corespondent!

[1] În textul de bază: proză (n. ed.).

Marți, 27 aprilie/10 mai 1898

Dragă Duilie, să te duci dracului, că m-ai făcut să plîng cu sfîrșitul romanului tău *În război*, aceasta îți dă dovadă de cîtimea emoționată ce se desprinde dintr-însul și de înrîurirea sentimentală ce poate avea chiar asupra unei firi cam, pardon, blazarisite întru ale condeiului. Îți fac totuși proces de ce ai ucis pe amîndoi bieții prieteni, pentru Milescu — mai ales — să trăiască și să perpetue amintirea caldelor legături dintre dînsul și Comănesteanu și să mîngîie pe Ana de pierderea lui și să-i dea restul vieții Elenei lui, atît de bună și de puțin vrednică de o pedeapsă așa de tiranică, ca a văduviei. Sfîrșitul romanului tău ar fi cîștigat, să mă crezi, în simpatie și în căldură, din afară, pe cînd acum te lasă parcă cu o nemulțumire, cu un gol în suflet, lucru ce nu e cu cădere pentru un atît de plin de chibzuială și de drepte hotărîri, ca romanul tău. Aștept explicarea ta — vei fi avînd desigur una — căci pînă atunci nu mă voi putea stăpîni de a nu-ți zice asasinul meu! as... asinul meu!! (după cum Ștefan Mihăileanu striga într-o turbată melodramă, în care vorba asasin era scrisă *as* la finele rîndului și *asin* la începutul următorului!...)

În predmetul *Scrisorilor romane*, acea complicație de studii arheologice, de retrospectivă istorico-sentimentală asupra grecilor și romanilor și de zburdălnicii amoroase moderne, în capitala nemuritoare, e nu numai imperios cerut de firea și datoria ta să le termini, dar n-ai absolut nici un cuvînt, dacă ele se mărginesc la cele ce mi-ai transmis, pentru de a te împiedeca să mergi pînă în cap. Și nu-mi pasă mie dacă X, Y ori Z vor striga că revirimentul operat în românul posac și nemțit, care era tatăl natural al băiatului, va fi găsit așa ori aminteri, dacă în natura omului este ca bucuria mare, ori nenorocirea adîncă să te frămînte atît încît să te dea de-a curu-n cap (lăuntric) și să te pomenești cu ce n-ai gîndit... că, în vremuri placide și neprielnice numai așa zguduiri morale putea să dea din tine. *All right!* sufletul meu și nu fi — punînd condeiul pe hîrtie — cu teama de ce va zice ăla și ce va crede celălalt despre ceea ce scrii, că așa îți formează sau îți deformează, mai bine, mintea și simțirea ta dupe ale altora, și ești un perpetuum mobile, *îngrijirea* de a mobiliza ceva din tine afară, de teama criticei!...

Să fii tu al dracului că nu te-am ghicit?

Ți-o fi părut ție bine c-ai fost ales, mie însă mi-a părut și mai bine: 1) fiindcă știam ce sufletească mulțumire [...][1] simțești; 2) pentru că am reușit *malgré tous* să te scoatem, deși data asta eram aproape desperat de a o scoate la bun căpătîi [...][2] acum 2 vineri, ședința Academiei, cînd Sturdza a dat citire scrisorii tale de mulțumire și am avut un fior de mîndrie de a primi eu în numele Academiei mulțumirile tale, amic, concetățean, coleg și fîrtate de condei și de dragoste.

[1] Text indescifrabil (n. ed.).
[2] Text indescifrabil (n. ed.).

NOTE

POEZII

În ediţia de faţă reproducem textul volumului de *Poezii*, care conţine creaţii împărţite de autor în trei secţiuni, *Lirice*, *Satirice*, *Eroice*, şi a apărut în anul 1901 la Editura Socec. El adună versuri publicate întîi în periodice, majoritatea între anii 1878—1898, şi este dedicat celei de-a doua soţii a autorului, Maria Bîţcoveanu, şi ea căsătorită a doua oară.

Liricele sînt cele mai numeroase, dar şi cele mai inegale din punct de vedere valoric, cu o tematică lipsită de coeziunea întîlnită în celelalte două secţiuni. Elegii alături de versuri ocazionale, fabule şi poezii de pitoresc balcanic sînt adunate toate sub aceeaşi emblemă.

Poeziile din această secţiune, ca şi din celelalte două, de altfel, erau cunoscute publicului din periodice, cu precădere *Convorbiri literare* şi *Literatură şi artă română*.

Pentru ediţia noastră am procedat selectiv, păstrînd structura volumului pe secţiuni dar renunţînd la acele creaţii care ni s-au părut nesemnificative estetic sau măcar cultural, cît şi la acelea ce se integrează unei tematici comune, pe care am exemplificat-o prin includerea unei singure poezii.

Satiricele însă, spre deosebire de *Lirice*, apăruseră deja în volum, împreună cu „comedia într-un act" *Pe malul gîrlei*, în anul 1896 şi vor mai apărea — postum — în compania aceleiaşi comedii în anul 1908, tot într-un volum aparte. Şi aici am folosit ca text de bază pentru ediţia noastră volumul din 1901.

Eroicele au şi ele o consistenţă destul de scăzută din punctul de vedere al receptării lor astăzi. În monografia pe care i-a dedicat-o lui Ollănescu, N. Petraşcu, directorul revistei *Literatură şi artă română*, subordonatul său la Ministerul de Externe şi bun prieten totodată, remarcă admiraţia lui Ollănescu pentru uşurinţa cu care versifica Alec-

sandri, cît şi încîntarea cu care îi recita versurile inspirate de Războiul de Independenţă. Încă o dovadă a marii influenţe pe care o exercita atunci autorul *Chiriţelor*.

În general, în poezie — scrie Tudor Vianu — „condeiul lui aleargă încă o dată pe făgaşuri săpate de înaintaşul Alecsandri" (Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1971, p. 197). Ollănescu ar proceda ca poetul junimist Anton Naum, căci „porneşte totdeauna de la modele literare, şi acestea, cînd nu sînt găsite în romantismul francez din care odată va tălmăci pe *Ruy-Blas* al lui Hugo, el le află la poeţii latini, la un Catul, din care va adapta renumita *Paser Lesbiae* şi mai cu seamă la Horaţiu, din care traduce, cu mijloacele lui Alecsandri, epistola *Ad Pisones*, 1891, apoi *Ode, Epode şi Carmen Saeculare*, 1891, pînă a nu stihui ca poetul latin în propriul său nume, adresîndu-se unui confrate *(Ad poetam)*" *(op. cit.*, p. 198*)*.

Lirice

Stejarul apare în *Convorbiri literare*, an. XIII, nr. 1, din 1 aprilie 1879, p. 38—39. Poezia este dedicată prinţesei Alexandrina Ion Ghica şi expune în spirit romantic antiteza dintre perenitatea naturii şi efemerul condiţiei umane.

Fîntîna Blanduziei, publicată, înainte de a apărea volumul, în *Almanahul Societăţii „România jună"* pe anul 1888, Viena, p. 115—117. Dedicată lui Vasile Alecsandri, poezia este un imn adus inspiraţiei „clasice", o poetică şi în acelaşi timp un omagiu poeziei latine, lui Horaţiu, în primul rînd, din care Ollănescu tradusese.

Elegie este publicată întîi tot în *Convorbiri literare*, an. XIV, o dată cu alte trei poezii *(Noctu, La izvor, Poveste)*, în nr. 8, din 1 noiembrie 1880, p. 303—306. Este o delicată deplîngere a pustietăţii interioare, reflectată de cea exterioară, a odăii. De acum se observă orientarea spre zona expresivităţii eminesciene.

Toamna, apare în *Convorbiri literare*, an. XVII, nr. 7, din 1 octombrie 1883, p. 269—272. În acelaşi număr apar poeziile: *Primăvara, Pe portretul doamnei Z, Întrebare, Lui Theodor Şerbănescu, Paser Lesbiae, Cîntece de harem*. Retragerea din zgomotul lumii, nostalgia vîrstei de aur a copilăriei, meditaţia filosofică, toate la un loc avertizează asupra aspiraţiilor şi inspiraţiilor poetice ale lui Ascanio.

Ursul, vulpea şi lupul (Fabulă) apare în *Convorbiri literare*, an. XVII, nr. 7, din 1 octombrie 1883, p. 272—273 (alături deci de poeziile menţionate în nota anterioară).

Bosforul e publicată în *Convorbiri literare*, an. XVIII, nr. 7, din 1 octombrie 1884, p. 288—290. Face parte din „orientalele" lui Ollănescu, de filiaţie Bolintineanu-Alecsandri.

Ginta latină apare în *Convorbiri literare*, an. XVII, nr. 4, din 1 iulie 1883, p. 135—137, cu titlul *Domnului Vasile Alecsandri. Oda II*. Poezia apare în revistă după un studiu al său, *Jocurile seculare*, dedicat vieţii şi mentalităţii sociale a romanilor. Oda preamăreşte vocaţia şi valoarea poetică a bardului de la Mirceşti, a cărui faimă egalează „cîntarea lui Horaţiu".

Ad poetam apare în *Convorbiri literare*, an. XXV, nr. 11, din 1 februarie 1891, p. 1002—1004. Cum arată şi titlul, e o invocaţie-reproş adresată poetului antichităţii de către iubită, care-i impută dedarea la desfrîu şi viaţa de lux.

Basm japonez publicată în *Convorbiri literare*, an. XIX, nr. 1, din 1 aprilie 1885, p. 89—91. Apare apoi alături de *Fîntîna Blanduziei* în *Almanahul Societăţii „România jună"* pe anul 1888, Viena, p. 118—121, greşit transcrisă în sumarul almanahului *Pastel japonez*. Este o poezie cu desen delicat, la modul „chinezăriilor" parnasiene ale lui Alecsandri.

Noapte de Crăciun apare în *Convorbiri litrare*, an. XXVI, nr. 10, din 1 febr. 1893, p. 892—894. Una dintre cele mai bune poezii ale lui Ascanio, un pastel care aminteşte stilul maestrului Alecsandri.

Împăratul şoarecilor (Basm) apare în *Literatură şi artă română*, an. V, nr.8-9-10, 1901, p. 484—495. Poemul este un „basm în versuri" dedicat Mariei I. Cantacuzino.

Satirice

Satirele lui Ollănescu mai apar (în afara ediţiei din 1901) în alte două ediţii: în volumul *Satire. Pe malul gîrlei* (Comedie într-un act în versuri), Bucureşti, Carol Müller, 1896, şi, postum, în *Satire. Pe malul gîrlei. Comedie*, Bucureşti, Alcalay, 1908 (colecţia „Biblioteca pentru toţi").

Din cele opt satire publicate în volum, n-am reprodus decît cinci. Într-o scrisoare trimisă lui Iacob Negruzzi, datată *15 aprilie 1892*, Ollănescu mărturisește că intenționează să publice numai șase satire: „...Eu am acuma în lucrare niște satire dintre care 2 sunt gata: una contra curentului de azi decadento-pessimisto (falș) pornografic al literaturii noastre, cealaltă contra proastei educațiuni cu care se pistonează fetele și băieții prin străinătate, dintre care mulți ajung niște răi, a treia va fi contra șarlatanilor de orice neam și lege; a 4-a contra politicienilor din... Japonia, a 5-a contra celor de azi năravuri, a 6-a și ultima contra criticilor, a satiriștilor și a tuturor lighioanelor rele de limbă și de condei, mai rele" (I. E. Torouțiu, Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, vol. II, „*Junimea*", Buc., 1932, p. 408—409).

Cum se vede, proiectul a fost chiar depășit, Ollănescu adăugînd pînă la urmă încă două satire.

Satira I a apărut în *Convorbiri literare*, an. XXVI, nr. 9, din 1 ianuarie 1893, p 705—721.

Satira IV a fost publicată în *Convorbiri literare*, an. XXVIII, nr. 8, din 1 decembrie 1894, p. 718—723.

Satira V (Carmen amoebeum) nu a fost publicată în periodicele cercetate de noi.

Satira VII nu a fost publicată în periodicele cercetate de noi.

Satira VIII, publicată în *Literatură și artă română*, an. III, nr. 7, 1898, p. 407—411.

Cu *Satirele* pășim în faza covîrșitor eminesciană a poetului. E limpede că Ollănescu n-avea deloc conștiința epigonismului, chiar motourile din Eminescu semnalînd că el vedea în acesta (cum se întîmplă și cu Alecsandri) o ascendență, un punct de sprijin, de autoritate estetică și ideologică incontestabilă.

Nu doar *Satirele* atestă acest lucru, ci și o poezie pe care o vom reda tocmai în ideea circumscrierii cît mai complete a modelelor (întotdeauna garanții valorice!) și, implicit, a temelor de bază ale literaturii

noastre de pînă atunci. E vorba de poezia *În templu*, rămasă în revista *Ateneul Român* din 15 aprilie 1894:

În templu

Ella Amava le gotiche navate
Dei templi solitari...
Ada Negri

În umbra bolților înalte,
  îngenuncheată-ntr-un ungher,
Al singuratecului templu,
  cu ochii ridicați la cer

Și mînile împreunate,
  în rugăciune adîncită;
Frumoasă, tînără și albă,
  sta cuvioasă și smerită
Copila. Atotneștiutoare,
Dumnezeiescului cuvînt
Sublim, înălțător de inimi,
  jertfise toate pe pămînt,
Cu-ncredere că fericirea
  unică și adevărată
În fața sfintelor altare
  o dă Madona adorată!
Așa răpită de uimire
  fecioara cea cu suflet blînd
Își înălța întotdeauna
  La Sfînta preacuratu-i gînd
Și se ruga pentru durerea,
  — de ea necunoscută încă —
A celor prigoniți și cainici,
  în pacea templului adîncă!
Iar sus arcadele mărețe,
  cu chipul ei strălucitor
Și cu vestmintele ei albe,
  părea un înger plutitor
Deasupra lumii părăsită
  păcatului, divina fată,
Și parcă n-ar fi fost din carne
  ci din văzduh înfiripată!...

. . . . . .

Dar într-o seară, o privire
de farmec plină și de foc,
Pe cînd mergea la rugăciune
o clipă-o pironi în loc;
Ea-și înclina sfioasă capul,
și neputînd păși-nainte,
Căzu-n genunchi, înfiorată
de-un tremur dulce și fierbinte.
Într-altă seară, prinși asupră-i
zărind iar ochii vrăjitori
Ce Paradisul și Infernul
îi promiteau, stăpînitori
Pe vecinicii de fericire
ca dintr-un somn adînc trezită,
Simți că inima îi bate
mai repede ...era robită!
Iar cînd o voce lîngă gură
îi zise tainic: te iubesc
Și-un sărutat îi fu răspunsul,
întoarse capu-i fecioresc
Și cu durere la Madona
plecîndu-l începu a plînge...

.....

Dar candela icoanei sfinte
pe lespezi cade și se frînge!

Poezia — publicată în numărul 4 al revistei amintite — este, credem, o expresie elocventă a mecanismului creator al lui Ollănescu, a felului în care el sintetizează și, totodată, reconstruiește modele poetice anterioare, consacrate; a măsurii în care personalitatea și creația lui sînt punctul de interferență a numeroase influențe, rezultate însă dintr-o selecție nu oarecare, ci dovedind simț estetic și sensibilitate artistică.

Tematic vorbind, poezia *În templu* este o împletire, nu lipsită de farmec, între *Luceafărul* eminescian și *Sburătorul* heliadesc, la care se adaugă ecouri ale poeziei de tip minor romantic-petrarchizante. De remarcat, și acest lucru este important, că Ollănescu nu procedează limitat imitativ: cum am mai spus, imitația la el capătă, uneori, conotații axiologice care au darul incontestabil de a-și orienta implicit poetica și de a orienta și exigențele „orizontului de așteptare".

Eroice

Formează ultima secțiune a volumului de versuri apărut în anul 1901. Debitoare fundamental lui V. Alecsandri, poeziile reeditează intenția omagială a ciclului *Ostașii noștri*. Influența apare evidentă nu doar sub aspectul temei, ci și din perspectiva formulei lirice propriu-zise.

Drapelul apare întîi în *Literatură și artă română*, an. IV, nr. 6, 1899, p. 293—294, cu titlul *Steagul*.

Fiul lui Peneș Curcanul apare în *Literatură și artă română*, an. III, nr. 5, 1898, p. 269—271.

Postume

Cîntărețul din luncă (Basm) apare în *Literatură și artă română*, an. XIII, nr. 1—3, 1908, p. 3—23. Poemul a apărut postum, de publicarea lui îngrijindu-se N. Petrașcu, directorul revistei, care așternuse și cîteva rînduri de evocare a poetului dispărut cu foarte puține zile înainte. Într-adevăr, Ollănescu-Ascanio încetase din viață la 20 ianuarie 1908, în urma unui atac de cord. Cu atît mai curioasă apare atunci afirmația aceluiași N. Petrașcu, în monografia sa *D. C. Ollănescu (Ascanio)*, că poetul ar fi murit în 1907.

TEATRU

Ollănescu debutează scenic la 9 octombrie 1877, istorica zi a inaugurării Teatrului Național. Nu este vorba însă de un debut propriu-zis, ca dramaturg, ci de traducerea, împreună cu poetul Th. Șerbănescu, a poemului dramatic *Le rêve de Dochia* de Frédéric Damé. Cu această ocazie îndreptăm o eroare existentă în *Dicționarul contimporanilor din România (1800—1898)* al lui Dim. R. Rosetti, care afirmă că apologul ar fi fost scris de traducătorii acestuia *(op. cit.*, p. 142—143*)*. Tentația genului dramatic l-a bîntuit, se pare, pe Ollănescu mereu. Lui Ion Ghica îi făcuse propunerea de a scrie împreună o „comedie de gen", la care a primit apoi un răspuns entuziast, cuprinzînd chiar o primă expunere a subiectului piesei (Ion Ghica, *Documente literare inedite*, ediție îngrijită și prefațată de Dim. Păcurariu, E.S.P.L.A., București, 1959, scrisoare din Londra, datată *31 decembrie 1882*, p. 101).

Toate piesele incluse în ediția de față au fost reproduse din volumul *Teatru*, Editura Göbl, 1893.

Pe malul gîrlei (Comedie într-un act), prima piesă originală a lui Ollănescu, apare în *Convorbiri literare*, an. XII, nr. 7, din 1 octombrie 1878, p. 229—239. Aici titlul piesei este *Lupul și barza*. În mod eronat, *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, apărut la Iași, apreciază că autorul „a debutat în 1878, cînd i s-a jucat piesa-proverb *Lupul și barza*, urmată, după puțină vreme, de comedia *Pe malul gîrlei*..." (p. 645). În realitate, e vorba de aceeași piesă, prezentînd unele modificări față de prima versiune, neesențiale însă din punct de vedere al temei și al personajelor. Piesa a fost reluată, împreună cu *Satirele*, în volumul apărut la Editura Carol Müller în 1896 și apoi la foarte puțină vreme după moartea autorului, în colecția „Biblioteca pentru toți" a Editurii Alcalay (1908).

Premiera comediei a avut loc pe scena Teatrului Național bucureștean, la 15 octombrie 1878, cu următoarea distribuție: Frosa Sarandi (Arghira Busuioc), Agatha Bîrsescu (Smărăndița), Ioan Panu (Beizade Fluturake), N. Mateescu (Stoica-arnăut), Ștefan Iulian (Ionică). Comedia s-a jucat cel mai mult dintre toate creațiile dramatice ale lui Ollănescu, lucru sugerat și de dubla reeditare a piesei care a fost prezentă pe afișele teatrale bucureștene, cu intermitențe, pînă în stagiunea 1908—1909.

Pe malul gîrlei este un „proverb" abundînd în accente moralizatoare, dar nelipsindu-i o anume tentă ironică. V. Alecsandri o aprecia pentru această vînă de umor autentic: „Oricare au fost împrejurările sub ale căror impresie ați compus comedia *Pe malul gîrlei*, sînt fericit de a vă declara că ați reușit a produce o operă spirituală, bine gîndită și scrisă într-un stil foarte plăcut" (V. Alecsandri, *Corespondență*, ediție îngrijită de Marta Anineanu, Editura pentru literatură, 1960, scrisoare datată *Mircești, 16 martie 1879*, p. 200—201).

Cîteva zile mai tîrziu, Ion Ghica scrie aceluiași dramaturg: „Sunt mîndru de dedicația operei voastre intitulată *Pe malul gîrlei*, scriere care, prin modul cum este condusă intriga dramatică, prin frumusețea versurilor și prin puritatea limbei va rămîne una din cele mai frumoase flori ale literaturei noastre și care are meritul de un patriotism înalt și luminat" (scrisoare datată *București, 18/30 martie 1879*, în volumul VI de *Opere* ale lui Ion Ghica, ediție de Ion Roman, Editura Minerva, 1988, p. 100—101).

În 1883, Ion Ghica se bucură pentru începerea repetițiilor la *Fîntîna Blanduziei* pe scena Naționalului, „care de la *Pe malul gîrlei*, *Despot* și *Pribeagul* n-a mai avut asemenea sărbătoare" (Ion Ghica, *Documente literare inedite*, *ed. cit.*, scrisoare de la Londra datată *2 noiembrie 1883*, p. 101).

Al. Ciorănescu vede în *Pe malul gîrlei* o alegorie cu sensul ingratitudinii Rusiei țariste față de sprijinul acordat de armata română în

războiul cu turcii din 1877 (Al. Ciorănescu, *Teatrul românesc în versuri și izvoarele lui*, Casa Școalelor, 1943, p. 150—151).

După război (Comedie într-un act) este publicată în *Convorbiri literare*, an. XII, nr. 11, din 1 februarie 1879, p. 385—396. Jucată într-o „reprezentație de binefacere", în decembrie 1878, pe scena Teatrului Național, Ollănescu a dedicat-o celor ce au interpretat-o atunci, adică: D. R. Rosetti (colonelul Costin), N. Cerkez (Nicu Soreanu), Cath. A. Florescu (Elisa, soția colonelului), Coralia Sevescu (Marioara, fata în casă). Piesa a fost reprodusă și de Valentin Silvestru în *Antologia piesei într-un act*, vol. I, Editura Dacia, 1979, p. 217—242.

„Teatrul lui D. Ollănescu-Ascanio — scrie Tudor Vianu — se apropie mai degrabă de al lui Iacob Negruzzi, cu quiproquouri versificate ca *După război* (1879), sau cu proverbe dramatizate, după modelul lui A. de Musset, ca în *Pribeagul*" (Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 203—204).

Pribeagul (Comedie într-un act) apare în *Convorbiri literare*, an. XIII, nr. 12, din 1 martie 1880, p. 457—472. S-a jucat întîi tot la Teatrul Național, pe data de 8 ianuarie 1879, cu distribuția: Petre Velescu (Moș Bucur Pîrcălabul), Aristița Romanescu (Ileana, fiica sa), Grigore Manolescu (Daniil Pribeagul), Ștefan Iulian (Dascălul Brîndușă), C. Nottara (Florea Dorobanțul), A. Dănescu (Maria, mătușa lui), C. Costescu (Un sergent de Călărași).

Piesa *Pribeagul* a fost considerată „un Tartuffe redus la comentarea moralizatoare a unui «fapt divers». Respectarea celebrelor «unități» sau retorica descriptivă a versului, simetria liniară a intrigii și deznodămîntul ce restabilește echilibrul lumii — toate aceste reminiscențe clasice susțin un conflict dramatic verist, fundat pe datele unor infracțiuni de drept comun" (V. Mîndra, *Clasicism și romantism în dramaturgia românească*, Ed. Minerva, 1973, p. 205).

Fanny (Comedie într-un act) apare în *Convorbiri literare*, an. XVI, nr. 12, 1 martie 1883, p. 453—467. Al. Ciorănescu afirmă că „ar fi greu să se spună dacă e o comedie sau o farsă". Scrisă în versuri, „presupusa poezie se reduce aici, ca în toate pretențiile de a face poezie dintr-o viață reală și întemeiată pe concepțiile mediocru-burgheze, la o serie de platitudini de cronică rimată" (Al. Ciorănescu, *op. cit.*, p. 152—153). Și aici, ca și în majoritatea pieselor lui Ollănescu, dorința de a da o tentă realistă desfășurării dramatice dă greș, cum remarcă același Al. Ciorănescu, „din cauza unei perspective nepotrivite". Dramaturgul se ocupă prea insistent de aspectele minore ale conflictului dramatic, care scade în interes.

Această „mică glumă" e întruchipată scenic la 16 octombrie 1885, tot la Teatrul Național, de Gr. Manolescu (Alexandru, avocat), Ar. Romanescu (Corina, soția sa), I. Petrescu (Doctorul), C. Costescu (Ștefan), A. Catopolu (Tudor, servitor).

Primul bal (Comedie într-un act), despre care G. Călinescu afirmă că ar fi putut fi „cea mai ingenioasă, din punct de vedere dramatic, dacă i s-ar fi dat o filozofie mai înaltă" *(Istoria literaturii române...*, Ed. Minerva, 1982, p. 428*)*, este dedicată, ca și volumul de *Poezii*, Mariei Bîțcoveanu, a doua soție a lui Ollănescu.

Apare în *Convorbiri literare*, an. XXIII, nr. 3, din 1 iunie 1889, p. 193—242.

În legătură cu această piesă, Trandafir Djuvara, viitorul director al revistei *Ateneul Român*, îi scrie de la Sofia lui Duiliu Zamfirescu: „...am prins ca plagiator pe... ghicește! pe iubitul nostru amic Ascanio, atît de îngrozitor și nemilos critic pentru noi amîndoi. Căutînd piese de salon am dat peste *la Crémaillère*, în al 8-lea volum al colecțiunei — *Théâtre de Compagne*, publicată de Ollendorf la Paris" (scrisoare datată *6/18 dec. 1889 — Sofia*, descoperită de noi în arhiva Ollănescu-Ascanio de la B.C.S., avînd numărul de manuscris 12368).

Premiera piesei a avut loc în stagiunea 1893—1894 la Teatrul Național din București cu următoarea distribuție: C. Nottara (Robeanu, medic), Ar. Romanescu (Lia, soția lui), C. Costescu (Mitică Zornescu), A. Catopolu (Simion, sluga lui Robeanu), M. Ciucurescu (Catinca, fată în casă la Robeanu).

La mormîntul poetului (Apologie) este scrisă „întru amintirea lui Vasile Alecsandri" și jucată în premieră „sîmbătă, 29 septembrie, la deschiderea stagiunii teatrale 1890—91".

Cele trei muze sînt întrupate scenic de Ar. Romanescu (Eutherpe), Am. Welner (Melpomene), A. Ciupagea (Clio).

*

Nunta de la Cana este un proiect nerealizat, dar pe care, se pare, Ollănescu îl dorea dus la bun sfîrșit în altă manieră decît precedentele încercări dramatice. Dramă istorică religioasă, *Nunta de la Cana* este anunțată în *Literatură și artă română* (an. II, 1897—1898, p. 400—401) ca o veritabilă surpriză a autorului. Ar fi fost interesant de văzut, dacă aceasta apărea, rodul colaborării dramaturgului cu George Enescu care urma să scrie muzica. Se profila, de fapt, o dramă lirică „de o excepțională atragere", cum anunța redacția revistei amintite.

Cu ajustări regizorale ingenioase, aceste comedii pot fi, experimental măcar, reprezentate și azi.

PROZĂ

Am inclus în această ediție două din cele mai realizate nuvele ale lui Ollănescu.

Fata spînzuratului (Novelă) apare în revista *Convorbiri literare*, an. XXVI, nr. 2, din 1 iunie 1892, p. 97—116 și nr. 3, 1 iulie 1892, p. 210—232. Nuvela, poate cea mai rezistentă dintre scrierile în proză ale lui Ollănescu, are o suficientă încărcătură naturalistă. Vădind o construcție epică elaborată, fără stridențe de limbaj sau situație, nuvela are asemănări tematice cu povestirea *Isprava lui Pandur*, publicată tot în *Convorbiri literare*, an. XXIX, nr. 8, din 1 august 1895, p. 723—744. În *Fata spînzuratului* este detectabilă de la început și experiența dramaturgului care știe a mînui, fără prea multe ocoluri descriptive, evoluția personajelor (în alte nuvele mai șovăielnică) pe măsura curgerii epice.

Despre nuvela *Fata spînzuratului* Ollănescu îi mărturisește lui I. Negruzzi, într-o scrisoare datată *4 mai 1889*, următoarele gînduri: „M-am apucat să-ți aștern pe hîrtie o novelă privitoare la o dramatică întîmplare la care am fost aproape martor într-o toamnă la viile de la Valea Călugărească..."

Banul alb apare în *Literatură și artă română*, an. IX, nr. 1, din 1905, p. 5—18; nr. 2, din 1905, p. 85—96; nr. 3, din 1905, p. 143—162. Nuvelă romantică și cu multe elemente picarești, *Banul alb* fusese scrisă la Atena, în 1891. Autorul încearcă să surprindă în scrierea sa un mod de viață periferic, al artiștilor de circ, reușind să zugrăvească particularitatea psihologiei acestor „emarginați". Nuvela suferă de romantismul exacerbat al situațiilor, rezistînd totuși în multe privințe unei lecturi actuale, integrată, bineînțeles, condițiilor prozei românești de-atunci.

*

Nu am inclus în volum prozele: *Petre Cioclul*, care este o nuvelă înrudită, din punct de vedere al acțiunii, cu *Banul alb*, excesiv romantică și mult diluată de tirade melodramatice. Apare în *Literatură și artă română*, an. I, nr. 2, din 1896, p. 80—97, și nr. 3, din 1897, p. 153—186.

Burdumba este o nuvelă cu multe elemente de decor macedonean, scrisă în stil picaresc, care apare în *Literatură și artă română*, an. IX, nr. 1, din 1905, p. 625—645 și nr. 2, din 1905, p. 689—713 și an. X, nr. 1, din 1906, p. 7—27, nr. 3, din 1907, p. 149—163, nr. 4, din 1907, p. 207—219, nr. 6, din 1907, p. 369—379.

Gilla este o nuvelă publicată în *Ateneul Român*, an. I, nr. 12, din 15 decembrie 1894, p. 927—938. Scrierea are puncte comune în latura naturalistă cu *Fata spînzuratului*. Şi în *Gilla* deznodămîntul tragic capătă o explicaţie prin ereditatea defectuoasă.

Zile de ploaie apare în *Convorbiri literare*, an. XVIII, nr. 4, din 1 iulie 1884, p. 125—141. Este o nuvelă romantică — neinclusă pînă acum în bibliografia scriitorului — a cărei acţiune se petrece într-o staţiune balneară din Franţa. Nuvela are un moto din Alfred de Musset şi excelează prin binecunoscutele divagaţii romantice de la firul narativ. Cu un punct de pornire interesant (Alexandru, personajul principal, se îndrăgosteşte de o necunoscută, sentimentul fiind explicat prin predispoziţia afectivă pe care o stîrneşte ploaia), nuvela se pierde apoi în nesfîrşite monologuri şi intervenţii ale naratorului, care o fac greu de acceptat azi.

Fecior de bani gata este o încercare de roman, care apare în *Literatură şi artă română*, pe parcursul a opt ani (an. IV, nr. 2, 1899, p. 71—77; nr. 3, 1900, p. 155—161; nr. 4, 1900, p. 224—233; nr. 5-6-7, 1900, p. 299—306; an. VIII, nr. 7, 1902, p. 605—616; an. XI, nr. 5, 1907, p. 271—275; nr. 6, 1907, p. 362—369.

Fecior de bani gata, ca şi *Burdumba*, ultima sa nuvelă publicată, au în comun aceeaşi tentă moralizatoare, care împiedică orice evadare a lecturii din tipicul agasant persuasiv al prozei romantice, de un calibru mai redus. Dar de acest lucru se face vinovat, în primul rînd, retorismul romantic.

Frédéric Damé pare să fi fost cel care, prin studiile sale, să-l fi influenţat pe Ollănescu a se ocupa de lumea românilor de la sud de Dunăre, prezentă în prozele sale *Burdumba* şi *Fecior de bani gata* (cf. Frédéric Damé, *Les Roumains du Sud*, apud Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân*, 1932, p. 56).

Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900 apreciază că Ollănescu „este unul din nuveliştii înzestraţi de la sfîrşitul secolului al XIX-lea. Influenţat de C. Negruzzi, N. Filimon şi I. Ghica, precum şi de proza realistă franceză şi engleză, el reuşeşte să creeze, cu toate acestea, tipuri originale". Tot Dan Mănucă, autorul articolului consacrat lui Ollănescu în *Dicţionar*, consideră că „fraza poate fi apropiată de aceea a lui A. I. Odobescu, prin echilibrul părţilor, prin claritatea ei deosebită, prin calmul desfăşurării şi sobrietatea tonului" *(Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Ed. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1979, p. 645*)*.

PUBLICISTICĂ

D. C. Ollănescu îşi semna cronicile dramatice şi literare cu pseudonimul Ascanio. În cotidianul naţional-liberal *Voinţa naţională* apar multe din cronicile sale de teatru şi recenzii la diverse volume publicate în epocă. *Voinţa naţională* era un ziar de factură politică, avînd menirea de a susţine ideologia partidului liberal, concomitent cu contracararea partidei conservatoare, prin persiflarea acţiunilor politice ale acesteia. Cotidianul apare pentru întîia oară la 10 iulie 1884, la Bucureşti, continuînd să vadă lumina tiparului şi după 1900. Între 1888 şi 1894, Barbu Şt. Delavrancea este unul din redactorii ziarului, alături de scriitorul N. D. Xenopol, fratele mai mic al istoricului A. D. Xenopol.

Ollănescu mai colaborează cu cronici la *România liberă* (aici aproape exclusiv cu cronica scenei lirice) şi la *Revista idealistă*, unde publică articole vizînd aspectele sociale şi culturale ale dezvoltării ţării.

Am inclus în această ediţie cronici reprezentative care s-au tipărit în *Voinţa naţională* în chiar primul an de apariţie al acesteia şi recenzii ale unor volume propuse spre premiere Academiei, publicate în *Analele Academiei Române*.

Hamlet — principele Danemarcei, cronică-eseu despre celebra piesă a lui Shakespeare, apare în *Voinţa naţională*, an. I, nr. 73, din 7—8 octombrie (ediţie dublă); nr. 74, din 9 octombrie; nr. 75—76, din 10 octombrie; nr. 77, din 11 octombrie şi nr. 78, din 12 octombrie 1884.

Remarcăm intenţiile destul de îndrăzneţe în evaluarea capodoperei shakespeariene, îndeosebi sesizarea unicităţii estetice a operei marelui poet şi dramaturg. Ne-am obişnuit cu ideea teatrului lui Shakespeare asemuit vastei scene a diversităţii tipurilor şi mentalităţilor esenţial-umane, iată că şi Ascanio are reale intuiţii de critic, fără a deţine o solidă competenţă în materie de literatură engleză. Criticu dramatic are însă gust şi condei, care trădează autorul de literatură!

„O scrisoare pierdută". Comedie în 4 acte de Ion Luca Caragiale este printre primele cronici favorabile asupra capodoperei lui Caragiale şi apare în revista *Voinţa naţională*, an. I, nr. 106, 107, 110, din 17, 18 şi 23 nov. 1884. Aşa cum remarcă şi Al. Rosetti, Şerban Cioculescu şi Liviu Călin, autorii ediţiei de *Opere* ale lui I. L. Caragiale, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1959, vol. I, p. 598, o dată cu articolul lui Ascanio „putem înregistra, în sfîrşit, o cronică deplin favorabilă". Cronica degajează o înţelegere justă a valorii comediei, lucru deosebit de important, fiind vorba de prima receptare favorabilă a piesei. Poate

că lectura pe care ne-o oferă Ascanio nu este modernă, în schimb ea detectează clar și afirmă importanța și singularitatea piesei în cadrul dramaturgiei noastre: „O tristă, dar adevărată moralitate răsare din această comedie . . . Cine nu s-a putut pătrunde de acest adevăr nu a înțeles intențiunea autorului și nu s-a folosit din această lucrare decît de veselia ce curge neîntreruptă și tot mai vie în timpul celor patru acte din care este întocmită."

I. L. Caragiale: „Momente". București, 1901 apare în *Analele Academiei Române*. Partea administrativă, tom. XXIV, 1901—1902, p. 373—375. Aici Ollănescu face un raport de rutină în procedura *Analelor*, dar foarte semnificativ, deoarece e vorba tot de I. L. Caragiale, pe care acum, recenzîndu-l, îl propune spre premiere pentru volumul de *Momente*. Este vorba de Premiul Năsturel-Herăscu, de 4 000 lei, pe care dramaturgul îl va și obține. Am considerat binevenit să includem și această recenzie în prezenta ediție, ca și precedenta confruntare a lui Ollănescu cu scrisul lui Caragiale, pentru care, am văzut, dovedea o surprinzător de suplă înțelegere.

M. Codreanu: „Diafane". Versuri. Iași, 1901 apare în *Analele Academiei Române*. Partea administrativă, tom. XXIV, 1901—1902, p. 375—379.

St. O. Iosif: „Patriarhale". Poezii. București, 1901; „Romanțe și cîntice" de Heine. Traducere în versuri. București, 1901 apare în *Analele Academiei Române*. Partea administrativă, tom. XXIV, 1901—1902, p. 383—386.

Radu D. Rosetti: „Cele din urmă". Poezii. București, 1902 apare în *Analele Academiei Române*. Partea administrativă, tom. XXIV, 1901—1902, p. 507—508.

A. Vlahuță: „România pitorească". București, 1901 apare în *Analele Academiei Române*. Partea administrativă, tom. XXIV, 1901—1902, p. 510—512.

D. Anghel: „În grădină". Poem. București, 1905 apare în *Analele Academiei Române*. Partea administrativă, tom. XXVIII, 1905—1906, p. 326—328.

St. O. Iosif: „Credințe". Poezii. București, 1905 apare în *Analele Academiei Române*. Partea administrativă, tom. XXVIII, 1905—1906, p. 357—359.

Haralamb G. Lecca: „Ernani". Dramă în 5 acte de Victor Hugo. Tradusă în versuri. București, 1905 apare în *Analele Academiei Române*. Partea administrativă, tom. XXVIII, 1905—1906, p. 359—362.

CORESPONDENȚĂ

Și corespondența lui Ollănescu dovedește că pe acesta îl interesa mai mult literatura decît politica, deși, în majoritate, epistolarul său conține scrisori trimise în timpul misiunilor lui diplomatice afară din țară. Nu trebuie omis că autorul de literatură devenise între timp ministru plenipotențiar pe lîngă legațiile românești de la Istambul, Viena și Atena. Fire simpatică, deschisă, Ollănescu desfășoară în scrisorile sale, îndeosebi în cele către Duiliu Zamfirescu, o politică mai degrabă literară, cea propriu-zisă nepreocupîndu-l mai deloc. Nu foarte întinsă, corespondența lui Ollănescu e interesantă în special prin scrisorile către Duiliu Zamfirescu și Iacob Negruzzi. Din scrisorile trimise acestora am ales, deci, atunci cînd am alcătuit secțiunea de corespondență.

Cele trei scrisori ale lui Ollănescu către Iacob Negruzzi surprind cîteva momente din perioada de colaborare a lui Ollănescu la revista *Convorbiri literare*. Ele au fost reproduse după ediția de *Studii și documente literare* a lui I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, vol. II, *„Junimea"* (p. 384—421), care cuprinde încă 27 de scrisori către secretarul „Junimii". Ollănescu era încă legat de redacția junimistă și dator ei, aceasta găzduindu-i multe dintre creații, inclusiv, cum rezultă și din scrisorile reproduse aici, studiile sale privind istoria și obiceiurile Imperiului otoman. Se remarcă, în sensul celor afirmate, deferența cu care i se adresează lui Negruzzi, vizibil altceva în comparație cu familiarul Jacques cu care i se va adresa în perioada disidenței sale junimiste. Ollănescu era stimat în cercul „Junimii" nu numai pentru creația originală, dar și pentru traducerile sale din poeții latini, trecînd astfel printre cei „mai pregătiți pentru clasicism" (Al. Zub, *„Junimea" — implicații istoriografice*, Ed. Junimea, Iași, 1976).

D. Zamfirescu îi va semnala lui Titu Maiorescu, într-o scrisoare *(Roma, 21 mai 1891)* [1], calitățile traducerii *Odelor* lui Horațiu, față de care Maiorescu se manifestase, gîndea prozatorul, prea reticent în recenzia dedicată acestora în *Convorbiri literare* din acel an. De fapt, reticența mentorului „Junimii" avea dublă bătaie: pe de o parte, omul Ollănescu nu-i era prea simpatic (îl numise într-o scrisoare către Slavici *(Buc., 8/20 mai 1886)* „un fel de secătură de caracter", căci ar fi manipulat contra dramei lui Slavici *Gaspar Grațiani*, în vremea aceea Ollănescu fiind directorul Teatrului Național) și nici veleitățile sale de redactor nu le aprecia („Ollănescu e tot așa de incapabil de a fi tată literar, precum e Esarcu și literar, și biologic" — într-o scrisoare

[1] Al. Săndulescu, *Duiliu Zamfirescu și marele său roman epistolar*, București, Ed. Minerva, 1986, p. 73—88.

a sa către Duiliu Zamfirescu din *8/20 martie 1896*), iar pe de altă parte, de fapt cel mai important lucru, îl irita prozelitismul pe care începuse să și-l facă revista *Literatură și artă română* a lui Petrașcu printre foștii membri ai „Junimii". Din acest moment începe răcirea relațiilor dintre Titu Maiorescu și autorul *Vieții la țară*, care se va transforma treptat într-o ostilitate deplină.

Mai interesante sînt scrisorile lui Ollănescu către Duiliu Zamfirescu, și el în acea vreme în diplomație, secretar de legație la Roma. Două dintre cele mai importante scrisori le reproducem aici fragmentar. Descifrarea deosebit de dificilă a acestora a împiedicat redarea completă, multe pagini fiind aproape ilizibile, iar deseori intervenind în curgerea frazei cuvinte care de-abia pot fi aproximate. Cu toate acestea, se poate afirma că Ollănescu a avut relații de foarte caldă prietenie cu Duiliu Zamfirescu, pe care l-a ajutat nu o dată nemijlocit. Multe dintre aprecierile făcute asupra omului Ollănescu, cum am văzut, de Titu Maiorescu, apar, citind aceste fragmente ale corespondenței lui Ollănescu, nepotrivite. La mijloc erau însă interese de natura politicii literare. Dincolo de diferența de valoare, ce separa evident pe Ollănescu de vîrfurile lansate de „Junimea", acesta a avut și proasta inspirație de a se separa de *Convorbiri*, ceea ce i-a atras, cum era și de așteptat, antipatia conducătorului lor. Mai mult, cum se vede și din scrisorile către Duiliu Zamfirescu, Ollănescu a participat direct alături de N. Petrașcu, la „coruperea" autorului ciclului Comănești-nilor, care i-a atras acestuia dizgrația lui Maiorescu. Academician din 1893, Ollănescu s-a zbătut mult pentru a-i face loc în înalta instituție și prietenului său, chiar dacă demersurile le făcea mai mult prin scrisori. Cum se întîmplă nu o dată, zelul îi va fi răsplătit cu o surprinzătoare ingratitudine, căci în 1908, cînd Duiliu Zamfirescu ia locul lui Ollănescu în Academie, nici nu se mai gîndește să-i evoce, după uzanță, personalitatea.

Pînă atunci, însă, Ollănescu îl impulsionează neîncetat întru creație. În afară de considerațiile sale asupra romanului *În război*, poetul Ollănescu evaluează și poezia romancierului Duiliu Zamfirescu: „*Noaptea în pădure?* gingașă de tot. Mi-a răcorit sufletul. Întreb, însă, de ce învăleşti toate, pînă și splendidele haine ale naturii, în o melancolie ce se armonizează puțin, puțin de tot, cu firea și menirea acestui gen de poezie în care simți pentru tine orizonturi largi, luminoase și bogate, ce nu-ți cunoșteam încă" (Scrisoare din Sinaia, datată *21 sept./3 oct.*, probabil din anul 1896), (B.C.S., ms. 13204). E vorba de poezia apărută în volumul *Poezii nouă*, cu titlul ușor schimbat *(O noapte în pădure)*.

Concomitent, Duiliu Zamfirescu este supus unei continue presiuni epistolare privind afilierea sa la noua grupare estetică adunată în jurul lui N. Petrașcu la *Literatură și artă română*. Acum opoziția față

de „Junimea" este evidentă, tutela acesteia, resimțită prea apăsătoare, cere tinerei generații o delimitare firească. Astfel, într-o altă scrisoare a lui Ollănescu către Duiliu Zamfirescu, la un moment dat intervine chiar N. Petrașcu, care scrie: „Trebuieşte altceva, ceva nou; sunt 1000 de idei care nu le agită astăzi nimeni pe la noi, fiindcă nu intră în cadrul ideilor vechi..." Și mai departe: „Cu noi ai să trăiești nu cu alții, icoanele-s bune pt. bătrîni, tinerii nu le mai cred făcătoare de minuni". Rîndurile lui Petrașcu urmau, de fapt, în aceeași scrisoare, celor ale lui Ollănescu, care-i scrisese cu „sistem" spre a-l convinge pe încă ezitantul său prieten:

„Iată ce am hotărît — *sauf changement* — să iasă în I-ul număr de 1 noiembrie:

Cuvînt începător, scris de Petrașcu, neiscălit însă, cuprinzînd Programul nostru și rațiunea de a fi.

Reînviere e o mică poemă de mine într-o formă poetică nouă, adică fără versuri egale cu altele, ci versuri de toate ritmurile, rimate, care însă dau o armonie încă neauzită pînă acum în limba noastră. Cred că are să-ți placă. E ceva original și nou de tot ca formă și ca fond" (Scrisoare a lui Ollănescu către Duiliu Zamfirescu datată: „*Cetatea lui Bucur, 1896, Prier I-u (fără păcăleală)*" (B.C.S., ms. 12374).

Colaborarea și mai ales acceptarea de către Duiliu Zamfirescu a noilor idei ale noii reviste erau de mare actualitate pentru grupul deja constituit, căci în curînd avea să apară primul număr al revistei *Literatură și artă română*. Prudent, D. Zamfirescu nu vrea să strice relațiile cu *Convorbirile literare;* și totuși Ollănescu îi aduce noi argumente spre a-i spulbera temerile și a-l convinge deplin de noutatea estetică pe care se pregătește să o aducă revista: „1) Ți-e teamă, dîndu-te cu totul de partea noastră, să nu boțească cumva pe T.L.M. 2) Crezi-că *Conv. lit.* mai sunt și mai pot avea azi ca în trecut același noroc și aceeași înrîurire asupra societății noastre. 3) N-ai încredere nicidecum în zelul și dragostea păturei ce se ridică acum plină de multe și multe calități de muncă rodnică, și în ce se atinge de fonduri, apoi tu te crezi atît de departe de noi, ca și adîncurile lumei, pusă între Roma și București. Drept aceea, sosind și pentru mine momentul de a-mi sorbi ceaiul, trec pana lui Petrașcu să urmeze mai departe..." (Aceeași scrisoare, cu număr de manuscris 12374, B.C.S.).

Corespondența D. C. Ollănescu-Duiliu Zamfirescu cuprinde 16 scrisori manuscrise care se găsesc la B.C.S., numerotate de la 12374 la

13209. Dintre acestea însă numai 15 aparţin lui Ollănescu, una dintre acestea, strecurată acolo din greşeală, este adresată tot către Duiliu Zamfirescu, dar trimisă de Trandafir Djuvara, viitorul director al revistei *Ateneul Român*, atunci în misiune diplomatică la Sofia.

Cele două scrisori reproduse de noi parţial se găsesc, deci, la B.C.S., avînd numerele de manuscris 13206 şi 13207.

Fragmente din aceste scrisori au apărut în volumul VIII de *Opere* — D. Zamfirescu, întocmit de Al. Săndulescu, care publică întîia oară scrisorile lui Ollănescu către Duiliu Zamfirescu (p. 448—456).

BIBLIOGRAFIE

ÎN VOLUME:

Pe malul gîrlei. Comedie într-un act, Bucureşti, 1879.

Teatru (Pe malul gîrlei, După război, Pribeagul, Fanny, Primul bal, La mormîntul poetului), Bucureşti, Tip. Göbl, 1893.

Vasile Alecsandri (monografie), Bucureşti, Tip. Göbl, 1894.

Satire. Pe malul gîrlei (Comedie într-un act în versuri), Bucureşti, Carol Müller, 1896.

Teatrul la români, I, II, Bucureşti, Tip. Göbl, 1897, 1898 (postum: ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Cristina Dumitrescu, Bucureşti, Ed. Eminescu, 1981).

Poezii (1878—1898) (Lirice: Stejarul, Fîntîna Blanduziei, Leilei mesh-ume, La izvor, Elegie, Poveste, (?), Paser Lesbiae, Toamna, Visul, Ursul, vulpea şi lupul, Cîntece de harem, I, II, III, IV, V, VI, Bosforul, Ginta latină, ?!, Copila bălană, Noapte de iarnă, Serenadă, Umbrei poetului, Te-ai dus!, Ad poetam, Basm japonez, Odă A.A.L.L. Regele, Prinţului şi Prinţesei României, Noapte de Crăciun, La naşterea Prinţului Carol, Rugăciune, Aşa e, mamă, Idilă, Amori, Mă-ntreb, ce vroi, Reînviere, M, Împăratul şoarecilor; Satirice: I, II, III, IV V, VI, VII, VIII; Eroice: Carol-Vodă, Doină, De la Griviţa, Sentinela, Cîntec soldăţesc, Drapelul, Imnul vînătorilor, Elisabeta Doamna, 10 Mai (1866—1891), Fiul lui Peneş Curcanul, Bateria călăreaţă, Carmen saeculare), Bucureşti, Socec, 1901.

Satire. Pe malul gîrlei. Comedie, Bucureşti, Alcalay, 1908 (colecţia B.P.T.).

Traduceri

Horaţiu, *Ode, epode, Carmen saeculare*, I, Bucureşti, Socec, 1891.

Horaţiu, *Ad Pisones (Ars poetica)*, Bucureşti, Tip. Göbl, 1891.

În volume colective

Activitatea literară și culturală a lui C. A. Rosetti, în vol. *Omagiu lui C. A. Rosetti*, București, 1916, p. 352—363.

Studii și documente literare (corespondența cu I. Negruzzi și N. Petrașcu), publicate de I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, vol. I, 1931, p. 14; vol. II, 1932, p. 384—421; vol. IV, 1939, p. 337—348.

ÎN PERIODICE:

Poezie

Doine, Foaia Societății „Românismul", an. I, nr. 1, aprilie 1870.

Lui Vasile Alecsandri, Convorbiri literare, an. XII, nr. 4, 1 iulie 1878, p. 126.

Stejarul, Convorbiri literare, an. XIII, nr. 1, 1 aprilie 1879, p. 38—39.

Noctu, La izvor, Elegie, Poveste, Convorbiri literare, an. XIV, nr. 8, 1 nov. 1880, p. 303—306.

La izvor, Cimpoiul, an. I, nr. 17, august 1882, p. 260.

Domnului Vasile Alecsandri, Oda II, Convorbiri literare, an. XVII, nr. 4, 1 iulie 1883, p. 135—137.

Primăvara, Pe portretul doamnei Z, Întrebare, Lui Theodor Șerbănescu, Paser Lesbiae, Cîntece de harem, Toamna, Convorbiri literare, an. XVII, nr. 7, 1 oct. 1883, p. 269—272.

Ursul, vulpea și lupul (Fabulă), *Convorbiri literare*, an. XVII, nr. 7, 1 oct. 1883, p. 272—273.

Cîntece de harem, Convorbiri literare, an. XVIII, nr. 6, 1 sept. 1884, p. 249—250.

Bosforul, Convorbiri literare, an. XVIII, nr. 7, 1 oct. 1884, p. 288—290.

Basm japonez, Convorbiri literare, an. XIX, nr. 1, 1 aprilie 1885, p. 89—91 și în *Almanahul Societății „România jună"* pe anul 1888, cu titlul *Pastel japonez*, p. 118—121.

Zulficar, Copila balană, Și dacă n-ai putut..., Convorbiri literare, an. XIX, nr. 9, 1 dec. 1885, p. 790—793.

Odă, Convorbiri literare, an. XXI, nr. 11, 1 febr. 1887, p. 897—899.

Te-ai dus..., Convorbiri literare, an. XXI, nr. 12, 1 martie 1887, p. 1087—1088.

Fîntîna Blanduziei, în *Almanahul Societății „România jună"*, 1888, Viena, p. 115—117.

Cîntece de harem, Convorbiri literare, an. XXIII, nr. 12, 1 martie 1889, p. 1060—1065.

Noapte de iarnă, Serenadă, Convorbiri literare, an. XXIII, nr. 1, 1 aprilie 1889, p. 89—91.

Ad poetam, Convorbiri literare, an. XXV, nr. 11, 1 febr. 1891, p. 1002—1004.

Satira I, Convorbiri literare, an. XXVI, nr. 9, 1 ian. 1893, p. 705—721.

Noapte de Crăciun, Convorbiri literare, an. XXVI, nr. 10, 1 febr. 1893, p. 892—894.

Satira II, Convorbiri literare, an. XXVII, nr. 2, 1 iunie 1893, p. 126—130.

Copila bălană, Convorbiri literare, an. XXVII, nr. 3, 1 iulie 1893, p. 268—270.

Umbra poetului, Te-ai dus..., Convorbiri literare, an. XXVIII, nr. 9, 1 ian. 1894, p. 796—799.

În templu, Ateneul Român, an. I, nr. 4, 15 aprilie 1894, p. 281—282.

Satira III, Convorbiri literare, an. XXVIII, nr. 2, 1 iunie 1894, p. 131—137.

Satira IV, Convorbiri literare, an. XXVIII, nr. 8, 1 dec. 1894, p. 718—723.

De la Griviița (Batalionul 2 de vînători), Literatură și artă română, an. I, nr. 5, 1897, p. 271—273.

Fiul lui Peneș Curcanul, Literatură și artă română, an. III, nr. 5, 1898, p. 269—271.

Satira VIII, Literatură și artă română, an. III, nr. 7, 1898, p. 407—411.

Steagul, Literatură și artă română, an. IV, nr. 6, 1899, p. 293—294.

Împăratul șoarecilor, (Basm), *Literatură și artă română*, an. V, nr. 8-9-10, 1901, p. 484—495.

Cîntărețul din luncă, (Basm), *Literatură și artă română*, an. XIII, nr. 1—3, 1908, p. 3—23.

Teatru

Lupul și barza. Fabulă într-un act în versuri, *Convorbiri literare*, an. XII, nr. 7, 1 oct. 1878, p. 229—239.

După război. Comedie într-un act, *Convorbiri literare*, an. XII, nr. 11, 1 febr. 1879, p. 385—396.

Pribeagul. Comedie într-un act, *Convorbiri literare*, an. XIII, nr. 12, 1 martie 1880, p. 457—472.

Iubirea și datoria. Amintire din resbel. 1877 (în colaborare cu Fr. Damé), *Cimpoiul*, an. I, nr. 5—9, mai—iunie 1882.

Fanny. Comedie într-un act în versuri, *Convorbiri literare*, an. XVI, nr. 12, 1 martie 1883, p. 453—467.

Primul bal. Comedie într-un act, *Convorbiri literare*, an. XXIII, nr. 3, 1 iunie 1889, p. 193—242.

Proză

Zile de ploaie, *Convorbiri literare*, an. XVIII, nr. 4, 1 iulie 1884, p. 125—141.

Fata spînzuratului, *Convorbiri literare*, an. XXVI, nr. 2, 1 iunie 1892, p. 97—116; nr. 3, 1 iulie 1892, p. 210—232.

Gilla, *Ateneul Român*, an. I, nr. 12, 15 dec. 1894, p. 927—938.

Isprava lui Pandur, *Convorbiri literare*, an. XXIX, nr. 8, 1 august 1895, p. 723—740.

Petre Cioclul, *Literatură și artă română*, an. I, nr. 2, 1896, p. 80—97 și nr. 3, 1897, p. 153—186.

Fecior de bani gata, *Literatură și artă română*, an. IV, nr. 2, 1899, p. 71—77, nr. 3, 1900, p. 155—161, nr. 4, 1900, p. 224—233, nr. 5, 6, 7, 1900, p. 299—306; an. VIII, nr. 7, 1902, p. 605—616; an. XI, nr. 5, 1907, p. 271—275, nr. 6, 1907, p. 362—369.

Banul alb, *Literatură și artă română*, an. IX, nr. 1, 1905, p. 5—18, nr. 2, 1905, p. 85—96, nr. 3, 1905, p. 143—162.

Burdumba, *Literatură și artă română*, an. IX, nr. 1, 1905, p. 625—645, nr. 2, 1905, p. 689—713; an. X, nr. 1, 1906, p. 7—27, nr. 3, 1907, p. 149—163, nr. 4, 1907, p. 207—219, nr. 6, 1907, p. 369—379.

Publicistică

„Othello“ — reprezentațiile lui Rossi, *România liberă*, an. II, nr. 209, 28 ian. 1878, p. 2—3.

„Hamlet“ — reprezentațiile lui Rossi, *România liberă*, an. II, nr. 211, 1 febr. 1878.

„Romeo și Julieta“ — reprezentațiile lui Rossi, *România liberă*, an. II, nr. 214, 5 febr. 1878, p. 2—3.

„Păstorița Carpaților“ — comedie imitată din franțuzește de N. D. Popescu, *România liberă*, an. II, nr. 232, 26 febr. 1878, p. 1—3.

„Curcanii“ — dramă în 4 acte de Gr. Ventura, *România liberă*, an. II, nr. 244, 12 martie 1878, p. 1—3.

„Mușchetarii“ — dramă în 6 acte și 10 tablouri, tradusă de M. Pascaly, *România liberă*, an. II, nr. 256, 26 martie 1878, p. 1—3.

„Ludovic al XI-lea“, dramă în 5 acte de Casimir Delavigne, tradusă de Constantin Demetriad, *România liberă*, an. II, nr. 285, 2 mai, p. 1—3, nr. 286, 3 mai 1878, p. 1—3.

„Despot-Vodă“ — dramă națională în 2 acte în versuri de V. Alecsandri, *România liberă*, an. II, nr. 704, 29 sept., p. 2—3, nr. 711—717, din 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 octombrie 1879, p. 2—3.

Hamlet — principele Danemarcei, *Voința națională*, an. I, nr. 73—77, din 7, 8, 9, 10, 11, 12 octombrie 1884, p. 2—3.

„Copila din flori“, *Voința națională*, an. I, nr. 85, 21 oct. și nr. 88, 25 oct. 1884, p. 2—3.

Opera italiană, *Voința națională*, an. I, nr. 81, 1 oct., nr. 89, 26 oct. 1884, p. 2—3.

„Dama cu camelii“ Voința națională, an. I, nr. 93, 29 oct., nr. 94, 30 oct. 1884, p. 2—3.

„O scrisoare pierdută“ (Comedie în 4 acte de Ion Luca Caragiale), *Voința națională*, an. I, nr. 106, 17 nov., nr. 107, 18 nov., nr. 110, 23 nov. 1884, p. 2—3.

Studii și figuri literare, *Voința națională*, an. I, nr. 114, 28 nov., p. 3, nr. 116, 30 nov., p. 2, nr. 124, 11 dec., p. 2, nr. 126, 13 dec., p. 2, nr. 127, 14 dec. 1884, p. 3.

Ospățul lui Nasidienus, *Convorbiri literare*, an. XXIX, nr. 5, 1 mai 1895, p. 448—469.

Cuvînt începător, *Literatură și artă română*, an. I, nr. 1, 1896, p. 5—15.

Cronica, *Literatură și artă română*, an. I, nr. 10, 1897, p. 330 și 399.

C. A. Rosetti, critic și director de teatru, *Literatură și artă română*, an. III, nr. 6, 7, 1898, p. 3.

I. L. Caragiale: „Momente“, București, 1901, *Analele Academiei Române. Partea administrativă*, tom. XXIV, 1901—1902, p. 373—375.

M. Codreanu: „Diafane“. Versuri, Iași, 1901, *Analele Academiei Române. Partea administrativă*, tom. XXIV, 1901—1902, p. 375—379.

St. O. Iosif: „Patriarhale“. Poezii, București, 1901 — „Romanțe și cîntice“ de Heine, Traducere în versuri, București, 1901, *Analele Academiei Române. Partea administrativă*, tom. XXIV, 1901—1902, p. 383—386.

Radu D. Rosetti: „Cele din urmă“. Poezii, București, 1902, *Analele Academiei Române. Partea administrativă*, tom. XXIV, 1901—1902, p. 507—508.

A. Vlahuță: „România pitorească“, București, 1901, *Analele Academiei Române. Partea administrativă*, tom. XXIV, 1901—1902, p. 510—512.

Societatea română și literatura, *Literatură și artă română*, an. VIII, nr. 2, 3, 1904.

D. Anghel: „În grădină“. Poem, București, 1905, *Analele Academiei Române. Partea administrativă*, tom. XXVIII, 1905—1906, p. 326—328.

St. O. Iosif: „Credințe“. Poezii, București, 1905, *Analele Academiei Române. Partea administrativă*, tom. XXVIII, 1905—1906, p. 357—359.

Haralamb G. Lecca: „Ernani“. Dramă în 5 acte de Victor Hugo. Tradusă în versuri, București, 1905, *Analele Academiei Române. Partea administrativă*, tom. XXVIII, 1905—1906, p. 359—362.

Traduceri

V. Hugo, *Ruy Blas*, *Convorbiri literare*, an. XII, nr. 3, 1 mai 1878, p. 89—100; nr. 4, 1 iunie 1878, p. 135—144; nr. 5, 1 iulie 1878, p. 153—168; nr. 6, 1 august 1878, p. 183—202; nr. 7, 1 septembrie 1878, p. 241—247.

Fr. Coppée, *Trei păsări*, *Convorbiri literare*, an. XIV, nr. 3, 1 iunie 1880, p. 123—124.

Horaţiu, *Ad Pisones (Ars poetica)*, *Convorbiri literare*, an. XXV, nr. 5, 1 august 1891, p. 369—393.

Horaţiu, *Satira IV*, *Convorbiri literare*, an. XXVII, nr. 7, 1 noiembrie 1893, p. 542—549.

Ada Negri, *Ninsoare*, *Ateneul Român*, an. II, nr. 6, 15 iunie 1895, p. 491.

Multatuli, *Tăietorul de pietre*, *Tribuna literară*, an. II, nr. 77, 1902, p. 1.

Turgheniev, *Osînda nebunilor vei auzi*, *Tribuna literară*, an. II, nr. 77, 1902, p. 1.

Horaţiu, *Satira IX*, *Convorbiri literare*, an. XL, nr. 3—5, martie—mai 1906, p. 223—227.

Corespondenţă

D. C. Ollănescu, *Scrisoare din Atena*, *Convorbiri literare*, an. XLII, nr. 2, februarie 1908, p. 129—136.

REFERINŢE CRITICE:

Titu Maiorescu, *Critice*, III, Bucureşti, Socec, 1893, p. 275—287.

N. Petraşcu, *Figuri literare contimporane*, Bucureşti, Socec, 1893, p. 135—144.

Dimitrie R. Rosetti, *Dicţionarul contimporanilor din România* (1800—1898), Bucureşti, Ed. Lito-Tipografiei „Populara", 1898, p. 142—143.

I. Negruzzi, *Dimitrie C. Ollănescu*, *Convorbiri literare*, an. XLII, nr. 2, februarie 1908, p. 252—254 (necrolog).

N. Petraşcu, *Dimitrie C. Ollănescu (Ascanio)*, Bucureşti, Cultura naţională, 1926.

N. Iorga, *Istoria literaturii contemporane*, vol. I, Bucureşti, Ed. Adevărul, 1934, p. 246—247.

Albumul Societăţii „Junimea", în vol. *Studii şi documente literare*, publicate de I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, vol. IV, 1939, p. 118.

Al. Ciorănescu, *Teatrul românesc în versuri*, Bucureşti, Ed. Casa Şcoalelor, 1943, p. 150—153.

Gr. Tăuşan, *Aspecte culturale. Filosofi-scriitori*, Bucureşti, Ed. Casa Şcoalelor, 1943, p. 112—116.

G. Călinescu, *Material documentar*, în *Revista de istorie şi teorie literară*, VIII, 1959, p. 3—4.

Istoria teatrului în România, vol. II, Bucureşti, Ed. Academiei R.S.R., 1965, p. 144—145.

I. Petrovici, *De-a lungul unei vieţi*, Bucureşti, E.P.L., 1966, p. 62—65.

Istoria literaturii române, vol. I, ed. a II-a revăzută, Ed. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1970, p. 67—76.

D. Popovici, *Poezia lui Eminescu*, Ed. Albatros, 1972, p. 106—131.

V. Mîndra, *Clasicism şi romantism în dramaturgia românească* (1816—1918), Bucureşti, Ed. Minerva, 1973, p. 205—207.

Al. Zub, *„Junimea" — Implicaţii istoriografice*, Iaşi, Ed. Junimea, 1976, p. 159—163.

Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900, Bucureşti, Ed. Academiei R.S.R., 1979, p. 644—646 (articol redactat de Dan Mănucă).

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ed. a II-a, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Bucureşti, Ed. Minerva, 1982, p. 428—429.

V. Mîndra, *Istoria dramaturgiei româneşti*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1985, p. 196.

D. Zamfirescu, *Opere*, VIII, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Al. Săndulescu, Bucureşti, Ed. Minerva, 1985, p. 448—456.

Al. Săndulescu, *Duiliu Zamfirescu şi marele său roman epistolar*, Ed. Minerva, 1986, p. 73—88.

Ion Ghica, *Opere*, VI, ediţie, note şi comentarii de Ion Roman, Ed. Minerva, 1988, p. 100—121, 307—313.

CUPRINS

Prefață V
Notă asupra ediției XXIII

POEZII

LIRICE

Stejarul 3
Fîntîna Blanduziei 4
Elegie 5
Toamna 7
Ursul, vulpea și lupul (Fabulă) 8
Bosforul 9
Ginta latină 12
Ad poetam 17
Basm japonez 19
Noapte de Crăciun 21
Împăratul șoarecilor (Basm) 23

SATIRICE

Satira I 34
Satira IV 38
Satira V (Carmen amoebeum) 42
Satira VII 55
Satira VIII 59

EROICE

Drapelul 64
Fiul lui Peneș Curcanul 66

POSTUME

Cîntărețul din luncă (Basm) 69

TEATRU

Pe malul gîrlei (Comedie într-un act) 95
După război (Comedie într-un act) 123
Pribeagul (Comedie într-un act) 147
Fanny (Comedie într-un act) 188
Primul bal (Comedie într-un act) 228
La mormîntul poetului (Apologie) 261

PROZĂ

Fata spînzuratului (Novelă) 273
Banul alb 308

PUBLICISTICĂ

Hamlet — principele Danemarcei 381
„O scrisoare pierdută" (Comedie în 4 acte de Ion Luca Caragiale) 393
I. L. Caragiale: „Momente". București, 1901. Raport de D. C. Ollănescu 404
M. Codreanu: „Diafane" (Versuri). Iași, 1901. Raport de D. C. Ollănescu 408
St. O. Iosif: „Patriarhale" (Poezii). București, 1901; „Romanțe și cîntice" de Heine. Traducere în versuri. București, 1901. Raport de D. C. Ollănescu 411
Radu D. Rosetti: „Cele din urmă" (Poezii). București, 1902. Raport de D. C. Ollănescu 416
A. Vlahuță: „România pitorească". București, 1901. Raport de D. C. Ollănescu 417
D. Anghel: „În grădină" (Poem). București, 1905. Raport de D. C. Ollănescu 420
St. O. Iosif: „Credințe" (Poezii). București, 1905. Raport de D. C. Ollănescu 422
Haralamb G. Lecca: „Ernani" (Dramă în 5 acte de Victor Hugo). Tradusă în versuri. București, 1905. Raport de D.C. Ollănescu 425

CORESPONDENȚĂ

Către Iacob Negruzzi 431
Către Duiliu Zamfirescu 434

Note 441
Bibliografie 461

Lector : MARGARETA FERARU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar : 18.08.1988. Apărut : 1988.
Coli ed. : 26,05. Coli tipar : 31.

Tiparul executat sub comanda nr. 916 la Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97 București, Republica Socialistă România